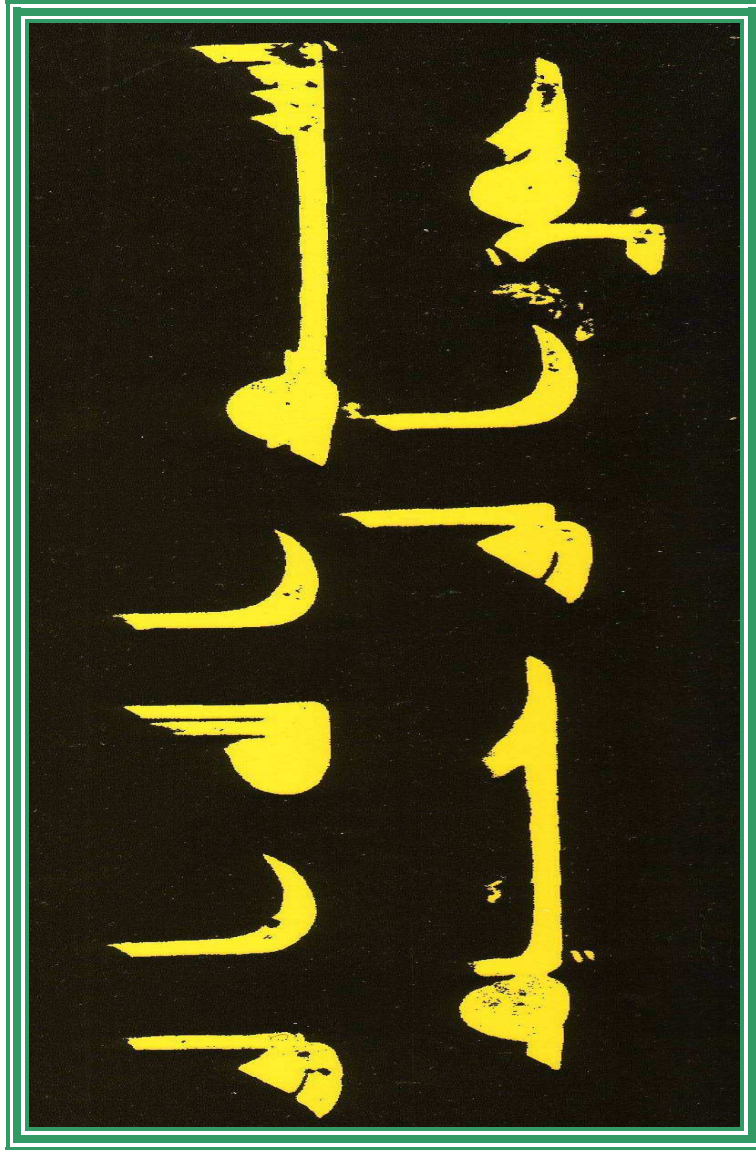

«بسم الله الرحمن الرحيم، بخط كوفي، منسوب به امير المؤمنين على عليه السلام»

ص ۲

شناسنامه پیش از انتشار کتابخانه ملی

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی

(جلد چهارم / بخش دوم)

«مجموعه اهدایی آقای محمدعلی کریم‌زاده تبریزی»

نسخه‌های شماره «۴۰۱-۵۱۰»

تألیف

حسین متقی

کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی

تهران، پاییز ۱۳۸۸ هـ ش

فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی

«مجموعه اهدایی آقای محمدعلی کریم‌زاده تبریزی»

«نسخه‌های شماره ۴۰۱-۵۱۰»

جلد چهارم / بخش دوم

تألیف: حسین متقی

حروفچین و صفحه‌آرایی: مؤلف با همکاری کتابخانه مجلس شورای اسلامی

کاغذ مورد استفاده: ۷۰ گرمی تحریر خارجی

شماره انتشار: ???

ناظر فنی: نیکی ایوبی‌زاده

لیتوگرافی: نقره‌آبی

چاپ: فرشیوه

صحافی: سیّاره

چاپ اول: ۱۳۸۸/۹-۲۰۰

شمارگان: ۳۰۰

بها: ؟؟؟؟ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۵۹۴-۲-۲-۲-۲

تمامی حقوق چاپ و نشر این اثر در انحصار کتابخانه،

موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی است.

انتشارات و توزیع:

مرکز پژوهش کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی،

خیابان انقلاب، مابین خیابان ابوریحان و دانشگاه، ساختمان فروردین،

طبقه ۷، واحد ۲۷ و ۲۸

تلفن: ۶۶۹۶۴۱۲۱

نشانی سایت اینترنتی: <http://www.majlislib.com>

نشانی پست الکترونیکی: pajooresh@majlislib.com

هو الحقّ

این مجلد از فهرست کتب خطّی

کتابخانه مجلس شورای اسلامی

به دو کتاب‌شناس فرهیخته و نسخه‌شناس برجسته،

اساتید سترگ و بزرگوارم

استاد عبدالحسین حائری و استاد سیّد محمّد اصفیایی،

پیشکش می‌شود.

ص ٦ سفید

ص ۷

مقدمه آقای جعفریان، رئیس کتابخانه مجلس

ص ۸ سفید

مَدِّ بَسْمِ اللَّهِ باشد مَطْلَعِ دیوان ما

نهری از آب بقا جاریست در بستان ما

فهرست حاضر، در واقع بخش دوم از مجموعه‌ی اهدایی (۱۰۰۰ نسخه) جناب آقای محمدعلی کریم‌زاده تبریزی، در سال ۱۳۷۷ش به کتابخانه‌ی مجلس شورای اسلامی^۱، شامل معرفی نسخه‌های شماره‌ی «۴۰۱-۵۱۰» است، که به دلائلی، اینک، پیش از بخش نخست آن معرفی و منتشر می‌گردد. شایسته ذکر است ابتدا قرار بر این بود دستنویس مشتمل بر نسخه‌های شماره‌ی «۴۰۱-۸۰۰» از این مجموعه، از سوی این کمیته معرفی گردد؛ لیکن به دو دلیل، یکی به اصطلاح مجموعه‌ای بودن نسخه‌ها و به تبع آن حجیم شدن اثر و دیگری سازه‌ی رانندگی، که به جهت مصدومیت از ناحیه‌ی ستون فقرات، دیگر امکان ادامه‌ی فهرست‌نگاری، عملاً برای مدتی نامیسور و منتفی گردید. بر این اساس عجالتاً همین تعداد (۳۲۲ عنوان) به محضر اصحاب قلم و پژوهش در حوزه‌ی متون کهن تقدیم می‌گردد، ﴿جِنَّا بِيضَاعَةَ مَرْجَاةٍ﴾^۲.

در این فهرست، که بسیاری از رساله‌های آن، برای نخستین بار در کتابخانه‌ی مجلس یا حتی در کتابخانه‌های ایران معرفی می‌شود؛ ۱۱۰ نسخه در ۳۲۲ عنوان رساله و دستنویس نگاشته شده به زبان‌های عربی (۲۰۷ عنوان)، فارسی (۶۷ عنوان) و ترکی با لهجه‌های عثمانی و آذری (۴۸ عنوان) به نحو مبسوط و مستند، در دو بخش کتابشناسی و نسخه‌شناسی، بر اساس منابع کتاب‌شناختی و مؤیدات نسخه‌شناختی، به تفصیل، توصیف و گزارش شده است و نیز برای دستیابی آسان و روان پژوهشگران و مصححان، چنان‌که از اثر مورد بحث نسخه‌ای در کتابخانه‌ی مجلس موجود بوده، به اختصار اشاره و در صورت تکرار نسخ، تنها نسخ جدید آن اثر، به ایجاز، شناسانده شده است و همچنین در صورت لزوم به برخی از نسخه‌های

^۱. درباره‌ی اهدا کننده‌ی این مجموعه‌ی ارزشمند، جناب آقای کریم‌زاده‌ی تبریزی، در مقدمه‌ی بخش نخست این فهرست، گزارشی مستوفی ارائه گردیده است و به این دلیل از تکرار آن در مقدمه‌ی این فهرست، خودداری می‌کنیم؛ ناگفته نماند که پیش‌تر در نشریه‌ی پیام بهارستان: س ۳، ش ۲۸، ص ۱۳۸۲، صص ۲-۴ گزارشی در این زمینه، به قلم خانم سیمین صیدیه، ارائه گردیده است.

^۲. سوره یوسف (۱۲)، آیه‌ی ۸۸.

دستنویس سایر کتابخانه‌های ایران یا خارج از کشور به نحو گذرا، اشاره گردیده است. در پایان آن نیز اگر اثر مزبور، به چاپ هم رسیده باشد، به تفصیل و مستند، داده‌ها و اطلاعات چاپ‌های آن اثر ارائه گردیده است. باید افزود که بیش‌تر این نسخ، از نظر موضوعی تحت حوزه‌ی ادبیات عرب، قرار می‌گیرند؛ اما در این مجموعه، افزون بر ادبیات عرب، دستنویس‌های مهمّ بخطّ مؤلف یا نفیس و منحصر بفرد دیگری نیز در حوزه‌های تاریخی، ادبی، فقهی، تفسیری و ... هستند که زینت‌بخش این مجموعه‌اند، که از آن جمله می‌توان به دستنویس‌هایی همچون: علم‌الیقین به شماره‌ی «۴۰۱»، حاشیه برهان الشفاء به شماره‌ی «۴۰۵/۲»، تحفة الإخوان به شماره‌ی «۴۰۸/۸»، موش و گربه (موش نامه) به شماره‌ی «۴۳۲/۱۹»، شرح حدیث «کنت کنزاً مخفیاً» به شماره‌ی «۴۴۵/۴»، شرح کتاب الطهارة للشیخ الأنصاری (از احمد خلخالی) به شماره‌ی «۴۵۰»، حاشیه کتاب الطهارة للشیخ الأنصاری (از محمدصادق بروجرودی) به شماره‌ی «۴۷۰/۷»، الأصول اللاتحة به شماره‌ی «۴۷۵»، یادداشت‌های اعتماد السلطنه (۹-۱۳۰۶هـ) به شماره‌ی «۵۰۷» و جز آن‌ها اشاره نمود.

خدای بزرگ و مٔان را شاکرم، که مٔت نهاده و این توفیق را به این بنده‌ی ناچیز خود داد که از عهده‌ی رسالتی بس سنگین که بر دوشم نهاده شده بود، تا حدّ امکان و بضاعت علمی ناچیزم، برآیم. تردیدی نیست که شکل‌گیری این فهرست موجز، در وهله‌ی نخست مرهون مدیر محترم و سخت‌کوش کتابخانه‌ی عامره‌ی مجلس شورای اسلامی، جناب آقای حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر جعفریان، است که با فراهم آوردن فضایی مساعد، زمینه‌ی اصلی این فهرست‌نگاری را ایجاد نمودند، ابتدا از حضرت‌ایشان قدردانی و تشکر می‌نمایم. در مراحل بعدی مرهون همراهی و یاری اساتید، پژوهشگران و دوستان و بزرگواری است که در جای جای این اثر از راهنمایی‌ها و محبت‌های خود دریغ نورزیدند، در این‌جا لازم است از کسانی، چون سرور گرامی‌ام استاد عبدالحسین حاتری باید یادی نمایم که همواره در طیّ قریب به دو دهه فهرست‌نگاری نسخ خطّی، از راهنمایی‌های صمیمانه‌ی ایشان در زمینه‌های علمی، حضوراً یا غیاباً از طریق آموزه‌های ایشان در فهارس ارزشمند معظمّ‌له، بهره‌ها برده‌ام. همچنین از همراهی اساتید و دوستانی که به گونه‌ای در جای‌جای این اثر، حتّی در حدّ یک کلمه، این ناچیز را راهنمایی نموده‌اند، از صمیم قلب سپاسگزاری می‌کنم؛ از پژوهشگران بزرگوار چون آقایان محمدحسن فغفوری، محسن صادقی، حسین واثقی، سیّد محمد اصفیایی، ابوالفضل حافظیان، سیّد جعفر حسینی اشکوری، سیّد صادق حسینی اشکوری، جواد بشری، محمدحسین حکیم، فتح‌الله ذوقی، احمد رنجبری حیدرباغی، سیّد محمد طباطبائی بهبهانی (منصور)، محمود نظری و خانم‌ها سیمین صیدیّه و مریم تفضلی تشکر می‌نمایم؛ و نیز بایسته است از همکاران و دوستان محترم بخش نسخ خطّی کتابخانه‌ی مجلس، آقایان یکه‌زارع، خندابی، آقا ولی و دیگر دوستانی که در مدّت فهرست‌نگاری به انحاء مختلف از الطافشان بهره‌مند بودم.

همچنین از همسرم تشکر می‌کنم، که افزون بر عهده‌دار بودن بار دشواری‌های متعدّد زندگی، این فرصت (حضور در تهران) را نیز فراهم نمودند، تا نگارنده با فراغتِ بال و آرامشِ نسبی، به تکمیل و

نگارش این اثر ناچیز و آثار دیگر ترائی بردازد؛ البتّه تردیدی نیست که دوستان و عزیزان دیگری نیز در داخل و خارج از کشور، در مراحل مختلف شکل‌گیری این اثر، جزءاً یا کلاً سهیم بوده‌اند، که شوربختانه بر نام شریفشان، در ذهنِ قاصرِ راقم، فراموشیِ تاخته است، ضمن عذرخواهی از این عزیزان، تشکرِ قلبی، صمیمانه و صادقانه‌ام را از تک‌تک این عزیزان و بزرگواران، ابراز می‌دارم، شکر الله سعيهم.

پایان سخن این‌که، به جهتِ وسواسِ دائمی و خاصّ نگارنده در کارهای پژوهشی، عمدتاً تمامِ مراحلِ کار، اعمّ از پژوهش، شناسایی منابع، ثبت داده‌های فهرست‌ها، بازبینی مجدد، ترجمه‌ی عبارات، نگارش، حروف‌چینی کامپیوتری، صفحه‌بندی، غلط‌گیری وحتّی ویرایش اولیه نیز شخصاً عهده‌دار بوده است و البتّه طبیعی است که تنظیم چنین کارِ سترگ و سنگینی، به تنهایی و یک تنه، اندکی به طول خواهد انجامید و از طرف دیگر عاری از خطا نیز نخواهد بود؛ و بر این پایه، هیچ اثری، جز کتابِ وحی (قرآن کریم)، بدون خطا و خالی از اشتباه نیست و این اثر نیز به تبع این خصیصه‌ی عمومی، قطعاً بدون ایراد و خطا نخواهد بود، لیکن دقّت عمیق و سعیِ بلیغ شده که تا حدّ امکان اشتباهات معنوی و اغلاط ظاهری، خصوصاً در منابع و رفرنس‌ها، به حداقل برسد؛ به هر حال نگارنده ضمن پوزش از نقص‌ها و کاستی‌ها در این اثر، دست‌همه‌ی محققان و اساتید را برای اصلاحِ کمبودها می‌فشارد و امید است که پژوهشگران، دانشوران و اساتید بزرگوار از نظریّات و راهنمایی‌های اصلاحی و سازنده‌ی خود، این ناچیز را محروم نسازند^۱ «یک سطر صحیح، به، ز صد جزوه غلط» و در اینجا بایسته است، جمله‌ی ابن خلدون را، به مانند دیباچه‌ی سایر آثارم، مجدداً تکرار نمایم که: «صاحبان اندیشه و خداوندان کرامت در آن به دیده‌ی انتقاد و اصلاح نگرند، نه به چشم رضامندی و از آنچه سزاوار اصلاح است چشم پوشی نکنند...»^۲. ﴿رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَاْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إَصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَ اغْفِرْ لَنَا وَ اَرْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ﴾^۳.

حسین متقی

مهر ۱۳۸۸ شوال ۱۴۳۰

۱. پژوهشگران بزرگوار پیشنهاد و انتقاد یا هر نظرِ اصلاحی دیگر را، با پست الکترونیکی نگارنده hosseinmottaghi@yahoo.com

درمیان گذارند.

۲. مقدمه ابن خلدون: ص ۷.

۳. سوره‌ی البقرة: ۲۸۶.

ص ۱۲ سفید

بسم الله الرحمن الرحيم

شماره نسخه: «۴۰۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۷۸۵»

[۱] علم اليقين

از: ناشناخته

موضوع: کلام شیعی

زبان: عربی

آغاز: افتاده «... لها مقدّمة و أبواباً و سميتها بعلم اليقين و بالله على إتمامها أستعين و لاحول و لا قوة إلا بالله العظيم، مقدّمة في بعض ما رأينا أن نقدّمه ... فصل اعلم أيها الموفق بمطالعة كتابي هذا المستهدى بهداه الذي أتعبنا له أنفسنا بتصنيفنا هذا...».

انجام: «... فليتوكل المتوكلون و لما وصل الكلام إلى هنا و رأينا أن الكتاب قد طال و أخذنا الكلال ... رأينا أن نختمه هنا و كان ذلك في عصر من الثلثا ثامن عشر شهر شوّال من شهور سنة احدى و سبعين بعد المائتين و الألف حامداً مصلياً مستغفراً».

کتاب‌شناسی: کتابی در کلام شیعی است

که در یک مقدّمه و سه باب و هر باب در چند فصل در سال ۱۲۷۱ هـ تألیف گردیده است. مؤلف در چند جای اثر از مرحوم شیخ انصاری مطالبی نقل نموده است و گویا استادش بوده است. عناوین مقدّمه و ابواب آن چنین است: مقدّمه في بعض ما رأينا أن نقدّمه تنبيهاً للغافلين و أيقاظاً للراقيدين؛ الباب الأوّل في إثبات وجوب العمل بالعلم و اليقين و حرمة العمل بالظنّ المطلق (۱۳ب)؛ الباب الثاني في تحقيق الحقّ فيما يحصل من الكتاب و السّنة و الردّ على القائلين بجواز العمل بالظنّ الخاصّ أى الحاصل من الكتاب و السّنة و ما يتعلّق بهما (۵۹ب) الباب الثالث في إثبات التسديد من الحجّة عليه السلام للذين يجاهدون في الله كما أمر جلّ شأنه و يأتون البيت من بابه. با عنوان علم اليقين در منابع موجود، آثاری از دانشمندانی همچون فیض کاشانی، شریعتمدار استرآبادی، حاج کریم‌خان کرمانی، مولی محمد نجفی و سیّد حسین عرب‌باغی ارومی می‌شناسیم که هیچ‌کدام بر نسخه‌ی مورد بحث تطبیق نگردید؛ باید بیش‌تر تحقیق گردد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □

نام کاتب: محمّداقبر بن زین العابدین طباطبایی جندقی □ تاریخ کتابت: سلخ رمضان المبارک سال ۱۲۷۲ هـ □ محل کتابت:

التنقیح = شرح تنقیح الأصول =

التوضیح فی شرح التنقیح

از: عبيدالله بن مسعود بن تاج‌الدین
الشريعة محبوبی بخاری مشهور به
«صدرالشريعة ثانی» (درگذشته به سال ۷۴۵
یا ۷۴۷ یا ۷۴۸ هـ)^۲

موضوع: اصول فقه اهل سنت (حنفی)

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، حامداً لله تعالى أولاً و
لعنان الثناء إليه ثانياً ... و بعد فإن العبد
المتوسل إلى الله تعالى بأقوى الذريعة ... يقول
لما وفقني الله تعالى بتأليف كتاب تنقيح
الأصول ...».

انجام: «... و يجب الضمان لوجوب
العصمة و الله ولى العصمة و التوفيق ثم نقصان
الكتاب بعون الله الوهاب».

کتاب‌شناسی: کتابی در اصول فقه اهل
سنت (حنفی) است که شارح در آن کتاب
تنقیح الاصول خویش را به نام یک از
شاهان با عنوان «م - ش» [متن - شرح]
شرح نموده است. باید افزود که این اثر

نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی □
تعداد برگ: ۱۳۱ □ تعداد سطر: ۱۸ □ نوع
کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده □ اندازه
متن: ۹×۱۴ سانتیمتر □ اندازه جلد:
۱۵/۵×۲۰/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج
مشکی فرسوده، با ترنج، سرترنج و لچک
ترنج ضربی و عطف پارچه مشکی □ قطع:
خشتی.

ویژگی‌ها: نسخه‌ای نفیس و شاید
منحصر بفرد باشد. این نسخه در حاشیه
تصحیح گردیده و حاشیه‌نویسی با نشان «منه
روحي لعبیده الفداء» دارد که منقول از
عبارات خود مؤلف است و نیز از کتاب مجمع
البحرین تعلیقاتی در هامش آمده است. برگ
بر بخش داخلی جلد، الصاق گردیده که آغاز
رساله‌ای کلامی به فارسی از سده‌ی ۱۲ هـ
است که بخش‌هایی از همان برگ نیز
ناخواناست! نیز در برگ انجام (۱۳۳ الف)
یک خطبه نکاحیه آمده است.

✱

شماره نسخه: «۴۰۲»

شماره ثبت: «۲۱۰۷۸۶»

[۲] التوضیح^۱ فی حلّ غوامض

۲. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱،
ص ۶۴۹؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۴، ص ۱۹۷؛
کحّال، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۶، ص ۲۴۶.

۱. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۱، ص ۴۹۶.

سانتیمتر □ نوع جلد: برون: مقوایی با روکش
کاغذی ابلق و عطف و مغزی تیماج قهوه‌ای
فرسوده، دارای لبه برگردان (طبله)؛ درون:
کاغذ زرد و پارچه سبز □ قطع: رقعی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده و در اوایل حاشیه‌نویسی با
نشان‌های «سم من محمد افندی، تلویح،
حسن چلبی، و ...» دارد. در آغازین برگ
نسخه وقفنامه نسخه در سال ۱۲۷۱ هـ از
درویش حافظ افندی از طرف ... خاتون از
روستای «قورناز» دیده می‌شود که بخشی از
آن محو گردیده است. دو برگ آغازین
مجدول به شنگرف و بر فراز آن دو مهر گرد
ناخوانا «... کتبخانه سی ... ۱۲۳۹ هـ» دیده
می‌شود که بایستی مهر یکی از کتابخانه‌های
خصوصی قدیمی عثمانی (ترکیه) بوده باشد.
آثار مختصر رطوبت بر فراز لبه برگ‌ها
مشاهده می‌گردد، لیکن خوشبختانه متن
آسیب ندیده است.

✱

شماره نسخه: «۴۰۳/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۷۸۷»

[۳] شرح الفرائض السراجیة^۲ =

نخستین بار در سال ۱۲۸۷ هـ^۱ در لکهنو -
هند، ۱۲۹۲ هـ در دهلی و بار دیگر ۱۲۹۳ هـ
همراه تنقیح/الأصول در هند به چاپ رسیده
است^۲ و همچنین در سال ۱۳۱۰ هـ در
استانبول و سپس در سال ۱۳۲۲ هـ در قاهره
منتشر گردیده است. از این اثر نسخه‌های
چندی در این کتابخانه همچون شماره‌های
«۸۹۳۰»^۳ و «۴۱۶» کریم‌زاده» موجود است و
در ضمن نسخه‌های متعددی را نیز قره بلوط
در معجم التاریخ (ج ۲، صص ۱۵۰۵-۱۵۰۶)
معرفی نموده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
کتابت: سده ۱۲ هـ (بخش نونویس سده ۱۳
هـ) □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و
نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۱۸۹
□ تعداد سطر: ۲۱-۲۲ □ نوع کاغذ: شرقی
(سمرقندی) و فرنگی زرد و سفید (بخش
نونویس) □ اندازه متن: ۷/۵×۱۵/۵
سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۳/۵×۲۰/۵

1. احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیة فی شبه
القارة: ص ۲۴۳.

2. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیة: ج ۲،
صص ۱۲۰۰ و ۱۹۶۳.

3. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر
کتابخانه مجلس: ص ۲۱۳.

4. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۲۴۸.

شرح السید = شرح السراجیة

از: ابوالحسن فخرالدین علی بن محمد
حسینی جرجانی شیرازی مشهور به «میر
سید شریف» (درگذشته به سال ۸۱۶هـ در
شیراز)^۱

موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، قال المولى الشيخ ...
الحمد لله رب العالمين حمد الشاکرين ... هکذا
رواية الفقهاء فالقراض جمع فريضة ...».

انجام: «... لايرث من صاحبه ما ورث
فقد اجتمع لأم ... منهما عشرون و لبنته ستون
و لمولاه عشرة و الله أعلم بالصواب و إليه
المرجع و المآب».

کتاب‌شناسی: شرح مزجی مختصر
استدالی کتاب الفرائض سراج‌الدین محمد
سجاوندی است که اواخر ذی الحجة سال
۸۱۱هـ شرح گردیده است. این اثر در برخی
مصادر به شرح السید نیز شهرت دارد. ناگفته
نماند که در برخی مصادر به صورت
ناشناخته و گاهی نیز با تردید به جرجانی

منسوب گردیده است.^۲ باید دانست که این
اثر نخستین در سال‌های ۱۲۶۶هـ در تهران،
۱۲۶۹هـ در استانبول و ۱۸۸۹ و ۱۹۰۲م در
قازان و نیز در سال ۱۳۶۳هـ با با تحقیق
محمد محیی‌الدین عبدالحمید به چاپ رسیده
است.^۳ از این اثر نسخه‌های متعددی در
دست است که علاوه بر نسخه‌ی «۴۹۳»
کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی (ره)،
نسخه‌ای نیز در کتابخانه‌ی مرکزی آستان
قدس رضوی به شماره‌ی «۸۵۹۵»^۴ نگهداری
می‌گردد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ ترکی □
نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی
۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و
نشانی‌ها: مشکی و قرمز □ تعداد برگ: ۶۳
(۱ب-۶۳ الف) □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع
کاغذ: فرنگی نخودی آهار مهره شده □

۲. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله
مرعشی: ج ۲، ص ۱۰۲ و راهنمای فهرست نسخه‌های
خطی کتابخانه آیت‌الله العظمی مرعشی (ره): ج ۱،
ص ۱۷.

۳. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربية: ج ۱،
ص ۶۸۰؛ صالحیه، محمدعسی؛ المعجم الشامل للتراث
العربی المطبوع: ج ۲، صص ۵۲-۵۳.

۴. غلامی مقدم، براتعلی؛ فهرست کتابخانه
مرکزی آستان قدس: ج ۲/۲۱، صص ۸۸۲-۸۸۳.

۱. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱،
ص ۷۲۸؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۵، ص ۷؛
کحّال، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۷، ص ۲۱۶.

اندازه متن: ۹×۱۵/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۴×۵/۲۱ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای تیره با ترنج و سرترنج ضربی؛ مجدول؛ عطف تیماج قهوه‌ای روشن □ قطع: رقعی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است؛ لبه‌ی برگ‌ها و فراز و پایین برگ‌ها رطوبت دیده است. در انجام یک مهر هشت ضلعی «بنده خدا حسین» و در برگ‌های (۶۳ب-۶۴الف) چند یادداشت مشتمل بر ادعیه و تعویذات به نقل از مقاتل بن سلیمان و انس بن مالک و ابن عباس و کمال پاشا دیده می‌شود که تاریخ آن‌ها سال ۱۲۱۸ هـ است.

*

شماره نسخه: «۴۰۳/۲»

[۴] الفرائض = الفرائض

شهاب‌الدین^۱

از: قاضی شهاب‌الدین ابوحامد محمد (احمد) بن محمود بن احمد بن علی بن ابی‌طالب سیواسی (درگذشته به سال ۸۰۳ هـ)^۲

موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)

زبان: عربی

آغاز: افتاده «... رضیاً فی أقلّ من شهر و لا یحتاج إلى تطویل الدهر فقد قال النبی علیه السلام تعلّموا الفرائض و علّموها الناس ... فصل: یبدو من تركة المیت بالتجهیز و التکفین ...».

انجام: «... یرث بأحد الزوجین الباقي فی فرض فإنّها ... أحدها المذكورین فالمال کلّه لبیت المال؛ تمّ الكتاب بعون الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای مختصر در مبحث فرائض و علم موارث است که در چند فصل و باب نگارش یافته است. عناوین ابواب چنین است: ... باب الحجب و الاسقاط (۶۹ الف)، باب العول (۷۰ الف)، باب الردّ (۷۱ الف)، باب ذوی الأرحام (۷۲ الف). در کشف الظنون مؤلف به صورت «القاضی الإمام ابوحامد احمد بن محمود ...» آمده است، لیکن در نسخه به همان صورت درج شده است که نگارش یافت.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق تحریری مایل به نسخ □ نام کاتب: بالی ولد نوری □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۵۸ هـ □ محلّ

1. حاجی خلیفه؛ کشف‌الظنون: ج ۲، ص ۱۲۵۰.

2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه‌العارفین: ج ۱، ص ۱۱۸؛ بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱،

صص ۷۶ و ۹۰؛ کحّال، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۲، ص ۱۷۲؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۱، ص ۲۵۴.

فرائض شهاب الدین^۱

از: عبدالحلیم بن عبدالله مسکری
 شروانی (درگذشته پس از ۹۰۰هـ)^۲
 موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)
 زبان: عربی

آغاز: «... بسملة، الحمد لله العليم الحلیم
 و الصلوة و السلام على رسول الكريم و على
 آله ... بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب
 العالمين ... ابتداء المصنف بالبسملة للتيمن و
 التبرک فان لفظ الاسم ...».

انجام: «و الأخذ لأب لها سبعة إخوان
 النصف الثلثان السدس السقوط و أولاد الأم
 ثلثة السدس الثلث السقوط: تمت».

کتاب‌شناسی: شرح مزجی *الفرائض*،
 مشهور به *فرائض شهاب الدین*، تألیف قاضی
 شهاب الدین ابوحامد محمد (احمد) بن محمود
 بن احمد بن علی بن ابی‌طالب سیواسی (د.
 ۸۰۳هـ) است که اصل متن آن پیش‌تر، در
 همین فهرست، از نظر گذشت. از این اثر دو
 نسخه در کتابخانه‌ی مرکزی آستان قدس
 رضوی - مشهد به شماره‌های «۲۴۷۲» و
 «۱۰۳۲۲ض»^۳ و چند نسخه‌ی دیگر نیز در

کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
 مشکى و قرمز □ تعداد برگ: ۹ (۶۵ الف -
 ۷۳ الف) □ تعداد سطر: ۱۳ □ نوع کاغذ:
 فرنگی نخودی □ اندازه متن: ۴/۵×۱۱
 ساتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
 گردیده و حاشیه‌نویسی با نشان‌های «بدیع،
 لوامع، شرح، سبویه، سید و ...» در هامش و
 بین سطور دارد. لبه‌ی برگ‌ها رطوبت دیده
 است. در فواصل برگ‌ها چند بیتی به فارسی
 با مطلع:

مانع میراث را میدان چهار
 رق و قتل و اختلاف دین و دار
 و نیز چند بیتی به ترکی به مطلع:
 ذوی الارحام اون کشیدر بل یقین
 حق تعالی آنکدی قرآنده صقین
 آته آنه جد جدّه صلبی قــــز
 بنت ابن زوج زوجت بالنکر

دیده می‌شود. در انجام نسخه تملک
 «حسن بن حسین» در ربیع الاول سال
 ۱۲۱۴هـ و نیز وقفنامه‌ای کوتاه دارد. مهر
 هشت گوش «بنده خدا حسین» در انجام
 آمده است.

*

شماره نسخه: «۴۰۳/۳»

[۵] شرح الفرائض = شرح

1. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۲۵۰.

2. کحّاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۵، ص ۹۸.

3. فکرت، محمدآصف؛ وفادار مرادی، محمد؛

کتابخانه‌های مهم خارج از کشور از سوی علیرضا قره‌بلوط در معجم التاريخ (ج ۲، ص ۱۵۴۱) معرفی شده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری مایل به نسخ □ نام کاتب: [بالی بن نوری] □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۵۸ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۲۶ (۷۳ ب - ۱۰۸ ب) □ تعداد سطر: ۱۳ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ اندازه متن: ۴/۵ × ۱۰/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و حاشیه‌نویسی با نشان‌های «قاضی جاه، شرح، تقریر، محمود، بدیع، ابی‌السعود، محمد و ...» دارد. در فواصل برگ‌ها، در هامش و ... ابیات و رباعیاتی به فارسی از برخی شعرا، همچون جامی آمده است. در انجام نسخه یک مهر هشت گوش «بنده خدا حسین» آمده است و نیز بین برگ‌های (۱۰۹ الف - ۱۱۲ الف)، دو برگ از شرح *فرائض* سجاوندی، برگ‌گی از شرح *الفوائد الضیائیة* جامی با مهر مربع «عبده حسن الموسوی» و نیز برگ‌گی حاوی روایاتی

فهرست الفبایی کتابخانه مرکزی آستان قدس: ص ۳۴۹.

نبوی (ص) در خصوص همسایه و رعایت حقوق آن‌ها و نیز فضیلت صدقه و آیه‌ی شریفه‌ی ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تَحِبُّونَ﴾، ابیاتی به فارسی از هانفی با این مطلع آمده است:

اگر بیضه زاغ ظلمت سرشت
نهی زیر طاووس باغ بهشت
و همچنین ابیاتی از نظامی با مطلع:
درختی که تلخست آن را سرشت
گوش در نشانی بیاض بهشت.

✱

شماره نسخه: «۴۰۴/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۷۸۸»

[۶] المنطق^۱ (رسالة فی ...) =
جهة الوحدة^۲

از: محمدامین بن صدرالدین شروانی
مشهور به «ملازاده» (درگذشته به سال ۱۰۳۶ هـ در استانبول)^۳

1. تهرانی، آقا بزرگ، الذریعة: ج ۲۳، ص ۵۵.
2. Parmaksizoglu, İ., Uysal, A. ...; TÜYATOK (Isparta): s. 29.
3. تهرانی، آقا بزرگ: طبقات أعلام الشيعة (القرن ۱۱ هـ): ص ۵۸؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدية العارفين: ج ۲، ص ۲۷۵؛ بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۲، ص ۲۳؛ کحّاله، عمررضا؛ معجم المؤلفين: ج ۹، ص ۷۳.

موضوع: منطق

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، إنَّ أحسن ما يفتح به المنطق و الكلام حمد الله الواحد الذی بدأ الأنام ... و بعد فهذه تحقیقات شریفة بعبارات رائقة السابق معانیها ...».

انجام: «... فلنقتصر على هذا القدر... المخلصین متقاعدة و عن المهم متقائرة؛ تمّ تحریر تعلیقات الفاضل صدرالدین رأوه علی بحث جهة الوحدة».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در علم منطق است و آن پایه‌ی تحقیق برخی پژوهشگران، در واقع حاشیه‌ی الفوائد الفناریّة، تألیف شمس‌الدین محمد بن حمزه بن محمد فناری قسطنطنینی رومی مشهور به «ملا فناری» (د. ۸۳۴هـ) که آن نیز در شرح الایساغوجی، تحریر اثیرالدین - بن عمر ابهری سمرقندی (د. ۶۶۳هـ) است. در این اثر تنها بخش «جهة الوحدة» آن، به تفصیل گزارش گردیده است. از این اثر دو نسخه در کتابخانه‌ی عامره به شماره‌های «۱۷۲۵۷» و «۱۷۶۸۸»^۱ موجود است و همچنین دو نسخه نیز که بر اساس فهرست اجمالی آن، گویا در

تعلیق بر آن رساله می‌باشند، به شماره‌های «۱۷۶۷۹» و «۱۷۵۳۶»^۲ در این گنجینه نگهداری می‌گردد. همچنین استاد علیرضا قره‌بلوط در معجم التاریخ (ج ۵، ص ۳۳۴۱) گزارشی از برخی نسخه‌های خارج از کشور آن، بدست داده است. گفته شده این رساله یک بار در سال ۱۲۸۸هـ در استانبول به چاپ رسیده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری (چند قلم) □ نام کاتب: زنف زاده □
تاریخ کتابت: سال ۱۱۵۵هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۲۲ (۳ب - ۲۴الف)
□ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی
□ نخودی □ اندازه متن: ۷/۵×۱۳/۵ سانتیمتر
□ اندازه جلد: ۱۵/۵×۲۱ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و حاشیه‌نویسی نیز با نشان‌های «سید، منه، له عفی عنه، من شرح، ...» دارد. آثار چربی بر فراز برگ‌های مشاهده می‌گردد. در آغاز وقفنامه‌ای از شیخ محمد آغا زاده احمد سعید افندی «همراه مهر گرد «شیخ محمد آغا زاده احمد سعید افندی وقفدر

1. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی:

فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۴۷.

2. همان: ص ۵۳.

۱۳۱۰» آمده است که مهر مذکور در چند جای نسخه نیز تکرار شده است.

✱

شماره نسخه: «۴۰۴/۲»

[۷] حاشیه حاشیه شرح

آداب‌البحث

از: عمر بن احمد مائی کردی جلی
(حلبی) دیاربکری (درگذشته به سال ۱۰۲۲
یا ۱۱۲۲هـ)^۱

موضوع: منطق

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، یا من وَفَّقنا لآداب
البحث و المناظرة في الكلام و عصمنا عن
الخلل و المقصور في تحرير المدعى والمرام ... و
بعد فيقول الفقير إلى الله الغني عمر بن أحمد
الشهير بأهلي إن الحاشية الفتحية في الآداب
...».

انجام: «... قوله في سبعة، إشارة إلى
مذهب الشيخ أبي الحسن الأشعري و تابعه و
قوله و ثمانية، إشارة إلى مذهب الشيخ
ماتريدي؛ قوله و لا يبعد أن يقال ...» ناتمام.

کتاب‌شناسی: تعلیقاتی بر حاشیه‌ی میر

ابوالفتح محمد بن امین سعیدی اردبیلی (د).
۹۷۶هـ) بر شرح محمد حنفی تبریزی (د).
۹۰۰هـ) بر آداب‌البحث قاضی عضدالدین
عبدالرحمن بن احمد ایچی (د. ۷۵۶هـ) است.
از این اثر در برخی کتابخانه‌ها نسخی موجود
است که از آن جمله می‌توان به نسخه‌ی
کتابخانه‌ی قادریه در بغداد به شماره‌ی
«۸۵۲»^۲ اشاره نمود.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری (چند قلم) □ نام کاتب: نامعلوم □
تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و
مشکی □ تعداد برگ: ۳۵ (۲۵ب - ۵۹ب)
□ تعداد سطر: ۲۱ و ۳۰ □ نوع کاغذ:
فرنگی نخودی آهار مهره شده □ اندازه متن:
۱۷×۱۲ و ۵/۱۴×۸/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است. حاشیه‌نویسی با نشان‌های
«ملازاده، منه، ع ل، شیخ، عبدالرحمن، شیخ
الاسلام و ...» دارد. مهر گرد «شیخ محمد آغا
زاده احمد سعید افندی وقفدر ۱۳۱۰» در
چند جا آمده است.

✱

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۳، صص ۲۲۶۱-۲۲۶۳.

2. رؤوف، عماد عبدالسلام: الآثار الخطیة في
المكتبة القادرية: ج ۳، ص ۱۸۶.

شماره نسخه: «۴۰۴/۳»

[۸] حاشیه حاشیه الشریف علی
شرح مختصر المنتهی = تعلیقه
علی حاشیه شرح مختصر المنتهی
لابن الحاجب = حاشیه حاشیه
شرح المختصر للعضدی

از: سیّد حسین بن حسن حسینی
خلخال مشهور به «سیّد ملا» (درگذشته به
سال ۱۰۱۴ یا ۱۰۳۰ هـ)^۱
موضوع: اصول فقه اهل سنت
زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذی تولّیت
الأفهام فی کبرياء ذاته ... و بعد فهذه تعلیقات
علی حاشیه شرح مختصر المولی العلامة السیّد
... توضیحات لدائعها التي لا یهدی ...».

انجام: «... الطبیعیین کما علم فی الفنّ
المکتوب فی علم البرهان بل علی صناعة
أخری و أمّا قبول وجوبها وضعاً و تصوّر
حقیقتها حقیقتاً...» افتاده.

کتاب‌شناسی: تعلیقاتی بر حواشی میر
سیّد شریف، ابوالحسن علی بن محمد جرجانی

(د. ۸۱۶ هـ) بر شرح قاضی عضدالدین
عبدالرحمن بن احمد ایجی (د. ۷۵۶ هـ) بر
کتاب مختصر منتهی السؤل و الأمل فی علم
الاصول و الجدل ابوعمر و عثمان بن عمر
نحوی مشهور به ابن حاجب (د. ۶۴۶ هـ)
است. نسخه‌های متعددی از این شرح در
کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور موجود
است.^۲

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
کتابت: سده‌ی ۱۲ هـ □ محل کتابت: نامعلوم
□ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □
تعداد برگ: ۱۴ (۶۰ ب - ۸۳ ب) □ تعداد
سطر: ۲۵ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی آهار
مهره شده □ اندازه متن: ۱۶/۵ × ۱۰
سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است؛ مهر گرد «شیخ محمد آغا زاده
احمد سعید افندی وقفدر ۱۳۱۰» در چند
جای نسخه آمده است. آثار اندک رطوبت
بر فراز برخی برگ‌ها قابل مشاهده است.

✱

شماره نسخه: «۴۰۴/۴»

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱،
ص ۳۲۱؛ کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۳،
ص ۳۱۹؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۲، ص ۲۳۵.

2. قره بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۲، صص ۹۲۵-۹۲۶.

[۹] حاشیه حاشیه الشریف علی
شرح مختصر المنتهی = تعلیقه
علی حاشیه شرح مختصر المنتهی
لابن الحاجب = حاشیه حاشیه
شرح المختصر للعضدی

از: سیّد حسین بن حسن حسینی
خلخال مشهور به «سیّد ملا» (درگذشته به
سال ۱۰۱۴ یا ۱۰۳۰ هـ)
موضوع: اصول فقه اهل سنت
زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذی تولّیت
الأفهام فی کبریا ذاته .. أمّا بعد فهذه تعلیقات
علی حاشیه شرح المختصر للمولی العلامة
السید الشریف ... ألفها أحوج الخلاق ...»
انجام: «... نقیض التالی مستلزماً لنقیض
المقدّم و لم یصرّح المصنّف بهذا الشرط اکتفاء
بکونه معلوماً من قوله و هكذا حکم کلّ لأنّ
فریع ملزومه ...» افتاده.

کتاب شناسی: تکرار رساله‌ی پیشین
(نسخه‌ی شماره‌ی «۴۰۴/۳») است که در این
مجموعه برای بار دوم کتابت گردیده است؛
البته به نظر می‌رسد نسخه‌ی مستنسخ عنه
(مصدر) هر دو متفاوت باشد، چون
اختلافات اندکی در برخی کلمات آن
مشاهده می‌گردد که قابل توجّه است.

نسخه شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری
□ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر
سده‌ی ۱۲ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □
عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد
برگ: ۴۹ (۸۸ ب - ۱۳۶ ب) □ تعداد سطر:
۲۳ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی زرد و سفید
□ اندازه متن: ۸×۱۵/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است و حاشیه نویسی اندکی نیز با
نشان‌های «قاسم سلّم الله، محیی الدین و ...»
دارد. بر فراز برگ‌ها اسماء جلاله (بدون
تکرار) نوشته شده است. مهر گرد «شیخ
محمّد آغا زاده احمد سعید افندی و قفدر
۱۳۱۰» در چند جای نسخه آمده است.
برخی کلمات قلم خوردگی دارد.

✱

شماره نسخه: «۴۰۴/۵»

[۱۰] حاشیه شرح العقائد

العضدیة = الخانقاهی

از: یوسف بن محمدجان قره باغی
محمدشاهی همدانی (درگذشته به سال
۱۰۳۵ هـ)^۲

1. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۱۴۴.
2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲،
ص ۵۶۶؛ کخاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۳،

موضوع: عقاید و کلام

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، كيف لا أحمد لمن لم يخزنا
بما عصينا .. أمّا بعد فيقول الأحوج .. لما كان
علم الكلام علماً باحثاً عن ما يجب على كلّ
مكلّف هو معرفة الحقّ ... خدمت به خدمته
العميد لمولاة العتبة العليّة ... قطب العالم و
مركز ... سمى خليل الرحمن شيخ الزمان
معين الدين ابوحامد خليل الله ... في بلدة
سمرقند في البقعة المباركة الميمونة خانقاه
الحضرة المجذوميّة الحسينيّة الخوارزميّة و هو
مخدوم مخدومنا ... سمّيته بالخانقاهي ... قوله و
هو إنسان بعثه الله اه، الضمير راجع إلى ...».
انجام: «... إنّما يصحّ بدعوى ثلث كليّات
... و الحمد لله على ما وفقنا لما وفقنا به و
المرجوّ من الناظرين أن ينظر بعين العناية و
عين العناية من كلّ عيب كليله و لكن عند
السخط ... على آخر ما صوّفه العلامة الدواني
نعمه؛ تمّت هذه النسخة القرباغی».

کتاب‌شناسی: تعلیقاتی بر شرح مولی
جلال الدین محمد بن اسعد دوانی (د. ۹۰۸هـ)
بر العقاید العضدیّة قاضی عضدالدین
عبدالرحمن بن احمد ایچی (د. ۷۵۶هـ) است
که از سوی مولی یوسف قره‌باغی، در حلّ

برخی دقائق و نکت آن به نام شیخ
معین‌الدین ابوحامد خلیل الله از مشایخ
صوفیه در خانقاه غوثیه‌ی حسینیّه‌ی
خوارزمیه‌ی شهر سمرقند نگارش یافته است.
به همین سبب نیز به *الخانقاهی* نیز شهرت
یافته است. از این اثر نسخه‌ای جدید در این
کتابخانه‌ی عامره به شماره‌ی «۱۶۴۷۲»^۱
موجود است و نیز علیرضا قره بلوط در
معجم التاریخ (ج ۵، ص ۴۰۱۷) گزارشی از
برخی نسخه‌های داخل و خارج از کشور
بدست داده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری و نسخ (دو قلم) □ نام کاتب:
عبدالکریم بن الحاج احمد بن الحاج عبدالغنی
□ تاریخ کتابت: اوایل سده‌ی ۱۱هـ (بخش
نونیس: سال ۱۰۸۶هـ) □ محلّ کتابت: آمِد،
مدرسه علی پاشا در حجره اثنین در طرف
مغرب! □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی
□ تعداد برگ: ۵۰ (۱۳۸ب - ۱۸۷الف) □
تعداد سطر: ۲۱ و ۲۵ □ نوع کاغذ: فرنگی
نخودی و سفید آهار مهره شده □ اندازه متن:
۹×۱۷/۵ و ۱۰×۱۴/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه از عصر محشّی

1. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی:

فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۶۶.

ص ۳۳۱؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۸، ص ۲۵۲.

است و از نفاست خاصی برخوردار است. در حاشیه تصحیح گردیده و مقابله شده است. و نشان «بلغ» در هامش برگ‌ها مشاهده می‌شود. حاشیه‌نویسی بسیار ناچیزی با نشان «صلاح الدین» دارد و باقی حواشی گویا ادامه‌ی متن می‌باشد. پایین و فراز برگ‌ها رطوبت دیده است؛ در برخی جاها رطوبت به متن نیز سرایت کرده و برخی کلمات آن را محو نموده است؛ لیکن کسی پس از آن با قلم دیگری جاهای ناخوانا را اصلاح نموده است. بخشی از نسخه (برگ ۱۳۸ ب - ۱۵۷ ب) اندکی کهنه تر و بایستی از عصر محشّی (اوایل سده ۱۱ هـ) و باقی برگ‌ها نونویس (سال ۱۰۸۶ هـ) است و در ضمن قلم کتابت هر دو نیز متفاوت است؛ بخش نخستین آن به خطّ نستعلیق و بخش دوم نیز به خطّ نسخ کتابت گردیده است. در فواصل برگ‌ها مهر گرد «شیخ محمد آغا زاده احمد سعید افندی وقفدر ۱۳۱۰» در چند جای نسخه آمده است. در آغاز نسخه فهرستی از رساله‌های این مجموعه آمده که با توجه به آن گویا هنگام صحافی، مکان برگ‌های رساله‌های این مجموعه جابجا و برخی نیز مفقود شده است؛ چنان‌که برخی از رساله‌های معرفی شده، اکنون در این مجموعه نیست. به هر تقدیر این رساله نخستین رساله

این مجموعه بوده است که در صحافی به این نقطه (برگ ۱۳۸ الف) منتقل شده است؛ در انجام، برگ‌ی از رساله‌ای فقهی آمده است که قلم خورده و باقی برگ‌ها نیز افتاده است.

✱

شماره نسخه: «۴۰۴/۶»

[۱۱] معرفة الزوال = شرح الدائرة

الهنديّة = الميقات (رسالة في ...)

از: سيّد حسين بن حسن حسيني
خلخالى مشهور به «سيّد ملا» (درگذشته به سال ۱۰۱۴ یا ۱۰۳۰ هـ)^۱

موضوع: فقه اهل سنت و رياضيات

زبان: عربى

آغاز: «بسملة، الحمد لله ربّ العالمين ... و بعد فيقول الفقير إلى الله تعالى حسين الحسيني الخلخالى لما كان أشرف الطاعات بعد الإيمان هو الصلوة أمر الله بها و عيّن وقتها فقال عزّ من قائل ﴿أقم الصلوة لدلوک الشمس إلى غسق الليل﴾ و اختلف المفسرون في معنى لدلوک الشمس فقال بعضهم إنّ لدلوکها غروبها فقال الاكثرون إنّ لدلوکها زوالها عن كبد السماء و هذا هو المختار ...».

۱. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱،

ص ۳۲۱؛ کخاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۳،

ص ۳۱۹؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۲، ص ۲۳۵.

انجام: «من الطرق المذكورة في الموضع الذي عرضه تسعون درجة و يكون السنة الشمسية هناك يوماً و ليلة لأثمه لا في شيء من المشرق و المغرب و الجنوب و الشمال؛ تمت الرسالة بعون الله الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: شرح بخشی از شرح الوقایة صدرالشریعه ثانی، عبیدالله بن مسعود بن تاج‌الدین الشریعة محبوی بخاری (د. ۷۴۸هـ) در خصوص فرعی فقهی در مسأله‌ی معرفت زوال و وقت «دلوک الشمس» مستفاد از آیه‌ی شریفه‌ی ﴿أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ﴾^۱ است که برای تبیین آن از طریق دائره‌ی هندی توضیح داده می‌شود که منظور و مراد از دلوک، زوال شمس می‌باشد و نه غروب. این اثر با عنوان شرح الدائرة الهندیة فی معرفة سمت القبلة و با تحقیق درید عبدالقادر نوری در سال ۱۹۸۱هـ در بغداد منتشر گردیده است^۲ با این توضیح که موضوع اصلی رساله معرفت قبله نیست؛ هر چند بی‌ارتباط با موضوع بحث نیز نیست؛ باید افزود که نسخه‌هایی از این اثر در کتابخانه‌ی

آیت‌الله مرعشی (ره) در قم به شماره‌ی «۸۰۹۰»^۳ و کتابخانه‌ی دولتی برلین به شماره‌ی «۵۷۰۲/۲»^۴ موجود است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ زیبا □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۱هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی و اشکال قرمز □ تعداد برگ: ۶ (۱۸۸ب - ۱۹۳ب) □ تعداد سطر: ۲۰ □ نوع کاغذ: شرقی نخودی □ اندازه متن: ۵/۱۳×۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. اشکال دایری و مثلثی شکل مربوط به وضعیّت آفتاب و نصف النهار و جهات اربع در ۹ تصویر به دقت تبیین گردیده است. برگ نخستین مجدول به شنگرف بوده و بخشی از ادامه‌ی متن در بخش پایین برگ‌ها آمده است. آثار رطوبت مختصری در فرودین برگ‌ها مشاهده می‌گردد. در برگ (۱۹۴ الف) مهر گرد «شیخ محمد آغا زاده احمد سعید افندی وقفدر ۱۳۱۰» آمده است. دو بیت فارسی بامطلع:

۳. اشکوری، احمد: التراث العربی المخطوط: ج ۵.

ص ۱۵۳.

4. Ahlwardt, W.: Verzeichniss der Arabischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin. Bd. V, s. 176.

1. سوره‌ی الإسراء، آیه‌ی ۸۱.

2. صالحیّه، محمدعسی؛ المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع: ج ۲، ص ۲۹۳.

هر که ز آموختن ندارد ننگ

دربار آرد ز بحر و لعل از سنگ

و نیز فایده‌ای در فرق میان مصدر و اسم مصدر از حسن چلبی، حدیثی نبوی در بیان الفاظ متقاربة المعانی، همچون ثناء و حمد و شکر، نیز فایده‌ای در لفظ النعماء به نقل از مسعود شروانی و همچنین فایده‌ای بسیار مهم درباره‌ی تفتازانی و آثار وی که نقل آن در این فهرست خالی از لطف نیست! «تواریخ التفتازانی، رحمه الله، مکتوب حول صندوق الفاضل الكامل التفتازانی رَوَّحَ اللهُ روحه، یا ایها الزوراء زوروا [و] سلّموا على روضة المحقق و الحبر المدقّق سلطان العلماء و المصنّفين، وارث علوم الأنبياء و المرسلين، معدل ميزان المعقول و المنقول، منقّح اغصان الفروع و الاصول، ختم المجتهدين ابی سعید سعد الملة و الدين مسعود ابن القاضی الامام مقتدى الانام عمر بن المولى المعظم اقضى القضاة العالم برهان الملة و الدين ابن الامام الربانى العالم الصمدانى، مفتى الفريقين، معید الجامعين، سلطان العارفين قطب الواصلين، شمس الحقّ و الدين، القاضی التفتازانى قدّس الله اسرارهم و انزل فراديس الجنان اشباحهم؛ و كتب في جانب قدمه المبارك هذه التواريخ: ولد المرحوم في صفر سنة ۷۲۲ و فرغ من تالیف شرح التصريف الزنجانی حين بلغ سنة

سنة عشر في شعبان سنة ۷۳۸ و من شرح تلخیص المفتاح في صفر سنة ۷۴۸ في بلدة هراة و من اختصاره في سنة ۷۵۶ بغجدوان و من شرح الرسالة الشمسية في جمادى الآخر سنة ۷۵۲ في مزار جام و من شرح التنقيح في ذی القعدة في سنة ۷۵۸ بککستا بترکستان و من شرح العقائد في شعبان سنة ۷۶۸ و من شرح المختصر في الاصول في ذی الحجة سنة ۷۷۶ و من الرسالة الکریمه الارشاد سنة ۷۷۸ کلّها بخوارزم و من مقاصد الکلام و من شرحه في ذی القعدة سنة ۷۸۴ بسمرقند و من تهذيب الکلام في رجب و من شرح القسم الثالث من مفتاح العلوم في شوال کلّهما سنة ۷۸۹ بسمرقند و شرع في تألیف الفتاوى الحنفية في ذی القعدة سنة ۷۵۹ بهراة و في تألیف مفتاح الفقه سنة ۷۸۲ و في شرح تلخیص الجامع کلّهما بسرخس [و] شرح الکشاف في ربيع الآخر سنة ۷۸۲ بسمرقند و توفی في يوم الاثنين و العشرين من محرم سنة ۷۹۲ بسمرقند و نقل الى سرخس و دفن فيها يوم الأربعاء التاسع من جمادى الاولى بهذه السنة و تمّت الروضة يوم الاثنين الثانى و العشرين من ذی الحجة سنة ۷۹۳ رحمه الله».

✱

شماره نسخه: «۴۰۴/۷»

[۱۲] حاشیه شرح مختصر منتهی

السؤل = المبادئ الكلامية =
الحاشية على شرح مختصر
العضدى

از: ابوالحسن فخرالدین علی بن محمد
حسینی جرجانی شیرازی مشهور به «میر
سید شریف» (درگذشته به سال ۸۱۶هـ در
شیراز)^۱

موضوع: اصول فقه اهل سنت

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، قوله الحمد لله اردف
التسمية بالتحميد في مفتتح الكلام اقتفاء لما
ورد في الأخبار واقتداءً بطريقة الأخبار و
اداءً لبعض حقوق ما استقر من ضروب
الاحسان...».

انجام: «... و هو ان يكون خارجاً عن
الاشكال و ذلك اما بأن لا يكون على تأليف
الاشكال المذكورة لا بالفعل و لا بالقوة و اما
بان يقصد شرط من شروط الانتاج كما تقدم
بيانه، تمت».

کتاب‌شناسی: حاشیه و تعلیقاتی بر شرح
قاضی عضدالدین عبدالرحمن بن احمد ایجی
(د. ۷۵۶هـ) بر کتاب مختصر منتهی السؤل و

الأمل في علم الاصول و الجدل ابوعمر و
عثمان بن عمر نحوی مشهور به ابن حاجب
(د. ۶۴۶هـ) با عنوان «قوله - قوله» است.
باید دانست که در بیش‌تر سرچشمه‌ها و
فهرست‌ها^۲، همچون فهرست همین کتابخانه
(ج ۲۵، صص ۲۰۶-۲۰۷)، نسخه‌ی شماره‌ی
«۷۲۰۶/۱» نام محشی ناشناخته مانده است؛
لیکن در برخی دیگر^۳ همچون فهرست

۲. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله
مرعشی: ج ۱۱، ص ۲۱۵، نسخه‌ی شماره‌ی
«۴۲۱۴/۱»؛ باید توجه داشت که در همان فهرست
(ج ۳۱، ص ۴۲۹) ذیل نسخه‌ی شماره‌ی ۱۲۴۴۲ دو
رساله‌ی شرح و حاشیه‌ی میر سید شریف یکی
پنداشته شده و با تعجب گفته شده است که: «نسخه‌ی
ارجاعی ۴۲۱۴» در دو بخش نگاشته شده که بخش
دوم به میر سید شریف نسبت داده شده و بخش
نخست مجهول المؤلف قلمداد گردیده، ولی مجموع هر
دو بخش یک کتاب است که به این وسیله تصحیح
می‌کنیم! و تردیدی نیست که این استدراک صحیح
نیست، چرا که بر اساس برخی مصادر و منابع
(کشف‌الظنون: ج ۲، ص ۱۸۵۴) میر سید شریف
همچنین شرحی بر خود مختصر منتهی السؤل دارد که
جدا از حاشیه اوست و در واقع نسخه‌ی مکتبه‌ی
عامره‌ی مرعشیه «۴۲۱۴» دارای دو رساله، یکی
شرح و دیگری حاشیه است و سایر منابع و فهرس
نیز همین امر را تأیید می‌نمایند.

۳. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۳، ص ۲۱۹۴.

۱. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱،
ص ۷۲۸؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۵، ص ۷؛
کحّال، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۷، ص ۲۱۶.

کتابخانه‌ی قادریّه - بغداد (ج ۲، صص ۳۹۶-۳۹۷) و جز آن، به نام محشّی تصریح گردیده است. باید دانست این اثر یک بار بدون تاریخ به صورت سنگی در آستانه (استانبول)^۱ و بار دیگر در سال ۱۳۱۶هـ در بولاق و نیز سال ۱۳۹۳هـ در قاهره به چاپ رسیده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ و تعلیق
تحریری (بخش نونویس) □ نام کاتب:
نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده ۱۳هـ و سال ۱۱۰۱هـ (بخش نونویس) □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۴۶ (۱۹۴ب - ۲۳۹ الف) □ تعداد سطر: ۲۳ □ نوع کاغذ: شرقی (سمرقندی تحریری) نخودی، زرد و سفید و فرنگی سفید آهارمهره زده (بخش نونویس) □ اندازه متن: ۷/۵×۱۵/۵ و ۹/۵×۱۵/۵ ساتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده و حاشیه‌نویسی با نشان‌های «م د، منه رحمه الله، محیی‌الدین، قاسم عفی عنه، شهری و ...» دارد. برگ‌های (۲۳۳ الف - ۲۳۹ الف) نونویس می‌باشد با تاریخ کتاب

سال ۱۱۰۱ هجری، که قاعدتاً بایستی ۵۰- ۱۰۰ سال متأخرتر از زمان کتابت اصل نسخه بوده باشد. مهر بزرگ گرد «شیخ محمد آغازاده احمد سعید افندی وقفدر ۱۳۱۰» در فواصل برگ‌ها آمده است. بر فراز برخی برگ‌ها اسمای حسنی الهی مشاهده می‌گردد. در ضمن برخی برگ‌های آغازین نسخه نیز مجدول به زنگار (سبز) می‌باشد.

✱

شماره نسخه: «۴۰۵/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۷۸۹»

[۱۳] برهان الشفاء = الشفاء فی

المنطق و الحکمة

از: شیخ الرئيس، ابوعلی حسین بن عبدالله بن سینا (در گذشته به سال ۴۲۸هـ)

موضوع: منطق

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، المقالة الاولى من الفن الخامس من الجملة الاولى و هی فی البرهان من المنطق فصل فی الدلالة علی العرض من هذا الفن لما کان العلم المكتسب بالفکر ...».

انجام: «... فقصده اخر و وقف معه ثم ... انتظم الصف ينتظم قليلا و لذلك العلم و الصورة الکلب و ذلك استعنى من الملك المنان ؛ تمت».

1. سرکيس، البان؛ معجم المطبوعات العربیّة: ج ۱،

کتاب‌شناسی: مقاله‌ی اوّل و سوم از بخش منطق کتاب الشفاء، مهم‌ترین اثر فلسفی ابن‌سینا می‌باشد. از کتاب الشفاء و یا بخش‌های گوناگون آن نسخ چندی در این کتابخانه نگهداری می‌گردد و از آن جمله است نسخه‌های شماره‌ی «۱/۱۵۳۳» (الهیات)، «۶۶/۵۲۸۳» (الهیات)، «۴/۸۸۴» (برهان الشفاء). شایسته‌ی ذکر است که بخش‌های طبیعیّات و الهیّات کتاب الشفاء نخستین بار در سال‌های ۱۳۰۳-۱۳۰۵ هـ در تهران^۱ و سپس بخش منطق کتاب الشفاء، همراه سایر بخش‌های آن به صورت تحقیقی به اهتمام ابراهیم مدکور و شمار دیگری از محققان بین سال‌های ۱۹۵۲-۱۹۸۳ م در قاهره در چند جلد به چاپ رسیده است؛ همچنین بخش برهان شفاء جداگانه به کوشش عبدالرحمن بدوی در سال ۱۹۵۴ م (چاپ دوم ۱۹۶۶ م) در قاهره منتشر شده است^۲ و اخیراً نیز ترجمه‌ای به فارسی از

بخش برهان شفا در تهران منتشر شده است. نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۱ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۹۸ □ تعداد سطر: ۲۲ □ نوع کاغذ: شرقی (سمرقندی تحریری) نخودی نازک □ اندازه متن: ۵/۱۶×۸/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۴×۵/۱۴ سانتیمتر □ نوع جلد: می‌شن مشکی □ قطع: وزیری کوچک.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و دارای حاشیه‌نویسی زیادی است که در ادامه همین نوشتار به صورت مستقل معرفی گردیده است. در آغاز، یادداشتی درباره دلالت مطابقی آمده که در انجامه‌ی آن چنین آمده است: «من تصانیف استاذنا طاب ثراه ... والدی». همچنین مهر بزرگ مربع «این کتاب از مملکات و جزو کتابخانه احقر محسن الحسینی است ۱۳۲۳» و نشانگر آن است که این نسخه زمانی در کتابخانه‌ی مرحوم آقا محسن عراقی بوده است و این مهر در چند جای نسخه نیز تکرار شده است. افزون بر مهر آن مرحوم، دو مهر مربع دیگر، یکی با سجع «لا اله الا الله الملك الحق المبين، عبده محمد کاظم» و دیگری «یا رفیع» دیده می‌شود. در انجام

- همان: ج ۱، ص ۱۳۰؛ مشار، خانیابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی: صص ۵۷۳-۵۷۴؛ رفاعی، عبدالمجّار؛ معجم المطبوعات العربیّة فی ایران: ص ۵۸۰؛ صالحیّه، محمدعسی؛ المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع: ج ۳، صص ۲۶۴-۲۶۵.
- موسوی بجنوردی، کاظم (زیرنظر): دائرة المعارف بزرگ اسلامی: ج ۴، ص ۶.

نسخه یک یادداشت دیگر در بیان «لفظ» و مفاهیم آن با نشان «لاستاذنا دام ظلّه» آمده است. برخی برگ‌های پایانی نسخه آسیب دیده که ترمیم غیر فنی گردیده است.

✱

شماره نسخه: «۴۰۵/۲»

[۱۴] حاشیه برهان الشفاء

از: ناشناخته

موضوع: منطق

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذي وفقنا سلوك طريق الجدّ و البرهان لمعرفة الحقيقة و تحصيل الايقان ... و صلى الله على سيّد الاولين و الآخرين ... و آله و عترته اللذين ... قوله لما كان العلم المكتسب اه، قال ...»

انجام: «... ما ذكره الشيخ في القاطيقورياس في فصل في ذكر امور ... فلا يخلو عن اشكال و لاشتمال ... الحقيقة ... في يوم ...»^۱

کتاب‌شناسی: تعلیقاتی بر بخش برهان کتاب الشفاء شیخ الرئيس ابوعلی حسین بن عبدالله بن سینا (درگذشته به سال ۴۲۸هـ) است که از سوی یک دانشمند شیعی نگارش

یافته است. این حواشی بر مقاله‌ی اولی (از فنّ پنجم کتاب الشفاء) به صورت نامرتب است و گویا ناتمام مانده است. باید دانست که مرحوم آقا بزرگ تهرانی در الذریعة (ج ۶، صص ۱۴۰-۱۴۳) گزارشی از حاشیه‌های شیعی کتاب الشفاء ابوعلی آمده است که عمدتاً تعلیقه بر بخش الهیات و طبیعیات آن کتاب است؛ همچنین حاشیه‌ی دیگری بر برهان الشفاء در کتابخانه‌ی دانشکده‌ی الهیات دانشگاه تهران^۲ موجود است که با حاشیه‌ی حاضر تطبیق ندارد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته
تحریری (بی‌نقطه) □ نام کاتب: اصل به خطّ محشّی □ تاریخ کتابت (تحشیه): سده‌ی ۱۱هـ
□ محلّ کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکّی □ تعداد برگ: ۴۳ (ب ۱ - ۴۳ ب) □
تعداد سطر: چلیپا در هامش □ نوع کاغذ: شرقی (سمرقندی تحریری) نخودی نازک □
اندازه متن: چلیپا در هامش.

ویژگی‌ها: نسخه‌ی نفیسی است که به نظر می‌رسد منحصر به فرد بوده باشد؛ به هر تقدیر در سرچشمه‌ها (منابع) و فهرست‌های مورد دسترس، نشانی از آن یافت نگردید. به

1. به جهت بی‌نقطه بودن کلمات برخی از آنها ناخوانا است.

2. حجتی، محمدباقر: فهرست دانشکده الهیات و معارف اسلامی تهران: ج ۱، ص ۲۵۶.

الصغير و الكبير و الوضيع و الرفيع عن معرفتها و استعمالها؛ تمت الكتاب بعون الوهاب».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای کوتاه و مشهور در تبیین عوامل صدگانه‌ی نحوی است؛ نسخه‌های خطی فراوان و متعددی در کتابخانه‌های داخل و خارج موجود است. این اثر نخستین بار گویا^۲ در سال ۱۶۱۷م در لیدن - هلند، سپس به ترتیب در سال‌های ۱۸۰۳م در کلکته، ۱۲۴۷هـ در بولاق، ۱۸۶۹م در لکهنو و در ۱۲۹۲هـ در تبریز به چاپ رسیده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته
نستعلیق خوش، آیات: نسخ □ نام کاتب: محمد بن مصطفی افندی قراقی □ تاریخ کتابت: سال ۱۲۵۶هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۸ (۲ب - ۹الف) □ تعداد سطر: ۱۱ □ نوع کاغذ: شرقی نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۱۵×۹ سانتیمتر □ اندازه جلد:

2. لیان سرکیس در معجم المطبوعات العربیة و المعربة (ج ۱، ص ۶۸۱) به این چاپ اشاره نموده است، لیکن محمدعسی صالحی در المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع (ج ۲، ص ۴۹) گویا به همین چاپ اشاره دارد که در سال ۱۹۲۷م به اهتمام و تحریر اربنیوس در لیدن منتشر گردیده است.

جهت در هاشم نوشته شدن، بی نقطه بودن و فرسودگی برگ‌ها و نیز برش بخشی از متن در صحافی ناجبا! بخشی از عبارات ناخوانا می‌باشد و یا به سختی قابل قرائت است. قلم‌خوردگی‌هایی در متن حواشی دیده می‌شود و برخی عبارات آن نیز در اثر رطوبت به سهو یا عمد محو گردیده است!

✱

شماره نسخه: «۴۰۶/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۷۹۰»

[۱۵] العوامل المائة فی النحو =

مائة عامل

از: ابوبکر عبدالقاهر بن عبدالرحمن بن محمد جرجانی خراسانی (درگذشته به سال ۴۷۱هـ در جرجان)^۱

موضوع: ادبیات عرب - نحو

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمین ... و بعد فإنّ العوامل فی النحو علی ما ألفه الشیخ الإمام عبدالقاهر ... مائة عامل و هی تنقسم إلى قسمین ...».

انجام: «... فهذه مائة عامل لا یستغنی

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱، ص ۶۰۶؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۴، ص ۴۸؛ کحّال، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۵، ص ۳۱۰.

۱۸×۲۳ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی ابلق و قهوه‌ای با عطف و مغزی تیماج قهوه‌ای □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده و حاشیه‌نویسی زیادی با نشان‌های «سروری رحمه الله، اسماعیل، جاربردی، منه رحمه الله، تقریر، شرح، عتابی رحمه الله، قرقی سلّمه الله، حسن چلبی، حاجی بابا، قطب‌الدین و ...» بین سطور و در هامش دارد. آثار رطوبت بر لبه‌ی برگ‌ها مشاهده می‌گردد. در آغاز نسخه چند یادداشت از جمله دعای حفظ و تقویت حافظه، نصیب‌نامه‌ای از مشایخ:

بدرگاه سلطان محرم مباش

که نفس سلیم تو ظالم شود،

چون محرم شدی نیز این مباش

که محرم بیک نقطه مجرم شود!

و نیز ابیات دیگری به فارسی و چند

فایده‌ی لغوی دیگر مشاهده می‌گردد. در

آغاز نیز یک مهر گرد «... اوغلرندن

مصطفی ناظم کتبخانه‌سی ... ۱۲۳۹ ...» دیده

می‌شود که بایستی مهر یکی از کتابخانه‌های

خصوصی قدیمی عثمانی (ترکیه) بوده باشد.

در انجام نسخه نیز یک مهر مربع «با دعای

صبح گاهی ... لطف الهی ۱۱۶۱» و چند

یادداشت در معنی مصدر، در توصیف

مضمرات، فواید تفسیری، لغوی، و نحوی آمده است و همچنین ابیاتی به ترکی با مطلع: عزم قیل نامم بری جانانه گورردیم سنی برملک زاده اولان انسانه گورردیم سنی و نیز ابیاتی به فارسی با مطلع: ز بیم پاس تو ای خسرو سپهر مکان زین حفظ تو ای شهریار مهر افسر، دیده می‌شود.

✱

شماره نسخه: «۴۰۶/۲»

[۱۶] نتایج الأفكار فی شرح

إظهار الأسرار = شرح الأظهار

للبرکوی

از: مصلح‌الدین مصطفی بن حمزه بن

ابراهیم آیدینی رومی مشهور به «آدالی» و

«آطه‌وی» (درگذشته پس از سال ۱۰۸۵ هـ)^۱

موضوع: ادبیات عرب - نحو

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذی جعل

الألفاظ قوالب المعانی ... أمّا بعد فبقول العبد

1. Brockelmann, C.; GAL: Bd. II, s. 441 & supp. Bd. II, s. 656.

2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲،

ص ۴۴۱؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۷، ص ۲۳۲؛

کحّاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۲، ص ۲۴۹؛

بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱، ص ۲۱۳.

جمله نسخه‌های شماره‌ی «۷۰۶۳/۱» و «۱۳۷۸۶» می‌باشد و در ضمن نسخه‌های دستنویس متعددی را نیز علیرضا قره بلوط در معجم التاریخ (ج ۵، صص ۳۶۹۱-۳۶۹۲) گزارشی از آن‌ها بدست داده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری (چند قلم) □ نام کاتب: محمد بن مصطفی افندی قراقی □ تاریخ کتابت: سال ۱۲۵۶ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۱۸۲ (۹۱ ب - ۱۹۰ ب) □ تعداد سطر: ۱۳ □ نوع کاغذ: شرقی نخودی نازک و ضخیم □ اندازه متن: ۱۴×۱۰ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و حاشیه‌نویسی اندکی نیز با نشان‌های «منه رحمه الله، فتح الاسرار، مصباح، شرح، کشف، حسن مصری رحمه الله، حامی، بکر افندی، مغرب، ح، کلیات ابی‌البقاء، مختصر و ...» دارد. در آغاز مهر مربع «با دعای صبح گاهی ... لطف الهی ۱۱۶۱» و در انجام نسخه نیز مهر گرد «... اوغلرندن مصطفی ناظم کتبخانه‌سی ... ۱۲۳۹...» تکرار شده است. نیز در انجام چند یادداشت با تاریخ‌های ۱۲۵۶، ۱۲۹۹ و ۱۳۰۴ هـ آمده که در آن‌ها تاریخ تولّد ثبت شده است. یک تملک نیز در انجام نسخه از

الفقیر إلى لطف ربّه ... إنّ کتاب إظهار الأسرار للفاضل ... الشیخ محمد ... الشهیر بالبرکوی ...».

انجام: «... و لایجوز بناؤه لوجود الفصل ... قد وقع الفراغ من تسوید شرح إظهار الأسرار بعون الله الملك العزیز الغفّار علی ... اللهم اغفره ...».

کتاب‌شناسی: شرح مزجی کتاب إظهار الأسرار^۱ تألیف شیخ محمد بن پیرعلی بن اسکندر برگوی «برگلی» (د. ۹۸۱ هـ) است که شارح در روز چهارشنبه ۲۷ ماه مبارک رمضان سال ۱۰۸۵ هـ از آن فراغت یافته است. باید دانست که اصل کتاب در سه باب «عامل، معمول، عمل» تنظیم گردیده است. این اثر نخستین بار در سال‌های ۱۲۱۹، ۱۲۳۸، ۱۲۵۱، ۱۲۷۴، ۱۲۸۸، ۱۳۰۰، ۱۳۰۳ هـ در آستانه (استانبول) و نیز در سال‌های ۱۲۶۲ و ۱۲۶۶ هـ در بولاق - مصر به چاپ رسیده است.^۲ از این اثر نسخی چند در این کتابخانه نگهداری می‌گردد که از آن

1. حاجی خلیفه؛ کشف‌الظنون: ج ۱، ص ۱۱۷؛ سرکیس، البیان؛ معجم المطبوعات العربیّة: ج ۱، ص ۶۱۰؛ صالحیّه، محمدعیسی؛ المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع: ج ۱، ص ۱۷۰.
2. سرکیس، البیان؛ معجم المطبوعات العربیّة: ج ۲، صص ۱۷۵۰-۱۷۵۱.

حاجی یونس افندی بن شکری افندی دیده می‌شود.

✱

شماره نسخه: «۴۰۷»

شماره ثبت: «۲۱۰۷۹۱»

[۱۷] حاشیه علی تحریر القواعد

المنطقية^۱ = حاشیه شرح الرسالة

الشمسية = حاشیه علی التصورات

از: عبدالحکیم بن شمس‌الدین محمد

سیالکوتی پنجابی هندی مشهور به

«سیلکوتی» (درگذشته به سال ۱۰۶۷هـ در

سیالکوت)^۲

موضوع: منطق

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، أجلى منطق أفصح به

لسان الفصحاء و أولى مدرک ارتسم فی

الأذهان الأذکياء حمدالله ... أمّا بعد يقول الفقير

المسكين ... قد سألتی الولد الأعزّ ... عبدالله

الملقّب باللبيب عند قرائته للشرح المنسوب

إلى الطور العظيم ... و الحواشی المعلقة عليه

للسيد السند ... أن أكتب ... فی حلّ مشکلاتها ... جعلته عراضة لحضرة من حضرة الله تعالى بالسلطنة الأبدية و أيده بالدولة السرمدية فخرالملوك و السلاطين ... أبو المنطقى شهاب الدين شاه جهان ... قوله هكذا وجدنا اه كذا مركّب من كاف التشبيه و اسم الإشارة ...».

انجام: «... قوله فالصواب اه و الإشارة إلى الرسم الناقص في وجه الحصر و لم يقيّد بقيد يخصّص بما ذكر أولاً يمكن على ما ذكره الشارح المركّب من العرض العام و الفصل مع داخل في الرسم الناقص بخلاف ما ذكره قدّس سرّه؛ تمّت الكتاب بعون الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: تعلیقاتی بر بخش تصوراتِ تحریر القواعد المنطقية تألیف قطب‌الدین محمد بن محمد رازی تحتانی بویهی (د. ۷۶۶هـ) است که به درخواست فردی با نام عبدالله لیب و به نام سلطان ابو المنطقى شهاب‌الدین شاه جهان نگارش یافته است و به جهت اینکه تعلیقه بر بخش تصوراتِ التحریر است، در برخی نسخ، این اثر به نام حاشیه علی التصورات نیز شهرت یافته است. این اثر در سال‌های ۱۲۵۹، ۱۲۶۶، ۱۲۷۶ و ۱۳۰۴هـ در استانبول به چاپ رسیده است.^۳ از این اثر نسخه‌ای در کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی

1. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۶، ص ۳۵.

2. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۳، ص ۲۸۳؛ کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۵، ص ۹۵؛ تهرانی، آقا بزرگ؛ طبقات أعلام الشيعة (قرن ۱۱هـ): صص ۳۱۴-۳۱۵.

3. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربية: ج ۱، ص ۱۰۶۸ و ج ۲، ص ۱۹۸۳؛ صالحیه، محمد عیسی؛

نسخه‌ای در کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمیٰ مرعشی نجفی (ره) به شماره‌ی «۵۹۵۶»^۱ نگهداری می‌گردد و نسخه‌های چندی نیز در کتابخانه‌های خارج از کشور موجود است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: سید محمد بن عمر معروف به «چبوقچی زاده» □ تاریخ کتابت: روز شنبه از ماه رجب ۱۲۳۴ هـ □ محل کتابت: فلبه □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۱۶۲ □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره زده □ اندازه متن: ۸×۱۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵×۲۱ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی ابر و باد و عطف و مغزی: تیماج قهوه‌ای □ قطع: رقعی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و حاشیه‌نویسی اندکی در برخی برگ‌ها دارد. برگ‌ها مجدول به شنگرف و مشکی است و بر فراز برگ آغاز سرلوح بسیار مختصری با رنگ قرمز دیده می‌شود. روی برگ آغاز عبارت «یا کبیکج» دارد. بنابر تحقیقی که برخی پژوهشگران

انجام داده‌اند «یا کبیکج» بر خلاف پندار جمعی که تأثیر آن را مانند اسماء جلاله و برخی دیگر از خود اسمای جلاله دانسته‌اند، نیست، بلکه آن در واقع نام گیاهی است که نسخه‌ها را در قدیم برای گریزاندن حشرات، به آن ماده آغشته می‌نمودند و به تعبیر دیگر، آن ماده نوعی سم طبیعی - گیاهی است و الله العالم.

✱

شماره نسخه: «۴۰۸/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۷۹۲»

[۱۸] فرهنگ فارسی - ترکی

از: ناشناخته

موضوع: لغت

زبان: فارسی - ترکی عثمانی

آغاز: «بسمله، نام: آد، نامها: آدler، خدا: تنگری، ایزد: م، خدیو: م، لریو: م، دادر: م، دادور: م ... فصل: سما: گوک، آسمان: م، سپهر: م، چرخ: م ...».

انجام: «... زادیم: دوغدوق، ساسیدیم: ازدوک، مکیدیم: امدوک، مزیدیم: م، ورزیدیم: پیشه قلدوق، یافتیم: بدولدوق؛ تَمَّت».

کتاب‌شناسی: فرهنگ لغت دو زبانه‌ی فارسی به ترکی عثمانی است که در چند فصل و باب نگارش یافته است. برخی

المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع: ج ۳، صص ۲۳۲-۲۳۳.

۱. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله مرعشی: ج ۱۵، صص ۳۳۶-۳۳۷.

لیکن با این حال شوربختانه به نسخه‌ی دیگر یا آگاهی‌های بیش‌تری از این اثر دسترسی نیافتیم.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
 (چند قلم) □ نام کاتب: عبدالباقی بن ملاقاسم □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۲۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۳۰ (ب - ۳۰) □ تعداد سطر: ۱۴ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید ضخیم و نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۶×۱۰ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی کرم رنگ فرسوده و عطف تیماج فرسوده □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: «تَمَّتْ الْكِتَابُ بِعَوْنِ الْمَلِكِ الْوَهَّابِ عَلِيِّ بْنِ أَوْفَى الْعَبَادِ وَحَقِيرِ الطَّلَبِ عَبْدِ الْبَاقِيِّ بْنِ مَلَقَاسِمَ رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِمَا سَنَةُ ۱۱۲۳».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. ترجمه‌ی ترکی لغات به صورت مورّب در ذیل هر لغت نوشته شده است. در آغاز تَمَلَّک نورمحمد مدرّس در مدرسه ملاحلی همراه مهر بیضی «الفقیه نورمحمد ۱۱۵۰»؛ تَمَلَّک محمدعزّت خمیره‌جی‌باشی‌زاده با مهر گرد محو شده گویا مربوط به سال ۱۲۲۴ هـ؛ تَمَلَّک ابن‌الوزیر علی پاشا کار ... با مهر بیضی «اسمعیل» و نیز تَمَلَّک خلیل

عناوین فصول و باب‌ها چنین است: فصل در انواع رنجه‌ها (۱۷ الف)، فصل در الفاظ مشترک (۱۸ الف)، فصل در اسماء بروج (۱۹ ب)، فصل در اسماء سال‌ها (۱۹ ب)، فصل در بیمان شمار[ش] (۱۹ ب)، باب فی بیان الالفاظ التي تدلّ علی معنى المصدر (۲۰ ب)، باب فی بیان الالفاظ التي تدلّ علی معنى المصدر (۲۰ ب)، باب فی بیان الالفاظ التي تدلّ علی معنى الماضی (۲۴ الف)، باب فی بیان الالفاظ التي تدلّ علی معنى المضارع (۲۴ ب)، باب فی بیان الالفاظ التي تدلّ علی معنى الامر (۲۴ ب)، باب فی بیان الالفاظ التي تدلّ علی معنى النهی (۲۵ ب)، باب فی بیان الالفاظ التي تدلّ علی معنى النفی (۲۶ ب)، باب فی بیان الالفاظ التي تدلّ علی معنى الفاعل (۲۷ ب)، باب فی بیان الالفاظ التي تدلّ علی معنى المفعول (۲۸ ب)، باب فی بیان الالفاظ التي تدلّ علی معنى المتکلمّ وحده (۲۹ الف)، باب فی بیان الالفاظ التي تدلّ علی معنى المتکلمّ مع الغير (۳۰ الف). باید افزود با اینکه در سرچشمه‌ها (منابع) و فهرست‌های موجود (در دسترس) تفحص نسبتاً زیادی از سوی راقم صورت گرفت^۱.

۱. مزوی، احمد؛ فهرست نسخه‌های خطی

الشوقی ابن اسمعیل القاضی بقضاء آقسرائی در
رمضان سال ۱۲۳۰هـ و چند یادداشت
متنوع دیگر که به نظر می‌رسد به خط آقای
کریم‌زاده تبریزی (صاحب مجموعه) بوده
باشد که رساله‌های این مجموعه را در آغاز،
معرفی نموده است. با توجه به برگ‌های
رسائل دیگر این مجموعه ی نفیس، که کهنه‌تر
می‌نمایند و باید مربوط به همان سال
۱۱۲۳هـ یا از سده‌ی ۱۲هـ بوده باشند،
استثنائاً رساله‌ی نخست این مجموعه، با اینکه
به تاریخ ۱۱۲۳هـ در انجام تصریح شده
است، لیکن با توجه به نوع کاغذ و خط و
جوهر جدید آن، به نظر می‌رسد که از سده‌ی
۱۳هـ بوده باشد! در انجام رساله دو برگ
محتوی دو طغرا با نام «ابراهیم پاشا»، نیز
یادداشتی درباره‌ی ذوالقرنین، دعای بعد العقد،
ابیاتی به ترکی با مطلع:

کندمی کندم یتردم کندم استر کندومی
کندمه کندمه کرکسه یوله کندو کندومی
گوزلم گوزوکی گوزم گوزه کور گوزله ایکن
گوز گوزل گوزه گوزم گوزه گوز قلدی فتن

همچنین چند لغت فارسی و عربی با
ترجمه‌ی ترکی در یک صفحه آمده است که
برخی از لغات / الفرس انتخاب گردیده است.
نیز بیتی عربی از مولانا منقول از مثنوی
معنوی آمده است:

صار دگّا منه و انشقّ الجبل
هل رأیتم من جبل رقص الجمل!

✱

شماره نسخه: «۴۰۸/۲»

[۱۹] فرهنگ عربی - فارسی^۱

از: ناشناخته

موضوع: لغت

زبان: عربی، فارسی و ترکی عثمانی

آغاز: «بسمله، الله، خدای، تگری؛ احد،
یک، بیر؛ آحاد، جمع، ف؛ اول، نخستین،
اولکه؛ اوایل، جمع، ف؛ ...».

انجام: «... باب الباء المضمومة، بیوست،
خشکی، قوریلُق؛ یسر، آسانی، آسانلق؛ یمن،
خجستگی، مبارک‌لک؛ یوسف، حسرت‌زده،
حسرت‌لنمش؛ یوم، دریاها، دکیزلر؛ تَمَّت».

کتاب‌شناسی: فرهنگ الفبایی عربی،
فارسی است که بر اساس مفتوح و مکسور و
مضموم بودن لغات عربی آن‌ها، مانند «باب
العین المفتوحة» باب بندی شده است و
ترجمه‌ی ترکی عثمانی آن نیز در زیر کلمات
آن بعداً نوشته شده است. استاد علی‌تقی
منزوی در فرهنگنامه‌های عربی بفارسی
(ص ۲۷۷) نگارنده‌ی آن را دانشمندی گمنام

۱. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۱۶،

پیش از سده‌ی ۱۰هـ دانسته و نسخه‌ای از آن را در کتابخانه‌ی دانشکده‌ی ادبیات دانشگاه تهران به اختصار گزارش نموده است و گفته که آن در ضمن مجموعه‌ای آمده که بر پشت جلد آن اثر به نام بحرالافاظ نامیده شده است و همو در همانجا (ص ۲۸۰) فرهنگ دیگری را معرفی می‌نماید که افزون بر انطباق با نسخه‌ی مورد بحث، حاوی یک دیباجه نیز هست: «سپاس و ستایش بیحد و قیاس مر خدای که عقل و عقلاء در ادراک ذات او ... مختصریست مشتمل بر الفاظ پارسی و تازی با هم و این قسم بر ترتیب حروف هجا نهاده شد و بیست و نه بابست که در هر بابی الفاظ تازی را در محاورات و مراسلات پارسی ... و هر باب قسمت مفتوح و مضموم و مکسور نموده شد. الله خدا احد یکی اول نخستین اوایل جمع ...» که بایستی با نسخه‌ی حاضر یکی باشند؛ نسخه‌ی مذکور در کتابخانه‌ی لغت‌نامه‌ی دهخدا - تهران به شماره‌ی «۹۴» موجود است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: رقعہ و نسخ
□ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۴۰ (۳۱ب-۷۰ب) □ تعداد سطر: ۱۰ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۱۸×۱۳

سانتیمتر.

ویژگی‌ها: فراز و پایین برگ‌ها رطوبت دیده است، لیکن متن خواناست و برخی برگ‌های نخست رساله آسیب جانوری اندکی دیده است.

✱

شماره نسخه: «۴۰۸/۳»

[۲۰] مثلثه = فرهنگ عربی -

فارسی

از: ناشناخته

موضوع: لغت

زبان: عربی، فارسی و ترکی عثمانی

آغاز: «بسمله، بنام ایزد بخشنایند و بخشایش‌گر تصنیف قدوة الفضلاء سید الأدباء افتخار العلماء قطرب بن احمد البصری ... نام این کتاب مثلثه نهاد شده و بر سه وجه است نصب، کسر و رفع و به نستعلیق و إلیه يرجع الأمر و المآب؛ باب الألف: الثناء؛ سخن نیکو، ایوسوز؛ الثناء؛ رسن زانوبند اشتر، دوه تک دزی بغی؛ الثناء؛ دود، توتون ...».

انجام: «... القوی: زمین خالی از نبات، اول یر کی انده اوت بتمیه؛ القوی: یکنارسن، برقب ایپ؛ القوی: نیروها، قوتاد؛ تکت بعون الله الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: ترجمه‌ی فارسی کتاب

المثلثات تألیف ابوعلی محمد بن مستنیر بن احمد بصری نحوی مشهور به قطرب (د. ۲۰۶هـ) است. این اثر فرهنگ لغات دو زبانه‌ی عربی به فارسی برای لغات عربی مثلث (همچون الثناء، الثناء، الثناء) است که با عناوین «باب - باب» نوشته شده و ترجمه‌ی ترکی با لهجه‌ی عثمانی آن نیز ذیل واژه‌ها آمده است. گفتنی است در کتابخانه‌ی مدرسه‌ی غرب همدان به شماره‌ی «۴/۴۷۷۹» ترجمه‌ای گویا منثور به فارسی شناسانده شده است که به جهت فقدان داده‌ها در فهرست آگاهی‌های بیش‌تری برای تطبیق یافت نگردید! نیز در الذریعة (ج ۱۹، ص ۷۹) و فرهنگنامه‌های عربی بفارسی (ص ۲۰۸) و فهرست نسخه‌های خطی فارسی (ج ۳، صص ۲۰۲۲-۲۰۲۳) ترجمه‌ای منظوم در بحر رمل به فارسی از مثلثات قطرب سروده‌ی بدیعی تبریزی (سده‌ی ۱۰هـ) گزارش شده است و همچنین در معجم التاریخ (ج ۵، ص ۳۲۴۸) یک ترجمه‌ی ترکی در کتابخانه‌ی TDK در آنکارا به شماره‌ی «A.271» با مترجم ناشناس معرفی شده است.

1. روشن، محمد و ...؛ فهرست کتابخانه‌های رشت و همدان: ص ۱۵۵۲.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: رقعه و نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۹ (۷۱ب - ۷۹الف) □ تعداد سطر: ۱۰ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۱۸/۵×۱۳ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: آثار اندکی از رطوبت در بخش شیرازه، فراز و پایین برگ‌ها مشاهده می‌گردد. بخش‌های کوچکی از برگ‌ها آسیب جانوری دیده است. برخی کلمات قلم‌خوردگی دارد.

✱

شماره نسخه: «۴/۴۰۸»

[۲۱] مفردات و مرکبات

از: ناشناخته

موضوع: لغت

زبان: فارسی

آغاز: «بسمله، حمد و ثنا بر مبدع بی مثال و آلت را و مخترع بی غرض و علیت را ... بدانک این کتاب الفاظ چند است از مفردات و مرکبات که بر زبانها متداولست و در نامهای پارسی مستعمل است ...».

انجام: «... سرّاً و علانیة: نهان و پیدا؛ بیع و شرا؛ خریدن و فروختن؛ غث و ثنن؛ لاغر

و فربه ... وجود و عدم؛ هستی و نیستی؛
صغیر و کبیر: کوچک و بزرگ؛ ابتدا و انتها؛
اوّل و آخر؛ صالح و طالح: نیک مرد و بد
مرد؛ تَمَّتْ بعون الله».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای مشتمل بر سه
فصل در توضیح الفاظ مفرد و مرکّب و
اضداد که در زبان فارسی مورد استفاده قرار
می‌گیرد. عناوین فصول آن چنین است:
الفصل الأوّل فی المفردات (۷۹ب)؛ الفصل
الثانی فی المركّبات (۱۱۶ الف)؛ الفصل الثالث
فی الأضداد (۱۲۱ب). نسخه‌ای از این اثر در
دارالکتب قاهره به شماره‌ی «۱ معاجم ترکی
تیمور»^۱ با ترجمه‌ی ترکی زیرنویس موجود
است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
□ مایل به نسخ و رقعہ □ نام کاتب: نامعلوم □
تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و
مشکی □ تعداد برگ: ۴۴ (۷۹ب - ۱۲۲ب)
□ تعداد سطر: ۱۰ □ نوع کاغذ: فرنگی
نخودی ضخیم (برخی آهار مهره شده) □
اندازه متن: ۱۸×۱۳ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح

گردیده است. آثار اندک رطوبت و آسیب
جانوری بر روی بخش‌هایی از برگ‌ها دیده
می‌شود.

شماره نسخه: «۴۰۸/۵»

[۲۲] ترجمه مفردات و مرکبات

از: ناشناخته

موضوع: لغت

زبان: ترکی عثمانی

آغاز: «بسمله، شکر دخی اقمق یردجی
مثال سیز دخی آلت سیز و دورودجی
غرضیز دخی علّتسوز ... بو کتاب بر قلاج
لفظ در یلکوزلردن دخی قرشمشردن که دللر
اوزرنه یکرینجه دور دخی پارسی نام لرده
مستعمل در ...»

انجام: «... کزلدوخی آشکاره ... صتمق
دخی آلمق ... آرق دخی سمز ... تَمَّتْ».

کتاب‌شناسی: ترجمه‌ی ترکی کتاب لغتِ
فارسی مفردات و مرکبات است که پیش‌تر به
شماره‌ی «۴۰۸/۴» از نظر گذشت. این ترجمه
به صورتِ زیرنویس ذیل کلمات فارسی
نوشته است؛ نسخه‌ای از این اثر در دارالکتب
قاهره به شماره‌ی «۱ معاجم ترکی تیمور»^۲

2. همو: فهرس المخطوطات التركیة العثمانيّة:

ج ۲، ص ۲۵۶.

1. مبشّر طرازی، نصرالله: فهرس المخطوطات

الفارسیّة: ج ۱، صص ۲۵۸-۲۵۹.

همراه ترجمه‌ی فارسی آن موجود است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: رقعہ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۴۴ (۷۹ب - ۱۲۲ب) □ تعداد سطر: ۱۰ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم (برخی آهار مهره شده) □ اندازه متن: ۱۸×۱۳ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این رساله ذیل کلمات و بین سطور، برخی به صورت مورّب نگارش یافته است.

✱

شماره نسخه: «۴۰۸/۶»

[۲۳] لغت الفاظ = فرهنگ عربی

- فارسی

از: ناشناخته

موضوع: لغت

زبان: عربی، فارسی و ترکی عثمانی

آغاز: «بسمله، باب الألف ابتدا و افتتاح و انشا: آغاز کار کردن، اش باشند بایشلمق؛ انتها: پایان چیزی رسیدن، شیئنک آخرنه ایرشمک ...».

انجام: «... یمین: سوکند، آند؛ یسیر: اندک، آز؛ یمین: مبارک، م؛ یدیم الله تعالی: پیوسته دارد خدای او را، حق تعالی آنک

دولتین دایم قلسون؛ تَمَّتْ بعون الله الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: فرهنگ لغات عربی - فارسی در چند باب است که ترجمه‌ی ترکی عثمانی آن نیز در ذیل کلمات نوشته شده است. نسخه‌ای از این اثر در دارالکتب قاهره به شماره‌ی «۳ - م مجامیع ترکی»^۱ همراه ترجمه‌ی فارسی آن موجود است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق مایل به نسخ و رقعہ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و درشت □ تعداد برگ: ۱۸ (۱۲۳الف - ۱۴۰الف) □ تعداد سطر: ۱۰ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۱۸×۱۲/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و آثار اندکی از رطوبت و آسیب جانوری روی بخش‌هایی از برگ‌ها دیده می‌شود. برگ انجام ترمیم و وصّالی شده است.

✱

شماره نسخه: «۴۰۸/۷»

1. مبشّر طرازی، نصرالله: فهرس المخطوطات

الترکیّة العثمانيّة: ج ۴، ص ۷.

[۲۴] التحفة الهادیة^۱ = دانستن^۲

از: محمد بن حاجی الیاس زیلی رومی
(سده ۹-۱۰هـ)^۳

موضوع: لغت

زبان: فارسی - ترکی عثمانی

آغاز: «بسمله، دانستن؛ بلمک؛ شناختن؛
اکلمق؛ آموختن؛ اوکرنمک؛ آموزاندن؛
اوکرتک؛ خواندن؛ اقومق؛ نوشتن؛ یازمق؛
نیشن ... (۱۴۳ب) جمع المصدر: دانستن؛
بلمکسر؛ شناختن؛ اکلمقسر؛ آموختن؛
اوکرنمکلر ... نفی المصدر: ندانستن؛ بلممکلر
...».

انجام: «...اینست؛ بودور؛ اوست؛ اودر؛
وی اوست؛ اولدر ... اسمای شمار فارس: ...
هفت هزار ۷۰۰۰، هشت هزار ۸۰۰۰، نه

1. هاشم پور سبحان، توفیق؛ فهرست کتابخانه
مغنیسا: ص ۳۷۵؛ منزوی، احمد؛ فهرست نسخه‌های
خطی فارسی: ج ۵، ص ۳۵۹۴.

2. Dobrača, K.: Katalog Arapskih, Turskih, Perzijskih I Bosanskih Rukopisa. Vol. I, p. 383; Popara, H. & Fajić, Z.: Katalog Arapskih, Turskih, Perzijskih I Bosanskih Rukopisa. Vol. VII, pp. 302 & 462-463; Schmidt, J.: Catalogue of Turkish Manuscripts in the library of Leiden University and other collections in the Netherlands. Vol. I, pp. 18-19; Rieu, Ch.: Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum. P. 141.

3. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۴، ص ۲۶۳۳.

هزار ۹۰۰۰، ده هزار ۱۰۰۰۰ تمت».

کتاب‌شناسی: فرهنگی مختصر برای
لغات فارسی و بیان مختصری از دستور زبان
آن است که در آن به افعال و اسامی و
صیغه‌های گوناگون آن در زمان ماضی و
حال و آینده پرداخته شده است. در ذیل
کلمات، ترجمه‌ی ترکی آن‌ها نیز آمده است.
این اثر در چند فصل و باب نگارش یافته
است. برخی عناوین آن‌ها عبارتند از: ...
القسم الثانی فی الماضی (۱۴۴ الف)؛ القسم
الثالث فی المستقبل (۱۴۴ الف)؛ ... فصل اول
در اسماء سماوی و ارضی (۱۴۴ب)؛ فصل
دوم در اسماء اناسی و اعضاء او (۱۴۷ب)؛
فصل سوم در اسماء صناعات و ادوات او
(۱۴۹ب)؛ فصل چهارم در اسماء سایر
حيوانات (۱۵۰ب)؛ اضافت اسماء برین موجب
است (۱۵۱ب)؛ ... فی الاسماء الشهور العربیة
(۱۵۳ الف)؛ اسماء شمارش فارسی (۱۵۳ الف).
از این اثر دو نسخه در کتابخانه‌ی آیت‌الله
العظمی مرعشی (ره) به شماره‌های
«۲۰۴۸/۱» و «۷۱۶۰»^۴ موجود است که
نسخه‌ی اخیر گرفته شده با نسخه‌ی اصل
بخط مؤلف مقابله گردیده است.

4. متقی، حسین؛ فهرست نسخه‌های ترکی
کتابخانه آیت‌الله مرعشی: ج ۱، صص ۴۱-۴۳.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
 مایل به نسخ و رقعه □ نام کاتب: نامعلوم □
 تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت:
 نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز درشت
 □ تعداد برگ: ۱۴ (۱۴۰ب - ۱۵۳الف) □
 تعداد سطر: ۱۰ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی
 ضخیم (برخی آهار مهره شده) □ اندازه متن:
 ۱۸×۱۲/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
 گردیده است. آثار رطوبت و آسیب جانوری
 مختصر روی بخش‌هایی از برگ‌ها دیده
 می‌شود و برگ‌های آسیب دیده‌ی آغاز
 نسخه، ترمیم شده است.

✱

شماره نسخه: «۴۰۸/۸»

[۲۵] تحفة الاخوان

از: درویش رستم بن یوسف مولوی
 مشهور به «خطیب رستم» (درگذشته پس از
 سال ۹۰۳هـ)

موضوع: دستورزبان و لغت

زبان: فارسی، عربی و ترکی عثمانی
 آغاز: «بسملة، الحمد لله الذى خلق الآدم
 [كذا] و علّمه الأسماء العليم الذى لا يغيب عن
 علمه شيء فى الأرض و لا فى السماء ... أمّا
 بعد چنین می‌گوید این فقیرترین و نیازمند

کمترین ... که در بندگی مرشد السالکین و
 مفخر العاشقین ... شیخ ادهم بن شیخ سنان
 الشهیر بحاجی فنایی الانکوری بود ...
 تعلیمی نمود و رغبت ایشان را بزبان پارسی
 بیش‌تر دید، خواست که برآورد ... زبان
 فارس دریاموزد آن مقداری که ز دستش
 آید که السخی ما ملک و لیکن دست از
 روزگار گریبانش تافت ... پس این رساله را
 بقدر الوسع و الطاقه در بیان آورد و برای
 عزر [كذا] تقصیر فرستاد کی العزر [كذا] عند
 الکرام مقبول و برینج باب مرتب کرد و نیز
 حروف تهجی را بثلاث حرکات اعتبار گرفت
 چنان‌که متعلّمانرا آسان نماید ... الباب الاول
 ... آفریدن: یرتمق؛ آمرزیدن: یرغفق؛
 آرامیدن: دکلمک ...».

انجام: «... فصل زمستان: قیش فصل؛
 کانون اول؛ الک قیش آی؛ کانون ثانی: اورته
 قش آی؛ شبّاط: صوک قیش آی؛ در اسماء
 شهور عربی بر ترتیب سال: محرّم، صفر ...
 ذی الحجة، در بیان تاریخ کتاب (سال ۸۷۸
 هـ):

بر خدای خالق جنّ و اناس
 حمد بی حدّ و فراوانش سپاس
 شد تمام این تحفة الاخوان من
 با عنایات خدای ذی المنن
 بیستم روز ربیع اول است

هشت صد هفتاد و هشت اندر سنن
الحمد لله على الأتمام و الصلوة على نبیه
محمد سید الأنام و على آله و أصحابه
الکرام».

کتاب‌شناسی: کتابی در دست‌ورزبان،
قواعد و لغات مستعمل در زبان فارسی است
که مؤلف آن را به خواست مرشد و استاد
خویش، شیخ ادهم بن سنان مشهور به
حاجی فنائی انکوری در ۵ باب در ۲۰ ربیع
الأول سال ۸۷۸هـ تألیف نموده است.
ترجمه‌ی ترکی عثمانی کلمات نیز در ذیل
واژه‌ها نوشته شده است. عناوین ابواب کتاب
چنین است: باب اول در مصادر (۱۵۴ب)؛
باب دوم [در] امثله (۱۵۸ب)؛ باب سوم در
اسماء (۱۶۴ب)؛ باب چهارم در مضمرات و
حروف ادوات (۱۷۵ب)؛ باب پنجم در اعداد
(۱۷۷ب)؛ از این اثر بر اساس سرچشمه‌ها
(منابع) و فهرست‌های موجود (در دسترس)
در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور
نسخه‌ای دیگر گزارش نشده است، به نظر
می‌رسد که نسخه‌ای منحصر بفرد بوده باشد؛
والله العالم. باید افزود که درباره‌ی خطیب
رستم مولوی آگاهی‌های بیش‌تری در دست
نیست؛ جز اینکه اثر دیگری از وی با عنوان
وسيلة المقاصد إلى أحسن المراسد در موضوع
لغت فارسی در برخی فهرست‌ها معرفی شده

است که بر اساس مادّه تاریخ «برات منیر»
در سال ۹۰۳هـ تألیف گردیده است.^۱ نکته‌ی
جالب توجه این است که در بیش‌تر این
فهارس تاریخ تألیف وسیلة المقاصد سال
۱۱۳۵ یا ۱۱۶۳هـ و تاریخ درگذشته خطیب
رستم نیز پس از سال ۱۱۶۳هـ گزارش
گردیده است؛ و این در حالی است که تاریخ
کتابت برخی نسخه‌های وسیلة المقاصد^۲
همچون نسخه‌ی کتابخانه‌ی اورخان غازی
(ضمن کتابخانه‌ی ملی بوسرا - ترکیه) سال
۹۴۴هـ و دو نسخه‌ی کتابخانه‌ی TDK در
آنکارا - ترکیه سال‌های ۹۶۰ و ۹۶۵هـ
می‌باشد!

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
□ مایل به نسخ و رقعه □ نام کاتب: نامعلوم □
تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز درشت
□ تعداد برگ: ۲۷ (۱۵۳ب - ۱۷۹الف) □
تعداد سطر: ۱۰ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی

1. منزوی، احمد؛ فهرست نسخه‌های خطی
فارسی: ج ۳، ص ۲۰۷۴ (نسخه‌ی پاریس معرفی شده
با نام قواعد زبان فارسی)؛ مبشر طرازی، نصرالله:
فهرس المخطوطات التركیة العثمانیة: ج ۴، صص ۲۵۹-
۲۶۰.

2. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۲، ص ۱۱۲۹.

ضخیم □ اندازه متن: ۱۸×۱۳ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: نسخه‌ی نفیس و شاید منحصر بفرد بوده باشد. این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است، با این حال اغلاط فراوانی در آن راه یافته است؛ گویا کاتب نسخه، زبان فارسی را بخوبی نمی‌دانسته است! آثار رطوبت و آسیب جانوری مختصر روی بخش‌هایی از برگ‌ها، خصوصاً شیرازه دیده می‌شود. چند برگ آسیب دیده در انجام، ترمیم و وصالی شده است. در انجام دو برگ (۱۷۹ب - ۱۸۱ب)، فوایدی مشتمل بر نقل مطلبی درباره نظامی گنجوی با آغاز: «حکى أن الشیخ النظامی صاحب الخمسة رحمه الله؛ قیل أنت فی اکثر أوقاتک مشغول بالكلام و نظمه...»؛ غزلی در ۱۲ بیت از مولانا جلال الدین رومی با مطلع:

فی دوست هر کسی را دیدار می‌نماید

فی هر حقیر را شه رخسار می‌نماید

نیز ابیاتی دیگری از وی همچون این

ابیات که بخشی از غزل مولاناست:

شکل نبات اندر زمین ز آب جگر دارم غذا

یکبار می‌بالد کیما من بارها بالیده‌ام

مانند طفل اندر شکم من پرورش دارم بخون

یکبار زاید آدمی من بارها زاییده‌ام!

یک قطعه از ابن‌یین:

در ره، گاوای گفت با گاو دگر

ما زمین سخست آسان می‌کنیم

خوردن ما مشت کاهی بیش نیست

از برای دیگران جان می‌کنیم!

نیز برخی لغات مشکل فارسی با

ترجمه‌ی ترکی عثمانی آن‌ها که به نقل از

لغات /الفرس آمده است. نیز حدیثی نبوی در

شفا و امان ماندن از برخی بیمارها همراه

فوائد دیگر دیده می‌شود. نیز در برگ‌های

الصافی که در آن آمارهایی نسبت به عدد

ابیات دفترهای مثنوی معنوی به خط رقعہ

آمده است: دفتر اول ۴۰۴۰ بیت، دفتر دوم

۲۸۴۰ بیت، دفتر سوم ۴۸۵۶ بیت، دفتر

چهارم ۲۸۷۰ بیت، دفتر پنجم ۴۲۵۲ بیت،

دفتر ششم ۴۹۶۷ بیت که مجموع عدد ابیات

آن اثر به اشتباه ۲۵۸۲۶ بیت عنوان شده

است، زیرا مجموع آن اعداد ۲۳۸۲۵ است!

باید دانست که مرحوم سعید نفیسی در

مقدمه‌ی لبّ اللباب کاشفی، عدد ابیات ۶

دفتر مثنوی را ۲۵۶۳۲ بیت و جالب اینکه

دانشمند ترک شیعی، مرحوم شمس‌الدین

سامی در قاموس الاعلام (ج ۵،

صص ۳۷۸۱-۳۷۸۲) عدد ابیات مثنوی را

تا ۴۷۰۰۰ بیت نیز رسانده است، که قاعدتاً

آن رقم به انضمام ابیات دیوان شمس بوده

است!

شماره نسخه: «۴۰۹»

شماره ثبت: «۲۱۰۷۹۲»

[۲۶] الطريقة المحمدية = الطريقة
المحمدية في بيان السيرة النبوية
الأحمدية = الطريقة المحمدية و
السيرة الأحمدية

از: تقی‌الدین محمد بن پیرعلی
بالکسیری برگوی مشهور به «برگلی» و
«بیرکلی» (درگذشته به سال ۹۸۱هـ)
موضوع: عقائد و اخلاق

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذي جعلنا أمة
وسطاً خير أمة و الصلوة و السلام على أفضل
من أوتي النبوة و الحكم و على آله ... و بعد
فإنّ العقل و النقل متوافقان و الكتاب و السنة
متطابقان الدنيا فانية سريعة الزوال و الخراب
... فأردت أن أصنّف الطريقة المحمدية و
أحببت أن أبين السيرة الأحمدية حتّى يعرض
عليها عمله كلّ سالك فتميّز المصيب من
المخطيء و الناجي من الهالك و ربّته على

ثلاثة أبواب متوكّلاً على ربّ الأرباب؛ الباب
الأوّل في الاعتصام بالكتاب و السنة ...».

انجام: «... قد بينّا ذلك في رسالتنا
السيف الصارم و إنقاذ الهالكين و إيقاظ
النائمين و جلاء القلوب فعليك بها و طالعها
حتّى تعلم حقيقة مقالنا و نقول الحمد لله الذي
هدانا لهذا و ما كنّا كنهتدي لولا أن هدانا الله
ربّنا لا ترغ قلوبنا بعد إذ هديتنا و هب لنا من
لذلك رحمة إنك أنت الوهاب».

کتاب‌شناسی: کتابی در عقائد اهل سنت
(حنفی) است که در سه باب در سال ۹۸۰هـ
و با استفاده از آیات قرآن کریم و کلام
گهربار نبوی صلی الله علیه و آله و سلّم
نگارش یافته است. گفتنی است که این اثر
در سال ۹۸۱هـ از حالت تسوید به تبييض
درآمده است. این اثر نخستین بار در سال
۱۲۶۰هـ با عنايت محمد راسم در آستانه
(استانبول)، سپس به ترتيب در سال‌های
۱۲۷۰، ۱۲۷۶، ۱۲۸۷، ۱۲۸۹، ۱۳۰۱،
۱۳۰۴، ۱۳۰۵، ۱۳۰۷، ۱۳۱۶ و ۱۳۲۴هـ
در استانبول و همچنين در سال ۱۲۹۶هـ در
بولاق - مصر به چاپ رسیده است.^۲ از این

1. بروسوی، محمد طاهر؛ عثمانلی مؤلفاری: ج ۱،
ص ۲۵۳؛ کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۹،
ص ۱۲۳؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدية العارفين: ج ۲،
ص ۲۵۲.

2. سرکيس، البان؛ معجم المطبوعات العربية: ج ۱،
ص ۶۱۱؛ صالحیه، محمد عيسى؛ المعجم الشامل للتراث
العربی المطبوع: ج ۱، ص ۱۷۱.

است که از آن جمله دو نسخه‌ی دارالکتب قاهره به شماره‌های «۵۴ زکّیه» و «۴ زکّیه» است.^۶

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: محمد بن مصطفی □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۴۸ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قمرز و مشکی □ تعداد برگ: ۲۰۱ □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی و سفید آهار مهره شده □ اندازه متن: ۷/۵×۱۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۶×۲۱/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای تیره فرسوده با ترنج ضربی با لبه برگردان (طبله) □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده و حاشیه‌نویسی زیادی با نشان‌های «حسن، خواجه زاده، علام، ع، ح، رجب و ...» دارد. در آغاز یک مهر بزرگ شلجمی «بسم الله الرحمن الرحيم ...» که باقی آن ناخواناست و تقریباً نشان می‌دهد که نسخه وقف مدرسه رئیس الکتاب حاجی مصطفی

اثر در کتابخانه‌های داخل و خارج از کشور نسخه‌های فراوان و متعدّدی گزارش گردیده است.^۱ ناگفته نماند که از این اثر ترجمه‌ها، تلخیصات و شروح متعدّدی به زبان ترکی با لهجه‌ی عثمانی در دست است، از جمله‌ی ترجمه‌ها، یکی ترجمه‌ی حفید مؤلف، یعنی محمد بن فضل الله بن محمد رومی مشهور به عصمتی (د. ۱۰۷۶ هـ) است که سه نسخه از آن ترجمه در دارالکتب قاهره موجود است؛^۲ دومین ترجمه از سید مصطفی طریقتچی است که نسخه‌ای از آن در دارالکتب قاهره نگهداری می‌گردد؛^۳ سومی از محمد بن احمد ابراهیم طبیب سیّاح که نسخه‌ای از آن در کتابخانه‌ی موزه‌ی توفقایی سرای - استانبول نگهداری می‌گردد؛^۴ چهارمی از محمد بن احمد کومونجه‌لی و پنجمی از شیخ ودادی که نسخه‌ای از آن در موزه‌ی توفقایی سرای به شماره‌ی «۱۱۰»^۵ موجود است و همچنین ترجمه‌هایی از مترجمان ناشناس در دست

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۴، ص ۲۹۹۱.

2. مبشر طرازی، نصرالله؛ فهرس المخطوطات التركية العثمانیّة: ج ۱، ص ۲۲۶-۲۲۷؛ فهرست‌نگار

3. همان ج ۱، ص ۲۲۶.

4. Karatay, F. E.: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu. c. I, s. 34.

5. Aynı. c. I, s. 35.

6. مبشر طرازی، نصرالله؛ فهرس المخطوطات

الترکیّة العثمانیّة: ج ۱، صص ۲۲۶-۲۲۷؛ فهرست‌نگار احتمال داده که این ترجمه‌ها از بابا طاغی ابراهیم افندی یا محمد افندی بن احمد بوده باشد (بن‌گريد به: بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفلری: ج ۱، ص ۲۵۴).

افندی گردیده است. برگ‌ها مجدول و دارای کمندکشی به رنگ قرمز می‌باشد.

✱

شماره نسخه: «۴۱۰»

شماره ثبت: «۲۱۰۷۹۴»

[۲۷] العناية فی شرح الهدایة =

شرح الهدایة للمرغینانی

از: اکمل الدین محمد بن محمود بن احمد بابرقي دمشقی (درگذشته به سال ۷۸۶هـ در مصر)^۱

موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)

زبان: عربی

آغاز: «کتاب المضاربة؛ قد ذکرنا وجه المناسبة فی أول الإقرار فلا یحتاج إلى الإعادة والمضاربة مشتقة من الضرب فی الأرض...». انجام: «... فلما جازت صلوته فيه و هو نجس بتعین فلان یجوز بالتحری حالة الاشتباه أولى و الله أعلم بالصواب و کان إتمام هذه النسخة اللطيفة حامداً لرّبه و شاکراً لنعمه اللهم ا ختم غیره بفضلک و کرمک و بجرمة حبیبک و صلی الله علی و سلّم آمین ثم آمین».

کتاب‌شناسی: شرح کتاب الهدایة فی الفروع تألیف شیخ الاسلام برهان‌الدین علی بن ابی بکر مرغینانی حنفی (د. ۵۹۳هـ)، یکی از کتب فقهی مهم نزد حنفیان است و بنا به گفته‌ی حاجی خلیفه در کشف الظنون (ج ۲، صص ۲۰۳۱-۲۰۳۲) از متداولترین شروح الهدایة در نزد رومیان (عثمانی) است: «... و قد أحسن فيه و أجاد و ذکر أنه روی الهدایة عن قوام الدین الکاکي و هو شرح جلیل معتبر فی البلاد الرومية». این اثر در دو جلد تنظیم گردیده و نسخه‌ی حاضر جلد دوم می‌باشد. نسخه‌ای از جلد نخست آن به شماره‌ی «۱۳۱۱۰»^۲ در کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی (ره) در قم موجود است. همچنین علیرضا قره بلوط در معجم التاریخ (ج ۵، صص ۲۹۸۵-۲۹۸۶) گزارشی از ده‌ها نسخه‌ی خطی این اثر ارائه نموده است. این اثر نخستین بار در سال ۱۳۱۸هـ در بولاق در هامش فتح القدیر، سپس به سال ۱۸۳۱م با عنایت متشی رمزون در کلکته و پس از آن با تصحیح مصطفی محمد در ۸ج در سال ۱۳۵۶هـ منتشر گردیده است.^۳ ناگفته نماند

۲. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله

مرعشی؛ ج ۴، ص ۹۹.

۳. صالحی، محمدعسی؛ المعجم الشامل للتراث

العربی المطبوع؛ ج ۱، ص ۱۲۱؛ سرکيس، البان؛ معجم

۱. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین؛ ج ۲،

ص ۱۷۱؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام؛ ج ۷، ص ۴۲.

مهر ناخوانای گرد دیده می‌شود. در انجام این نسخه برگی در قطع کوچک الصاق شده که حاوی فایده‌ای فقهی از شیخ بهاء‌الدین عاملی مشهور به شیخ بهایی (ره) آمده است: «قال شيخنا بهاء الدين: الأغسال ثلثة مشتركة و ثلثة مختصة إحدى المختصات كالمشتركات و الأول كالثاني و الثاني كالأول».

❖

شماره نسخه: «۴۱۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۷۹۵»

[۲۸] هداية المسترشدين في

شرح اصول معالم الدين^۲ = حاشیه

معالم الاصول = شرح معالم الدين

از: محمدتقی بن محمد رحیم (عبدالرحیم)

ایوان کیفی تهرانی اصفهانی (درگذشته به سال

۱۲۴۸هـ در اصفهان)^۲

موضوع: اصول فقه شیعه (امامیه)

زبان: عربی

که نسخه‌ای از اصل کتاب الهدایة مرغینانی که در واقع شرح بر بدایة المبتدی خود مؤلف است در این کتابخانه به شماره‌ی «۱۴۷۴۶»^۱ موجود است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ، نستعلیق، شکسته نستعلیق مایل به تعلیق (چند قلم) □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: روز ۱۲ ماه جمادی الأولى سال ۱۱۶۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۲۸۲ □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید، نخودی، آبی و زرد نازک و ضخیم □ اندازه متن: ۱۵×۱۰ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۶ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای مجدول ضربی با ترنج، عطف و مغزی: تیماج قهوه‌ای با لبه برگردان (طبله) □ قطع: خشتی. ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و حاشیه‌نویسی با نشان‌های «کفایة فی شرح الهدایة، منه رحمہ اللہ، شرح الكنز و ...» دارد. فراز برگ‌های آسیب دیده

ترمیم گردیده است. در آغاز یک فرع فقهی به نقل از محیط سرخسی و چند دعا و یک

المطبوعات العربیة: ج ۱، ص ۵۰۴.

1. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۸۹۱.

2. شناسایی اولیه‌ی این نسخه، مرهون تلاش پژوهشگر جوان، آقای احمد رنجبری است که از باب آیه‌ی شریفه‌ی «أما بنعمة ربك فحدث» شایسته است یادی در این نوشتار از وی صورت گیرد.

3. تهرانی، آقا بزرگ: طبقات أعلام الشيعة (القرن ۱۳هـ): ج ۱، صص ۲۱۵-۲۱۷؛ مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب: ج ۳، صص ۴۰۳-۴۰۵.

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمين ...
 قوله الحقّ أنّ صيغة الأمر، قد يترأى في
 المقام أنّ القائل للمرّة أو التكرار قائل بكون
 المطلوب بالأمر ... قوله و إنّما يدلّ على طلب
 الماهية، من غير زيادة عليه فلا يفيد كون
 الماهية ...».

انجام: «قوله: فتعلّق الأمر في الحقيقة إنّما
 هو الفرد اه؛ قد يستفاد من البيان المذكور سيما
 من هذه العبارة ذهاب المصنّف ره؛ إلى تعلّق
 الاوامر و النواهي بالافراد و هو قول مرغوب
 عنه عند المحقّقين ... [قوله] وجبت افراده ...؛
 لم يكن المقصود من النهي طلب الترك بل كان
 كناية عن بيان حال الفعل بأنّه أقلّ ثواباً من
 غيره فلا طلب حتّى يلزم اجتماع الأمر و
 النهي».

کتاب‌شناسی: شرح و تعلیقاتی مفصّل بر
 بخش اصولی کتابِ معالم الدین، تألیف
 ابومنصور حسن بن زین الدین شهید ثانی
 عاملی (د. ۱۰۱۷ هـ) است که بین سال‌های
 ۱۲۳۲-۱۲۳۷ هـ تألیف گردیده است. محشّی
 در این تعلیقه از بسیاری از بزرگان و فقیهان
 خاصّه و عامّه یاد کرده است، از جمله:
 «آمدی، شیخ، محقق، شهید، حاجی، زرکشی،
 ابهری، اصفهانی، محقق، محقق داماد، عضدی،
 علامه حلّی، ابن زهره، سید عمیدی، ابوالحسن
 بصری، ابن شریح، قاضی بیضاوی، ابوالحسن

کرخی، غزالی، قاضی ابی‌بکر، رازی، شیخ
 حرّ، السیّد (مرتضی)، الفاضل الصالح،
 قطب‌الدین شیرازی و ...». محشّی در این اثر
 از استاد ناشناس خویش با عنوان «ما ذکره
 الأستاذ العلامة» سخن به میان آورده است؛
 همچنین از کتب: «النهاية، المنية، الزبدة،
 التهذيب، غاية المأمول، العدة، نهاية الأصول،
 السبع الشداد، المحصول، المعارج، القواعد،
 الفوائد الطوسية، و ...» نیز یاد شده و مطالبی
 نقل گردیده است. باید افزود که در این اثر
 عباراتی همچون: «شیخنا البهائی و تلميذه
 الفاضل الجواد، ما رأيته في تعليقات بعض
 الأعلام على كتاب مدارك الأحكام، الحكم
 المستفاد منه مأخوذ من قول الشارح، و ممّا
 قررنا ظهر لك ضعف ما ذكره شيخنا البهائي
 في الجواب عن الاشكال، قوله ما أشار إليه
 شيخنا البهائي في حاشية الزبدة ...» دیده
 می‌شود. این نسخه حاوی تعلیقاتی بر بخش
 امر و صیغه‌های آن است. باید دانست با
 اینکه این اثر «شرح» کتاب معالم الاصول با
 عنوان «قوله - قوله» است، لیکن با این حال
 به «حاشیه معالم» شهرت دارد! نسخه‌هایی
 دستنویس از این اثر در این کتابخانه‌ی عامره
 موجود است که از آن جمله می‌توان به نسخ
 جدید به شماره‌های «۱۶۰۶۵»، «۱۶۰۷۰» و

□ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
 قرمز □ تعداد برگ: ۱۸۱ □ تعداد سطر: ۲۲
 □ نوع کاغذ: فرنگی آهار مهره زده □ اندازه
 متن: ۹×۱۵/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد:
 ۱۵/۵×۲۱/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج
 قهوه‌ای تیره، با ترنج و سرترنج ضربی زمینه
 گل و بوته، مجدول □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه و بین
 سطور تصحیح گردیده و گاه نیز کلمه‌ای قلم
 خورده و صحیح آن بالای آن نوشته شده
 است، بعید نیست که چنین تصحیحات از
 سوی خود محشی صورت گرفته باشد!

*

شماره نسخه: «۴۱۲»

شماره ثبت: «۲۱۰۷۹۶»

[۲۹] المفراح فی شرح المراح =
 شرح مراح الأرواح^۵

از: حسن پاشا بن علاءالدین اسود
 نیکساری رومی (درگذشته به سال ۸۰۰ یا
 ۸۲۷هـ)^۶

5. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۲۱، ص ۳۵۹ و
 حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۶۵۱.
 6. محمدثریا؛ تذکره مشایخ عثمانیه (سجل
 عثمانی): ج ۲، ص ۱۱۷؛ کخاله، عمرضا؛
 معجم المؤلفین: ج ۳، ص ۲۴۶؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛

«۱۷۲۶۳»^۱ اشاره نمود. نیز در کتابخانه‌ی
 مرکزی آستان قدس رضوی - مشهد،
 کتابخانه‌ی مسجداعظم - قم، کتابخانه‌ی
 آیت‌الله روضاتی - اصفهان (بخط مؤلف)،
 کتابخانه‌ی مدرسه‌ی غرب - همدان و دیگر
 کتابخانه‌ها نسخه‌هایی موجود است.^۲ همچنین
 نسخه‌ی دیگری از این تعلیقات در کتابخانه‌ی
 دانشکده‌ی ادبیات دانشگاه تهران^۳ نگهداری
 می‌گردد که تحت عنوان حاشیه‌ی معالم‌الأصول
 با مؤلف ناشناخته معرفی شده است که بدین
 وسیله استدارک می‌گردد. یادآوری می‌گردد
 هدایة المسترشدين در سال‌های ۱۲۶۹،
 ۱۲۷۳-۱۲۷۵، ۱۲۸۱، ۱۲۸۳ و ۱۳۱۰هـ
 به صورت سنگی در تهران به چاپ رسیده
 است.^۴

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
 کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۳هـ

1. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی؛
 فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۸۴.
 2. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
 الاسلامی: ج ۵، صص ۳۳۸۵-۳۳۸۶.
 3. دانش‌پژوه، محمدتقی؛ فهرست کتابخانه
 دانشکده ادبیات تهران: ص ۲۰۰.
 4. رفاعی، عبدالجبار؛ معجم المطبوعات العربیة
 فی ایران: ص ۲۰۴؛ مشار، خانبابا؛ فهرست کتابهای
 جایی عربی: صص ۱۰۳۰-۱۰۰۴.

موضوع: ادبیات عرب - صرف

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذی صرف
أفكار قلوبنا إلى صراط المستقیم ... و بعد فإنّ
الكتاب المسمّى بمراح الأرواح فی التصریف
الامام المحقق و الحبر المدقق ... کتاب جلیل
القدر عظیم الشأن ... کان فی بعض ألفاظه
انعقاد يحتاج إلى تحلیل ... فأردتُ أن أکتب له
شرحاً ...».

انجام: «... الباب السادس فی الناقص ...
و ذو الأربعة إلى قوله نحو رمیت أی و يقال
للناقص ذات الأربعة لكون ماضیه علی أربعة
أحرف ...».

کتاب‌شناسی: شرحی مزجی بر کتاب

مشهور: مراح الأرواح^۱ احمد بن علی بن
مسعود نحوی (سده ۸هـ) در صرف زبان و
ادبیات عرب است که در چند باب مشتمل
بر مباحث صرفی همچون صحیح، مضاعف،
مهموز، ناقص، لفیف، مثال، اجوف و ...
نگارش یافته است. از این اثر نسخه‌های
دستنویس متعددی در دست است که
علیرضا قره بلوط در معجم التاریخ (ج ۲،
ص ۸۹۴) گزارشی از آن‌ها بدست داده است
و چند نسخه نیز به شماره‌های «۷۱۰»،
«۷۵۰»^۲، «۸۳۶۱»^۳ در همین کتابخانه موجود
است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری
□ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر
سده ۱۱ یا اوایل سده ۱۲هـ □ محل
کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز
□ تعداد برگ: ۱۵۸ □ تعداد سطر: ۱۵ □
نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه
متن: ۷/۵×۱۴/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد:
۱۴/۵×۲۰ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با

هدیه العارفین: ج ۱، ص ۲۸۷؛ بروسوی، محمدطاهر؛
عثمانلی مؤلفری: ج ۱، ص ۲۷۱؛ باید افزود که تاریخ
درگذشت شارح در برخی مصادر مذکور سال
۱۰۲۵هـ ثبت شده است که با توجه به وجود
نسخه‌های قرن نهم هجری، همچون دستنویس
کتابخانه‌ی راشد افندی - قیصری در ترکیه به شماره‌ی
«۱۲۷-۳۶» با تاریخ کتابت ۸۸۶هـ؛ نسخه‌ی
قره حصار - گدیک احمدپاشا (ضمن کتابخانه‌ی آفیون
قره حصار) در ترکیه به شماره‌ی «۱۷۵۴۲» با تاریخ
کتابت ۸۸۹هـ و نیز نسخه‌ی کتابخانه‌ی سلطان محمود
ثانی در قبرس به شماره‌ی «۷۷۸/۱» با تاریخ کتابت
۸۵۳هـ (بنگرید به: فهرس المخطوطات الاسلامیة فی
قبرص: ص ۳۳۶). قطعاً تاریخ ۱۰۲۵هـ اشتباه است!

۱. قره بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۱، صص ۳۵۷-۳۵۸.
۲. اعتصامی (اعتصام الملک)، یوسف؛ فهرست
کتابخانه مجلس: ج ۲، صص ۳۶ و ۵۱.
۳. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر
کتابخانه مجلس: ص ۵۰۹.

روکش کاغذ نارنجی نارنجی پیازی با عطف
پارچه مشکی □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است و گاه حاشیه نویسی اندکی با
نشان «۵» و غیر آن در هامش و بین سطور
دارد. آثار ناچیزی از رطوبت بر لبه‌ی
برگ‌ها و فرسودگی دیده می‌شود. در آغاز
نسخه، تَمَلَّک احمد بن ... بلغرادی به سال
۱۱۱۱هـ و تَمَلَّک ابراهیم چلبی با یک مهر
بادامی ناخوانا و چند یادداشت و مکتوب
ترکی در مداومت بر برخی اذکار و ... دیده
می‌شود.

✱

شماره نسخه: «۴۱۳»

شماره ثبت: «۲۱۰۷۹۷»

[۳۰] مراح الارواح^۱

از: احمد بن علی بن مسعود (سده‌ی

۸هـ)

موضوع: ادبیات عرب - صرف

آغاز: «بسملة، قال المفتقر إلى الله الودود
احمد بن علی بن مسعود ... الصرف أم العلوم
و النحو أبوها و يقول في الدرايات داروها
... فجمعت فيه كتاباً...».

انجام: «... يطوى في التي اجتمع بتقدير
اعلاها و في التي لم يجتمع اعلا لا يكون
حكمهما أيضاً كحكم طوى للمتابعة طویاً و
طویان؛ تمّ الكتاب بعون الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: کتابی مشهور در موضوع
علم صرف است که بر آن شروح متعدّدی
نوشته شده است که از آن جمله شروح احمد
دیکقوز، تاج‌الدین عبدالوهاب شافعی،
عبدالرحیم رومی، حس‌پاشا نیکساری،
قره‌سنان، مصطفی سروری و ... می‌توان یاد
نمود. از این اثر نسخه‌های متعدّدی در
کتابخانه‌های داخل و خارج از کشور در
دست است و در معجم التاریخ (ج ۱،
صص ۳۵۷-۳۵۸) تعدادی از آن‌ها معرفی
شده است و بر اساس آگاهی راقم سطور،
کهن‌ترین نسخه‌ی در کتابخانه‌ی جامع
سلیمانیه - استانبول به شماره‌ی «۱۰۱» قرار
دارد که در سال ۸۷۲هـ کتابت گردیده است.
در ضمن چند نسخه نیز به شماره‌های
«۷۱۰»، «۷۵۰»^۲، «۸۳۶۱»^۳ در همین
کتابخانه موجود است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری

2. اعتصامی (اعتصام الملك)، یوسف؛ فهرست

کتابخانه مجلس: ج ۲، صص ۳۶ و ۵۱.

3. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۵۰۹.

1. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۶۵۱.

□ نام کاتب: یوسف □ تاریخ کتابت: روز
جمعه ماه شعبان سال ... (سده ۱۱هـ) □
محل کتابت: مدرسه ملاحسن - طبس □
عنوان ها و نشانی ها: قرمز □ تعداد برگ: ۵۷
□ تعداد سطر: ۷ □ نوع کاغذ: شرقی زرد
ضخیم □ اندازه متن: ۹×۱۱ سانتیمتر □
اندازه جلد: ۱۶/۵×۲۲ سانتیمتر □ نوع جلد:
تیماج قهوه‌ای روشن، مجدول ضربی (یک
لنگه) □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: «و کتبه
یوسف الحقیق ... فی مدرسه ملاحسن
أحسنهما الله فی الدارین فی ولایة طبس، تمّ
یوم الجمعة فی وقت العصر من الشهر الشعبان
آمین برحمتک یا أرحم الراحمین یا مجیب
السائلین».

ویژگی ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
است. بخش نخست کتاب، حاشیه نویسی
زیادی به نقل از کتاب المفراخ و نیز با
نشان های ابن فورک، م، ح رحمه الله، دین
رحمه الله، س، ز، شرح، فتح الله، و ... دارد.
فراز و پایین برگ ها اندکی رطوبت دیده
است و فراز برگ ها نیز ترمیم و وصالی شده
است. در آغاز چند بیت به ترکی عثمانی و
فارسی به صورت «فرد» آمده است که از آن
جمله این بیت به فارسی است:

میل من سوی وصال، قصد آن سوی فراق
ترک کام خود گرفتم تا برآید کام دوست.

در آغاز و فواصل برگ ها چند مهر
بیضی آمده است که برخی ناخواناست، سجع
مهرهای خوانا چنین است: «صراط علی حقّ
نسکه»، «صلی علی محمد ۱۲۲۷». در انجام
یک تملک از علینقی با مهر مستطیل: «الهی
بحق نبی و ولی، ببخش گناه علی نقی»،
تصریف ۱۴ صیغه ی مضارع ماده ی
«یضرب»، چند مرثیه از «سید شریف، سعد
الذاکرین، و چند یادداشت متفرقه ی دیگر
همراه یک برگ الصاقی کوچک حاوی یک
نامه ی چند سطری از آقا سید ربیع، دیده
می شود.

✱

شماره نسخه: «۴۱۴/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۷۹۸»

[۳۱] مفتاح باب الموجّهات =
رسالة الإمكان = رسالة فی تحقیق
الإمكان و الضرورة

از: محیی الدین ابوالفتح اسماعیل بن
مصطفی بن محمود کلنبوی آیدینی مشهور به
«شیخ زاده» (درگذشته به سال ۱۲۰۵هـ)^۱

۱. سامی، شمس الدین: قاموس الاعلام: ج ۵،
ص ۳۸۷۸؛ کحّاله، عمر رضا: معجم المؤلفین: ج ۲،
ص ۲۹۶ و ج ۸، ص ۴۹؛ بغدادی، اسماعیل پاشا:
هدیه العارفین: ج ۱، ص ۲۲۲؛ بروسوی، محمدطاهر:

موضوع: کلام و فلسفه

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، محمدک یا من وجب لذات وجوده و امتنع شریکه و عمّ للممکنات جوده ... و بعد فلماً تشئت معانی الضرورة و الوجوب و الدوام و الفعل و القوة و الإمكان و المتنازع و کانت مشتملة على غوامض الأبحاث فی حقایقها و أمثلتها، أردتُ تحقیقها علی وجه یرتفع عن وجوه أبکارها قناعها ... و جعلتُ ما کتبه محتویاً علی المبانی و الأصول و مشتملة علی أبواب شاملة للفصول و سمیته بـ ... فإنه هو الهادی إلى سبیل الرشاد ...»

انجام: «... و إن لم یقع و لک أن تحمل الامتناع فی مثله علی سلب الإمكان الاستقبالی فتأمل فی هذا الکلام».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در بیان امکان و ممکن از دیدگاه فلسفی و کلامی است که در چند باب و فصل بدین ترتیب نگارش یافته است: الباب الأول فی الضرورة (۲ الف)، الباب الثانی فی الدوام و الفعل و القوة (۲۹ ب)؛ الباب الثالث فی الإمكان (۳۷ الف) که باب اخیری در ۹ فصل بسط داده شده است. در این اثر همچنین از شرح المطالع

قطب‌الدین رازی، شرح التهذیب محقق دوانی (۱۹ ب)، حاشیه التهذیب ابوالفتح و نیز از کسان دیگری همچون عصام‌الدین و ابن‌سینا و دیگران مطالبی نقل گردیده است. چند نسخه از این اثر در کتابخانه‌های ترکیه موجود است که علیرضا قره بلوط در معجم التاریخ (ج ۱، ص ۶۷۹) گزارش از آن‌ها بدست داده است. این اثر در سال‌های ۱۲۶۳، ۱۳۰۳ و ۱۳۰۹ هـ در استانبول به چاپ رسیده است.^۲

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: محمد بن محمد □ تاریخ کتابت: سال ۱۲۷۲ هـ □ محل کتابت: نامعلوم
(گویا عثمانی) □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۵۳ (۱ ب - ۵۳ ب) □
تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید
نازک آهار مهره شده و ضخیم نخودی □
اندازه متن: ۱۶×۱۰ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۲×۱۷ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی ابر و باد، عطف تیماج
زرشکی □ قطع: خشتی □ رقم کاتب:
«نحمدالله علی ما منحننا بختم طبع هذه المسماة

۱. نسخه‌ی دستنویس مورد بحث، از روی همین چاپ استانبول (۱۲۶۳ هـ) کتابت گردیده است!
۲. سرکیس، البیان؛ معجم المطبوعات العربیة: ج ۲، ص ۱۱۶۵.

برسالة الإمكان للفاضل التحرير الألعى
اسماعيل المشتهر بين الأفاضل بكنبوى فى
المطبعة العامرة بنظارة محمد سعيد فى أواخر
ربيع الآخر لسنة ثلث و ستين و مائتين و
ألف؛ تمّت الكتاب بعون الله الملك الوهاب
المسمى بمحمد بن محمد فى سنة ۱۲۷۳هـ.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده و با نشان «منه» در برخی برگ‌ها
تعليقات و حاشیه نویسی دارد. نکته جالب
توجه در نسخه‌ی مورد بحث این است که بر
خلاف رویه‌ی معمول که نسخ خطی تصحیح
و سپس منتشر می‌گردند، این نسخه، از روی
نسخه‌ی چاپ استانبول (۱۲۶۳هـ) کتابت
گردیده است! در آغاز نسخه، یک مهر گرد:
«احمد رشدی ۱۳۲۲» دیده می‌شود.

✱

شماره نسخه: «۴۱۴/۲»

[۳۲] المقدمة الجزرية فيما يجب
على القارى أن يعلمه = المنظومة
الجزرية = المقدمة فى علم التجويد
از: شمس الدين ابوالخير محمد بن محمد
دمشقى عمرى مشهور به «ابن الجزرى»
(درگذشته به سال ۸۳۳هـ)^۱

موضوع: تجويد منظوم

زبان: عربى

آغاز: «يقول راجى عفو ربّ سامع

محمد بن الجزرى الشافعى

الحمد لله و صلّى الله

على نبيّه و مصــــطفاه».

انجام: «و قد تقضى نظم المقدمة

مئى لقارئ القرآن تقدمة

و الحمد لله لــــها ختام

ثمّ الصلوات بعد السلام،

تمّت بعون الله الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: منظومه‌ای مشهور در
۱۰۹ بیت (سرکيس ۱۰۷ بیت) در قواعد
تجويد و بيان مخارج حروف است که در سال
۷۹۹هـ به نظم در آمده است. عناوين ابواب
آن چنین است: «بيان مخارج الحروف، باب
صفات الحروف، باب التجويد، باب الترفيقات
و التفخيمات، باب معرفت الترفيقات، باب
معرفت التفخيمات، باب الإطباق، باب
الضاءان، باب التحذيرات، باب الإظهار و
الإدغام و الإخفاء، باب أحكام النون الساكنة
و التنوين، باب المدّ و القصر، باب معرفت
الوقوف، باب المقطوع و الموصول، باب تحذير

ص ۱۸۷؛ کخاله، عمررضا؛ معجم المؤلفين: ج ۱،

ص ۲۹۱.

1. بغدادی، اسماعيل پاشا؛ هدية العارفين: ج ۲،

الوقف». این اثر به جهت اشتغال و اهمیت آن مورد توجه علما و دانشمندان علم تجوید و علوم قرآنی از عامه و خاصه قرار گرفته، شروح، ترجمه، و تعلیقات و حواشی متعددی بر آن نگاشته‌اند که حاجی خلیفه^۱ و آقا بزرگ تهرانی^۲، به برخی از آن‌ها اشاره نموده‌اند و خوشبختانه نسخه‌های دستنویس برخی از آن شروح در این کتابخانه عامره، موجود و برای نمونه در صفحات آتی همین فهرست، شرح «طاش‌کویری‌زاده»، بری منظومه‌ی جزری به شماره‌ی «۴۵۵» از نظر خواهد گذشت. باید افزود که از خود منظومه‌ی المقدمه‌ی الجزریه، نیز نسخه‌های متعددی در این کتابخانه موجود است. از این اثر نسخه‌های دستنویس متعددی در کتابخانه‌های جهان موجود است که علیرضا قره‌بلوط در معجم‌التاریخ (ج ۵، صص ۳۲۰۷-۳۲۰۸) گزارشی از ده‌ها نسخه‌ی آن، بدست داده است. این اثر در سال ۱۲۸۰هـ در حیدرآباد دکن همراه شرح مفتی محمداحسن، در سال ۱۳۰۶هـ در دهلی همراه شرح مفتی محمداحسن و زکریا

انصاری، در سال ۱۳۲۳هـ در لکهنو همراه ترجمه‌ی اردو از علی جونپوری در سال‌های ۱۲۸۲، ۱۳۰۲، ۱۳۰۴، ۱۳۰۶، ۱۳۰۸، ۱۳۱۰، ۱۳۱۹ و ۱۳۶۸هـ در قاهره، در سال ۱۳۰۱هـ در ازبیر و نیز در سال ۱۳۱۶هـ در تهران به صورت‌های سنگی و سربی به چاپ رسیده است.^۳

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ ترکی □
نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم (گویا عثمانی)
□ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □
تعداد برگ: ۵ (۵۵ب - ۵۹الف) □ تعداد سطر: ۱۶ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □
اندازه متن: ۱۷/۵×۱۰/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده و تعلیقات و حاشیه‌نویسی با نشان‌های «قاضی زکریا، طاش، م، ش، در یتیم و ...» دارد. متن برگ‌ها و میان دو ستون، مجدول به رنگ بنفش است.

۳. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیة: ج ۱، ۶۳ و ج ۲، ص ۹۸۲؛ احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیة فی شبه القارة: ص ۱۰۴؛ مشار، خانبابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی: ص ۹۲۲؛ قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۵، صص ۳۲۰۷-۳۲۰۸.

۱. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، صص ۱۷۹۹-۱۸۰۰.
۲. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۱۴، ص ۸۵.

شماره نسخه: «۴۱۴/۳»

موضوع: ادبیات عرب - بلاغت

زیان: عربی - ترکی عثمانی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمين و الصلوة والسلام على نبيه و آله أجمعين و بعد فأقول لان في جملة و الصلوة على خير البرية اعتراضاً متشاوّه كون الواو عاطفة و مورد عطف هذه الجملة على الجملة السابقة ... امّا الجواب من هذا الاعتراض ... و اعلم أنّ الإيهام ينقسم إلى قسمين ... (۶۳ الف) قول الشارح و لا ينفى أن المعاني ... (۶۳ ب) ... قوله على وجه نطق به كتب المتقدمين فيه استعارة ... ناطقين تشبيه اولندی نده ایصالده و افاده معناده ... (۶۵ ب) قول الشارح نطقت الحال ...».

انجام: «... (۷۲ الف) تعبير الاستعارة في لام التعليل في قوله تعالى ﴿فالتقطه آل فرعون ليكون لهم عدواً و حزناً﴾ فعلمدن مطلوب اولميان شيء ... لام تعليل ذكر اولندی التفاتدن مطلوب اولميان حزن عداوتك التفات اوزرينه ترتب مفهوم مراد اولندی استعاره تبعيه اولدى؛ تمت بعون الله الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: تقرير، ترجمه و حاشیه‌ای
با عنوان «قوله - قوله» بر شرح عصام‌الدین

[۳۳] رسالة التشریف = تقرير
الاستعارة = حاشية على شرح
العصام الاستعارة للیثی = تعلیقة
شرح رسالة الاستعارة للیثی =
حاشية شرح فرائد الفوائد =
ترجمة و شرح العصام على فوائد
العوائد للیثی = ترجمة و شرح
بلوغ الارب = حاشية شرح العصام
على الاستعارة و العقود للیثی =
حاشية شرح العصام على الرسالة
السمرقندیة للیثیة = حاشية على
شرح الرسالة العقودیة = حاشية
حاشية العصام على الرسالة
السمرقندیة للیثیة = حاشية حاشية
العصام على شرح فرائد العوائد
للیثی

از: ابراهيم بن محمد بن معید قیصری
مدرس مشهور به «گوزی بیوک‌زاده»
(درگذشته به سال ۱۲۵۳ هـ)^۱

1. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۲،
ص ۸؛ کتاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱، ص ۱۰۵؛

بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱، ص ۴۱.

ابراهیم بن محمد بن عربشاه اسفراینی
سمرقندی مشهور به «ابن عربشاه» (د. ۹۴۴هـ)
بر رساله‌ی فرائد الفوائد = فوائد العوائد =
بلوغ العرب = الاستعارة = الرسالة
السمرقندیة = رسالة الاستعارة و العقود =
الرسالة العقودیة = فرائد العوائد تألیف
ابوالقاسم ابراهیم بن محمد لیثی سمرقندی (د.
پس از ۸۸۸هـ) در بلاغت (بیان) و
استعارات و اقسام آن است. این رساله، به
نظر می‌رسد از نسخ نادر الوجود باشد،
چنان‌که بر پایه‌ی تفحص راقم، تنها دو
نسخه‌ی دستنویس دیگر از این رساله در
ترکیه، یکی در کتابخانه‌ی وزارت دیانت در
آنکارا و دیگری در کتابخانه‌ی راشد افندی
در قیصری موجود است.^۱ بر اساس نوشته‌ی
محقق ارجمند، آقای قره‌بلوط، این اثر در سال
۱۳۲۶هـ در استانبول به چاپ رسیده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری مایل به رقع □ نام کاتب: نامعلوم
□ تاریخ کتابت: ۶۸ [۱۲] هـ □ محل کتابت:
نامعلوم (گویا عثمانی) □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۱۱ (۶۲ ب -
۷۲ ب) □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ:

فرنگی سفید و نخودی □ اندازه متن:
۱۶×۱۳/۵ سانتیمتر □ رقم کاتب:
«یازیچی ۶۸».

ویژگی‌ها: این نسخه به ندرت در
حاشیه تصحیح گردیده است.

*

شماره نسخه: «۴/۴۱۴»

[۳۴] کفایة الوقت لمعرفة الدائرة
و فضلها و السمت = رسالة الربع =
کفایة الوقت فی المقنطرات = کفایة
الوقت فی تعریف ربع الدائرة =
المقنطرات (رسالة فی ...)

از: مصلح‌الدین مصطفی بن علی
قسطنطینی سلیمی رومی مشهور به «مصطفی
موقت رومی» (درگذشته به سال ۹۷۹هـ)^۲
موضوع: ستاره‌شناسی (میقات)
زبان: ترکی عثمانی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذی جعل
البحر الأخضر قناطیر المقنطرات مستقیم إلى
سموات الاهتداء ... و بعد بو احقر عباد الله

2. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۳،
صص ۳۰۰-۳۰۱؛ کحاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین:
ج ۱۲، ص ۲۸۳؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین:
ج ۲، ص ۴۳۵.

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۱، ص ۷۶.

....ایدر دلدیکه مقتطرات دمکله متعارف
اولان ربع دائر اقسامندن طالب و راغب
اولان لر ...»

انجام: «... بعد بصرندن قدمکه وارنجه بو
بیان محفوظ اوزرینه زیاده ایلدک بو دخی
اوّل اولکی مقداری زراع حاصل اولدی؛
تّمّ».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای مختصر در
شناختن اوقات و افزار «رُبُع المقتطر» است که
در یک مقدمه و ۲۲ باب (در نسخ دیگر ۱۲
باب)^۱ در سال ۸۳۵هـ از سوی وقت‌گزار و
رئیس المنجمین در دوره‌ی سلطنت سلطان
سلیمان خان قانونی (۹۲۶-۹۷۴هـ) و سلطان
سلیم خان عثمانی (۹۷۴-۹۸۲هـ) نگارش
یافته است. باید عنایت داشت که با عنوان
کفایة الوقت لمعرفة الدائرة و فضلها و السمّت
اثر دیگری به زبان عربی تألیف عزالدین
عبدالعزیز بن محمد وفایی فلکی قاهری (د.
۸۷۶هـ) در دسترس است^۲ (نسخه‌ی
دارالکتب تونس ش ۱/۱۸۲۹۱) که دقیقاً

دانسته نیست که با اثر مورد بحث ارتباطی
دارد یا خیر؟ آیا ترجمه‌ای ترکی از آن اثر
نیست یا تألیفی مستقل می‌باشد؟ به هر تقدیر
نیاز به بررسی بیش‌تری دارد. باید دانست که
عناوین بیست و دو گانه‌ی آن بر پایه‌ی
نسخه‌ی مورد بحث، چنین است: «مقدمه اشبو
ربوع دائرنک رسومک آتلی بیاننده دیر،
[بیرنجی] باب ارتفاع و جمله کبیری بیان
ایدر؛ باب ایکنجی باب مرئی درجه شمس
اوزرینه وضع آلکنی بیان ایدر؛ اوچنجی
باب دائره و فصل دائره بیان ایدر؛ دوردنجی
باب شمسدن زواله و ارتجه یاد خود زوالدن
غروب و نجه قوس نهار و نصف فضله بلدر؛
بشنجی باب میل و غایتیه ارتفاع بلمسی
بیاننده در؛ آلتنجی باب میلدن درجه شمس
بلمک بیاننده در؛ یدنجی باب آفتابک میلی
و غایتیه ارتفاعی که هر کونک غایتیه
ارتفاعیدر میل و غایتیه الارتفاع شمالیده در
جنوبید بونلرک بیاننده در؛ [سکزنجی باب]
ارتفاعدن و دخی میلدن شهرک عرضی
بلمسی بیاننده در؛ طقوزنجی باب شول ارتفاع
بلدر ...؛ اونونجی باب سبعة المشرق والمغرب
بلمسنگ بیاننده دیر؛ [اون بیرنجی باب]
ارتفاعدن سمتی بلدر؛ [اون ایکنجی باب]
ارتفاعدن ظلّ بلمکدر؛ [اون اوچنجی باب]
فی معرفة الارتفاع من الظلّ؛ [اون دوردنجی

1. در اکثر نسخ، این اثر دارای ۱۲ باب است،
لیکن در این نسخه، ۲۲ باب درج شده است که به
نظر می‌رسد ۱۲ باب اضافه دارد!
2. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۵۰۲.
3. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۳، ص ۱۷۶۷.

دستنویس‌های آن‌ها ارائه نموده‌اند. یاد آوری این نکته خالی از لطف نخواهد بود که افزارهای «ربع المقنطر، ربع المجیب، ربع المقطوع، ربع الشکازی و ربع المجنح، افزارهایی در ستاره‌شناسی هستند که در درجه‌ها و دقیقه‌های جیب قوس در آن‌ها نوشته شده است و آن در یافتن ارتفاع و وسعت مشرق و سمت قوس فلکی و شناختن طرف قبله به کار می‌آید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری مایل به رقع (چند قلم) □ نام
کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده ۱۳ هـ
□ محل کتابت: نامعلوم (گویا عثمانی) □
عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد
برگ: ۱۰ (۷۳ ب - ۸۲ ب) □ تعداد سطر:
۲۳ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ اندازه
متن: ۱۴×۱۹ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه به ندرت تصحیح گردیده است.
قلم‌خوردگی‌هایی در متن دیده می‌شود. در انجام نسخه سه سطر فایده‌ای در «زوال شمالی» آمده است.

شماره نسخه: «۴۱۵/۱»

باب [عصر ارتفاعنک دخی عصر ایله زوال
ما بیننده کچن زمان مقدارلرینی بلدرر؛ [اون
بشنجی باب] فی معرفة حصّة الشفق و الفجر؛
[اون آلتنجی باب] فی معرفة ارتفاع الشمس
حین تسامت القبلة؛ [اون یدنجی باب] فی
معرفة سمت القبلة؛ [اون سکرنجی باب]
جهات اربعة چقارمه سنده و دخی قبله
چقارمه سین بلدرر؛ [اون طوقوزنجی باب] فی
معرفة المطالع الفلکیّة؛ [ایگرمینجی باب] فی
معرفة المطالع البلدیّة؛ [ایگرمی بیرنجی باب] فی
معرفة الطالع من افق؛ [ایگرمی ایکنجی باب]
فی معرفة طول القوائم علی بسیط الأرض». ناگفته نماند که از کفایة الوقت نسخه‌ای در کتابخانه‌ی عامره‌ی مجلس، به شماره‌ی «۱۷۷۴۱» و نسخه‌ی دیگری نیز در کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی (ره)^۲ در قم و همچنین ده‌ها نسخه‌ی دیگر نیز در کتابخانه‌های ترکیه، تونس، مصر، عراق و جز آن‌ها موجود است که محققان ارجمند، آقایان، قره‌بلوط^۳ و احسان‌اوغلو^۴ گزارشی از

1. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۴۱.
2. متقی، حسین؛ فهرست نسخه‌های ترکی کتابخانه آیت‌الله مرعشی: ج ۱، صص ۲۲۰-۲۲۱.
3. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۵، صص ۳۷۱۰-۳۷۱۱.

شماره ثبت: «۲۱۰۷۹۹»

[۳۵] نَجَاةُ الْعِبَادِ فِي يَوْمِ الْمَعَادِ =

نَجَاةُ الْعِبَادِ مِنْ شَرِّ يَوْمِ الْمِيعَادِ

از: شیخ محمدحسن بن محمدباقر

اصفهانى نجفى مشهور به «صاحب جواهر»

(درگذشته به سال ۱۲۶۶هـ)^۲

موضوع: فقه شیعه (امامیه)

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمين...»

اما بعد فيقول العبد القاصر... قد التمسنى

جماعة من المؤمنين و أهل الرغبة فى الدين أن

أكتب لهم رسالة تشتمل على معظم ما

يحتاجون إليه من مسائل طهارة...».

انجام: «... نحو ذلك بل يقوى الجواز فى

ذلك مع النهى فضلاً عن الإذن و الله العالم،

تمت الرسالة فى اليوم الخميس عشرين من

شهر جمادى الثانى من شهور سنة ألف و مائتين

و ستة و ستين».

کتاب‌شناسی: متن فتاوی موجزی است

که برای عمل مقلدین از کتاب فقهی

استدلالی خود با عنوان جواهر الکلام

1. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۲۴، صص ۵۹-

۶۰.

2. مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب:

ج ۳، صص ۳۵۷-۳۵۸.

استخراج نموده است و مشتمل بر مباحث

طهارت، صلات، دماء ثلاثه، احکام اموات،

صوم، زکات، خمس، حج، فرائض و موارث

می باشد و یادآوری می گردد که اختصاصاً

برای کتاب الحجّ نَجَاةُ الْعِبَادِ، نام خاصّ هدایة

الناسکین نیز نهاده شده است. مرحوم آغا

بزرگ تهرانی در الذریعة (ج ۲۴، ص ۶۰)

درباره‌ی تعلیقات نَجَاةُ الْعِبَادِ می نویسد:

«فالاجتهاد و إن كان واجباً عند الشيعة لكنّه

واجب كفائی إرفاقاً على العوام الذين

لا يستطيعون تحمّل مصاعب الاجتهاد شريطة

أن يقلّدوا من هو حى يرزق و بعد موته

يرجع إلى حى آخر و لذلك لا يستفاد من

الرسالة العملية إلا فى حياة مؤلّفها أو حياة

المعلّق عليها؛ فلمّا ألف نَجَاةُ الْعِبَادِ اعتمد عليه

العلامة الأنصارى فوقّه لعمل الحواشى على

نَجَاةُ الْعِبَادِ و شرحه أيضاً كثيرون...» بر این

اساس بر محور نَجَاةُ الْعِبَادِ صاحب جواهر،

شروح، حواشى، ترجمه ها و اختصاراتی انجام

پذیرفته است که به بیش ترین آن ها در

الذریعة (ج ۶، صص ۷، ۵۶، ۸۹، ۱۴۹ و

۲۲۷؛ ج ۱۰، ص ۳۳؛ ج ۱۱، صص ۲۱۱-

۲۱۹؛ ج ۱۴، صص ۱۰۰-۱۰۲؛ ج ۲۰،

ص ۲۱۴) اشاره گردیده است. از این اثر

نسخه های دستنویس متعددی در دست است

که علیرضا قره بلوط در معجم التاریخ (ج ۵،

تعداد سطر: ۱۸ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید
 آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۴/۵ × ۱۰/۵
 سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱ × ۱۶ سانتیمتر □
 نوع جلد: میشن قهوه‌ای یک لایه، مجدول □
 قطع: خشتی □ رقم کاتب و فرزندش: «حرره
 علی اصغر ابن علی اکبر ابن عباسعلی؛ قد
 كان هذه الرسالة الشريفة بخطّ والدي رحمه الله
 و أسكنه ... و أنا العبد محمد بن علي اصغر
 عفى عن جرائمهما و كان ذلك في سنة
 ۱۳۰۲ هـ».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
 گردیده است؛ حاشیه‌نویسی مختصری با
 نشان‌های «تض، مجمع، مصحح و ...» دارد.
 در آغاز چند یادداشت در عقد اخوت در
 روز عید غدیر و چند حساب به خطّ سیاق
 دارد؛ نیز دو مهر بیضی محو شده و ناخوانا
 آمده است.

شماره نسخه: «۴۱۵/۲»

[۳۶] السؤال و الجواب

از: شیخ محمدحسن بن محمدباقر نجفی
 اصفهانی مشهور به «صاحب جواهر»
 (در گذشته به سال ۱۲۶۶ هـ)^۵

۵. در این نسبت تردید وجود دارد.

۶. مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب:

ص ۳۴۰۵) گزارشی از آن‌ها بدست داده
 است. در این کتابخانه نیز نسخه‌هایی از نجات
 العباد تألیف مرحوم صاحب جواهر به
 شماره‌های «۴۳۱۶/۵» (احکام الأموات)،
 «۴۳۱۶/۴» (الإرث)^۱، «۱۴۴۶۷/۸»
 «۱۴۴۶۷/۱۰»^۲، «۱۱۵۳۸» و «۶۳۵ ط»^۳
 موجود است. باید افزود که این اثر در
 سال‌های ۱۲۶۲، ۱۲۷۹، ۱۲۹۱، ۱۳۰۰،
 ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶ به صورت چاپ
 سنگی، به صورت مستقلّ یا همراه حواشی و
 تعلیقات فقهای عظام، در تهران و سپس در
 سال ۱۳۱۸ هـ در بمبئی به چاپ رسیده
 است.^۴

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری
 □ نام کاتب: علی اصغر بن علی اکبر بن
 عباسعلی □ تاریخ کتابت: سال ۱۳۰۲ هـ □
 محلّ کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
 قرمز □ تعداد برگ: ۹۱ (۲ب-۹۱ب) □

۱. مزوی، احمد: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۲،
 صص ۱۱-۱۲.

۲. صدراپی خویی، علی: فهرست کتابخانه مجلس:
 ج ۳۸، صص ۶۱۴-۶۱۵.

۳. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر
 کتابخانه مجلس: ص ۸۵۳.

۴. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی
 فارسی: ج ۵، صص ۵۱۶۶-۵۵۶۷.

موضوع: فقه شیعه (امامیه)

متن: ۱۰/۵×۱۵/۵ سانتیمتر.

زبان: عربی

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است؛ کتابت نسخه از انجام ناتمام مانده است.

آغاز: «هذا جواب سؤال، بسم الله الرحمن الرحيم، سؤال: هل يجوز تقليد غير الأعلام مع وجود الأعلام أم لا؟ جواب: يجوز وإن كان المكلف عالماً بمخالفة غير الأعلام و لكن الاحتياط عدم تقليد غير الأعلام...».

*

شماره نسخه: «۳/۴۱۵»

[۳۷] أحكام الأموات^۱

از: شیخ محمدحسن بن محمدباقر نجفی اصفهانی مشهور به «صاحب جواهر» (درگذشته به سال ۱۲۶۶هـ)^۲
موضوع: فقه شیعه (امامیه)

زبان: عربی

انجام: «... يكون معاقباً في عدم ردّ الخمس ما المزبور و زكواته أم لا؟ أمّا المقاصة فهي جائزة و ينبغي أن لا تكون على وجه لانعلم بها أمّه كما أن الأولى له دفع ما هو يخاطب به من الخمس و الزكاة...» ناتمام.

کتاب‌شناسی: رساله‌ای کوتاه در بیان برخی فروع فقهی است که به صورت سؤال و جواب نگارش یافته است. به نظر می‌رسد که این رساله نیز از صاحب جواهر (ره) بوده باشد که باید بیش‌تر بررسی گردد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری
□ نام کاتب: [علی اصغر بن علی اکبر بن عباسعلی] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۳۰۲هـ]
□ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و بیش‌تر نانوشته □ تعداد برگ: ۷ (۹۲ الف - ۹۸ الف) □ تعداد سطر: ۱۸ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده □ اندازه

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمين و الصلوة على خير من أرسله للعالمين محمد و آله الطيبين الطاهرين و بعد فيقول عبد العاصي ... هذا رسالة مشتملة على أحكام الأموات اختصرتها من كتابنا الكبير لاحتياج الناس إلى ذلك و عموم البلوى و ليكون أسهل كتاب أحكام الأموات و فيه مقدمة و مباحث و خاتمة ...».

انجام: «فالظاهر حرمة الشقّ و إن وجب الانتظار حتّى يقطع بموته لو كان حيّاً ... و

1. تهرانی، آقا یزید؛ الذريعة: ج ۱، ص ۲۹۴.

2. مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب:

الحمد لله أولاً و آخراً و باطناً و ظاهراً».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در بیان احکام اموات است که مؤلف آن را از کتاب کبیر خویش، جواهر الکلام در یک مقدمه و چند مبحث و یک خاتمه انتخاب نموده و در ضمن کتاب نجات العباد خویش گنجانده است. در این کتابخانه نسخه‌ی مستقل دیگری از احکام الأموات به شماره‌ی «۴۳۱۶/۵»^۱ موجود است. باید افزود که این اثر ضمن کتاب نجات العباد در سال‌های ۱۲۶۲، ۱۲۷۹، ۱۲۹۱، ۱۳۰۰، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶ به صورت چاپ سنگی، به صورت مستقل یا همراه حواشی و تعلیقات فقهای عظام، در تهران و سپس در سال ۱۳۱۸هـ در بمبئی به چاپ رسیده است.^۲

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری (برخی معرب) □ نام کاتب: [علی اصغر بن علی اکبر بن عباسعلی] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۳۰۲هـ] □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۲۰ (۹۹ ب - ۱۱۸ الف) □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار

1. مزوی، احمد: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۲،

2. مشار، خانابا: فهرست کتابهای چاپی

مهره شده □ اندازه متن: ۱۵/۵×۱۰/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است.

✱

شماره نسخه: «۴۱۵/۴»

[۳۸] أَحْكَامُ الْحَيْضِ وَ
الاستحاضة و النفاس (وجيزة في
...)

از: شیخ محمدحسن بن محمدباقر نجفی
اصفهانی مشهور به «صاحب جواهر»
(در گذشته به سال ۱۲۶۶هـ)^۲
موضوع: فقه شیعه (امامیه)
زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمين
الحميد المجيد العالم بما تفيض الأرحام و ما
تزيد ... أمّا بعد فيقول العبد ... إله قد التمس
مئى بعض أهل الدين من الناس على كتابة
رسالة وجيزة في أحكام الحيض ...».

انجام: «... و في كراهة الوطء بعد
الانقطاع قبل الغسل و المباشرة من السرة
فنازلاً و الخضاب و قراءة القرآن و استحباب

3. مدرّس تبریزی، محمدعلی: رجانة الأدب:

الوضوء و الجلوس و ذکر الله عزّ و جلّ و غیر
ذلك من الأحكام و الله العالم».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای کوتاه در بیان
احکام اختصاصی بانوان (حیض و استحاضه
و نفاس) است که مؤلف آن را از کتاب کبیر
خویش، جواهر الکلام در سه مطلب تلخیص
و در میان کتاب نجات العباد خویش درج
نموده است. باید افزود که این اثر ضمن کتاب
نجات العباد در سال‌های ۱۲۶۲، ۱۲۷۹،
۱۲۹۱، ۱۳۰۰، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵، ۱۳۱۶ به
صورت چاپ سنگی، به صورت مستقلّ یا
همراه حواشی و تعلیقات فقهای عظام، در
تهران و سپس در سال ۱۳۱۸ هـ در بمبئی به
چاپ رسیده است.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری
□ نام کاتب: [علی اصغر بن علی اکبر بن
عباسعلی] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۳۰۲ هـ]
□ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
قرمز و برخی نانوشته □ تعداد برگ: ۱۴
(۱۱۸ ب - ۱۳۱ الف) □ تعداد سطر: ۱۹ □
نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده □
اندازه متن: ۱۵/۵ × ۱۰/۵ سانتیمتر.
ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح

گردیده است.

✱

شماره نسخه: «۴۱۵/۵»

[۳۹] الموارث (وجیزة فی ...) =

رسالة فی الإرث = أحكام الإرث

از: شیخ محمدحسن بن محمدباقر نجفی
اصفهانى مشهور به «صاحب جواهر»
(درگذشته به سال ۱۲۶۶ هـ)^۲
موضوع: فقه شیعه (امامیه)
زبان: عربی

آغاز: «بسملة، و الحمد لله ربّ العالمین و
صلّى الله على محمد و آله الغرّ الميامین؛ اما بعد
فیقول العبد العاثر المقصرّ القاصر ... لما أدب
الله تعالى عبادنا فی زماننا بقارعة الطاعون
العظیم و ابتلاهم بطارقة حطبة الجسیم و صار
ذلك سبباً لاختلاط الموارث و اشتباه الحال
فیها سئلنى بعض من لا یسعی مخالفته کتابة
رسالة ...».

انجام: «... أمّا المسلم فلا یرث بالسبب
الفاسد إجماعاً و یرث بالنسب الصحیح و
فاسده الحاصل من الشبهة و الله العالم بحقائق
الأمر و صلّى الله على محمد و آله بدوام

1. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی

فارسی: ج ۵، صص ۵۱۶۶-۵۵۶۷.

2. مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ رجحانة الأدب:

ج ۳، صص ۳۵۷-۳۵۸.

الأرضين».

اندازه متن: ۱۵/۵×۱۰/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است.

*

شماره نسخه: «۴۱۵/۶»

[۴۰] کتاب الزکوة و الخمس

از: شیخ محمدحسن بن محمدباقر نجفی
اصفهانی مشهور به «صاحب جواهر»
(درگذشته به سال ۱۲۶۶هـ)^۲
موضوع: فقه شیعه (امامیه)

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمين و
صلی الله على محمد و آله الطيبين الطاهرين؛
اما بعد فيقول العبد ... إله قد التمسنى بعض
من لايسعنى مخالفته إلى اختصار كتاب الزكوة
و الخمس فأجبتة إلى ذلك بعد الاستخارة و
بالله التوفيق ... كتاب الزكوة التى هى أخت
الصلوة ...».

انجام: «... ايضاً اتفق سبط السلطان
المزبور على ما كان فى يد غيره من سلطان
المخالفين فيفعل به ما تقتضيه قواعد الشرع و
الله العالم، الحمد لله أولاً و آخراً».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در بیان احکام

کتاب‌شناسی: رساله‌ای کوتاه در بیان
احکام ارث است که مؤلف آن را در چند
مقدمه و دو مقصد و یک خاتمه از کتاب کبیر
خویش، جواهر الکلام انتخاب نموده و در
ضمن کتاب نجات العباد خویش آورده است.
باید افزود که در این کتابخانه نسخه‌ی مستقل^۱
دیگری از احکام الإرث به شماره‌ی
«۴۳۱۶/۴» (الإرث) موجود است. این اثر
ضمن کتاب نجات العباد در سال‌های ۱۲۶۲،
۱۲۷۹، ۱۲۹۱، ۱۳۰۰، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵،
۱۳۱۶ به صورت چاپ سنگی، به صورت
مستقل یا همراه حواشی و تعلیقات فقهای
عظام، در تهران و سپس در سال ۱۳۱۸هـ
در بمبئی به چاپ رسیده است.^۲

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری
□ نام کاتب: [علی اصغر بن علی اکبر بن
عباسعلی] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۳۰۲هـ]
□ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
مشکی و برخی نانوشتی □ تعداد برگ: ۲۰
(۱۳۱ب - ۱۵۰ب) □ تعداد سطر: ۱۹ □
نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده □

1. منزوی، احمد: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۲،

ص ۱۱.

2. مشار، خانابا: فهرست کتابهای چاپی

فارسی: ج ۵، صص ۵۱۶۶-۵۵۶۷.

3. مدرّس تبریزی، محمدعلی: ریحانة الأدب:

ج ۳، صص ۳۵۷-۳۵۸.

توفیقاته و أدام الله اظلاله و وقّنی زیارته
بمحمّد و أهل بیته الطاهرين، قد تمّ هذا
الكتاب».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است و قلم خوردگی‌هایی در متن
دیده می‌شود؛ به نظر می‌رسد این نسخه از
روی نسخه‌ای کتابت گردیده که آن در زمان
حیات مؤلف کتابت شده بود. بین برگ‌های
«۱۷۶ ب - ۱۷۸ ب» فوایدی در بیان نماز میت
و کیفیت آن و نیز طریقی برای دانستن غره‌ی
ماه مبارک رمضان تا روز قیامت! آمده است.
در برگ انجام نسخه همچنین تصویر پرنده‌ای
شبیه طاووس دیده می‌شود که کلمه‌ی
شریفه‌ی ﴿بسم الله الرحمن الرحيم﴾ ترکیب
دهنده‌ی شکل آن پرنده می‌باشد. در انجام
یک مهر بیضی کوچک «محمّد» آمده است.

❖

شماره نسخه: «۴۱۶»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۰۰»

[۴۱] التوضیح فی حلّ غوامض

التنقیح = شرح تنقیح الأصول^۲ =

التوضیح فی شرح التنقیح

از: عبیدالله بن مسعود بن تاج‌الدین

زکات و خمس است که مؤلف آن را در چند
مقصد و فصل از کتاب کبیر خویش، جواهر
الکلام انتخاب نموده و در ضمن کتاب نجاة
العباد جای داده است. باید افزود که این اثر
ضمن کتاب نجاة العباد در سال‌های ۱۲۶۲،
۱۲۷۹، ۱۲۹۱، ۱۳۰۰، ۱۳۱۴، ۱۳۱۵،
۱۳۱۶ به صورت چاپ سنگی، به صورت
مستقل یا همراه حواشی و تعلیقات فقهای
عظام، در تهران و سپس در سال ۱۳۱۸هـ
در بمبئی به چاپ رسیده است.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری
□ نام کاتب: [علی اصغر بن علی اکبر بن
عباسعلی] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۳۰۲هـ]
□ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
مشکی □ تعداد برگ: ۱۴ (۱۵۱ الف - ۱۷۶
الف) □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ:
فرنگی سفید آهار مهره شده □ اندازه متن:
۱۵/۵ × ۱۰/۵ سانتیمتر □ رقم کاتب: «قد تمّ
الكتاب الشریف من تألیفات العالم الفاضل و
الماهر الكامل و الزاهد و العادل المشهور فی
العرب و العجم و المعتبر عند أهل العالم وحید
العصر و الزمان و المتوطن فی قریة أمنة
مطمئنة یاتیها رزقها من کلّ مکان زاده الله

1. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی

فارسی: ج ۵، صص ۵۱۶۶-۵۵۶۷.

2. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۱، ص ۴۹۶.

الشریعة محبوبی بخاری مشهور به
«صدرالشریعه ثانی» (درگذشته به سال ۷۴۵
یا ۷۴۷ یا ۷۴۸هـ)^۱

موضوع: اصول فقه اهل سنت

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، حامداً لله تعالى أولاً و
ثانياً و لعنان النناء إليه ثانياً ... فإن العبد
المتوسل إلى الله عزّ و جلّ بأقوى الذریعة ...
يقول لما وقّفى الله تعالى بتألیف تنقیح
الأصول، أردتُ [أن] أشرح مشكلاته ...».

انجام: «... يحتمل السقوط لكنهما
لم يسقطا و هما حقّ الله تعالى و يجب الضمان
لوجود العصمة و الله ولى العصمة و التوفيق».
کتاب‌شناسی: نسخه‌ای از این اثر
پیش‌تر در همین مجموعه به شماره‌ی «۴۰۲»
معرفی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری مایل به رقعه □ نام کاتب: سید علی
بن حاج عثمان □ تاریخ کتابت: ماه جمادی
الاولی سال ۱۲۳۶هـ □ محل کتابت: نامعلوم
□ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ:
۱۹۰ □ تعداد سطر: ۲۱ و ۲۳ □ نوع کاغذ:

فرنگی نخود و زرد □ اندازه متن: ۱۸×۸/۵
سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۳×۱۷ سانتیمتر □
نوع جلد: مقوایی فرسوده با روکش کاغذی
گل بهی، عطف: پارچه سبز فرسوده و مغزی:
تیماج قهوه‌ای فرسوده □ قطع: □ رقم کاتب:
«و قد وقع الفراغ من النسخة فی وقت الظهر
فی شهر جمادی الاولى، کتبه الفقیر الحقیر
السید علی بن الحاج عثمان ...»

هر کیمسه استر بو دعا که بولنه

فاتحه احسانم ایده بن قولنه».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است.

✱

شماره نسخه: «۴۱۷/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۰۱»

[۴۲] الایساغوجی = رسالة فی
المنطق = الرسالة الأبهريّة =
الرسالة الأثيريّة

از: اثیر الدین مفضل بن عمر ابهری
سمرقندی (درگذشته به سال ۶۶۰ یا ۶۶۱ یا
۶۶۳هـ)^۲

موضوع: منطق

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱،

ص ۶۴۹؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۴، ص ۱۹۷؛

کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۶، ص ۲۴۶.

2. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۷، ص ۲۷۹؛

کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۲، ص ۳۱۵.

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، قال الشيخ الإمام العلامة ... نحمدك الله على توفيقه و نستله هداية طريقة ... اما بعد فهذه رسالة في المنطق أوردنا فيها ما يجب استحضارها لمن يتبدأ في شيء من العلوم ... قال ايساغوجي اللفظ الدال بالوضع ...».

انجام: «... و المغالطة قياس مؤلف من مقدمات شبيهة أو شبيهة مشهورة أو مقدمات وهمية كاذبة و العمدة هو البرهان؛ تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: ايساغوجي، شکل عربی واژه‌ی یونانی «ايساغوگه» (Eisagoge) در لغت به معنی «گل پنج برگ»^۱ و در اصطلاح به معنای «مدخل» یا «مقدمه» است و آن عنوان رساله‌ای کوچک در منطق نوشته‌ی فرفوریوس (د. ۳۰۴م) فیلسوف نوافلاطونی شاگرد افلوپین است که وی آن را هنگامی در جزیره‌ی سیسیل به سر می‌برده، بنا بر تقاضای سناتور رومی، خریسائوریوس تألیف نموده است و در واقع شرحی است بر آنچه نزد ارسطو مفاهیم کلی (جنس، نوع، فصل، خاصه و عرض عام) به شمار می‌رفت؛

این مفاهیم کلی در منابع لاتینی سده‌های میانه «کلیات خمس» نامیده شد.^۲ در سده‌های بعد ترجمه‌ها و تحریرات عربی سریانی متعددی از متن این مدخل، صورت گرفت که مشهورترین آن‌ها توسط ابهری صورت پذیرفت که به ايساغوجی شهرت یافت و بعدها شرح‌ها و تعلیقات متعددی نیز از سوی عالمان و دانشمندان بر آن نوشته شده است حاجی خلیفه در کشف الظنون^۳ و بروکلمان در تاریخ ادبیات عرب^۴ گزارشی نسبتاً مفصّلی از آن ارائه داده‌اند. از ايساغوجی ابهری نسخه‌های متعددی در این کتابخانه از جمله نسخه‌ی شماره‌ی «۱۰۱۵۱/۲»^۵ و سایر کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور موجود است و نیز علیرضا قره بلوط در معجم التاریخ (ج ۵، صص ۳۷۷۶-۳۷۷۷) گزارش مفصّلی از آن‌ها بدست داده است. این اثر منطقی نخستین بار در سال ۱۶۲۵م با ترجمه‌ی لاتینی

2. موسوی مجنوردی، کاظم (زیر نظر)، دائرة المعارف بزرگ اسلامی: ج ۱۰، صص ۶۹۳-۶۹۴.
3. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۱، صص ۲۰۶-۲۰۸.

4. Brockelmann, C.; GAL: supp. Bd. I, s. 841.

5. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۹۶.

1. غلامی مقدم، براتعلی؛ فهرست کتابخانه مسجد جامع گوهرشاد: ج ۵، ص ۲۰۳.

آن، سپس در سال ۱۲۶۸هـ در دهلی، سال‌های ۱۲۶۸، ۱۲۶۹ و ۱۲۹۳هـ در استانبول و نیز سال‌های ۱۲۷۶، ۱۳۰۲، ۱۳۰۴ و ۱۳۰۶هـ به صورت چاپ سنگی در قاهره و همچنین در سال ۱۳۲۶هـ با تصحیح محمد ماجد علی در دهلی منتشر شده است.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ (برخی معرب) □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سال ۱۲۲۵هـ □ محل کتابت: اسلامبول □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی □ تعداد برگ: ۶ (۱ب - ۶ب) □ تعداد سطر: ۱۳ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ اندازه متن: ۸/۵×۱۴/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵/۵×۲۲ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی ابرو باد با لبه برگردان (طبله)؛ عطف: تیماج حنایی و مغزی: قهوه‌ای فرسوده □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. حاشیه‌نویسی اندکی به عربی و ترکی عثمانی در هامش و میان سطور دارد. بخش‌هایی از برگ‌ها رطوبت دیده است،

لیکن متن آسیب ندیده و خواناست. در آغاز نسخه، فوائدی در علم منطق، چند روایت نبوی، یک دعا، یک فرع فقهی به نقل از ابوالسعود افندی و ... آمده است. نیز یک تملک از حاجی محمود افندی زاده عبدالرحیم ... با مهر گرد ناخوانا همراه قیمت نسخه «۱۰» غروش» دیده می‌شود. قلم‌خوردگی‌هایی نیز بر روی برخی کلمات دیده می‌شود. در انجام نسخه، فایده‌ای در یک برگ (۷ الف) در بیان اشکال اربعه‌ی منطقی آمده است.

✱

شماره نسخه: «۴۱۷/۲»

[۴۳] الفوائد الفناریّة = شرح
الایساغوجی = الفناریّة فی شرح
الایساغوجی

از: شمس‌الدین محمد بن حمزه بن محمد
فناری قسطنطنینی رومی مشهور به «ملا
فناری» (درگذشته به سال ۸۳۴هـ)^۲

موضوع: منطق

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، حمداً لك اللهم اللهم علی

1. صالحیه، محمدعسی؛ المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع: ج ۱، ص ۲۱؛ اکتفاء القنوع بما هو مطبوع: ص ۱۹۹.

2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲، ص ۱۸۸؛ قاموس الاعلام: ج ۵، ۳۴۳۷؛ کتالیه، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۹، ص ۲۹۲.

ما لخصت لی من منح عوارف الأفاضل و خلصتني من محن عواصف ... أمّا بعد فلما ينفعني ... التعلل بلعلّ و عسى ... اعلم أنّ من حقّ كلّ طالب تضبطها جهة ...».

انجام: «...» و لكن هذه آخر ما الرسالة في المنطق ختمنا الله بالعقائد الحقّة و زوال العقائد الباطلة و حشرنا في زمر السعداء و الصالحين و سوانا أعلى العليين مع النبي و المرسلين عليهم الصلوة و السلام».

کتاب شناسی: شرحی بر ایساغوجی (رساله‌ی پیشین)، تألیف اثیر الدین مفضل بن عمر ابهری سمرقندی (د. ۶۶۳هـ) است. از این اثر نسخه‌های متعددی در این کتابخانه موجود است که از جمله‌اند نسخه‌های شماره‌ی «۳۸۰۴/۲»^۱ و «۴۳۱۳/۱»^۲. در معجم التاریخ (ج ۴، ص ۲۷۱۵) گزارشی از دیگر نسخه‌های این شرح آمده است. این اثر در سال‌های ۱۲۶۸ و ۱۳۰۹هـ در استانبول به چاپ رسیده است.^۳

نسخه شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری

□ نام کاتب: ابراهیم ادهم بن عثمان بوسنوی
□ تاریخ کتابت: اوایل سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز
□ تعداد برگ: ۲۶ (۷ب - ۳۲ الف) □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید □ اندازه متن: ۱۲×۵/۷ □ رقم کاتب: «تت»
الرسالة الشهيرة بفناری علی يد أضعف العباد بوسنوی ابراهیم ادهم ابن عثمان غفر الله له و لوالدين و لجميع المؤمنين و المؤمنات أجمعين برحمتك يا أرحم الراحمين».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده و حاشیه‌نویسی در هامش و میان سطور دارد. آثار رطوبت اندکی روی برگ‌ها دیده می‌شود؛ برخی برگ‌های ترمیم و وصالی مختصر شده است. چند برگ پایانی نسخه مجدول به شنگرف است.

✱

شماره نسخه: «۴۱۷/۳»

[۴۴] تحرير القواعد المنطقية =

شرح الرسالة الشمسية

از: قطب‌الدین ابوجعفر محمد بن محمد رازی تحتانی بویه‌ی مشهور به «قطب رازی» (درگذشته به سال ۷۶۶هـ در دمشق)^۴

1. حائری، عبدالحسین؛ فهرست کتابخانه مجلس:

ج ۴/۱۰، ص ۱۸۱۷.

2. منزوی، احمد؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۲،

ص ۶.

3. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربية:

ج ۲، ص ۱۴۶۱.

4. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفين: ج ۲،

موضوع: منطق

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، قال و رتبته علی مقدّمة و ثلث مقالات و خاتمة، أقول الرسالة مرتبة علی مقدّمة و ثلث مقالات و خاتمة أمّا المقدمة ففي ماهية المنطق و بيان الحاجة إليه ...».

انجام: «... فإن الاشتراك محل لفهم المعنى المقصود نعم لو كان للسامع علم بالألفاظ الوحشية أو كان هناك قرينة و آلة علی المراد جاز استعمالها؛ تمت».

کتاب‌شناسی: شرحی مشهور بر الرسالة الشمسية^۱ (فی القواعد المنطقية) تألیف نجم‌الدین عمر بن علی کاتبی قزوینی مشهور به «دبیران» (د. ۶۹۳هـ) است که به نام وزیر سلطان محمد خدابنده (۷۰۳-۷۱۶هـ) غیاث‌الدین محمد بن خواجه رشید نگارش یافته است؛ بر این شرح تعلیقات و حواشی متعددی از سوی دانشمندان عامّه و خاصّه نوشته شده که مرحومان حاجی خلیفه در کشف الظنون (ج ۲، صص ۱۰۶۳-۱۰۶۴) و آقا بزرگ در الذریعة (ج ۶، صص ۳۴-۳۸)

ص ۱۶۳؛ کحاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۱،

ص ۲۱۵.

۱. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۰۶۳.

گزارشی نسبتاً مفصل از آن‌ها ارائه نموده‌اند. از این اثر نسخه‌های متعددی در این کتابخانه موجود است که از آن جمله نسخه‌های شماره‌ی «۱۱۰»^۲، «۲۴۹خ»^۳، «۲۹۴۵/۱»^۴، «۳۹۳۰/۱»^۵، «۹۱۴/۲»^۶، «۴۵۱۶»^۷، «۱۰۴۲۰»^۸ و «۹۱۶ط»^۹ و نیز سایر کتابخانه‌های ایران یا خارج از کشور دستنویس‌های فراوانی گزارش گردیده است و نمونه‌ای از آن‌ها در معجم التاریخ (ج ۵، صص ۳۱۳۰-۳۱۳۱) آمده است. این اثر نخستین بار در سال ۱۲۵۹هـ با تصحیح مولای یارعلی برونوی در کلکته، سپس به ترتیب در سال‌های ۱۲۵۹، ۱۲۸۱، ۱۲۸۶، ۱۲۸۸ و ۱۳۱۸هـ در استانبول؛ همچنین در سال ۱۲۹۳هـ در لکهنو، در سال ۱۳۰۷ و ۱۳۲۵هـ در قاهره به صورت سنگی و سربی به چاپ رسیده است؛ نیز در سال ۱۳۱۴هـ

۲. اعتصامی (اعتصام الملک)، یوسف؛ فهرست

کتابخانه مجلس: ج ۲، ص ۵۶.

۳. حائری، عبدالحسین؛ فهرست کتابخانه مجلس:

ج ۷، ص ۴۰۳؛ ج ۱۰/۱، ص ۳۷۷؛ ج ۱۰/۴، ص ۲۰۱۷ و ج ۲۳/۱، ص ۲۲۵.

۴. منزوی، احمد؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۲،

ص ۱۸۵.

۵. طباطبائی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۱۳۵.

با تصحیح عبدالمطلب محمد هاشم اصفهانی در هند و سرانجام در سال ۱۳۶۷ هـ در قاهره منتشر گردیده است.^۱

نسخه شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □
نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده ی ۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان ها و نشانی ها: قرمز □ تعداد برگ: ۳۰ (۳۳ ب- ۶۲ الف) □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ اندازه متن: ۸/۵×۱۵/۵ سانتیمتر □ رقم کاتب: «کتبه بیدی و الخطّ شهد لی، یا قاری الخطّ لاتتسانی، فکلّ صاحب الخطّ سوف یرتحل».

ویژگی ها: این نسخه در حاضیه تصحیح گردیده است؛ حاشیه نویسی در میان سطور و هامش با نشان های «شاه، خوجه محمد، سلطان شاه، سعدالدین، عصام و ...» به قلم مشکى و قرمز دارد. در آغاز چند فایده، همچون: «العالم محدث لائه متغیر و کلّ متغیر حادث، العالم حادث و ...» آمده است. در هامش برگ ۵۶ یک مهر گرد «السید حسین ... ۱۲۴۰» دیده می شود.

✱

شماره نسخه: «۴۱۷/۴»

[۴۵] حاشیه تحریر القواعد

المنطقية = حاشیه شرح الرسالة

الشمسية = حاشیه علی التصدیقات

= حاشیه العصام علی التصدیقات

از: عصام الدین ابراهیم بن محمد بن عربشاه اسفراینی سمرقندی مشهور به «ابن عربشاه» (درگذشته به سال ۹۴۴ یا ۹۴۵ یا ۹۵۱ هـ)^۲

موضوع: منطق

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، قال المقالة الثانية في القضايا والأحكام، أقول لما فرغ من مباحث القول الشارح، شرع في مباحث الحجّة و لما توقّف معرفتها على معرفة القضايا و أحكامها وضع المقالة لبيان ذلك و رتبها على مقدّمة و ثلث فصول، أمّا المقدّمة ففي تعريب القضية و أقسامها الأوليّة ...».

انجام: «... لأنّ للأجزاء بيّنة الثبوت للشيء و ليكن هذا آخر ما أردنا إيرادها في هذه الأوراق و الحمد لواجب الوجود بتمامها مقدار الأرزاق و الصلوة على أفضل البشر

1. صالحیه، محمد عیسی؛ المعجم الشامل للتراث

العربی المطبوع: ج ۳، صص ۲۳-۲۴؛ سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیّة: ج ۱، ص ۹۱۹.

2. بغدادی، اسماعیل باشا؛ هدیه العارفین: ج ۱، ص ۲۶؛ کحّال، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱، ص ۱۰۱.

على الإطلاق المبعوث لتتيمم مكارم الأخلاق
محمد المصطفى وآله مصاييح الدجا ... تمّت
بعون الله الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: تعلیقاتی بر بخش
تصدیقات رساله‌ی تحریر القواعد المنطقية،
تألیف قطب‌الدین محمد بن محمد رازی تحتانی
بویه (د. ۷۶۶هـ) است که با عنوان «قال -
اقول» و «قوله - اقول» نوشته شده است. از
این اثر نسخه‌های متعددی در این کتابخانه
موجود است که از آن جمله نسخه‌های
شماره‌ی «۱۰۹۷/۱۴»، «۱۰۹۷/۱۶» و
«۱۲۳۱/۶۳»^۱ می‌باشد. دستنویس‌های
فراوانی نیز از این حاشیه در معجم‌التاریخ
(ج ۱، صص ۶۵-۶۶) گزارش گردیده است.
این اثر در سال‌های ۱۲۵۹ و ۱۳۰۷هـ در
استانبول به چاپ رسیده است.^۲

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری
(دو قلم) □ نام کاتب: حسین بن عمر □
تاریخ کتابت: سال ۱۲۱۷هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و
مشکی و بنفش □ تعداد برگ: ۵۸ (۶۳ ب -

۱۲۰ ب) □ تعداد سطر: ۲۱ و ۲۵ □ نوع
کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم و سفید نازک
آهار مهره شده □ اندازه متن: ۶/۵×۱۵/۵
سانتیمتر □ رقم کاتب: «تمّت ... تاریخ سنه
سبعة عشر و مائتين و ألف، کاتبه حسین ابن
عمر غفر الله لهما و لوالدیهما».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است و حاشیه‌نویسی در هامش و
میان سطور به نشان‌های «عصام‌الدین، میر
جلیل، محیی‌الدین، عجم، فناری، ۵، شیخ
ابراهیم، مفتی زاده، ...» به رنگ‌های مشکی،
قرمز و بنفش دارد. آثار رطوبت و چربی در
فرازین و فرودین برگ‌ها دیده می‌شود. برگ
نخست ترمیم و وصالی شده است. در آغاز
چند یادداشت در فرق بین محصل کلام و
حاصل کلام و اندکی از آغاز ناقص نسخه نیز
تکرار شده است؛ نیز تملکی با نام «ملا
اسحق» دیده می‌شود. در انجام برخی برگ‌ها
مجدول و دارای جداولی می‌باشد. در این
نسخه چند نوع کاغذ فرنگی مورد استفاده
قرار گرفته است. در انجام نسخه، تکه‌ای از
یک رساله‌ی ترکی (لهجہ‌ی عثمانی) دیده
می‌شود که شوربختانه تنها بخشی از یک
برگ آن مانده است! در این برگ به موضوع
معراج حضرت ختمی مرتبت رسول خدا
محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و ملاقات

1. حائری، عبدالحسین؛ فهرست کتابخانه مجلس:

ج ۲/۲۳، صص ۵۴۹-۵۵۰ و ۸۴۱.

2. صالحیه، محمدعسی؛ المعجم الشامل للتراث

العربی المطبوع: ج ۱، ص ۶۵؛ سرکیس، الیان؛ معجم
المطبوعات العربیة: ج ۲، ص ۱۳۳۰.

آن حضرت با حضرت حق تعالی، پرداخته شده است و برای پژوهش‌های بیش‌تر در زبان ترکی، آغاز آن رساله بی‌سرانجام را می‌آوریم: «نقل اولنور که خواجه کائنات حضرت رسول الله ليله معراجده مقام قریه ایرشدی خطاب ربّ العزه گلدیکی ای حبیبم بو دکلو مقاماتی طی اتدین بکا نه کتوردک؟ رسول الله بیوردیکی الهی عالم عالم حدوئدن خزینه قدمه مناسب و لایق نسنه بولمدم صغایر و کبایر و ذلیل ائتمدن بر آوج نسنه کتوردوم ممکن میدر کی بر آوج عصیانی بکا باغشلیه سین؟ خطاب عزّت گلدیکی...».

✱

شماره نسخه: «۱/۴۱۸»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۰۲»

[۴۶] بستان العارفين^۱

از: ابواللیث نصر بن محمد بن احمد سمرقندی حنفی (درگذشته به سال ۳۷۳ یا ۳۷۵ یا ۳۹۳ هـ)^۲

موضوع: اخلاق و تصوّف

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله ربّ العالمین و العاقبة للمتقین و لا حول و لا قوّة إلا بالله العلیّ العظیم ... قال الفقیه ... إئی قد جمعت فی کتابی هذا فنوناً من العلم ما لا یسع جهله و التخلّف عنه العامّ و الخاصّ و سمّيته کتاب بستان العارفين مشتملاً علی مائة واثنین و ستین باباً و استخراجت ذلك من كتب كثيرة فأوردت فيهِ ما هو الأوضح للناظر و الراغب إليه و بیئتُ المحجج فيما يحتاج إلى الحجّة بالكتاب و الأخبار و حذفْتُ أسانید الأحادیث تخفیفاً للراغبین فیهِ و اتّمساً لمنفعة الناس ... باب الإیمان ... کره بعض الناس أن يقول الرجل لنفسه أنا مؤمن مطلقاً...».

انجام: «... لأنّ فیهِ إدخال السرور علی المؤمن، أدخل الله علينا و علی إخواننا المؤمنین سرور و ... تمّت».

کتاب‌شناسی: کتابی در اخلاق مشتمل بر احادیث و حکم اخلاقی منقول از حضرت رسول صلی الله علیه و آله و جمعی از اصحاب و سایر علما و دانشمندان است که مؤلف آن را در ۱۶۲ باب نگارش یافته است. باید دانست که این اثر دارای سه نگارش وجیز، وسیط و بسیط است و بنا به گفته‌ی حاجی خلیفه در کشف الظنون (ج ۱، ص ۲۴۳)، بیش‌تر نسخه‌های موجود در

1. Brockelmann, C.; GAL: Bd. I, s. 196 & supp. Bd. I, s. 347; Sezgin, F.: GAS: Bd. I, s. 449.

2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفين: ج ۲،

ص ۴۹۰؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۸، ص ۲۷؛

کحّاله، عمرضا؛ معجم المؤلفين: ج ۱۳، ص ۹۱.

ممالک عربی و روم (عثمانی) همان نسخه‌ی وجیز (صغیر) است که در ۱۵۰ باب می‌باشند. باید افزود که نسخه‌ی حاضر بایستی نسخه‌ی بسیط یا وسيط بستان /العارفین بوده باشد، چرا که با نسخ شماره‌ی «۸۳۲۲» و «۸۳۲۳» کتابخانه‌ی دولتی برلین^۱ - که دارای ۱۵۹ باب می‌باشد و نسخه‌های «۱۴۳۸» و «۲۵۰۲» کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی (ره) در قم^۲ در ترتیب ابواب و تعداد باب‌ها تفاوت دارد. شایسته ذکر است که در ضمن این اثر، از کلام سمرقندی، عباراتی نیز به فارسی کهن آمده که جالب توجه می‌باشد؛ مانند (۵۱ الف): «و قال الحکیم بالفارسیة کوزکی بیازی، جوانی بمستی، بیری بسستی، خذای را کبی برستی». باید دانست که از این اثر در این کتابخانه، دو نسخه موجود است: نسخه‌های شماره‌ی «۱۰۶۶۰/۱»^۳ و «۴۹۷/۳» کریم‌زاده» (منتخب) که در ادامه‌ی همین فهرست معرفی گردیده است. از این اثر نسخه‌های

دستنویس متعددی در دست است که علیرضا قره بلوط در معجم التاریخ (ج ۵، ص ۳۸۲۹) گزارشی از آن‌ها بدست داده است. این اثر ابتدا در سال ۱۲۸۵ هـ در کلکته، سپس در سال‌های ۱۲۸۶، ۱۲۸۹ و ۱۲۹۶ هـ در استانبول، سال ۱۲۸۹ هـ در بولاق، سال ۱۳۰۴ هـ در بمبئی به صورت سنگی؛ همچنین این اثر در هاشم تنبیه الغافلین در سال ۱۳۴۴ هـ در قاهره به صورت سری منتشر شده است.^۴

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: عبدالرحمن بن محمود بن احمد شافعی □ تاریخ کتابت: دوشنبه ۱۹ ربیع الآخر سال ۹۶۷ هـ □ محل کتابت: قریه بکریا □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنگرف □ تعداد برگ: ۸۰ (۲۱ باب - ۸۱ الف) □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی ضخیم نخودی □ اندازه متن: ۱۵/۵ × ۱۰/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱ × ۱۶ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذ زرد؛ با عطف و مغزی تیماج قهوه‌ای، دارای لبه برگردان (طلبه) □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: «تَمَّتْ بِعَوْنِ اللَّهِ وَ تَوْفِيقِهِ

1. Ahlwardt, W.: Verzeichniss der Arabischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin. Bd. VII, s. 311-313.

2. اشکوری، احمد: التراث العربی المخطوط: ج ۱،

صص ۳۹۶-۳۹۷.

3. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: صص ۱۰۸-۱۰۹.

4. صالحی، محمدعسی: المعجم الشامل للتراث

العربی المطبوع: ج ۳، ص ۲۰۴؛ سرکس، البان؛ معجم

المطبوعات العربیة: ج ۱، ص ۱۰۴۵.

[۴۷] جلاء القلوب^۱

از: تقی‌الدین محمد بن پیرعلی
بالکسیری برگوی مشهور به «برگلی» و
«پیرکلی» (درگذشته به سال ۹۸۱هـ)^۲

موضوع: اخلاق

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذى جعل الليل
و النهار خلفه لمن أراد أن يذكر أو أراد
شكوراً و خلق الموت ... اما بعد فقد روى
مسلم ... فآلفنا رسالة منظوية على أصول
الدين و فروعه مما لا بد لكل إنسان منه رجاء
... و كتبناها بالتركية ليعم نفعها ... و لقد رأيت
في هذا الشأن رسائل فيها أمور كثيرة لم نجد
لها ... أن أكتب رسالة في هذا الشأن كتبت
هذه الرسالة ليكون صيقلاً للصدور و جلاءً
للقلوب و ذخيرة لنا يوم الدين»

انجام: «فقال رسول الله صلى الله عليه و
سلم الله أرحم بعباده ... يقول العبد الضعيف
عصمنا الله أن قال قائل فيلزم على هذا
... إني أنت الغفور الرحيم و الجواد الكريم و

على يد أفقر العبيد الباسط يديه بالوصيد
عبدالرحمن بن محمود بن احمد الشافعي بقرية
بكريا في ضحى نهار الثنين تاسع شهر ربيع
الآخر في شهور سنة سبع و ستين و تسعمائة
غفر الله له و لوالديه ... كرمه».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
شده است. حاشیه نویسی مختصری به نقل از
مرشد المتأهلین و حیاة القلوب و ... دارد. در
آغاز نسخه، دو صفحه فهرست مطالب کتاب
آمده است. در برگ‌های (۸۱ب-۸۲الف)
فوائدی پراکنده از جمله اشعاری به فارسی با
مطلع:

دل بدست آور که حج اکبرست
از هزاران کعبه یک دل بهترست
کعبه بنیادی خلیلی آزرست
دل نظرگاه جلیلی اکبرست.
و نیز ابیاتی به ترکی عثمانی با مطلع:
اگر یارم بنملسه یار اولورسه
نه غم بکسا عالم اغیار اولورسه
و بیتی عربی دیده می‌شود:
إله واحد ربّ تعالی
هو الله البديع الحقّ الأعلى.

❖

شماره نسخه: «۴۱۸/۲»

1. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۱، ص ۵۹۲.
2. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱،
ص ۲۵۳؛ کخاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۹،
ص ۱۲۳؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲،
ص ۲۵۲.

البرّ الرحيم ذوالفضل العظيم؛ تمّ الكتاب».

کتاب‌شناسی: کتابی اخلاقی که در آن اصول دین از منظر اخلاق تبیین گردیده است. مؤلف در روز دوشنبه ۷ ذی الحجة الحرام سال ۹۷۱ هـ از تألیف آن فراغت یافته است؛ این اثر دارای تتمه‌ای نیز هست (گویا از مؤلف) که نسخه‌ای از آن در کتابخانه‌ی تکه‌لی اوغلی (ضمن موزه آنتالیا - ترکیه) به شماره‌ی «۸۰۲۱/۹» نگهداری می‌گردد. بنا به گفته‌ی علیرضا قره بلوط در معجم التاريخ (ج ۴، ص ۲۹۸۷) این اثر بدون تاریخ به صورت چاپ سنگی در استانبول به چاپ رسیده است. باید افزود که نسخه‌هایی از این اثر به شماره‌های «۷۲۰۷/۳»^۱ و «۸۸۷۲/۲»^۲ در کتابخانه‌ی مجلس و نسخه‌های متعددی نیز در سایر کتابخانه‌های داخلی و خارجی موجود است.^۳

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ و نستعلیق تحریری □ نام کاتب: احمد بن عمر □ تاریخ کتابت: ماه محرم سال ۱۱۲۰ هـ □

محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۲۵ (۸۲ ب - ۱۰۶ الف) □ تعداد سطر: ۲۰ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده □ اندازه متن: ۹×۱۵/۵ سانتیمتر □ رقم کاتب: «تمت الكتاب بعون الملك الوهاب من يد أحقر الطلاب و أضعفهم احمد بن عمر غفر الله له و لوالديه و أحسن إليهما و إليه في شهر محرم في يوم الجمعة في وقت العصر في تاريخ عشرون و مائة و ألف سنة ۱۱۲۰ و هو من ابتداء السنة المباركة؛ تمّ».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. آثار چربی اندکی در برخی برگ‌های مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۴۱۸/۳»

[۴۸] تفسیر آیه ﴿يَوْمَ يَنْفَخُ فِي

الصور فتأتون أفواجا﴾

از: ناشناخته

موضوع: عقاید و تفسیر

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، سئل معاذ بن جبل عن رسول الله صلعم من هذه الآية ﴿يَوْمَ يَنْفَخُ فِي الصور فتأتون أفواجا﴾ قال النبي عليه السلام يا معاذ يحشرون أمتي يوم القيمة على خمسة

۱. صدرايي خويي، علي: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۲۵، صص ۲۱۲-۲۱۳.
۲. طباطبائي (منصور)، محمد: فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۲۲۹.
۳. قره بلوط، علی‌الرضا: معجم تاريخ التراث الاسلامي: ج ۴، ص ۲۹۸۷.

عشر فوجاً، الفوج الأوّل يحشرون من قبورهم بطنهم مثل الجبال ملاً من الحيات والعقارب و يقول الناس من هؤلاء؟...».

انجام: «... الخامس عشر محشرون من قبورهم بنور تامّة وجوههم كالقمر في الليلة البدر فيقول الناس من هؤلاء؟ فيقال هؤلاء الذين تابون و ماتوا فهذا جزائهم و مصيرهم الجنة قوله تعالى ﴿التائبون العابدون الحامدون السائحون﴾^۱ تَمَّتْ».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای کوتاه تفسیرگونه حول محور آیه‌ی شریفه‌ی ﴿یوم ینفخ فی الصور فتأتون أفواجا﴾^۲ است که به روایت معاذ بن جبل منقول از رسول الله صلی الله علیه و آله آمده و آن درباره‌ی روز قیامت که امت آن حضرت به ۱۵ فوج تقسیم شده و محشور می‌گردند. باید افزود که نسخه‌ی دیگری از این اثر (با اندکی اختلاف) در این کتابخانه به شماره‌ی «۹۴۶۹/۷۸»^۳ موجود است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری □ نام کاتب: علی بن ابی‌بکر □ تاریخ

کتابت: [سال ۱۱۰۸هـ] □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکي □ تعداد برگ: ۲ (۱۰۶ب - ۱۰۷ب) □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده □ اندازه متن: ۸×۱۵ سانتیمتر □ رقم کاتب: «تَمَّتْ من ید [ال] عبد الضعیف المحتاج إلى ربّه علی بن ابی‌بکر غفر الله لهما» ویژگی‌ها: چند قلم‌خوردگی در متن دیده می‌شود، ممکن است رساله‌ی حاضر خطّ مؤلف و علی بن ابی‌بکر نیز که به عنوان کاتب معرفی گردیده، در واقع مؤلف بوده باشد.

✱

شماره نسخه: «۴۱۸/۴»

[۴۹] ضوء المعالی لبده الأمالی =

شرح بدء الأمالی = شرح قصیده

يقول العبد

از: نورالدین علی بن سلطان محمد قاری
هروی مکی مشهور به «ملاعلی قاری»
(درگذشته به سال ۱۰۱۴هـ در مکه)^۵

4. در برگ ۱۴۹ همین مجموعه سال کتابت آمده

است.

5. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱،

ص ۷۵۱؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۵، ص ۱۲؛

کحّال، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۷، ص ۱۰۰.

1. سوره‌ی التوبة، آیه‌ی ۱۱۴.

2. سوره‌ی نباء، آیه‌ی ۱۹.

3. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۱۸۷.

موضوع: عقاید

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذی وجب وجود ذاته و ثبت کرمه و جوده و شهود صفاته و ظهر أفعاله الحميدة فی صحائف مصنوعاته و الصلوة و السلام علی زبدة مخلوقاته ... أمّا بعد فبقول الملتجئ إلی حرم ربّه الباری ... الشرعة فی شرح الفقه الأكبر للإمام الأعظم و الهمام الأقدم کان فی نیّتی و طویّتی أن یکون مختصراً بحیث یرتفع به المبتدئ ... فنسخ بیالی و خیالی أن أصنع شرحاً موجزاً علی قصیده بدء الأمالی ...».

انجام: «... فنسأل الله سبحانه أن یرحم الناطم و جمیع مشایخنا الکرام و آبائنا و أسلافنا ... سلام علی المرسلین و الحمد لله ربّ العالمین؛ تمّت الکتاب بعون الله الملک الوهاب».

کتاب‌شناسی: شرح کوتاه مزجی بر قصیده‌ی بدء الأمالی^۱ سروده‌ی ابوالحسن سراج‌الدین علی بن عثمان اوشی (د. ۵۷۵هـ) است. این ارجوزه که در ۶۶ بیت در سال ۵۶۹هـ به نظم درآمده، در موضوع توحید و خداشناسی می‌باشد. از این اثر نسخه‌های چندی در این کتابخانه موجود

است که از آن جمله نسخه‌های شماره‌ی «۸۸۷۲/۷»^۲، «۹۶۲۴»^۳ می‌باشد؛ در برخی کتابخانه‌های ایران نیز نسخه‌هایی از این اثر موجود است و از آن جمله در کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی (ره) در قم نسخه‌ای به شماره‌ی «۲۰۶۲»^۴ نگهداری می‌گردد؛ در کتابخانه‌های خارج از کشور نسخه‌های متعدّدی از این اثر وجود دارد که علیرضا قره بلوط در معجم التاریخ (ج ۳، صص ۲۱۸۱-۲۱۸۲) گزارشی از آن‌ها بدست داده است. این اثر در سال ۱۸۸۴م در دهلی و یک بار نیز همانجا به اهتمام کریم‌بخش بدون تاریخ، نیز در سال ۱۲۹۵هـ در بمبئی، همچنین در سال‌های ۱۲۶۲، ۱۲۸۷، ۱۲۹۳، ۱۳۰۲، ۱۳۰۴ و ۱۳۱۹هـ در استانبول و نیز در سال ۱۳۴۹هـ در قاهره و سرانجام در سال ۱۳۷۹هـ در دمشق منتشر شده است.^۵

2. طباطبائی (منصور)، محمّد؛ فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۵۳۹.

3. طباطبائی (منصور)، محمّد؛ فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۵۳۹.

4 اشکوری، احمد: التراث العربی المخطوط: ج ۴،

ص ۱۰.

5. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیّة: ج ۲،

ص ۱۷۹۳؛ احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیّة فی شبه

1. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۳۴۹.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ و نستعلیق (دو قلم) □ نام کاتب: [علی بن ابی‌بکر] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۱۰۸ هـ] □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و برخی نانوشته □ تعداد برگ: ۳۰ (۱۰۸ ب - ۱۳۷ الف) □ تعداد سطر: ۲۲ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۷×۸/۵ سانتیمتر □ رقم کاتب: «تَمَّت ... بونی یزدم یادگر المی ایچون اوقین لر بر دعا قلمق ایچون؛ تَمَّت».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. نیمه‌ی دوم کتاب فاقد متن شارح می‌باشد و جای عبارات ماتن که به رنگ قرمز نگارش یافته، خالی مانده است. آثار ناچیز چربی در برخی بخش‌های کتاب روی برگ‌ها دیده می‌شود.

✱

شماره نسخه: «۴۱۸/۵»

[۵۰] الطمأنينة في الصلاة = معدّل

الصلاة = تعديل الأركان

از: تقی‌الدین محمد بن پیرعلی
بالکسیری برگوی مشهور به «برگلی» و

«برکلی» (درگذشته به سال ۹۸۱ هـ)^۱

موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذي أمر عباده بإقامة الصلوة و تعديلها و جعلها رأس الدين و عروة الإسلام و أفضل أعمالها ... فسحقاً ثمّ سحقاً ثمّ سحقاً لمن كانت له نقصاً و خرقاً و لما كانت هذه البلية ... مصيبة عظيمة ... أخذتني الفيرة و حرّكتني الحمية أن أكتب رسالة و أبين فيها أدلة الوجوب و إفادة الترك لئلا أكون لهذا المنكر من الراضين ... و رتبّتها على مقدّمة في تفسير تعديل الأركان ...».

انجام: «... إذا لم يجد فرجة لا يكره و لا يلزم في المختار جذب رجل إلى جنبه من حقّ المقدّم؛ تَمَّت الكتاب بعون الملك الوهاب». کتاب‌شناسی: رساله‌ای در بیان جایگاه رفیع نماز و رعایت طمأنینه در آن است؛ مؤلّف در این اثر از اینکه جمعی از نمازگزاران رعایت این مسأله‌ی مهمّ را نمی‌کنند به سختی ابراز ناراحتی نموده و آنان را به رعایت آن تحریص می‌نماید. این اثر در یک مقدّمه،

۱. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱، ص ۲۵۳؛ کخاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۹، ص ۱۲۳؛ بغدادی، اسماعیل باشا؛ هدیة العارفين: ج ۲، ص ۲۵۲.

مطلب و تنبيه و خاتمه بدین ترتیب نگارش یافته است: مقدمه فی تفسیر تعدیل الأركان و القومة و الجلسة؛ مطلب: فی أدلته من الكتاب و السنة؛ تنبيه: فی أوقات الترك؛ خاتمه: فی وجوب المتابعة و سنن الصف. این اثر در سال‌های ۱۲۸۰ و ۱۳۰۹ هـ در استانبول به چاپ رسیده است. نسخه‌ای از این اثر در کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی (ره) در قم به شماره‌های «۳۰۴۴» و «۱۳۱۵۴/۱» موجود است؛^۱ همچنین در سایر کتابخانه‌های داخلی و خارجی نسخه‌های متعددی در دست است که در برخی مصادر^۲ و کتاب‌شناسی‌های گزارش گردیده است. باید افزود که این اثر از سوی محمدامین بن حسن به زبان ترکی با لهجه‌ی عثمانی ترجمه و بدون تاریخ در استانبول منتشر گردیده است. همچنین این رساله از سوی موسی بن احمد برکاتی نکدوی شرح گردیده و با عنوان موضع المعدل شرح معدل الصلاة در سال ۱۳۰۹ هـ در آستانه (استانبول) به چاپ

۱. اشکوری، احمد؛ التراث العربی المخطوط: ج ۴، ص ۳۲ و فهرست کتابخانه آیت‌الله مرعشی: ج ۸، ص ۲۵۶ (مؤلف ناشناس آمده)؛ گروه فهرست‌نگاران؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله مرعشی: ج ۳۳، ص ۲۹۳.
۲. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۴، صص ۲۹۹۳-۲۹۹۴.

رسیده است.^۳

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری متمایل به نستعلیق □ نام کاتب: علی بن ابی‌بکر □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۰۸ هـ □ محل کتابت: مدرسه شیخ شهاب‌الدین - ملاطیه □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۱۲ (۱۳۸ ب - ۱۴۹ ب) □ تعداد سطر: ۲۲ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده □ اندازه متن: ۸/۵×۱۷ سانتیمتر □ رقم کاتب: «تمت الكتاب فی اواسط ظهر شوال فی ليلة السبت فی وقت بعد العشاء کتبه علی ابی‌بکر غفر الله له و لوالديه آمین یا معین فی مدینة ملاطیه فی مدرسة شیخ شهاب‌الدین رحمة الله علیه، ثمانية و مائة و ألف سنة ۱۱۰۸ هـ».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است؛ حاشیه‌نویسی مختصری در هامش و بین سطور آمده است. آثار چربی و رطوبت مختصری در پایین و لبه‌ی برگ‌ها دیده می‌شود. درانجام یک برگ (۱۵۰ الف) مطالبی حاوی فقهی و روایی به نقل از اشباه، برزویه و ... دیده می‌شود.

✱

۳. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیة: ج ۲، ص ۱۸۶۹.

شماره نسخه: «۴۱۸/۶»

[۵۱] بیان المشكلات على

المبتدئين من جهة التجويد في
القرآن المبين^۱از: محمد بن حسن بوری نكدهوی رومی
(درگذشته پس از ۱۱۶۱هـ)

موضوع: علوم قرآن - تجويد

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذي جعلنا من
التالين بكتابة الذي أورثه من اصطفاة من
عباده و احبابه نسئله بفضله و منه جزيل
ثوابه و صلاته و سلامه على خير خلقه محمد
و آله و أصحابه أجمعين، و بعد فقد شرعت في
كتابة نكات يسيرات في بيان معرفة الممدودات
و المقصورات التي في كتاب الله ذي المتين و
الانعامات و أضيف إليها إنشاء الله تعالى فوائد
مهمّات أمرني به بعض الأئمة على المترددين
إلى فأجبتة مستعيناً بالملك العليم ... و سمّيته
بيان المشكلات على المبتدئين من جهة
التجويد في القرآن المبين ... أقول معتصماً بالله
تعالى ...».

انجام: «... هذا اعتقاد باطل نعوذ بالله من

ذلك فينبغي لهذا القائل ... انتهى و الحمد لله
على الإتمام و الصلوة و السلام على رسوله
خير الأنام».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در بیان احکام
نون ساکنه و تنوین و قواعد متعلّق به آن،
همراه شواهدی از آیات و امثله است که در
سال ۹۵۴هـ در چند فصل نگارش یافته
است. از این اثر نسخه‌هایی در کتابخانه‌ی
راشد افندی در قیصری، دارالکتب ظاهریه
در دمشق، کتابخانه‌ی ملیّ از میر، کتابخانه‌ی
رمضان اوغلو (ضمن کتابخانه‌ی ملیّ آدانا)،
کتابخانه‌ی دولتی (سلطنتی) برلین^۲ و غیر آن‌ها
موجود است^۳. باید افزود که دستنویسی با
عنوان مرشدة المشتغلين في أحكام النون
الساکنة و التنوین تألیف محمد بن سالم
طبلای ازهری (د. ۹۶۶هـ) به شماره‌ی
«۶۴۰۹/۲»^۴ نگهداری می‌گردد که علاوه بر
اتحاد موضوع در آغاز نسخه نیز با اثر مورد
بحث مشترک است که ممکن است متحد بوده
باشند که به هر تقدیر نیاز به بررسی و تحقیق

2. Ahlwardt, W.: Verzeichniss der
Arabischen Handschriften
der Königlichen Bibliothek zu Berlin. Bd. I, s.
210.

3. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۴، ص ۲۶۵۸.

4. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله

مرعشی: ج ۱۷، صص ۱۱-۱۲.

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ ایضاح المکنون: ج ۱،

ص ۲۰۷.

بیش‌تری دارد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: روز یکشنبه
در ماه صفر ... سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □
تعداد برگ: ۱۶ (۱۵۰ب - ۱۶۵ب) □ تعداد
سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار
مهره شده □ اندازه متن: ۷/۵×۱۵ سانتیمتر.
□ رقم کاتب: «و قد وقع الفراغ من تألیفه
نهار بازار^۱ فی وقت الضحی فی شهر سفر^۲،
تمّت».

ویژگی‌ها: نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است و قلم‌خوردگی‌های اندکی در
متن دیده می‌شود. درانجام در برگ‌ی (۱۶۶
الف) فوایدی همچون: نوح علیه السلام
نخستین ناسخ شرایع است و قبل از وی
ترویج خالات و اخوات و عمات حرام نبوده
است، لطیفه‌ای در مناظره‌ی ابوحنیفه با یک
معتزلی به نقل از شرح وصیة الامام الاعظم،
نیز مناقب ابوحنیفه به نقل از ابوسمّاک که
گوید در پیشانی، دست راست، دست چپ و

1. منظور کاتب از «نهار» همان «یوم» است؛ و
«بازار» یا به تعبیر دقیق‌تر «بازار» در ترکیه، روز
«یکشنبه» را گویند.

2. در نسخه چنین است، در ضمن کاتب سال
کتابت نسخه را فراموش نموده، ثبت نماید!

شکم آیاتی دیدم نوشته شده است، که به نقل
از شرح الأخبار آمده است. همچنین بر پشت
کتاب، ابیاتی به عربی با مطلع:

سلام من الرحمن بحق جنابکم

فإنّ سلامی لایلیق ببالکم

نیز حدیثی منسوب به حضرت
امیرالمؤمنین علیه السلام آمده که نویسنده
بخش‌هایی از آن را به غلط نوشته است:
«قال علیّ کرم الله وجهه: طوبی لمن کان
عیشه ککلب لأنّ للکلب عشرة خصال، الأوّل
لیس له قدر عند الناس و الثانی فقیر لیس له
مال و الثالث الأرض کلّها له بساط و الرابع
أكثر أوقاته جائعاً و الخامس ... [إذا] ضرب
صاحبه ... لایترک صاحبه و السادس حفص!
صاحبه و يأخذه عدوّه و السابع ... لاینام فی
اللیل و الثامن أكثر عمره السکوة! و التاسع
راض بما یدفع صاحبه من الأطعمة و العاشر
إذا مات لم یترک شیئاً ... فالؤمن أحقّ بهذا
الحال ...». باید افزود که در پایان یک برگ
الحاق شده است که در واقع برگ نخست
رساله‌ای ترکی با لهجه‌ی عثمانی با عنوان
ترتیب کتاب سؤال بنا از مؤلفی ناشناخته با
آغاز «بسمله، س: باب لغتده نیه دیرلر قپویه
دیرلر؛ س: اصطلاحده کتابک مشتمل
اولدیغی بر طائفه الفاظه دیرلر؛ س: صرف
لغتده نیه دیرلر؛ ج: تغییره دیرلر یعنی بر

شیئی بوزمغه دیرلر ...» که شوربختانه از سرنوشتِ باقی برگ‌های این ۷ رساله اطلاعی در دست نیست!

✱

شماره نسخه: «۴۱۹/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۰۳»

[۵۲] صرف میر = تصریف

از: ابوالحسن فخرالدین علی بن محمد حسینی جرجانی شیرازی مشهور به «میر سیّد شریف» (درگذشته به سال ۸۱۶ هـ در شیراز)^۱

موضوع: ادبیات عرب - صرف

زبان: فارسی و عربی

آغاز: «بسمله، بدان آیدک الله تعالی فی الدارین که کلمات لغة عرب بر سه گونه است: اسم است و فعل است و حرف و تصریف در لغة گردانیدن چیزست از حال بحال و در اصطلاح علما عبارتست از گردانیدن یک لفظ بسوی صیغهای مختلفه تا حاصل شود از آن معنیهای متفاوت ...».

انجام: «... بدانکه الف فاعل و سین، استفعل گاه باشد که فعل لازم را متعدی

گرداند چون سار زید و سائرته و خرج زید و استخراجته، تمت بعون الله ملک العلام».

کتاب‌شناسی: متن مشهور موجزی در بیان تصریف زبان و ادبیات عرب است که سال‌ها جزو کتب درسی دانشجویان علوم اسلامی بوده است. نسخه‌های متعددی از این اثر در این کتابخانه به نحو مستقل، ضمن جنگ‌ها و مجموعه‌ها موجود است که از آن جمله می‌توان به شماره‌های «ذیل ۸۹۴۶»، «۱۱۳۱۷/۱»، «۱۱۳۲۵/۱»^۲ اشاره نمود. این اثر ده‌ها بار منفرداً یا در ضمن جامع المقدمات به صورت سنگی منتشر گردیده است که برخی عبارتند از: تهران ۱۲۸۰، ۱۲۸۵، ۱۲۹۴، ۱۲۹۸، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۱، ۱۳۱۵، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۶۵ و ۱۳۶۶ هـ و نیز در تبریز ۱۳۰۵ و ۱۳۰۶ هـ؛ همچنین در هند ۱۳۰۵ هـ در اصفهان بدون تاریخ و ده‌ها چاپ دیگر^۳ که ذکر تفصیلی همه‌ی آن‌ها از حوصله‌ی این نوشتار خارج است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ (برخی

2. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: صص ۵۳۱-۵۳۲.

3. مشار، خانابا: فهرست کتابهای چاپی عربی:

صص ۲۴۶-۲۴۷؛ مشار، خانابا: فهرست کتابهای

چاپی فارسی: ج ۳، ص ۳۹۴.

1. بغدادی، اسماعیل پاشا: هدیه العارفین: ج ۱،

ص ۷۲۸؛ زرکلی، خیرالدین: الأعلام: ج ۵، ص ۷؛

کحّال، عمرضا: معجم المؤلفین: ج ۷، ص ۲۱۶.

مغرب) □ نام کاتب: [تقی‌الدین فتحعلی بن محمدتقی] □ تاریخ کتابت: یکشنبه ۲۹ ماه ربیع سال ۱۲۰۴هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۵۴ (۲ب - ۵۵ب) □ تعداد سطر: ۱۰ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده □ اندازه متن: ۸×۱۵/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۶×۲۱ سانتیمتر □ نوع جلد: میشن یک لایی قهوه‌ای تیره □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: «تت ... از تحریر این کتاب يوم یکشنبه بیست و نهم شهر ربیع الأول سنه ۱۲۰۴هـ».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده و حاشیه‌نویسی اندکی در میان سطور و هامش به زبان فارسی دارد. رمز تعلیقات «سنه ۱۲۰۴» است که بایستی از کاتب بوده باشد. روی برگ آغاز بیتی در قالب «فرد» به ترکی از ناشناس:

دیدیم دلبرندن خال سیه‌دن خالدور روینک
دیدي گلزار جُتنده حبشیدن باغبان اولمز
و نیز بیتی به فارسی از ناشناس:

شبی در جانبت دیدم مــــی ز حسن
گرفتم دامنش گفتم که جانا مستحکم من،
و نیز چند صیغه ثلاثی مزید و مجرد آمده است؛ بر پشت برگ آغاز، چند مهر مرّبع «عبد اسمعیل ... ۱۲۴۲» و یک مهر

بیضی «میرزا اسمعیل ۱۲۴۴» دیده می‌شود.

✱

شماره نسخه: «۴۱۹/۲»

[۵۳] حکایت پیری = مثنوی در

حکایت ازدواج پیری با دختری

جوان

از: ناشناخته

موضوع: ادب منظوم - فکاهی

زبان: فارسی

آغاز: «آورده‌اند حکایت پیری:

پیره مردی بسنّ بچه و شصت

نام دختر برد و عقدش بست».

انجام: «گفت من نیز نیستم عیسی

که دهم مرده را بدم احیا!»

کتاب‌شناسی: مثنوی هزلی و طنزآمیز

در حکایت پیرمردی است که در سنین پیری

با دختری جوان ازدواج نموده، لیکن پیرمرد

به جهت پیری قادر به مباشرت با وی

نیست.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته

نستعلیق □ نام کاتب: [تقی‌الدین فتحعلی بن

محمدتقی] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۲۰۴هـ]

□ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:

قرمز □ تعداد برگ: ۱ (۵۵ب) □ تعداد

سطر: چلیپا □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار

مهره شده □ اندازه متن: چلیپا.

ویژگی‌ها: این منظومه در هامش برگ
انجام رساله‌ی پیشین نوشته شده است.

✱

شماره نسخه: «۴۱۹/۳»

[۵۴] مثنوی حکایت شبلی =

حکایت شیخ شبلی = داستان
شبلی

از: شاعری متخلص به «سامی»

موضوع: ادب منظوم - تصوف

زبان: فارسی

آغاز: «شبلی آن پیر طریق ارشاد

بود روزی ز قضا در بغداد

با مریدان بسخن همدستان

برد شوقش سوی بیمارستان».

انجام: «چون از این وادی هائل رستند

در تـسه خاک بهم پیوستند».

کتاب‌شناسی: مثنوی اخلاقی - عرفانی

در بیان داستان شیخ شبلی در بغداد با جوان

عاشق و دختر ترسا است. استاد احمد منزوی

ناظم این حکایت را شاعری متخلص به

«سامی» دانسته است و گفته که در آغاز به

آن اشاره شده است. با بررسی مجددی که

انجام گرفت در سرچشمه‌ها (منابع) دقیقاً

مشخص نگردید که کدامیک از شاعران

متخلص به سامی است. از این منظومه چند

نسخه‌ی خطی شناسایی شده است که سه

نسخه در این کتابخانه به شماره‌ی

«۱۴۲۵۳/۲»، «ذیل ۱۴۴۹۵/۱» و

«۱۳۶۰۹/۹۱»^۱ و یک نسخه در کتابخانه‌ی

دانشکده‌ی الهیات دانشگاه تهران به شماره‌ی

«۱۷۲ب»^۲ و نسخه‌ای نیز در کتابخانه‌ی

دانشگاه لاهور به شماره‌ی «۷۱۱۳/۹۰»^۳

نگهداری می‌گردد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته

نستعلیق □ نام کاتب: [تقی‌الدین فتحعلی بن

محمدتقی] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۲۰۴هـ]

□ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:

قرمز □ تعداد برگ: ۲ (۵۶ الف - ۵۷ ب) □

تعداد سطر: ۱۴ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید

آهار مهره شده □ اندازه متن: ۸×۱۵/۵

ساتیمتر.

ویژگی‌ها: ادامه‌ی برخی ابیات در

هامش نوشته شده است. در انجام برگ‌ی (۵۸)

الف) شامل ۳ غزل و دو رباعی از سعدی و

... آمده است. در میان ابیات یک عبارت

۱. صدرایی خویی، علی: فهرست کتابخانه مجلس:

ج ۳۷، ص ۱۲۹؛ ج ۳۸، ص ۳۶۵ و ۶۴۹.

۲. تهرانی، آقا بزرگ: الذریعة: ج ۱۹، ص ۱۶۱.

۳. منزوی، احمد: فهرست مشترک فارسی

پاکستان: ج ۸، ص ۱۴۱۵.

آمده: «غزل ملا حسین بجنگ سعدی رفته است» که شاید منظور ملا حسین کاشفی بوده باشد. مطلع غزل‌ها چنین است:

۱. لب‌ت را شکـرستان آفریدند

حلاوت بخش ایمان آفریدند

دو چشم‌ت را چو کافر نام کردند

بلای صد مسلمان آفریدند.

۲. چنان رسیده و سیراب بود شفتالو

که چون حباب دهانم بود پرآب امشب

ز شوق دیده نگر و آرزوی بیداری

که دید در نظر آن چشم نیم‌خواب امشب

۳. بیارمی که دلم می‌کشد بسوی شراب

شکست توبه ما را دگر بسوی شراب

بروز حشر نبخشند بـاـده نوشانرا

بخاک پای صراحی به آب روی شراب

و دو زبانی که مطلع آن‌ها چنین است:

۱. روی چو مهت بخواب بینم هر شب

جانرا ز غمت خراب بینم هر شب

۲. ای لعل لب‌ت مرغ دلم را روانه

چشم سهیت کـسـر د مرا دیوانه.

❖

شماره نسخه: «۴/۴۱۹»

[۵۵] العزّی فی التصریف =

التصریف = تصریف العزّی

از: ابوالفضائل (ابوالمعالی) عزالدین

ابراهیم بن عبدالوہاب خزرجی زنجانی
(درگذشته حدود سال ۶۵۵هـ)^۱

موضوع: ادبیات عرب - صرف

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، اعلم أن التصريف في
اللغة التغيير و في الصناعة تحويل الأصل
الواحد إلى أمثلة مختلفة...».

انجام: «... الفعلة بالكسرة للنوع من
الفعل نحو حسن الطعمة و الجلسة، تمّت
الكتاب بعون الله».

کتاب‌شناسی: متن مشهوری در تصریف
زبان و ادبیات عرب است که در طی قرون
متمادی از سوی عالمان و دانشمندان مورد
توجّه و عنایت قرار گرفته و سال‌ها متن
درسی دانشجویان علوم اسلامی بوده است و
بر محور آن ده‌ها شروح، تعلیقات و
ترجمه‌های متعدّدی نگاشته‌اند و شاید کمتر
کتابخانه‌ای در جهان می‌توان یافت که فاقد
نسخه‌ای از تصریف یا شرح تصریف زنجانی
باشد. شایسته‌ی ذکر است که این اثر نخستین
بار به اعتناء و اهتمام ریوندوس J. B.
Raymundus با ترجمه‌ی لاتینی از همو در رم
— ایتالیا در ۱۱۹۰ص، سپس به صورت
انفرادی در سال‌های ۱۲۳۳، ۱۲۴۳، ۱۲۶۶

1. کحّاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱، ص ۵۷.

و ۱۲۷۸ هـ در استانبول، در سال ۱۲۴۴ و ۱۲۶۷ هـ در قاهره و نیز در سال ۱۳۰۲ هـ در تونس و همراه عوامل جرجانی در سال ۱۳۲۰ هـ در تبریز و همچنین بارها ضمن جامع المقدمات به صورت سنگی منتشر گردیده که برخی عبارتند از: تهران ۱۲۸۰، ۱۲۸۵، ۱۲۹۴، ۱۲۹۸، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۱، ۱۳۱۵، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۶۵ و ۱۳۶۶ هـ و نیز در تبریز ۱۳۰۵ و ۱۳۰۶ هـ؛ همچنین در هند ۱۳۰۵ هـ در اصفهان بدون تاریخ و ...^۱ که معرفی همه‌ی آن‌ها از حوصله‌ی این مقال خارج است. از تصریف زنجانی چندین نسخه در این کتابخانه نگهداری می‌گردد که از آن جمله می‌توان به نسخه‌های جدید «۸۸۷۵/۱۶»، «۱۳۱۷/۳»، «۱۴۵۹۰/۲۴» و «۱۳۲۵/۲»^۲ اشاره نمود؛ علیرضا قره بلوط نیز در معجم التاریخ (ج ۱، صص ۳۷-۳۸) گزارشی از نسخه‌های العزّی در کتابخانه‌های

1. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی: ص ۱۸۷؛ سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیّة: ج ۱، ص ۹۷۷ و ج ۲، ص ۱۹۷۸؛ صالحیّه، محمدعسی؛ المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع: ج ۳، صص ۱۱۶-۱۱۸.
2. طباطبایی (منصور)، محمّد؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۷۸.

خارج از کشور بدست داده است. نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ (برخی معرب) □ نام کاتب: تقی‌الدین فتحعلی بن محمدتقی □ تاریخ کتابت: روز جمعه ۲۵ ربیع الآخر سال ۱۲۰۴ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۲۵ (۵۸ ب - ۸۲ الف) □ تعداد سطر: ۱۰ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده □ اندازه متن: ۸×۱۵ سانتیمتر □ رقم کاتب: «مُتّ ... علی ید العبد الفقیر الحقیر المحتاج ... تقی‌الدین فتحعلی ابن محمدتقی اللهم اغفر لصاحبه و کاتبه ... تحریر این کتاب فی یوم جمعه بیست و پنجم شهر ربیع الآخر تاریخ سنه ۱۲۰۴ هـ شد،

بتوفیق خدای لاینام

این کتاب روز جمعه تمام».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و در برخی برگ‌ها به زبان فارسی حاشیه‌نویسی نیز با نشان «سنه ۱۲۰۴ هـ» دارد که بایستی از کاتب بوده باشد. بخش قابل توجهی از اثر به زبان فارسی، ترجمه‌ی زیرنویس شده است که به جهت اهمیت آن در ادامه به نحو مستقل معرفی شده است. در انجام برگ‌ی (۸۲ ب) حاوی اشعاری به فارسی و ترکی به صورت غزل، فرد و رباعی آمده است و غزلی از

«نظیری نیشابوری» و باقی ناشناس است؛

مطلع غزل نظیری:

غافل بمن رسید وفا را بهانه ساخت

افکند سر به پیش حیا را بهانه ساخت

آلوده بود پنجه‌اش از خون عاشقان

بستن بدست خویش حنا را بهانه ساخت

از جمله فردهای فارسی و ترکی است:

گفتم ببلبلی که علاج فراق چیست؟

از شاخ گل بخاک فتاد و طپید و مرد.

دیدیم دلبرندن خال سیه‌دن خالدور روینک

دیدی گلزار جنتنده حبشیدن باغبان اولمز.

❖

شماره نسخه: «۴۱۹/۵»

[۵۶] ترجمه العزّی فی التصریف

= ترجمه تصریف زنجانی

از: تقی‌الدین فتحعلی بن محمدتقی

(درگذشته پس از ۱۲۰۴هـ)

موضوع: ادبیات عرب - صرف

زبان: فارسی

آغاز: «بسمله، بدان ... از حروف عله و

همزه و تضعیف اما فعل ثلاثی مجرّد شش

باب است پس اگر باشد ماضی او بر وزه

فعل مفتوح العین مثل پس مضارع او بر وزن

یفعل است ...».

انجام: «مسجد: مکان سجاده گاه،

المشرق: مکان بیرون آمدن و المغرب: مکان

فرو رفتن و المطلع: مکان طلوع کردن و

المجرد: مکان قربانی کردم شتر ... تمّت».

کتاب‌شناسی: ترجمه‌ی فارسی زیرنویس

العزّی فی التصریف، تألیف ابوالفضائل

عزّالدین ابراهیم بن عبدالوّهّاب زنجانی

خزرجی (د. حدود ۶۵۵هـ) است و

شوربختانه بخش اندکی نانوشته مانده است. با

توجّه به قرائن این ترجمه احتمال دارد از

کاتب نسخه بوده باشد که البته باید بیش‌تر

تحقیق شود.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □

نام کاتب: [تقی‌الدین فتحعلی بن محمدتقی] □

تاریخ کتابت: [سال ۱۲۰۴هـ] □ محل کتابت:

نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد

برگ: ۲۵ (۵۸ ب - ۸۲ الف) □ تعداد سطر:

۱۰ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره

شده □ اندازه متن: ۸×۱۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این ترجمه به صورت

زیرنویس میان سطور نوشته شده است و

گاهی نیز به هامش رفته است برخی جاها

نیز نانوشته مانده است.

❖

شماره نسخه: «۴۱۹/۶»

1. در این نسبت باید بیش‌تر تحقیق شود.

[۵۷] مراح الارواح

از: احمد بن علی بن مسعود (سده ۸هـ)

موضوع: ادبیات عرب - صرف

آغاز: «بسملة، قال المفتقر إلى الله الودود احمد بن علی بن مسعود ... اعلم أن الصرف أم العلوم و النحو أبوها و يقول في الدرايات داروها ... فجمعت فيه كتاباً ...».

انجام: «... طوى التى اجتمع اعلالان بتقدير اعلالها فى التى لم يجتمع اعلالان يكون حكمهما أيضاً طوى للمتابعة و نحو طويلاً و طاويان؛ تَمَّت الكتاب بعون الله الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: نسخه‌ای از این اثر پیش‌تر در همین مجموعه به شماره‌ی «۴۱۳» معرفی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: روز جمعه ۲۷ ماه ذی الحجة الحرام سال ۱۲۴۰هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۳۸ (۸۳ ب -

۱۱۹ب) □ تعداد سطر: ۱۳ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی آهار مهره شده □ اندازه متن: ۸×۱۵ سانتیمتر □ رقم کاتب: «تَمَّت ... فى يوم جمعة فى وقت صبح فى ۲۷ شهر ذى حجة الحرام سنه ۱۲۴۰هـ

این نوشتنم تا بماند یادگار
من نمانم خط بماند روزگار
شد بتوفیق خدای لاینام
این کتب روز جمعه تمام
تمام اولدی کتاب الحمدلله
اگر سهو ایله سم استغفرالله».

ویژگی‌ها: نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. در آغاز حاشیه‌نویسی کوتاهی میان سطور دیده می‌شود. در انجام نسخه یک مهر بیضی «الراجی فتحعلی» آمده است که بایستی مهر همان کاتب احتمالی نسخه (تقی‌الدین فتحعلی بن محمدتقی) بوده باشد.

✱

شماره نسخه: «۴۱۹/۷»

[۵۸] تزویج اولاد آدم علیه

السلام

از: تقی‌الدین فتحعلی بن محمدتقی
(درگذشته پس از ۱۲۰۴هـ)

1. کاتب ممکن است تقی‌الدین فتحعلی بن محمدتقی بوده باشد، لیکن در برخی بخش‌ها، خط متفاوت به نظر می‌رسد و از طرفی نیز تاریخ کتابت آن سال ۱۲۴۰هـ ثبت شده است!

2. در این نسبت تردید وجود دارد.

موضوع: عقاید

زبان: فارسی

آغاز: «در باب تزویج، در میان عوام شهرت دارد که فرزند بطنی اولاد آدم علیه السلام که مؤثت بوده بفرزند بطنی که مذکر بوده تزویج می‌کرده‌اند و این خلاف است و موافق مخالفین است، زیرا در شریعت هیچ پیغمبر نکاح محارم جایز نبوده و مذهب حق آنست که در کتاب من لایحضره الفقیه ...».

انجام: «... پس حق تعالی در کلام خود فرموده که ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجًا وَبَثَّ مِنْهَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً﴾ تمام شد».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای کوتاه در بیان اینکه اولاد نخستین حضرت آدم علیه السلام است و اینکه بر خلاف نظریه‌ی اهل سنت که به نکاح دو فرزند مذکر و مؤثت حضرت آدم علیه السلام به نحو استثنایی در نکاح محارم، معتقد شده‌اند، شیعه معتقد است که ازدواج ابتدایی فرزند ذکور حضرت آدم، با یک حوری بوده است که خداوند از بهشت فرستاده بود و نه ازدواج با فرزند انثا وی و پس از آن فرزندان نیز به ترتیب با عمو زادگان و خاله زادگان ازدواج نموده‌اند که بلاشکال است. نیز در این رساله توضیحی پیرامون باور غلط عوام که معتقدند حضرت

حواّ از ضلع چپ حضرت آدم علیه السلام خلق شده است! غافل از اینکه در این صورت لازم می‌آید، آدم علیه السلام با بخشی از اعضای خود نکاح کرده باشد و در این رساله چنین توجیه شده که، حواّ نه از ضلع حضرت آدم، بلکه از گلی که از جانب چپ وی باقیمانده بود، آفریده شده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □
نام کاتب: [تقی‌الدین فتحعلی بن محمدتقی] □
تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □
تعداد برگ: ۲ (۱۲۰ الف - ۱۲۱ الف) □
تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی
آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۶×۱۰ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: قلم‌خوردگی‌هایی در متن دیده می‌شود که به نظر می‌رسد، نسخه‌ی اصل به خط مؤلف می‌باشد. در انجام دو عریضه به زبان عربی، یکی به نام حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام و دیگری به نام حضرت امام حسن مجتبی علیه السلام به خط کاتب رساله‌ی مورد بحث، دیده می‌شود. در ضمن به خط دیگری، در ذیل آن نوشته شده است: «کتبه الفقیر فتحعلی ابن محمدتقی از ناظران التماس دعا دارم،

این نوشتن تا بماند یادگار

من بمرم خطّ بمائد روزگار».

نیز در انجام در برگی (۱۲۲ب)، دو غزل زیبا به ترکی آذری از محمد بن سلیمان بغدادی متخلص به فضولی (د. ۹۶۳هـ) آمده است با مطلع‌های:

بنی جاندان اوصاندردی جفادن یار اوصانغمزی
نچون قلمز منکا درمان منی بیمار صانغمزی
ای گوزاول نرگس خونخواره نگاه ایتمه‌داخی
روزگارم غم عشقیله سیاه ایتمه‌داخی
و ابیاتی به فارسی از ناشناس با مطلع
ذیل دیده می‌شود:

روزی که فلک از تو بریده است مرا
کس با لب پر خنده ندیده است مرا.

✱

شماره نسخه: «۴۲۰/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۰۴»

[۵۹] الکافیة

از: ابو عمرو جمال‌الدین عثمان بن عمر
صعیدی مصری مالکی نحوی مشهور به
«ابن حاجب» (درگذشته به سال ۶۴۶هـ)^۱
موضوع: ادبیات عرب - نحو

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الكلمة لفظ وضع لمعنى
مفرد و هی اسم و فعل و حرف لائها أن تدلّ
على معنى فى نفسها أو لا، الثانى الحرف ...
الكلام ما تضمن كلمتين بالاسناد و لا يتأتى
ذلك إلا فى اسمين ...».

انجام: «... و للخفیفه تحذف للساکن فى
الوقف فیردّ ما حذف و المفتوح ما قبلها تقلب
ألفاً، تمّت الكتاب».

کتاب‌شناسی: متن مشهوری در قواعد
نحو زبان و ادبیات عرب است که سال‌ها
مورد تدریس و تدرّس دانشجویان علوم
اسلامی بوده است و به جهت ساختار دقیق
و مناسب آن، مورد عنایت و توجّه
دانشمندان عامّه و خاصّه قرار گرفته به
شرح، تعلیقه و نظم و ترجمه‌ی آن اثر به
زبان‌های گوناگون همّت گمارده و آثار
متعدّی بر محور آن تألیف و تنظیم نموده‌اند
که در سرچشمه‌ها (منابع) و مصادر
کتاب‌شناسی و فهرست‌های مربوطه،
گزارشی از آن‌ها ارائه شده است^۲ و
نسخه‌هایی نیز از آن آثار وابسته در این

2. قره بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۶، صص ۳۳۰، ۴۳۰، ۶۲۹؛ تهرانی، آقا
بزرگ؛ الذریعة: ج ۶، صص ۵۶-۵۷؛ ج ۱۴، صص ۲۹-
۳۱؛ حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، صص ۱۳۷۰-
۱۳۷۶.

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱،
ص ۶۵۴؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۴، ص ۲۱۱؛
کحّال، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۶، ص ۲۶۲.

کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ
 (بخش نونویس چهارشنبه ۱۴ شعبان المبارک
 سال ۱۳۱۳هـ) □ محل کتابت: نامعلوم □
 عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد
 برگ: ۱۱۸ □ تعداد سطر: ۶ □ نوع کاغذ:
 فرنگی نخودی و سفید آهار مهره شده (بخش
 نونویس) □ اندازه متن: ۶/۵×۱۱/۵
 سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۴/۵×۲۰ سانتیمتر
 □ نوع جلد: شاغری مشکی فرسوده □ قطع:
 خشتی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
 گردیده است و حاشیه‌نویسی فراوانی در
 هامش و میان سطور به زبان‌های فارسی و
 عربی دارد. بخش‌های اصلی این رساله از
 سده‌ی ۱۲هـ و نوع کاغذ آن نیز از نوع
 فرنگی به رنگ نخودی بوده و بخش نونویس
 آن در دو بخش در سال ۱۳۱۳هـ کتابت
 گردیده است. فالنامه‌ای به عربی بر فراز
 برگ‌ها نوشته شده است که در ادامه به آن
 خواهیم پرداخت. فراز و گوشه‌ی برگ‌ها
 رطوبت دیده و برخی ترمیم و وصّالی شده
 است.

شماره نسخه: «۴۲۰/۲»

[۶۰] التّفأل (رسالة فی ...) =

فالنامه

کتابخانه موجود است؛ در ضمن از خود
 کتاب الکافیة نیز نسخه‌های متعددی در این
 کتابخانه نگهداری می‌گردد که نسخ جدید آن
 عبارتند از: «۸۸۷۵/۱۳»، «۸۷۴۶»،
 «۱۴۸۲۹»، «۵۲۳ط» و «۱۴۹۱۶/۲»^۱ و در
 معجم التاریخ (ج ۳، صص ۱۹۵۵-۱۹۵۶)
 گزارشی نیز از نسخه‌های خطی الکافیة در
 سایر کتابخانه‌های جهان آمده است. باید
 افزود که این اثر نخستین بار در سال ۱۵۹۲م
 در رم (یا) فلورانس - ایتالیا، سپس در سال
 ۱۲۳۴هـ به اهتمام سید عبدالرحیم محبّ و
 در سال ۱۳۱۰هـ به همراه شروح و تعلیقات
 کافیه در استانبول، سال‌های ۱۲۴۷، ۱۲۵۵،
 ۱۲۶۲، ۱۲۶۶، ۱۲۸۲هـ در بولاق و قاهره،
 سال ۱۸۸۹م در قازان، سال ۱۳۱۱هـ در
 بمبئی، سال‌های ۱۲۸۳ و ۱۳۱۰هـ در کانپور
 - هند، سال‌های ۱۳۱۱ و ۱۳۱۲هـ در
 تاشکند، سال‌های ۱۲۷۹ و ۱۳۰۶هـ در
 دهلی به صورت سنگی به چاپ رسیده
 است.^۲

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام

1. طباطبایی (منصور)، محمّد: فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۶۳۹.

2. صالحیّه، محمدعسی: المعجم الشامل للتراث

العربی المطبوع: ج ۲، صص ۱۲۳-۱۲۴؛ سرکیس، الیان؛

معجم المطبوعات العربیّة: ج ۱، ص ۷۲.

از: ناشناخته

موضوع: علوم غریبه

زبان: عربی و فارسی

آغاز: افتاده «... هذا الأمر لا يجتمع على ظلاله فإذا شئت جماعة فافعل لما أمرت، ج؛ كان الحكم يكون بيناً عليك بالحلم و أبصر من الله تعالى، یعنی این حکم ظاهر است، بر تو است صبر و حلم؛ إن كان قصداً لدنيا فالترك أولى و إن كان ديناً فالسرع خير، به معنى سرعت، ج؛ ...»

انجام: «... لا تفعل إلا بمشاورة من تحبه و تحب و لاتخالفه، ج؛ الصبر مفتاح الفرج و لاتعجل تحصل لك الفتوح من عند الله، ج؛ ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: رساله‌ای کوتاه در بیان «افعل - لاتفعل» در مقام تحيّر و استخاره است. به جهت افتادگی از آغاز نسخه، در مصدرها و سرچشمه‌های موجود به نسخه‌ی دیگری از این اثر دسترسی نیافتیم.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
خوش □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی □ تعداد برگ: ۶۶ (ب ۳ - ۶۸) □ تعداد سطر: ۱-۲ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی آهار مهره شده □ اندازه متن: در هامش.

ویژگی‌ها: این رساله‌ی مختصر بر فراز برگ‌های (ب ۳ - ۶۸) نوشته شده است و در هر برگ یک یا دو سطر است. از آنجا که این فالنامه در بخش اصلی (کهنه) برگ‌ها کتابت شده، بخش نونویس برگ‌ها فاقد این فالنامه می‌باشد. فراز و گوشه‌ی برگ‌ها رطوبت دیده و برخی ترمیم شده است.

✱

شماره نسخه: «(۴۲۱/۱)»

شماره ثبت: «(۲۱۰۸۰۵)»

[۶۱] الفرائض = الفرائض

السراجیة = فرائض السجاوندی =

خلاصة الفرائض

از: سراج‌الدین ابوطاهر محمد بن محمد (محمود) بن عبدالرشید سجاوندی غزنوی (درگذشته پس از سال ۶۰۰هـ)^۲
موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله حمد الشاکرین و الصلوة و السلام علی خیر البریة محمد و آله الطیبین الطاهرین؛ قال رسول الله صلی الله

1. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۲۴۷.
2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۲، ص ۱۰۶؛ کخاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۱، ص ۲۳۳.

عليه و سلم تعلّموا الفرائض و علّموها الناس
فإنّها نصف العلم؛ قال العلماء رحمهم الله يتعلّق
بتركة الميّت حقوق أربعة...».

انجام: «... و هذا هو المختار؛ قال علی و
ابن مسعود رضی الله عنهما یرث بعضهم من
بعض إلاّ ممّا ورث کلّ واحد منهم من مال
صاحبه؛ تمّت».

کتاب‌شناسی: متن فقهی مشهوری
مشمّل بر احکام فرائض (ارث) و چگونگی
تقسیم آن بین ورث است که بر مبنای فقه
اهل سنت (حنفی) تألیف گردیده است و به
جهت عنایت و توجه دانشمندان و عالمان
اهل سنت سال‌ها در مدارس علوم اسلامی
برای دانشجویان تدریس می‌گردیده و از
سوی آنان شروح و تعلیقات فراوانی بر آن
نوشته شده که در مصادری همچون کشف
الظنون (ج ۲، صص ۱۲۴۷-۱۲۵۰) به برخی
از آن‌ها اشارت رفته است؛ نیز به زبان‌های
مختلف، از جمله فارسی و ترکی^۱ ترجمه شده
است. از این اثر در این کتابخانه چند نسخه
موجود است که از آن جمله می‌توان به
نسخه‌ی شماره‌ی «۷۷/۲»^۲ اشاره نمود. از

این اثر در کتابخانه‌های خارج از کشور
نسخه‌های دستنویس متعدّدی نگهداری
می‌گردد و علیرضا قره بلوط در معجم
التاریخ (ج ۵، صص ۳۱۳۸-۳۱۳۹) گزارشی
از آن‌ها بدست داده است. این اثر نخستین بار
منفرداً در سال ۱۷۹۹م در لندن، سپس در
سال ۱۲۶۰هـ در کلکته، در سال ۱۳۰۳هـ
در بولاق، نیز همراه ضیاء السراج در سال
۱۲۸۵هـ در کلکته و سال ۱۳۱۱هـ در
کانپور و سرانجام در سال ۱۳۶۸هـ در قاهره
منتشر شده است.^۳

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □
نام کاتب: علی بن محمد □ تاریخ کتابت:
روز جمعه ۲۴ شوّال سال ۱۱۳۹هـ □ محلّ
کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
مشکی □ تعداد برگ: ۴۱ (۳ب - ۴۳الف)
□ تعداد سطر: ۹ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید
آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۳×۵/۶
سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰×۱۵ سانتیمتر □
نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی ابر و باد
سبز مغز پسته‌ای □ قطع: خشتی □ رقم
کاتب: «تمّت هذه النسخة الشريفة عن يد علی

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۵، ص ۳۱۳۸.

2. حائری، عبدالحسین؛ فهرست کتابخانه مجلس:

ج ۲۲، ص ۱۲.

3. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیّة: ج ۱،

ص ۱۰۰۸؛ مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی

عربی: صص ۳۳۶-۳۳۷.

بن محمد غفرالله لهما فی الیوم الرابع و العشرون
من شوال المکرّم فی وقت الضحی لسنه تسع و
ثلثین و مائه و ألف ...

لیبقى الخطّ فی القرطاس دهرًا

و کاتبه رمیم فی التراب».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است و حاشیه‌نویسی به زبان‌های
عربی و ترکی با لهجه‌ی عثمانی با نشان‌های
«تنبیهات، شهاب الدین، فناری، القهستانی،
عبدالله شهیر بطورسون زاده، سیّد،
شرع‌الدین (?) و ...» دارد. آثار اندکی از
رطوبت بر فراز برخی برگ‌ها دیده می‌شود.
در آغاز دارای «یا کبیج» و همچنین حاوی
فوائدی در موضوع فرائض با عناوین:
العصبات، ذوی الأرحام، اصحاب الفرائض
من النساء و جز اینها دیده می‌شود.

✱

شماره نسخه: «۴۲۱/۲»

[۶۲] الفرائض

از: ناشناخته

موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)

زبان: ترکی عثمانی

آغاز: «... مضروب ۱۵ ... مساله یه نظر
ایلدک مسألّه ده بابا سدس آلور، جده
سدس آلور اوغلی ایله قز مابقی آلور مسألّه

ده سدسان ایله مابقی ...».

انجام: «... اون آلتی قرق بشه ثلث رأس
و جزء ثلث رأس نسبت دوتر؛ اون آلتی اونه
مثل رأس و نصف رأس ایله عشر رأس
نسبت دوتر؛ تمام».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای کوتاه در بیان
فروض و مسائل مختلف موضوع ارث
(فرائض) است که برخی مسائل آن از طریق
مسائل حساب تبیین و توضیح داده شده
است. در سرچشمه‌ها (منابع) و فهرست‌های
مورد دسترس، نسخه‌ی دیگری از این اثر
مورد شناسایی نگردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
مایل به رقع □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم
□ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکي □ تعداد برگ:
۳ (۴۷ - ۴۹ب) □ تعداد سطر: ۲۵ □ نوع
کاغذ: فرنگی نخودی آهار مهره شده □
اندازه متن: ۸×۱۷ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: قلم‌خوردگی‌هایی در متن
دیده می‌شود که ممکن است نشانی از
نسخه‌ی اصل به خط مؤلف بودن آن بوده
باشد. آثار رطوبت و چربی اندکی بر لبه و
فراز برگ‌ها مشاهده می‌شود. در انجام نسخه
دو برگ (۵۰ب - ۵۱ب) حاوی چند روایت
نبوی به روایت ابوهریره و دیگران و نیز

فوائدی تفسیری در موضوع زکات با امضای «سید علی زاده» و «مصباح» به خطی جز خط پیشین آمده است.

✱

شماره نسخه: «۴۲۲/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۰۶»

[۶۳] شرح العزّی فی التصریف =
شرح التصریف = شرح تصریف
الزنجانی

از: ابوسعید سعدالدین مسعود بن عمر
تفتازانی حنفی مشهور به «ملاسعد تفتازانی»
(درگذشته به سال ۷۹۳هـ)^۱

موضوع: ادبیات عرب - صرف

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، و لما كان من الواجب
على كل طالب الشيء أن يتصور ذلك الشيء
أولاً ليكون على بصيرة ... يتضمن فائدته
متعرضاً لمعناه ...».

انجام: «کذا درجۃ واحدة و درجۃ
لطيفة أو نحوها للنوع ... انطلاقه واحدة للمرأة
حسنة أو قبيحة أو غيرها للنوع و كذلك

البواق و الله اعلم بالصواب و اليه المرجع
والمآب».

کتاب‌شناسی: شرحی مزجی بر متن
مختصر العزّی فی التصریف تألیف ابوالفضائل
عزالدین ابراهیم بن عبدالوہاب خزرجی
زنجانی (د. حدود سال ۶۵۵هـ) است که
تفتازانی، به تعبیر حاجی خلیفه «با افزودن
فوائد شریفه و زوائد لطيفة»، در سن ۱۶
سالگی - گویا نخستین تألیف او - در ماه
شعبان سال ۷۳۸هـ تألیف نموده است. به
جهت ایجاد و اهمیت متن آن، مورد توجه و
عنایت دانشمندان علوم ادبی قرار گرفته و بر
آن تعلیقات و حواشی متعددی نگاشته‌اند که
حاجی خلیفه^۲ به مواردی از آن‌ها اشاره
نموده است. این اثر نخستین بار در سال
۱۲۵۳هـ در استانبول سپس در هانجا به
سال ۱۲۶۳هـ و بعد در سال ۱۳۰۷ در
قاهره و نیز در هانجا به سال‌های ۱۳۴۵ و
۱۳۵۴هـ و سرانجام در سال ۱۴۰۴هـ با
تحقیق عبدالعال سالم مکرم در کویت و
بیروت منتشر گردیده است.^۳ در این کتابخانه،
نسخه‌های متعددی از این شرح موجود است

۲. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۱۳۹.

۳. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربية: ج ۱،

ص ۶۳۷؛ صالحیه، محمدعسی؛ المعجم الشامل للتراث

العربی المطبوع: ج ۱، صص ۲۵۲-۲۵۳.

۱. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۲،

ص ۴۲۹؛ کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۲،

ص ۲۲۸.

که برخی نسخ جدید آن عبارت است از: «۸۵۸ط»، «۱۴۵۷۸»، «۸۶۹۷»، «۱۳۳۱/۱» و «۱۵۲۱۵»^۱. ناگفته نماند که در معجم التاریخ (ج ۵، صص ۳۶۶۲-۲۶۶۳) گزارشی از نسخه‌های خطی شرح التصریف تفتازانی در خارج از کشور ارائه شده است. باید افزود که این نسخه فاقد مقدمه‌ی دو برگه‌ی شارح با آغاز «إن أروی زهر یخرج...» می‌باشد، کما اینکه در بسیاری از نسخه‌ها نیز کاتبان آن دیباجه را انداخته‌اند.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: ابراهیم بن احمد □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ (بخش نونویس: سال ۱۲۶۴هـ) □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۵۶ (ب - ۵۶ب) □ تعداد سطر: ۱۷ (بخش نونویس: ۱۵) □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم (بخش نونویس: فرنگی سفید آهار مهره شده) □ اندازه متن: ۱۳×۵/۶ سانتیمتر □ رقم کاتب: «تَمَّت ... [علی ید] الحقیق الفقیر المحتاج إلى الله الغنی ابراهیم بن احمد غفر الله ... [فی] سنة أربع و ستین و مأتین و ألف».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح

گردیده و حاشیه‌نویسی نسبتاً زیادی به عربی و ترکی عثمانی با نشان‌های «سعدالله، س، روح الشروح، اختری، ابوالهفاء، بری رحمہ الله، مظهر رحمۃ الله علیه، شرح المعانی، شرح، سیّدی مصطفی مفتی، و ...» دارد. آثار شدید رطوبت روی برگ‌های نسخه مشاهده می‌گردد. یک برگ از آغاز و ۷ برگ از انجام نسخه نونویس می‌باشد.

*

شماره نسخه: «۴۲۲/۲»

[۶۴] المختصر فی شرح التلخیص
= مختصر المعانی فی شرح
تلخیص المفتاح = شرح تلخیص
المفتاح = المختصر للسعد علی
التلخیص = تلخیص المعانی

از: ابوسعید سعدالدین مسعود بن عمر
تفتازانی حنفی مشهور به «ملاسعد تفتازانی»
(درگذشته به سال ۷۹۳هـ)^۲

موضوع: ادبیات عرب - بلاغت

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، نحمدک یا من شرح

2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲،

ص ۴۲۹؛ کخاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۲،

ص ۲۲۸.

1. طباطبائی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: صص ۴۷۷-۴۷۸.

صدورنا لتلخیص البیان فی ایضاح المعانی و نور قلوبنا بلوامع التبیان ... و بعد فیقول الفقیر إلى الله الغنی ... قد شرحت فیما مضی تلخیص المفتاح ...».

انجام: «... و معول رجاء الآمال و مثنوی العظمة و الجلال ... ملاذ أرباب الفضائل و عون الإسلام و غوث الأنام بالنبی و آله علیه و علیهم السلام ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: شرح مزجی تلخیص قاضی جلال‌الدین ابوالعالی محمد بن عبدالرحمن قزوینی مشهور به «خطیب دمشق» (د. ۷۳۹هـ) کتاب مفتاح العلوم سراج‌الدین ابویعقوب یوسف بن ابی‌بکر سکّاک خوارزمی (د. ۶۲۶هـ) است که شارح آن را در سال ۷۵۶هـ در غجدوان (شهری نزدیک بخارا در ازبکستان) تألیف نموده است. باید افزود که شارح پیش‌تر در ماه صفر سال ۷۴۸هـ در هرات از شرح مطول آن فراغت یافته بود که بعدها به درخواست جمعی از دانشجویان علوم اسلامی، مجدداً در سال ۷۵۶هـ شرح مختصری از کتاب تلخیص المفتاح قزوینی نوشته است؛ وی همچنین به سال ۷۸۹هـ در شهر سمرقند شرح قسم ثالث مفتاح العلوم قزوینی را به انجام رسانده است. این اثر نخستین بار در سال ۱۲۲۸هـ در کلکته با مقدمه‌ی انگلیسی، سپس منفرداً در

سال ۱۲۵۹هـ در استانبول و سپس همراه برخی کتب ادبی دیگر در سال ۱۳۱۷هـ در بولاق و جز آن به صورت سنگی به چاپ رسیده است و همچنین این اثر یک بار نیز به اهتمام رضا لطفی و محمدعلی محمدی به صورت حروفی یا سربی در سال ۱۳۷۴هـ در تهران منتشر گردیده است.^۱ در این کتابخانه، نسخه‌های متعددی از این شرح موجود است که از جمله نسخ جدید آن می‌توان به: «۱۴۵۰۶»، «۱۱۳۵۶»، «۱۱۲۶۲»، «۱۰۰۴ط»، «۱۵۱۱۲» و «۸۷۲۶»^۲ اشاره نمود؛ ناگفته نماند که در همین جلد از فهرست نیز، چهار نسخه از آن به شماره‌های «۴۵۸/۴»، «۴۸۵»، «۴۸۸» و «۵۰۹» معرفی گردیده است. همچنین در معجم التاریخ (ج ۵، صص ۳۶۶۵-۳۶۶۷) گزارشی از نسخه‌های خطی مختصر المعانی در خارج از کشور ارائه شده است. شایسته‌ی ذکر است که این اثر فقط مشتمل بر بخش مقدمه‌ی کتاب است و شوربختانه باقی آن اثر در این نسخه افتاده

۱. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیّة: ج ۱، ص ۶۳۸ و ج ۲، ص ۱۹۸۳؛ مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی: ۲۱۵؛ صالحیّه، محمدعیسی؛ المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع: ج ۱، ص ۲۵۳.
۲. طباطبائی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: صص ۷۳۸-۷۳۹.

است!

موضوع: ادبیات عرب - نحو

زبان: عربی

آغاز: افتاده «... و يتضمن الجبر اختصاص حرب الجرّ و التنوين اختصاص أصنافها و معانيها و الإضافة اختصاص كونه مضافاً و مضافاً إليه و اختصاص التعريف و التخفيف و التخصيص...».

انجام: «... مفصلة و مقربة على [فرائد] جملة و مفصلة حين توزع البال و تشتت الأحوال و فرط المال، لكن جلت حكمته؛ قد وفقني للإتمام و حققني [بالفوز و المرام؛ تمت] الكتاب بعون الله الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: شرح مزجی مفصلی بر کتاب مشهور نحوی الکافیة تألیف ابوعمر و جمال‌الدین عثمان بن عمر صعیدی مصری مالکی نحوی مشهور به «ابن حاجب» (د. ۶۴۶هـ) است که گفته شده^۲ این شرح پراکنده بوده و یکی از تلامذهی شارح آن را گردآوری نموده است. باید افزود که بر این شرح تعلیقات و حواشی چندی از سوی کسانی همچون جونپوری، توفاتی، کازرونی و دیگران نوشته شده است.^۳ از این اثر در این

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اوایل سده ۱۴هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۲ (۵۷ب - ۵۸ب) □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۳×۷ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: حاشیه‌نویسی اندکی میان سطور به زبان ترکی با لهجه‌ی عثمانی دارد. این دو برگ به عنوان الحاقی از نسخه‌ی دیگری است و از نظر قطع کاغذ، ۱/۵ سانتیمتر کوتاه‌تر از باقی برگ‌هاست.

*

شماره نسخه: «۴۲۳»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۰۷»

[۶۵] المعافية فی شرح الکافیة =

شرح الکافیة لابن الحاجب

از: شهاب‌الدین احمد بن عمر دولت‌آبادی جونپوری هندی زوالی غزنوی مشهور به «ملک العلماء» و «ابن عمر» (درگذشته به سال ۸۴۹هـ در جونپور)^۱

2. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله

مرعشی؛ ج ۴، صص ۱۳۹-۱۴۰.

3. حاجی خلیفه؛ کشف‌الظنون؛ ج ۲، ص ۱۳۷۱.

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین؛ ج ۱،

ص ۱۲۷؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام؛ ج ۱، ص ۱۸۷؛

کحّاله، عمرضا؛ معجم‌المؤلفین؛ ج ۲، ص ۳۰.

کتابخانه چند نسخه موجود است که نسخه‌ی شماره‌ی «۹۶۱۶»^۱ از نسخ جدید می‌باشد که تاکنون (خرداد ۱۳۸۸) به صورت توصیفی معرفی نشده است. در معجم التاریخ (ج ۱، ص ۳۸۴) از این اثر نسخ متعددی در کتابخانه‌های ایران و ترکیه گزارش شده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری و نسخ ترکی □ نام کاتب: نامعلوم □
تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۲۴۷ □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید نازک و نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۱۵×۸ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰/۵×۱۴/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی نخودی؛ عطف و مغزی تیماج فرسوده قهوه‌ای □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. و حاشیه‌نویسی اندکی در هامش برخی برگ‌های آمده است. چند برگ‌ی از آغاز نسخه افتاده است. این نسخه خالی از اغلاط نیست. در انجام چند

یادداشت، از جمله چند سطر از یک مکتوب به زبان ترکی با لهجه‌ی عثمانی: «عزت‌لو سعادت‌لو مزید صحبت‌لو قراندشم اعزام سلطانم حضرینله ...» آمده است. آثار رطوبت روی برگ‌های نسخه مشاهده می‌گردد. در برگ (۷۳ب)، دو مهر گرد کوچک «توکلی علی خالقی عبده سید احمد افندی» دیده می‌شود. در برگ (۲۷ب) که به اصطلاح «بیاض صحیح» بوده است، یک فایده در اینکه الفاظ کلام عرب بر ۲۳ وجه است. نیز دو بیت به ترکی با لهجه‌ی عثمانی آمده است:

می‌نخویند مست اولمق دل‌له سُکر
گجه‌گوندوز قومه جامیسی‌الدن
محبت جامنی نوش اتدی جامی
انکچون حکمت اولدی هر کلامی.

✱

شماره نسخه: «۴۲۴»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۰۸»

[۶۶] خزان و بهار^۲

از: قاضی محمدشریف بن شمس‌الدین محمد شیرازی مشهور به «شریفا» و متخلص به «کاشف» (درگذشته پس از سال

1. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۵۰۵.

2. تهرانی، آقا بزرگ: الذریعة: ج ۷، ص ۱۵۱.

۱۰۶۰هـ)

موضوع: اخلاق و ادب

زبان: فارسی

آغاز: «بسمله، چمن آرای فرج بعد از شدت در خزان و بهار روزگار لطف شامل حضرت سبحانی است که ذات کاملی انسانرا در وحشت سرای رحم در دامن ... صراط علی حق نمسکه ... اما بعد آن ناجی از مضایق مهالک و مخالف مسالک ...».

انجام: «... از راه خودستای بیازار دنبه گذازان درآیم جز عالم الغیب هیچ آینه وجودی بی غبار شوب و زنگ عیب نیست؛ تمت الكتاب بعون الله الملك الوهاب»

کتاب‌شناسی: کتابی است اخلاقی با نثری نیکو و ادبی با اشعاری از خود مؤلف در شرح احوال کسانی که پس از سال‌ها مرارت و سختی به آسایش و گشایش رسیده‌اند که مؤلف آن را به درخواست برادر کهنتر خویش محمد اسماعیل در یک مقدمه و چهارده اساس (به ترتیب ذیل) و یک خاتمه در سلخ ماه شعبان المعظم سال ۱۰۶۰هـ نگاشته است: ۱. صبر، ۲. رحم، ۳. ادب، ۴. پاکیزگی، ۵. عبادت، ۶. لطف، ۷. یقین، ۸. حلم، ۹. نصرت، ۱۰. مروت، ۱۱. سخاوت، ۱۲. کرامت، ۱۳. هدایت، ۱۴. خاتمت. مؤلف ابتدا شرحی برای حروف «صراط علی حق»

نمسکه» آورده است؛ وی معتقد است هر یک از حروف رمز یکی از القاب حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام می‌باشد. بیش‌تر داستان‌ها از کتاب *الفرج بعد الشدة* ابن جوزی اقتباس گردیده و سپس موارد دیگری نیز از سوی مؤلف به آن افزوده شده است؛ باید افزود که مؤلف پس از اساس چهاردهم (خاتمت) شرح حالی از خود آورده است (برگ ۱۷۲ب). برخی نسخ جدید این اثر در این کتابخانه عبارتند از: «۴۹۳ط»، «۸۵۱۷»، «۱۴۷۶۵»، «۱۴۷۶۸»، «۸۵۹۳». در معجم التاریخ (ج ۵، ص ۳۴۵۳) از این اثر چند نسخه در کتابخانه‌های ایران و ترکیه گزارش شده است. این اثر در سال‌های ۱۲۶۳ و ۱۲۷۱هـ در تهران و نیز در سال‌های ۱۲۷۶ و ۱۲۸۴هـ در تبریز به صورت سنگی به چاپ رسیده است.^۲

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق و شکسته نستعلیق (دو قلم) □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده ۱۳هـ (بخش نونویس: سال ۱۲۷۱هـ) □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز

۱. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۳۲۸.
۲. مشار، خانیابا: فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۲، ص ۱۸۸۳.

و مشکی □ تعداد برگ: ۱۷۵ □ تعداد سطر: ۱۱ (بخش نونویس ۱۲) □ نوع کاغذ: شرقی نخودی ضخیم (بخش نونویس: فرنگی سفید آهار مهره شده) □ اندازه متن: ۹×۱۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۶×۲۰ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج فرسوده یک لایه قهوه‌ای تیره با عطف تیماج قهوه‌ای تیره فرسوده □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: «تَمَّتْ الْكِتَابُ ... در یوم فی بیست و دوم شهر محرم الحرام سنه ۱۲۷۱هـ»

بماند سال‌ها از من نشانِ
بگو بگـریخت از دست زمانه
خط من نیست که من جفا کردم
حیف از این کاغذ که من سیاه کردم
این نوشتم تا بماند یادگار
من غانم خطّ بماند روزگار».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است؛ تعلیقات و حاشیه‌نویسی‌های اندکی در هامش و میان سطور به فارسی و ترکی آذری آمده که برخی معانی فارسی یا ترکی برای عبارات عربی، اعمّ از آیات یا روایات است. از برگ (۱۱۷) تا پایان نونویس شده است. در پشت برگ آغاز یک سیاه مشق و چند یادداشت نامفهوم، در برگ (۱۸) یک تاریخ تولّد مربوط به قوی ئیل سال ۱۳۰۳هـ در هامش برگ (۴۵الف)، دو

مهر بیضی «... حسین ۱۳۱۳»، در هامش برگ‌های (۴۵ب-۴۶الف) چند یادداشت در حساب دفتری!، در هامش برگ (۱۰۰ب) یک یادداشت در مرحوم شدن فردی با نام «افتخاری» با مداد با تاریخ ۱۳۲۸/۱۰/۶ از «حمداللهی»، در هامش برگ (۱۰۵الف) یک یادداشت: «چون خواندن عبدالباقی در قریه آغچه کند من مهال^۱ دارالارشاد اردبیل از بیست (؟) دوم شهر ربیع الاول سنه ۱۲۹۵هـ...»، در هامش برگ (۱۱الف) یک مهر بیضی «اللهم صلّ علی محمد»، در هامش برگ (۱۲۱الف) یک مهر مربع کوچک «عبدالرزاق»، در هامش برگ‌های (۱۳۳ب-۱۳۴الف) یک مهر جالب و زیبا به شکل یک بزکوهی! با چهار بار تکرار «نَحْقَلِی ۱۲۹۸»، در هامش برگ (۱۳۸ب) یک تاریخ تولّد با تاریخ جمادی الاولی ۱۳۱۴هـ در هامش برگ‌های (۱۳۹ب-۱۴۰الف) یک مهر بیضی با چهار بار تکرار «عبدالله ۱۳۳۶»، در برگ «۱۷۱الف» یک یادداشت درباره‌ی باریدن برف در سال ۱۳۰۶هـ در برگ‌های «۱۷۲ب-۱۷۳الف» یادداشتی درباره‌ی شرط بیع، در برگ

1. در نسخه چنین است و صحیح آن «محال»

«۱۷۵ب» اشعاری به فارسی از جمله دو بیت
با مطلع:

من از زبان تــــو دشنام آرزو دارم
شنیده‌ام که کلام تو سخت شیرین است
اگر ز سعدی مسکین و نشانه کلب
گوشه نشینان شهر قزوین است،

چند یادداشت دیگر دیده می‌شود. نیز
در هامش برگ‌های «۱۱۸ب - ۱۱۹الف»
غزلی در ۹ بیت به ترکی آذری که از جمله
ابیات آن:

بیمار عشق، خسته و رنجورم ای طیب
ایتمز ندن بو دردیمه بر چاره تیلرون
آخرده آشکار اولوب بونه عشقه باخ
یوسف کیمی سالور منی بازاره تیلرون
بلبل کیمی نوایه کلوپ ایلرم خروش
ایتمش اسیر هر گلی بر خاره تیلرون،

می‌باشد، دو بیتی به فارسی در هامش
برگ «۱۲۵الف» درباره‌ی فصول سال با
مطلع:

زفروردین چو بگذشتی مه اردیبهشت آید
بمان خورداد تیر آنگه چو مرداد است،

در سال ۱۲۹۵هـ و در برگ «۱۲۷الف»
یک بیت شعر فارسی و یک یادداشت
در قوای انسان، با تاریخ ۱۲۹۴هـ در
هامش برگ «۱۴۱الف» اسامی ماه‌های
شمسی «ثور، سرطان، ...» آمده است. باید

افزود که بین برگ‌های «۱۷الف - ۲۱الف»
جایجایی‌هایی در اوراق دیده می‌شود.

✱

شماره نسخه: «۴۲۵»
شماره ثبت: «۲۱۰۸۰۹»

[۶۷] مختصر غنیة المتملی فی
شرح منیة المصلی = مختصر شرح
منیة المصلی و غنیة المبتدی =
الحلبی الصغیر = الشرح الصغیر
للحلبی = صغیری شرح منیة
المصلی

از: برهان‌الدین ابراهیم بن محمد بن
ابراهیم حلبی قسطنطنینی (درگذشته به سال
۹۵۶هـ در استانبول)^۱

موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)
زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذی جعل
العبادة مفتاح السعادة و مطمح السیادة و ملمح
الحسنی و الزیادة و ... فیقول المفتقر إلى رحمة
ربه الغنی ... قد كنت شرحت کتاب منیة
المصلی شرحاً و سمیته بغنیة المتملی لکن

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱،
ص ۲۷؛ قاموس الاعلام: ج ۱، ص ۵۶۸؛ کتّاله،
عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱، ص ۸۰.

رأيت فيه بعض الإطالة التي ربما أوجبت للمبتدئين والقاصرين ... قال المصنّف بسم الله الرحمن الرحيم تيمناً ...».

انجام: «... نسئل الله مأمول و له الحمد اولاً و آخرأ و ظاهرأ و باطنأ و سرأ و علانية على كلّ حال ... قد تمّت».

کتاب‌شناسی: شارح ابتدا شرحی مزجی بر کتاب فقهی منیه المصلی و غنیه المبتدی تألیف سدید الدین محمد بن محمد بن علی کاشغری (د. ۷۰۵هـ) در احکام نماز نوشته و آن را غنیه المتملی فی شرح منیه المصلی نامیده است که به تعبیر حاجی خلیفه «أقبل علیه الناس و تلقاه الفضلاء بالقبول» مورد توجه دانشمندان و عالمان قرار گرفته بود؛ لیکن به وجود جهت برخی اطنابات و تطویلات در آن شرح، خود حلبی آن را برای تسهیل مراجعه‌ی مبتدیان (تسهیلاً للطالین) اختصار نموده و در ۲۵ شعبان ۹۳۱هـ از آن فراغت یافته است که بعدها در

میان دانشمندان و فقهای اهل سنت به مختصر غنیه المصلی شهرت یافت و آن اثر در واقع همین شرح مورد بحث (نسخه‌ی حاضر) است. در این کتابخانه از شرح کبیر حلبی، با عنوان غنیه المتملی چند نسخه موجود است که از آن جمله می‌توان به دستنویس‌های

جدید به شماره‌های «۸۶۸۴» و «۱۴۷۶۹»^۱ اشاره نمود؛ لیکن به نظر می‌رسد شرح صغیر حلبی (همین نسخه) - بر اساس نسخه‌های فهرست شده - در این کتابخانه منحصر بفرد بوده باشد. البته از این شرح صغیر، در کتابخانه‌های ایران، همچون کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی (ره) در قم و کتابخانه‌های خارج از کشور نسخه‌های متکثر و متعددی در فهرست‌ها و سرچشمه‌ها (منابع) گزارش گردیده است.^۲ باید افزود که این اثر (شرح صغیر) نخستین بار در سال ۱۸۸۹م در لاهور، سپس در سال ۱۸۹۸م در قازان و نیز در سال‌های ۱۲۳۹، ۱۲۴۲، ۱۲۵۳، ۱۲۶۸، ۱۲۶۹، ۱۲۷۳ و ۱۲۷۵هـ - در استانبول و نیز همراه شرح کبیر حلبی به اهتمام مولوی محمدیار در سال ۱۳۱۶هـ در لاهور به صورت چاپ سنگی منتشر شده است.^۳

۱. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: صص ۵۷۳-۵۷۴.

۲. قره‌بلوط، علی‌الرضا: معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۱، ص ۸۱.

۳. احمدخان: معجم المطبوعات العربیة فی شبه

القارة: صص ۱۷-۱۸؛ سرکیس، الیان: معجم

المطبوعات العربیة: ج ۱، صص ۱۳ و ۷۸۶؛ قره‌بلوط،

علی‌الرضا: معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۱،

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ (چند قلم) □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۵۰ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۲۲۰ □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ اندازه متن: ۱۴×۶/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۳×۱۹/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی فرسوده با روکش کاغذ قهوه‌ای روشن با عطف و مغزی تیماج قهوه‌ای با روکش کاغذی کرم □ قطع: رقعی □ رقم کاتب: «قد تَمَّتْ النسخة المباركة بعون الله المعين ... في الضحوة ... من يوم ... خمسون و مائة و ألف ينفع الله ... يوم الدين ... آمين؛ تَمَّتْ».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. حاشیه‌نویسی و تعلیقاتی در هامش و بین سطور به ترکی با لهجه‌ی عثمانی دارد. در آغاز یادداشت‌های پراکنده و نیز دو مهر گردِ کوچک ناخوانا دیده می‌شود. آثار رطوبت در آغاز و انجام و برخی برگ‌های میانی نسخه مشاهده می‌گردد که در انجام باعث محو شدن برخی

از عبارات انجامه شده است. در هامش برگ (۶۹ الف) ۴ بیت شعر به ترکی عثمانی با مطلع ذیل دیده می‌شود:

بر کشی دوشدی قوییه ناگهان
ار جنب ایش قوغا استر اول نوجوان!

✱

شماره نسخه: «۴۲۶/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۱۰»

[۶۸] التجوید (رسالة فی ...)

از: ناشناخته

موضوع: علوم قرآن - تجوید

زبان: ترکی عثمانی

آغاز: افتاده «... حرف هجا یکر می طوقوز قسم مفخمه بر قسم من قته بر قسم تفخیم معه اصله ال الترقيق بر قسمی ترقيق معه اصله التفخیم، مفخمه یدی خصه ضغط قط بو حروفه مفخمه دیرلر قرآن عظیم الشانده کلدیکی یرده تفخیم اوقومه سی واجب اولدوغی ایچون دلیل محمد ابن الجزری مقدمه سنده و حروف الاستعلاء فخم بیوردی ...».

انجام: «... اما ترقيقك حدّ يقدر و اما تاليه شويله کرکدر که بر ترقيق حرف غایت ترقيق اتسه دل اجله بر ذره خربدر و هم عنایت ترتیل تجوید کامل اولور و بالله

ص ۸۱.

1. به جهت رطوبت شدید نسخه، بخش‌های زیادی از انجامه محو شده است.

التوفیق».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در بیان قواعد تجوید و ترفیق و تفخیم است که با بهره‌مندی از آثاری مشهور در تجوید همچون المقدمه الجزریه^۱ شمس‌الدین محمد بن محمد دمشقی جزری (د. ۸۳۳هـ)^۲ نگارش یافته است. به جهت افتادگی از آغاز نسخه، در مصادر و فهرست‌های موجود (قابل دسترس) به آگاهی‌های بیش‌تری درباره‌ی این اثر، دسترسی نیافتیم.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ ترکی (گاهی عرب) □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۱هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۲ (الف - ۲ ب) □ تعداد سطر: ۱۸-۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۱۹×۱۱/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی فرسوده با روکش کاغذی کرم و عطف و مغزی تیماج فرسوده قهوه‌ای همراه لبه برگردان (طبله) □ قطع: خشتی.

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۵، صص ۳۲۰۷-۳۲۰۸.
2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۲، ص ۱۸۷؛ کحاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۱، ص ۲۹۱.

ویژگی‌ها: نوع نگارش و عدم انسجام خطوط و قلم‌خوردگی‌های متن نشان می‌دهد که بایستی نسخه به خط مؤلف بوده باشد. میزان افتادگی برگ‌ها از آغاز چندان مشخص نیست. آثار رطوبت پایین برگ‌ها مشاهده می‌گردد. در انجام برگ‌ی (۳ الف) یک نمودار در قالب دایره درباره‌ی مخرج ادای حروف در دهان و جایگاه زبان در هنگام ادای حروف، ترسیم گردیده است.

✱

شماره نسخه: «۴۲۶/۲»

[۶۹] گزیده تجوید

از: سید محمود بن محمد (عبدالله) ارموی آمدی بروسوی نقشبندی مشهور به «آچیق باش» (درگذشته به سال ۱۰۷۷هـ^۲ در بوسرا)^۴

3. در بیش‌تر منابع و مصادر تاریخ درگذشت «آچیق باش» همین ۱۰۷۷هـ آمده است؛ الا اینکه در معجم تاریخ التراث الاسلامی فی مکتبات العالم (ج ۵، ص ۳۶۲۱) تاریخ کتابت نسخه‌ی کتابخانه‌ی TDK در آنکارا به شماره‌ی «۳۰۱/۱» سال ۹۵۲هـ ثبت شده است که اگر تصحیفی در نقل آن در این سرچشمه (منبع) صورت نگرفته باشد، بدون تردید باید در تاریخ درگذشت مؤلف تجدید نظر نمود!

4. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱، ص ۱۴؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۲،

موضوع: علوم قرآن - تجوید

زبان: ترکی عثمانی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمین ...
بعده بویله دیر فقیر و حقیر و پر تقصیر ...
که ای طالب قرائت قرآن بل کل کم قرآن
عظیم تجوید ایله اوقمق لازم گلور پس
قرائت قرآن دن مقصود طلب ثواب ایکن ...
و بو رساله شریفیه یی تجویدک معتبر
کتابلرندن اخذ ایدوب جمع ایلدم و تورکجه
عبارت کتوردم تا مبتدی اولانلره اخذ آسان
اوله و قواعد ایله دولدردم ... بو رساله نک
اسمین گزیده قدوم زیره هر کتابک گزیده
سیدر ...».

انجام: «... پس لازم اولدیکه بونی بر
باب ایدوب کتاب ایچنده یازه وز الحمد لله
رب العالمین إلى الاختتام و صلى الله على نبیه
و صحبه الکرام؛ تمّت».

کتاب شناسی: کتاب نسبتاً مفصّلی در
احکام تجوید است که با بهره مندی از کتب
معتبر در تجوید همچون: النشر فی قراءات
العشر، الشاطیبه، الجعبری، التیسیر، الوقوف
للسجواندی، درة الفرید، تحفة الحفظ، حلّ

الرموز، قصیده جمال الدین و بعضی رسائل
فارسی و ترکی در ۲۹ باب نگارش یافته
است؛ عناوین ابواب رساله عبارت است از:

۱. دیشلر اقسامن بیان ایدر (در بیان اقسام
دندان)، ۲. مخارج حروف بیاننده در، ۳.
صفات حروف بیاننده در، ۴. نون ساکن و
تنوین اظهار بیاننده در، ۵. ادغام مع الغنة
بیاننده در، ۶. ادغام بلا غنة بیاننده در، ۷.
اقلاب مع الغنة بیاننده در، ۸. اخفاء مع الغنة
بیاننده در، ۹. میم ساکن حکمی بیاننده در،
۱۰. ادغام صغیر خکمی بیاننده در، ۱۱.
ادغام کبیر بیاننده در، ۱۲. رانک تفخیم و
ترقیقی بیانند در، ۱۳. لامک تفخیم و ترقیقی
بیاننده در، ۱۴. مدّات بیاننده در، ۱۵. هانک
کنایه بیاننده در، ۱۶. وقفک احکام بیاننده
در، ۱۷. سکون و روم و اشمام بیاننده در، ۱۸.
کیفیت وقف بیاننده در، ۱۹. اشاره ووقوف
سجاوندی بیاننده در، ۲۰. سکنه بیاننده در،
۲۱. لحن جلی و لحن خفی بیاننده در، ۲۲.
همزتین متصلتین بیاننده در، ۲۳. همزتین
منفصلتین بیاننده در، ۲۴. همزه منفرد بیاننده
در، ۲۵. فی نقل حركة الهمزة إلى الساکنین
قبلها، ۲۶. ترک الهمزة فی مذهب ابوعمر،
۲۷. قرّاء سبعنک و شاگرد لرینک، ۲۸.
قواعد فاتحه بیاننده در، ۲۹. قرآنک جمعی
کیمیکدر و جامع قرآن کیم اولدوغن بیان

ص ۴۱۷؛ محمد ثریا: تذکره مشایخ عثمانیه (سجل
عثمانی): ج ۴، ص ۳۱۹؛ کحّاله، عمر رضا؛
معجم المؤلفین: ج ۱۲، صص ۱۷۴-۱۷۵.

ایدر (در بیان اینکه قرآن را چه کسی جمع‌آوری نموده است). برخی بخش‌های منظوم این اثر، به نظر می‌رسد سرایش خود مؤلف بوده باشد؛ چنان‌که در بین برگ‌های (۶۶ الف - ۶۷ ب) ابیاتی در بیان وقف غفران آمده است که مطلع آن چنین است:

وقف غفران اولدی قرآنده تمام

گر بیلورسن اولوسن اهل کلام

و مقطع آن نیز بدین صورت آمده است:

دیمه آنی کیم ترجمه ایتدی

سید محمود ارموی بیکام!

باید دانست که از این اثر در این

کتابخانه، یک نسخه‌ی دیگر نیز به شماره‌ی

«۱۴۴۳۶/۳»^۱ با عنوان نامشخص تجوید و

قرآّت معرفی شده است. نیز یک نسخه هم

در کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی (ره)

در قم به شماره‌ی «۳۱۲۲»^۲ و بر اساس

سرچشمه‌ها و فهرست‌ها، چند نسخه نیز در

برخی کتابخانه‌های خارج از کشور، همچون

آلمان^۳، سوریه، ترکیه، مصر^۴ و فلسطین

1. صدراپی خویی، علی: فهرست کتابخانه مجلس:

ج ۳۸، ص ۵۷۵.

2. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله

مرعشی: ج ۱، صص ۲۲۳-۲۲۴.

3. Sohrweide, H.: VOHD: B. XIII,3, s.7.

4. مبشر طرازی، نصرالله: فهرس المخطوطات

اشغالی موجود است.^۵

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ (آیات

معرب) □ نام کاتب: عمر بن محمد رهاوی □

تاریخ کتابت: سال ۱۰۸۸ هـ □ محل کتابت:

نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و

مشکی □ تعداد برگ: ۸۵ (۳ ب - ۷۸ ب) □

تعداد سطر: ۱۴ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی

ضخیم □ اندازه متن: ۸/۵×۱۶ سانتیمتر □

رقم کاتب: «تَمَّتْ الْكِتَابُ ... بِعَوْنِ اللَّهِ الْخَالِقِ

عَلَى يَدِ [ال]عَبْدِ الضَّعِيفِ [ال]مَذْنِبِ الْعَاصِي

الْمُحْتَاجِ إِلَى رَحْمَةِ اللَّهِ ... عَمْرُ بْنُ مُحَمَّدٍ

[ال]رَهَاوِي عَنْ جَمَاعَةِ دُرْكَاهِ عَالِي سَنَةِ ثَمَانٍ وَ

ثَمَانِينَ وَ أَلْفٍ مِنَ الْهَجْرَةِ النَّبَوِيَّةِ، ۱۰۸۸ هـ

ای بو یازیمی گورن اهل وفا

دیلــــرم بر فاتحه سزدن رجا

کیم بکا اخلاصله ایتسه دوعا

اولسه محشرده شفیعی مصطفا».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح

گردید است. حاشیه‌نویسی‌هایی در هامش و

میان سطور به زبان ترکی عثمانی دارد که

برخی از انوار العاشقین نقل گردیده و برخی

نیز با نشان‌های «یوسف، ۵ و ...» نشانی

الترکیة العثمانیة: ج ۳، ص ۳۱۵.

5. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۵، ص ۳۶۲۱.

الأمانی

از: تقی الدین ابویوسف (ابوبکر) یعقوب
بن بدران (بدرالدین یوسف) بن منصور
دمشقی ذهی مقری مشهور به «جرائدی»
(در گذشته به سال ۶۸۸هـ)^۱

موضوع: تجوید

زبان: عربی

آغاز: «و هاک بیان الرمز فی سبعة أمت

علی الوزن وهو الفرد احفظوا لیسهلا»^۲.

انجام: «و ناظمها یرجوا نجاة و رحمة من الله

یعقوب ابن بدران ذی العلا».

کتاب‌شناسی: منظومه‌ای در ۹ بیت در
تجوید، قرائت و اسامی قراء که در نهایت
ایجاز و اختصار به نظم درآمده است و ناظم
در آن، تنها به حلّ رموزِ حرز‌الأمانی و وجه
التهانی^۳ اثر منظوم ابوالقاسم بن فیره شاطبی
ضریر (د. ۵۹۰هـ در قاهره) پرداخته است.
از این قصیده‌ی موجز، یک نسخه‌ی دیگر در

دارد. در آغاز مهر گرد «... مصطفی ...
کتبخانه‌سی ... ۱۲۳۹هـ» دیده می‌شود که
بایستی مهر یکی از کتابخانه‌های خصوصی
قدیمی عثمانی (ترکیه) بوده باشد. آثار
رطوبت بر پایین برگ‌ها مشاهده می‌گردد.
پس از برگ انجام (برگ‌های ۷۹ الف -
۸۲ب) فوائدی به زبان ترکی عثمانی در بیان
چگونگی اتصال آخر سوره به اول سوره‌ها
(با مبانی اهل سنت)، در بیان دلائل تشبیه
فرزند به پدر یا مادر و چگونگی دختر یا
پسر شدن فرزند در رحم مادر، دعایی مجرب
هنگام نماز، ادعیه‌ای در بیان مقهوریت
دشمنان، فایده‌ای به عربی با عنوان «المقالة
الثانية فی بیان الفرق بین الحروف المشابهة»،
روایتی به نقل از کعب الاحبار در مورد
مردی که پیش عمر بن الخطاب آمده و
اخباری را که در کتب الانبیاء نسبت به
«هامة» دیده است، بازگو می‌نماید.

✱

شماره نسخه: «۴۲۶/۳»

[۷۰] کشف الرموز فی شرح حرز

الأمانی = الجرائدی فی حلّ الرموز

= رموز القراء و رواتهم = حلّ

الرموز للقصيدة الشاطبية = حلّ

رموز الشاطبية = شرح حرز

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفين: ج ۲،
ص ۵۴۶؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۸، ص ۱۹۷.
2. در نسخه‌ی دانشگاه به این صورت آمده
است که بایستی صحیح هم همین باید باشد:
و هاک بیان الرمز فی تسع ابیت
علی الوزن و هو المفرد و احفظ لیسهلا.
3. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۱، ص ۶۴۷.

می‌رسد که متن نباید خالی از اغلاط باشد. آثار رطوبت بر پایین برگ‌ها مشاهده می‌گردد. برخی از ابیات در هامش نوشته شده است.

*

شماره نسخه: «۴۲۶/۴»

[۷۱] الواضحة فی تجوید الفاتحة

از: برهان‌الدین (تقی‌الدین) ابواسحاق (ابوالعبّاس) ابراهیم بن عمر بن ابراهیم جعبری دمشقی خلیلی مقری شافعی مشهور به «ابن سراج» (درگذشته به سال ۷۳۲هـ در الخلیل)

موضوع: تجوید

زبان: عربی

آغاز: «بحمدک ربی اول النظم ابتدی

و اهدی صلاتی للنبی محمد».

انجام: «و لاربّ الا الله فاعبده مخلصا

فصل علی خیر النبیین احمد».

کتاب‌شناسی: قصیده‌ای دالیه مشتمل بر ۲۲ بیت است که مؤلف در آن تنها به بیان نکات تجویدی سوره‌ی فاتحه پرداخته است. نسخه‌ی کهنی از این منظومه با کتابت سال ۷۷۲هـ (نزدیک عصر ناطم) در کتابخانه‌ی

این کتابخانه به شماره‌ی «۱۳۸۸۱/۲»^۱ موجود است که با عنوان عامّ تجوید منظوم فهرست گردیده است. باید افزود که بر اساس فهرست‌ها و سرچشمه‌های موجود و در دسترس راقم سطور، از این قصیده تنها یک نسخه در کتابخانه‌ی مرکزی دانشگاه تهران به شماره‌ی «۱۹۱۶»^۲ با عنوان رموز القراء و رواهم و یک نسخه نیز در کتابخانه‌ی قره‌حصار - گدیک احمدپاشا (ضمن کتابخانه‌ی آفیون قره‌حصار) در ترکیه به شماره‌ی «۱۷۵۶۲/۴»^۳ گزارش گردیده است.^۴ نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۱هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۱ (۸۱ ب) □ تعداد کلّ سطور: ۹ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه کلّ متن: ۹/۵×۱۰ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: تعلیقات مختصری، گاهی با رموز در ذیل ابیات آمده است؛ به نظر

1. صدراپی خوبی، علی: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳۷، ص ۴۵۷.

2. دانش‌پژوه، محمدتقی: فهرست کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران: ج ۸، ص ۵۳۱.

3. قره‌بلوط، علی‌الرضا: معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۵، ص ۳۹۶۳.

ملی ملک در تهران به شماره‌ی «۳۰۳/۱۱»^۱ و دیگری با کتابت سال ۹۶۱ هـ در کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی (ره) در قم به شماره‌ی «۴۹۳۰/۴»^۲ نگهداری می‌گردد و نسخه‌های متعددی نیز از این اثر در کتابخانه‌های ایالات متحده آمریکا، تونس، مصر، آلمان^۳ و مغرب در معجم التاریخ (ج ۱، ص ۵۱) معرفی شده است. باید افزود که این اثر منظوم موجز، به جهت اهمیت، بعدها مورد عنایت و توجه دانشمندان علم تجوید قرار گرفته، شروحنی بر آن نگاشته‌اند که از جمله می‌توان به شرح شیخ بدرالدین ابوعلی حسن بن قاسم مرادی مصری مالکی مشهور به «ابن‌ام قاسم» (د. ۷۴۹ هـ)^۴، شرح محمد بن سعدالدین احمد نوبی ازهری (سده ۱۰ هـ)^۵ و شرح شمس‌الدین ابوالفضل محمد بن علی دمشقی صالحی مشهور به «ابن طولون» (د.

۹۵۳ هـ)^۶ اشاره نمود که خوشبختانه از شرح «ابن‌ام قاسم» یک نسخه در این کتابخانه به شماره‌ی «۱۲۳۲/۳»^۷ موجود است. ناگفته نماند که در همین کتابخانه اثری به فارسی در تفسیر با عنوان *الواضحة فی تفسیر الفاتحة* از معین‌الدین مسکین بن محمد فراهی هروی (د. ۹۰۷ یا ۹۰۹ هـ) به شماره‌ی «۱۲۲۶۲»^۸ نگهداری می‌گردد که هیچ ارتباطی با اثر مورد بحث ندارد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ ترکی □
نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۱ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۱ (۸۲ الف - ۸۲ ب) □ تعداد سطر: ۱۵ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۹×۱۷/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: اندکی تعلیقات در ذیل ابیات دارد؛ آثار رطوبت بر پایین برگ‌ها مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۴۲۶/۵»

1. حجتی، محمدباقر؛ فهرست کتابخانه ملی ملک: ج ۵، صص ۱۴-۱۵.
2. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله مرعشی: ج ۱۳، صص ۱۲۴-۱۲۵.
3. Ahlwardt, W.: Verzeichniss der Arabischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin. Bd. I, s. 207.
4. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۲، ص ۸۵۷.
5. همان: ج ۴، ص ۲۷۴۶.

6. همان: ج ۴، ص ۲۹۷۴.
7. صدراپی خویی، علی؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳۵، ص ۲۲۶.
8. همان: ج ۳۵، صص ۲۵۶-۲۵۷.

[۷۲] منظومه فی التجوید

از: ناشناخته

موضوع: تجوید

زبان: عربی

آغاز: «بسملة،

حمدة لمن بالوحى أحمد أرسلنا

على كافة الانسان و الربّ العلا

و بعد فخذ تجوید امّ الكتاب مع

و اروایة فی العشر صحّت عن الملا».

انجام: «و تاریخ نظمى فی حرف خیارهم

بیومین بامن فاق فلی العلم اجملا».

کتاب‌شناسی: قصیده‌ای لامیه در ۲۴

بیت است که به نام سلطان ابراهیم بن محمد:

لسلطان ابراهیم بن محمد

من ابنا قرمان خان أوضحهم صلا»

در طی دو روز و تاریخ نظم آن نیز بر

اساس ماده تاریخ «خیارهم» در سال

۸۵۶هـ:

و تاریخ نظمى فی حروف "خیارهم"

بیومین بامن فاق فلی العلم اجملا»

سروده شده است. از این اثر بر اساس

سرچشمه‌ها و فهرست‌های موجود (در

دسترس) در کتابخانه‌های ایران و خارج از

کشور، گویا نسخه‌ای دیگر گزارش نشده

است. در ضمن علی رغم تفحص فراوان در

کتاب معجم الأنساب و الأسرات الحاكمة فی

التاریخ الاسلامی تألیف خاورشناس زامباور،

نیز دانسته نشد که سلطان ابراهیم بن محمد

(زنده در سال ۸۵۶هـ) پادشاه کدام منطقه و

متعلّق به چه سلسله‌ای بوده است؟

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ ترکی □

نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی

۱۱هـ □ محلّ کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و

نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۲ (۸۲ ب -

۸۳ب) □ تعداد سطر: ۱۵ □ نوع کاغذ:

فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن:

۹×۱۷/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: متن خالی از اغلاط نیست.

آثار رطوبت بر پایین برگ‌ها مشاهده

می‌گردد. در هامش برگ (۸۲ ب) یک

حدیث قدسی دیده می‌شود

*

شماره نسخه: «۴۲۶/۶»

[۷۳] قصیده فی حمدالله تعالی

از: ناشناخته

موضوع: عرفان و تصوّف منظوم

زبان: عربی

آغاز: «و کم لله من لطف خفی

یدقّ خفاء عن فهم الزکی

و کم عسر أعاد الله یسراً

و کم همّ تنالون صباحاً».

انجام: «بک أستغیث آغثنی فالوسیلة لی

إلیک من قد دنی من قاب قوسین».

کتاب‌شناسی: قصیده‌ای در ۱۱ بیت است که در تحمید باری تعالی سروده شده است. از این اثر بر اساس سرچشمه‌ها و فهرست‌های در دسترس راقم سطور، تنها نسخه‌ای از آن در کتابخانه‌ی ابن‌یوسف در مراکش - مغرب^۱ موجود است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ ترکی □
نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۱ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۱ (۸۳ الف - ۸۳ ب) □ تعداد کل سطور: ۱۱ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: در هامش.

ویژگی‌ها: آثار رطوبت بر پایین برگ‌ها مشاهده می‌گردد. روی برگ (۸۳ الف) چند بیتی درباره ابوحنیفه آمده است.

✱

شماره نسخه: «۴۲۶/۷»

[۷۴] التجوید (رسالة فی ...)

از: ناشناخته

موضوع: تجوید

زبان: عربی

آغاز: «اعلم أن هاء الضمیر علی خمسة أقسام، قسم لا خلاف فی مدّه، و قسم لا خلاف فی إشباعه، و قسم فی أشباعه خلاف، و قسما لا خلاف فی عدم إشباعه، الأوّل متحرک طرفاه و ما بعده همزة نحو و يعظم ...».

انجام: «... و الروم ما یدرکه الاعمی و البصیر لانّ فیہ صوتاً مع بعض الحركة یکاد الحرف یکون متحرکاً و الله أعلم بالصواب».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای مختصر در علم تجوید است که در آن به مباحث مختلف تجویدی مانند اشباع و مدّ و غیر آن پرداخته است؛ باید افزود که بر اساس سرچشمه‌ها و فهرست‌های موجود و در دسترس، در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور، به نسخه‌ی دیگری، آگاهی نیافتیم.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ ترکی □
نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۱ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۲ (۸۳ ب - ۸۴ ب) □ تعداد سطر: ۱۵ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۹×۱۷/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: در حاشیه تصحیح گردیده؛ آثار رطوبت بر پایین برگ‌ها مشاهده

1. بلعرب، صدیق؛ فهرس خزانه ابن‌یوسف
بمراکش: ص ۳۷۶.

می‌گردد؛ قلم‌خوردگی در متن موجود است.

✱

شماره نسخه: «۴۲۶/۸»

[۷۵] الصلاة (رسالة ...)

از: محمد افندی رومی مشهور به
«قاضی زاده» (سده‌ی ۱۰ و ۱۱هـ)

موضوع: عقاید

زبان: ترکی عثمانی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذي جعل
الصلوة عماد الدين و بضاعة أهل اليقين و
الصلوة و السلام على أفضل المخلوقين... أما
بعد ای طالب حقّ اولان اخوانی مؤمنین بلگل
و آگاه اولغل کیم ایمان و اسلام حضرت محمد
عليه السلام الله تعالى نک جناب علی».

انجام: «... قولنه اعتباریقدر سوزین تابع
اولمیلرمنقول من المجموعة المسّات بزبدة
المسائل من المؤلفات مصطفى بن عبدالرحمن
وزير سلطان سليمان عليهما الرحمة و الغفران؛
تمّت».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای مختصر که مؤلف
در آن به بیان فرائض و نوافل و نمازهای
مندوبه و مکروهه و ... از دیدگاه اهل سنت
(حنفی) پرداخته است؛ مؤلف در ادامه
همچنین فوائدی درباره‌ی فروع و سایر
مسایل جانبی نماز آورده است و در این میان

از سرچشمه‌هایی (منابع) همچون مجمع
المسائل شیخ الاسلام عارف سنانی، فتاوی
تاتارخانی، منیه الفقهاء، زبدة المسائل مصطفى
بن عبدالرحمن وزير سلطان سليمان و دیگران
استفاده شده است. از این اثر نسخه‌ای نیز در
کتابخانه‌ی شهرداری (بلدیّه) استانبول به
شماره‌ی «K.۵۰۴/۱» یکی باغشلاّر^۱ (در ۹
برگ) موجود است. ناگفته نماند که کتابی با
عنوان مفتاح السعادة فی العبادة^۲ از عبدالباقي
بن مصطفى افندی مولوی مشهور به
«عبدالباقي چلبی ده ده» و مختلص به
«وجدی» (م. ۱۰۷۲هـ) در کتابخانه‌ی
دانشگاه قاهره به شماره‌ی «۴۷۵۸»^۳ (در ۷۳
برگ با کتابت ۱۱۰۴هـ) نگهداری می‌گردد
که با رساله‌ی الصلاة (ما نحن فيه)، متحد در
آغاز و موضوع و زبان است، لیکن با توجه
به حجم اثر (۷۳ برگ) نایستی با آن، متحد
بوده باشد؛ به هر تقدیر نیاز به بررسی
تطبیقی، منتفی نیست.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ ترکی □

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۵، ص ۳۳۵.
2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ ایضاح المکنون: ج ۲،
ص ۵۲۴.
3. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۲، ص ۱۵۱۶.

نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۱ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۸ (۸۴ ب - ۹۱ ب) □ تعداد سطر: ۱۵ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۹×۱۷/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. قلم خوردگی‌هایی در متن دیده می‌شود. در انجام برگ‌ی (۹۲ الف - ۹۲ ب) حاوی دعای بعد از نماز دیده می‌شود. آثار رطوبت بر پایین برگ‌ها مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۴۲۶/۹»

[۷۶] التجوید (رسالة فی ...)

از: ناشناخته

موضوع: تجوید

زبان: ترکی عثمانی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذی امرنا إلى قراءة القرآن با التجوید و یسر إلینا ... بوندن صکره معلوم اولکه تجوید قرآن تعلّم اره و عورته فرضدر زیرا حقّ تعالی بیورور و رتل القرآن ترتیلاً یعنی حبیبم قرآن اوقور کن اومکه حرف مخرجندن چقرمیاسن که وره معناه پوزله ...».

انجام: «... تتوین و نون ساکن بو حرفلم اوغرسه ادغام اولنور بلا غثه ح خ ع غ هـ نون ساکن و تتوین بو حرفلم اوغرسه اظهار الونرلر؛ تّت».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای مختصر در تجوید مشتمل بر مباحث ادغام، مدّ، تتوین، اظهار قلب، مخارج حروف و سایر مباحث مطرح شده در علم تجوید است. از این اثر سه نسخه در دارالکتب قاهره به شماره‌های «۱ القراءات و التجوید طلعت»، «۶ قراءات ترکی طلعت» و «۱۲ مجامیع ترکی»^۱ و یکی نیز در کتابخانه‌ی دولتی (سلطنتی) برلین به شماره‌ی «۹۷/۲»^۲ موجود است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ ترکی □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۱ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ برگ: تعداد برگ: ۱۵ (۹۲ ب - ۱۰۶ الف) □ تعداد سطر: ۱۵ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۹×۱۷/۵ سانتیمتر.

1. مبشّر طرازی، نصرالله: فهرس المخطوطات التركية العثمانیّة: ج ۲، صص ۱۸۸-۱۸۹؛ باید افزود که بر روی نسخه‌ی نخست دارالکتب عنوان کتاب به صورت کتاب فی مخارج الحروف ثبت شده است.

2. Pertsch, W.: Verzeichniss der Türkischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin; s. 122-123.

که در چند باب نگارش یافته است؛ عناوین ابواب بازمانده‌ی این نسخه، چنین است: باب احکام النون الساكنة و التنوين (۱۰۹ب)، باب الرآت (۱۱۰ الف)، که شوربختانه به جهت افتادگی از آغاز و انجام نسخه، عنوان اثر و مؤلف آن مورد شناسایی واقع نگردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ ترکی □
نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۱هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۴ (۱۰۷ الف - ۱۱۰ ب) □ تعداد سطر: ۲۵ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۱۱×۱۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و وجود قلم‌خوردگی‌ها در متن و طرز نگارش مشوّش آن، شاید از خطّ مؤلف بودن این اثر حکایت داشته باشد که البته در این باره باید بیش‌تر تحقیق شود. در هامش تعلیقاتی به ترکی آمده است. آثار شدید رطوبت بر فراز و پایین برگ‌ها مشاهده می‌گردد.

*

شماره نسخه: «۴۲۶/۱۱»

[۷۸] التجوید (رسالة فی ...)

از: ناشناخته

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و قلم‌خوردگی‌های در متن دیده می‌شود. عناوین مطالب در هامش نوشته شده است. در انجام فایده‌ای تجویدی دیده می‌شود. در برگ (۱۰۶ب) چند تاریخ تولّد و وفات مربوط به سال‌های ۱۱۳۸، ۱۱۴۳، ۱۱۴۶، ۱۱۴۹، ۱۱۵۲ و ۱۱۵۴هـ— دیده می‌شود نیز آثار رطوبت بر پایین برگ‌ها مشاهده می‌گردد.

*

شماره نسخه: «۴۲۶/۱۰»

[۷۷] التجوید (رسالة فی ...)

از: ناشناخته

موضوع: تجوید

زبان: ترکی عثمانی

آغاز: افتاده «... الف و یا کسره دنصره و واو ضمه دنصره همزیه ملاقی اولسه لر مقدرا لرندن زیاده چکلور لر... قجن حرف مدسکورنی مجاور ... مد اوچ قسمدر، بریسی ساکندن اصلی حرکتدر ...».

انجام: «... بعد الکسره را لری مفتوحه اولان مثالده و رشک غیری قرا وصلده تفخیم ایلدیلر وقف ده ترقیق ایلده دیلر بعد الیاءات گنه را لری مفتوحه ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در تجوید است

موضوع: تجوید

زبان: عربی

آغاز: افتاده «... بالالف و اللام و هی
التشديد البدلی کقوله تعالی و الصالحون و ما
أشبه ذلک ...؛ فصل ثمّ اعلم بأنّ التشديد
المدغم علی ثلاثة أوجه ...».

انجام: «... و اما حروف بوفٍ فیذا جاء
بعد المیم المجزوم ینبغی أن یتحرک المیم و
الذین هم برّهم علیهم و لا الضالین و قوله
أنفسهم فجعلناهم و ما أشبه ذلک؛ تمّ
الکتاب».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در تجوید است
که با عناوین «فصل ثمّ اعلم» نگارش یافته
است و شوربختانه به جهت افتادگی از آغاز،
نام اثر و مؤلف آن مورد شناسایی قرار
نگرفت؛ از این اثر تنها ۵ فصل باقی مانده
است؛ از جمله‌ی فصول آن عبارتست از:
فصل ثمّ اعلم بأنّ التشديد المدغم علی ثلاثة
أوجه ...، فصل ثمّ اعلم بأنّ المدّ الأصلی و هو
کلّ کلمة ممدود ...، فصل ثمّ اعلم بأنّ الوقف
الواجب ...، فصل ثمّ اعلم بأنّ ما النفی ...

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ ترکی □
نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی
۱۱هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و
نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۱۱۱ الف
- ۱۱۱ ب) □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ:

فرنگی ضخیم نخودی □ اندازه متن:
۹×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: در حاشیه تصحیح شده است.
آثار رطوبت بر فراز و پایین برگ مشاهده
می‌گردد.

*

شماره نسخه: «۴۲۶/۱۲»

[۷۹] الوقوف (رسالة فی ...)

از: ناشناخته

موضوع: تجوید و فقه اهل سنت

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، اعلم أن فی القرآن سبعة
عشر موضعاً لا یجوز الوقف عامداً و أنه یکفر
إن اعتقد ذلک سواء کان ذلک فی الصلوة أو
خارج الصلوة و یفسد الصلوة بالاجماع ...».

انجام: «... علی قوله إن الانسان لفی
خسر و یتدیء إلا الذین آمنوا؛ و السابع
عشر أن یقف علی قوله فویل للمصلّین و
یتدیء بقوله الذین هم عن صلوتهم ساهون
و الله أعلم بالصواب».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای بسیار موجز در
بیان ۱۷ موضع از وقف در قرآن کریم که بر
اساس دیدگاه اهل سنت (حنفی) در در میان
نماز یا جز آن، موجب کفر فرد می‌شود. بر
اساس سرچشمه‌ها و فهرست‌های موجود،

در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور، به نسخه‌ی دیگری، آگاهی نیافتیم.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ ترکی □
نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۱هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۲ (۱۱۱) ب - ۱۱۲ (الف) □ تعداد کل سطور: ۱۶ □ نوع کاغذ: فرنگی ضخیم نخودی □ اندازه متن: ۹×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: آثار رطوبت بر فراز و پایین برگ‌ها مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۴۲۶/۱۳»

[۸۰] رعاية التجويد

از: ناشناخته

موضوع: تجويد

زبان: ترکی عثمانی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على خير خلقه محمد و آله اجمعين؛ اما بعد بلکه که درستکلا فاضلرک و شریفک و منفعتلورق علم لردن اعلم کلام الله رب العالمين در دخی آدم ... اما تجويد بيان اتک لکه چوق کتاب لر تصنيف اتمش لر عربی و پارسی منظوم و منشور، اما بو ضعیف بو مختصری قلدی تا مبتدی سهل و قتده نسنه

فهم ایلیه ...».

انجام: «... بندن ارتق یردا لکن الله لفظنوک لام تغلیظ اولور تعظیم چون، تمام اولدی رعایه التجويد الله کی عنایه برله و الله أعلم بالصواب و إلیه المرجع و المآب».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای مختصر در بیان تجويد که در ۵ باب نگارش یافته است: ۱. استعاذه و بسمله بیان ایدر، ۲. مدّ و قصر و سکون و وقف و روم و اشمای بیان ایدر، ۳. اظهار و ادغام و اذک ذال و قدک دال و تاء تأنیث و مثلک و لک و قلک لا من بیان ایدر، ۴. نون ساکنله تنونک کلمه لرن بیان ایدر، ۵. رانک تفخیم و ترقیق بیان ایدر. باید افزود که بر اساس سرچشمه‌ها و فهرست‌های در دسترس، در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور، به آگاهی‌های بیش‌تری دسترسی نیافتیم.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ ترکی □
نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۱هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۳ (۱۱۲) الف - ۱۱۴ (ب) □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی ضخیم نخودی □ اندازه متن: ۹×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: آثار رطوبت بر فراز و پایین برگ‌ها مشاهده می‌گردد.

*

شماره نسخه: «۴۲۶/۱۴»

[۸۱] التجوید (رسالة فی ...)

از: ناشناخته

موضوع: تجوید

زبان: ترکی عثمانی

آغاز: «حروف، حرفک جمعی در، حرف لغتده طرفه در له، اصطلاحده صوت ممتد علی مقطّع محقق المقدّر و یختصّ بالانسان وضعاً؛ حرف دخی ایکی قسمدر بر قسمی حروف اصول عربیّه در و بر قسمی حروف فروع انصحبّه اول دخی بش در، همزه ...».

انجام: «... بر قسمی بالگور مستقلیه مطبقنک تفخیم یالگوز مستعلیدن اقوادر ... اقوی نحو قال و العسی، تمّت».

کتاب‌شناسی: رساله‌ی بسیار موجزی در بیان تعریف لغوی و اصطلاحی حروف و بیان ترقیم و تفخیم برخی حروف از جمله حرف راء است که با در آن از مقدمه‌ی جزری نیز بهره برده شده است. بر اساس سرچشمه‌ها و فهرست‌های موجود و در دسترس، در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور، به نسخه‌ی دیگری، آگاهی نیافتیم.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی

۱۱هـ □ محلّ کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۱ (۱۱۴ب) □ تعداد کلّ سطور: ۱۶ □ نوع کاغذ: فرنگی ضخیم نخودی □ اندازه متن: ۹×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: وجود برخی قلم‌خوردگی‌ها در متن و طرز نگارش مشوّش آن، شاید از خطّ مؤلف بودن این اثر حکایت داشته باشد که البتّه باید بیش‌تر تحقیق شود. آثار رطوبت بر فراز و پایین برگ مشاهده می‌گردد.

*

شماره نسخه: «۴۲۶/۱۵»

[۸۲] التجوید (رسالة فی ...)

از: ناشناخته

موضوع: تجوید

زبان: ترکی عثمانی

آغاز: «فصل فی ذکر المدّات، بلگل کم مدّات بش قسمدر، بر قسم مدّ متّصل در، بر قسم مدّ منفصل در ...».

انجام: «ارتضی دخی تفخیم در کرسی کسر عارضی اولدوغیجون ارتیتم ده بویله در، تمّت بعون الله تعالی».

کتاب‌شناسی: رساله‌ی مختصری در بیان برخی قواعد تجوید، به خصوص بحث مدّها و انواع آن است. بر اساس سرچشمه‌ها و

فهرست‌های موجود، در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور، به نسخه‌ی دیگری، واقف نشدیم.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ مایل
به نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
کتابت: اواخر سده‌ی ۱۱هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد
برگ: ۲ (۱۱۵ الف - ۱۱۶ ب) □ تعداد
سطر: ۱۳ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی
ضخیم □ اندازه متن: ۷/۵ × ۱۱/۵ سانتیمتر.
ویژگی‌ها: این نسخه به جهت الصافی
بودن به این مجموعه از نظر قطع کاغذ، سائز
آن اندکی کوچک‌تر از سایر برگ‌های این
مجموعه است. آثار رطوبت بر فراز و پایین
برگ مشاهده می‌گردد. قلم‌خوردگی‌های
مختصری در متن دیده می‌شود.

✱

شماره نسخه: «۴۲۶/۱۶»

[۸۳] زینة القرآن = الوقوف

(رسالة فی ...)

از: ناشناخته

موضوع: تجوید و فقه اهل سنت

زبان: ترکی عثمانی

آغاز: «بلغل که قرآنده اون یدی یرده
هر کم وقف اتسه نمازی باطلدر و هم کافر

اولور، اول سورہ بقرہ ایچنده فلماً أضاءت ما
حوله وقف اتسه ...».

انجام: «الثابع [كذا] عشر سورة الماعون
ایچنده فویل للمصلین وقف اتسه الذین هم
بشلسه کافر اولور، یعنی وای اول کشیکه کم
تکریه غا ایدر دیمک اولور؛ تمت الكتاب بعون
الله تعالی».

کتاب‌شناسی: رساله‌ی کوتاهی در بیان
۱۷ موضع از آیات قرآن کریم که وقف در
آنها بر اساس مبانی اهل سنت (حنفی) جایز
نیست و علاوه بر بطلان نماز، موجب کفر
آنان نیز می‌شود. نام اثر بر فراز برگ نخست
رساله، به صورت زینة القرآن و سورة الخطأ
قی القرآن ثبت شده است! باید افزود که بر
اساس سرچشمه‌ها و فهرست‌های موجود،
در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور، به
نسخه‌ی دیگری از این اثر، آگاهی نیافتیم.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ مایل
به نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
کتابت: اواخر سده‌ی ۱۱هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد
برگ: ۲ (۱۱۷ الف - ۱۱۸ الف) □ تعداد
سطر: ۱۳ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی
ضخیم □ اندازه متن: ۷/۵ × ۱۱/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه نیز به جهت
الصافی بودن سائز برگ‌های آن اندکی

کوچک‌تر از سایر برگ‌های این مجموعه است. آثار رطوبت بر فراز و پایین برگ مشاهده می‌گردد. قلم‌خوردگی‌های مختصری در متن دیده می‌شود. در برگ (۱۱۸ب) روایتی نبوی به روایت انس بن مالک و ابوسعید خدری به نقل از تفسیر کبیر (فخر رازی) در بیان اسامی شیطان در سوره ی فاتحه که انجام آن افتاده است، و نیز در برگ (۱۱۹الف) برگ‌ی الصاقی با برشی خاص به شکل یک ظرف، آمده که به نظر می‌رسد آغاز یک رساله‌ای ناقم به ترکی در تجوید بوده باشد؛ آغاز آن چنین است: «و دخی بلگل که تجوید لغته معنسی وارد اصطلاح معنسی وار، لغته معناسی اتقاند، یعنی بزرگ او قومق اصطلاح معنسی حرف ینه مستحق اولورسه ادغامدن اظهاردن ...»؛ در برگ (۱۱۹ب) فایده‌ای در تجوید به ترکی عثمانی همچنین در برگ الصاقی (۱۲۰الف) - ۱۲۰ب) شبیه همان برگ پیش‌گفته که در واقع تعلیقه‌ای کوتاه است به زبان عربی بر یک منظومه در تجوید که متن آن شناخته نشد؛ لیکن در انجام آن کلمه‌ی «طاش کوپری» آمده است که قاعداً بایستی منظور، صاحب مفتاح السعادة، مصطفی طاشکوبری زاده بوده باشد.

شماره نسخه: «۴۲۷/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۱۱»

[۸۴] لغة المراح = لغات عربی -

ترکی

از: ناشناخته

موضوع: لغت

زبان: عربی - ترکی عثمانی

آغاز: «بسملة، زاح: طریق، زحزاح: واسع یول، تفّاح: الله، ازواح: شراب، جناح: قنت، نجاج: قورتلجق، لمع: جکدی ...».

انجام: «... طوال: مبالغه ايله اوزن اولجی، علامرّ مبالغه ايله بلنجی، ... ادغام، سرّ، فرّ، عضّ، حبّ، فردد، صکک، حبد، ظلّ ...» ناقم.

کتاب‌شناسی: فرهنگ لغت عربی به ترکی عثمانی است که ترکی آن به صورت زیرنویس و مورب نگارش یافته است. به نظر می‌رسد در آن اثر لغات (در این نسخه حدود ۱۵۰ واژه) موجود در مراح الأرواح فی التصریف، تألیف احمد بن علی بن مسعود، به ترکی با لهجه‌ی عثمانی توضیح داده شده است؛ البته به جهت ناقم ماندن متن، این موضوع باید بیش‌تر بررسی گردد که آیا این اثر حقیقتاً به کتاب مراح الارواح وابسته است یا نه؛ باید افزود که بر اساس

فهرست‌های در دسترس، در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور، به نسخه‌ی دیگری از این اثر اطلاع نیافتیم.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ ترکی (عربی) و نستعلیق تحریری (ترکی) □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۰هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنگرف (خطوط عربی: مشکی، خطوط ترکی: شنگرف) □ تعداد برگ: ۲ (۲ب - ۳ب) □ تعداد سطر: ۲۲ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۸×۸/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰×۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذ کرم با تیماج فرسوده، عطف تیماج فرسوده قهوه‌ای روشن همراه لبه برگردان (طبله) □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: فراز برگ‌ها رطوبت دیده است. در پشت جلد و برگ آغاز نسخه، نام‌های «ملا اسمعیل» و «السید الحاج مصطفی افندی» آمده است که گویا نام مالکان نسخه بوده است؛ نیز بین برگ‌های (۱ الف - ۲ الف) فوائد و یادداشت‌هایی در برخی فروع فقهی غماز، فرعی فقهی درباره‌ی احکام محتمل، دعای درباره‌ی مصون ماندن از بیماری طاعون، فایده‌ای درباره‌ی استخاره، فایده‌ای در بیان دادن سلام به برخی کسان و ندادن

به برخی دیگر، فایده‌ای فقهی در فرق بین «دین و ملّة» و ... که به نقل از عمر نسفی، مفاتیح الصلوة و ... آمده و جملگی به عربی است؛ نیز دعایی در عافیت به ترکی و عربی دیده می‌شود.

✱

شماره نسخه: «۴۲۷/۲»

[۸۵] لغات عربی - ترکی

از: ناشناخته

موضوع: لغت

زبان: عربی - ترکی عثمانی

آغاز: افتاده «... ریق الشمس: قتی اسد و گونه قرشو بقجق ابلک ایللر کورنن، ری: ایکن، ریه ...؛ فصل ز؛ زایرة: عورة نی زنی، زامرة، زاید: منع ایدجی، زامله: مسافر دوستی، زافله: مرّک، زارعی: اکنجی ...».

انجام: «زجی: صواقمق، زجاج: جمع زجه، زج: شکود بندکی دمر، زهت: ف، زحق: غزا و دشمنن یکایورمک، امهلمک، زحرجه: اراقلق ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: فرهنگ لغت عربی به ترکی عثمانی با عناوین «فصل - فصل» است که معانی ترکی آن زیرنویس شده است و شوربختانه به جهت افتادگی بسیاری از کتاب، نام اثر و مؤلف آن مورد شناسایی

دقیق قرار نگرفت.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ و نستعلیق (دو قلم) □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده ی ۱۰هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنگرف □ تعداد برگ: ۱ (۴ الف - ۴ ب) □ تعداد سطر: ۷ (با زیرنویس ۱۴) □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۴×۱۰ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: آثار رطوبت روی این اثر مشهود است. زیرنویس ترکی برخی واژه‌ها در انجام نانوشته است. لبه و فراز برگ نخست ترمیم و وصالی گردیده است.

✱

شماره نسخه: «۴۲۷/۳»

[۸۶] لغت منتخب = لغات عربی

- ترکی = قاموس عربی - ترکی

از: ناشناخته

موضوع: لغت

زبان: عربی - ترکی عثمانی

آغاز: «آذان: جمع اذن، آن: بلجی و عالم و زمان و بیر شیئکی نهایته بالغ اولمش، آل محمد: محمدک اهل بیت و قومی و کوک کنارنده اغرن، آل ابراهیم: اسماعیل و اسحاق کذا وقع فی القرآن، آل عمران: موسی و

هرون، آله: معبودلر و بتلر ایلمک ...».

انجام: «... یومئذ: اول گون ایچنده، یوم القیامة: قیامت گون... یوم الحساب، یوم العرض، یوم الحسرة، یوم الندامة، یوم هم الذی یوعدون».

کتاب‌شناسی: فرهنگ لغت دو زبانه ی عربی و ترکی عثمانی مفصلی به ترتیب الفبا و تقدیم مفتوح بر مضموم و آن نیز بر مکسور مانند روش / قنوم عجم است که از باب الألف مع الهمزة شروع و به باب الباء مع الیاء ختم می‌گردد و در نسخه ی حاضر با اندکی اختلاف به صورت «باب الحاء، باب الفاء» و در قالب «فصل - فصل» نگارش یافته است. در این اثر، کلمات عربی آورده شده و ذیل هر یک از آن کلمات، ترجمه ی ترکی آن‌ها نوشته شده است. باید دانست که تألیف این فرهنگ لغت به سال‌های پیش از سده ی ۱۱هـ برمی‌گردد. از این اثر چهار نسخه ی دستنویس، یکی در کتابخانه ی آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره) در قم به شماره ی «۴۴۵۸»^۱ و سه نسخه ی دیگر در دارالکتب قاهره، به شماره‌های «۲ معاجم ترکیه تیموریه»، «۳ معاجم ترکیه تیموریه» و «۳۷

۱. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله

مرعشی: ج ۱، صص ۲۳۰-۲۳۱.

لغة ترکی طلعت^۱ موجود است که در آن مصادر نیز مؤلف به صورت ناشناخته معرفی شده‌اند. ناگفته نماند که عناوین نسخه‌ی کنونی، با نسخه‌ی مکتبه‌ی عامره‌ی مرعشیه در ظاهر امر یکی نیستند؛ لیکن در تطبیق، از نظر متن، کاملاً با آن نسخه سازگار است!

نسخه شناسی: □ نوع خط: نسخ (عربی معرب)، نستعلیق و نسخ (ترکی معرف) □ نام کاتب: علی بن یوسف □ تاریخ کتابت: چهارشنبه درماه رمضان سال ۹۶۹ هـ □ محل کتابت: تیره^۲، مقام گازر اورغا □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنگرف و مشکی □ تعداد برگ: ۱۸۱ (۵ الف - ۱۸۵ الف) □ تعداد سطر: ۷ (با زیرنویس ۱۴) □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده ضخیم □ اندازه متن: ۱۶×۱۱ سانتیمتر □ رقم کاتب: «قد وقع الفراغ من هذه النسخة الشريفة يوم الأربعاء في شهر رمضان في بلدة تیره بمقام كازر اورغا سنة تسع و ستين و تسعمائة كتبه علي بن يوسف غفرالله له و أحسن والديهما و إليه، من دعاء للكاتبين حاسبه يسيراً حاسبين»

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح

گردیده است؛ تعلیقات مختصری نیز به ترکی و عربی در هامش برخی برگ‌ها دیده می‌شود. آثار رطوبت روی برگ‌های نسخه مشهود است. در انجام (برگ ۱۸۵ ب) چند محاسبه ریاضی و نیز نام «ملا اسمعیل» که گویا تملکی مربوط به سال ۱۳۰۳ هـ است.

*

شماره نسخه: «۴۲۸»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۱۲»

[۸۷] خير القلائد شرح جواهر

العقائد = شرح القصيدة النونية في
العقائد

از: عثمان بن عبدالله کلیسی حلبی
قسطنطینی مشهور به «عربانی»^۳ (درگذشته
به سال ۱۱۶۸ هـ در مدینه)^۴

موضوع: عقائد

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذي نور قلوبنا
بعقائد أهل العرفان و صرف صدورنا عن
عقائد أهل الزيغ و الضلال و الطغيان... و بعد

3. البان سرکیس در معجم المطبوعات العربية و

المعربة (ج ۲، ص ۱۳۲۲) نسبت مشهور وی را
«عربانی‌زاده» ثبت نموده است.

4. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱،
ص ۶۵۸؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۴، ص ۲۰۹.

1. مبشر طرازی، نصرالله: فهرس المخطوطات
التركية العثمانية: ج ۳، ص ۲۱۶ و ج ۴، ص ۹.

2. تیره شهری در نزدیکی ازمیر - ترکیه
می‌باشد.

فالاخلاق بين أولى الابواب ... إنَّ أشرف العلوم من جميع الجهات هو علم التوحيد... قال في المشهور من الأخبار أنَّ بني اسرائيل تفرقت على اثنتين و سبعين ملَّة و تفرق أمتي على ثلاث و سبعين ملَّة كلَّهم في النار إلا واحدة ... لا تجتمع على الضلالة على ما ورد في الحديث و قد صَفَّ العلماء من السلف و الخلف في هذا العلم كتباً و رسائل ... و من جملتها ما نظم نظام جواهر المعاني ... افاضل بلاد الروم ... مولانا خضر بيك ابن الجلال ... مع صغر حجمه ... و قدر شرح الفاضل المحقق ... المولى الخيالى و قد شرح هذا النظم شارح آخر و اعترض على الخيالى ... فحدانى إلى هذا إلى شرح لا طويل مملّ و لا قصير محل ... ثمَّ اعلم أنَّ هذه القصيدة اللطيفة ...».

انجام: «... و هو قول المولى الخيالى و لو كانت من كلام الناظم المحقق لشرحتها و هذا آخر ما قصدناه و تتمّة ما أردناه من شرح هذه القصيدة الفاخرة و الحمد لله أولاً و آخراً ... إلى يوم الدين؛ تَمَّت الكتاب بعون الله الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: قاضی خضربیک بن جلال‌الدین عثمان بن احمد پاشا سورحصاری (د. ۸۶۳هـ)^۱ قصیده‌ای نوییّه^۲ در ۱۰۵ بیت

در بیان اعتقادات اهل سنّت (حنفیان) از مباحث توحید، نبوت و معاد با عنوان *عجالة لیلین*^۳ سرود؛ سپس تلمیذ خضربیک، یعنی شمس‌الدین احمد بن موسی خیالی ازنیقی (د. پس از ۸۸۶هـ) آن را شرح نمود و پس از آن شارح دیگری آن قصیده را دوباره شرح کرده و در آن به شرح خیالی انتقادات و اعتراضاتی نمود؛ برای نمونه گفته است که در شرح خیالی فرق گذاشته نشده بین مذهب ماتریدیّه و اشعریه؛ به هر تقدیر کلیسی شرح حاضر (خیر القلاند) را با استفاده از مطالب شروح متعدّد آن قصیده، جمع‌آوری و تألیف کرده است. از این اثر در معجم التاریخ (ج ۳، ص ۱۹۴۹) چند نسخه‌ی دستنویس، از کتابخانه‌های عراق و ترکیه گزارش شده است. این شرح نخستین بار در سال ۱۳۰۱هـ در آستانه (استانبول) به چاپ رسیده است.^۴

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ و

کحّاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۴، ص ۱۰۰؛

بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱، ص ۲۹۰؛

بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱، ص ۳۴۶.

2. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۳۴۸.

3. ألا یا أيّها السلطان نظمی

عجالة ليلة أو لیلین.

4. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیّة: ج ۲،

ص ۱۳۲۲.

1. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۲، ص ۳۰۶؛

نستعلیق (دو قلم) □ نام کاتب: مصطفی وهبی بن محمد افندی مدرس زاده یانیوی □ تاریخ کتابت: سال ۱۲۱۹ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۱۳۹ □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۷×۹ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۵/۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذ ابرو و باد سبز مغز پسته‌ای، عطف پارچه فرسوده کرباس، مغزی تیماج فرسوده زرشکی با لبه برگردان (طلبه) □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: «تَمَّت ... عن يد [الـ] عبد الفقير الحقير المعترف بالعجز و التقصير مصطفی وهبی بن محمد افندی مدرس زاده یانیوی غفر الله ... سنة تسع عشر و مأتین و ألف من هجرة ... سنة ۱۲۱۹ هـ و ما ترکت شیئاً قصداً إلا ما وقع سهواً ... مکفراً لذنوی».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و حاشیه‌نویسی با نشان «منه» دارد که به نقل از خود شارح نوشته شده است. نیمه‌ی نخست این نسخه به نسخ و نیمه دوم نیز نستعلیق می‌باشد. برخی آثار رطوبت در برگ‌های آغازین، و میانی و انجام نسخه مشهود است. در آغاز نسخه ۴ بیت شعر به زبان ترکی در مدح برخی معصومین علیهم

السلام آمده است:

بحمدالله که اسلامه دلیلیم مصطفی گلدی امیرم رهبرم شاهی علی المرتضی گلدی ایامم اول کرم کافی نیجه بن یومیم اونی رسولک قرّة العینی حسن خلقی رضاگلدی فدا اولسون اکا جانم هم اولدر قرّة العینم ایکی عالمده سلطانم حسینی کربلا گلدی اکا انس ملک یتدی انا اون بنده‌سی یتدی جهانک قطبی عالمده علی زین العبا گلدی. همچنین یک نثر ادبی ملمّع فارسی - ترکی «هماره غنچه مرا طرب نسیم فیض بله گشاده و مقاصد ما فی باللری فوق الاراده آماده اولمری دعوی» که به نظر می‌رسد انشایی تمرینی برای سطور آغازین مکتوبات و نامه‌های ادبی است. نیز تملک «حسن بن حاج صالح» در نقطه‌ی شروع برگ آغازین و پشت جلد آمده است.

✱

شماره نسخه: «۴۲۹/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۱۳»

[۸۸] ضوء المصباح = الضوء المنیر علی المصباح فی النحو = الضوء فی تلخیص المفتاح فی شرح المصباح للمطرزی = شرح المصباح = الضوء فی شرح

المصباح للمطرزى

از: تاج‌الدین محمد بن محمد بن احمد
اسفراینی (درگذشته به سال ۶۸۴هـ)^۱

موضوع: ادبیات عرب - نحو

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، قوله أمّا بعد حمدالله، أمّا

کلمة فيها معنى الشرط فلذلك كانت ألفاً لازمة لها؛ قال سيبويه قولهم أمّا زيد فمنطلق معناه مهما يكون من شيء فزيد منطلق ... و بعد من الظروف الزمانية و ...».

انجام: «... هذا باب للإطناب فيه مجال لكّنه يغضى إلى الملل فاقترصرت على هذا القدر فليس الذى ... من تحرير هذا الكتاب أعزّ الله أبصر ... فى العالمين اقتداء بما يوم».

کتاب‌شناسی: شرح مزجى متوسطى بر کتاب نحوى مشهور المصباح فى النحو^۲، تأليف ابوالفتح ناصر بن عبدالسيد بن على مطرزي خوارزمى (د. ۶۱۰هـ)^۴ است که شارح پس از تأليف شرح تفصيلى آن، با عنوان المفتاح فى شرح المصباح^۵، به درخواست استادش

1. بغدادى، اسماعيل پاشا؛ هدية العارفين: ج ۲، ص ۱۳۴؛ كحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفين: ج ۱۱، ص ۱۸۰.

2. اين نسخه فاقد ديباچه‌ى شارح است؛ آغاز مقدمه‌ى وى بر اساس نسخه‌ى «۷۴۲۸» هين كتابخانه چنين است: «بسملة، إنّ أحقّ ما يتوشّع بذكره صدور الكتب و الدفاتر ...» (بنگريد به: فهرست كتابخانه مجلس: ج ۲۵، صص ۴۰۷-۴۰۸)؛ شايبسته توجه است که از فحوای عبارت توضیحی فهرست‌نگار کتابخانه‌ى آيت‌الله العظمى مرعشى (بنگريد به: فهرست كتابخانه: ج ۳۲، ص ۱۷۴) چنين برمى آيد که با اين سرآغاز (إنّ أحقّ ... هم خود ضوء المصباح شروع مى‌شود و هم خطبه‌ى شرح [= حاشيه] آن، ليکن در ادامه، متن آن دو متفاوت مى‌شوند و بنابر اين چنين نتيجه گرفته شده که نسخه‌ى شماره‌ى «۱۷۷» آن کتابخانه‌ى عامره - و پيرو آن نسخه‌ى شماره‌ى «۷۴۲۸» کتابخانه‌ى مجلس که با استناد به نسخه‌ى مکتبه‌ى مرعشيه و توضيحات کتاب‌شناسى آن نوشته شده - ممکن است که هر دو نسخه، شرح [= حاشيه] ضوء المصباح بوده باشند و نه خود ضوء المصباح (نيز بنگريد به: فهرست نسخه‌هاى خطّی عربی کتابخانه ندوة العلماء لکهنو: صص ۷۰۲-۷۰۳). البتّه اثبات اين موضوع نياز به

دقت، تأمل، تطبيق و بررسى بيش‌ترى دارد؛ بخصوص اينکه خوشبختانه از شرح [= حاشيه] ضوء المصباح نيز نسخه‌اى به شماره‌ى «۱۳۴۵۹» در کتابخانه‌ى مجلس (بنگريد به: فهرست کتابخانه: ج ۳۶، صص ۴۰۵-۴۰۶) و نسخه‌اى نيز به شماره‌ى «۱۲۶۶۴» در کتابخانه‌ى عامره‌ى مرعشيه (بنگريد به: فهرست کتابخانه: ج ۳۲، ص ۱۷۴) موجود است.

3. حاجى خليفه؛ كشف الظنون: ج ۲، صص ۱۷۰۸-۱۷۰۹.

4. بغدادى، اسماعيل پاشا؛ هدية العارفين: ج ۲، ص ۴۸۸؛ زرکلى، خيرالدين؛ الأعلام: ج ۷، ص ۳۴۸؛ كحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفين: ج ۱۳، ص ۷۱.

5. قره‌بلوط، على‌الرضا؛ معجم تاريخ التراث

برهان‌الدین نسفی^۱ تألیف نموده است که شاید بتوان به نوعی آن را تلخیص از شرح بزرگ خود (المفتاح) دانست. از این اثر یک نسخه در همین کتابخانه‌ی به شماره‌ی «۷۴۲۸»^۲ معرفی شده است. همچنین نسخه‌های دستنویس متعددی نیز در کتابخانه‌های داخلی و خارجی^۳ از سوی علیرضا قره بلوط در معجم التاریخ (ج ۵، ص ۳۱۴۰) گزارش گردیده است. باید افزود که این شرح، به جهت اهمیت مورد توجه دانشمندان و عالمان قرار گرفته و تعلیقات و حواشی متعددی بر آن نگاشته‌اند^۴ که نسخ برخی از آن‌ها در همین کتابخانه موجود است.^۵ این اثر در سال ۱۸۵۰م در لکهنو به صورت چاپ سنگی منتشر شده است.^۶

الاسلامی: ج ۵، ص ۳۱۴۰.

1. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله مرعشی: ج ۱، ص ۱۹۲.
2. صدراپی خویی، علی: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۲۵، صص ۴۰۷-۴۰۸.
3. حمصی، اسماء؛ فهرس دارالکتب الظاهرية (النحو): ص ۵۸۲.
4. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۷۰۸-۱۷۰۹.
5. صدراپی خویی، علی: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳۶، ص ۴۰۵ و ج ۳۸، ۱۴۶.
6. سرکیس، الیان؛ معجم المطبوعات العربية: ج ۱،

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق و نسخ (چند قلم) □ نام کاتب: حاجی احمد ... □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۶۰هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و قرمز در برخی موارد نانوشته □ تعداد برگ: ۹۳ (۱ب- ۹۳ب) □ تعداد سطر: ۱۳ □ نوع کاغذ: فرنگی ضخیم نخودی □ اندازه متن: ۱۳×۷/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۵/۲۰×۱۴/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی فرسوده با روکش کاغذی کرم، با عطف و مغزی تیماج قهوه‌ای فرسوده دارای لبه برگردان (طبله) □ قطع: رقی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. حاشیه‌نویسی اندکی در هامش و میان سطور به عربی و ترکی با نشان‌های «سید عبدالله و ...» دارد. بخش‌هایی از نسخه پس برگ‌های «۱ب، ۳ب، ۷ب، ۱۸ب، ۲۱ب، ۵۴ب، ۶۳ب، ۶۴ب، ۶۶ب و ۷۴ب» افتاده است. آثار رطوبت بر فراز و پایین برگ‌ها مشاهده می‌گردد؛ اما متن آسیب

ص ۴۳۶؛ صالحی، محمدعسی؛ المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع: ج ۱، ص ۶۷؛
7. در آغاز نسخه عبارتی به ترکی آمده است که به احتمال زیاد مربوط به رقم کاتب «تحریر الحاجی احمد ... ۱۱۶۰هـ» می‌باشد. در صورت تشکیک در آن، به هر حال نسخه از سده‌ی ۱۲هـ است.

ندیده و خواناست نیز بخش‌هایی از برگ‌ها آسیب جانوری دیده است. در آغاز چند یادداشت، مربوط به سال ۱۱۶۰ هـ از جمله چند سطری از یک مکتوب به زبان ترکی با لهجه‌ی عثمانی: «اعزّ تلو سعادتلو مزید صحبتلو قراندشم اعزام سلطانم حضرینله ...» از منلا محمد افندی آمده است؛ نیز نام «اسماعیل افندی» که ممکن است نام مالک نسخه بوده باشد. برگ نخست نونویس از اوایل سده‌ی ۱۳ هـ بوده و آن مجدول به شنگرف و کمند کشی به رنگ قرمز می‌باشد. در انجام نیز چند نام «اسرائیل، ابراهیم، محمود و ...» با تاریخ‌های ۱۲۰۰ و ۱۲۰۸ هـ آمده است.

*

شماره نسخه: «۴۲۹/۲»

[۸۹] الکافیة

از: ابو عمرو جمال‌الدین عثمان بن عمر صعیدی مصری مالکی نحوی مشهور به «ابن حاجب» (درگذشته به سال ۶۴۶ هـ)^۱
موضوع: ادبیات عرب - صرف
زبان: عربی

آغاز: افتاده «... خفیفه ساکنه و مضده مفتوحة مع غیر الألف و تختصّ بالفعل المستقبل فی الأمر و النهی و الاستفهام و التمنی و العرض ...».

انجام: «... و المخففة تحذف للساکن فی الوقف فیرد ما حذف و المفتوح ما قبلها تقلب ألفاً، و الله تعالی أعلم بالصواب».

کتاب‌شناسی: نسخه‌ای از این اثر پیش‌تر در همین مجموعه به شماره‌ی «۴۲۰/۱» معرفی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □
نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۱ (۹۴ الف - ۹۴ ب) □ تعداد سطر: ۱۱ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۵/۵×۱۳/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه از آغاز افتادگی دارد. این نسخه دارای حاشیه‌نویسی در هامش و میان سطور با نشان‌های «وافیه، جاربردی، جامی و ...» است. آثار اندک رطوبت بر نسخه دیده می‌شود. در برگ (۹۵ ب) یک بیت شعر عربی چند بار تکرار شده است:

یا طالب العلم باشر الورعا
و جئب النوم و حذر الشبعا

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱، ص ۶۵۴؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۴، ص ۲۱۱؛ کحّاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۶، ص ۲۶۲.

نیز در پایان آن، دو مهر بیضی، یکی «بسته فیض الله، عبدالله ۱۲۵۰» و دیگری ناخوانا مشاهده می‌گردد. بر پشت جلد پایان کتاب، نام «... عارف افندی ...» با مداد آمده که در شهر چوروم - ترکیه نوشته شده است.

✱

شماره نسخه: «۴۳۰/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۱۴»

[۹۰] شرح کتاب فی فقه العامة

از: ناشناخته

موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)

زبان: عربی

آغاز: «کتاب البیوع، هو أى البیع الذی دلّ علیه البیوع لغة مبادلة مال بمال مطلقاً و هو من الأضداد يقال باع الشيء إذا شرّاه أو اشتراه و تعدى إلى المفعول الثانى بلا حرف و بها يقال باعه الشيء و باعه منه ...».

انجام: «... (برگ ۷) کتاب الشهادات آورده عقیب کتاب الإقرار ... (برگ ۸) و لو قضی بلا ذکر تجد نفذ کذا فی العمادیة و لا یسأل بلاطن الخصم ... یعنی أنّ القاضی علی ظاهر العدالة فی المسلم ...» افتاده.

کتاب شناسی: شرح مزجی کتابی فقهی بر مبنای دیدگاه اهل سنت (حنفی) است. این اثر شرح مشتمل بر بخش اندکی از کتاب

البیوع و بخشی نیز از کتاب‌های اقرار و شهادات است و باقی آن بخش‌های آن افتاده است. در کتابخانه‌ی اوقاف بغداد به شماره‌ی «۱۹۲۴۶» دستنویسی با سرآغازی مشترک با نسخه‌ی مورد بحث، به صورت ناشناخته معرفی شده است. باید دانست که سرآغاز کتاب البیوع کتب فقهی اهل سنت، با عناوین: الوضوح فی شرح المحرّر، شرح المنهاج، تبیین الحقائق فی شرح کنز الدقائق، شرح وقایة الروایة، شرح مجمع البحرین و ملتقى النهرین، الکافی شرح الوافی، الکفایة فی شرح الهدایة، کشف الرقائق (حقائق) فی شرح کنز الدقائق^۱ بسیار شبیه به سرآغاز نسخه‌ی مورد بحث است و شایسته است پژوهشگرانی که به متن این آثار دسترسی دارند، نسبت به تطبیق ابواب و سرعنوان‌های این اثر اقدام نمایند، تا اینگونه آثار در فهرست‌ها ناشناخته معرفی

1. جبوری، عبدالله؛ فهرس مكتبة الأوقاف العامة في بغداد: ج ۱، صص ۵۱۷ و ۶۸۹؛ محمد، محمود احمد؛ فهرس مكتبة الأوقاف المركزية في السليمانية: ج ۱، صص ۲۸۰ و ج ۲، ص ۲۰۰؛ حسین، عثمان؛ فهرس مكتبة عبدالله بن عباس بمدينة طائف: ص ۱۷۹؛ حاجی خلیفه؛ كشف الظنون: ج ۲، صص ۲۰۲۰-۲۰۲۴؛ هدّو، حمید مجید؛ فهرس مكتبة جامعة مدينة العلم في الكاظمية: ص ۲۸؛ حافظ، محمد مطیع؛ فهرس دارالکتب الظاهرية (الفقه الحنفي): ج ۲، صص ۱۰۱ و ۱۱۶.

نشوند!

نسخه شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
کتابت: سده ۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم
□ عنوان ها و نشانی ها: قرمز □ تعداد برگ:
۸ (۱ب - ۸ب) □ تعداد سطر: ۱۵ □ نوع
کاغذ: فرنگی نخودی □ اندازه متن:
۹×۱۸/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۷×۲۱/۵
سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی فرسوده با
روکش کاغذ کرم، با عطف و مغزی تیماج
مشکی فرسوده □ قطع: خشتی.

ویژگی ها: در حاشیه تصحیح گردیده
است. حاشیه نویسی در میان سطور و هامش
با نشان های «اخی چلبی، محمد وانی رحمة
الله، فرشته، عزمی، صدرالشریعة و ...» دارد.
بخش هایی از نسخه، رطوبت دیده است. در
آغاز نسخه، ۴ بیت شعر ترکی با لهجه ی
عثمانی با مطلع:

درویش اولان عاشق گرک یولنه هم صادق گرک
بغری واخی یائق گرک جان گوزلرین آچق گرک
آمده است. در انجام نیز (برگ ۹ الف)

1. وی بایستی همان «محمد بن بسطام بن خلیل
حسینی وانی خوشایپ ارزنی (درگذشته به سال
۱۰۹۶ هـ)» بوده باشد (بنگرید به: قره بلوط،
علی الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۴،
ص ۲۶۳۹).

چند فایده ی فقهی و منطقی به نقل از
مشکلات، جامع الرموز و ... دیده می شود.

✱

شماره نسخه: «۴۳۰/۲»

[۹۱] صفوة (= صفوان)

المنقولات فی شرح شروط الصلاة

= شرح مختصر فی شروط الصلاة

از: ناشناخته

موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)

زبان: عربی

آغاز^۲: «بسملة، الحمد لله الذى أنزل
الفرقان من السماء وجعل العبادة سبباً لفلاح
الإنسان و الصلوة و السلام على محمد و آله
الذين اتبعوا أحكام القرآن؛ أمّا بعد فلما رأيت

2. در برخی مصادر همچون معجم تاریخ التراث
الاسلامی (ج ۱، صص ۲۷۳-۲۷۴) رساله ی شروط
الصلاة تألیف شمس الدین احمد بن سلیمان توقادی
مشهور به «ابن کمال پاشا» (د. ۹۴۰ هـ) که رساله ای
مستقل است با صفوة [= صفوان] المنقولات فی شرح
شروط الصلاة از مؤلفی ناشناخته، که شرح یک کتاب
فقهی است، یکی دانسته شده است و افزون بر مورد
یاد شده، سر آغاز و انجام آن دو اثر نیز کاملاً متفاوت
است!

3. آغاز نسخه ی دارالکتب ظاهریّه چنین است:
«الحمد لله الذى نزل الفرقان وجعل العبادة سبباً لفلاح
الإنسان ...».

هذا المختصر متداولاً بين الطالبين و لم يكن له شرح وافي فشرحتُ بقدر الإمكان بعون الله الملك المَنَّان و سميَّته صفوان المنقولات في شرح الشروط الصلوة و أسئل الله تعالى أن يجعله خالصاً لوجهه و مكفراً لذنوبي قال المصنّف رحمه الله عليه: باب شروط الصلوة و هي ثمانية الأوّل من شروط الصلوة الوضوء بالضمّ و هو في اللغة النظافة و شرعاً غسل الوجه و اليدين و ...».

انجام: «... منها الاغتسال المندوب الغسل لوقوف مزدلفة و لدخول مكّة و المدينة و زيارة روضة النبي عليه السلام اللهم يسّر لنا و لجميع المسلمين دخول الحرمين الشريفين و زيارة سيّد الثقلين و صلّى [الله على] محمّد و آله و أصحابه أجمعين؛ تمّت هذا الكتاب بعون الله الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: شرحی مزجی بر یک متن فقهی مختصر (متداول بین عموم) در تبیین شروط ۸ گانه‌ی نماز از دیدگاه اهل سنت (حنفیان) است و متأسفانه علی رغم تفحص فراوان در سرچشمه‌ها و فهرست‌ها، دقیقاً دانسته نشد که متن فقهی مختصر متداول چیست. از این اثر نسخه‌ای در دارالکتب ظاهریّة - دمشق به شماره‌ی «۸۱۰۷»^۱

موجود است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۲۲ (۹ب - ۳۰ب) □ تعداد سطر: ۱۵ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ اندازه متن: ۱۷×۸/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است؛ حاشیه‌نویسی به ترکی عثمانی و عربی میان سطور دارد. بخش‌هایی از نسخه، رطوبت دیده است.

✱

شماره نسخه: «۴۳۰/۳»

[۹۲] مختصر القُدوری =

المختصر فی الفروع

از: ابوالحسن احمد بن محمد بن احمد بغدادی قدوری حنفی (درگذشته به سال ۴۲۸هـ در بغداد)^۲

موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، کتاب الطهارة قال الله

(الفقه الحنفی): ج ۲، صص ۳۳۴-۳۳۵.

2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفين: ج ۱،

ص ۷۴؛ کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفين: ج ۲، ص ۶۷.

1. حافظ، محمد مطیع؛ فهرس دارالکتب الظاهریّة

تعالی یا ایُّها الذین آمنوا إذا قمتم إلى الصلوة فاعسلوا وجوهکم و ایدیکم إلى المرافق و امسحوا برؤوسکم و أرجلکم إلى الکعبین؛ ففرض الطهارة غسل الأعضاء الثلاثة و مسح الرأس و المرفقان و الکعبان یدخلان فی الغسل و المفروض فی مسح الرأس مقدار الناصیة و هو ربع الرأس لما روی عن المغيرة بن شعبه «...».

انجام: «... کتاب الزکوة، الزکوة واجبة على الحرّ المسلم ... و سلاح الاستعمال زکوة و لایجوز أداء الزکوة ... أو مقارنته العزل مقدار الواجب من تصدّق ماله ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: متن مختصر مشهور و معتبری در فقه اهل سنت (حنفیان) از کتاب الطهارة تا کتاب الوصایا است که به جهت اهمیت آن، مورد عنایت و توجّه فقها و عالمان قرار گرفته و سال‌ها در مدارس دینی مورد تدریس و تدرّس و مراجعه‌ی دانشجویان علوم اسلامی بوده است و آنان مطالعه‌ی آن را موجب برکت و ازدیاد روزی می‌دانسته‌اند، چنان‌که حاجی خلیفه درباره‌ی این اثر به نقل از صاحب‌انوار/الأدعیة گوید: «إنّ الحنفیّة یتبرّگون بقراءة فی ایّام الوباء و هو کتاب مبارک من حفظه یمکن أَمیناً من الفقر حتّى یمکن أن یمکن قراءه علی أستاذ صالح و دعا له عند ختم الکتاب بالبرکة فإنّه یمکن

مالکاً لدراهم علی عد مسائله!» باید افزود این اثر دارای شروح و تعلیقات بسیار و نیز دارای چند ترجمه به زبان ترکی عثمانی، فارسی، اردو، پشتو^۱ و ... است که حاجی خلیفه در کشف الظنون (ج ۲، صص ۱۶۳۱-۱۶۳۴) و علیرضا قره بلوط در معجم التاریخ (ج ۱، صص ۴۰۹-۴۱۱) گزارشی از آن‌ها بدست داده‌اند و نسخه‌هایی از این شروح در این کتابخانه موجود است. از مختصر قدوری در این کتابخانه‌ی نسخه‌های متعدّدی موجود است که از آن جمله می‌توان به نسخه‌های جدید شماره‌ی «۱۳۷۳۸»^۲، «۱۴۰۲۳»^۳ و «۴۳۰/۳» کریم‌زاده» اشاره نمود. اکثر کتابخانه‌های ایران، همچون کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی^۴ و آستان قدس

۱. احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیّة فی شبه القارة: صص ۳۴۸-۳۴۹؛ در این مصدر افزون بر چاپ‌های متعدّد مختصر قدوری، به برخی ترجمه‌های فارسی و پشتو اشاره شده است.

۲. صدرایی‌خویی، علی: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳۷، صص ۲۶۸-۲۶۹؛ باید افزود که این نسخه در فهرست کتابخانه، به صورت ناشناخته و با عنوان عامّ فقه حنفی معرفی شده است که بدین وسیله استدراک می‌گردد.

۳. همان: ج ۳۸، ص ۴۴.

۴. در این کتابخانه، گاهی بین دو اثر در فقه حنفی، ملتقی الأبحر و مختصر القدوری که از نظر

رضوی و نیز سایر کتابخانه‌های جهان، عمدتاً حاوی نسخ مختصر قدوری هستند^۱. باید افزود که این اثر در سال ۱۸۴۷م در دهلی، به سال ۱۸۷۰م در لاهور، سال‌های ۱۸۸۰ و ۱۹۰۹م در قازان، در سال ۱۳۰۳هـ در بمبئی، سال‌های ۱۳۱۰ و ۱۳۱۷هـ در استانبول و نیز بارها در قاهره به صورت سنگی به چاپ رسیده است^۲.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری (چند قلم) □ نام کاتب: نامعلوم □
تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۱۴ (۳۱ب - ۴۴ب) □ تعداد سطر: ۱۵ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی (با تاریخ

۱۸۴۴م درون کاغذ) □ اندازه متن: ۸×۱۷/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. ترجمه‌ی ترکی برخی واژه‌ها در ذیل عبارات میان سطور آمده، آثار رطوبت روی برگ‌های دیده می‌شود.

*

شماره نسخه: «۴۳۰/۴»

[۹۳] ضوء المصباح = الضوء
المنیر علی المصباح فی النحو =
الضوء فی تلخیص المفتاح فی
شرح المصباح للمطرزی = شرح
المصباح = الضوء فی شرح
المصباح للمطرزی

از: تاج‌الدین محمد بن محمد بن احمد
اسفراینی (درگذشته به سال ۶۸۴هـ)^۳
موضوع: ادبیات عرب - نحو

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، قوله أمّا بعد حمدالله، أمّا
کلمة فيها معنى الشرط فلذلك كانت ألفاً
لازمة لها؛ قال سیبویه قولهم أمّا زيد فمنطلق

سرآغاز مشترک هستند، اشتباهاتی صورت گرفته است؛ برای نمونه نسخه‌ی شماره‌ی «۷۷۸۳» (بنگرید به: فهرست کتابخانه: ج ۲۰، ص ۱۴۵) بر اساس سرچشمه‌ها و فهرست‌ها (بنگرید به: حافظ، محمد مطیع؛ فهرس دارالکتب الظاهرية «الفقه الحنفی»: ج ۲، ص ۱۵۵)، مختصر القدوری است که به اشتباه با عنوان ملتقى الأبحر معرفی شده است و بدین وسیله استدارک می‌گردد.

۱. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۱، صص ۴۱۲-۴۱۳.
۲. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربية: ج ۲، ص ۱۴۹۸؛ احمدخان؛ معجم المطبوعات العربية فی شبه القارة: صص ۳۴۸-۳۴۹.

۳. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۲، ص ۱۳۴؛ کخاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۱، ص ۱۸۰.

معناه مهمما یکون من شیء فزید منطلق ... و بعد ظرف من الظروف الزمائیة ...».

انجام: «... نحو جائی زید و رأیت زیداً و مررتُ بزید و أمّا الثانی فلا یخلو إمّا أن یکون آخره ألفاً و واواً أو یاءاً فإن کان آخره ألفاً ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: نسخه‌ای از این اثر پیش‌تر در همین مجموعه به شماره‌ی «۴۲۹/۱» معرفی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۱۸ (۴۵ب - ۶۲ب) □ تعداد سطر: ۱۵ □ نوع کاغذ: شرقی نخودی ضخیم (برگ پایانی فرنگی نخودی) □ اندازه متن: ۸×۱۵/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و حاشیه‌نویسی فراوانی به عربی میان سطور و هامش برگ‌ها با نشان‌های «العرب، و الله اعلم، قاضی، قاضیلجق، جامی، حسن افندی، حاشیه، شرح، ق، حاجی بابا، منه، نورالدین و ...» دارد. آثار رطوبت روی برگ‌های نسخه مشهود است. کاغذ این رساله با سایر کاغذهای این مجموعه متمایز است. در انجام

برگی (۶۳ب) یک فایده‌ی فقهی به نقل از خزانه الاکمل و ۷ بیت شعر ترکی با لهجه‌ی عثمانی در مدح حضرت رسول اکرم (ص) با عنوان «الهی توحید بود» مطلع ذیل آمده است:

عاشقنک انواری سن سین یا محمد مصطفی
حق تعالی یاری سن سین یا محمد مصطفی
در تلیم درکانه گلدیم آغلیوب بالوارمایه
لطفیله گل قل شفاعت یا محمد مصطفی.

✱

شماره نسخه: «۴۳۰/۵»

[۹۴] شرح کتاب فی فقه العامة

از: ناشناخته

موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)

زبان: عربی

آغاز: افتاده «... محمد نضاً إلا من أراد أن یقول أکلت فقال کفرتُ أنه لا یکفر قالوا هذا محمول علی ما بینہ ... (۶۵ الف) کتاب النکاح، لما فرغ عن ... و الاستحسان شرعی فی النکاح ... أختار صاحب المحيط و ... صاحب الکافی و سائر المحققین ...».

انجام: «... و فيه خلاف الشافعی و هو نظیر نکاح الأخت فی عدّة ... و لانکاح حبلی ... کحامل ... فإن النسب فی ...» ناتمام.

کتاب‌شناسی: شرح مزجی و استدلالی

کتابی فقهی از اهل سنت (حنفی) است که گاهی بر خلاف نظر مختار، به مذهب شافعی نیز با عنوان «خلافاً للشافعی» (۶۹ الف) اشاره دارد. این اثر که تنها بخش اندکی از شرح الفاظ کفر و نیز بخشی از کتاب النکاح آن باقی مانده است، به جهت افتادگی از آغاز و ناتمام ماندن از انجام، متأسفانه نه ماتن و نه شارح اثر مورد شناسایی واقع نگردید! در این اثر از آثاری در فقه اهل سنت، همچون کتاب الکافی (۶۵ الف) و المحيط (۶۵ الف)، الوقایة (۶۶ ب)، الهدایة (۶۷ الف)، التاتارخانی (۶۸ الف) و ... نقل مطلب گردیده است.

نسخه شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده ۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و گاهی قهوه‌ای! □ تعداد برگ: ۸ (۶۴ الف - ۷۱ الف) □ تعداد سطر: ۱۶ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید نازک □ اندازه متن: ۱۴×۹ سانتیمتر.
ویژگی‌ها: حاشیه‌نویسی در برگ (۶۵ ب) دارد. آثار چربی و رطوبت روی برگ‌ها مشاهده می‌گردد.

*

شماره نسخه: «۴۳۱/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۱۵»

[۹۵] ایفاظ النائمین و إفهام

القاصرین

از: تقی‌الدین محمد بن پیرعلی
بالکسیری برگوی مشهور به «برگلی» و
«بیرکلی» (درگذشته به سال ۹۸۱ هـ)^۱

موضوع: عقاید

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمین و الصلوة والسلام علی محمد و آله أجمعین و بعد فهذه رسالة معمولة لإیفاظ النائمین و إفهام القاصرین ما ادعیناه و أظهرناه حیث کان للناس فتنة بسبب الزهول و الغفلة...».

انجام: «... بإذن الله و يجعل الرّجس علی الذین لا یعقلون قل لأن اجتمعت الإنس و الجنّ علی أن یحرتوا بدلیل علی الحواشی یأتوا به بعضهم لبعض ظهیر؛ الحمد لله الذی هدانا لهذا و ما کنا لنهتدی لولا أن هدانا الله».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای کوتاه در بیان برخی مسایل اعتقادی و اخلاقی که مؤلف با استفاده از آیات، روایات و برخی گفته‌های دانشمندان همچون، ابن‌الهمام، ابویوسف،

۱. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱،

ص ۲۵۳؛ کخاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۹،

ص ۱۲۳؛ بغدادی، اسماعیل‌پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲،

ص ۲۵۲.

ابواللیث و نقل مطالبی از کتب روایی، فقهی و ... همچون شرح الهدایة، المبسوط، المحيط البرهانی، النوادر آن را نگاشته است. از این اثر نسخه‌های دستنویس متعددی در دست است که علیرضا قره بلوط در معجم التاریخ (ج ۴، صص ۲۹۸۵-۲۹۸۶) گزارشی از آن‌ها بدست داده است. این اثر یک بار در سال ۱۲۸۰هـ در استانبول به چاپ رسیده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: [عبدالرحمن بن محمد کوردستی] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۱۶۰هـ] □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۵ (۱ب - ۵ب) □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ اندازه متن: ۱۴×۷/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰×۱۴/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: میشن زرشکی فرسوده‌ی یک لایه مجدول □ قطع: جیبی.

ویژگی‌ها: در آغاز نسخه نام «عاشق احمد سنه ۱۲۳۷هـ» آمده است که گویا وی مالک نسخه بوده است.

✱

شماره نسخه: «۴۳۱/۲»

[۹۶] إِنْقَازُ الْهَالِكِينَ

از: تقی‌الدین محمد بن پیرعلی
بالکسیری برگوی مشهور به «برگلی» و

«برگلی» (درگذشته به سال ۹۸۱هـ)

موضوع: فقه و عقاید

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذي أنزل على عبده الكتاب ليخرج الناس من الظلمات إلى النور و جعل هدى و بشرى لأولى الألباب ليعملوا به ... و بعد فهذه رسالة معمولة لإبطال ما شاع في البلاد و اشتهر فيما بين العباد و العباد من اتخاذ القرآن العظيم و الفرقان الكريم تنزيل من رب العالمين ... و يحصل هذا المفرض و الغاية بمقدمة و مقصد و خاتمة؛ أمّا المقدمة ففي ما يتوقف عليه المقصود و فيها أربع مقالات ...».

انجام: «... كل فرض جرّ نفعاً فهو روبا و كون الريح للقيم دون الوقف و الرابع كونهم سبباً للأكل بالدين و ابتذال القرآن العظيم فنعوذ بالله تعالى من أفعالهم ... و أوضاعهم؛ تمت الرسالة».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای است در عقاید، اخلاق، عرفان و فقه، مشتمل بر یک مقدمه و مقصد و خاتمه؛ مقدمه شامل ۴ مقاله و هر مقاله دارای چند مبحث و چند قسم و همچنین مقصد اصلی کتاب نیز شامل دو مسلک می‌باشد. عناوین این رساله چنین است: المقدمة: ففي ما يتوقف عليه المقصود (۴ مقاله)؛ المقالة الأولى: في النية، المقالة الثانية: في

الریاء و ما يتعلّق به، المقالة الثالثة: في الفرق بين الصلة الشرعيّة والأجرة، المقالة الرابعة: في تحرير الدعوى و تعيينها من بين المتشابهات. المقصد: في إثبات المدعى (۲ مسلک)؛ المسلک الأول: في الإثبات التحقيقي، المسلک الثاني: في إثبات التقليد. الخاتمة: في دفع ما يظنّ أنّه يدلّ على خلاف المدعى. از این اثر نسخه‌های دستنویس متعدّدی در دست است که علیرضا قره بلوط در معجم التاريخ (ج ۴، ص ۲۹۸۵) گزارشی از آن‌ها بدست داده است. این اثر در سال ۱۲۸۰هـ در استانبول به چاپ رسیده است. باید افزود که از این اثر ترجمه‌های متعدّدی به زبان ترکی با لهجه‌ی عثمانی در دست است که عمدتاً مترجمان آن‌ها ناشناس می‌باشند و نسخه‌های آن‌ها در برخی کتابخانه‌های ترکیه^۱ یافت می‌شود.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: عبدالرحمن بن محمد کوردستی □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۶۰هـ □ محلّ کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۲۰ (۶ب - ۲۵ب) □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ اندازه متن:

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۴، ص ۲۹۸۶.

۷/۵×۱۴ سانتیمتر □ رقم کاتب: «تت ... علی ید أحقر الطلاب و أضعف العباد عبدالرحمن بن محمد الكوردستی عصمها الباری عن الفتن ... سنة ۱۱۶۰هـ».

ویژگی‌ها: آثاری از رطوبت بر فراز و پایین برخی برگ‌ها دیده می‌شود. برخی کلمات پایان رساله محو شده است!

✱

شماره نسخه: «۴۳۱/۳»

[۹۷] الاعتقادات = رسالة فی ما يتعلّق ببيان الاعتقادات و الأخلاق و الأعمال

از: رضاء الدین مصطفی بن علی قسطنطینی واعظ رومی نقشبندی مشهور به «نجار زاده» و «دلکرزاده» و «مصطفی رضا افندی» و متخلّص به «رضا» (درگذشته به سال ۱۱۵۹هـ)^۲

موضوع: عقاید و اخلاق

زبان: عربی

آغاز: بسملة، الحمد لله الذی جعل ترتیب العلوم و الأعمال فريضة علی العباد فی جميع

2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۲، ص ۴۴۶؛ بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۲، ص ۱۸۷؛ کخاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۲، ص ۲۶۵.

الأوقات و الأحوال و الصلوة و السلام على رسولہ الذی علی صفة الکمال أمّا بعد فهذه رسالة تتعلّق ببيان الاعتقادات و الأخلاق و الأعمال علی الترتیب و الإجمال ...».

انجام: «... لا یفرق الرجل و المرأة و القهقهة فی کلّ صلوة ذات رکوع و سجود و المباشرة الفاحشة أی المعادة بین الرجل و المرأة عریاناً؛ تمّت».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در بیان برخی مسایل اعتقادی و اخلاقی است که در ۳ باب به درخواست برخی اخوان و خلان با استفاده از آیات و روایت و نقل اقوال برخی دانشمندان همچون ابن‌ملک و نیز برخی کتب همچون التوضیح و التلویح، المشارق و ... نگارش یافته است: عناوین ابواب چنین است: الباب الأوّل فی الاعتقادات، الباب الثانی فی الأخلاق و الباب الثالث فی الأعمال الظاهرة. از این اثر یک نسخه‌ی دستنویس در کتابخانه‌ی مدرسه‌ی عالی شهید مطهری (سپهسالار سابق) در تهران به شماره‌ی «۶۵۶۲/۳»^۱ و ده‌ها نسخه نیز در

کتابخانه‌های مهمّ ترکیه موجود است.^۲
نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ (دو قلم) □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محلّ کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۹ (۲۷ب - ۳۵الف) □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی و سفید □ اندازه متن: ۹×۱۶ سانتیمتر □ رقم کاتب: «تمّت الرسالة الشریفة و باللفظ قليلة و بالمعنی كثيرة صتّفها نجّار زاده المفقی فی آدنه سابقاً»

ویژگی‌ها: بخش‌هایی از برگ‌های این نسخه به شدّت رطوبت دیده و در برخی نقاط به کلمات نیز آسیب رسانده است، لیکن با زحمت خواناست! و برخی برگ‌های پایانی به جهت رطوبت شدید، پوسیده شده‌اند.

✱

شماره نسخه: «۴۳۱/۴»

[۹۸] وصیّة أبی حنیفة

از: ابوحنیفه نعمان بن ثابت کوفی
بغدادی تیمی مشهور به «امام اعظم»

2. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۵، صص ۳۷۱۱-۳۷۱۲؛ ششن، رمضان؛ ایزکی، جواد؛ آق‌پینار (آق‌کار)، جمیل؛ فهرس مکتبه کوبریلی: ج ۳، ص ۳۱۵.

1. دانش پزوه، محمدتقی؛ منزوی، علی‌نقی؛ فهرست کتابخانه سپهسالار: ج ۳، ص ۱۶۴.

در گذشته به سال ۱۵۰هـ در بغداد)^۱

موضوع: عقاید و اخلاق

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، روی عن أبي حنيفة رحمة الله تعالى عليه، أنه قال في مرض موته: اعملوا أصحابي و إخواني، وفقكم الله تعالى، أن مذهب أهل السنة و الجماعة على اثنتي عشرة خصلة فمن كان منكم يستقيم على هذه الخصال لا يكون مبتدعاً... أولها الإيمان إقرار باللسان و تصديق بالجنان و معرفة بالقلب...».

انجام: «... و عائشة رضی الله عنها بعد خديجة الكبرى أفضل النساء العالمين وهي أم المؤمنين و مطهرة من الزنا و بريئة عما قال لها الروافض فمن شهد بالزنا فهو ولد الزنا و أهل الجنة في الجنة خالدون و أهل النار في النار خالدون لقوله تعالى في حق المؤمنين: أولئك أصحاب النار هم فيها خالدون؛ تمت كتاب الوصية للإمام».

کتاب‌شناسی: وصیت ابوحنیفه در مرض مشرف به موت اوست که حاوی نکته‌های اخلاقی و اعتقادی موافق با عقاید اهل سنت

(حنفیان) است و آن در ۱۲ «نوع» با ذکر آیات و روایات نبوی (ص) نگارش یافته است. باید دانست که ابوحنیفه دارای وصیت‌نامه‌های متعددی است: ۱. وصیت وی به اصحابش (نسخه‌ی مورد بحث)؛ ۲. وصیت وی به فرزندش حماد؛ ۳. وصیت وی به قاضی ابویوسف بن ابراهیم (د. ۱۸۲هـ)؛ ۴. وصیت وی به شاگردش یوسف بن خالد سقی بصری^۲. باید افزود که از این وصیت‌نامه نسخه‌های متعددی در این کتابخانه موجود است که از آن جمله می‌توان به نسخه‌های شماره‌ی «۴۸۴۸/۱۵»^۳، «۸۸۷۲/۱۴»^۴ اشاره نمود. در بسیاری از کتابخانه‌های ایران و کشورهای دیگر نسخی از وصیت‌نامه‌ی ابوحنیفه یافت می‌شود^۵. این اثر به زبان‌های فارسی^۶، ترکی استانبولی

2. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۵، صص ۳۸۴۲-۳۸۴۴.

3. منزوی، احمد؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۳،

ص ۲۸۶.

4. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۶۵۸.

5. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۵، صص ۳۸۴۲-۳۸۴۳.

6. منزوی، احمد؛ فهرستواره کتابهای فارسی:

ج ۶، ص ۶۸۶.

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲،

ص ۴۹۵؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۸، ص ۳۶؛

کحّال، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۳، ص ۱۰۴.

(چاپ ۱۹۶۲م)، اردو، پنجابی، پشتو و ... برگردانده شده است. این منفرداً یا به انضمام الفقه الاکبر ده‌ها بار، از جمله در سال ۱۸۹۲م در اسکندریه، سال ۱۲۶۰هـ در لکهنو، سال ۱۲۹۹هـ در هند، سال ۱۹۳۶م در قاهره، بدون تاریخ در حیدرآباد و سرانجام در سال ۱۳۴۱هـ در لاهور^۲ به چاپ رسیده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۶ (۳۶ب - ۴۱ب) □ تعداد سطر: ۱۳ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید و زرد □ اندازه متن: ۱۲×۶ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: بخش‌هایی از برگ‌های این نسخه به شدت رطوبت دیده و در برخی نقاط به کلمات نیز آسیب رسانده است و نیز برخی برگ‌های پایانی به جهت رطوبت شدید، پوسیده شده‌اند.

❖

شماره نسخه: «۴۳۲/۱»

۱. احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیة فی شبه القارة: صص ۱۴۳-۱۴۵.
۲. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۵، ص ۳۸۴۳؛ احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیة فی شبه القارة: صص ۱۴۳-۱۴۵.

شماره ثبت: «۲۱۰۸۱۶»

[۹۹] سفینه = جنگ اشعار

از: شاعران مختلف

موضوع: ادب منظوم

زبان: فارسی

آغاز: «بسمله،

بنام خداوند جان و خرد

کزین برتر اندیشه بر نگذرد

خداوند نام و خداوند جای

خداوند روزی ده رهنمای».

انجام: «باو نصرت به پرچم اقبال

خوردش از نام پنج تن فی الحال

ظفر و فتح و نصرت اقبال

از پس و پیش و از جنوب و شمال».

کتاب‌شناسی: مجموعه‌ی ادبی بسیار

نفیسی از اشعار منتخب شعرای بزرگ ایران

زمین است. این جنگ ادبی، حاوی گزیده

شاهنامه‌ی فردوسی (۱ب)، ابیاتی از یغما (۲

الف)، ابیاتی از ابن‌حسام (۲ الف - ۲ب)،

فالنامه خواجه نصیرالدین طوسی (۳ الف)،

نان و حلوای شیخ بهایی (۳ب - ۵ب)،

گزیده‌ای از ابیات انوری (۶ الف - ۱۲ب)،

قصیده‌ای در مدح حضرت مولی‌الموحدین

امیرالمؤمنین علی علیه السلام گویا از همو

(۱۲ب - ۱۴ الف)، قصیده‌ای بی‌نقطه در مدح

۱۳۳ الف - ۱۳۳ ب، غزلی در هجو سرداری از میرزا ابوالحسن یغما (۱۳۲ ب - ۱۳۳ الف) است، که به جهت اهمیت نسخه، یکبار این مجموعه به نحو مستقل و بار دیگر در ادامه، به تفصیل و تفکیک رسائل، گزارش گردیده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته
 نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: نیمه‌ی سده‌ی ۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۱۳۳ □ تعداد سطر: ۱۲ □ نوع کاغذ: ترمه نازک سبز مغز پسته‌ای □ اندازه متن: ۸×۱۳/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۲/۵×۲۰ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج مشکی □ قطع: رقعی کوچک.

ویژگی‌ها: نسخه‌ایست نفیس و ارزنده، دارای ۱۷ مجلس نگاره (مینیاتور) قاجاری (عصر محمدشاهی) بوده و نیز حاوی یک سرلوح مذهب و مرصع قاجاری (عصر ناصری) زمینه زرین و لاجورین، با گل و بوته‌ی الوان با جداول لاجورد، طلا، سبز، قرمز است و برگ‌ها مجدول به طلا، سبز (زنگار)، قرمز، لاجورد و مشکی و نیز کمندکشی به لاجورد و مشکی می‌باشد. آثار فرسودگی در برخی برگ‌ها و ترمیم و بازسازی قابل مشاهده است. برگ نخست

امیرالمؤمنین علی علیه السلام گویا از همو (۱۴ الف - ۱۵ الف)، محمسی از کلام خواجه حافظ شیرازی (۱۵ الف - ۱۶ ب)، ترجیع بندی از همو (۱۶ ب - ۱۹ الف)، حکایت شیخ صنعان و دختر ترسا از عطار نیشابوری (۱۹ ب - ۳۰ الف)، دیوان غزلیات محمدحسن متخلص به زرگر (۳۰ الف - ۵۷ ب)، قصائد میرزا حبیب شیرازی متخلص به قآنی (۵۸ الف - ۸۳ الف)، ترجیع بندی از هاتف اصفهانی (۸۳ ب - ۸۷ ب)، مطایبات مصاحب نائینی (۸۷ الف - ۸۹ الف)، قصیده‌ی رائیه‌ی هزلی سوزنی (۸۹ الف - ۸۹ ب)، امیرخسرو دهلوی (۸۹ ب - ۹۰ الف)، ابیاتی از فتحعلی شاه قاجار (۹۰ الف - ۹۰ ب)، غزلی از والهی قمی (۹۰ الف - ۹۱ ب)، رشیدالدین وطواط (۹۱ الف - ۹۱ الف)، المقطعات فی الهزل (۹۱ ب)، انوری در هزل گوید (۹۱ ب)، حکایت فی الهزل (۹۲ الف)، قطعه فی الهزل (۹۲ الف)، شیخ سعدی در هزل گوید (۹۲ الف - ۹۲ الف)، فی الهزل (۹۲ الف - ۹۳ الف)، ایضاً فی الهزل (۹۳ الف)، رباعیات من کلام خیام (۹۳ الف - ۹۵ الف)، بیمار و طبیب من کلام شریف (۹۵ الف - ۹۸ ب)، گربه و موش از ناشناس (۹۹ الف - ۱۲۶ الف)، قصائدی از میرزا حبیب شیرازی متخلص به قآنی (۱۲۶ الف - ۱۳۲ ب) و

نسبت به سایر برگ‌ها نونویس‌تر (شاید ۵۰ سال جدیدتر) است. روی برگ نخست چنین آمده است:

سفینه‌ها همه در بحر دیده‌اند، ولی
سفینه‌ای که در او بچرها بود، این است.

✱

شماره نسخه: «۴۳۲/۲»

[۱۰۰] گزیده شاهنامه فردوسی

از: حکیم ابوالقاسم حسن بن منصور
(اسحاق شرفشاه) فردوسی طوسی
(درگذشته به سال ۴۱۱ یا ۴۱۶ هـ)
موضوع: ادب منظوم

زبان: فارسی

آغاز: «بسمله،

بنام خداوند جان و خرد
کزین برتر اندیشه برنگذرد
خداوند نام و خداوند جای
خداوند روزی ده رهنمای».

انجام: «توانا بود هر که دانا بود

ز دانش دل پیر برنا بود

...» افتاده.

کتاب‌شناسی: برگ‌های زرین از بزرگترین
حماسه‌ی ملی کهن ایرانی، یعنی شاهنامه‌ی
فردوسی است که به عنوان تحمید و دیباچه،
در این نسخه آمده و باقی آن در این نسخه،

افتاده است. از سوی محققان زبان و ادبیات
فارسی، درباره‌ی شاهنامه‌ی فردوسی، در
ایران و سایر کشورها، پژوهش‌های
گسترده‌ای به زبان فارسی و جز آن صورت
گرفته است که دورنمایی از آن تحقیقات
مفصل، از سوی استاد ایرج افشار در
کتاب‌شناسی فردوسی گزارش شده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □
نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی
۱۴ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و
نشانی‌ها: ندارد □ تعداد برگ: ۱ (۱ب) □
تعداد سطر: ۱۲ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی
ضخیم □ اندازه متن: ۸×۱۳/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: نسخه دارای سرلوحی
مذهب و مرصع قاجاری از عصر ناصری
است که زمینه‌ی آن زرین و لاجورین همراه
گل و بوته‌ی الوان و خود برگ نیز، به
لاجورد، طلایی، سبز، قرمز جدول کشی شده
است.

✱

شماره نسخه: «۴۳۲/۳»

[۱۰۱] فالنامه

از: خواجه نصیرالدین محمد بن محمد

طوسی (درگذشته به سال ۶۷۲هـ)

موضوع: علوم غریبه

زبان: فارسی

آغاز: «فال نامه خواجه نصیر طوسی
رحمة الله علیه باینطریق است که بعد از فاتحه
مطلب خود نیت کند و بهر کدام که خواهد
انگشت نهد و آن را که انگشت شروع در
شماره نماید ده ده طرح کند و حروف دهم را
هر مرتبه بنویسد ...»

انجام: «ر ا ج س ی س د ب س س
ر ب ت د د ت ی ی ت ی».

کتاب‌شناسی: فالنامه‌ی بسیار موجز و
مختصر است که در این نسخه به خواجه
نصیرالدین طوسی نسبت داده شده است. متن
نسخه‌های منسوب به خواجه، همخوانی
چندانی با یکدیگر ندارند؛ در نسخه‌ی
کتابخانه‌ی آیت الله العظمی مرعشی (ره) به
شماره‌ی «۱/۱۲۸۰۴»^۱ در دیباجه‌ی آن گفته
شده: «... ایشان در امور عالم متحیر بوده‌اند،
تا اینکه امام زمان (ع) را در خواب می‌بینند و
آن حضرت این فالنامه را تعلیم فرمودند»؛
نیز آن رساله در یک مقدمه و ۱۲ جدول و
سه بخش (المرتبة) تنظیم گردیده است؛ با

عنوان فالنامه، منسوب به خواجه در این
کتابخانه نسخه‌ی دیگری به شماری
«۶/۲۷۱»^۲ وجود دارد که با استفاده از
حروف و اعداد نوشته شده است که با
نسخه‌ی مورد بحث همخوانی نیز دارد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته
نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
کتابت: نیمه‌ی سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد
برگ: ۱ (۳ الف) □ تعداد سطر: ۱۲ □ نوع
کاغذ: ترمه نازک سبز مغز پسته‌ای □ اندازه
متن: ۸×۱۳/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: بخش‌های از نسخه، ترمیم و
وصالی گردیده است. این اثر مجدول به طلا،
سبز (زنگار)، قرمز، لاجورد و مشکی و نیز
کمندکشی به لاجورد و مشکی می‌باشد.

✱

شماره نسخه: «۴/۴۳۲»

[۱۰۲] نان و حلوا^۳ = سوانح سفر

حجاز

از: بهاءالدین محمد بن حسین عاملی
مشهور به «شیخ بهائی» و مختلص به

۲. حائری، عبدالحسین: فهرست کتابخانه مجلس:

ج ۱۹، ص ۲۴۴.

۳. تهرانی، آقا بزرگ: الذریعة: ج ۱۹، ص ۳۱۹.

۱. گروه فهرست‌نگاران: فهرست کتابخانه آیت الله

مرعشی: ج ۳۲، صص ۵۰۰-۵۰۱.

«بهائی» (درگذشته به سال ۱۰۳۰هـ در اصفهان)^۱

موضوع: ادب و عرفان منظوم

زبان: فارسی

آغاز: «من کلام شیخ بهاء حکایت مرد عابد و سگ گبر:

عابدی در کوه لبنان بُد مقیم
در بن غاری چو اصحاب رقیم
روی خود از غیر حق برتافته
کنج عزلت را زعزّت یافته
... (۵ب) حکایت آن زن بدعمل که
دایماً رغبت بنماز داشتی من کلام شیخ
بهاءالدین علیه الرحمة^۲:

بود در شهر هری بیوه زنی

کهنه رندی حيله سازی پرفی

نام او بی‌بی تمیز خالدار

در نمازش بود رغبت بی‌شمار

باوضوی صبح خفتن می‌گذارد

نامرادان را بسی دادی مراد».

انجام: «نیت و آداب این محکم وضو

یکدم از روی کرم با من بگو

این وضو از سنگ رو قایم تراست
این وضو نبود، سدراسکندر است!
کتاب‌شناسی: مثنوی انتقادی - اخلاقی
مشهوری است در سبک و سیاق مثنوی
مولانا جلال الدین رومی در ۴۰۸ بیت با
دیباچه‌ای به نثر در سوانح سفر حجاز
نگارش یافته است؛ باید افزود که نسخه‌ی
کنونی نان و حلوا تنها مشتمل بر دو حکایت،
داستان مرد عابد و سگ گبر و دیگری
حکایت طنزآمیز زنی به نام بی‌بی تمیز خالدار
اهل هرات می‌باشد و باقی آن افتاده است.
این اثر بارها در ایران، هند، ترکیه به نحو
مستقل، از جمله در تهران سال‌های ۱۲۷۹،
۱۲۸۲ و ۱۳۰۳هـ در اصفهان سال
۱۳۰۳هـ و ۱۳۲۸ش، در بمبئی سال‌های
۱۲۶۲هـ و ۱۸۹۳م، در لاهور به سال
۱۸۸۹م، در نجف اشرف به سال ۱۳۴۳هـ و
نیز همراه برخی آثار دیگر منسوب به شیخ
بهایی در ضمن مجموعه‌ای ادبی به سال
۱۳۴۶هـ در مصر (صص ۲۲۴-۲۵۰)^۳ به
چاپ رسیده و آخرین بار نیز با تصحیح و
مقدمه‌ی مرحوم سعید نفیسی در ضمن کلیات
اشعار و آثار شیخ بهایی در تهران منتشر

۱. مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب:

ج ۳، صص ۳۰۱-۳۲۰.

۲. در یادداشت‌های مینوی: ج ۱، ص ۱۳۱ آمده

که شیخ بهائی این داستان را از دفتر دوم مثنوی
معنوی گرفته است.

۳. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی

فارسی: ج ۵، صص ۵۱۵۱-۵۱۵۲.

نسخه‌های خطی فارسی (ج ۵، صص ۳۲۶۲-۳۲۶۸) و آقای قره بلوط در معجم التاریخ (ج ۴، ص ۲۷۱۲) گزارش کرده است؛ براسی کمتر کتابخانه‌ای می‌توان یافت که فاقد نسخه‌ای دستنویس از این منظومه‌ی لطیف، ملیح، شیرین و عبرت انگیز باشد! ضمناً کتابخانه‌ی ملی ایران نسخه‌ای دستنویس به شماره‌ی «۳۹۳۳/۹»^۳ در نقد این منظومه از شاعری متخلص به «بهاری» (سده‌ی ۱۲هـ) معرفی شده، که جالب توجه است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته
 نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
 کتابت: نیمه‌ی سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت:
 نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد
 برگ: ۳ (۳ب - ۵ب) □ تعداد سطر: ۱۲ □
 نوع کاغذ: ترمه نازک سبز مغز پسته‌ای □
 اندازه متن: ۸×۱۳/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در برگ‌های (۴ الف) و (۴ب) دارای دو مجلس نگاره (مینیاتور) سبک قاجار (محمدشاهی) در ارتباط با حکایت مرد عابد و سگ گیر است. بخش‌های از نسخه، ترمیم و وصالی گردیده است. برگ‌ها مجدول به طلا، سبز

گردیده است. گفتنی است این اثر بعدها از سوی کسان بسیاری مورد تقلید قرار گرفته و مثنوی‌های متعددی به سبک و سیاق آن ساخته‌اند که از آن جمله‌اند: نان و خرما، نان و پنیر، شیر و شکر^۱ و جز آن‌ها. در این کتابخانه نسخه‌های خطی متعددی از نان و حلوی شیخ بهائی موجود است که از آن جمله می‌توان به نسخه‌های جدید به شماره‌های «۸۹۷۱/۴»، «۸۸۱۱/۱»، «۸۸۰۶/۱»، «۹۰۸۷/۱۰»، «۸۸۵۲/۲۰»، «۹۴۶۷/۱۰۶»، «۹۴۲۵/۱۵»^۲ اشاره نمود. بیش از صد نسخه‌ی دستنویس آن را نیز آقای منزوی در فهرست

1. در برخی سرچشمه‌ها، مثنوی شیر و شکر نیز از خود شیخ بهایی دانسته شده است (بنگرید به: گلچین معانی، احمد؛ فهرست کتابخانه آستان قدس؛ ج ۷/۱، ص ۲۶۵، دانش پژوه؛ فهرست کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران؛ ج ۱۷، ص ۱۶۰؛ طباطبائی <منصور>، محمد؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس؛ ص ۷۱۴، قره بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی؛ ج ۴، ص ۲۷۱۲) و همچنین مرحوم مینوی نیز در یادداشت‌های خود (ج ۱، صص ۱۳۱-۱۳۲) درباره‌ی وزن آن منظومه، سخن گفته است. این منظومه به محمد بن حسن قزوینی (درگذشته سال ۱۰۹۶هـ) نیز نسبت داده شده است (بنگرید به: حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس؛ ص ۱۱۷).

2. طباطبائی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس؛ صص ۷۱۶ و ۸۵۱-۸۵۲.

3. منزوی، علی‌نقی؛ عظیمی، حبیب‌الله؛ فهرست کتابخانه ملی؛ ج ۱۷، صص ۱۹۵-۱۹۶.

(زنگار)، قرمز، لاجورد و مشکی و نیز
کمندکشی به لاجورد و مشکی می‌باشد.

✱

شماره نسخه: «۴۳۲/۵»

[۱۰۳] گزیده دیوان انوری

از: اوحالدین علی بن محمد بن اسحاق
ابیوردی خراسانی متخلص به «خاوری» و
«انوری»^۱ (درگذشته به سال ۵۸۵ یا ۵۸۷
ه)^۲

موضوع: ادب منظوم

زبان: فارسی

آغاز: افتاده «...»

بادام دو مغز است که از خنجر الماس
نا داده لبش بوسه سراپای کسان را.
(۷ب) نوش لب لعل تو قیمتِ شکر شکست
چین سر زلف تو رونق عنبر شکست
(۹ب) ای مسلمانان فغان از دور چرخ چنبری
و از نفاق تیر و قصد ماه و کید مشتری
(۱۲الف) جرم خورشیدچه آید شبستان حمل
اشهب روز کند ادهم شب را رحل.
انجام: «آنکه خارج بود از مکرمتش روی دریا
هیچو از معجزه‌های نبوی زرق و حیل».

کتاب‌شناسی: دیوان انوری حاوی
قصائد، غزلیات، رباعیات، هزلیات، مطایبات
و هجویات اوست. نسخه‌ی حاضر گزیده‌ای
از دیوان انوری است که در آن چهار قصیده
از قصاید مشهور وی با مطلع‌های یاد شده
است. در زمینه‌ی هجوسرایی و هزل‌گویی
انوری، سخن‌ها فراوان گفته و نوشته شده
است؛ اما ذکر چند نکته در این باره (مناسب
با ما نحن فیه) خالی از فایده نخواهد بود!
مرحوم ابن‌یوسف حدائقی گوید: «قلمرو
هجویات انوری به حدی بود که از دیگران
نیز گذشته و شامل خود و حتی مادرش نیز
گردیده است»^۳. دکتر شفیعی کدکنی درباره‌ی
هجو و طنز انوری می‌نویسد: «حجم قابل
ملاحظه‌ای از شعر انوری قطعه‌ها و
رباعی‌های اوست، چیزی در حدود یک
سوم دیوان و بخش عظیمی از این حجم را
هجوها و هزل‌ها و طنزهای انوری تشکیل
می‌دهد...؛ تردیدی نیست که یکی از
مهمترین علل شیوع دیوان انوری در میان
اهل ادب، همین هجوها و هزل‌ها و طنزهای
اوست که در کمال استادی سروده شده است
و هنوز هم ارزش‌های تاریخی و اجتماعی و

1. Yarshater, E.: *Encyclopaedia Iranica*. Vol.II, pp. 141-143.

2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱،

3. ابن‌یوسف شیرازی (حدائقی)؛ فهرست

حتّی در مواردی هنری خویش را حفظ کرده است^۱. دکتر حلبی نیز درباره‌ی انوری و جایگاه هجو و هزلش و علّت هجوگویی او گفته است: «...انوری از معلوماتِ بیکران خود سودی ندیده و اشخاصِ نالایق را به واسطه هزّالی و یاوه‌سرایی و تملّق در بهترین وضع و خوش‌ترین زندگانی ملاحظه کرده، ناچار از معاصران و معلومات خود متنفر گردیده و بدبین شده است و از این طرف برای تنظیمِ معیشت خود با کمالِ کراهِت به شاعری پرداخته و راه زشت هجا و تقاضا را پیش گرفته است ...؛ شکّ نیست که انوری از تندگوترین و زشت‌ترین گویندگان زبان پارسی است و به نظرِ این نویسنده، تنها سوزنی را می‌توان زشت زبان‌تر و گاهی یاوه‌گوتر از او دانست؛ امّا کارِ انوری و بویژه عبید زاکانی با سوزنی فرق دارد ...؛ انوری در دیوان خود از یاوه گفتن درباره آسمان و ستارگان و "آسمان داران"، یعنی فقیهان و متکلمان و قاضیان و صوفیان و "زمین داران"، یعنی امیران و حاکمان و طبقاتِ مختلفِ پزشکان، ... غزنویان و بخیلان و معدوحان و شراب‌داران خُشک‌ناخن و مردم

آزاران و پیرمردان و جوانان و ندیمان و کلاشان و دورویان و پُرویان و قصّابان و شاعران و طبقاتِ گوناگونِ دیگر نه‌راسیده و به تعبیر خود با دشنه هجا، همه را زخم زده است؛ این کار البته برای کسانی که پُشتِ بدیوار امن داده بودند و "زرشان در کمر" بوده و "دلبرشان در بر" و دنباله‌روی اخلاقِ ویژه طبقه خود بودند، برتافتنی نبود، آن‌ها با پنبه سر می‌بردند؛ زیر عنوان اخلاق و دین و حمایت برخی از فقیهان و اصولیان دین فروش، هر اعتراضی را فرو می‌کوفتند و شورندگان را "بددین" و "رافضی" می‌نامیدند؛ امّا خود در نهان، کارهایی می‌کردند که حتّی نقلِ آن‌ها شرم دارد. انوری یا هر شخصِ با انصافِ دیگر از دیدنِ این صحنه‌ها شرّ در جانش می‌افتاد و آتش می‌گرفت و چون شاعر بود و افزاری جز سخن نداشت و آن هم سخنی که مناسبِ بیانِ این صحنه‌های دلخراش باشد، تیغ زبان می‌گشود و گفتنی‌ها را می‌گفت: صدای او و همانندِ او صدای مردمی محکوم بود که در زیر فشارِ فساد و تبه‌کاری مهتران و زورگویی پادشاهان و ... دچار خفقان شده بودند»^۲.

1. شفیع کدکنی، محمّدرضا؛ مفلس‌کیمیا

فروش: صص ۵۳-۵۴.

2. حلبی، علی‌اصغر؛ تاریخ طنز و شوخ طبعی

در ایران و جهان اسلام: صص ۴۶۲-۴۹۶.

باید افزود که از دیوان انوری در این کتابخانه نسخ متعددی موجود است که نسخ جدید آن عبارتند از نسخه‌های شماره‌ی «۸۸ط»، «۱۵۱۱۶»، «۸۵ط»، «۱۴۷۵۳»، «۸۶۶۴» و «۹۱۰۵». نیز نسخه‌های دستنویس دیوان انوری در داخل و خارج از کشور فراوان است که گزارشی از آن‌ها در فهرست نسخه‌های خطی فارسی (ج ۳، صص ۲۲۳۵-۲۲۴۲) و معجم التاریخ (ج ۳، صص ۲۰۰۷-۲۱۱۸ و ۲۱۱۹) ارائه گردیده است. از دیوان انوری چاپ‌های متعددی در دسترس است که برخی عبارتند از: بی‌بی - هند ۱۳۱۴هـ لکهنو - هند ۱۸۸۰ و ۱۸۹۷م، تهران ۱۳۶۶هـ. منتخبی از دیوان انوری نیز به اهتمام و کوشش والتین ژوکوفسکی در سال ۱۸۸۳م در پترزبورگ - روسیه منتشر شده است؛ این اثر همچنین با تصحیح مرحوم سعید نفیسی در سال ۱۳۳۷ش و سرانجام با تصحیح مدرّس رضوی در ۲ جلد سال‌های ۱۳۳۷-۱۳۴۰ش در تهران به چاپ رسیده است.^۲ دیوان انوری همچنین از سوی کسانی همچون

1. طباطبایی (منصور)، محمّد: فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۳۵۴.
2. مشّار، خانابا: فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۲، ص ۲۲۶۹.

شادی آبادی و میرزا ابوالحسن حسینی فراهانی شرح گردیده است که دستنویس‌هایی نیز در این کتابخانه و سایر کتابخانه‌های ایران موجود است. نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: نیمه‌ی سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۷ (۶ الف - ۱۲ ب) □ تعداد سطر: ۱۲ □ نوع کاغذ: ترمه نازک سبز مغز پسته‌ای □ اندازه متن: ۸×۱۳/۵ سانتیمتر. ویژگی‌ها: بخش‌های از نسخه، ترمیم و وصّالی گردیده است. در برگ (۱۱ب) نسخه افتادگی دارد که به نظر می‌رسد افتادگی یک برگ باشد. برگ‌ها مجدول به طلا، سبز (زنگار)، قرمز، لاجورد و مشکی و نیز کمندکشی به لاجورد و مشکی می‌باشد.

❖

شماره نسخه: «۴۳۲/۶»

[۱۰۴] قصیده‌ای در مدح

امیرالمؤمنین علی علیه السلام

از: ناشناخته

موضوع: مدایح منظوم

زبان: فارسی

آغاز:»

که دارد چون تو یاری نازنین و مهوش و دلبر
گل اندام دل آرام و می آشام و پری پیکر
لب و دیدار و قزو زلف و لفظ خوب گفتارت
شراب و شاهر و شمع و شب و شیرینی و شکر»
انجام:»

الا تا بگذرد سال و مه و روز و شب هفته
بکام و خواهش و طبع و مراد و آرزو یکسر
تسرا هر سال و ماه و روز و شام و هفته با
بقاء دولت و اقبال و ملک آرائی و کشور».

کتاب‌شناسی: قصیده‌ای راثیه در مدح
مولی الموحّدین حضرت امیرالمؤمنین علی بن
ابی طالب علیه السلام است که در ۲۹ بیت
سروده شده است. در سرچشمه‌ها به نام
سراینده‌ی این قصیده آگاهی نیافتیم. شاعر
در بخشی از قصیده خود آورده است:
همیشه یاورت بادا همیشه رهبرت بادا
شه ازدر در صفدر امیرالمؤمنین حیدر
شهی کز آدم و نوح و خلیل و عیسی و موسی
ز قدر و رفعت و جاه و زعزّ و شأن بود برتر.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته
نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
کتابت: نیمه‌ی سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد
برگ: ۳ (۱۲ب - ۱۴الف) □ تعداد سطر:
۱۲ □ نوع کاغذ: ترمه نازک سبز مغز
پسته‌ای □ اندازه متن: ۸×۱۳/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: بخش‌های از نسخه، ترمیم و
وصّالی گردیده است. برگ‌ها مجدول به طلا،
سبز (زنگار)، قرمز، لاجورد و مشکی و نیز
کمندکشی به لاجورد و مشکی می‌باشد.

*

شماره نسخه: «(۴۳۲/۷)»

[۱۰۵] قصیده‌ای بی‌نقطه در مدح

امیرالمؤمنین علی علیه السلام

از: ناشناخته

موضوع: مدایح منظوم

زبان: فارسی

آغاز: «گر دهـدم داور دادار دم

در رسد عطـر عطا و کرم

گر مدام احمد مرسل دهد

او دهمدم مدح امام امم».

انجام: «مدح ار اصل و حور ظهور

حاسد او همدمدم درد و الم

دهم او را در عدد سال او

کرده که ده صد دو ده و سه سه کم».

کتاب‌شناسی: قصیده‌ی میمیّه‌ی

بی‌نقطه‌ای در مدح مولی الموحّدین حضرت

امیرالمؤمنین علی بن ابی‌طالب علیه السلام

است که در ۲۴ بیت، بر اساس ماده تاریخ:

«وهم، ادا در عدد سال او،

کرده، که ده صد دو ده و سه سه کم»

در سال ۱۰۱۱ هـ از سوی شاعر گمنام عصر حکومت شاه عباس صفوی (۹۸۵-۱۰۳۸ هـ)، سروده شده است؛ در فهرست‌ها و سرچشمه‌ها به نام سراینده‌ی این ابیات دسترسی نیافتیم.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته
نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: نیمه‌ی سده‌ی ۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۲ (۱۴ الف - ۱۵ الف) □ تعداد سطر: ۱۲ □ نوع کاغذ: ترمه نازک سبز مغز پسته‌ای □ اندازه متن: ۸×۱۳/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: بخش‌های از نسخه، ترمیم و وصّالی گردیده است. برگ‌ها مجدول به طلا، سبز (زنگار)، قرمز، لاجورد و مشکی و نیز کمندکشی به لاجورد و مشکی می‌باشد.

✱

شماره نسخه: «۴۳۲/۸»

[۱۰۶] مخمّس

از: خواجه شمس‌الدین محمد بن کمال‌الدین همدانی^۱ شیرازی متخلّص به «حافظ» مشهور به «حافظ شیرازی» و «لسان الغیب» (درگذشته به سال ۷۹۲ هـ در

شیراز)^۲

موضوع: ادب منظوم

زبان: فارسی

آغاز: «در عشق تو ای صنم چنانم

کز هستی خویش در گمانم

هر چند که زار و ناتوانم

گر دست دهد هزار جانم

در پای مبارکت فشام».

انجام: «ای وصل تو اصل شادمانی

دایم براد دل بمـانی

بر حافظ خود بگو زمانی

هر حکم که بر سرم برانی

سهلست ز خویشان مرا».

کتاب‌شناسی: مخمّسی عاشقانه در ۱۳

بند از حافظ شیرازی است؛ این ابیات و

مشابه آن در نسخ کهن دیوان حافظ نیست،

به این دلیل در برخی کتاب‌شناسی‌های

حافظ، در انتساب این ابیات به حافظ

شیرازی تردید نموده‌اند؛ در مصادر و منابع

ادبیّات فارسی در این زمینه‌ها بحث شده

است و از تکرار آن، خودداری می‌کنیم.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته

۲. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲،

ص ۱۷۳؛ تهرانی، آقا بزرگ: طبقات أعلام الشيعة

(القرن ۸ هـ): ص ۱۸۲.

۱. کازرونی، ابوالقاسم؛ سّلم السماوات: ص ۲۴۵.

نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
کتابت: نیمه‌ی سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد
برگ: ۲ (۱۵ الف - ۱۶ ب) □ تعداد سطر:
۱۲ □ نوع کاغذ: ترمه نازک سبز مغز
پسته‌ای □ اندازه متن: ۸×۱۳/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: بخش‌های از نسخه، ترمیم و
وصالی گردیده است. برگ‌ها مجدول به طلا،
سبز (زنگار)، قرمز، لاجورد و مشکی و نیز
کمندکشی به لاجورد و مشکی می‌باشد.

✱

شماره نسخه: «۴۳۲/۹»

[۱۰۷] ترجیع بند

از: خواجه شمس‌الدین محمد بن
کمال‌الدین همدانی شیرازی متخلص به
«حافظ» مشهور به «حافظ شیرازی» و
«لسان الغیب» (درگذشته به سال ۷۹۲هـ)

موضوع: ادب منظوم

زبان: فارسی

آغاز: «ای داده بباد دوستداری

این بود وفا و عهد باری

آخر دل ریش درد مندم

تا چند بدام غم سپاری

آن به که ز صبر رخ نتابم

باشد که مراد دل بیابم».

انجام: «حافظ چه شود اگر بیابی

نوری ز حضور عالم دل

چون ملک وصال او نگردد

آسان آسان مسلم دل

آن به که ز صبر رخ نتابم

باشد که مراد دل بیابم».

کتاب‌شناسی: ترجیع بندی است
عاشقانه در ۷ بند که از حافظ شیرازی
دانسته شده است؛ این ترجیع بند در نسخ
کهن دیوان حافظ نیست، برخی در انتساب
آن به حافظ تردید نموده‌اند. باید افزود که
ترجیع بند در اصطلاح ادب فارسی، شعری
است شامل چند بند هم وزن، اما با
قافیه‌های گوناگون، که در پایان هر بند، بیتی
ثابت و واحد - که به آن برگردان می‌گویند -
با قافیه‌ای مستقل می‌آید و این بیت یگانه
پس از هر بند آورده می‌شود. ترجیع بند در
سنجش با قالب مشابه خود ترکیب بند از
بافت محکم‌تری برخوردار است، زیرا وجود
بیت برگردان همچون رشته‌ای از دانه‌های
تسبیح را در امتداد یکدیگر پیوند داده و
مرتب کرده است. قالب ترجیع بند را منشعب
از قصیده دانسته‌اند.^۱ از مشهورترین

1. انوشه، حسن (به سرپرستی): دانشنامه ادب

فارسی (ج ۲): فرهنگنامه ادبی فارسی، گزیده

ترجیع بندهای فارسی، ترجیع بند هاتف است که در همین نوشتار نسخه‌ای از آن را به شماره‌ی «۴۳۲/۱۳» معرفی می‌کنیم.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته
نستعلیق □ نام کاتب: نام معلوم □ تاریخ کتابت: نیمه‌ی سده‌ی ۱۳ هـ □ محل کتابت: نام معلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۲ (۱۶ - ۱۹ الف) □ تعداد سطر: ۱۲ □ نوع کاغذ: ترمه نازک سبز مغز پسته‌ای □ اندازه متن: ۸×۱۳/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: بخش‌های از نسخه، ترمیم و وصّالی گردیده است. برگ‌ها مجدول به طلا، سبز (زنگار)، قرمز، لاجورد و مشکی و نیز کمندکشی به لاجورد و مشکی می‌باشد.

✱

شماره نسخه: «۴۳۲/۱۰»

[۱۰۸] حکایت شیخ صنعان و

دختر ترسا = قصه شیخ صنعان^۱

از: فریدالدین ابوطالب (ابوحامد) محمد

بن ابراهیم نیشابوری متخلص به «عطار»

(شهادت به سال ۶۲۷ هـ در نیشابور)^۲

اصطلاحات، مضامین و موضوعات ادب فارسی: ج ۲، ص ۳۵۱.

1. تهرانی، آقا بزرگ: الذریعة: ج ۱۷، ص ۹۵.
2. تهرانی، آقا بزرگ: طبقات أعلام الشيعة

موضوع: ادب منظوم

زبان: فارسی

آغاز: »

شیخ صنعان پیر عهد خویش بود
در کمالش هرچه گویم بیش بود
شیخ بوده اندر حرم پنجاه سال
با مریدی چهارصد صاحب کمال.
انجام: »

این بگوش و جان و دل با یار شنید
پی بنقش آب و گل باید کشید
جنگ دل با نفس هر دم سخت شد
نوحه در ده که ماتم سخت شد».

کتاب‌شناسی: داستان عرفانی شیخ صنعان و دختر ترسا است که به جهت مقبولیت و لطافت و ظرافت داستان، از منطق الطیر عطار استخراج گردیده و در نسخه‌هایی مستقل کتابت و تکثیر گردیده است. از این اثر منظوم چند نسخه‌ی دستنویس به شماره‌های «ذیل ۲۳۳۵»^۲، «۱۳۱۵۸/۱۵»، «۱۴۱۸۲/۴۳» و

(القرن ۷ هـ): صص ۱۴۷-۱۴۹؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲، ص ۱۱۲؛ امین، محسن؛ أعيان الشيعة: ج ۴۳، ص ۲۱۶؛ مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب: ج ۴، صص ۱۴۵-۱۵۰.

3. راستکار، فخری؛ فهرست کتابخانه مجلس:

ج ۸، ص ۴۴.

«۱۴۲۵۳/۴»^۱ موجود است. این اثر منفرداً در سال ۱۳۴۶ هـ به صورت سنگی در بمبئی منتشر شده است؛ لیکن در ضمن منطق الطیر عطار ده‌ها بار در تهران، لکهنو، پاریس، اصفهان، بمبئی، تبریز، کانپور بین سال‌های ۱۲۶۸ هـ تا ۱۳۵۱ ش به صورت سنگی و حروفی به چاپ رسیده است.^۲ باید افزود که داستان شیخ صنعان و دختر ترسا، دارای یک ترجمه‌ی منظوم به کردی است که نسخه‌ای از آن در کتابخانه‌ی مجلس به شماره‌ی «۱۴۹۷۶/۱»^۳ و نیز دارای یک ترجمه‌ی منظوم آزادی به ترکی چغتایی است که از سوی نظام‌الدین امیر علیشیر بن غیاث‌الدین محمد هروی متخلص به «نوایی» و «فانی» (د. ۹۰۶ هـ) به نظم درآمده است و نسخه‌ای از آن در کتابخانه‌ی کاخ و موزه گلستان (سلطنتی) در تهران به شماره‌ی «۱۷۷۰»^۴ نگهداری می‌گردد. گفتنی است

منظومه‌ی اخیری از سوی فرهنگستان علوم ازبکستان به سال ۱۹۶۵ م در تاشکند به صورت تحقیقی منتشر شده است؛ این داستان در میان منطق الطیر، به زبان‌های ترکی عثمانی (از اسماعیل فدایی گلشهری، چاپ استانبول ۱۲۷۴ هـ)، ترکی استانبولی (از عبدالباقی گولپینارلی، چاپ استانبول ۱۹۴۴ م)، فرانسوی، انگلیسی، آلمانی و ... نیز برگردانده شده است.^۵ ناگفته نماند که از داستان شیخ صنعان یک نمایشنامه و یک اقتباس (گویا به نثر) نیز به فارسی به چاپ رسیده است.^۶

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته
نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: نیمه‌ی سده‌ی ۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۲ (۱۹ ب - ۳۰ الف) □ تعداد سطر: ۱۲ □ نوع کاغذ: ترمه نازک سبز مغز پسته‌ای □ اندازه متن: ۸×۱۳/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: بخش‌های از نسخه، ترمیم و

1. صدراپی خویی، علی: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳۶، ص ۲۳۹؛ ج ۳۸، صص ۲۳۸ و ۳۶۵.
2. مشار، خانابا: فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۳، ص ۳۳۳۹؛ ج ۴، صص ۵۰۲۳-۵۰۲۴.
3. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۸۲۸.
4. آتابای، بدری: فهرست دیوان‌های خطی کتابخانه سلطنتی: ج ۱، صص ۹۰-۹۲.

5. قره‌بلوط، علی‌الرضا: معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۴، ص ۲۴۶۵؛ مشار، خانابا: فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۴، صص ۵۰۲۳-۵۰۲۴.
6. مشار، خانابا: فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۳، ص ۳۳۳۹؛ تهرانی، آقا بزرگ: الذریعة: ج ۱۴، ص ۲۶۶.

وصّالی گردیده است. برگ‌ها مجدول به طلا، سبز (زنگار)، قرمز، لاجورد و مشکی و نیز کمندکشی به لاجورد و مشکی می‌باشد.

✱

شماره نسخه: «۴۳۲/۱۱»

[۱۰۹] دیوان زرگر^۱

از: میرزا محمدحسین (= حسن) اصفهانی
متخلص به «زرگر» (درگذشته در ۱۲۷۰ هـ)
موضوع: ادب منظوم

زبان: فارسی

آغاز^۲: «

ای صبا بوئی ز چین زلف یار آورده
آری آری یک جهان مشک تبار آورده
چشم‌زگس زلف سنبل، گونه‌گل، لب‌برگ گل
یک جهانی را گلستان در بهار آورده».

انجام: «

گر بویارانه ما پا نهی میگویم
گنج پیدا شده بی‌رنج بویارانه ما
نیست در قلعه پیمانه‌کشان ما راه
زرگر از باده تهی گشت چه پیمانه ما».

1. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۹، ص ۴۰۲.
2. سرآغاز اصل دیوان زرگر (بر اساس نسخه‌ی ۴۱۶۵) چنین است:

خواهم ار بوسه زخم لعل لب جانان را
تا لبش را به لب آرام، به لب آرام جان را.

کتاب‌شناسی: دیوان غزلیات غیر مرتّب زرگر است و در این نسخه بخشی از غزلیات وی آمده است. از دیوان زرگر چند نسخه به شماره‌های «۴۳۵/۲»^۳، «۱۴۲/۱ فیروز»^۴، «۱۳۶۱۰/۱»^۵، «۴۱۶۵»^۶ در این کتابخانه موجود است. چند نسخه‌ی دیگر از دیوان زرگر در کتابخانه‌های ایران موجود است که استاد منزوی گزارش نموده است.^۷ باید افزود که دیوان زرگر در سال ۱۳۴۲ هـ در اصفهان و سال‌های ۱۳۱۹ ش، ۱۳۲۵ ش و ۱۳۵۳ هـ در تهران به چاپ رسیده است.^۸

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته
نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
کتابت: نیمه‌ی سده‌ی ۱۳ هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد

3. اعتصامی (اعتصام الملک)، یوسف؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۲، ص ۲۵۴.
4. حائری، عبدالحسین؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۲۱، ص ۲۵۱.
5. صدرایی‌خویی، علی؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳۷، ص ۱۳۱.
6. منزوی، احمد؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۱، صص ۱۶۸-۱۶۹.
7. همو؛ فهرست نسخه‌های خطی فارسی: ج ۳، ص ۲۳۴۱.
8. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۲، ص ۲۳۰۸.

برگ: ۲۸ (۳۰ الف - ۵۷ ب) □ تعداد سطر: ۱۲ □ نوع کاغذ: ترمه نازک سبز مغز پسته‌ای □ اندازه متن: ۸×۱۳/۵ سانتیمتر. ویژگی‌ها: بخش‌های از نسخه، ترمیم و وصالی گردیده است. برگ‌ها مجدول به طلا، سبز (زنگار)، قرمز، لاجورد و مشکی و نیز کمندکشی به لاجورد و مشکی می‌باشد.

*

شماره نسخه: «۴۳۲/۱۲»

[۱۱۰] دیوان قآنی

از: میرزا حبیب الله بن میرزا محمدعلی شیرازی متخلص به «قآنی» (درگذشته به سال ۱۲۷۰هـ)

موضوع: ادب منظوم

زبان: فارسی

آغاز:»

ای تُرکِ سیه‌چشم، سراپا همه جانی
تنها نه همین جان منی، جان جهانی
با ما به از این باش از آنرو که درآفاق
آن چیز که هست از همه بهتر تو همانی».
انجام:»

آمد مه جمادی حالی مشابه است
گر روی چون مه و دل چون خاره بینمت
مردم بر آب و آینه بیننده ماه و من
بر جای آب و آینه رخساره بینمت».

کتاب‌شناسی: دیوان قصائد و غزلیات نامرتب قآنی است که در این نسخه بخشی از آن‌ها آمده است. باید افزود که قآنی مبدع سبکی بین عراقی و خراسانی و او نخستین شاعر فارسی سرای است که به زبان فرانسوی آشنایی کامل داشته است. از دیوان قآنی در این کتابخانه چند نسخه‌ی دیگر موجود است که می‌توان به نسخه‌های شماره‌ی «۴۷۰۴/۲»، «۲۶۱۱» و «۴۲۴»^۱ اشاره نمود. باید افزود که دیوان قآنی ده‌ها بار در سال‌های ۱۲۷۰، ۱۲۷۳، ۱۲۷۴، ۱۲۷۷، ۱۲۹۳، ۱۲۹۸، ۱۳۰۲، ۱۳۰۶، ۱۳۲۲هـ و ۱۳۲۸ش در تهران، تبریز، شیراز و بمبئی به صورت سنگی و سرانجام با تصحیح محمدجعفر محبوب در تهران به چاپ رسیده است.^۲

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته
نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: نیمه‌ی سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۳۴ (۵۸ الف - ۸۳ ب) و (۱۲۶ الف - ۱۳۳ ب) □ تعداد سطر: ۱۲ □ نوع کاغذ:

1. منزوی، احمد؛ فهرست نسخه‌های خطی فارسی: ج ۳، ص ۲۴۷۶.
2. مشار، خانبابا؛ فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۲، صص ۲۳۵۵-۲۳۵۶.

ترمه نازک سبز مغز پسته‌ای □ اندازه متن: ۸×۱۳/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: بخش‌های از نسخه، ترمیم و وصّالی گردیده است. برگ‌ها مجدول به طلا، سبز (زنگار)، قرمز، لاجورد و مشکی و نیز کمندکشی به لاجورد و مشکی می‌باشد.

✱

شماره نسخه: «۴۳۲/۱۳»

[۱۱۱] ترجیع بند^۱ = یکتا نامه

از: سید احمد حسینی منشی طبیب اردوبادی اصفهانی متخلص به «هاتف» و «سحاب» و مشهور به «مجتهد الشعراء» (درگذشته به سال ۱۱۹۸هـ)^۲

موضوع: ادب منظوم

زبان: فارسی

آغاز: «ای فدای تو هم دل و هم جان
وی نثار رخت هم این و هم آن
دل فدای تو چون توئی دلبر
جان فدای تو چون توئی جانان».
انجام: «پی برای گر برآزشان دانی
که همین است سرّ آن اسرار

که یکی هست و هیچ نیست جز او
وحده لا إله إلا هو».
کتاب‌شناسی: ترجیع بند^۳ ادبی - عرفانی
بسیار مشهوری از شاعر بلندآوازه‌ی
آذربایجانی - اصفهانی، یعنی هاتف است که
آن را در پنج قطعه در توحید حضرت باری
تعالی عزّ و جلّ در نهایت لطافت و زیبایی
سروده شده است. از ترجیع بند هاتف، در این
کتابخانه به چند نسخه‌ی جدید به شماره‌های
«۸۸۴۱/۴۲»، «۸۷۸۷/۱»، «۹۴۶۷/۱۰۵»،
«۸۷۸۳/۵»^۴ می‌توان اشاره نمود. استاد
منزوی نیز در فهرستواره کتابهای فارسی
(ج ۱/۱۰، صص ۶۲۰-۶۲۱) گزارشی از آن
اثر و نسخه‌های دستنویس آن در سایر
کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور ارائه
نموده است. مرحوم خانباب مشار نیز ضمن
معرفی ضمنی دو ترجمه‌ی فرانسوی (چاپ
۱۸۹۷م) و انگلیسی (چاپ ۱۳۳۹ش) از آن
توسط مستشرق فرانسوی نیکلا (قونسول
فرانسه در ازمر به سال ۱۸۹۷م) و ادوارد
براون، می‌افزاید: «سلمان عسکراوف از

3. در ذیل نسخه‌ی شماره‌ی «۴۳۲/۹» همین
نوشتار، تعریفی از اصطلاح ادبی «ترجیع بند» ارائه
گردید.
4. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر
کتابخانه مجلس: صص ۱۷۱ و ۱۷۳.

1. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۴، ص ۱۶۸.
2. همو؛ طبقات أعلام الشيعة (القرن ۱۲هـ):
ص ۵۳؛ خیام‌پور، عبدالرسول؛ فرهنگ سخنوران: ج ۲،
ص ۹۹۰.

ادبای باکو نیز بسال ۱۳۳۱ق رساله کوچکی
بزبان ترکی در ۳۳ صفحه در شرح حال
هاتف و ترجیع‌بند او نوشته و آنرا در تقلیس
چاپ کرده است با شرحی از الفاظ مشکله
آن بزبان ترکی». ناگفته نماند که این اثر
نخستین بار در سال ۱۳۱۸هـ در شیراز،
سپس در سال ۱۳۱۶ش در قم و پس از آن
در سال ۱۳۳۹ش با ترجمه‌ی انگلیسی ادوارد
براون در تهران منتشر شده است.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته
نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
کتابت: نیمه‌ی سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد
برگ: ۵ (۸۳ب - ۸۷الف) □ تعداد سطر:
۱۲ □ نوع کاغذ: ترمه نازک سبز مغز
پسته‌ای □ اندازه متن: ۸×۱۳/۵ سانتیمتر.
ویژگی‌ها: بخش‌های از نسخه، ترمیم و
وصالی گردیده است. برگ‌ها مجدول به طلا،
سبز (زنگار)، قرمز، لاجورد و مشکی و نیز
کمندکشی به لاجورد و مشکی می‌باشد.

✱

شماره نسخه: «۴۳۲/۱۴»

[۱۱۲] قصیده هزلی

1. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی
فارسی: ج ۱، ص ۱۳۲۳.

از: مصاحب نائینی متخلص به مصاحب
(سده‌ی ۱۱هـ)
موضوع: ادب منظوم - هزلیات
زبان: فارسی
آغاز: «
بکوچه گذرم بود چون نسیم سحر
فتاد در ره من عکس ماهی از منظر
ز اضطراب سراسیمه هرطرف دویدم
چو آفتاب نمودار شده یکی دختر».
انجام:»

خوش‌باش مصاحب که در دیار هوس
از این مطایبه شد کام مرد و زن چه شکر
حکیم سوزنی از گفته منفعل گردد
اگر کند بسمرقند این قصیده گذر!
کتاب‌شناسی: قصیده‌ای راثیه با
مضامینی هزلی و اروتیک در حدود ۴۰ بیت
است که مصاحب آن را در مقفای قصیده‌ی
راثیه‌ی هزلی مشهور سوزنی سروده شده
است. باید افزود که در این کتابخانه ضمن
نسخه‌های شماره‌ی «ذیل ۲۳۳۵»^۲،
«۱۴۳۰۹/۱۲»^۳ مطایباتی از مصاحب آمده
که بایستی با قصیده‌ی راثیه‌ی مورد بحث،

2. راستکار، فخری؛ فهرست کتابخانه مجلس:

ج ۸، ص ۴۴.

3. صدراپی خویی، علی؛ فهرست کتابخانه مجلس:

ج ۳۸، ص ۴۳۸.

متّحد بوده باشد. مرحوم هدایت در مجمع الفصحاء (ج ۴، صص ۷۰-۷۱) گزارشی از احوال مصاحب نائینی، اشعار، مطایبات و هزلیات وی ارائه داده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته
نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: نیمه‌ی سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۳ (۸۷ الف - ۸۹ الف) □ تعداد سطر: ۱۲ □ نوع کاغذ: ترمه نازک سبز مغز پسته‌ای □ اندازه متن: ۸×۱۳/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: بخش‌های از نسخه، ترمیم و وصّالی گردیده است. برگ‌ها مجدول به طلا، سبز (زنگار)، قرمز، لاجورد و مشکی و نیز کمندکشی به لاجورد و مشکی می‌باشد.

✱

شماره نسخه: «۴۳۲/۱۵»

[۱۱۳] قصیده هزلی

از: شمس‌الدین محمد بن مسعود سمرقندی
مشهور به «تاج الشعراء» و متخلّص به «سوزنی» (درگذشته سال ۵۶۲ یا ۵۶۹هـ)^۱

موضوع: ادب منظوم - هزلیات

زبان: فارسی

1. مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب: ج ۳، صص ۹۴-۹۵.

آغاز:

دی در ره زرعون بیکی راه گذر بر
افتاد دو چشمم بیکی شوخ پسر بر
کج‌کج چه بعدا سوی من یک دو نظر کرد
جان و دل من رفت بدان یک دو نظر بر».

انجام:

گفتا که مرا عیب نگیری بچنین حال
گفتم که کسی عیب نگیرد بهنر بر»!
کتاب‌شناسی: قصیده‌ای راثیه با مضامینی هزلی و اروتیک است که در ۱۹ بیت سروده شده است. همان‌گونه که گذشت قصیده‌ی راثیه‌ی هزلی «مصاحب»، در مقفای این قصیده بوده است. باید افزود که در این کتابخانه نسخه‌های متعدّدی از دیوان سمرقندی به شماره‌های «۱/۹۴۰»^۲، «۱۰/رهی»، «۲۴۳۵»^۳، «۲/۱۳۶۰۲»^۴، «۲۱۹۹»^۵، «۹۹۹»، «۹۹۸»^۶، «۲/۴۰۹۹»^۷، «۲۶ط»^۸، «۱۴۰۱۷/۸»

2. ابن یوسف شیرازی؛ حائری، عبدالحسین (اضافات): فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳، ص ۱۸۱.
3. راستکار، فخری؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۸، ص ۱۳۷ و ج ۱۸، ص ۱۴.
4. صدراپی خویی، علی؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳۷، ص ۱۱۷.
5. نفیسی، سعید؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۶، ص ۱۶۱.

6. ابن یوسف شیرازی؛ حائری، عبدالحسین (اضافات): فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳، صص ۲۴۳-

(منتخب)، «۱۳۵۶/۳» (شعر)^۲ نگهداری می‌گردد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته
نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
کتابت: نیمه‌ی سده‌ی ۱۳ هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد
برگ: ۱ (۸۸ الف - ۸۸ ب) □ تعداد سطر:
۱۲ □ نوع کاغذ: ترمه نازک سبز مغز
پسته‌ای □ اندازه متن: ۸×۱۳/۵ سانتیمتر.
ویژگی‌ها: بخش‌های از نسخه، ترمیم و
وصّالی گردیده است. برگ‌ها مجدول به طلا،
سبز (زنگار)، قرمز، لاجورد و مشکی و نیز
کمندکشی به لاجورد و مشکی می‌باشد.

✱

شماره نسخه: «۴۳۲/۱۶»

[۱۱۴] مقطعات هزلی

از: جمعی از شعرا همچون سعدی و
انوری

۳۴۴.

1. منزوی، احمد؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۱، ص ۹۶.
2. طباطبائی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۳۶۹.
3. صدراپی خویی، علی؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳۷، ص ۵۴؛ ج ۳۸، ص ۳۶.

موضوع: ادب منظوم - هزلیات

زبان: فارسی

آغاز:»

شی بوقت خوشی گفت با زنی مردی
که ای ز آتش تو دیگ شهوتم روشن».
انجام: «که برای صواب باید خورم
آنچه آید ز رافضی در دست».
کتاب‌شناسی: ۷ قطعه از هزلیات برخی
شعرا، همچون مصلح الدین عبدالله سعدی
شیرازی (د. ۶۹۲هـ) و اوحدالدین علی بن
محمد انوری ابیوردی خراسانی (د. ۵۸۵هـ)
است که با این مطلع‌ها آمده است:

۱. شی بوقت خوشی گفت با زنی، مردی
که ای ز آتش تو دیگ شهوتم روشن،
۲. روزی از بهر تماشای سویی دشت
چند زن بیرون شدند از مهتران،
۳. دوش در بزم چند دخترکی
از ذکر در میان آمد،
۴. دوستان و معاشران مرا
همه را کنار دلپذیر افتاد،
۵. بدیدم یکی ترکمان بچه
بیغداد روزی بمن گفت قم،
۶. دوش گفتم با زن خواججه فلان
کی حاجتی خلّقی رو،
۷. امرد طرف دوچارم شد
در شی کز شراب بودم مست.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته
 نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
 کتابت: نیمه‌ی سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت:
 نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد
 برگ: ۳ (۹۱ب - ۹۳الف) □ تعداد سطر:
 ۱۲ □ نوع کاغذ: ترمه نازک سبز مغز
 پسته‌ای □ اندازه متن: ۸×۱۳/۵ سانتیمتر.
 ویژگی‌ها: بخش‌های از نسخه، ترمیم و
 وصّالی گردیده است. برگ‌ها مجدول به طلا،
 سبز (زنگار)، قرمز، لاجورد و مشکی و نیز
 کمندکشی به لاجورد و مشکی می‌باشد.

✱

شماره نسخه: «۴۳۲/۱۷»

[۱۱۵] رباعیات خیّام

از: حکیم ابوالفتح عمر بن ابراهیم خیّام
 نیشابوری (درگذشته به سال ۵۱۷هـ)^۱
 موضوع: ادب منظوم
 زبان: فارسی
 آغاز:»

ای دلبر عیسی نفس ترسائی
 خواهم که بنزد من توئی بی ترس آئی
 که خشک کنی ز آستین چشم ترم
 که بر لب خشک من لب ترسائی؛

از می نمکی داشت لب با نمکش
 رفتم که ز بوسه خشک سازم نمکش
 گردید لب او بشکر خنده و گفت
 یک بوسه ترا حلال، اما نمکشش!
 انجام:»
 گویند که ماه رمضان گشت پدید
 من بعد بگردد باده نتوان گردید
 در آخر شعبان بخورم چندان می
 کاندر رمضان مست بخسبم تا عید!
 کتاب‌شناسی: رباعیات خیّام منظومه‌ی
 بسیاری مشهور است که به جهت شخصیت
 فرهیخته و برجسته‌ی خیّام و نیز مفاهیم
 بسیار بلند اشعار و رباعیات نغز او، مورد
 عنایت و توجّه بسیاری از دانشمندان و
 شخصیت‌های دینی و فرهنگی جهان قرار
 گرفته است و تاکنون بیش از ۷۰ ترجمه از
 رباعیات خیّام به نظم و نثر به زبان‌های
 زنده‌ی جهان منتشر شده است. برای نمونه
 ترجمه‌ی منظوم فرانسوی از ابوالقاسم
 اعتصام‌زاده (تهران ۱۳۱۰ش)، ترجمه‌ی
 منظوم آلمانی از فیتز جرالد (تهران ۱۳۲۴ش)
 و فردریک روزن (برلین ۱۳۰۴ش)، ترجمه‌ی
 منظوم عربی از احمد صافی نجفی (تهران
 ۱۳۲۴ش)، ترجمه‌ی منظوم ترکی عثمانی از
 حسین دانش و رضا توفیق (استانبول
 ۱۳۲۳هـ)، ترجمه‌ی منظوم انگلیسی از فیتس

1. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۵، ص ۳۸؛
 کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۷، ص ۲۶۹.

ده‌ها نسخه‌ی دیگر در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور از سوی کسانی همچون استاد منزوی^۷، علیرضا قره بلوط^۸ معرفی شده است و کهن‌ترین نسخه‌ی شناخته شده از رباعیات خیام با تاریخ کتابت ۶۰۴هـ در دانشگاه کمبریج - انگلستان به شماره‌ی «Or.1724.3»^۹ نگهداری می‌گردد. این اثر منظوم دارای ده‌ها بار به صورت انفرادی (فارسی) یا همراه ترجمه به یکی از زبان‌های اروپایی یا شرقی، از سال ۱۲۷۴هـ به بعد در تهران، لکهنو، لاهور، کلکته، میرته، پاریس، بمبئی، استانبول، لندن، برلین، آکسفورد، پترزبورگ و ... بارها به صورت سنگی و حروفی منتشر گردیده است و مرحوم خانابا مشار گزارشی از برخی چاپ‌های آن ارائه نموده است.^{۱۰}

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته

جرالد (لندن، بی‌تاریخ)، ترجمه‌ی روسی زیر نظر برتلس (روسیه، بی‌تاریخ)، ترجمه‌ی اردو (لکهنو ۱۹۳۹م) و ده‌ها ترجمه‌ی دیگر که در سرچشمه‌ها (منابع) به آن‌ها به تفصیل اشارت رفته است. در برخی مصادر تا ۸۰۰ دوییتی بدو نسبت داده شده است؛ لیکن نسبت تعداد صحیح رباعیات به او در میان دانشمندان زبان و ادبیات فارسی، محل بحث و بررسی است. در نسخه‌ی حاضر تعداد ۱۶ بند از رباعیات خیام آمده است. باید افزود که از رباعیات خیام در این کتابخانه چند نسخه موجود است که می‌توان به شماره‌های «۲۷۹۲/۲»^۱، «۴۹۲۱»^۲، «۵۳۳۴/۳»^۳، «۴۹۴۸/۲»^۴ و «۴۹۴۸/۱۵»^۵، «۱۴۱۴۵/۲۲»^۶، «۱۳۷۹۴/۲۱»^۷، «۱۱۹۰/۴»^۸، «۲۵۲۱»^۹، «۲۰/۶»^{۱۰} رهی^{۱۱}، «۵۹۲۸/۲»^{۱۲} و جز اینها اشاره نمود و

1. حائری، عبدالحسین: فهرست کتابخانه مجلس:

ج ۱/۱۰، ص ۴۷.

2. منزوی، احمد: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۴، صص ۱۴۶، ۲۰۳ و ۲۰۸؛ ج ۱۶، ص ۲۴۷.

3. صدرایی خویی، علی: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳۷، ص ۳۳۸؛ ج ۳۸، ص ۱۷۸.

4. ابن یوسف شیرازی: حائری، عبدالحسین (اضافات): فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳، ص ۴۸۳.

5. راستکار، فخری: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۸، ص ۲۱۲؛ ج ۱۸، ص ۲۵.

6. حائری، عبدالحسین: فهرست کتابخانه مجلس:

ج ۱۷، ص ۳۱۸.

7. منزوی، احمد: فهرست نسخه‌های خطی فارسی: ج ۴، صص ۲۸۲۹-۲۸۳۲.

8. قره بلوط، علی‌الرضا: معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۳، ص ۲۳۰۷.

9. دانش‌پژوه، محمدتقی: فهرست میکروفیلم‌ها: ج ۱، ص ۵۴۱.

10. مشار، خانابا: فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۲، صص ۲۵۱۶-۲۵۲۴.

نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: نیمه‌ی سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۳ (۹۳ الف - ۹۵ الف) □ تعداد سطر: ۱۲ □ نوع کاغذ: ترمه نازک سبز مغز پسته‌ای □ اندازه متن: ۸×۱۳/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: بخش‌های از نسخه، ترمیم و وصالی گردیده است. برگ‌ها مجدول به طلا، سبز (زنگار)، قرمز، لاجورد و مشکی و نیز کمندکشی به لاجورد و مشکی می‌باشد.

*

شماره نسخه: «۴۳۲/۱۸»

[۱۱۶] بیمار و طبیب = مناظره
بیمار و طبیب = قصیده بیمار و
طبیب = مثنوی بیمار و طبیب =
منظومه بیمار و طبیب

از: قاضی میر سید شریف تبریزی
متخلص به «شریف» (درگذشته: ۹۵۶هـ در
اردبیل)

موضوع: ادب منظوم

زبان: فارسی

آغاز: «

سوی ویرانه‌ام آمد سحری جلوه‌کنان
بهر پرسیدن بیمار خود آن سرو روان».

انجام: «

ای تو سر دفتر حلقه جویا جهان
سو چون فاخته در حلقه زلفت حیران
....» افتاده.

کتاب‌شناسی: مثنوی عاشقانه بیمار و
طبیب در حدود ۹۰ بیت با تخلص «شریف»^۱
است؛ و نام سراینده در فهرست‌ها به
صورت‌های «قاضی شریف، سلیم شریف،
ملا محمد شریف، قاضی شریف تبریزی، ملا
محمد شریف آملی، جامی، وحشی بافقی،
شریف آملی، شریف اصفهانی و ...» آمده
است. استاد منزوی در فهرستواره‌ی کتابهای
فارسی (ج ۱۰، ص ۴۱۴) درباره‌ی سراینده
گوید: «وی بایستی همان شریف ثانی،
سیدعلی پس دختر میرسید شریف جرجانی
باشد که قاضی بوده و در جنگ چالدران
کشته شده است؛ وی پدر شریفی شیرازی^۲
بوده که به هند رفته و در ۹۴۴هـ درگذشته
است»؛ وی همچنین در ادامه (همان: ج ۱۰،
صص ۴۱۴-۴۱۶) گزارشی از نسخه‌های
دستنویس این مثنوی در کتابخانه‌های ایران
و خارج از کشور ارائه نموده است.^۳ ناگفته

1. خیام پور، عبدالرسول؛ فرهنگ سخنوران:

ج ۲، صص ۵۰۱-۵۰۴.

2. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۹، ص ۵۲۵.

3. نیز بنگرید به: فهرست نسخه‌های خطی

فارسی: ج ۴، صص ۲۶۷۵-۲۶۷۶.

*

شماره نسخه: «۴۳۲/۱۹»

[۱۱۷] موش نامه = موش و گربه

از: ناشناخته

موضوع: ادب منظوم - فکاهی

زبان: فارسی

آغاز: افتاده «... در تعریف گربه که در
کمین موش نشست و موش را در مستی
گرفته، کنایه از استیلايِ جَهل بر عقل:
گربه بود اندران کشور
نیک خو خوشخرام و خوش منظر
این از رنج قحط و صدمه جوع
دشمن فوج فآره و یربــــــــــــوع».
انجام: «تو بمردي برادر از فردی
کم ز موشی مباش در مردی
نه بیک سو طریق گرگان را
دار پاس ادب بزرگان را
گر بزرگی تو شو بزرگ شناس
و ار نه از ناکسان بگير قیاس».

کتاب‌شناسی: داستان فکاهی موش و
گربه به پیروی از موش و گربه‌ی نظام‌الدین
عبیدالله زاکانی قزوینی متخلص به «عبید» (د.
۷۷۱ یا ۷۷۲هـ) است که در بحر مثنوی
سروده شده و از تمامی بخش‌های آن
استفاده‌ی اخلاقی شده است. در بررسی

نماید که از این مثنوی در این کتابخانه چند
نسخه‌ی دستنویس، از جمله به شماره‌های
«۲۳۲۹/۶۷»، «۲۶۷۵/۱۸»، «۲۶۶۶/۸»^۱،
«۱۰۰۵۷/۶»^۲، «۱۳۴۶۳/۶۳»، «۱۴۱۸۱/۴۷»،
«۱۴۱۸۳/۱۹»^۳، «۹۴۶۷/۱۰۹»^۴ نگهداری
می‌گردد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته
نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
کتابت: نیمه‌ی سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد
برگ: ۴ (۹۵ الف - ۹۸ ب) □ تعداد سطر:
۱۲ □ نوع کاغذ: ترمه نازک سبز مغز
پسته‌ای □ اندازه متن: ۸×۱۳/۵ سانتیمتر.
ویژگی‌ها: بخش‌های از نسخه ترمیم
گردیده و برخی کلمات نیز در اثر رطوبت
محو و ناخوانا شده است! برگ‌ها مجدول به
طلا، زنگار، قرمز، لاجورد و مشکی و
کمندکشی به لاجورد و مشکی می‌باشد.

1. راستکار، فخری؛ فهرست کتابخانه مجلس:
ج ۸، صص ۳۳، ۴۲۶ و ۴۴۰.
2. نظری، محمود؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳۲،
ص ۷۷.
3. صدرايي خويي، علي؛ فهرست کتابخانه مجلس:
ج ۳۶، ص ۴۱۵؛ ج ۳۸، صص ۲۳۸ و ۲۴۳.
4. طباطبائي (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر
کتابخانه مجلس: ص ۷۱۳.

موش‌نامه‌ها (موش و گربه‌ها) بی‌که از سوی عبید زاکانی، عماد خراسانی، تقی دارابی، کیوان، مهجور کرمانی، موفق السلطان، شاهزاده محمد رضا میرزا افسر، محمد کاظم نهاوندی و دیگران سروده شده است، ظاهراً هیچ کدام از آنان با منظومه‌ی مورد بحث، تطبیق نمی‌کند؛ راقم سطور در نوشتاری^۱ به بررسی بیش از ۳۰ موش و گربه‌ی منظوم و منثور و نسخه‌های آن‌ها پرداخته، لیکن مشابه این منظومه در آن نیست؛ به نظر می‌رسد اثری منحصر بفرد بوده باشد؛ به هر تقدیر باید بیش‌تر تحقیق شود. در ضمن آنگونه که پیداست گویا چند برگ‌گی از آغاز این داستان افتاده است. باید افزود که راقم سطور، در فواصل کتاب *طنزنامه: مقدمه‌ای بر کتاب‌شناسی و نسخه‌شناسی آثار* دستنویس *کهن طنز، هجو، هزل، انتقادی، فکاهی، مطایبه و محاضرات ادبی* موجود در کتابخانه‌های جهان، گزارش تفصیلی از موش‌نامه‌ها و موش و گربه‌ها به زبان‌های فارسی، ترکی، عربی، اردو ارائه نموده است. نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته

نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: نیمه‌ی سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۲۸ (۹۹ الف - ۱۲۶ الف) □ تعداد سطر: ۱۲ □ نوع کاغذ: ترمه نازک سبز مغز پسته‌ای □ اندازه متن: ۸×۱۳/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: نسخه‌ی نفیسی است. در برگ‌های (۱۰۰ الف، ۱۰۱ الف، ۱۰۲ الف، ۱۰۳ ب، ۱۰۵ الف، ۱۰۶ الف، ۱۰۷ ب، ۱۰۹ الف، ۱۱۰ ب، ۱۱۲ ب، ۱۱۶ ب، ۱۱۸ الف، ۱۱۹ الف، ۱۲۰ الف، ۱۲۴ الف، ۱۲۵ الف) تعداد ۱۶ مجلس نگاره (میناتور) محمدشاهی که با ماجرای موش و گربه و درگیری لفظی و توبه و عبادت گربه در مسجد و اغفال دوباره‌ی موشان و ... سپس صحنه‌های جنگ بین موشان و گربه‌ها، و نهایت با تیرباران گربه‌ی بدجنس بدست موشان پایان می‌پذیرد! بخش‌هایی از نسخه، ترمیم و وصالی گردیده است و برخی کلمات نیز در اثر رطوبت محو یا ناخوانا شده است! برگ‌ها مجدول به طلا، سبز (زنگار)، قرمز، لاجورد و مشکی و نیز کمندکشی به لاجورد و مشکی می‌باشد.

*

شماره نسخه: «۴۳۳»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۱۷»

۱. متقی، حسین: «موش و گربه‌ها بروایت

دستنویس‌های کهن»، در ضمن نشریه‌ی کتاب *طنز*:

دفتر ۵، ۱۳۸۷ش، صص ۷۴-۹۳.

[۱۱۸] شرح مراح الارواح

از: شمس‌الدین احمد بن عبدالله رومی
بروسوی مشهور به «دیکقوز» یا «دینقوز»^۱
(درگذشته پس از ۸۶۰هـ)^۲

موضوع: ادبیات عرب - صرف

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، اللهم یا مصرف القلوب
صرف قلوبنا نحو رضائک و صلی علی من
أوقی جوامع الکلم من بین أنبیائک و علی
الآمرین بالمعروف و الناهین عن المنکر من آله
و أصحابه و أزواجه و أحبائه و علی المقتفین
بهم فی مصادره...».

انجام: «... و طویان و طوی مجهول طوی
فإنه لو أعلّ الواو فیهما بقلبه ألفاً أو یاسکان
فیها الثقل الکسرة علیها ما لم یلزم اجتماع

1. کلمه «دینقوز» یا «دیکقوز» به ترکی به
مفهوم «صحیح الوجود» است، چنان‌که محمدطاهر
بروسوی در عثمانلی مؤلفری (ج ۱، ص ۳۰۵) در
بارهی این کلمه می‌نویسد: «بو کلمه بروسه‌جه صحیح
الوجود مقامنده قولانیلور بر تعبیردر». باید دانست که
این واژه، با کلمه‌ی ترکی «دُقوز» به معنی «خوک»
ارتباطی ندارد.

2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱،
ص ۱۲۱؛ بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱،
ص ۳۰۵؛ کحّاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱،
ص ۲۲۰.

الإعلالین إلا أنه لا یقل حملاً علی طوی؛ تمّ
الکتاب بعون الله الملك الوهاب و إلیه المرجع
و المآب».

کتاب‌شناسی: شرح مزجی معتبر و
مهمی بر مراح الارواح^۳ احمد بن مسعود
(سده ۸هـ) است. از این اثر دو نسخه‌ی
دیگر به شماره‌های «۱۳۷۸۸» و «۱۴۲۵۷»^۴
در این کتابخانه موجود است. نسخه‌های
دستنویس دیگری از این اثر مربوط به
کتابخانه‌های ایران، عراق، ترکیه، حجاز، هند،
قبرص، مصر، تونس، کویت و ... از سوی
علیرضا قره بلوط در معجم التاریخ (ج ۱،
ص ۳۲۱) گزارش گردیده است. باید افزود
که این اثر نخستین بار در سال ۱۳۰۲هـ
سپس در سال ۱۳۰۸هـ در استانبول و پس
از آن در سال ۱۳۰۹هـ به همراه الفلاح شرح
المراح تألیف ابن‌کمال‌پاشا در قاهره به چاپ
رسیده است.^۵

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □
نام کاتب: عبدالباقی بن یحیی علائیّه □
تاریخ کتابت: آخر محرم الحرام سال ۹۸۹هـ

3. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۶۵۱.
4. صدرایی خویی، علی؛ فهرست کتابخانه مجلس:
ج ۳۷، ص ۳۳۲؛ ج ۳۸، ص ۳۷۱.
5. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیّة: ج ۱،
ص ۹۰۶.

□ محلّ کتابت: قسطنطنیه در قرب محمودپاشا
 □ عنوان ها و نشانی ها: شنگرف □ تعداد برگ: ۱۴۱ □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۶/۵×۱۳/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۳/۵×۱۹ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای فرسوده با ترنج ضربی زمینه گل و بوته و نگاره‌های اسلیمی، عطف و مغزی تیماج قهوه‌ای روشن با روکش کاغذی کرم همراه لبه برگردان (طبله) □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: «تمّ الکتاب ... فی بلدة قسطنطنیه فی قرب محمودپاشا فی آخر شهر المحرم، أستعین بالله فی آخر الاّیام، المسمّی بلسان التّریکی دقوز، کتبه الفقیر الحقیر الضعیف الراجی بالله فی حسناته اللطیف عبدالباقی ابن یحیی العلایّیه، غفر الله له و ... تاریخ سنه ۹۸۹هـ».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده و حاشیه‌نویسی با نشان‌های «القاضی رحمه الله، شرح الابهری فی الحکمة رحمه الله، دده جنگی، شیخ الاسلام فی شرح الشافیه، یحیی چلبی رحمه الله، منه، عبدالرحیم رحمه الله، الشافیه، محرم افندی، قوزانی، بهلول رحمه الله، قطب‌الدین رحمه الله، سلطان شاه و ...» دارد. آثار رطوبت بر فراز و پایین برگ‌ها مشاهده می‌گردد. در آغاز نسخه افزون بر

وجود «یا کبیکج»، عبارتی نیز به ترکی عثمانی آمده که به نظر می‌رسد در سال ۱۰۸۶هـ در ابتدای محرم ... واقع‌های رخ داده است! برگ‌های نسخه مجدول به شنگرف است. در برگ انجام مهری بیضی آمده که سجع آن ناخواناست.

✱

شماره نسخه: «۴۳۴»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۱۸»

[۱۱۹] کشکول

از: ناشناخته

موضوع: گوناگون

زبان: عربی و ترکی عثمانی

آغاز: «الله قدیم من الأزل إلى الأبد ... بعض علملرده الف و لام داخل اولیور کالمصطفی و الحسن بعضه داخل اولیور محمد کبی زیرا الف و لام داخل اولان یرده وصف اولدیغندن داخل اولیان یرده علم اولماز ... قال سیّد المختار علیه السلام نزیّد الأعمار نکاح الأبکار و الغسل بماء الحارّ و اکل التفاح بالأسحار و النوم عن الیسار ...».

انجام: «... (۵۳ب) الحدیث اطلبوا العلم و لو بالصین، قال ابن حبّان لا أصل له ...»

تفکروا فی آلاء الله و لاتفکروا فی ذات الله ...
المفاعیل الخمسة أصل فی المنصوبات و الحال
ملحق بمفعول فيه لأئنه ظرف فی المعنی و
التمییز ملحق بمفعول به ...؛ المؤث فرع المذکر
...؛ لاتعلقوا الجواهر فی أعناق الکلاب».

کتاب‌شناسی: مجموعه‌ای کَشکولی از
یادداشت‌های متنوع و ارزنده مانند محاضرات
ادبی، مشتمل بر فوائد تاریخی، روایی، فقهی،
کلامی، اخلاقی، عرفانی، لغوی، منطقی،
فلسفی، بلاغی، ادبی، صرفی، نحوی و
حکایات و طرائف اقوال و ظرائف اخبار ...
به نظم و نثر، به زبان‌های عربی و ترکی
عثمانی و به ندرت زبان فارسی است که
قاعدتاً بایستی در سده ۱۳هـ در عثمانی
(ترکیه) از سوی چند نفر تألیف گردیده
باشد! افزون بر اشعار و روایات و مطالب
متنوع دیگر، فوائد دیگری بیش‌تر در
موضوع منطق، کلام و ادبیات عرب، با ذکر
نام کسان و منابعی همچون: دسوقی علی
المعانی، مجابی، زینی زاده علی الکافیة، تقریر
حافظ ابراهیم، تعریفات سیّد، خرپوقی علی
التحفة، شرح فناری بر برهان، برهان کلنبوی،
شرح الرضی، مفتی زاده علی الحسینیة، کلیات
ابی‌البقاء، درّ الناجی، زبدة التعریفات، جامی،
مطول من المعانی، شرع عزّی علی القاری،
محرم افندی، قاضی زاده جمال الدین، عصام

علی التصدیقات، اساس البناء، کافیه، کلیسی
علی التصدیقات، قول احمد، منضود، مقصود
شرح منضود، مراح، شرح المراح، سیلکونی
علی التصورات، سیّد عبدالله، شافیه، تلخیص،
شرح المفتاح، حاشیة جدید الجامی شوکت
افندی، حسن چلبی، معرب الکافیه، هندی،
سمع من الاستاذ، عبدالرحیم، فروق حقّی،
سفینه الراغب، عوامل تحفه، دده جنگی،
طریقه محمدیه، محمدچلبی، مجمع الآداب،
شُرُبلانی دُرر حاشیه‌سی، شفا شرحی علی
القاری و ... آمده است. در این نسخه‌ی
نفیس، از امام دوازده‌گانه‌ی شیعه، به عنوان
«أئمة‌ی اثنی عشر» نام برده شده و حدیثی
نیز در خصوص حضرت مهدی علیه السلام
همچون (۵۳ الف): «عن عبدالله بن عمر قال،
قال رسول الله علیه الصلوة و السلام: يخرج
المهدی و علی رأسه عمامة فیها ملک ینادی
هذا المهدی خلیفة الله فأتبعوه» آمده است. در
پشت جلد پایان کتاب، کلمه‌ی «قواعد
مجموعه‌سی» مکرّر آمده است که ممکن است
نام این اثر باشد؛ لیکن اثر نسق خاصّی
نداشته و قواعد خاصّی در آن دنبال نشده و
کاملاً پراکنده است، البتّه این احتمال است که
بیش‌تر نقل قول‌های موضوع کلام، منطق و
ادبیات عرب، از هامش کتابی که
حاشیه‌نویسی شده بود، اخذ شده باشد!

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: رقعہ نازیبا و نستعلیق تحریری (چند قلم و خط) □ نام کاتب (مؤلفان): نامعلوم (به خط مؤلفان آن) □ تاریخ کتابت (تألیف): سدهی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی (پراکنده) □ تعداد برگ: ۵۷ □ تعداد سطر: ۱۳-۲۴ برخی مورب و چلیپا □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □ اندازه متن: ۱۸×۱۳/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵/۵×۲۰ سانتیمتر □ نوع جلد: میشن قهوه‌ای تیره با عطف تیماج قهوه‌ای □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: نسخه‌ایست نفیس به خط مؤلفان آن (گویا چند نفر)، در آغازین برگ چند یادداشت پراکنده، یک مهر گرد «حسین ...» و نام حسن افندی دیده می‌شود. آثار اندکی از رطوبت و وصالی روی برگ‌ها دیده می‌شود. خط خوردگی‌هایی روی برخی کلمات متن مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۴۳۵/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۱۹»

[۱۲۰] شرح الرسالة الوضعیّة

العضدیّة = شرح رسالة فی الوضع

از: علاء‌الدین علی بن محمد سمرقندی

رومی قسطنطنینی مشهور به «قوشچی» (درگذشته به سال ۸۷۹هـ در استانبول)^۱
موضوع: ادبیات عرب - بلاغت

زبان: عربی

آغاز: «الحمد لله الذی خصّ الانسان معرفة أوضاع الکلام و مبانیه و جعل الحروف اصول کلمته و ظروف معانیه و الصلوة علی ... و بعد فلما شاع فی الامصار و ظهر ظهور الشمس فی الانهار الرسالة العضدیّة التي أفادها المولى المحقق ... عضدالحقّ و الدین ... و كانت مشتملة علی مسائل دقيقة و تحقیقات عميقة مع غاية الایجاز... فنوال الامیر بدة عین ... مغیث الدولة و الدین الامیر عبدالکریم ... قال المصنّف بعد التسمیة هذه فائدة المشار إلیه بهذه العبارات التي اراد کتابتها ...».

انجام: «... و إنما الاستعمال ههنا فی شخص فلا یكون جزئياً بخلاف زید فائّة جزئی لوشعه لذلك الشخص و کذا الحال مثال هذه الصورة؛ تمّت الرسالة بعون الله تعالی».

کتاب‌شناسی: شرح الرسالة الوضعیّة،

۱. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱، ص ۷۳۶؛ کخاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۷، ص ۲۲۷.

مرعشی (ره) سرآغاز آن‌ها کاملاً با نسخه‌ی مورد بحث متفاوت است.^۷ گفتنی است که الیان سرکیس اثری چاپی از قوشچی با عنوان *الحاشیة الجديدة على شرح الرسالة العضدية* (چاپ استانبول ۱۲۶۷هـ)^۸ معرفی نموده است که نشان می‌دهد قوشچی بر شرح ابوالقاسم لیثی تحشیه‌ای جدید نوشته است که بر فرض صحّت و ثبوت آن، تعارضی با شرح مستقلّ قوشچی بر *الرسالة الوضعیة* نیست؛ بلکه می‌تواند چنین باشد که قوشچی، افزون بر شرح خود، مجدداً یک بار نیز بر شرح لیثی حاشیه نوشته است، و الله اعلم. به هر تقدیر از این اثر در این کتابخانه، سه نسخه‌ی دیگر به شماره‌های «۱/۷۷۵ط»^۹، «۷/۱۴۱۱»^{۱۰} و «۱/۳۷۹ کریم‌زاده» موجود است. ناگفته نماند که این اثر در سال‌های

تألیف قاضی عضدالدین ابوالفضل عبدالرحمن بن احمد ایجی شیرازی مشهور به «عضدی» (د. ۷۵۶هـ) در موضوع کیفیت وضع الفاظ از نقطه نظر علم بیان و بلاغت است که به نام امیر مغیث‌الدین عبدالکریم (گویا در سمرقند) تألیف گردیده است. باید افزود که در نادری از سرچشمه‌ها از جمله، حاجی خلیفه^۱ شارح را ابوالقاسم ابراهیم بن محمد لیثی سمرقندی^۲ (د. پس از ۸۸۸هـ) ثبت نموده است و سرآغاز اثر نیز با نسخه‌ی مورد بحث کاملاً منطبق است؛ لیکن اولاً در بسیاری از سرچشمه‌ها^۳ و نسخه‌های دستنویس^۴، از جمله همین نسخه‌ی مورد بحث، این اثر از علاءالدین علی قوشچی دانسته شده است^۵؛ ثانیاً نسخه‌هایی از شرح *الرسالة الوضعیة* منسوب به ابوالقاسم لیثی در برخی کتابخانه‌ها، همچون نسخه‌ی شماره‌ی «۹۸۹۹/۶» کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی

6. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله

مرعشی: ج ۲۵، صص ۱۹۳-۱۹۴.

7. سرآغاز آن شرح چنین است: «سبحان من أنطق بذكره اللسان تسبیحاً و تهلیلاً...».

8. سرکیس، الیان؛ معجم المطبوعات العربیة: ج ۲، صص ۱۵۳۱ و ۱۹۸۷.

9. حائری، عبدالحسین؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱/۲۳، ص ۷۷.

10. صدراپی‌خویی، علی؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳۸، ص ۱۴۴.

1. حاجی خلیفه؛ کشف‌الظنون: ج ۱، ص ۸۹۸.

2. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۱، ص ۷۷.

3. Brockelmann, C.; GAL: supp. Bd. II, s. 329-330.

4. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۳، ص ۲۱۴۰.

5. در نسخه‌ی «۴۴۲/۴ کریم‌زاده»، همین اثر به «میر سید شریف جرجانی» نسبت داده شده است!

۱۲۵۹، ۱۲۶۷ و ۱۲۸۵ هـ در استانبول به چاپ رسیده است.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: محمد بن علی بن مصطفی □ تاریخ کتابت: اواخر سده ی ۱۱ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۱۷ (۱۱ - ۱۷ ب) □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید □ اندازه متن: ۷/۵×۱۳/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵×۲۱/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی کرم؛ عطف تیماج قهوه‌ای فرسوده دارای لبه برگردان □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: «تمت ... فی مدرسة لادیق فی ید محمد بن علی بن مصطفی غفرالله له و لوالدیه و أحسن إلیهما و إلیه».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و حاشیه‌نویسی‌هایی با نشان‌های «شرح، حاشیه، میر ابوالبقاء، عبدالغفور، منه، احمد طرسوسی رحمه الله، رم رحمه الله، ایرانی، سیّدعلی رحمه الله، جلال

الدین، عصام‌الدین، عبدالرحمن، حامد چلبی، فناری و ...» دارد. آثار رطوبت بر برگ‌ها مشهود است. در آغاز تملک «شیخ یعقوب»، «... پاشا زاده» و «اسعد» در سال ۱۰۹۷ هـ با یک مهر بیضی ناخوانا آمده است.

✱

شماره نسخه: «۴۳۵/۲»

[۱۲۱] شرح الرسالة الوضعية

العضدية = شرح رسالة فی الوضع^۲

از: عصام‌الدین ابراهیم بن محمد بن عربشاه اسفراینی سمرقندی مشهور به «ابن عربشاه» (درگذشته به سال ۹۴۴ یا ۹۴۵ یا ۹۵۱ هـ)^۳

موضوع: ادبیات عرب - بلاغت

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، و نسالک فائدة تملأ تنزلها من السماء یامن من علینا بتعلیم الأسماء و تقسیم أنواع النعماء و أجناس الآلاء و تفهیم مصادر ظواهر الأحکام الحنیفیة البیضاء ... فیقول العبد المفتقر ... قال من تفرّد فی تحقیق المعانی ... هذه للإیاء إلى المعانی المترتبة الموجودة فی التعقل فقط علی

1. صالحیه، محمدعسی؛ المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع: ج ۳، ص ۲۰۲؛ این چاپ با نسبت ابوالقاسم لیبی به چاپ رسیده است و متن آن در صورت دسترسی، باید تطبیق گردد.

2. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۳، ص ۲۱۴۰.

3. حاجی خلیفه؛ کشف‌الظنون: ج ۲، ص ۸۹۸.

4. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه‌العارفین: ج ۱،

ص ۲۶؛ کحّاله، عمرضا؛ معجم‌المؤلفین: ج ۱، ص ۱۰۱.

تقدیر تقدّم الديباجة على الرسالة أو فيه .. و في التلّفظ أو فيهما و في الكتابة على تقدير تقدّمها على الديباجة ...».

انجام: «... في ظنّ اتّحاد المعنى مطلقاً غير ممنوع و في ظنّه وضعاً لا يدفعه قوله إذا المعتبر الوضع [و الله أعلم بالصواب و إليه المرجع و المآب]».

کتاب‌شناسی: شرحی مزجی (گاهی با عنوان «قوله - قوله») بر الرسالة الوضعيّة قاضی عضدالدین ابوالفضل عبدالرحمن بن احمد ابیحی شیرازی (د. ۷۵۶هـ) است که به نام نظام‌الدین عبدالرحیم نوشته شده است و در ضمن توضیح و شرح، عصام‌الدین، به رد و ایراد مطالب میر سیّد شریف جرجانی نیز می‌پردازد. از این اثر در این کتابخانه نسخه‌ی دیگری نیز به شماره‌ی «۴۲۹۹/۲»^۱ نگهداری می‌گردد و علیرضا قره بلوط نیز در معجم التاریخ (ج ۱، ص ۶۷) گزارش‌سی از دستنویس‌های دیگر این شرح ارائه نموده است. این اثر در سال ۱۲۷۴هـ در استانبول به صورت سنگی به چاپ رسیده است.^۲ این شرح تعلیقه‌ای از محشّی ناشناس نیز دارد که

نسخه‌ای از آن در این کتابخانه به شماره‌ی «۴۲۹۹/۳»^۳ موجود است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سال ۱۰۸۹هـ □ محلّ کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۵۰ (۱۹ الف - ۶۸ الف) □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۴×۶ سانتیمتر. □ رقم کاتب: «قد وقع الفراغ عن تنمیق هذه النسخة الشریفة المنسوبة إلى عصام الملة و الدین لیلة عرفة الفطر تسع و ثمانین و لف في هجرة من له العزّ و الشرف».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. در اوایل تعلیقات و حاشیه‌نویسی با نشان‌های «قره داود، منه، فیضی، سیّد و ...» دارد. آثار رطوبت بر فراز برگ‌ها قابل مشاهده است.

✱

شماره نسخه: «۴۳۶»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۲۰»

[۱۲۲] حدیث الأربعین = الأربعون

حدیثاً فی العفو و الغفران =

1. مزوی، احمد؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۱، صص ۳۱۳-۳۱۴.

2. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیّة: ج ۲، ص ۱۳۳۱.

3. مزوی، احمد؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۱، ص ۳۱۴.

المواعظ العصفوریّة

از: محمد بن ابی بکر عصفوری بخاری
(در گذشته به سال ۱۱۱۶هـ)^۱

موضوع: حدیث

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين و لا عدوان إلا على الظالمين و الصلوة على خير خلقه محمد و آله الطاهرين، أما بعد فإنّ محمد بن ابی بکر رحمة [الله] عليه، بعد طول خوضه في بحر الذنوب إني قال من جمع أربعين حديثاً و هو في العفو و الغفران ... الحديث الأوّل عن عبدالله بن عمر أنه قال رسول الله ... الراحمون يرحمهم الرحمن ارحموا من في الارض يرحمكم من في السماء ...».

انجام: «... الحديث الاربعين عن ابن عباس رضي الله عنه قال قال رسول الله عليه السلام يخرج في آخر الزمان أقوام و جوههم و جوه الآدميين و قلوبهم قلوب الشياطين أمثال الذباب ... قال كالجمره في الأيدي إنّ وضعها طفئ و امسكنها احترق؛ تمّت الكتاب بعون الله الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: چهل حدیث نبوی (ص)

در موضوع عفو و غفران است. مؤلف پس از هر حدیث، برای بهره‌مندی بیش‌تر واعظان، روایات و حکایات مختلفی در بسط و شرح احادیث مذکور آورده است. از این اثر نسخه‌ای در کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی (ره) به شماره‌ی «۹۴۸»^۲ موجود است و نیز نسخه‌های متعددی از این اثر و شرح آن، که به نظر می‌رسد یک اثر بوده باشند، توسط علیرضا قره بلوط در معجم التاريخ (ج ۴، ص ۲۴۹۳) معرفی شده است. گفتنی است که این اثر در سال‌های ۱۳۰۰ و ۱۳۰۶هـ در استانبول به چاپ رسیده است.^۳

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سال ۱۲۳۵هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۳۵ □ تعداد سطر: ۲۳ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید و زرد ضخیم □ اندازه متن: ۱۸×۵/۸ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۳×۱۶/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی فرسوده با روکش کاغذی کرم^۴ با

۲. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله

مرعشی: ج ۳، ص ۱۱۴.

۳. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیّة: ج ۲،

ص ۱۳۳۱.

۴. جالب توجه است که مقوای جلد این نسخه،

در واقع با چسباندن چند برگ پراکنده از رساله‌ای به

۱. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۴، ص ۲۴۹۳.

عطف و مغزی تیماج فرسوده قهوه‌ای؛ دارای
لبه برگردان □ قطع: خشتی □ رقم کاتب:
«تَمَّت ... سنة ۱۲۳۵هـ».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است و تعلیقات و حاشیه‌نویسی
اندکی در هامش و میان سطور به عربی و
ترکی با لهجه‌ی عثمانی دارد. در پایان نسخه،
پشت جلد، یک یادداشت به ترکی «ملا
کوپرولو نعلبندلی محله سنده امام حسین
افندی حضر تدرینه وصول ...» دیده می‌شود.
در آغاز و انجام مهر گرد «...اوغلرندر
مصطفی ناظم کتبخانه سی ... ۱۲۳۹هـ» دیده
می‌شود که بایستی مهر یکی از کتابخانه‌های
خصوصی قدیمی عثمانی (ترکیه) بوده باشد.

✱

شماره نسخه: «۴۳۷»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۲۱»

[۱۲۳] الواح بهاء

از: ناشناخته

موضوع: بهائیت

زبان: عربی

آغاز: «بسم الله الأقدس الأبهی، هذا
كتاب من لدنا إلى الذي إذا سمع النداء من

شطر ربّه الأبهی قال بلی یا إله من فی
الأرضین و السموات لتجدنه ایات ربّه مرّة
آخری ...»

انجام: «... لا تقنطوا من هذا الفضل أن
اقتنوا و اتقوا ولا تكونوا من الذین إذا نزلت
الآیات كفروا بالله العزیز الحمید كذلك أشرقنا
علیک من أفق السجّین هذه الکلمات
المشرقات لتقوم علی ثناء ربّک و تكون من
الشاکرین».

کتاب‌شناسی: مجموعه‌ای از الواح و
مکتوبات عربی فرقه‌ی ضالّه‌ی بهائیت است
که مشابه آن نیز در کتابخانه‌ی ملی ملک در
تهران به شماره‌ی «۶۱۲۲»^۱ موجود است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □
نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اوایل
سده‌ی ۱۴هـ □ محل کتابت: نامعلوم □
عنوان‌ها و نشانی‌ها: بنفش □ تعداد برگ:
۲۵۶ □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی
نخودی نازک آهار مهره شده □ اندازه متن:
۸×۱۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۴/۵×۲۱/۵
سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای روشن
□ قطع: رقعی.

ویژگی‌ها: به ندرت در حاشیه تصحیح

1. حجتی، محمدباقر؛ فهرست کتابخانه ملی ملک:

گردیده است.

✱

شماره نسخه: «۴۳۸/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۲۲»

[۱۲۴] شرح الإيساغوجی

از: حسام الدین حسن کاتی (درگذشته

به سال ۷۶۰ یا ۷۶۸ هـ)^۱

موضوع: منطق

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الواجب وجوده الممتنع نظيره الممكن سواء ... فإن كتاب شيخ الإمام رح قدوة الحكماء اثيرالدین الابهري ... لما كان على بعض الإخوان متعسراً ... أردت أن أكتب لالتماسهم أوراقاً ... قال إيساغوجي ... أقول إن للمنطقيين اصطلاحات ...».

انجام: «... من هذه القياسات إنما هو البرهان لكونه مركباً من المقدمات اليقينية و لكن هذا آخر ما كتبنا من الأوراق لإيضاح ما في كتاب إيساغوجي؛ تمت الرسالة بعون الله [الملك الوهاب].»

کتاب‌شناسی: شرح مختصری بر کتاب

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱،

ص ۲۸۶؛ کحاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۳،

ص ۲۷۲.

ایساغوجی (مدخل) تحریر اثیرالدین مفصل بن عمر ابهری سمرقندی (درگذشته به سال ۶۶۰ یا ۶۶۱ یا ۶۶۳ هـ) با عناوین «قال - اقول» است و به جهت اهمیت آن شرح، مورد توجه دانشمندان و دانشجویان علوم اسلامی قرار گرفته و شروح و حواشی چندی بر آن شرح نگاشته‌اند که حاجی خلیفه در کارستان ارزشمند خویش^۲، به برخی^۳ از آن‌ها، همچون تعلیقات بردعی، تالشی، شروانی، قره‌جه احمد، ایبوردی و ... اشاره نموده است. از این شرح در این کتابخانه نسخه‌های متعدّد دیگری نیز وجود دارد که می‌توان برای نمونه به شماره‌های جدید «۱۰۳۱۶/۱»، «۱۴۸۲۴» و «۱۰۱۵۱/۳»^۴ اشاره نمود. نیز از این اثر نسخه‌های دستنویس متعدّدی مربوط به سایر کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور در دست است که علیرضا قره بلوط در معجم

2. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۱، ص ۲۰۷.

3. برای نمونه تعلیقات دیگری بر این شرح در این کتابخانه موجود است که پس از درگذشت حاجی خلیفه نوشته شده است (بنگرید به: طباطبایی «منصور»، محمد؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: صص ۲۸۱-۲۸۲).

4. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: صص ۴۷۲-۴۷۳.

التاریخ (ج ۲، ص ۹۰۰) شمه‌ای از آن‌ها را گزارش نموده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سال ۱۰۹۸ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۳۶ (۱ ب - ۳۶ الف) □ تعداد سطر: ۱۶ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۱۳×۵/۶ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰×۵/۱۴ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی فرسوده با روکش کاغذی قهوه‌ای، عطف تیماج قهوه‌ای فرسوده □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: «تَمَّت ... علی يد العبد الضعیف،

الخطّ الباقي و العمر فانی

العبد عاصی و الربّ عافی

فی سنة تاریخ ۱۰۹۸ هـ

تکری لطف قازنه

فاتحه اوقیه بونسی یازنه».

ویژگی‌ها: در حاشیه تصحیح گردیده و حاشیه‌نویسی اندکی در هامش و میان سطور با نشان‌های «محمی‌الدین و ...» دارد. آثار اندک رطوبت بر فراز برگ‌ها مشاهده می‌گردد. روی آغازین برگ فوایدی در منطق به عربی و ترکی با لهجه‌ی عثمانی آمده است.

شماره نسخه: «۴۳۸/۲»

[۱۲۵] حاشیه شرح ایساغوجی^۱

از: محیی‌الدین محمد بن موسی تالشی
«طالشی / تالچی» (درگذشته به سال ۸۸۷ هـ)^۲

موضوع: منطق

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمین ... قال الحمد لله الواجب وجوده اه، اقول افتتاح كتابه بالحمد بعد الابتداء بالتسمية لأن أداء الواجب من شكر ... إذا قلت وصفت زیداً بكذا لم يتبادر منه إلا فعل اللسان فإتک و متعلّقة یعمّ النعمة».

انجام: «... إن کلّ ما هو مشاهد فهو متحیّز و الغرض من المغالطة تغلیظ الخصم و رفعه؛ تمّت هذا الكتاب بعون الملك الوهاب للمؤمنین سبیل الصواب».

کتاب‌شناسی: تعلیقاتی بر شرح ایساغوجی تألیف حسام‌الدین حسن کاتی (د. ۷۶۰ یا ۷۶۸ هـ) با عناوین «قوله - اقول» است. از این اثر در این کتابخانه نسخه‌های

1. Brockelmann, C.; GAL: Bd. I, s. 465 & supp. Bd. I, s. 842.

2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲،

ص ۲۱۰؛ کخاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۲،

دارد. در انجام چند یادداشت، از جمله چند لغز منظوم به ترکی عثمانی، همچون:
اول ندر کم اول اول حصار اوغلانلری
صاری بـاش اغدورانک طونلری،
و ... دیده می‌شود. در انجام نسخه، دو برگ (۸۸ ب - ۸۹ الف) حاوی مکتوبی به زبان عربی با آغاز (هو الباقی، هذا کتاب جعلناه لقائنا للذين أقبلوا إلى رحمة الله في تلك الأيام التي فيها تغيرت البلاد ...) است که درباره‌ی زیارت مدینه‌ی منوره و قبر حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم می‌باشد.

❖

شماره نسخه: «۴۳۸/۳»

[۱۲۶] برهان الهندسیّة

از: ابوسعید سعدالدین مسعود بن عمر
تفتازانی حنفی مشهور به «ملاسعد تفتازانی»
(در گذشته به سال ۷۹۳هـ)^۴

موضوع: هندسه

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، حامداً لله و مصلیاً علی
رسوله و معتصماً علی کرم الله، فإنّ البدایة

دیگری نیز همچون نسخ شماره‌ی «۵۷۲ سنا»^۱ و «۱۰۳۱۶/۲»^۲ و نیز در برخی کتابخانه‌های داخل کشور نسخی^۳ از آن تعلیقه موجود است؛ نیز در معجم التاریخ (ج ۵، ص ۳۲۶۵) چند نسخه از کتابخانه‌های ترکیه گزارش شده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: حسن بن محمد □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۶۴هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۵۱ (۳۶ ب - ۸۶ ب) □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □ اندازه متن: ۸×۱۶ سانتیمتر □ رقم کاتب: «تَمَّت ... علی ید الضعیف الفقیر الحقیّر حسن بن محمد غفرالله ... أربع و ستین و مائة و ألف فی شهر محرّم الحرام فی وقت الضحی بعون الله الملك الأعلى سنة ۱۱۶۴هـ».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. حاشیه‌نویسی اندکی در هامش و میان سطور بان نشان‌های «احمد و ...»

1. دانش پژوه، محمدتقی؛ علمی انوار، بهاء‌الدین؛ فهرست کتابخانه مجلس (سنا): ج ۱، ص ۳۶۳.

2. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۲۸۲.

3. دانش پژوه، محمدتقی؛ فهرست کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران: ج ۱۱، ص ۲۱۷۰.

4. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲، ص ۴۲۹؛ کحاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۲، ص ۲۲۸.

من الله و النهاية إلى الله و بعد فقد قال
قطب‌الدین [ال] شیرازی فی بحث تمثیل لزوم
غیر تساوی زوایا الثلث للقائمتین کلزوم
زوایا الثلث کونها متساویاً للقائمتین ...».

انجام: «... مساویة للحادة و المنفرجة و
الحادة و المنفرجة مساویة للقائمتین لزوم أن
الزوايا الثلث مساویة للقائمتین و هو المطلوب،
هذا تفصیل ما أجمله بالبرهان الهندسیة العلامة
... سعد الدین التفتازانی علیه رحمة الباری
...».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای موجز در بیان
برخی مسایل هندسی است که در واقع
تعلیق‌های بر یکی از آثار قطب‌الدین محمود بن
مسعود شیرازی (د. ۷۱۰هـ)^۱ می‌باشد. باید
دانست که از قطب شیرازی در حوزه‌ی
هندسه، دو اثر مستقل، یعنی ترجمه فارسی
تحریر اصول اقلیدس خواجه نصیرالدین
طوسی، دیگری رساله فی حرکات الدرجة و
النسبة بین المستوی و المنحنی و نیز بخش
اندکی از درة التاج لغرة الدیاج وی نیز در
موضوع هندسه است و دقیقاً دانسته نشد که
این اثر تفتازانی، به کدامیک از آثار یاد شده،

نظر دارد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ مایل
به نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم
□ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ:
۲ (۹۰ الف - ۹۱ ب) □ تعداد سطر: ۱۳-
۱۴ □ نوع کاغذ: فرنگی زرد □ اندازه متن:
۱۶×۱۰ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: قلم‌خوردگی‌هایی در متن
دیده می‌شود و جای اشکال هندسی نیز
خالی مانده است.

✱

شماره نسخه: «۴۳۹/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۲۳»

[۱۲۷] کفایة المبتدی = الکفایة^۲

از: تقی‌الدین محمد بن پیرعلی
بالکسیری برگوی مشهور به «برگلی» و
«بیرکلی» (درگذشته به سال ۹۸۱هـ)^۳

2. ششن، رمضان؛ آلتان، مصطفی هاشم؛ ایزکی،
جواد؛ فهرس المخطوطات الاسلامیة فی قبرص:
ص ۳۴۲.

3. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱،
ص ۲۵۳؛ کخاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۹،
ص ۱۲۳؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲،
ص ۲۵۲.

1. کخاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۲،
ص ۲۰۲؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲،
ص ۴۰۷.

موضوع: ادبیات عرب - صرف

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمين ... و بعد فإن كل كلمة اشتقاقية أن تجرد ماضيه المفرد المذكر الغائب عن حرف زائد تسمى مجرداً و أصلياً فإن اشتمل عليه تسمى مزيد فيه ...».

انجام: «... و يعود اللام المحذوفة مفتوحة للجزء فيهما بدخولهما نحو ليعزون و ليرمين و ليطوين لم يعزون و لم يرمين و لم يطوين؛ تم الكتاب بعون الله الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای مختصر در تصریف و چگونگی اشتقاقات مختلف صرفی در زبان و ادبیات عرب است که مؤلف آن را در چند باب و فصل به مانند کتب صرفی در سال ۹۷۵ هـ یا پیش از آن تألیف نموده است.^۱ این اثر در سال‌های ۱۲۸۹، ۱۳۰۲ و

۱۳۰۳ هـ در استانبول به صورت سنگی و در سال ۱۳۱۲ هـ با اشراف سلیمان سرتی از سوی دارالطباعه عامره در استانبول به چاپ رسیده است.^۲ از این اثر نسخه‌های دستنویس متعددی در دست است که علیرضا قره بلوط در معجم التاریخ (ج ۴، ص ۲۹۹۳) گزارشی از آن‌ها ارائه نموده است. از این اثر یک شرح با عنوان *العناية في شرح الكفاية* از حسین بن فرهاد اسکویی پرزربنی (د. پس از ۱۱۲۲ هـ) در دست است که در ذیل همین مدخل، نسخه‌ای از آن معرفی گردیده است؛ همچنین مختصری (منتخب) از کفایة المبتدی برگوی در کتابخانه‌ی تکه‌لی اوغلی (ضمن موزه آنتالیا - ترکیه) به شماره‌ی «۵۸۷»^۳ نگهداری می‌گردد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام

1. سید، فؤاد؛ فهرس المخطوطات العربية (ملحق: ج ۲، ص ۱۴۳) از شرح این کتاب با عنوان *العناية في شرح الكفاية* از حسین بن فرهاد اسکویی پرزربنی (د. پس از ۱۱۲۲ هـ) یاد شده است و تاریخ کتابت نسخه نیز سال ۹۷۵ هـ قید گردیده است! به نظر می‌رسد با توجه به تصریح اسماعیل پاشا بغدادی در هدیه العارفین (ج ۱، ص ۳۴۱) به فراغت اسکویی از شرح کتاب *العناية* در سال ۱۱۲۲ هـ؛ تردیدی باقی نمی‌ماند که تاریخ ۹۷۵ هـ مربوط به اصل کتاب *الكفاية* است و نه شرح آن، حال با توجه به زمان

وفات برگوی (د. ۹۸۱ هـ) بایستی تاریخ مذکور تاریخ تألیف خود *الكفاية* باشد و یا اینکه تاریخ مذکور (۹۷۵ هـ)، تاریخ استنساخ نسخه‌ای از آن باشد که در این صورت، تاریخ تألیف رساله‌ی *الكفاية* پیش از سال ۹۷۵ هـ خواهد بود والله العالم.

2. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربية: ج ۱، ص ۶۱۱؛ صالحیه، محمدعسی؛ المعجم الشامل للتراث العربي المطبوع: ج ۱، ص ۱۷۱.

3. قره بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۴، ص ۲۹۹۳.

کاتب: محمد بن محمد بنی □ تاریخ کتابت: سده ۱۲ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۱۰ (۲ب - ۱۲ الف) □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید ضخیم □ اندازه متن: ۱۷×۹/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۵/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی فرسوده با روکش کاغذی کرم با طرح ساعت شنی و عطف تیماج قهوه‌ای فرسوده □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: «تمّ الكتاب ... على يد عبدالضعيف المحتاج إلى رحمة الله تعالى محمد بن محمد بنی غفر الله لی و له».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. در آغاز نسخه یک یادداشت به ترکی با لهجه‌ی عثمانی در سال ۱۲۴۷ هـ و نیز یک بیت شعر ترکی از فردی با نام «ابراهیم» دیده می‌شود:

ناگهان بریان طاشی برآتون کاسه‌صندرسه
نه آرتر قیمتی طاشک نه قیمتدن دوشرکاسه.

در انجام در یادداشتی اقسام و شکل‌های مختلف صرفی، از مصدر و اسم فعل و ... نوشته شده است. نیز بیت مذکور با اندکی اختلاف همراه چند یادداشت متنوع همچون چند بار تکرار «العبد یدبر و الربّ یقدر» و نیز تمرین خوشنویسی آمده است.

شماره نسخه: «۴۳۹/۲»

[۱۲۸] العناية فی شرح الکفایة =

شرح کفایة المبتدی

از: حسین بن فرهاد اسکوبی پرزرینی

رومی (درگذشته پس از سال ۱۱۲۲ هـ)^۱

موضوع: ادبیات عرب - صرف

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، نحمدک یا من علت عنايته عن العلة و جلّت کفایته عن القلة و نصلّی علی نبیک محمد المبعوث بأکرم ... و بعد فیقول البعد الفقیر ... کان بعض الطلبة یتردّد إلى حین كنت مدرّساً بقصبة برغوس حماها الله تعالى ... و یقرأ علی کتاب الکفایة الذی صنفه الفاضل الکامل العالم العامل محمد المعروف ببرکوی فی علم التصریف ... و قد کان صغیر الحجم و جیز القلم کثیرالفوائد کبیر القواعد و سألنی أن أشرحه فأجبتة إسعافاً ... شرحاً متوسطاً بین الإطناب المملّ و الإيجاز المخلّ ... أراد المنصّف افتتاح کتابه بالتحمید بعد التیمن بالتسمیة شکراً ...».

انجام: «... فکذا هیئنا تعید الکلام و من المستقبل الطلی المؤکّد بهما جواب القسم

۱. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱،

ص ۳۴۱؛ کخّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۴، ص ۴۰.

كقولك بالله لأفعلنّ و الغرض نحو الا تنزلنّ
و التمتّی نحو لیتك تخرجنّ هذا آخر ما تیسّر
منه شرح الكفاية؛ تمّ».

کتاب‌شناسی: شرح کتاب کفایة المبتدی
تألیف محمد بن پیرعلی برگوی (د. ۹۸۱هـ)
است که شارح آن را به درخواست جمعی از
دانشجویان و طلاب مدرسه‌ی قصبه‌ی
برغوس^۱ در سال ۱۱۲۲هـ شرح نموده است.
از این اثر ارزشمند دو نسخه‌ی دیگر، یکی در
کتابخانه امانت خزینه‌سی (ضمن موزه‌ی
توقیایی سرای) در استانبول به شماره‌ی
«۱۸۶۲» و دیگری در دارالکتب قاهره به
شماره‌ی «۵۲۴۰هـ» نگهداری می‌گردد^۲.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ (دو
قلم) □ نام کاتب: [محمد بن محمد بنی و فرد
ناشناس دیگر] □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲-
۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و
نشانی‌ها: مشکى و قرمز □ تعداد برگ: ۴۴
(۱۳ب - ۵۶ب) □ تعداد سطر: ۲۲ □ نوع
کاغذ: فرنگی سفید و زرد ضخیم و نازک □

1. «برغوس» یا «بورغاز» روستایی در ساحل
غربی دریای سیاه در ۲۵۰ کیلومتری استانبول - ترکیه
است (بنگرید به: قاموس الأعلام: ج ۲، ماده‌ی
«برغوس»).

2. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۲، ص ۹۷۴.

اندازه متن: ۱۷×۵/۹ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است. آثار رطوبت در برخی برگ‌ها
مشاهده می‌گردد که در مواردی ندرتاً منجر
به ناخوانایی یا کمرنگی متن گردیده است.
کاتب نسخه پس از نیمه، تغییر نموده است و
قاعدتاً بایستی کتابت آن از سده‌ی ۱۳هـ
باشد. قلم‌خوردگی در متن دیده می‌شود.

✱

شماره نسخه: «۴۴۰/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۲۴»

[۱۲۹] الاربعون حديثاً فی فضل

آية الكرسي

از: جمال‌الدین یوسف بن عبدالله حسینی
ارمیونی مصری شافعی (درگذشته به سال
۹۵۸هـ)^۳

موضوع: حدیث

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله منزل الكتاب و
مهون الصعاب الفاتح من الخير كل باب أرسل
محمد بالقول الصواب فنطق بكل أعجوبة
عجاب؛ صلى الله عليه و على آله و جميع

3. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدية العارفين: ج ۲،

ص ۵۶۴؛ زرکلی، خير الدين؛ الأعلام: ج ۸، ص ۲۴۰؛

کحّاله، عمرضا؛ معجم المؤلفين: ج ۱۳، ص ۳۱۳.

الأصحاب و بعد فيقول فقير رحمة ربّه الوهاب ... هذه أربعون حديثاً فق فضائل فضل آية الكرسي جمعتهما السائل من الطلاب و لأدخل في من حفظ على أمتي و اقتداء بالأئمة الأنجاء حسينا الله و نعم الوكيل؛ الحديث الأول عن أبي بن كعب ... سأله أي آية في كتاب الله أعظم؟ قال: آية الكرسي ...».

انجام: «...» (۵) الحديث الثاني و الاربعون عن علي ... قال قال رسول الله ... إنّ فاتحة الكتاب و آية الكرسي و آيتين ... متعلقات بالعرش ... خاتمة: قوله تعالى الله لا إله إلا هو معبود بحقّ إلا هو الحيّ الدائم ... (۶) قال أبوإمامة إنّ حملة العرش يتكلمون بالفارسيّة ... تمّ الأربعون حديثاً بالتمام والكمال و الحمد لله وحده و صلّى الله على سيّدنا محمّد و على آله و صحبه و سلّم الذي لا نبيّ بعده؛ الحمد لله قال صلّى الله عليه و سلّم يقول جبرائيل عن الله من قال في دبر كلّ صلاة مكتوبة مرّة واحدة لهمّ إني أقدم إليك بين يدي ذلك كلّ الله لا إله إلا هو الحيّ القيوم ... (۷ الف) فائدة قال البوني رحمه الله حروف آية الكرسي مائة و سبعون أحرف ... (۷ب) فعد بفضلك و احسانك إلى إيك أنت التوّاب الرحيم؛ دعاء علمه النبي صلّى الله عليه و سلّم لرجل في المنام يا قديم الإحسان و يا من ... و يا ملك الدنيا و الآخرة لكلّ

شدّه و كان تعليق ذلك في أواخر سنة ۱۲۹ هـ مصلياً مسلماً على أشرف الخلق ... بالمغفرة و المسلمين آمين».

کتاب‌شناسی: تعداد ۴۲ حدیث نبوی در فضیلت آیت الكرسي است که به یک خاتمه و فایده‌ای در بیان حروف آیت الكرسي و ثواب قاری آن ختم گردیده است و گویا تاریخ تألیف آن نیز سال ۱۰۲۹ هـ بوده باشد. در معجم التاريخ (ج ۵، ص ۴۰۴) گزارشی از آثار و تألیفات ارمیونی آمده است، لیکن از رساله‌ی مورد بحث سخنی به میان نیامده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: [حاج مصطفی بن حاج علی افلانی] □ تاریخ کتابت: [حدود سال ۱۱۶۵ هـ] □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۶ (۲ الف - ۷ ب) □

1. در نسخه چنین آمده است؛ به نظر می‌رسد که مراد، سال ۱۰۲۹ هـ بوده باشد که در این صورت مربوط به تألیف خواهد بود؛ چرا که کتابت رساله‌های این مجموعه بین ۱۱۷۹-۱۱۷۶ هـ است و قاعدتاً تاریخ ۱۲۰۹ هـ نیز منتفی است؛ و در نتیجه تنها گزینه‌ی صحیح ۱۰۲۹ هـ خواهد بود و الله اعلم.
2. کما اینکه به برخی آثار موجود وی همچون تحفة الاساطین فی أخبار بعض الخلفاء و السلاطین (بنگريد به: نشریه نسخه‌های خطی: دفتر ۸، ص ۲۹۹).

تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی
 نازک □ اندازه متن: ۱۶×۱۰ سانتیمتر □
 اندازه جلد: ۲۲×۱۷ سانتیمتر □ نوع جلد:
 تیماج یشمی □ قطع: خشتی.
 ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
 گردیده است. آثار رطوبت بر فراز و پایین
 برگ‌ها مشهود است. در آغاز نسخه چند
 یادداشت به ترکی عثمانی در بیان چند تاریخ
 توأد مربوط به سال‌های ۱۲۵۸، ۱۲۶۰،
 ۱۲۳۷ هـ و چند دعا و یک مهر گرد ناخوانا
 آمده است.

*

شماره نسخه: «۲/۴۴۰»

[۱۳۰] الأذکار

از: ناشناخته

موضوع: دعا

زبان: عربی

آغاز: افتاده «... فإذا فرغ من الأكل
 بالنِّية التي تقدّمت و بالوصف الذي ذكر و
 داعي الأدب كما ذكرنا بنام قيلولة عونا على
 قيام الليل فإذا استيقظ و قام و توضأ و صلّى
 ركعتين ...».

انجام: «... إذا قرب الصبح يدعوا تليق
 بأصحاب المحبة و أرباب الهمم العالية فإنّ
 ذلك وقت خاصّ فيستجاب فيه الدعوات

فیدعوا بما یلهمه الله تعالی بمقتضى مقامه».
 کتاب‌شناسی: مجموعه‌ای از
 دستورالعمل‌های طریقتی و صوفیانه شامل
 اذکار و صلوات ایام و لیالی و ساعات است
 که به جهت افتادگی از آغاز شناسایی مؤلف
 آن ممکن نگردید؛ این احتمال وجود دارد که
 از تألیفات تقی‌الدین محمد بن پیرعلی
 بالکسیری برگوی مشهور به «برگلی» و
 «پیرکلی» (د. ۹۸۱ هـ) بوده باشد. مؤلف در
 برخی فقرات از استاد خویش با عنوان «کذا
 أفاد شیخنا قدس الله سرّه» یاد می‌نماید. برای
 بررسی بیش‌تر پژوهشگران، دو اثر مرتبط با
 موضوع این رساله از برگوی، به نام‌های ۱.
 شرح الاسماء الحسنی در موضوع ادعیه و
 اذکار، ۲. رسالة فی وظائف الیوم و اللیلة^۱
 شایسته است متن آن‌ها (در صورت
 دسترسی) مورد مطالعه‌ی تطبیقی قرار گیرد.
 نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
 کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲ هـ
 □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
 مشکى □ تعداد برگ: ۱ (۸ الف) □ تعداد
 سطر: ۳۲ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۴، ص ۲۹۸۲.

2. همان: ج ۴، ص ۲۹۸۸.

□ اندازه متن: ۱۸/۵×۱۲/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: آثار رطوبت بر فراز و پایین نسخه مشهود است.

✱

شماره نسخه: «۴۴۰/۳»

[۱۳۱] الاربعون حديثاً

از: تقی‌الدین محمد بن پیرعلی
بالکسیری برگوی مشهور به «برگلی» و
«بیرکلی» (درگذشته به سال ۹۸۱هـ)^۱

موضوع: حدیث

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على سيدنا محمد و اله أجمعين؛ (۱) إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَ إِنَّمَا لِكُلِّ أَمْرٍ مَا نَوَى فَمَنْ كَانَتْ هَجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَ رَسُولِهِ...».

انجام: «... لح (۳۸) اللحد لنا و الشقّ لغيرنا؛ لط (۳۹) أعلم بها قبر أخی و أدفن من مات من أهلي؛ م (۴۰) امنعوا لآل جعفر طعاماً فقد أتاهم ما يشغلهم؛ تمت الحديث».

کتاب‌شناسی: چهل حدیث نبوی (ص)

مرسل در موضوعات گوناگون از جمله سنن و آداب است. عماد عبدالسلام رؤوف، فهرست‌نگار کتابخانه‌ی قادریه - بغداد در ذیل نسخه‌ی «۲۱۰/۱» گوید که از ۴۰ حدیث مذکور، تنها ۸ حدیث از برگوی است و باقی آن بر همان مبنا از سوی مولی محمد بن مصطفی آق کرمانی (د. ۱۱۷۴هـ) تکمیل گردیده و سپس تمامی آن‌ها از سوی همو به تفصیل شرح گردیده است که نسخه‌ی دستنویس آن در همان کتابخانه به شماره‌ی «۲۱۰/۲»^۲ موجود است. این رساله‌ی مختصر در سال‌های ۱۲۸۹، ۱۳۱۶، ۱۳۲۱ و ۱۳۲۳هـ در استانبول و نیز در سال ۱۲۹۵هـ در تونس به چاپ رسیده است. از این اثر نسخه‌های دستنویس متعددی در دست است که علیرضا قره بلوط در معجم التاريخ (ج ۴، ص ۲۹۸۳) گزارشی از آن‌ها بدست داده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: [حاج مصطفی بن حاج علی افلائی] □ تاریخ کتابت: [حدود سال ۱۱۶۵هـ] □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۲ (۸ ب - ۹ ب) □ تعداد

1. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفاری: ج ۱، ص ۲۵۳؛ کحاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۹، ص ۱۲۳؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۲، ص ۲۵۲.

2. رؤوف، عماد عبدالسلام؛ الآثار الخطیة فی المكتبة القادریة: ج ۱، ص ۲۵۷-۲۵۸.

سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک
□ اندازه متن: ۱۶×۱۰ سانتیمتر.
ویژگی‌ها: یک حاشیه‌نویسی به نقل از
الجامع الصغیر روی برگ (۸ب) دیده
می‌شود. آثار رطوبت بر فراز و پایین نسخه
مشهود است.

✱

شماره نسخه: «۴۴۰/۴»

[۱۳۲] الاربعون حديثاً

از: ناشناخته

موضوع: حدیث

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، قال النبي صَلَّى الله عليه
و سلم: ۱. طلب العلم فريضة على كل مسلم
و مسلمة؛ ۲. المسلم من سلم المسلمون من
يده و لسانه ...».

انجام: «... انتظار الفرَج بالصبر عبادة؛
طعام الجواد دواء و طعام البخيل داء؛ اللهم
صَلِّ و سلم عليه؛ تم».

کتاب‌شناسی: چهل حدیث نبوی (ص)
در موضوعات گوناگون و متنوع است و بر
اساس فهرست‌ها و سرچشمه‌های در
دسترس، دانسته نشده که این اثر تألیف کدام
دانشمند می‌باشد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام

کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ
□ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
قرمز □ تعداد برگ: ۱ (۱۰ب) □ تعداد سطر:
۱۶ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □
اندازه متن: ۱۶×۱۰ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: آثار رطوبت بر فراز و پایین

نسخه مشهود است.

✱

شماره نسخه: «۴۴۰/۵»

[۱۳۳] مرشد المتأهل = مرشد

المتأهلین

از: محیی‌الدین محمد بن قطب‌الدین محمد
ازنیقی رومی (درگذشته به سال ۸۸۵هـ در
ادرنه)^۱

موضوع: اخلاق

زبان: عربی

آغاز: ۲. «بسملة، الحمد لله الذي خلق من
الماء بشراً فجعله نسباً و صهراً و صَلَّى الله

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲،
ص ۲۱۱.

2. آغاز اثر در فهرس دارالکتب الظاهرية (الطب
و الصيدلة): ج ۲، صص ۲۵۲-۲۵۵ (نسخه‌ی شماره‌ی
۶۲۶۴) با اندکی اختلاف بدین صورت آمده است:
«بسملة، الحمد لله رب العالمین الذي خلق من الماء بشراً
...».

على سيدنا محمد المبعوث بشير[أ] و نذيراً و
على آله و صحبه و سلم تسليمًا كثيراً و بعد
فلما رأيت نساء الزمان تتزين بزى الفاحشات
و يمشين فى الأسواق و الفلوات ليفعلن ما
يرون فى الخلوات حاشا أن يكون مثل حالهن
حال المستأجرات و يكشفن ساقهن عند
الناس لتميل إلهن يد اللامس و يلعبن فى
الولائم مع الشبان فيستحقن الغضب من
الرحمن و يخرجن إلى الحمام على أعين الناس
بالتبخر لا شك أئهن كالقردة و الخنازير و لو
نصح أهل الدين لأزواجهن ليسمع الترهات
منهن و منهن يتفاخرون بظهورهن فى المجالس
لأنهم صاروا إخوان الشياطين و الأباليس
فزعوا جبّة الغيرة و تركوا لحيثهم فى يد المرأة
كأنهم الحمر العرجاء فى القطار بعد لم تصل
أليها تربية البيطار و رفضوا دينهم فى رضاء
العورة فصاروا من جملة الكفرة الفجرة هيهات
هيهات قد امتلأ الزمان بالغوات فأردت أن
أبين الحال فى مختصر شريف المقال و أبين
آداب النكاح و مايتعلق به و بالسفاح ثم قال
لى قلبى إن أهل الزمان يشغلون فىك
باهذيان لأن عندهم أكل الجيفة أحب من
سماع النصيحة ... و سميتّه ..».

انجام: «... فإن ذلك من تمام الصلة و
البر؛ الحمد لله على التمام و الصلوة و السلام
على رسوله الذى هو أفضل الأنام ... اللهم

ارحم جميع المؤمنين و المؤمنات و المسلمين و
المسلمات و صل على جميع الأنبياء و
المرسلين و الحمد لله رب العالمين؛ تمت الكتاب
المسمى بمرشد المتأهلين بعون الملك الوهاب
المستوهبين».

کتاب شناسی: کتابی اخلاقی در نصاب
مؤلف از برخی ناهنجاری‌های زمانه در
رعایت نکردن آداب و دستورات دینی از
سوی زنان و ترغیب و توصیه‌ی به ازدواج
با بیان احادیث نبوی (ص) است که در ۱۱
فصل نگارش یافته است. عناوین ابواب
چنین است: الفصل الأول فى بیان ترغیب
النکاح و ترهیه (۱۲ الف)، الفصل الثانى فى
فوائد النکاح (۱۴ الف)، الفصل الثالث فى
آفات النکاح (۱۸ الف)، الفصل الرابع فى
آداب العقد و فى أن النساء أئهن ینبغى أن
یتزوج و أئهن ینبغى ألا یتزوج و علامتها (۲۰
الف)، الفصل الخامس فى أن أى الرجال خير
أن یتزوج و أئهن شر (۲۲ ب)، الفصل
السادس فى حق الزوجة على الزوج (۲۳ ب)،
الفصل السابع فى حق الزوج على الزوجة و
فضائل خدمتها له (۲۷ الف)، الفصل الثامن فى
آداب الولیمة و آداب الدخول على المزفوفة
... (۳۲ الف)، الفصل التاسع فى آداب الولادة
و حقوق الولد على الوالدين و فضائل خدمة
العیال (۳۷ الف)، الفصل العاشر فى فضائل بر

نگهداری می‌گردد که جز رساله‌ی مورد بحث است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: حاج مصطفی بن حاج علی افلانی □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۶۵ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۳۶ (۱۱۱ ب - ۴۶ الف) □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □ اندازه متن: ۱۶×۱۰ سانتیمتر □ رقم کاتب: «قد وقع الفراغ من كتابة مرض المتأهلين بعون الله الملك المعين المتين بعد العشاء في ليلة السبت من أواسط شهر المحرم في يد عبدالضعيف المحتاج الفقير الحقير إلى رحمة ربه الخبير الحاج مصطفی بن الحاج علی الأفلاقی غفر الله له و لوالديه و أحسن إليهما و إليه سنة خمس و ستين و مائة و ألف سنة ۱۱۶۵ هـ

الخط باقي و العمرفانی
العبد عاصی و الرب عافی
ایا قاری الخط بالعین تنظره
و لاتنس کاتبه باخیر تذکره
فأن الخط یبقی زماناً فی الکتاب
و صاحب خط مدفون تحت التراب
ذنوبی کموج البحر بل هو اکثر
أصغرها مثال الجبال بل هو أكبر
و لکن إذا عفی عند الکرم

الوالدين و أداء حقوقهما و فضایح إیذائهما و قبائح عقوقهما (۷۵ الف)، الفصل الحادی عشر فی صلة الرحم (۷۹ الف). از این اثر نسخه‌های دستنویس متعددی در دست است که علیرضا قره بلوط در معجم التاریخ (ج ۵، ص ۳۰۵۸) گزارشی از آن‌ها بدست داده است. این اثر در سال‌های ۱۲۷۳، ۱۲۸۰ و ۱۳۱۶ هـ به صورت سنگی در استانبول و نیز در سال ۱۳۱۳ هـ در بیروت^۱ به چاپ رسیده است. باید افزود که حاجی خلیفه در کشف الظنون (ج ۲، ص ۱۹۴۶) از کتابی با عنوان «نزهة المتأمل و مرشد المتأهل» یاد نموده و گفته: «[هو] فی فضائل النکاح و لعلّه للسيوطی ظناً، أوله الحمد لله الذی خلق من الماء بشراً، و هو یشتمل علی تسعة فصول» که صرف نظر از آغاز مشترک آن دو، بایستی جز اثر مورد بحث باشد، هر چند که اتحاد آن دو نیز دور از ذهن نیست! همچنین، کتابی به ترکی عثمانی با همین عنوان (مرشد المتأهلین) از ابراهیم حقّی بن حسن ارضرومی (د. ۱۱۹۴ هـ) در کتابخانه‌ی جامع سلیمانیه - استانبول به شماره‌ی «۱۵۱/۱» دکیزلی^۲

1. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیّة: ج ۱، ص ۴۳۰.
2. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۱، ص ۱۰۶.

مثل الذباب بل هـو اقل^۱

خیره یازسین شونی آنک کراماً کاتبین
کم دعا ایلیه اکارسه اشبوخطک صاحبین».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و حاشیه‌نویسی‌هایی در هامش و میان سطور به عربی و ترکی با لهجه‌ی عثمانی با نشان‌های «مختار صحاح، اختری، سیّد علی، منتخب، فیض القدیر شرح جامع الصغیر، تفسیر حنفی، منیر القلوب، ابن سیّد علی، ساله ترکیه، من الدرر و الخلاصة، منهاج العابدین، تفسیر قاضی، شرح کبیر من هذه الرسالة، رساله کبیر، وسیله، و انقولی، مصابیح، مجالس، فیضی و ...» دارد. مهر گرد «محمد رشید ۱۲۱۶» چند جای نسخه مکرر آمده است. آثار شدید رطوبت بر فراز و پایین نسخه مشهود است که در بخش‌هایی باعث ناخوانا شدن متن گردیده است. میان اثر بین برگ‌های (۴۳ب - ۴۴الف) یک دعا همراه ذکر فاتحه به حاجی بکتاش ولی، به عربی و ترکی آمده است که قاعداً بایستی غیر مرتبط با کتاب بوده باشد. در برگ (۴۶ب) یک دستورالعمل و فایده‌ی طبّی در گرفتگی سینه به زبان ترکی درج شده است؛

نیز دو بیت شعر ترکی دیده می‌شود:

نه که حقدن اولور تقدیر
آنی منع ایلمز تدبیر
گلور البتّه هر باشه
اولور لوح اوستونه تحریر.

✱

شماره نسخه: «۴۴۰/۶»

[۱۳۴] انواع خواب = اویخو

رساله‌سی

از: ناشناخته

موضوع: آداب و اخلاق

زبان: ترکی عثمانی

آغاز: «اویخو اون ایکی نوع اوزره در
بری سّت و بری بدعت در و بری جنون در
و بری غفلتدر و بری عقوبتدر و بری عادتدر
و بری ندامت در و بری فقر در و بری
گرامتدر و بری راحتدر و بری عبادتدر و
بری کرامتدر ...».

انجام: «... کرامت اویخوسی اولدر که
حق تعالی نک قواللری سجده ... اویویه لر
الله تعالی ... ایدوب فرشته لرنه ایدرکه
گوردک بنم قولی می ... بنم خدمتمده و
جانی قبضه قدر تیمده در؛ تم».

کتاب‌شناسی: رساله‌ی کوتاهی در انواع
دوازده‌گانه‌ی خواب انسان است که مؤلف

1. برخی از این ابیات نیز بار دیگر به خط رقه و رنگی بنفش در هامش تکرار شده است.

پس ذکر انواع و اوقات آن به شرح هر یک به اختصار پرداخته است. اسامی این خواہا چنین است: ۱. سِت، ۲. بدعت، ۳. جنون، ۴. غفلت، ۵. عقوبت، ۶. عادت، ۷. ندامت، ۸. فقر، ۹. غرامت، ۱۰. راحت، ۱۱. عبادت، ۱۲. کرامت. باید افزود که در فهرست‌های در دسترس و سرچشمه‌ها (منابع)، نشانی از این اثر یافت نگردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
 مایل به رقعہ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اوایل سده ۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی و بنفش □ تعداد برگ: ۱ (۴۷ الف) □ تعداد کل سطور: ۱۶ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □ اندازه متن: ۱۶×۱۰ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: آثار رطوبت در پایین برگ‌ها مشاهده می‌گردد. در برگ (۴۷ب) فایده‌ای شامل چند دعا برای رفع برخی بیماریها آمده که در سال ۱۲۵۹ هـ کتابت گردیده است.

✱

شماره نسخه: «۴۴۰/۷»

[۱۳۵] اذکار و ادعیه = سیّد الاستغفار و بعض الصلوات الشریفة و الأدعية المأثورة

از: ناشناخته

موضوع: دعا و تصوّف

زبان: عربی و ترکی عثمانی

آغاز: «اللهم أنت ربّي لا إله إلا أنت خلقتني و أنا عبدك و أنا على عهدك ... بسم الله الرحمن الرحيم أستغفر الله؛ أستغفر الله الذي لا إله إلا هو الحيّ القيّوم و أتوب إليه ... بو کمسه نک مر بر مهم حاجتی اولسه صباح نمازنی قلوب دخی ...».

انجام: «... سنه بیک ایکی یوز اللی طوزده صفریک اون یدینجی کونده اخشام ایله عشا اراسنده لحکمة ایکندی محندن آلدیم صاغمیه شاکلنده علامت ظهور اتدی و تعجبه قالدندی ... فاصرفنی عنه و قدره لی الخیر حیث کان ... ابتدا آبدست آلوب ایکی رکعت نماز قلوب اوج اخلاص شریف اوقویه ثوابنی رسول حضرتلرنک روح شریفنه هدیه ایلیه قرق بر قاف یازوب باشه ...» ناکتام.

کتاب‌شناسی: مجموعه‌ای از ادعیّه و اذکار طریقتی و صوفیانه است که بایستی طبق تاریخی که در میان آن اشاره شده، در سال ۱۲۵۹ هـ نگارش یافته باشد. باید افزود در عباراتی از این اثر، مؤلف از کشف و شهودی که برای شخص خودش در سال ۱۲۵۹ هـ حاصل گردیده، سخن به میان

آورده است که روی آن به خط دیگری (با مداد) قلم کشیده‌اند! باید دانست که در دارالکتب قاهره به شماری «۱۰۷ مجامیع ترکی طلعت»^۱ نسخه‌ای با عنوان *سید الاستغفار و بعض الصلوات الشریفة و الأدعیة المأثورة* با تاریخ کتابت ۱۲۱۳ هـ معرفی شده است که با توجه به آغاز آن، بایستی نسخه‌ی دیگری از همین اثر مورد بحث بوده باشد؛ البته در صورت دسترسی به اصل یا تصویر آن نسخه، باید حتماً بررسی تطبیقی صورت گردد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ و نستعلیق مایل به رقعہ □ نام کاتب: نامعلوم شاید خط مؤلف □ تاریخ کتابت: حدود سال ۱۲۵۹ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی □ تعداد برگ: ۲ (۴۸ الف - ۴۹ ب) □ تعداد سطر: ۱۵-۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □ اندازه متن: ۱۶×۱۰ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: قلم‌خوردگی‌های در متن دیده می‌شود. آثار رطوبت در پایین برگ‌ها مشاهده می‌گردد. در برگ (۵۰ الف) چند یادداشت و فایده شامل روایتی به نقل از

1. مبشر طرازی، نصرالله: فهرس المخطوطات التریکیة العثمانیة: ج ۲، صص ۳۴۴-۳۴۵.

حضرت عیسی علیه السلام در عقاب ردّ سائل، احادیثی به نقل از مقداد بن شریح در اطعام الطعام و افشاء السلام، به نقل از عبدالله بن عمران درباره‌ی فضیلت طیب الکلام و اطعام الطعام، به نقل از ابی ذرانه در تبسم به روی مؤمن، از حسن بصری در نوعی از صدقه، فایده‌ای درباره‌ی حکمت تعداد رکعات به دو، سه و چهار به نقل از شرک الکشاف؛ فایده‌ای به نقل از لقمان، حدیثی در عقاب مانعین از زکات؛ دعای طعام و ... که بیش‌تر با نام «سیدعلی» در انجام هریک نشانه دارد.

✱

شماره نسخه: «۴۴۰/۸»

[۱۳۶] جلاء القلوب^۲

از: تقی‌الدین محمد بن پیرعلی
بالکسیری برگوی مشهور به «برگلی» و «بیرکلی» (درگذشته به سال ۹۸۱ هـ)^۳

موضوع: اخلاق

زبان: عربی

2. حاجی خلیفه؛ کشف‌الظنون: ج ۱، ص ۵۹۲.
3. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱، ص ۲۵۳؛ کخاله، عمررضا؛ معجم‌المؤلفین: ج ۹، ص ۱۲۳؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه‌العارفین: ج ۲، ص ۲۵۲.

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذى جعل الليل والنهار خلفه لمن أراد أن يذكر أو أراد شكوراً و خلق الموت ... اما بعد فقد روى مسلم ... فالفنا رسالة منظوية على أصول الدين و فروعه مما لا بد لكل إنسان منه رجاء ... و كتبناها بالتركية ليعم نفعها ... و لقد رأيت في هذا الشأن رسائل فيها أمور كثيرة لم نجد لها ... أن أكتب رسالة في هذا الشأن كتبت هذه الرسالة ليكون صيقلاً للصدور و جلاء للقلوب و ذخيرة لنا يوم الدين».

انجام: «فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم الله أرحم عباده ... يقول العبد الضعيف عصمنا الله أن قال قائل فيلزم على هذا ... إني أنت الغفور الرحيم و الجواد الكريم و البر الرحيم ذوالفضل العظيم من تأويله بعون الله تعالى يوم الاثنين آخر النهار سابع ذى الحجة الحرام سنة إحدى و سبعين و تسعمائة من [ال] هجرة النبوية».

کتاب‌شناسی: نسخه‌ای از این اثر پیش‌تر در همین مجموعه به شماره «۴۱۸/۲» معرفی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: [حاج مصطفی بن حاج علی افلاقی] □ تاریخ کتابت: [حدود سال ۱۱۷۰ هـ] □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۲۰

(۵۰ ب - ۶۹ الف) □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □ اندازه متن: ۱۰×۱۶ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده و حاشیه‌نویسی ناچیزی در هامش و میان سطور به زبان عربی و ترکی عثمانی با نشان «کمال پاشا» دارد. در انجام دو برگ (۶۹ ب - ۷۰ الف) فایده‌ای در به قتل (به شهادت) رساندن ۱۰۰۰ نفر از اولاد فاطمة الزهراء - سلام الله عليها - توسط دوانیقی، دعای حفظ، فایده‌ای در احضار حسن بصری از سوی حجاج برای به قتل رساندن وی و دعای حفظ و نیز دعایی دیگر برای امن از هر خونی که همگی از روضه الازهار تألیف عبدالمجید، نقل گردیده است. نیز ابیاتی به عربی و ترکی با لهجه‌ی عثمانی همچون بیت ذیل دیده می‌شود:

صنعتی علم اولان آج اولماز

کمسنگ ناننه محتاج اولماز^۱.

※

شماره نسخه: «۴۴۰/۹»

[۱۳۷] الطمأنينة في الصلاة = معدل

1. این بیت لطیف بدین معنی است که اگر کسی دارای علم و دانش باشد، هرگز محتاج به نان غیر نخواهد بود!

الصلاة = تعديل الأركان

از: تقی‌الدین محمد بن پیرعلی
بالکسیری برگوی مشهور به «برگلی» و
«بیرکلی» (درگذشته به سال ۹۸۱هـ)

موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذي أمر عباده
بإقامة الصلوة و تعديلها و جعلها رأس الدين
و عروة الإسلام و أفضل أعمالها ... فسحقاً ثم
سحقاً ثم سحقاً لمن كانت له نقصاً و خرقاً و
لما كانت هذه البلية ... مصيبة عظيمة ...
أخذتني الفيرة و حركتني الحمية أن أكتب
رسالة و ابين فيها أدلة الوجوب و إفادة
الترك لئلا أكون لهذا المنكر من الراضين ... و
رتبتها على مقدمة في تفسير تعديل الأركان
...».

انجام: «... إذا لم يجد فرجة لا يكره و
لا يلزم في المختار جذب رجل إلى جنبه من
الصف المقدّم و الله أعلم بالصواب؛ تمت
الكتاب بعون الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: نسخه‌ای از این اثر،
پیش‌تر در همین مجموعه به شماره
«۴۱۸/۵» معرفی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: [حاج مصطفی بن حاج
علی افلاقی] □ تاریخ کتابت: [حدود سال

۱۱۷۰ هـ] □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها
و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۹
(۷۰ ب - ۷۸ ب) □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع
کاغذ: فرنگی نخودی نازک □ اندازه متن:
۱۶×۱۰ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده و به اختصار به عربی و ترکی
عثمانی در هامش و میان سطور
حاشیه‌نویسی بان نشان‌های «منه، شرح، نقل
من المراد و ...» دارد.

✱

شماره نسخه: «۴۴۰/۱۰»

[۱۳۸] أخلص الخالصة = مختصر
خالصة الحقائق لما فيه من أساليب
الدقائق = تلخیص الخالصة

از: علی بن محمود بن محمد رايض
بدخشانی طخارستانی (= تخارستانی)
(درگذشته به سال ۹۰۹هـ)^۱

موضوع: عقاید اهل سنت

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، قيل الخلق على عشرة

1. زرکی، خیرالدین: الأعلام، ج ۵، ص ۲۰.
2. نسخه‌ی حاضر فاقد دیباچه‌ی ملخص
می‌باشد، بر پایه‌ی کشف‌الظنون (ج ۱، ص ۶۹۹) و
الآثار الخطیة فی المكتبة القادرية (ج ۲، ص ۶۶)

أجزاء، تسعة منها الشياطين و الجنّ و واحد منها الإنس ثمّ جعل الإنس مائة و خمسة و عشرين صنفاً فالمائة منها يأجوج و مأجوج و خمس و عشرون سائر الخلق و أربعة و عشرون من ذلك كفّار و مصيرهم إلى النار و بقى صنف واحد من المسلمين من مائة و خمسة و عشرين صنفاً ثمّ إنّ المسلمين افرقوا على ثلاث و سبعين فرقة فإثنان و سبعون كلّهم أهل الهواء و البدعة و مصيرهم إلى النار و واحد في الجنة ... على سبيل السّنة و الجماعة ...».

انجام: «قال عليه السلام عليكم بالعدس فأثمه مبارك مقدّس و إله يرقّ القلب و يكسر المدعة و فيه بركة سبعين نبياً آخر عيسى بن مريم عليه السلام؛ تمّت الكتاب».

کتاب‌شناسی: کتابی در اعتقادات اهل سنت در پنجاه فصل است که بدخشانی آن را از کتاب خالصة الحقائق لما فيه من أساليب الدقائق، تأليف ابوالقاسم (ابوالمحامد) عمادالدين محمود بن احمد بن ابوالحسين بخاری فارابی مشهور به «لؤلؤی» (د. ۶۰۷ یا ۶۰۹هـ)^۱ به سال ۵۹۷هـ، بر سبیل ایجاز و

اختصار تلخیص نموده است. مؤلف در این اثر ابتدا مخلوقات را بر ده قسم، که نه قسم آن جنّ و شیاطین و یک قسم آن انسان است، تقسیم بندی نموده و سپس انسان‌ها را به ۱۲۵ صنف که ۱۰۰ صنف آن یأجوج و مأجوج و ۲۵ صنف آن سایر انسان‌ها؛ ۲۴ دسته از این افراد اهل دوزخ و آن یک باقیمانده نیز یکی از فرق مسلمین است. این مورد اخیری نیز ۷۳ فرقه است که ۷۲ فرقه‌ی آن به بنا به فرمایش حضرت رسول - صلی الله علیه و آله و سلم - اهل هواء و بدعتند و جایگاهشان نیز - به زعم و گمان مؤلف - در دوزخ است و تنها فرقه‌ی باقیمانده نیز دارای ۷۳ صنف است، که ۷۲ صنف آن در ضلالتند و تنها یک صنف که پیرو اهل سنت و جماعت می‌باشند، اهل نجات و بهشت هستند و باقی فرق در دوزخند! باید افزود که از این اثر نسخه‌هایی در کتابخانه‌های ترکیه، عراق، مصر، تونس و ... در برخی سرچشمه‌ها (منابع) معرفی گردیده است.^۲ گفتنی است که این اثر یک بار در سال ۱۸۵۱م در قازان - تاتارستان

سرآغاز دیباچه‌ی آن چنین است: «الحمد لله القديم السلام الصمد التقدير ... بعض إخواني متى أن ألخص كتاب الخالصة ...».

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفين: ج ۲،

ص ۴۰۴.

2. قره بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۳، ص ۲۲۰۱.

منتشر شده است.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
 تحریری □ نام کاتب: حاج مصطفی بن حاج
 علی [افلانی] □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۷۰
 هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و
 نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۳۲
 (۸۰ ب - ۱۱۱ ب) □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع
 کاغذ: فرنگی نخودی نازک آهار مهره زده □
 اندازه متن: ۱۶×۱۰ سانتیمتر □ رقم کاتب:
 «قد فرغ هذه النسخة الشريفة في الأحد من
 الشهور في شهر الأواخر [كذا] من ذي القعدة
 سنة سبعين و مائة و ألف في يد الحاج
 مصطفی بن الحاج علی غفر الله له و لوالديه و
 أحسن إليهما و إليه و بجميع المؤمنين و
 المؤمنات؛ تم».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
 گردیده و حاشیه‌نویسی ناچیزی در هامش و
 میان سطور به زبان ترکی عثمانی دارد. نیز
 در هامش برگ (۹۹ الف) یک قطعه
 درباره‌ی روضه‌ی شریف نبی اکرم صلی الله
 علیه و آله و سلم که هنگام منصوب شدن
 و انقولی به منصب قضاوت مدینه‌ی منوره
 گویا انشاد شده است: «وانقولی کعبه

قاضیسی اولدقده حضرتک روضه شریفه
 داخل اولدقده دیمشدر مناسبتله بو اراده
 یازلمشدر:

بودر آیینی عرب بر قومک اول سیدی
 قبری اوزره آز اولور که بنده آزاد اولمیه
 سنکه فخرالمسلین سید الکوین سن
 حاشا یوز سورن قهرکه آزاد اولمیه!

آثار رطوبت بر فراز برگ‌ها مشهود
 است و در برخی برگ‌های پایانی باعث
 ناخوانا شدن برخی کلمات گردیده است. در
 انجام دو برگ الحاقی (۱۱۲ الف - ۱۱۳ ب)
 حاوی یک خطبه به طریق اهل سنت با آغاز
 «الحمد لله الذی خالق کل شیء و هو علی کل
 شیء وکیل ... خصوصاً منهم علی الإمام
 خلیفه رسول الله علی التحقیق ... ابی‌بکر و
 عمر و عثمان و علی عن أبی هريرة ...
 قال رسول الله ... آخر ما تكلم ابراهيم حين
 ألقى في النار حسبي الله و نعم الوکیل» و
 نیز یک خطبه‌ی ناتمام دیگر با آغاز «الحمد لله
 الذی أنزل الفرقان علی عبده ... عن أبی
 هريرة ... قال رسول الله ... صیام شهر رمضان
 معلق بین السماء و الأرض ... إلا بركة الفطر
 ...» آمده است؛ همچنین چند یادداشت، مانند
 محاسبات برای مقادیر دارویی یک نسخه‌ی
 طبّی، آغاز ناتمام یک سند (گویا شکایت
 نامه) به ترکی «عرض بنی دیک بر آدم

1. سرکس، البان؛ معجم المطبوعات العربیّة: ج ۱،

طرفندن ... دکانه براقریغنه شاهدیم وارد
...مدعی عموم مصطفی افندی حکمی قره
قوش اوله رقه قرار ویردی ... و نیز ۷ بیت
به ترکی با لهجه‌ی عثمانی گویا با مضمونی
طنزانه با خطّ رقعه‌ی غلیظ (!) نوشته شده
که با این مطلع شروع می‌گردد:

گرمابه دن دلاک ایله چه غر ... چغری
او ایدی اشبو روایت^۱ چغری.

✱

شماره نسخه: «۴۴۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۲۵»

[۱۳۹] الجامع لأحكام القرآن و

المبین لما تضمّنه من السنّة و آی

الفرقان = تفسیر القرطبی

از: ابوعبدالله شمس‌الدین محمد بن احمد

بن ابوبکر انصاری خزرچی قرطبی اندلسی

مالکی (درگذشته به سال ۶۶۸ یا ۶۷۱ هـ در

مصر)^۲

موضوع: تفسیر اهل سنّت

زبان: عربی

آغاز: «بسم الله الرحمن الرحيم، بسم
السید الکرم المعین المعین و کرم عام علی
الخلائق أجمعین لهذه السورة أربعة أسماء عمّ
يتسائلون و التباء التساءل و المعصرات و هی
مکّیة و عدد آیاتها أربعون آية عند البصريين
و أربع و أربعون آية عند الباقيين و عند
البعض سبع و ثلثون آية و عدد كلماتها مائة
و ثلثة و سبعون كلمة و حروفها سبع مائة و
تسعون حرفاً ... قوله عزّ و جلّ عمّ
يتسائلون و لهذا سبب نزول ...».

انجام: «... و من شرّ غاسق، أى و من
شرّ الليل إذا وقب، إذا أوقب إذا دخل سواد
الليل ... و إنما قال و من شرّ الليل إذا أدخل
لأنّ الساحر سحر في أوّل الليل الذى نام
الناس ... و لايسحر غير هذا الوقت و من شرّ
النفّاثات في ...» ناقما.

کتاب‌شناسی: تفسیر کبیر مشهوری
است که در چند مجلد تألیف گردیده است و
دارای تلخیصات و اختصاراتی نیز هست.^۳
نسخه‌ی مورد بحث، تنها حاوی تفسیر عمّ
جزء از آن تفسیر و از انجام نیز تفسیر

3. نسخه‌ای به مانند همین اثر، در کتابخانه‌ی ملی

اسد - دمشق نیز با همین آغاز معرفی شده است

(بنگرید به: فهرس مخطوطات التفسیر فی مکتبة الأسد

الوطنیّة: ج ۴، ص ۲۹۳).

4. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۱، ص ۵۳۴.

1. نقطه چین‌ها خوانده نشد!

2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۲،

ص ۱۲۹؛ کحّاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۸،

ص ۲۳۹.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده و حاشیه‌نویسی به زبان ترکی با لهجه‌ی عثمانی با نشان‌های «اختری، عمر، اختری کبیر و ...» دارد. برگ‌های مجدول به شنگرف است. این نسخه ناقم و پنج برگ به صورت جدول کشی و سفید مانده است.

✱

شماره نسخه: «۴۴۲/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۲۶»

[۴۰] فرائد الفوائد = فوائد العوائد

= بلوغ العرب = الاستعارة^۲ (رسالة

... = الرسالة السمرقندیة = رسالة

الاستعارة و العقود = الرسالة

العقودیة = فرائد العوائد

از: ابوالقاسم ابراهیم بن محمد لیثی

سمرقندی (درگذشته پس از سال ۸۸۸هـ)^۶

موضوع: ادبیات عرب - بلاغت

زبان: عربی

سوره‌ی ناس ناقم مانده است. در این کتابخانه نسخه‌های دیگری از اصل یا خلاصه‌ی این تفسیر بزرگ، به شماره‌های «۱۳۸۸۶/۳۵»، «۱۳۸۸۶/۴۴» و «۱۲۲۱۲»^۱ نگهداری می‌گردد. باید افزود که علیرضا قره‌بلوط در معجم التاریخ (ج ۴، صص ۲۵۶۲-۲۵۶۳) گزارشی از نسخه‌های دیگر این تفسیر ارائه نموده است. این اثر در سال‌های ۱۹۳۵ و ۱۹۵۸م در قاهره^۲ و نیز در دو جلد بدون تاریخ در هند^۳ منتشر شده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی ۱۲هـ یا اوایل سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۸۳ □ تعداد سطر: ۱۵ □ نوع کاغذ: □ اندازه متن: ۸×۱۳/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵/۵×۲۱/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی ابرو باد ابلق با عطف تیماج حنایی □ قطع: خشتی.

4. حاجی خلیفه؛ کشف‌الظنون: ج ۱، ص ۸۴۵.

5. دانش‌پژوه، محمدتقی؛ فهرست کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران: ج ۱۷، ص ۳۷۹، در این مصدر، این اثر تألیف علاءالدین علی قوشچی (د. ۸۷۹هـ) دانسته شده است.

6. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۱، ص ۷۷.

1. صدرایی خویی، علی؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳۵، ص ۲۰۸؛ ج ۳۷، ص ۴۷۴.

2. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۴، ص ۲۵۶۳.

3. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی: ص ۲۴۴.

آغاز: «بسملة، الحمد لواهب العطية و الصلوة على خير البرية و على آله ذوی النفوس الزكية؛ أمّا بعد فإنّ معاني الاستعارات و ما يتعلّق بها قد ذكر في الكتب ... تتعلّق بتحقيق معاني الاستعارات و أقسامها و قرائتها ...».

انجام: «... و ما يجعل نفسه تخيلاً و بين ما يجعل زائداً عليها و ترشيحاً قوّة الاختصاص بالمشبّه به فأثما أقوى اختصاصاً و تعلّقاً به فهو القرينة و ما سواه ترشيح».

کتاب‌شناسی: رساله‌ی کوتاهی در بلاغت (بیان) و استعارات و اقسام آن است که در ۳ «عقد» و هر «عقد» در چند «فریده»، بدین ترتیب نگارش یافته است: عقد اوّل در انواع مجاز (۶ فریده)، عقد دوم در معنی استعاره (۴ فریده)، عقد سوم در تحقیق قرینه استعاره (۵ فریده). از این اثر در این کتابخانه چند نسخه‌ی دستنویس به شماره‌های «۱۳۸۸۶/۳۷»، «۱۴۲۸۰/۲۶»^۱، «۵۰۱/۴»، «۴۹۰۰/۲۰»^۲ «۱۲۳۱/۵۰ط».

«۱۸۰۵/۱۰»^۳ و نگهداری می‌گردد. ناگفته نماند که این اثر با عنوان *الرسالة السمرقندیّة* در سال ۱۹۰۵م در الجزائر به چاپ رسیده است.^۵

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اوایل سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۳ (۱ب - ۳ب) □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید ضخیم □ اندازه متن: ۱۵×۶/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۴×۲۱ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی آجری با ترنج و سرترنج ضربی زمینه منقش به گل و بوته و نگاره‌های اسلیمی با عطف و مغزی تیماج قهوه‌ای □ قطع: رقعی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و حاشیه‌نویسی اندکی در هامش و میان سطور با نشان «قول احمد» دارد. برگ‌ها مجدول به شنگرف بوده و فراز و پایین برگ‌ها نیز آثار اندکی از رطوبت

1. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۱۶، ص ۱۴۱.

2. صدرايي خويي، علي: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳۷، ص ۴۷۴؛ ج ۳۸، ص ۳۹۶.

3. مزوي، احمد: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۴، صص ۶۱ و ۲۹۸؛ باید افزود که در این جلد از فهرست (ص ۶۱)، نام اثر به صورت *رسالة في ضبط*

الاستعارات و از مؤلفی ناشناس معرفی شده، که بدین وسیله استدراک می‌گردد.

4. حائری، عبدالحسین: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۹/۱، ص ۳۳۶؛ ج ۲۳/۲، ص ۸۳۴.
5. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربية: ج ۱، ص ۱۰۴۵.

دیده می‌شود. در آغاز تملک طاهر افندی بن حاج احمد افندی با مهر گرد «محمد ۱۲۵۱» و نیز دارای «یا کبیج» است.

✱

شماره نسخه: «۴۴۲/۲»

[۱۴۱] شرح رسالة الاستعارة =
شرح فرائد الفوائد = شرح فوائد
العوائد = شرح بلوغ الارب =
شرح الاستعارة و العقود = شرح
الرسالة السمرقندیة = شرح الرسالة
العقودیة = حاشیة على الرسالة
السمرقندیة فی الاستعارات =
شرح فرائد العوائد

از: عصام‌الدین ابراهیم بن محمد بن
عربشاه اسفراینی سمرقندی مشهور به
«ابن عربشاه» (درگذشته به سال ۹۴۴ یا ۹۴۵
یا ۹۵۱ هـ)^۱

موضوع: ادبیات عرب - بلاغت

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، يقول العبد الفقير ... إنَّ
أحسن ما يزداد به النعم الوفيّة و يدفع به

البليّة في البكرة و العشيّة؛ الحمد لواهب العطية
أى كل عطية أو العطية المعهودة التي نزلت فيها
السورة ...».

انجام: «... ما سواه ترشيح و لك أن
تجعل الجميع قرينة في مقام شدة الاهتمام
بالإيضاح الحمد لله على تمام الاصبح بعد
الظلم المحوج إلى الصباح و نرجوا الانتظام في
سلك دعاء الطلبة الصلحاء و الرواح وصلّى
الله على سيّدنا محمد و آله و صحبه أجمعين».

کتاب‌شناسی: شرح و تعلیقاتی بر فرائد
الفوائد = فوائد العوائد = بلوغ الارب =
الاستعارة = الرسالة السمرقندیة = رسالة
الاستعارة و العقود = الرسالة العقودیة = فرائد
العوائد تألیف ابوالقاسم ابراهیم بن محمد لیثی
سمرقندی (د. پس از ۸۸۸ هـ) در بلاغت
(بیان) و استعارات و اقسام آن است. چند
نسخه‌ی دیگر از این تعلیقه در این کتابخانه
به شماره‌های «۱۵۴۸۴/۱»^۲، «۵۲۸۴/۱۴»^۳،
«۱۲۳۱/۵۶»^۴، «۱۶۵۹۳/۵»^۵، «ذیل

2. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۴۹۰.

3. منزوی، احمد: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۶،

ص ۲۰۸.

4. حائری، عبدالحسین: فهرست کتابخانه مجلس:

ج ۲/۲، ص ۸۳۷.

1. بغدادی، اسماعیل‌پاشا؛ هدیه‌العارفین: ج ۱،

ص ۲۶؛ کتّال، عمررضا؛ معجم‌المؤلفین: ج ۱، ص ۱۰۱.

میان سطور با نشان «شرح، منه، زین الدین، س، ح، حسن زیباری، اسمعیل، حسن و ...» دارد. برگ‌ها مجدول به شنگرف بوده و فراز و پایین برگ‌ها نیز آثار اندکی از رطوبت دیده می‌شود.

*

شماره نسخه: «۴۴۲/۳»

[۱۴۲] شرح رسالة الاستعارة =
شرح فرائد الفوائد = شرح فوائد
العوائد = شرح بلوغ الارب =
شرح الاستعارة و العقود = شرح
الرسالة السمرقندیة = شرح الرسالة
العقودیة = شرح رسالة الاستعارة
= شرح قول احمد^۴ = شرح فرائد

4. در برخی فهرست‌ها و سرچشمه‌ها نام اثر را بدون توجه به مفهوم ترکی عبارت، به صورت «قول احمد» ثبت شده است! باید افزود که کلمه «قُول» = «قولی»، بر وزن «عُول»، در ترکی به معنی «غلام» و «در خدمت کسی بودن» است و هیچ ارتباطی با کلمه «قُول» به معنی کلام و گفتار ندارد و ترکیباتی در برخی اسامی، همچون «محمدقلی»، «حیدرقلی» و «حسین‌قلی» نیز دقیقاً از همین باب است، برای نمونه در نام «حسین‌قلی»، یعنی کسی که در خدمت اباعبدالله الحسین علیه السلام است؛ بنابراین این بهتر است نام اثر به صورت شرح قول/حمد نوشته شود.

۱۸۸۵۱»، «ذیل ۱۸۷۷۴» و «ذیل ۱۷۵۳۶»^۱ موجود است. باید افزود که این شرح با عنوان حاشیة علی متن السمرقندیة فی الاستعارات در سال ۱۲۸۳ هـ در تونس به چاپ رسیده است.^۲ بنا به گفته‌ی حاجی خلیفه^۳، بر حاشیة عصام تعلیقه‌ای نیز از سوی حفید عصام با نام «علی بن صدرالدین بن عصام‌الدین» نوشته شده است. ناگفته نماند که بر رساله‌ی عصام، ترجمه و شرحی از سوی گوزی‌بیوک زاده انجام گرفته است که نسخه‌ای از آن در همین فهرست به شماره‌ی «۴۱۴/۳» از نظر گذشت.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اوایل سده‌ی ۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۱۵ (۴ ب - ۱۸ ب) □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید ضخیم □ اندازه متن: ۱۵×۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و حاشیه‌نویسی در هامش و

1. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۰۷.
2. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیة: ج ۲، ص ۱۳۳۱.
3. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۱، ص ۸۴۵.

العوائد = حاشیة على الرسالة

السمرقندیة فی الاستعارات

از: شهاب‌الدین احمد بن محمد بن خضر
عمری رومی حنفی مشهور به «قول احمد»
(درگذشته به سال ۷۸۵هـ)^۱

موضوع: ادبیات عرب - بلاغت

زبان: عربی

آغاز: «بسملة؛ الحمد لله المجدد و الصلوة
على رسوله محمد و على آله و صحبه من
الأزل إلى الأبد ... بسم الله الرحمن الرحيم،
الحمد أى جنس الحمد أو جميع أفراد مختص
و ثابت، لواهبه جنس، العطية أى جميع ...»
انجام: «... اختصرنا ما فيه حذراً عن
الإملال و رعاية المطابقة مقتضى الحال و أمّا
الفقير قول أحمد بن محمد بن خضر غفر الله
ذنوبه التى من جملتها فعله هذا أو ذنوب أباه
إنه هو الغفور الرحيم المبدل للسيئات حسنات
بكرمه و لطفه العليم الحمد لله على التمام و
الصلوة على رسوله ... تمت».

کتاب‌شناسی: شرح و تعلیقات دیگری
بر فرائد الفوائد = فوائد العوائد = بلوغ
الارب = الاستعارة = الرسالة السمرقندیة =
رسالة الاستعارة و العقود = الرسالة العقودیة

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱،
ص ۱۱۵.

= فرائد العوائد، تألیف ابوالقاسم ابراهیم بن
محمد لیثی سمرقندی (د. پس از ۸۸۸هـ) در
موضوع بلاغت (بیان) و استعارات و اقسام
آن در ادبیات عرب و تقریباً به صورت
توضیحی و بدون ردّ و ایراد نوشته شده
است. از این اثر در فهرست برخی
کتابخانه‌های ایران، مانند کتابخانه‌ی آیت‌الله
مرعشی (ره)^۲ و نیز برخی کتابخانه‌های
خارجی، همچون تونس و ترکیه، نسخه‌هایی
معرفی شده است.^۳

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اوایل ۱۳هـ
□ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
قرمز □ تعداد برگ: ۱۰ (۱۹ ب - ۲۸ ب) □
تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید
ضخیم □ اندازه متن: ۱۵×۶/۵ سانتیمتر □
رقم کاتب: «تمت الرسالة الموسومة بقول أحمد
الشرح على المتن العضدية»!

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه
تصحیح گردیده است و حاشیه‌نویسی اندکی
با نشان «مصنّفک» دارد. برگ‌ها مجدول به
شنگرف و فراز و پایین برگ‌ها نیز آثار

2. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله
مرعشی: ج ۲۱، ص ۳۴۰.
3. قره‌بلوط، علی‌رضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۱، ص ۴۸۵.

اندکی از رطوبت دیده می‌شود. در انجام یک
مهر گرد «محمد ۱۲۵۱» آمده است.

✱

شماره نسخه: «۴۴۲/۴»

[۱۴۳] شرح الرسالة الوضعیّة

العضدیّة = شرح رسالة فی الوضع

از: علاء الدین علی بن محمد سمرقندی
رومی قسطنطنیّی مشهور به «قوشچی»
(در گذشته به سال ۸۷۹ هـ در استانبول)^۱

موضوع: ادبیات عرب - بلاغت

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذی خصّ
الانسان معرفة أوضاع الكلام و مبانيه و جعل
الحروف اصول كلمته و ظروف معانيه و
الصلوة علی ... و بعد فلما شاع فی الامصار و
ظهر ظهور الشمس فی النهار الرسالة العضدیّة
التي أفادها المولى المحقق ... عضدالحقّ و الدین
... و كانت مشتملة علی مسائل دقيقة و
تحقيقات عميقة مع غاية الایجاز... فنوال
الامیر بدة عين ... مغیث الدولة و الدین الامیر
عبدالكريم ... قال المصنّف بعد التسمية هذه
فائدة المشار إليه بهذه العبارات التي اراد

کتابتها ...».

انجام: «... و إنما الاستعمال ههنا فی
شخص فلا یکون جزئياً بخلاف زید فإیّة
جزئی لوشعه لذلك الشخص و کذا الحال
مثال هذه الصورة؛ تمّ».

کتاب‌شناسی: نسخه‌ای از این اثر،
پیش‌تر در همین مجموعه به شماره‌ی
«۴۳۵/۱» معرفی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اوایل سده‌ی
۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و
نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۱۸ (۲۹ ب -
۴۶ ب) □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ:
فرنگی سفید ضخیم □ اندازه متن: ۱۵×۶/۵
سانتیمتر □ رقم کاتب: «تمّ إرادة شرح
الرسالة الوضعیّة للسید الشریف الجرجانی!»

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه
تصحیح گردیده است و حاشیه‌نویسی اندکی
در هامش و میان سطور به عربی و ترکی
عثمانی با نشان «عبدالرحمن و ...» دارد.
برگ‌ها مجدول به شنگرف و فراز و پایین
برگ‌ها نیز آثار اندکی از رطوبت دارد.

✱

شماره نسخه: «۴۴۲/۵»

[۱۴۴] الرسالة الوضعیّة العضدیّة =

رسالة فی الوضع

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱،

ص ۷۳۶؛ کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۷،

ص ۲۲۷.

از: قاضی عضدالدین ابوالفضل
عبدالرحمن بن احمد ایچی شیرازی مشهور به
«عضدی» (درگذشته به سال ۷۵۶هـ)^۱

موضوع: ادبیات عرب - بلاغت

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، هذه فائدة تشتمل على مقدمة و تقسيم و خاتمة؛ المقدمة اللفظ قد يوضع لشخص بعينه و قد يوضع له باعتبار و أمر عام و ذلك بأن يعقل أمر عام مشترك بين مشخصات ثم يقال هذا اللفظ موضوع لكل واحد...».

انجام: «... و إن كانا لا يستعملان إلا جزئيين لعروض الإضافة [فلا يكونان جزئيين] الثالث عشر لا يربيك تناوب ألفاظ بعضها إذ المعتبر [هو] الوضع».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای کوتاه و مشهور در بلاغت مبحث علم بیان و وضع الفاظ و دلالت‌ها و انواع و اقسام وضع در ادبیات عرب است. این اثر به جهت ایجاز و فوائد فراوان مورد عنایت و توجه دانشمندان و دانشجویان علوم اسلامی قرار گرفته و بر آن شروح و تعلیقات بسیاری نگاشته‌اند که

1. زرکلی، خیرالدین: الأعلام: ج ۳، ص ۲۹۵؛ کحّاله، عمر رضا: معجم المؤلفین: ج ۵، ص ۱۱۹؛ بغدادی، اسماعیل پاشا: هدیة العارفين: ج ۱، ص ۵۲۷.

حاجی خلیفه به برخی از آن‌ها اشاره کرده است.^۲ از این اثر در این کتابخانه چند نسخه‌ی دیگر موجود است که از آن جمله می‌توان به شماره‌های «۵۳۶/۶»، «۶۳۴۹/۳»، «۱۲۳۱/۲۳» و «۱۸۰۳/۳۳»^۳ اشاره نمود و تقریباً بیش‌تر فهرست‌های کتابخانه‌های داخلی و خارجی، حاوی نسخه‌ی یا نسخه‌هایی از الرسالة الوضعیة قاضی عضدی هستند. باید افزود که این اثر در سال‌های ۱۲۶۷، ۱۲۹۲، ۱۲۹۷، ۱۳۰۸ و ۱۳۱۱هـ در استانبول، در سال ۱۲۹۸هـ در هند^۴ و نیز در سال‌های ۱۳۱۰ و ۱۳۶۸هـ در قاهره^۵ منتشر گردیده است.^۶

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام

2. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۱، ص ۸۹۸.
3. حائری، عبدالحسین: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۹/۱، ص ۳۱۱؛ ج ۱۹، ص ۳۸۹؛ ج ۲۲، ص ۲۴۷؛ ج ۲۳/۲، ص ۸۲۰.
4. احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیة فی شبه القارة: ص ۴۸.
5. مشار، خانبابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی: ص ۴۳۶.
6. صالحیّه، محمدعیسی؛ المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع: ج ۱، ص ۱۱۸؛ سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیة: ج ۲، صص ۱۳۳۲ و ۱۹۸۷؛ قره بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۳، ص ۱۶۳۴.

کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اوایل سدهی ۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۲ (۴۷ ب - ۴۸ ب) □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید ضخیم □ اندازه متن: ۱۵×۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: پایین برگ‌ها اندکی رطوبت دیده است.

شماره نسخه: «۴۴۲/۶»

[۱۴۵] الاستعارات ' (رسالة ...) =

رسالة فی المجاز و الاستعارة

از: علاء‌الدین علی بن محمد سمرقندی
رومی قسطنطنی‌نی مشهور به «قوشچی»
(درگذشته به سال ۸۷۹ هـ در استانبول)^۲

موضوع: ادبیات عرب - بلاغت

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله ذی المنّ و الإحسان و الصلوة و السلام علی رسوله المؤید ببراعة المعانی و فصاحة البیان و علی آله الکرماء و أصحابه العظماء الذین من بآئهم

یقتد یهتد؛ ثمّ اعلم أنّ اللفظ الموضوع المستعمل مفرداً کان أو مرکباً إن استعمل فیما وضع له فحقیقة مثال الحقیقة فی المفرد کلاسد فی الحيوان ...».

انجام: «و فی العبادة المخصوصة مجاز کذلک و فی الشرع بالعکس حقیقة شرعیة فی العبادة و مجاز شرعی فی الدعاء لأنّ وضعه فی اللغة للدعاء و فی الشرع للعبادة؛ تمّت الكتاب».

کتاب‌شناسی: رساله‌ی کوتاهی است در علم بلاغت صنعت بیان در ادبیات عرب که در آن به تفصیل، موضوع استعاره، مجاز و کنایه با درج امثالی تبیین گردیده است. از این اثر، بر اساس فهرست‌ها و سرچشمه‌های در دسترس، در کتابخانه‌های ایران، نسخه‌ای گزارش نگردیده است؛ لیکن در فهرست برخی از کتابخانه‌های کشورهای همچون حجاز^۳، ترکیه^۴، قبرس^۵ و امریکا نسخه‌هایی از این اثر معرفی شده است.

3. حسین، عبدالرزاق؛ فهرست المخطوطات المصورة الادب و البلاغة و النقد: ص ۴۹۱.

4. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۳، ص ۲۱۳۸.

5. ششن، رمضان؛ آلتان، مصطفی هاشم؛ ایزکی، جواد؛ فهرس المخطوطات الاسلامیة فی قبرص: صص ۴۰۷-۴۰۸.

1. Brockelmann, C.; GAL: Bd. II, s.235 & supp. Bd. II, s. 330.

2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱، ص ۷۳۶؛ کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۷، ص ۲۲۷.

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذى وقّنا
لتمهيد قواعد الأحكام الشرعية و تشييد
أركانها بتوطئة القوانين العربية و جعل ذلك
عرضة للسعادة ... أمّا بعد فإنّ علم الفقه
لا يخفى شرفه و فضله و جلالة قدره و نبيله و
مسيب حاجة المكلفين إليه ... فوجب ذلك
مزيد الاهتمام بصرف الهمة إليه و بذل الوسع
فى تحقيق مطالبه و ما يتوقّف عليه ... من
العلوم و إمّا غير ما يتوقّف عليه كعلم الكلام
... أو يتوقّف عليه دونهما معه يكفى الرجوع
فيه إلى الأصول المصحّحة فى ذلك الشأن
كالحديث و أوصله و اللغة ... قد استخرنا الله
تعالى على جمعه و ترتيبه على قسمين أحدهما
فى تحقيق القواعد الأصولية و الثانى فى
تقرير المطالب العربية و ترتيب ما يناسبها
و سمّيته بتمهيد القواعد الأصولية و العربية
...».

انجام: «... فلا بدّ من الإتيان بالمطلوب
شرعاً فى الفاتحة؛ نسأل الله تعالى حسن الخاتمة
كما أصلح الفاتحة إله جواد كريم و حيث
انتهى الغرض ... قصدناه فنحمد الله تعالى على
تسهيله و توفيقه و نصلى على سيّد رسله
محمّد و آله ... إله غفور رحيم؛ فرغ من تأليفه
عصر يوم الجمعة المفتتح للشهر الحرام المحرم
المفتتح لعام ثمان و خمسين و تسعمائة مؤلفه
الفقير إلى عفو الله تعالى و رحمته زين الدين

نسخه‌شناسى: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: نامعلوم □ تاريخ کتابت: اوایل سدهى
۱۳ه □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و
نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۲ (۴۹ب -
۵۵ب) □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ:
فرنگى سفید ضخیم □ اندازه متن: ۱۵×۶/۵
سانتیمتر.

ویژگی‌ها: نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است. و حاشیه‌نویسى اندكى در
هامش و میان سطور با نشان «شرح» دارد؛
پایین برگ‌ها اندكى رطوبت دیده است.

✱

شماره نسخه: «(۴۴۳/۱)»

شماره ثبت: «(۲۱۰۸۲۷)»

[۱۴۶] تمهید القواعد الأصولية و
العربية لتفريع الأحكام الشرعية^۱

از: زين الدين بن على بن احمد جزينى
عاملى شامى مشهور به «شهيد ثانى»
(شهادت در سال ۹۶۵هـ در استانبول)^۲
موضوع: فقه و اصول فقه شيعه و نحو
زبان: عربى

1. تهرانى، آقا بزرگ؛ الذريعة: ج ۴، ص ۴۲۲.

2. مدرّس تبريزى، محمدعلى؛ ریحانة الأدب:

ج ۳، صص ۲۸۰-۲۸۸.

بن علی بن احمد الشامی العاملی عامله الله
بفضله و عفی عن سیّاته بکرمه حامداً مصلیاً
مسئلاً مستغفراً؛ هذه صورة خطّه.

کتاب شناسی: قواعد مهمّ فقه و اصول
فقه شیعه (امامیه اثنی عشریه) است که در دو
قسمت: الف) مسائل اصولیه و تطبیق فروع
فقهیه با آن (فی تحقیق القواعد الأصولیه)، ب)
برخی قواعد عربیّت با اشاره به تعریفات
فقهیه آن (فی تقریر المطالب العریبه و ترتیب
ما یناسبها) نوشته شده و هر بخش دارای
۱۰۰ قاعده می باشد.^۱ از این اثر در این
کتابخانه، نسخه های دیگری نیز وجود دارد
که می توان به شماره های جدید آن
«۸۰۷۵/۱»^۲ و «۱۶۰۷۹»^۳ اشاره نمود. این
اثر در سال ۱۲۷۲ هـ به صورت سنگی در
تهران به چاپ رسیده و همان چاپ بدون
تاریخ از سوی مکتبه بصیرتی در قم افست
شده است.^۴ باید افزود که این اثر دارای

فهرستی نیز با عنوان کشف القوائد من کتاب
تمهید القواعد می باشد که نسخه های جدید آن
در این کتابخانه به شماره های «۸۰۷۵/۲» و
«۸۰۸۷/۲»^۵ موجود است.

نسخه شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: علی بن طالب □ تاریخ کتابت: سال
۱۰۱۰ هـ □ محل کتابت: مدرسه ... □
عنوان ها و نشانی ها: قرمز و مشکی و برخی
نانوشته □ تعداد برگ: ۷۹ (ب ۱ - ۷۹ الف)
□ تعداد سطر: ۲۶ □ نوع کاغذ: فرنگی
سفید نازک آهار مهره شده □ اندازه متن:
۱۵/۵ × ۱۰/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد:
۲۰/۵ × ۱۷/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: میشن
مشکی مجدول، فرسوده، □ قطع: خشتی □
رقم کاتب: «تغمده الله تعالی بالرحمة و
الرضوان و قد تمّت کتابه هذه القواعد بإجماع
الأصحاب يوم الأحد الثاني عشر من شهر
جمادی الثاني سنة عشر و ألف؛ کتبه الفقیر إلى
فضل ربّه الغنی ابن طالب، علی، رزقه الله
تعالی خیر الدارین و عامل بفضله مع والديه
فی المنزلین بحرمه النبی و الوصی و آلهما خیر
الخائفین صلوات الله و سلامه علیهم أجمعین و

1. حائری، عبدالحسین: فهرست کتابخانه مجلس:
ج ۷، ص ۵۴.

2. طباطبائی (منصور)، محمد: فهرست مختصر
کتابخانه مجلس: ص ۲۰۶.

3. حائری، عبدالحسین: درایتی، مصطفی:
فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۳۹.

4. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی:
ص ۲۱۷؛ رفاعی، عبدالجبار؛ معجم المطبوعات العربیّة

فی ایران: ص ۱۷۸.

5. طباطبائی (منصور)، محمد: فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۶۶۲.

6. نانوشته است!

قد فرغت من تسويده يوم الأربعاء إحدى و
عشرين من شهر ربيع الأول في مدرسة...»
ناقام.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است و حاشیه‌نویسی مختصری در
هامش و میان سطور با نشان «ع ل» دارد.
آثار رطوبت شدید روی برگ‌ها مشاهده
می‌گردد. عناوین فصول در هامش نگاشته
شده است. برگ آغازین نسخه آسیب دیده
است. روی آغازین برگ یک بیت شعر عربی
و یک تملک با مهر مستطیل ناخوانا و نیز در
انجام نسخه، یک مهر مربع محو شده آمده
است!

✱

شماره نسخه: «۴۴۳/۲»

[۱۴۷] آداب بحث و مناظره

از^۱: خواجه شرف‌الدین حسن شاه (بن
شرف‌الدین) بقالی (= بقال) عجمی (درگذشته
به سال ۹۰۵هـ)^۲

1. در کشف‌الظنون و الذریعة نام وی به صورت
«شرف‌الدین حسن شاه» ثبت شده است؛ لیکن در
هدیه‌العارفین، به صورت «حسن شاه بن شرف‌الدین»
آمده است.

2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه‌العارفین: ج ۱،
ص ۲۸۸.

موضوع: منطق

زبان: عربی و فارسی

آغاز: «بسملة، الحمد لله لمن لا مانع
لحكمه و لا ناقض لقضائه إذا شكر لا
معارض له في أرضه و سائه و الصلوة و
السلام على جميع الرسل الدلائل و تفضيلاً
على نبينا ... فهذه زبدة متفقة آ و جملة نافعة
في آداب البحث و المناظرة و كتبها بالتماس
بعض الأعزّة و الأحبة من السادات الأجلّة ...
بدانكه و فّقك الله للتحلّي بجلية أهل العلم و
الكمال ... که بحث از روی لغة تفتیش و
جست جو نمودن است و در اصطلاح آنست
که حکم ثبوتی یا سلبی را بدلیل اثبات کنند و
مناظره بحسب لغة نظر بیکدیگر کردن است و
در اصطلاح آنست که دو خصم نظر کنند در
حکمی و مسئله ...».

انجام: «... این دلیل بجمیع مقدمات
صحیح نیست یعنی در او خلل است غیر
معین آن را نقض اجمالی گویند درین هنگام
بر خصم واجب شد که آن خلل که دعوی
...» افتاده.

کتاب‌شناسی: رساله‌ی بسیار موجزی
در بیان آداب بحث و مناظره است که (طبق

3. در نسخه چنین است و صحیح آن «منفعة»
می‌باشد.

نسخه ی ۱۹۱۸/۱۱۷ مجلس) مؤلف آن را به نام بزرگی که او را با این اوصاف یاد کرده: «فخر عترة الرسول و عزّ اولاد البتول و اختيار الأهل و الأصول، شرح الله صدره» تألیف نموده است و چون در حال سفر بوده با شتاب و به اختصار نوشته است. این اثر دارای دیباجه‌ای به عربی در تفسیر و تعریف «بحث» و «مناظره» و سپس آداب بحث را در ۴ فصل بدین ترتیب بیان نموده است: ۱. فصل: بدانکه کسی که در صدد آنست که مطلوبی و حکمی را اثبات کند مادام که بیان مذاهب و اقوال ...؛ ۲. فصل: اگر خصم معترضی دلیل معلل شود؛ ۳. فصل: مثلاً کسی گوید مدعی آنست که لفظ صد اسم است؛ ۴. فصل: خصم را نیز رسد در مثال مذکور که مقدمه معینه را دلیل این اثر به ندرت در برخی فهرست‌ها و سرچشمه‌ها، به خواجه نصیرالدین طوسی (مانند همین نسخه)، ابن کمال پاشا و دیگران نسبت داده شده است؛ لیکن بر اساس نسخ متعدد، نسبت خواجه حسن‌شاه بقال صحیح‌تر به نظر می‌رسد؛ چنان‌که استاد حائری (حفظه الله) نیز در تمامی نسخ این کتابخانه همین نسبت را تأیید نموده‌اند. باید افزود که از این رساله، در

این کتابخانه، نسخ دیگری نیز به شماره‌های «۱۹۱۸/۱۷»، «۲۷۸۶/۲»، «۳۳۷۲/۷»^۱، «۱۳۵۷/۷»^۲ و «۱۴۴۷۳/۱۷»^۳ موجود است. از این اثر در سایر کتابخانه‌های ایران نیز نسخه‌هایی دستنویس نگهداری می‌گردد و استاد منزوی گزارشی از آن‌ها ارائه داده است. همو افزوده است که این رساله‌ی موجز در سالنامه‌ی پارس در سال ۱۳۲۳ ش منتشر شده است.^۴

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ (عربی) و نستعلیق (فارسی) □ نام کاتب: [علی بن طالب] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۰۱۰ هـ] □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۱ (۷۹ ب) □ تعداد سطر: ۲۶ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۵/۵×۱۰/۵ سانتیمتر.

1. حائری، عبدالحسین: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۲/۹، صص ۶۱۰-۶۱۱؛ ج ۱/۱۰، صص ۳۰-۳۱؛ ج ۳/۱۰، صص ۱۲۲۱.
2. اعتصامی (اعتصام الملک)، یوسف: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۲، صص ۲۳۲.
3. صدرایی خویی، علی: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳۸، صص ۶۲۲.
4. منزوی، احمد: فهرست نسخه‌های خطی فارسی: ج ۲/۲، صص ۱۴۹۰-۱۴۹۱.

ویژگی‌ها: در حاسیه تصحیح گردیده است. از انجام گویا یک برگ افتاده است. آثار رطوبت روی برگ نسخه مشاهده می‌گردد. در برگ (۸۰ب) یک بیت شعر به عربی دیده می‌شود که ذیل آن نام «آقا محمدجعفر صحّاف» آمده است.

✱

شماره نسخه: «۴۴۴/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۲۸»

[۱۴۸] حسرت نامه = مثنوی

حسرت نامه^۱

از: محمدابراهیم بن غیاث الدین منصور
دشتکی شیرازی متخلّص به «صفا» (سده ۱۰هـ)

موضوع: ادب منظوم

زبان: فارسی

آغاز: «ای مهر سپهر بی وفایی

بر هم‌سزن رسم آشنایی

ای رهن کـاروان الفت

ویران کـان خانه محبّت».

انجام: »

بلند پایه امیری که نام خوشش

ز راه مرتبه مفتاح هر در مغلق».
کتاب‌شناسی: یک مثنوی عاشقانه همراه سوز و حسرت، که بر وزن لیلی و مجنون نظامی گنجوی سروده شده است و در نسخه‌ی حاضر ۹۶ بیت آن آمده است و نیز در ادامه به خطّ دیگری یک قصیده در مدح حضرت مولی‌الموحّدین امیرالمؤمنین علی علیه السلام است که به نظر می‌رسد آن نیز از او باشد. در الذریعه (ج ۱۹، ص ۹۱) مثنوی یاد شده از صفای دشتکی دانسته شده است، لیکن در فهرست نسخه‌های خطّی فارسی (ج ۳، صص ۲۴۲۶-۲۴۲۷) بخشی از دیوان عارفی، که با توجّه به تصریح تخلّص «صفا»^۲ در میان و فراز بر اشعار، ظنّ متأخّم به یقین این است که آن را از «صفا» بدانیم و این نظر را تقویت می‌نماید اینکه استاد منزوی در فهرست مذکور گوید: «در نمای نسخه آمده: دیوان عارفی، ولی سروده‌هایی از عاشق قصاب، طوطی و جز اینها نیز دارد!» که محتمل است اشعار «صفا» نیز، از جمله همین مثنوی، با اشعار «عارفی» مخلوط شده باشد. از این اثر در این کتابخانه چند نسخه‌ی دیگر

2. در نسخه کاتب آن به صورت «صبا» نوشته

شده است، که گویا به نظر کاتب رسیده که از اشعار

فتحعلی خان صبای کاشانی است!

1. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعه: ج ۹، ص ۶۰۸ و

ج ۱۹، ص ۹۱.

به شماره‌های «۱۳۶۹۵/۳»، «۱۴۱۸۲/۳۳»، «۱۴۳۰۹/۸»، «۱۴۲۵۳/۲۳»، «۱۴۱۷۸/۳» و «۱۳۹۵۰/۶»^۱ موجود است. باید افزود که استاد منزوی نسخه‌ی دیگری از این اثر را از کتابخانه‌ی مرکزی دانشگاه تهران به شماره‌ی «۴۳۴۱/۱»^۲ گزارش نموده است؛^۳ همو در جای دیگر^۴ نسخه‌ای از سوز و گداز، میرزا صفا را که در کتابخانه‌ی مرحوم مهدوی است، معرفی کرده و احتمال داده که این دو اثر یکی باشد که به هر تقدیر نیازمند تحقیق و بررسی بیش‌تری است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته
نستعلیق تحریری (دو قلم) □ نام کاتب:
صدرالدین بن نورعلی □ تاریخ کتابت: سال
۱۲۶۷هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها
و نشانی‌ها: ندارد □ تعداد برگ: ۲ (۲ب -
۳ب) □ تعداد سطر: چلیپا □ نوع کاغذ:
فرنگی نخودی □ اندازه متن: ۲۰×۱۳

سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۶×۲۱/۵ سانتیمتر
□ نوع جلد: میشن قهوه‌ای بدون لایی □
قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: اشعار در ۸ ستون (۴ چلیپا و ۴ فرد) به صورت متراکم کتابت گردیده است. پیش از آغاز اشعار مذکور، دو برگ (۱ الف - ۲ الف) فوایدی از جمله عوذات و ادعیه و طریق قرائت برخی اسمای حسنی، بیان طریق برآورده شدن حاجات به روش شیخ مغربی و بهره‌گیری از خواص آیه‌الکرسی؛ سه رباعی به فارسی از جمله:

ای دوست بوصل تو رسیدن مشکل
پا از سر کوی تو کشیدن مشکل
جان دادن مرگ باشد آسان آسان
ایام فراق یار مشکل مشکل؛

که کاتب اشعار فوق، در ذیل آن، نام خود را آورده است؛ یک مهر بیضی «محمد بن حسین بن محمد ۱۳۱۰» که بر فراز آن آمده که کتاب از جناب مستطاب...^۵ امانت است و نیز یک جدول در وفق دیده می‌شود. آثار رطوبت و چربی روی برگ‌های فرسوده‌ی آن مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۴۴۴/۲»

1. صدرایی خویی، علی: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳۷، صص ۲۲۰ و ۵۴۸؛ ج ۳۸، صص ۲۲۲، ۲۳۶، ۳۶۸، ۴۳۹.

2. دانش‌پژوه، محمدتقی: فهرست کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران: ج ۱۳، ص ۳۲۹۸.

3. منزوی، احمد: فهرست نسخه‌های خطی

فارسی: ج ۴، ص ۲۷۷۰.

4. همان: ج ۴، ص ۲۹۲۳.

5. خوانده نگردید!

[۱۴۹] الدرّة المضيئة فى شرح
الألفية^۱ = شرح ألفية ابن مالک =
شرح ابن المصنّف = شرح الخلاصة
فى النحو

از: ابوعبدالله بدرالدین محمد بن محمد بن
عبدالله بن مالک طائی جیانی دمشقی نحوی
مشهور به «ابن الناطم» (درگذشته به سال
۶۸۶هـ)^۲

موضوع: ادبیات عرب - صرف و نحو
زبان: عربی

آغاز: افتاده «... القصد و فى
[ال]اصطلاح عبارة عن العلم بأحكام مستنبطة
من استقراء كلام العرب أعنى أحكام الكلم فى
ذواتها و فيما يعرض لها بالتركيب لتأدية أصل
المعنى من الكيفية...»

تقرب الاقصى بلفظ موجز

و تبسط البذل بوحد منجز».

انجام: «و فى سوى ذلك بالكسر ابتغا

باللام مفتوحاً حاكياً للمرتضى
... و مثال الثانى كثير و فيما تقدّم فيه
كفاية و ... المستثنات من اللام و الألف كقول
القائل «...» افتاده.

کتاب‌شناسی: شرح مشهورى بر کتاب
منظوم الألفية يا الخلاصة نظم ابوعبدالله
جمال الدين محمد بن عبدالله طائى جيانى
اندلسى مشهور به «ابن مالک» (د. ۶۷۲هـ)
است که گویا در سال ۶۷۶هـ در دمشق
انجام پذیرفته است. باید افزود که على رغم
اتحاد نظر اکثر فهرست‌نگاران، استثنائاً در
برخی سرچشمه‌ها (منابع)^۳ آمده که ابن الناطم
بر ارجوزه‌ی الفیه پدر علامه‌ی خویش،
دارای دو شرح (شاید یکی مختصر و دیگری
مفصل) می‌باشد، یکی با نام *أحسن المسالك*
فى شرح ألفية ابن مالک و دیگری *الدرّة*
المضيئة فى شرح الألفية، و البته شرح اخيرى
دارای نسخ فراوانی در کتابخانه‌های ایران و
جهان می‌باشد؛ لیکن گفته شده شرح نخستین
نیز دارای چند نسخه‌ی محدود، همچون
نسخه‌ی کتابخانه‌ی سلطان محمود ثانی در
قبرس^۴ و نسخه‌ی کتابخانه‌ی دولتی برلین به

1. شناسایی اولیه‌ی این نسخه، مرهون تلاش
پژوهشگر جوان، آقای فتح‌الله ذوقی است که از باب
آیه‌ی شریفه‌ی ﴿أَمَّا نِعْمَةَ رَبِّكَ فَحَدِّثْ﴾ شایسته
است یادی در این نوشتار از وی صورت گیرد.

2. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۷، ص ۲۶۰؛
کحّاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۱، ص ۱۳۵؛
بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۲، ص ۱۳۵.

3. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۵، ص ۳۱۴۶.
4. ششن، رمضان؛ آتان، مصطفی هاشم؛ ایزکی،
جواد؛ فهرس المخطوطات الاسلامیة فی قبرص:

شماره‌ی «۶۶۳۵» می‌باشد، که راقم سطور با بررسی دقیق مختصات این دو نسخه در فهرست‌های آن دو کتابخانه، متوجه گردید که آن دو نسخه، از نظر حجم، سرآغاز و انجام و نیز مطالب و نوع شرح، دقیقاً مانند نسخه‌های الدرّة المصیّنه می‌باشد، مگر اینکه بگوئیم (اللهمّ إلا أن يقال) در میان اثر تفاوت اندک و نامحسوسی دارند! که البته برای اثبات این موضوع نیاز به بررسی تطبیقی با اصل یا تصویر این دو نسخ است. به هر تقدیر نسخه‌ی مورد بحث ما، که بخش قابل توجهی از سرآغاز و انجام آن افتاده است، با نسخه‌ی چاپ سنگی این اثر (تهران ۱۲۷۶هـ) کاملاً منطبق و سازگار است و در صورت اثبات وجود دو شرح از ابن‌الناظم برای الفیه ابن‌مالک، و نیز تفاوت احتمالی بین دو شرح، نسخه‌ی «ما نحن فیه» ترجیحاً نسخه‌ای از الدرّة المصیّنه فی شرح الألفیه خواهد بود؛ و الله العالم. گفتنی است که نسخه‌های متعددی از این شرح در کتابخانه‌ی عامره‌ی مجلس شورای اسلامی موجود است که از آن جمله می‌توان به شماره‌های «۵۹۶۹/۲»^۱،

صص ۳۶۹-۳۷۰.

1. حائری، عبدالحسین؛ فهرست کتابخانه مجلس:

ج ۱۷، ص ۳۵۲.

«۷۵۵۱»، «۷۳۷۸»، «۷۷۳۴»، «۷۰۵۹»^۲ «۱۴۲۸۵»^۳، «۸۳۶۲»، ۸۷۱۷ و ۹۱۱۱^۴ اشاره نمود؛ از این اثر ده‌ها نسخه در کتابخانه‌های ایران و کشورهای دیگر موجود است^۵. باید افزود که این اثر نخستین بار در سال ۱۲۷۶هـ به صورت سنگی در تهران به چاپ رسیده است^۶ سپس در سال ۱۳۰۳هـ در بولاق، سال ۱۳۱۲هـ در بیروت در سال ۱۳۴۲هـ در قاهره و نجف اشرف^۷ منتشر شده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ (متن):
قرمز، شرح: مشکی) □ نام کاتب: نامعلوم □
تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و
مشکی □ تعداد برگ: ۱۳۷ (۴ الف -
۱۴۰ ب) □ تعداد سطر: ۱۸ □ نوع کاغذ:

2. صدرایی خویی، علی: فهرست کتابخانه مجلس:
ج ۲۵، صص ۷۰ و ۳۶۵؛ ج ۲۶، صص ۴۶ و ۲۲۵؛
ج ۳۸، ص ۴۰۹.
3. طباطبائی (منصور)، محمد: فهرست مختصر
کتابخانه مجلس: ص ۴۷۱.
4. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۵، صص ۳۱۴۶-۳۱۴۷.

5. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی:
؟؟؟؟؟؟
6. امینی، هادی؛ معجم المطبوعات النجفیه:
ص ۲۲۰.

فرنگی نازک نخودی و سفید (برخی آهار مهره زده) □ اندازه متن: ۱۴×۹ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است؛ حاشیه‌نویسی و تعلیقاتی در میان سطور و هامش به زبان عربی و فارسی دارد که در برخی موارد بخش‌هایی از شاهد مثال‌های عربی به فارسی ترجمه شده است و تاریخ ۱۲۴۶ در ذیل برخی از آن تعلیقات آمده است. در این نسخه متن الفیه به رنگ قرمز با نشان «ص» و شرح الفیه نیز با رنگی مشکی با نشان «ش» مشخص شده است بر فراز تعدادی از برگ‌ها کلمه‌ی رمزی «ام ع» نوشته شده است. در برگ (۴۴ب) مهر بیضی «عبدہ الراجی حسین بن محمد ۱۲۴۰» دیده می‌شود. در عبارات کتاب برخی قلم‌خوردگی‌ها راه یافته است.

✱

شماره نسخه: «۴۴۵/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۲۹»

[۱۵۰] روح الشروح علی المقصود^۱

= شرح المقصود لابی حنیفه

از: شیخ الاسلام محمد بن مصطفی عیشی
تیره‌وی مشهور به «بستان‌زاده» (درگذشته به

سال ۱۰۶۱ هـ در استانبول)^۲

موضوع: ادبیات عرب - صرف

زبان: عربی

آغاز: افتاده «... و السلام الدعاء بالسلامة و الراحة و علی آله ... إنَّ الرجل أهل بيته و آله أيضاً أتباعه و منه قولهم الآل كل مؤمن تقى و هو حدیث مرفوع ... أمّا بعد بنی علی الضمّ ... فإنَّ العلوم العربیة كاللغة و الصرف و النحو و المعانی ... وسیلة و هی ما یتقرَّب إلى المطلوب إلى العلوم الشرعیة التي بها یتوسَّط سعادة الدارين ...».

انجام: «... إذ لو قلبت واوه ألفاً لاجتماع الساکنین فیحذف أحدهما ... و قد نَهت علی تفصیل موانع الإعلال فی أوّل الباب و لیکن هذا آخر الکتاب الحمد لله علی الإتمام و الصلوة علی رسوله أفضل الأنام و علی آله و

2. بغدادی، اسماعیل باشا؛ هدیه العارفین: ج ۲،

ص ۲۶۷؛ بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱،

ص ۳۵۹؛ کخاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۹،

ص ۱۴۳ و ج ۱۱، ص ۱۱۰.

3. بر اساس نسخه‌ی کتابخانه‌ی دانشگاه آنکارا

به شماره‌ی «Müteferrik (I) 406» سرآغاز اصل

کتاب چنین است: «بسملة، الحمد لله المتعال عن الندّ و

المثال المقدّس عن النقص و التّغییر و الانتقال و الصلوة

علی رسوله محمد ...».

1. Sabiha, A., Cunbur, M. ...: TŪYATOK (02): s. 49 ve (07): c. III, s. 85.

صحابه الکرام العظام و التابعین و تابع التابعین
إلى يوم القيامة، آمین یا معین».

کتاب‌شناسی: شرح کتاب مشهور
المقصود فی علم التصریف^۱، منسوب به
ابوحنیفه نعمان بن ثابت کوفی بغدادی قمی
مشهور به «امام اعظم» (د. ۱۵۰هـ) است.
مؤلف در برخی سرچشمه‌ها^۲ به صورت
«عیسی افندی سیروی» ثبت شده که بدون
تردید اشتباه است و صحیح آن دقیقاً همان
است که از نظر گذشت. بر اساس اطلاع
راقم، از این اثر در کتابخانه‌های ایران، در
فهرست‌های در دسترس نسخه‌ای گزارش
نشده است، اما در کتابخانه‌های ترکیه، قبرس
و آمریکا در مصادر^۳ دستنویس‌های متعددی
موجود است. این اثر در سال‌های ۱۲۶۰،
۱۲۷۵، ۱۲۸۲ و ۱۲۹۳هـ در استانبول
منتشر شده است^۴. ناگفته نماند که از اصل این

اثر، المقصود فی علم التصریف^۵، منسوب به
ابوحنیفه، نسخه‌ای در کتابخانه‌ی آیت‌الله
العظمیٰ مرعشی (ره) در قم به شماره‌ی
«۱۰۸۲۲/۵»^۶ موجود است که با عنوان و
مؤلف ناشناخته معرفی شده است و بدین
وسیله استدرک می‌گردد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: ولی بن حسن □ تاریخ کتابت: سال
۱۱۲۸هـ □ محل کتابت: مدرسه‌ی میخال
مدینه عینتاب □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و
مشکی □ تعداد برگ: ۳۹ (۱ الف - ۳۹ ب)
□ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ: فرنگی
نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۱۷×۸ سانتیمتر
□ اندازه جلد: ۱۶/۵×۲۲ سانتیمتر □ نوع
جلد: تیماج سرمه‌ای □ قطع: خشتی □ رقم
کاتب: «تَمَّتْ الْکِتَابُ بِعَوْنِ اللَّهِ الْمَلِكِ الْوَهَّابِ
عَلِیْ یَدِ [ال] عَبْدِ الضَّعِيفِ الْمَذْنِبِ الْحَتَّاجِ وَلی
بن حسن غفر الله فی مدینة عینتاب فی
مدرسة میخال فی سنة ۱۱۲۸هـ

تمام اولدی کتابک انتهایسی

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۵، ص ۳۸۴۲.
2. همان: ج ۳، ص ۲۳۳۶؛ سرکیس، البان؛ معجم
المطبوعات العربیة: ج ۱، ص ۶۱۰.
3. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۵، ص ۳۲۳۷.
4. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیة: ج ۱،
ص ۶۱۰ و ج ۲، ص ۱۴۰۲.

5. ششن، رمضان؛ آتان، مصطفی هاشم؛ ایزکی،
جواد؛ فهرس المخطوطات الاسلامیة فی قبرص:
ص ۳۳۹؛ ششن، رمضان؛ ایزکی، جواد؛ آق‌پینار
(آق‌کار)، جمیل؛ فهرس مکتبه کوبریلی: ج ۳، ص ۲۹۷.
6. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله
مرعشی: ج ۲۷، ص ۲۴۳.

۳۵ بابی مختصر بناء الأفعال^۱ = أمثلة البناء
منسوب^۲ به شمس‌الدین احمد بن عبدالله رومی

1. ششن، رمضان؛ آلتان، مصطفی هاشم؛ ایزکی، جواد؛ فهرس المخطوطات الاسلامیة فی قبرص؛ صص ۳۴۳-۳۴۴؛ ششن، رمضان؛ ایزکی، جواد؛ آتی پینار (آقیکار)، جمیل؛ فهرس مکتبه کوبریلی؛ ج ۳، صص ۲۹۷-۲۹۸؛ این نسبت (اصل رساله)، در نسخه کتابخانه‌ی سلطان محمود ثانی در قبرص به شماره‌ی «S.126» و نسخه‌ی کتابخانه‌ی کوبریلی - استانبول به شماره‌ی «۶۵۱/۴» به صورت: «مختصر بناء الأفعال المنسوب إلى عبدالله الديکقوزی» در نسخه‌ی دانشگاه ملک سعود - ریاض به شماره‌ی «۱۰۷۹» به صورت «شرح بناء الأفعال للديقوزی» و در فرازین برگر نسخه‌ی کتابخانه‌ی مجلس نیز به صورت «هذا کتاب دینقوز لشرح البناء» آمده است. از اصل مختصر یک نسخه در کتابخانه‌ی آیت‌الله مرعشی در قم به شماره‌ی «۶۶۳۹/۳» موجود است (بنگرید به: فهرست کتابخانه؛ ج ۱۷، صص ۲۰۷-۲۰۸)؛ باید افزود که در کشف‌الظنون (ج ۱، ص ۲۵۵) اثری با عنوان بناء الأفعال از دانشمندی ناشناس آمده که در بدو امر به نظر می‌رسد اثر دیگری و جز مختصر بناء الأفعال منسوب به «دیقفوز» مورد بحث بوده باشد، لیکن برای اثبات این تباین، نیاز به بررسی بیش‌تری است؛ همچنین آن اثر ۳۵ بابی مختصر بناء الأفعال، دارای یک ترجمه‌ی ترکی با لهجه‌ی عثمانی در دارلکتب قاهره به شماره‌ی «۵ صرف ترکی» می‌باشد (بنگرید به: فهرس المخطوطات التركية العثمانیة؛ ج ۱، ص ۱۷۵).

2. این نسبت قطعی نیست و در سرچشمه‌ها (منابع)، در ضمن تألیفات «دیقفوز» اثری با عنوان

گرکدر کاتبه شربت بهاسی!

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و حاشیه‌نویسی با نشان‌های «منه» و ... دارد.

✱

شماره نسخه: «۴۴۵/۲»

[۱۵۱] شرح بناء الأفعال = شرح
التصريف للديقفوز = شرح مختصر
فی بناء الأفعال = شرح أمثلة البناء
= شرح البناء فی التصريف
از: ناشناخته

موضوع: ادبیات عرب - صرف

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذى صرف صيغ وجودنا إلى كلمات [الت]ـصحيحات و خففه بادغام رحمته ثقل اوزار التكريرات و الصلوة و السلام على رسول ... و بعد فإن المصنف رحمه الله الملك العلام ... إن أبواب التصريف ... خمسة و ثلثون باباً كما هو المشهور ...».

انجام «... و تحصيله انما يكون بثلاث خصال بالرجاء من الله تعالى و الخدمة لاهله، خصوصاً للاستاذ و المواظبة عليه و الاجتهاد و الحمد لله على التمام و على رسوله أفضل السلام و على آله».

کتاب‌شناسی: شرحی مزجی بر رساله‌ی

بروسوی مشهور به «دیکقوز» یا «دینقوز» (د. پس از ۸۶۰هـ) است. شارح این رساله دانسته نشد چه کسی است؛ اما باید دانست که استاد رمضان ششن، در معرفی نسخه‌ی کتابخانه‌ی سلطان محمودثانی در قبرس^۱، آن را با استنادِ نادرست به فهرستِ کتابخانه‌ی کوپریلی (ج ۳، ص ۲۹۴)، به تقی‌الدین محمد بن پیرعلی بالكسیری برگوی مشهور به «برگلی» و «پیرکلی» (د. ۹۸۱هـ) نسبت داده است که با اندکی تأمل متوجه می‌شویم که این نسبت غمی تواند صحیح باشد. همچنین جناب آقای سید احمد اشکوری در ذیل نسخه‌ی کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی (ره) در قم به شماره‌ی «۱۷۵۸/۲»^۲ احتمال داده‌اند که این شرح از حسین بن مصطفی آیدینی رومی مشهور به «ابن قره‌تپه‌لی» (د. ۱۱۹۱هـ)^۳ بوده باشد؛ لیکن با بررسی دقیق

مختصر بناء الأفعال ملاحظه نشده است (بنگرید به: قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۱، ص ۳۲۱).

1. ششن، رمضان؛ آلتان، مصطفی هاشم؛ ایزکی، جواد؛ فهرس المخطوطات الاسلامیة فی قبرص: صص ۳۴۴-۳۴۵.
2. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله مرعشی: ج ۵، ص ۱۴۱.
3. کخاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۴، ص ۶۲؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱، ص ۳۲۷.

آثار وی در مصادر و منابع^۴، اثبات چنین اثری به وی محلّ تأمل است؛ ناگفته نماند که از این شرح، در ایران، افزون بر نسخِ کتابخانه‌های مجلس شورای اسلامی، آیت‌الله مرعشی (ره)؛ نسخه‌ای نیز در کتابخانه‌ی روضه‌ی مقدّسه‌ی حضرت معصومه سلام الله علیها در قم به شماره‌ی «۲۶۰»^۵ معرفی شده است؛ همچنین در برخی کتابخانه‌های خارج از کشور نیز نسخه‌هایی از این اثر موجود است که تلویحاً در این مقال بدان اشارت رفته است. باید دانست که رساله‌ی مختصر بناء الأفعال، دارای چند شرح دیگر از داود قارصی (د. حدود ۱۱۶۹هـ)، سید محمد کفوی (د. ۱۱۷۴هـ) و دیگران است که در برخی فهرست‌ها، همچون فهرستِ قبرس^۶ به بعضی از آن شروح، اشاره شده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۱۹هـ □ محلّ کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها

4. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۲، صص ۱۰۰۰-۱۰۰۱.
5. تقی‌بی، حسن؛ فهرست کتابخانه آستانه حضرت معصومه (س): ج ۱، ص ۲۵۹.
6. ششن، رمضان؛ آلتان، مصطفی هاشم؛ ایزکی، جواد؛ فهرس المخطوطات الاسلامیة فی قبرص: صص ۳۴۴.

= شرح البناء فی التصریف

از: مصلح‌الدین (عبد‌الغفور) ۱ محمد بن
صلاح‌الدین بن جلال‌الدین انصاری عبادی
ملتوی سعدی لاری شیرازی مشهور به
«مصلح‌الدین لاری» (درگذشته به سال
۹۷۹ هـ در آمد)^۲

موضوع: ادبیات عرب - صرف

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذى ملأ قلوب
عباده بالحكمة و النور و جعل العلماء و
بعد قال النصحي الفقير إلى رحمة ربّه القدير
لما كان بناء الأمثلة كتاباً محتاجاً إليه للطلبة
يجب أن يحفظ هذا الكتاب لرفع مرض الجهل
... قال المصنّف رحمه الله بسم الله الرحمن
الرحيم و جعل غيرها من الواجبات
الاستعمال و هو الحمدلة و الصلوة ...».

و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۱۵
(۴۰ ب - ۵۴ ب) □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع
کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن:
۱۷×۸ سانتیمتر □ رقم کاتب: «تاریخ سنة
۱۱۱۹

بایع از مشتری بها خواهد

کاتب از ناظران دعا خواهد.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده و حاشیه‌نویسی با نشان «منه» دارد
که از خود شارح نقل گردیده است. در انجام
برگ‌های (۵۵ الف - ۵۶ الف) چند
یادداشت نحوی در بیان جمله معترضه به نقل
از «هندی»، مواضع همزه‌ی قطع (باب افعال،
همزه جمع، متکلم وحده، همزه استفهام)،
فایده‌ای درباره‌ی «حمد» از شرح درّ الیتیم
لصاحب المجالس و منقول از حمزه افندی آمده
است. باید دانست که بر فراز برگ نخست
این اثر چنین آمده است: «هذا كتاب
دينقوض لشرح البناء»!

✱

شماره نسخه: «۴۴۵/۳»

[۱۵۲] مرشد الغناء شرح امثلة

البناء = شرح بناء الأفعال = شرح

التصريف للديكقوز = شرح مختصر

فی بناء الأفعال = شرح أمثلة البناء

1. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربية: ج ۲،
ص ۱۵۸۴؛ باید توجه داشت که «کمال‌الدین عبدالغفور
لاری» (د. ۹۱۲ هـ) تلمیذ جامی (د. ۸۹۸ هـ)، فرد
دیگری، غیر از «مصلح‌الدین لاری» است؛ یکی از
تألیفات وی حاشیه‌ی الاشارات و التنبيهات است و
نسخه‌ای از آن در این کتابخانه به شماره‌ی «۹۲۵۶/۲»
موجود است.

2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفين: ج ۲،
ص ۲۵۱؛ کخاله، عمررضا؛ معجم المؤلفين: ج ۱۰،
ص ۹۳.

انجام: «... الذی آورده علی سبیل النظم
لتسهيل حفظه و ضبطه علی طلبة العلم و هو
قول الشاعر:

صحيح است مثالست مضاعف
لفيف ناقص و مهموز واجوف،
تمت الكتاب بعون الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: شرح مزجی دیگری بر
همان رساله‌ی ۳۵ بانی مختصر بناء الأفعال =
أمثلة البناء (پیش‌گفته)، منسوب به
شمس‌الدین احمد بن عبدالله رومی بروسوی
مشهور به «دیکقوز» یا «دینقوز» (د. پس از
۸۶۰هـ)، است. بنابر آگاهی راقم، از این اثر
در کتابخانه‌های ایران، در فهرست‌های در
دسترس، نسخه‌ای گزارش نشده است، اما در
برخی کتابخانه‌های ترکیه^۱ چند دستنویس
دیگر موجود است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ
□ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۳۷ (۵۶ب -
۹۲ الف) □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ:
فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۱۷×۸
سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده و حاشیه‌نویسی با نشان‌های
«عبدالغفور^۲، سکریه، مبارک شاه و ...» دارد.
در هامش برگ‌های (۵۸ الف - ۷۱ الف) با
مداد، رساله‌ای در عقاید نگارش یافته که در
ادامه معرفی می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۴۴۵/۴»

[۱۵۳] شرح حدیث «كنت كنزاً
مخفياً...»

از: ناشناخته

موضوع: تصوّف

زبان: ترکی عثمانی

آغاز: «مفتاح ارواحده بعض عقایده
متعلق مسئله بیان ... اولمشدر بسم الله الرحمن
الرحیم، ای برادرلر معلوم اولسون کی جناب
واجب الوجود و معبود بالحق ازلیدر ابدیدیر
حدیث قدسیده : كنت كنزاً مخفياً...».

انجام: «... تکمیل سلوکردن صکره واقع
اولسه ... مطلع حاصل اولوبده حدیث درون
... الزم لوازمندندر بیوردیلر فهم جدای ...»
ناتمام.

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۴، ص ۲۷۷۶.

2. وی بایستی همان «کمال‌الدین عبدالغفور
لاری» (د. ۹۱۲هـ) بوده باشد که ذکرش آنفاً گذشت.

کتاب‌شناسی: رساله‌ای کوتاه در بیان شرح حدیث قدسی مشهور «كنت كنزاً مخفياً و أحببت أن أعرف...» و مطالبی پیرامون آن که از دیدگاه صوفیه نگارش یافته است. با توجه به مقدمه‌ی آن به نظر می‌رسد که در تألیف این رساله، از کتابی تحت عنوان «مفتاح ارواح» نیز استفاده شده باشد. باید افزود که این حدیث، دارای شروح متعددی به زبان‌های عربی، فارسی و ترکی است که می‌توان برای نمونه به شروح فارسی آن از نجم‌الدین کبری خیوقی (م. ۶۱۹هـ)، سعدالدین حمویی جویی (د. ۶۵۰هـ)، عباس افندی (د. ۱۳۴۰هـ)، میرزا موسی مجتهد ساروی و دیگران^۲ و نیز شروح عربی آن از ... افندی، علاءالدوله سمنانی، ملاصدرا شیرازی، ابن عربی^۳، یوسف اصم کورانی و دیگران^۴ و همچنین شروح ترکی آن از

اسماعیل حقّی (د. ۱۱۳۷هـ)^۵ و دیگران، اشاره نمود. ناگفته نماند در منابع و فهرس در دسترس، آگاهی بیش‌تری از این اثر نفیس بدست نیامد، ممکن است منحصر بفرد و حتی بخط مؤلف بوده باشد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: رقعه (با مداد نوشته شده)^۶ □ نام کاتب: نامعلوم (گویا بخط مؤلف) □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی ۱۳ یا اوایل سده‌ی ۱۴هـ □ محل کتابت: گویا عثمانی (ترکیه) □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: نانوشته □ تعداد برگ: ۱۴ (۵۸ الف - ۷۱ الف) □ تعداد سطر: در هامش □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: در هامش.

ویژگی‌ها: این اثر نفیس و ارزشمند با مداد بر هامش رساله‌ی پیشین کتابت گردیده است و به نظر قاصرِ راقم بایستی بخط مؤلف آن بوده باشد؛ این رساله شوربختانه ناتمام مانده است.

1. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله

مرعشی: ج ۵، ص ۳۱۸.

2. مزوی، احمد؛ فهرستواره کتابهای فارسی:

ج ۷/۱، صص ۵۴۰-۵۴۱.

3. الفهرس الشامل للتراث العربی الاسلامی

المخطوط: الحدیث الشریف و علومه و رجاله: ج ۲، صص ۹۸۰-۹۸۱.

4. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۵، ص ۴۰۱۸.

5. مبشر طرازی، نصرالله؛ فهرس المخطوطات

الترکیة العثمانیة: ج ۳، صص ۳۰۹-۳۱۰.

6. بر اولیای امر در کتابخانه‌ی عامره مجلس

شورای اسلامی فرض است که برای مصون سازی و خطر نابودی و اضمحلال خطوطِ تدریجی این اثر نفیس، در زمینه‌ی تثبیت جوهر ناپایدار مداد، اقدام فنی شایسته‌ای به عمل آورند.

*

شماره نسخه: «۴۴۵/۵»

[۱۵۴] شرح الأمثلة المختلفة

از: شیخ الاسلام شمس‌الدین احمد بن سلیمان توقادی قسطنطینی مشهور به «ابن‌کمال پاشا» و «کمال‌پاشا زاده» (درگذشته به سال ۹۴۰هـ در استانبول)

موضوع: ادبیات عرب - صرف

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذی زین أذهان المبتدئين بالمثال و الصلوة علی نبیة یجب علیه الامتثال و علی آله و صحبه الموصوفین بأحسن الخصال و أنان أرجوا بشفاعتهم إلی الله الاتصال و بعد فجمعت هذه الاوراق للمبتدئين باستعانة القادر مع العذر متی للناظرین؛ قوله نصر فعل ماضی و هو فی اللغة السابق و فی الاصطلاح ما دلّ علی زمان قبل زمان اخبارک ... قوله ينصر ...».

انجام: «... فإن قيل القرينة إن یکون عمل الفعل معتبراً مع المثال قلنا إن القرينة ذکر المصدر و منصوباً و الا یذكر ساکناً لان القیاس ...» ناتمام.

کتاب‌شناسی: رساله‌ی کوتاهی در امثله‌ی صرفی است که برای مبتدیان زبان و ادبیات عرب نگارش یافته است؛ بنابر اطلاع

نگارنده‌ی سطور، از این اثر در کتابخانه‌های ایران، در فهرست‌های در دسترس، نسخه‌ای گزارش نشده است، اما در کتابخانه‌ی دولتی (سلطنتی) برلین یک نسخه به شماره‌ی «۲۸۲۴»^۱، کتابخانه‌ی سلطان محمودثانی در قبرس دو نسخه به شماره‌های «M.806/2» و «M.804»^۲ و نیز نسخه‌ای نفیس از عصر شارح (کتابت ۸۹۴هـ بخط احمد بن عماد) در دارالکتب قاهره به شماره‌ی «۵۰۳ هـ»^۳ موجود است که با شارحی مجهول معرفی شده است که بدین وسیله تصحیح و استدراک می‌گردد. باید افزود که جز برگ نخست این اثر ارزنده، باقی برگ‌های آن نانوشته است!

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۱ (۹۲ الف) □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۱۷×۸ سانتیمتر.

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۱، ص ۲۷۱.

2. ششن، رمضان؛ آلتان، مصطفی هاشم؛ ایزکی، جواد؛ فهرس المخطوطات الاسلامیة فی قبرص: صص ۳۴۵-۳۴۶.

3. سیّد، فؤاد؛ فهرس المخطوطات العربیة: ج ۲، ص ۱۴.

*

شماره نسخه: «۴۴۵/۶»

[۱۵۵] المصريح في شرح الامثلة
المصرح^۱

از^۲: مصلح الدين (عبد الغفور)^۳ محمد بن
صلاح الدين بن جلال الدين انصارى عبادى
ملتوى سعدى لارى شيرازى مشهور به
«مصلح الدين لارى» (درگذشته به سال
۹۷۹ هـ در آمد)^۴

موضوع: ادبيات عرب - صرف

زبان: عربى و تركى عثمانى

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذى جعل
الصيغة سبباً لمعرفة علوم العربية و باعثة إلى
تقن عبارات علوم الأدبية و سلماً إلى العلوم
الكلامية و الشرعية ... و بعد فإني شرحت
أمثلة الصيغة شرحاً جامعاً و التقطت فيه فوائد
لا تعد ... اعلم أنه يلزم للطالب أن يعرف

الكلمات التركيبية كما يعرف الكلمات العربية و
لا يجوز للطالب تركها و لا ترك بعضها ...
من أراد أن يعرف الامثلة المختلفة و المطردة
باللسان التركى فلينظر إلى هذا الشرح و
رأيت كثيراً من طلبية العلم لا يعرف بالكلمات
التركيبية و يظن أن الكلمات توجد في لسان
العرب فقط و لا توجد في السنة التركية و هذا
الظن فاسد و باطل ...».

انجام: «... الجواب نه فعلم من جوابه
الشریف بین معنی فعل التعجب فرق یعنی فی
معنی أحدهما تعجب یردم اتدی و الآخر
عجب یردم اتدی فأشکل علينا أن لفظة نه فی
الأول والثانی و النسخ اللتی رأینا مختلفة، قال
الفقیر إلى رحمة ربّه القدير الحمد لله على
التمام و للرسول علیه أفضل الصلوة و السلام؛
جمعه عبد[ه] الفقیر مصلح الدين؛ تمت».

کتاب شناسی: کتابی نسبتاً مبسوط و
ارزشمند به زبان عربی در بیان صیغه‌ها و
امثلهی مختلف زبان ترکی با لهجه‌ی عثمانی
است که همچون سبک، سیاق و باب بندی
معمول کتب نحوی و صرفی در ادبیات زبان
عرب، در طی چند فصل نگارش یافته است؛
با بررسی عبارات پایانی اثر، به نظر می‌رسد
شرح رساله‌ی /مثله مختلفه باشد که دو نسخه
از آن در کتابخانه‌ی آیت الله مرعشی (ره) در
قم به شماره‌های «۶۶۳۹» و

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ ایضاح المکنون: ج ۲، ص ۴۹۴.
2. این نسبت قطعی نیست و نیازمند تحقیق و بررسی بیش‌تری است.
3. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربية: ج ۲، ص ۱۵۸۴.
4. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۲، ص ۲۵۱؛ کحاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۰، ص ۹۳.

«۱۰۸۲۲» موجود است؛^۱ باید دانست که گردآورنده‌ی این اثر، در انجام نسخه، خود را «مصلح الدین» نامیده است؛ که با توجه به برخی آثار دیگر در این مجموعه‌ی نفیس، به ظن قوی متأخر به یقین، بایستی وی همان مصلح‌الدین لاری بوده باشد که گویا به دلائل مذهبی، پس از به قدرت رسیدن صفویان شیعی در ایران در سال‌های نخستین سده‌ی ۱۰هـ به دربار عالی باب عثمانی رهسپار استانبول و به سلطان سلیمان قانونی (۹۲۶-۹۷۴هـ) پناهنده گردید. وی در دیباجه‌ی کتاب، از دانشجویانی که آگاهی چندانی از تصریف کلمات و صیغه‌های مختلف آن در زبان ترکی، ندارند، به شدت انتقاد نموده و آنان را برای مطالعه‌ی بیش‌تر در آشنایی با زبان ترکی، ترغیب می‌نماید. وی در میان اثر خویش نیز (برگ ۱۱۰ب) درباره‌ی این شرح و سایر آثار مرتبط خود با اثر مورد بحث، سخن به میان آورده و می‌نویسد: «و إن أردت زيادة التفصيل فليُنظر لشرحنا تطويل الأقولة في شرح الأمثلة و قد شرحنا أمثلة الصيغة أولاً فسميها تطويل الأقولة في شرح الأمثلة ... لأنه كان طويلاً

جداً ثم اختصرنا فصار قليلاً جداً و سميها تحصيل الأقولة ...»؛ علی رغم بررسی گسترده‌ی راقم، از نسخ دستنویس این آثار عزیز الوجود و ارزنده، یعنی دو کتاب تطویل الأقولة في شرح الأمثلة و دیگری تحصيل الأقولة في شرح الأمثلة گزارش می‌دهم. فهرس و منابع موجود، منتشر نشده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۴۶ (۹۲ب - ۱۳۷ الف) □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۱۷×۸ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این اثر در حاشیه به ندرت تصحیح گردیده است. فراز و فرود برگ‌ها آثار رطوبت دیده می‌شود.

✱

شماره نسخه: «۴۴۵/۷»

[۱۵۶] الأشكال الاربعة

از: ناشناخته

موضوع: منطق

زبان: عربی

آغاز: «الشكل الأول و شرط انتاجه ايجاب الصغرى و كلية الكبرى و ضروبه ...».

1. متقی، حسین: فهرست نسخه‌های ترکی کتابخانه آیت‌الله مرعشی: ج ۱، صص ۲۵-۲۷.

انجام: «... و السابع موجبة کلیّة صغری
سالبه جزئیّة کبری ... کبری ینتج سالبه
جزئیّة».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای مختصر در بیان
اشکال چهارگانه‌ی منطقی و شرایط انتاج
آن‌هاست که در هامش برگ‌های نوشته شده
است. در فهرست‌ها و سرچشمه‌های موجود
آگاهی بیش‌تری از این رساله بدست نیامد.
نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری
□ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی
۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و
نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۱
(۱۳۸ الف - ۱۳۸ ب) □ تعداد سطر: در
هامش □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم
□ اندازه متن: در هامش.

ویژگی‌ها: این فایده در هامش فایده‌ی
پراکنده‌ی دیگری آمده است که در بیان
موضوع حصر جزئی و کلی و استقرایی
می‌باشد. در حاشیه‌ی برگ (۱۳۸ ب) یک
فایده در «توقّف الشئ علی الشئ عند
الحکماء» است. فراز و فرود برگ‌ها آثار
رطوبت دیده می‌شود

※

شماره نسخه: «۴۴۵/۸»

[۱۵۷] الأمثلة المختلفة

از: ناشناخته

موضوع: ادبیات عرب - صرف

زبان: ترکی عثمانی و عربی

آغاز: «بسملة، دأب مصنف و قاعده
تصنيف اولدور که هر مصنفک کتابنک اولنده
یدی شیء ذکر ايله اویدی شیئک اوج سبیل
وجوب ...».

انجام: «... ناقصده مصدر میمی اسم
زمان اسم مکان مفعول وزن اوزره گلور جمیع
با بدن یعنی مضارعنک عین الفعل ...» ناتمام.

کتاب‌شناسی: رساله‌ی کوتاهی در بیان
قواعد صرفی زبان و ادبیات عرب است که از
سوی دانشمندی ناشناس در چند فصل
نگارش یافته است. نسخه‌ای از این اثر
نادرالوجود در دارالکتب قاهره به شماره‌ی
«۸۱۸ مجامیع طلعت» گزارش گردیده است.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری
□ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی
۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و
نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۴
(۱۳۹ الف - ۱۴۲ الف) □ تعداد سطر: ۲۱
□ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه
متن: ۱۶×۸ سانتیمتر.

1. مبشر طرازی، نصرالله: فهرس المخطوطات

الترکیّة العثمانیّة: ج ۱، ص ۴۹.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است.. باید افزود که بین برگ‌های (۱۴۲ب - ۱۴۵ب) چند فایده به عربی و ترکی در موضوعات تفسیر و ادب و لغت به نقل از تفتازانی، قصاب زاده، شرح المواقف، اصفهانی و ... آمده است. فراز و فرود برگ‌ها آثار رطوبت دیده می‌شود

✱

شماره نسخه: «۴۴۶»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۳۰»

[۱۵۸] وقایة الرواية فی مسائل

الهدایة = الوقایة

از: برهان الشریعة محمود بن عبیدالله
محبوبی بخاری حنفی مشهور به «صدرالشریعه
اول» (درگذشته حدود ۶۷۳هـ)^۱

موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، حمد من جعل العلم أجلاً
المواهب الهنيئة وأسبأها وأعلى المراتب السنية
وأسماها؛ أحسن ما يفتتح به الكلام و... و
بعد فإن الولد الأعزّ عن عبیدالله... لما فرغ
من حفظ الكتب الأدبية وتحقيق لطائف

الفضل و نكت العربية، أحببت أن يحفظ في
علم الأحكام كتاباً راعياً لعيون مسائل الفقه
راعياً مقبول الترتيب و النظام... فألفت في
رواية كتاب الهداية و هو كتاب فاخر و بحر
مؤاّج زاخر... كتاب الطهارة قال الله تعالى يا
أيها الذين آمنوا إذا قمتم إلى الصلوة فاغسلوا
...».

انجام: «... في غنم مذبوحة فيها ميتة هي
أقلّ تحرّی و أكل في الاختيار؛ الحمد لله على
التمام وعلى رسوله أفضل السلام».

کتاب‌شناسی: متن فقهی مشهوری نزد
اهل سنت (حنفیان) است که مؤلف به جهت
سبب خود، صدرالشریعه‌ی ثانی عبیدالله بن
مسعود محبوبی (د. ۷۵۰هـ) تألیف نموده است.
این اثر به جهت اهمیت آن مورد توجه
دانشمندان و فقه‌های اهل سنت قرار گرفته و
شروح، ترجمه‌ها، اختصارات و تعلیقات
متعددی بر آن نگاشته‌اند که حاجی خلیفه
گزارشی از برخی از آن‌ها ارائه نموده است.^۲
از این اثر فقهی در این کتابخانه نسخه‌های
متعددی موجود است که از آن جمله می‌توان
به شماره‌های جدید «۱/۹۵۳۷»،^۲ «۱۶۲۲۵»^۱

2. حاجی خلیفه: کشف الظنون:

ج ۲، صص ۲۰۲۰-۲۰۲۴.

3. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۸۸۶.

1. بغدادی، اسماعیل پاشا: هدیة العارفین: ج ۲،

ص ۴۰۶؛ کحاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۲،

ص ۱۷۸.

و چهار نسخه‌ی دیگر که اخیراً (اسفند ۱۳۸۷) همراه ۶۶ دستنویس دیگر از سوی راقم به این کتابخانه اهداء گردید، اشاره نمود؛ از این اثر نسخ چندی در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور موجود است که علیرضا قره‌بلوط در معجم التاریخ (ج ۵، ص ۳۵۹۳) گزارشی از بخشی از آن نسخ ارائه نموده است. نسخه‌ی حاضر جلد نخست کتاب می‌باشد. این اثر منفرداً یا همراه شروح و ترجمه‌های فارسی و ... چاپ‌های متعددی دارد که از آن جمله می‌توان به چاپ لاهور^۱ ۱۹۱۵م اشاره نمود.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ معرب
□ نام کاتب: عبدالکریم بن محمد □ تاریخ کتابت: سال ۹۷۶هـ □ محل کتابت: بلغراد
ارنود □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: سنگرف و مشکی □ تعداد برگ: ۲۹۴ □ تعداد سطر: ۷
□ نوع کاغذ: فرنگی سفید نازک آهار مهره زده با مارک تجارقی PB □ اندازه متن: ۱۲/۵ × ۶/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰/۵ × ۱۴/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی
فرسوده با روکش کاغذی قهوه‌ای روشن

همراه طرح گل و بوته □ قطع: رقعی □ رقم کاتب: «تمّ الكتاب بعون الله و حسن [توفیق]ه و غفر لعبده المذنب الغریق و وسّع علیه النعمة و الأرزاق علی ید العبد الضعیف النحیف المحتاج إلى رحمة الله تعالی عبدالکریم بن محمد غفر الله له و لوالدیه و أحسن ... فی أواخر جمادی الآخرة لسنة ستّ و سبعین و تسعمائة فی قصبة بلغراد ارنود؛ تمّ».

ویژگی‌ها: این نسخه به ندرت در حاشیه تصحیح گردیده است. تعلیقات و حاشیه‌نویسی مختصری در میان سطور و هامش با نشان‌های «هدایه، کافی، س، ح و ...» دارد. در آغاز نام «قلندر علی رضا افندی ...» آمده است. افتادگی‌های اندکی در برگ‌های آغازین نسخه دیده می‌شود. آثار رطوبت و چربی بر فراز و پایین برگ‌ها مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۴۴۷/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۳۱»

[۱۵۹] أنوار التنزیل و أسرار

التأویل^۲ = تفسیر البیضاوی

از: ناصرالدین ابوسعید عبدالله بن عمر

1. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی؛

فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۸۷.

2. احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیة فی شبه

القارة: ص ۲۴۷.

3. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۱، ص ۱۸۶.

بن محمد بیضاوی شیرازی مشهور به «قاضی بیضاوی» (درگذشته به سال ۶۸۲، ۶۸۵، ۶۹۱، ۶۹۲ یا ۶۹۶ هـ در تبریز)^۱

موضوع: تفسیر اهل سنت

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، عمّ يتساءلون أصله عن ما فحذف الألف كما مرّ و معنى هذا الاستفهام تفخيم شأن ما يتساءلون عنه كأنه لفخامته خفى جثة فيسأل عنه والضمير لأهل مكة كانوا يتساءلون الرسول ...».

انجام: «... من الجنة والناس، بيان للوسواس أو الذى أو متعلق بوسوس ... يعمّ الثقلين عن النبي عليه السلام من قرء المعوذتين فكأنما قرء الكتب الذى أنزل الله تعالى كلها؛ تمت».

کتاب‌شناسی: تفسیری بسیار نفیس و ارزنده است و بنا به گفته‌ی استاد حجّتی، باید آن را فشرده‌ای از کتاب‌های تفسیر الکشاف جارالله زمخشری (د. ۵۳۸ هـ)، التفسیر الکبیر فخر رازی (د. ۶۰۶ هـ) و تفسیر راغب اصفهانی (د. ۵۰۲ هـ)، به اضافه نظریات شخصی بیضاوی دانست. تفسیر

بیضاوی حاوی فنون مختلف علم و قواعد متنوع است که به علت پر محتوا بودن، به صورت کتاب درسی درآمد و قرن‌ها تدریس می‌شد و کاتب چلبی در کشف الظنون^۲ تعداد حدود ۴۳ حاشیه و مرحوم آقا بزرگ تهرانی نیز در الذریعة^۳ حدود ۲۳ تعلیقه برای این تفسیر بر شمرده‌اند.^۴ از تفسیر أنوار التنزیل در کتابخانه نسخه‌های متعددی وجود دارد که از آن جمله می‌توان به دستنویس‌های جدید به شماره‌های «۱۵۲۷۵»، «۱۵۸۹۰»، «۱۰۳۴۴/۲»^۵، «۱۶۱۲۸» و «۱۷۷۷۴»^۶ اشاره نمود و در ضمن، نسخه‌های متعددی را نیز آقایان علیرضا قره بلوط^۷ در خارج از کشور و محمدباقر حجّتی^۸ در کتابخانه‌های

2. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۱، صص ۱۸۶-۱۹۳.

3. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۶، صص ۴۱-۴۴.

4. حجّتی، محمدباقر؛ فهرست موضوعی نسخه‌های خطی عربی: ج ۳، بخش ۲، صص ۳۹-۴۰.

5. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۸۹.

6. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۴.

7. قره بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۲، صص ۱۴۱۲-۱۴۱۴.

8. حجّتی، محمدباقر؛ فهرست موضوعی

1. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۴، ص ۱۱۰؛ کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۶، صص ۹۷-۹۸؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱، ص ۴۶۲.

«۱۹۰»^۲ و نسخه‌ی دیگری نیز در دارالکتب ظاهریه - دمشق موجود است که مؤلف آن ناشناخته معرفی شده است^۳ و بدین وسیله تصحیح و استدرک می‌گردد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: حاجی سید مصطفی بن سید حسن دده بن سید محمد بن حسن صوفی □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۵۲ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و بنفش □ تعداد برگ: ۶۱ (۲ الف - ۶۲ ب) □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید نازک و ضخیم آهار مهره زده □ اندازه متن: ۱۷/۵ × ۸ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱/۵ × ۱۶ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای تیره فرسوده مجدول، ضربی □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: «تَمَّتْ هَذِهِ النِّسْخَةُ الشَّرِيفَةُ الْمَرْغُوبَةُ مِنْ يَدِ الضَّعِيفِ النَّحِيفِ السَّيِّدِ الْحَاجِّ مُصْطَفَى بْنِ السَّيِّدِ حَسَنِ دَدَةَ بْنِ السَّيِّدِ مُحَمَّدِ بْنِ حَسَنِ صُوفِي غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَ لِوَالِدَيْهِ وَ جَمِيعِ الْمُسْلِمِينَ آمِينَ سَنَةَ ۱۱۵۲ هـ».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و حاشیه‌نویسی با نشان‌های

ایران (۲۱۳ نسخه) معرفی نموده‌اند. باید افزود که این اثر نخستین بار در سال ۱۲۶۲ هـ/ ۱۸۴۴ م در لایپزیگ با عنایت دانشمند آلمانی H.O. Fleischer در دو جلد، سپس در سال ۱۲۶۳ هـ در بولاق، سال‌های ۱۲۶۸ و ۱۲۷۱ هـ به صورت سنگی در دهلی به اهتمام شیخ ظفرعلی، در سال‌های ۱۲۷۷ و ۱۲۸۲ هـ در لکهنو و بمبئی، در سال‌های ۱۲۷۰ و ۱۳۱۷ هـ در استانبول، در سال ۱۲۸۳ هـ در بولاق با تصحیح محمد الصبّاح در ۸ جلد، در سال‌های ۱۳۰۵، ۱۳۱۱، ۱۳۳۰ و ۱۳۴۴ هـ در قاهره و سرانجام در سال ۱۳۷۵ هـ در قاهره در دو جلد منتشر گردیده است.^۴ ناگفته نماند که نسخه‌ی حاضر تفسیر جزء سی‌ام قرآن کریم و از تنها حاوی تفسیر سوره‌ی نبأ تا سوره‌ی ناس است. نسخه‌ای از تفسیر همین جزء در کتابخانه‌ی آیت‌الله مرعشی (ره) به شماره‌ی

نسخه‌های خطی عربی: ج ۳، بخش ۲، صص ۴۱-۶۱.

1. برای این اثر بعدها موسیو فال Winand Fell آلمانی فهرستی تهیه نموده در سال ۱۸۷۸ م منتشر نمود.

2. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیّة: ج ۱، صص ۶۱۷ و ج ۲، صص ۱۴۶۰ و ۱۹۷۰؛ صالحیه، محمدعیسی؛ المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع: ج ۲، ص ۲۲۷.

3. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله مرعشی: ج ۱، ص ۲۲۰.

4. الحمد، زهیر (اشراف)؛ فهرس مخطوطات التفسیر فی مکتبة الأسد الوطنیّة: ج ۴، ص ۱۹۴.

«ع ع، سعدی، حنفی، صحاح، زهرة الرياض، من اب، شیخ زاده، خلخالی، هندی، لباب، نیشابوری، تفسیر کبیر و ...». اثرات اندکی از رطوبت روی برگ‌های نسخه مشاهده می‌گردد. بر پشت جلد تملک «سید مصطفی ... ۱۱۷۴هـ»، روی آغازین برگ یک تعویذ به خط جدیدتری دیده می‌شود.

شماره نسخه: «۴۴۷/۲»

[۱۶۰] أنوار التنزیل و أسرار

التأویل = تفسیر البیضاوی

از: ناصرالدین ابوسعید عبدالله بن عمر بن محمد بیضاوی شیرازی مشهور به «قاضی بیضاوی» (درگذشته به سال ۶۸۲، ۶۸۵، ۶۹۱، ۶۹۲ یا ۶۹۶هـ در تبریز)

موضوع: تفسیر اهل سنت

زبان: عربی

آغاز: افتاده «... و قدراً خلاقه و یؤیده أئه قرىء بالمعصرات ماء... و فتحت السماء و شقت السماء و قرءاء الكوفیون بالتخفیف فكانت... (۶۶ الف) سورة النازعات مكیة... بسم الله الرحمن الرحیم و النازعات غرقاً... هذه صفات ملائكة الموت فإیهم ینزعون

أرواح الكفار من أبدانهم غرقاً أى إغراقاً فى النزاع...».

انجام: «... فلذلك یجمع إلى سواد وجوههم الغبرة قال النبی صلی الله تعالى علیه و سلم من قرأ سورة عبس جاء يوم القيمة وجهه ضاحك مستبشرة. سورة التکویر مکیة و آیاتها تسع و عشرون، بسم الله الرحمن الرحیم...» نانوشته.

کتاب‌شناسی: مانند تفسیر پیشین (شماره ۱/۴۴۷) است مشتمل بر تفسیر جزء سیام قرآن کریم و از بخشی از سوره نبأ آغاز تا ابتدای تفسیر سوره تکویر موجود است و باقی آن نانوشته مانده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: [حاجی سید مصطفی بن سید حسن دده بن سید محمد بن حسن صوفی] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۱۵۲هـ] □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و بنفش □ تعداد برگ: ۱۰ (۶۳ الف - ۷۲ ب) □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید نازک و ضخیم آهار مهره زده □ اندازه متن: ۸×۱۷/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: اثرات اندکی از رطوبت بر فراز و پایین برگ‌ها مشاهده می‌گردد برخی برگ‌ها نیز آفت و آسیب دیده است.

شماره نسخه: «۴۴۷/۳»

[۱۶۱] تفسیر القرآن الکریم =

منتخب تفسیر النیشابوری

از: ناشناخته

آغاز: « بسم الله الرحمن الرحيم، بسم الله الحنان المنان الذي من على المؤمنين برسول كريم ... فقلوه إذا الشمس كورت فقال ابن عباس إذا الشمس كورت أي ذهب ت ضوئها و دخی بها فی حجاب النور ...».

انجام: «... بسم الله الرحمن الرحيم بسم الله العلیّ العظیم الذی عذب الکافرین ... قال ابن عباس و مقاتل بن سلیمان نزلت أول هذه السورة فی العاص بن وائل السهمی ... و ینعون الماعون، اختلفوا فی الماعون من سبعة أوجه أحدها قال علی بن أبی طالب و ابن عباس و مجاهد الماعون الزکوة المعروفة، الثانی قال سلمة بن کهیل الماعون الصدقة و الثالث قال سعید بن جبیر و ابن عمر الماعون هو منع الحقّ و الرابع قال السدی الماعون ما ینعاون الناس ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: تفسیر بخشی از جزء سی‌ام قرآن کریم و از تفسیر سوره‌ی تکویر آغاز و تا اواخر سوره‌ی ماعون موجود است و باقی آن افتاده است. تفسیر هر سوره با دیباچه‌ای مستقل همراه است و در پایان هر

سوره، عبارت «من نیشابوری» نوشته شده است که بایستی منتخبی از تفسیر النیشابوری بوده باشد. باید افزود که در ابتدای امر به ذهن تبادر می‌نمود که این تفسیر بایستی تلخیصی از تفسیر غرائب القرآن و رغائب الفرقان تألیف نظام‌الدین حسن بن محمد بن حسین قمی نیشابوری (د. ۷۲۸ یا ۷۳۰هـ) بوده باشد، لیکن در بررسی جزء سی‌ام آن از سوی راقم، شوربختانه، تطبیق نگردید؛ ممکن است تفسیر دیگری، همچون الوسیط فی تفسیر القرآن^۱، تألیف ابوالحسن علی بن احمد بن محمد واحدی نیشابوری (د. ۴۶۸هـ) بوده باشد که عجالتاً دور از دسترس راقم سطور است. به هر تقدیر این تفسیر نیاز به بررسی بیش‌تری دارد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: [حاجی سید مصطفی بن سید حسن دده بن سید محمد بن حسن صوفی] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۱۵۲هـ] □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و بنفش □ تعداد برگ: ۵۷ (۷۳ ب - ۱۲۹ ب) □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی

۱. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله

و سفید نازک و ضخیم □ اندازه متن: ۸×۱۷/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و حاشیه‌نویسی با نشان‌های «بغوی، عصام، من ع ع من اب، شیخ زاده، شافی، من ابی الیث، خلخال، من حنفی، و ...». اثرات اندکی از رطوبت بر فراز و پایین برگ‌ها مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۴۴۷/۴»

[۱۶۲] منتخب عجائب المخلوقات

= معجزات النبی (ص)

از: ناشناخته

موضوع: معجزات پیامبر (ص)

زبان: ترکی عثمانی

آغاز: «بسمله، محمد مصطفانک والدہسی کبه اولدی مشرقدن مغربه وارنجبه مخلوقات و دکز لرده اولان لر و قوشلر و حیواناتلر شیطان دگل بر برینه شتلدیلر رسول اکرم دنیایه گلدی بر نور چقدی اناسی ...».

انجام: «... جبرائیل گوکدن اینرکن

رسول گوروب یشل طونلی اوقوددی بلمم دیچک اق سورسن اقوددی».

کتاب‌شناسی: برگزیده‌ای از معجزات

حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله است که از کتاب عجائب المخلوقات، تألیف احمد بن بن صالح گلیپولی صوفی مشهور به «یازچی اوغلی»، «یازچی زاده» و «احمد بیجان»^۱ (د. ۸۵۹ هـ در گلیپولی) انتخاب گردیده است. باید افزود که از اصل کتاب عجائب المخلوقات نسخه‌ای در این کتابخانه به شماره‌ی «۵۲۵۲» (کتابت سال ۹۴۰ هـ)^۲ نگهداری می‌گردد؛ همچنین از اصل این اثر نسخ چندی نیز در کتابخانه‌های ترکیه و مصر موجود است که علیرضا قره بلوط^۳ گزارشی از آن‌ها بدست داده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: [حاجی سید مصطفی بن سید حسن دده بن سید محمد بن حسن صوفی] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۱۵۲ هـ] □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و بنفش □ تعداد برگ: ۲ (۱۳۰ ب - ۱۳۱ الف) □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید نازک و ضخیم □ اندازه متن: ۸×۱۷/۵

1. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱،

ص ۱۶.

2. منزوی، احمد؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۶،

ص ۷۹.

3. قره بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۱، ص ۵۷۷.

سانتیمتر.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: [حاجی سید مصطفی بن سید حسن
دده بن سید محمد بن حسن صوفی] □ تاریخ
کتابت: [سال ۱۱۵۲ هـ] □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و بنفش
□ تعداد برگ: ۲ (۱۳۰ الف - ۱۳۱ الف) □
تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید
نازک و ضخیم □ اندازه متن: در هامش.

ویژگی‌ها: این رساله در هامش منتخب
عجائب المخلوقات کتابت گردیده است که
تفصیل آن پیش‌تر از نظر گذشت.

*

شماره نسخه: «۴۴۷/۶»

[۱۶۴] فوائد تفسیری و روایی

از: ناشناخته

موضوع: تفسیر و حدیث

زبان: عربی و ترکی عثمانی

آغاز: «بسم الله الرحمن الرحيم، قوله
تعالى عزوجل قل هو الله أحد و ذلك أن
قريشاً قالوا لمحمد صف لنا ربك الذي تعبد و
تدعون إليه ما هو فأنزل الله تعالى قل يا محمد
...».

انجام: «... اسکندر ذوالقرنین بایدوغی
سدک اردنده موجود در جمله‌سی کافر در ...
و علی نزول الغضب عند حضور أهل المعصية

ویژگی‌ها: در هامش این رساله،
رساله‌ی السبعیات کتابت گردیده است که در
ذیل به معرفی آن خواهیم پرداخت.

*

شماره نسخه: «۴۴۷/۵»

[۱۶۳] السبعیات = معجزات النبی

از: ناشناخته

موضوع: معجزات پیامبر (ص)

زبان: عربی

آغاز: «بسمله، ولد رسول الله عليه
السلام يوم اثنين و ظهرت من حملها سبع
معجزات في ولادته؛ الأولى كل حامل يلحقه
العناء و المشقة من حملها و والده رسول الله لم
يلحقها العناء و المشقة في حملها ...».

انجام: «... و السادسة أن الحليمة ضير
رسول الله عليه السلام لا ينزل اللبن أحد
تدبيها فلما وضعتها في فم رسول الله عليه
السلام نزل اللبن و السابعة لما ولد رسول الله
عليه السلام خرج أموات من زوايا الكعبة
خرج من الزاوية».

کتاب‌شناسی: تعداد ۷ معجزه از
معجزات حضرت محمد مصطفی صلی الله
عليه و سلم، که در هنگام تولد آن حضرت
در مکه واقع شده است.

فیستحبّ التَّعوّد و أمّا اختصاص الديکة برؤية الملك و الحمار برؤية الشیطان فمما يفوّض حکمته إلى الله تعالى و رسوله؛ مشارق ابن ملک ... اوتوردی ینه جبرائیل بو مقام مسجد اقصی در. سورة الفیل مکّیة و آیاتها خمس آیات، بسم الله الرحمن الرحیم ...» ناتمام.

کتاب‌شناسی: فوائدی پراکنده بیش‌تر در تفسیر برخی سوره‌های جزء سی‌ام قرآن کریم همچون سوره‌ی توحید، قدر، کوثر و ... و نیز برخی احادیث بر مبنای اهل سنت (حنفی) همچون قصّه‌ی ملائکه، داستان معراج نبی اکرم (ص) و ... است که از آثار گوناگون استخراج و در این اثر به صورت پراکنده گردآوری شده است؛ برخی منابع که از آن‌ها در متن و هامش مطالبی نقل گردیده است، عبارتند از: مشارق ابن‌ملک، قاضی، مجالس الرومی، قاضیخان، کواشی، ابوسعید، مشکوة الانوار، معالم، احیاء العلوم، کشاف، سیّدعلی زاده علی الشریعة، سیّد، رساله مفتی علی چلبی ابن خیالی فی حلّ جهر الفقراء فی ذکره تعالی و فی إباحته رقصهم و دورانهم، شیخ عثمان، قهستانی، قاموس و ...

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ، نستعلیق و رقعه □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت:

نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۷۶ (۱۳۲) الف - ۲۰۷ (ب) □ تعداد سطر: ۱۵-۲۴ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی و سفید نازک و ضخیم □ اندازه متن: ۸×۱۶ سانتیمتر (میانگین).

ویژگی‌ها: مطالب این اثر به صورت پراکنده و به خطوط گوناگون در متن و هامش کتابت گردیده است. آثار رطوبت روی برگ‌های نسخه مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۴۴۸»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۳۲»

[۱۶۵] شرح قطر الندی و بلّ

الصدی = القتریّة

از: جمال‌الدین ابو محمد عبدالله بن یوسف بن احمد انصاری مصری نحوی مشهور به «ابن هشام» (درگذشته به سال ۷۶۱ یا ۷۶۲هـ)^۱

موضوع: ادبیات عرب - نحو

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، قال الشيخ الامام العالم ... الأنصاری ... الحمد لله رافع الدرجات لمن

1. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۴، ص ۱۴۷؛ کحّاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۶، ص ۱۶۳؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱، ص ۴۶۵.

خفص لجلاله و فاتح البركات لمن انتصب لشكر اتصاله ... بعد فهذه نكت حررتها على مقدمتين المسماة بقطر النداء و بلّ الصدا رفعة لحجابها كاشفة لنقابها ... ص: الكلمة قول مفرد، ش: تطلق الكلمة في اللغة على الجمل المقيدة كقوله تعالى كلاًّ آنها ...».

انجام: «... ذلك باطل باتفاق فتعيين القول الأول و إيما لا يرد الثاني لأنه لا يوجد في كلام النحات و لا في كلام العرب؛ تمت الكتاب».

کتاب‌شناسی: شرح کتاب نحوی قطر الندی و بلّ الصدی تألیف خود شارح علامه است. این اثر به جهت ایجاز و اهمیت آن مورد توجه دانشمندان علوم ادبی قرار گرفته و و افزون بر خود ابن هشام، کسان دیگری نیز بر متن یا شواهد آن شروح و تعلیقاتی نوشته‌اند که به برخی از آن‌ها حاجی خلیفه^۱ اشاره نموده و نسخه‌هایی نیز از آن آثار در این کتابخانه موجود است که در برخی فهرست‌های کتابخانه معرفی شده است. همچنین از شرح قطر الندی در این کتابخانه دستنویس‌هایی به شماره‌های «۵۳۹/۱ط»، «۳۸۸۹/۲ز»، «۱۱۵۶۵»^۲.

«۵۷۵۸»^۳، «۷۶۴۷»، «۷۲۴۸/۲»^۴ و «۱۸۸۷۱»^۵ نگهداری می‌گردد و دو نسخه نیز در همین فهرست به شماره‌های «۴۵۱/۱» و «۴۹۶» در صفحات آتی معرفی می‌گردد و همچنین در برخی کتاب‌شناسی‌ها^۶ و فهرست‌ها، از نسخ سایر کتابخانه‌های ایران و کشورهای دیگر گزارش‌هایی منتشر شده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: ملا رجب علی □ تاریخ کتابت: سال ۱۰۹۴ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنکرف و مشکی □ تعداد برگ: ۱۰۶ □ تعداد سطر: ۱۵ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی و سفید و حنایی نازک و ضخیم با مارک تجاری مخصوص □ اندازه متن: ۱۴/۵ × ۸ × ۱۵/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰ × ۱۴/۵

ج ۴/۱۰، ص ۱۹۱۵؛ ج ۲۲، ص ۲۴۹.

3. طباطبائی (منصور)، محمد: فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۵۰۳.

4. حائری، عبدالحسین: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۷، ص ۱۹۵.

5. صدرايي خويي، علي: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۲۵، ص ۲۴۸؛ ج ۲۶، ص ۱۴۴.

6. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی: فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۱۱.

7. قره‌بلوط، علی‌الرضا: معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۲، صص ۱۴۷۷-۱۴۷۸.

1. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۳۵۲.

2. حائری، عبدالحسین: فهرست کتابخانه مجلس:

سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی فرسوده با روکش کاغذی کرم با عطف و مغزی تیماج قهوه‌ای تیره □ قطع: خشقی □ رقم کاتب: «تمت کتاب القترية النحوية من يد ملا رجب على في شهر ذي القعدة الحرام سنة ۱۰۹۴هـ»؛ تم.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. اندکی تعلیقات و حاشیه‌نویسی به عربی و فارسی در هامش و متن با نشان «۴۱۲» دارد. در آغاز دعای دخول حرم حضرت ابوالحسن علی بن موسی الرضا علیهما السلام دیده می‌شود. ایبائی از ترکیب بند مشهور محتشم کاشانی «باز این چه ماتمت که ...» و نیز ایبائی همچون:

آواز واحسین ز عرش برین رسید

گویند یا علی که حسینت خمیده شد

آمده است. نیز در برگ (۲ الف) یک مهر گرد «عبد احمد ... ۱۲۱۴» و همچنین در انجام (پشت جلد) نام «حاجی الحرمین شریفین حاجی ملا بابا سلمه الله تعالی» با مهر محو شده‌ی او دیده می‌شود. آثار رطوبت اندکی بر فراز و پایین برگ‌ها مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۴۴۹»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۳۳»

[۱۶۶] الطريقة المحمدية = الطريقة

المحمدية في بيان السيرة النبوية

الأحمدية = الطريقة المحمدية و

السيرة الأحمدية

از: تقی‌الدین محمد بن پیرعلی

بالکسیری برگوی مشهور به «برگلی» و

«بیرکلی» (درگذشته به سال ۹۸۱هـ)^۱

موضوع: عقائد

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذي جعلنا أمة

وسطاً خير أمة و الصلوة و السلام على أفضل

من أوتى النبوة و الحكم و على آله ... و بعد

فإنّ العقل و النقل متوافقان و الكتاب و السنة

متطابقان الدنيا فانية سريعة الزوال و الخراب

... فأردت أن أصنّف الطريقة المحمدية و

أحببت أن أبین السيرة الأحمدية حتّى يعرض

عليها عمله كلّ سالك فتميّز المصیب من

المخطيء و الناجي من الهالك و رتبته على

ثلاثة أبواب متوكّلاً على ربّ الأرباب؛ الباب

الأوّل في الاعتصام بالكتاب و السنة ...».

انجام: «... قد بینا ذلك في رسالتنا

1. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱،

ص ۲۵۳؛ کخاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۹،

ص ۱۲۳؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲،

ص ۲۵۲.

السيف الصارم و إقناذ المالكين و إيقاظ
النائمین و جلاء القلوب فعليک بها و طالعهما
حتّی تعلم حقيقة مقالنا و نقول الحمد لله الذي
هدانا لهذا و ما كنّا كنهتدي لولا أن هدانا الله
ربّنا لاترغ قلوبنا بعد إذ هديتنا و هب لنا من
لدنک رحمة إئک أنت الوهاب».

کتاب‌شناسی: نسخه‌ای از این اثر،
پیش‌تر در همین مجموعه به شماره‌ی «۴۰۹»
معرفی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی
۱۲ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و
نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۲۰۷
□ تعداد سطر: ۱۵ □ نوع کاغذ: فرنگی
نخودی نازک □ اندازه متن: ۷×۱۳ سانتیمتر
□ اندازه جلد: ۱۳/۵×۲۱/۵ سانتیمتر □ نوع
جلد: مقوایی با روکش کاغذی قهوه‌ای عطف
و مغزی تیماج قهوه‌ای فرسوده □ قطع:
رقعی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است. تعلیقات و حاشیه‌نویسی در
هامش و متن با نشان‌های «تعريفات، ۶۶،
خواجه زاده، قاضی، منه، رجب افندی، ع ح،
شیخ، شرح، خوجه و ...» دارد. آثار رطوبت
روی برگ‌های نسخه مشهود است. روی
برگ نخست، علائم اختصاری بکار رفته در

کتاب توضیح داده شده است. بهای نسخه
«۳۵ غرش» نوشته شده است. نیز دو بیت
شعر ترکی با لهجی عثمانی:
قلم فریاد ایدب آغلیر مرگب
بزی جاهل یزینی کسدرمه یا رب،
آمده است. افزون بر دارا بودن «یا
کبیکج» در آغاز، در انجام نیز چند فایده،
حدیث، دعا، تعویذ و دو بیت شعر به ترکی و
... دیده می‌شود.

*

شماره نسخه: «۴۵۰»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۳۴»

[۱۶۷] شرح کتاب الطهارة =
حاشیه کتاب الطهارة للشيخ
الأنصاری

از: سید احمد بن مرتضی نجفی خلخالی
اردبیلی (درگذشته به سال ۱۳۵۳ هـ)^۱
موضوع: فقه شیعه (امامیه)
زبان: عربی

1. موسوی اردبیلی نجفی (ننه کرانی)، فخرالدین؛
تاریخ اردبیل و دانشمندان: ج ۱، صص ۶۱-۶۳؛ گروه
مؤلفان؛ موسوعة مؤلفی الإمامیّة (چاپ دوم): ج ۳،
ص ۳۷۳؛ امینی، محمدهادی؛ معجم رجال الفکر و
الأدب: ج ۱، ص ۹۹؛ عقیقی بخشایشی، عبدالرحیم؛
مفاخر آذربایجان: ج ۱، ص ۲۸۲.

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على سيدنا محمد و آله الطاهرين الطيبين و لعنة الله على أعدائهم أجمعين؛ قوله ره في الماء المطلق اه؛ و اعلم أنهم قد قسموا الماء إلى مطلق و مضاف و عرفوا المطلق بأنه ما يستحق إطلاق اسم الماء عليه و المضاف بما لا يصدق اسم الماء عليه ... و هو من أوضح المفاهيم العرفية، لأنهم كما عرفوه جسم سیال بارد بالطبع ... (۳ الف) و زاد بعضهم على تعريف الأول قوله و لا یصح سلب اسم الماء عنه ...».

انجام: «... لأنه یصح فیمن کانت إعادته لثمانية أو تسعة لأنه لا یصح أن یقال إثمها على التحیر بین ... لیوم أو یومین أو ثلثة و إلى قوله علیه السلام کما تراه قبل العشر فهو من الحصّة الأولى».

کتاب‌شناسی: شرح و تعلیقاتی بر کتاب الطهارة مرحوم علامه شیخ مرتضی بن محمدامین تستری انصاری (د. ۱۲۸۱هـ) است که در نجف اشرف، مشهد امیرالمؤمنین علیه السلام، نگارش یافته است؛ بر اساس بررسی‌های راقم، از این اثر نفیس در ضمن تعلیقات معرفی شده در الذریعة (ج ۵، صص ۱۴۷-۱۴۸) و سایر فهرست‌ها یادی نشده است و به احتمال زیاد اثری منحصر بفرد می‌باشد. باید دانست که مؤلف از

شاگردان آیات عظام شیخ حسن مقانی، فاضل شریانی، سید محمد فشارکی و آخوند ملا محمد کاظم خراسانی بوده است و از آثار قلمی وی می‌توان به تقریرات درس مرحوم فشارکی، حاشیه بر رساله‌ی سید کاظم طباطبایی یزدی و کتابی در مواعظ اشاره نمود؛ لیکن همان‌گونه اشاره گردید از اثر مورد بحث (حاشیه کتاب الطهارة) گزارشی در مصادر و منابع تاکنون منتشر نشده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته نستعلیق □ نام کاتب: بخط محشی □ تاریخ کتابت (تألیف): اواخر سده‌ی ۱۳ یا اوایل سده‌ی ۱۴هـ □ محل کتابت (تألیف): نجف اشرف (مشهد امیرالمؤمنین علیه السلام) □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۶۷ □ تعداد سطر: ۱۸ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید ضخیم و نخودی نازک □ اندازه متن: ۱۶×۲۱ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۹×۵/۱۲ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی کرم، عطف پارچه قهوه‌ای تیره □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: نسخه‌ای نفیس و منحصر بفرد به خط محشی است. این اثر از سوی خود مؤلف در هامش تصحیح گردیده و حاشیه‌نویسی نیز از همو دارد. قلم‌خوردگی‌های متعددی در متن دیده

می‌شود که از سوی محشّی صورت گرفته است که بیش‌تر آن‌ها در هامش تصحیح گردیده است. برگ آغازین اثر گویا از سوی محشّی با علامت ضربدری باطل شده است که به جهت وجود احتمالات و قرائن دیگر ما آن برگ را باطل ندانستیم و برگ نخست همین اثر به حساب آوردیم! در آغازین برگ دوم این نسخه، عنوان اثر و چنین آمده است: «کتاب الطهارة للسید أحمد الخلی، آلفه فی مشهد أمير المؤمنين علیه السلام، غفر الله له و لإخوانه المؤمنین».

✱

شماره نسخه: «۴۵۱/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۳۵»

[۱۶۸] شرح قطر الندی و بلّ

الصدی = القترية

از: جمال‌الدین ابو محمد عبدالله بن یوسف بن احمد انصاری مصری نحوی مشهور به «ابن هشام» (درگذشته به سال ۷۶۱ یا ۷۶۲ هـ)^۱

موضوع: ادبیات عرب - نحو

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، قال الشيخ الامام العالم ... الأنصاری ... الحمد لله رافع الدرجات لمن انخفض لجلاله و فاتح البركات لمن انتصب بشكر افضاله ... اما بعد فهذه نكت حررتها على مقدمتي المسّمات بقطر النداء و بلّ الصدا رافعة لحجابها كاشفة لنقابها ... ص: الكلمة قول مفرد، ش: تطلق الكلمة في اللغة على الجمل المفيدة كقوله تعالى کلاًّ آن‌ها کلمة هو قائلها ...».

انجام: «... هذا آخر ما أردت إملاء على هذه المقدمة و قد جاء بحمد الله مهذب المباني مشيد المعاني ... بمئة و كرمه إله الجواد الكريم الرؤف الرحيم و الحمد لله رب العالمین تمت الكتاب بعون الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: نسخه‌ای از این اثر، پیش‌تر در همین مجموعه به شماره‌ی «۴۴۸» معرفی گردید و نسخه‌ای نیز به شماره‌ی «۴۹۵» در صفحات آتی همین فهرست معرفی می‌گردد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ (چند قلم) □ نام کاتب: عظیم بن مظفر بن سعید بن مظفر بن محمدزمان زیربندی □ تاریخ کتابت: سال ۱۲۰۱ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۱۰۴ (۲ الف - ۱۰۵ الف) □ تعداد سطر: ۱۵ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی

1. زرکلی، خیرالدین: الأعلام: ج ۴، ص ۱۴۷؛

کحّاله، عمر رضا: معجم المؤلفین: ج ۶، ص ۱۶۳؛ بغدادی،

اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱، ص ۴۶۵.

ضخیم □ اندازه متن: ۱۴/۵ × ۱۰/۵ سانتیمتر
 □ اندازه جلد: ۲۰/۵ × ۱۵ سانتیمتر □ نوع
 جلد: تیماج قهوه‌ای تیره فرسوده، مجدول،
 ضربی □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: «تَمَّت ...
 فی یوم شهر الربیع الثانی، کتب العبد الحقیر
 المذنب العاصی عظیم ابن المظفر ابن السعید بن
 المظفر ابن محمدزمان زیربندی سنه ۱۲۰۱هـ
 یارب الفضل خوش بکن حاجتم روا
 هر که خواند دعا طمع دارم
 فاغفر لنا ذنوبنا یا سامع الدعاء
 زانکه من بنده گنه کارم».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
 گردیده است و حاشیه‌نویسی نسبتاً زیادی
 در متن و هامش به عربی و فارسی با
 نشان‌های «۱۲»، شرح، شرح جامی، ص و
 ... دارد. به جهت برش ناجبا در صحافی،
 بخشی از مطالب هامش از ساقط شده است.
 آثار رطوبت و لک بر پایین و فراز برگ‌ها
 مشاهده می‌گردد. بخش‌هایی از برگ‌ها
 وصالی و ترمیم گردیده است. بر پشت جلد
 و برگ آغازین نسخه، ابیاتی به فارسی دیده
 می‌شود. در آغاز تَمَلَّک «ملا ابوتراب بن آقا
 باقر عشرستاقی» ساکن کلاه کرمه (?) در
 مدرسه آخوند ملا صفرعلی اشرفی آمده
 است. یک مهر بیضی «الله محمد علی ۱۲۳۱»
 در برگ (۱۸ الف)، دو مهر بیضی ناخوانا «...»

غریب ...»، «... محمّد» در برگ (۲۶
 الف)، دو مهر مربع «برد ... عبده احمد» در
 برگ (۱۵ الف)، مهر بیضی «أفوض أُمّری إلى
 الله عبده محمّد رضا ۱۲۰۴» در برگ (۱۵ ب)
 و نیز در برگ انجام نسخه (۱۰۵ الف)، مهر
 مربع کاتب «لا إله إلا الله العلیّ العظیم
 ۱۲۱۱» همراه چند بیت به فارسی دیده
 می‌شود. پس از اتمام نسخه، در برگ
 (۱۰۵ ب) فایده‌ای در ادبیات و قواعد نحوی
 به فارسی و نیز در برگ (۱۰۶ الف) چند
 بیت به فارسی، چند مهر مربع کاتب «لا إله
 إلا الله العلیّ العظیم ۱۲۱۱» و «هو العلیّ
 العظیم» و چند یادداشت متفرقه و نیز چند
 تاریخ ولادت و وفات مربوط به سال‌های
 ۱۲۰۳، ۱۲۱۳ و جز آن‌ها دیده می‌شود.
 گفتنی است که مهر مربع یاد شده در پشت
 برگ مذکور (۱۰۶ ب) نیز تکرار شده است.

✱

شماره نسخه: «۴۵۱/۲»

[۱۶۹] شرح العزّی فی التصریف =

شرح التصریف = شرح تصریف

الزنجانی

از: ابوسعید سعدالدین مسعود بن عمر

تفتازانی حنفی مشهور به «ملاسعد تفتازانی»

(درگذشته به سال ۷۹۳هـ)^۱

موضوع: ادبیات عرب - صرف

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، إن أروى زهر تخرج في رياض الكلام من الأكمام و أهبى خبر ... لما رأيت مختصر التصريف الذي صنّفه الإمام الفاضل العالم الكامل قدة المحققين عزّة الملة و الدين عبدالوهاب الزنجاني ... مختصراً ينطوى على مباحث شريفة و يحتوي على قواعد لطيفة شحّ لى أن أشرحته شرحاً يذلل من اللفظ صعبه ... أقول و لما كان من الواجب على كلّ طالب الشئ أن يتصوّر ذلك الشئ أولاً ليكون على بصيرة ... يتضمّن فائدته متعرّضاً لمعناه ...».

انجام: «... کذا درجه واحده للمرّة و درجه لطيفة أو نحوه و انطلاقه واحده للمرّة حسنة أو قبيحة أو غيرها للنوع و كذلك البواقي تمّت الكتاب بعون الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: نسخه‌ای از این اثر، پیش‌تر (فاقد دیباجه‌ی شارح) در همین مجموعه به شماره‌ی «۴۲۲/۱» معرفی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ (چند

قلم) □ نام کاتب: عظیم بن مظفر بن سعید بن مظفر بن محمدزمان زیربندی □ تاریخ کتابت: سال ۱۲۰۱هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۱۰۴ (۲ الف - ۱۰۵ الف) □ تعداد سطر: ۱۵ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۱۰/۵ × ۱۴/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵ × ۲۰/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای تیره فرسوده، مجدول، ضربی □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: «تمّت ... فی شهر رجب المرجّب سنة ۱۲۰۱هـ کاتب الحقیق الفقیر المذنب العاصی عظیم ولد مظفر ابن السعید بن المظفر ابن محمدزمان زیربندی».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. حاشیه‌نویسی در متن و هامش بیش‌تر به عربی و اندکی به فارسی با نشان‌های «س، ص، صح، جاربردی، ع ه عفی عنه، احمد رحمه الله و ...» دارد.

※

شماره نسخه: «۴۵۱/۳»

[۱۷۰] کبری در منطق = الرسالة

الكبرى فى المنطق

از: ابوالحسن فخرالدین علی بن محمد حسینی جرجانی شیرازی مشهور به «میر

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۲، ص ۴۲۹؛ کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۲، ص ۲۲۸.

سید شریف» (در گذشته به سال ۸۱۶هـ در شیراز)^۱

موضوع: منطق

زبان: فارسی

آغاز: «بسملة، بدانکه آدمی را قوه ئیست درآکه که منتقش گردد در وی صور اشیاء چنانکه در آئینه، لیکن در آئینه حاصل نشود مگر صور محسوسات ...».

انجام: «... پس حجر نیست شجر نیست و یا مرکب باشد از منفصله مانعة الخلو یا رفع أحد الجزئین و آنرا نتیجه وضع جزء دیگر باشد؛ پس نتیجه او را دو است چنانکه گوئی که این جسم یا لاجر است یا لاجر است پس لاجر باشد لیکن لاجر است پس لاجر باشد؛ تمت».

کتاب‌شناسی: متن منقح و مشهوری در علم منطق است که در چند فصل نگارش یافته است. مؤلف در این موضوع رساله‌ی فارسی دیگری نیز با عنوان صغری دارد که هر دو از سوی فرزند مؤلف، میر شمس‌الدین محمد (د. ۸۳۶هـ) صغری به نام الغرّة فی المنطق و کبری نیز به نام الدرّة فی المنطق به

عربی ترجمه شده است.^۲ گفتنی است که این اثر به جهت ایجاز و اهمیت آن مورد توجه دانشجویان علوم اسلامی قرار گرفته و سال‌ها به عنوان متن درسی در مدارس سنتی تدریس می‌شده است و بر آن شروح و تعلیقاتی از سوی دانشمندان عامّه و خاصّه نوشته شده است که مرحوم آقا بزرگ تهرانی^۳ به مواردی از تعلیقات دانشمندان شیعی اشاره نموده است. از متن کبری، نسخه‌های متعددی در این کتابخانه موجود است که در بیش‌ترین فهرست‌های کتابخانه معرفی شده است و نیز کمتر کتابخانه‌ی دارای نسخ خطی در ایران و سایر کتابخانه‌های جهان^۴ یافت که فاقد نسخه‌ای از کبری در منطق بوده باشد. باید افزود که این اثر ده‌ها بار منفرداً همچون چاپ لکهنو در سال ۱۲۶۰هـ به صورت سنگی و نیز به اهتمام مدرّس چهاردهی در سال ۱۳۴۴ش در تهران (انتشارات طهوری) یا همراه صمدیه (۱۲۶۶هـ تهران)، یا با بهجة الطالبین

۲. غلامی مقدّم، براتعلی: فهرست کتابخانه مسجد جامع گوهرشاد: ج ۵، ص ۱۱۲.

۳. تهرانی، آقا بزرگ: الذریعة: ج ۶، ص ۱۸۵ و ج ۱۴، صص ۳۱-۳۲.

۴. قره‌بلوط، علی‌الرضا: معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۳، ص ۲۱۹۶.

۱. بغدادی، اسماعیل پاشا: هدیة العارفین: ج ۱، ص ۷۲۸؛ زرکلی، خیرالدین: الأعلام: ج ۵، ص ۷؛ کحّال، عمرضا: معجم المؤلفین: ج ۷، ص ۲۱۶.

(۱۳۱۷هـ تهران) یا همراه جامع المقدمات به صورت سنگی در تهران ۱۲۸۰، ۱۲۸۵، ۱۲۹۴، ۱۲۹۸، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۱، ۱۳۱۵، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۶۵ و ۱۳۶۶هـ؛ در تبریز ۱۳۰۵ و ۱۳۰۶هـ در هند ۱۳۰۵هـ در اصفهان بدون تاریخ منتشر گردیده است و نیز ده‌ها چاپ دیگر^۱ که ذکر تفصیلی همه‌ی آن‌ها از حوصله‌ی این نوشتار خارج است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □
نام کاتب: زین العابدین هزارجریبی □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۹۷هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۱۴ (۱۸۳ الف - ۱۹۶ ب) □ تعداد سطر: ۱۳ □ نوع کاغذ: شرقی نخودی □ اندازه متن: ۱۴×۱۰ سانتیمتر □ رقم کاتب: «تَمَّت ... فی يوم ... صفر المظفر من شهور هذه السنة ۱۱۹۷هـ کتبه العبد الأقل الجانی زین العابدین الهزارجریبی ... الحمد لله الذی هدانا لهدانا سواء الطريق و جعل لنا التوفیق ... والسلام».

ویژگی‌ها: نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و حاشیه نویسی و تعلیقات

نسبتاً زیادی با نشان‌های «س، ۱۲ و ...» دارد. در انجام چند مهر بیضی «یا خالق»، «لا إله إلا الله الملك الحق المبين ...» و «... علی ... رضا ...» و نیز دو مهر مربع «دارد ... بحق ... بها ... زین العابدین ...» دیده می‌شود. باید دانست که این رساله، کهنه‌تر از رساله‌های دیگر این مجموعه است و با توجه به نوع کاغذ و قلم و کتابت، بایستی بعداً به این مجموعه الحاق گردیده باشد. برگ انجام وصّالی و ترمیم گردیده است. بر پشت جلد انجام، فوایدی همچون دو بیت به فارسی در مدح مولی الموحّدين امیرالمؤمنین علیه السلام و نیز یک لیست کوتاه از قرض‌هایی که شخصی از «مشهدی نصرالله» گرفته است همچون «یک شاهی و نیم، ...».

✱

شماره نسخه: «۴۵۲/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۳۶»

[۱۷۱] مجمل الأصول فی الأحکام^۲

= مجمل الأحکام = المجمل فی

أصول صناعة النجوم = أربع

مقالات = مجمل الأصول فی

1. مشار، خانبابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی:

صص ۲۴۶-۲۴۷؛ مشار، خانبابا؛ فهرست کتابهای

چاپی فارسی: ج ۴، ص ۴۰۱۶؛ سرکیس، البان؛ معجم

المطبوعات العربیة: ج ۱، ص ۶۸۰.

2. Sezgin, F.: GAS: Bd. VII, s. 182;

Brockelmann, C.; GAL: Bd. I, s. 222 & supp. Bd. I, s. 397.

أحكام النجوم = أحوال صناعة النجوم

از: ابوالحسن کیا کوشیار بن لبان بن باشهری (شهریار) جیلی خسروانی (درگذشته پس از سال ۳۹۷ هـ در بغداد)^۱

موضوع: احکام نجوم

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذی کفی عنه و إفضاله و الصلوة و السلام علی محمد و آله؛ اما بعد فبقول کوشیار إئی قد جمعت فی هذا الكتاب من أحوال صناعة النجوم ... (۲) الف) القوة فی الحدس بخصوص الأحوال التي تكون من ... (۲ب) الباب الثاني فی طبایع الكواكب؛ الشمس سخن و تحفّف تخفیفاً یسیراً و القمر یرطب یجفف خاصّة و قوّة طبیعته محرقة ...».

انجام: «...و النظر الكثير و العامل الشافی لها الله تعالی؛ تمّ الكتاب و ربّنا المحمود و له العلا ... و صلّی الله علی النبی محمد ما أخضر ریحان و أوراق عود؛ تمّ».

کتاب‌شناسی: کتابی در احکام نجوم، مجملی از اختیارات، تحاویل موالید و سنی

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱، ص ۸۳۸؛ کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۸، ص ۱۴۸.

عالم است که در ۴ مقاله و هر مقاله در چند باب و فصل به این ترتیب در حدود سال ۳۸۳ هـ نگارش یافته است: ۱. مدخل، ۲. احکام امور عالم، ۳. موالید و تحاویل سنی العالم، ۴. اختیارات. باید افزود که مرحوم استاد دانش‌پژوه در معرفّی نسخه‌ی کتابخانه‌ی مرکزی دانشگاه تهران به شماره‌ی «۳۰۲/۴»^۲ گزارش کامل و جامعی از این اثر ارائه نموده است که دانشجویان علوم را برای آگاهی‌های بیش‌تر، بدان معطوف می‌سازیم. از این اثر در این کتابخانه، چند نسخه به شماره‌های «۶۰۲۴/۲»، «۶۳۳۹/۱»^۳ و «۴۹۹/۱ سنا»^۴ و موجود است و نیز دو ترجمه از آن، یکی مربوط به سده‌ی هشتم هجری به فارسی از مترجمی ناشناس در دست است که به شماره‌های «۲۱۵۳»^۵ و «۴۹/۳ سرود» در این کتابخانه نگهداری می‌گردد. از مجمل الأصول کوشیار نسخ کهنی

2. دانش‌پژوه، محمدتقی؛ فهرست کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران: ج ۴، صص ۹۳۸-۹۴۱.

3. حائری، عبدالحسین؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۹، صص ۱۲ و ۳۵۷.

4. دانش‌پژوه، محمدتقی؛ علمی انوار، بهاء‌الدین؛ فهرست کتابخانه مجلس (سنا): ج ۱، ص ۲۹۱.

5. نفیسی، سعید؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۶، ص ۱۲۰.

زنده مانده باشد! لیکن بر اساس تحقیقی که مرحوم دانش‌پژوه در میان آثار وی و گفته‌های دیگران انجام داده، کوشیار، بدون تردید تا سال ۳۹۷هـ در قید حیات بوده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
(بخش نونویس: رقعہ) □ نام کاتب: محمد بن محمود برواری بختی □ تاریخ کتابت: سال ۹۴۸هـ (بخش نونویس سده ۱۴هـ) □ محل کتابت: مدرسه سلطانیه در روستای قبهان □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۲۸ (۱ الف - ۳۲ ب) □ تعداد سطر: ۲۴ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی، سفید و زرد نازک □ اندازه متن: ۱۰×۱۴/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۴/۵×۲۰/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: گالینگور با روکش پارچه قهوه‌ای مجدول، با ترنج و لچک ترنج □ قطع: رقعی □ رقم کاتب: «تم کتاب .. علی ید العبد الضعیف المحتاج إلى عفو ربّه الودود محمد بن محمود البرواری البختی تغمّدهم بروضاته ... بمحمد و آله سنه ۹۴۸هـ وقع الفراغ من التسوید يوم الاثنين من شهر شوّال فی المدرسة السلطانیّة المشاره فی قرية قبهان المتّصفه بزیارة محمد الباقر، زاده الله شرفاً سنة ۹۴۸هـ».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح

در برخی کتب‌خانه‌های جهان، از جمله کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی در قم به شماره‌ی «۲۵۷۷» (کتابت سده ۷هـ) و کتابخانه‌ی جامع ایاصوفیا (در ضمن کتابخانه‌ی سلیمانیّه) در استانبول به شماره‌ی «۲۶۷۲» (کتابت ۶۸۵هـ)^۲ موجود است. ناگفته نماند که در برخی سرچشمه‌ها (منابع)، همچون: *معجم‌التاریخ* (ج ۳، ص ۲۴۰۳) و نیز برخی فهرست‌ها، همچون: *فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه دائرة المعارف بزرگ اسلامی* (ج ۱، ص ۲۸۷) تاریخ درگذشت مؤلف، به ترتیب پس از سال‌های ۴۵۹هـ و ۴۲۰هـ ثبت شده است که اندکی محل تأمل است! زیرا با توجه به عبارتی که در مقاله‌ی ۱ از باب ۷ از مؤلف آمده، وی در سال ۳۶۱ فارسی (یزدگردی) برابر با ۳۸۳هـ و همچنین در فقره‌ای که در مقاله‌ی ۲ از باب ۱۲ (برگ ۱۴ الف نسخه‌ی ما) آمده است: «برج الحوت فی سنة إحدى و عشرين و ثلثمائة فارسیه ...» وی در سال ۳۲۱ فارسی (یزدگردی) برابر با ۳۴۲هـ زنده بوده است که با توجه به عمر طبیعی نبایستی وی تا سال ۴۵۹هـ

۱. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله مرعشی: ج ۷، صص ۱۶۶-۱۶۷.
۲. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ *معجم تاریخ التراث الاسلامی*: ج ۳، ص ۲۴۰۳.

گردیده است. و حاشیه‌نویسی اندکی با نشان «سید عبدالله» دارد. قلم خوردگی‌هایی در بخش نونویس دارد. آثار رطوبت روی برگ‌ها مشهود است.

✱

شماره نسخه: «۴۵۲/۲»

[۱۷۲] کیمیا (رساله در ...)

از: ناشناخته

موضوع: کیمیا

زبان: عربی، فارسی و ترکی عثمانی
آغاز: «قال شارح المواقف لا مجال لإنكار الطلسمات الغربية التي تؤثر تأثيراً عجبياً ... هفت جزء رماد با درخت بلوط ... نقل است از بعضی مغاربه که استخوان پای گاو سیاه که با موی خود باشد بیارید و مغزش را زنیان بریز و آب کبریت از منبع یا از کبریت منقوع حق النفع ...».

انجام: «عمل تأخذ ما شئت من العقرب مسحوق و مثله من الكلس ... باب دوش گر چکمیدر ... اوله اگر مشتری یا عطارد ... گلسه گوردوگی دوش گرچک اوله غیری ... بعض ... و بعض ...»^۱.

کتاب‌شناسی: مباحثی پراکنده در

موضوع علم کیمیا همچون تکلیس، تصفیر، تبییض، تشمیع و ... است که با عناوین «عمل، باب، عبره» از منابع گوناگون و ... مصادر مختلف همچون المواقف تفتازانی و ... به زبان‌های عربی، فارسی و ترکی با لهجی عثمانی با نشان «۱۲» نگارش یافته است و با توجه به تاریخ کتابت نسخه، قاعدتاً بایستی جمع یا گردآوری آن در حدود سده‌ی ۱۰هـ و پیش از آن بوده باشد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق و نسخ □ نام کاتب: گویا بخط مؤلف □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۰هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکي □ تعداد برگ: ۳ (۳۳ الف - ۳۵ الف) □ تعداد سطر: ۲۰ - ۲۶ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی، سفید و زرد نازک □ اندازه متن: ۱۰×۱۴/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: گویا نسخه‌ی اصل بخط مؤلف بوده باشد؛ مطالب در متن و هامش نگارش یافته است و برخی دیگر مربوطه به تصحیح نسخه است و البته حاشیه‌نویسی اندکی نیز دارد. آثار رطوبت بر فراز و لبه‌ی برگ‌ها مشهود است. قلم خوردگی‌هایی روی عبارات متن دیده می‌شود که نشانه‌ی اصل بودن نسخه است و الله العالم.

✱

1. برخی کلمات ناخواناست.

شماره نسخه: «۴۵۲/۳»

[۱۷۳] احکام موالید

از: ناشناخته

موضوع: احکام نجوم

زبان: عربی، فارسی و ترکی عثمانی

آغاز: افتاده «... السریع الانقطاع و کثرة الجراد... حلول أحد النیرین ... حلول السعدان فی بروج الهوائیة ... حلول زحل فی المثلث الناریة... حلول القمر أو عطارد ... تحویل سنه یا فصولندن مقدم اولان اجتماع یا استقبالک طالعه ... (۳۷ الف) احکام منازل شرطین دلیل نم بود و باد میان صبا و حبوب بطین دلیل خشکی هوا ...».

انجام: «... فی المحبوس و الأسیر قال الکندی إذا سئلته عن محبوس فانظر إلى صاحب الطالع ... فی باب السلطان و أعظم الجیوش الرابع کالمطبق و المطامیر و المواضع الغامضة و السادس حبس الدنی و النوامیس ...» ناتمام.

کتاب‌شناسی: کتابی در احکام نجوم و موالید به زبان‌های عربی، فارسی و ترکی با لهجه‌ی عثمانی است که با عناوینی همچون: حلول السعدانه، حلول زحل، حلول القمر، تحویل سنه، احکام سهم الحوادث و سهم الامام، سهم السعادة، احکام منازل، دلائل

ظهور علامات، احکام سهم ضرب العنق، احکام قرانات، سعادة الکواکب، نحوسة الکواکب، قوة سهم السعادة، تسیر طالع، تسیر مریخ، فی الكنذ و الدفین، فی مسألة جوهر الدفین، فی مکان الدفین و استخراجہ، فی السارق و المسروق، النظر فی أمر الحصین، النظر إلى علم الکیماء، النظر فی التزویج، فی معرفة فساد ما لایکون، فی معرفة عمر الانسان، فی صحّة بصر الانسان، النظر فی المياه و القنی، فی القبالة و المؤاجرة و السکنا، الاستدلال علی دلیل المرضی و ... گویا به صورت ناقص نگارش یافته است و با توجّه به تاریخ کتابت برخی رسائل این مجموعه (سال ۹۴۸هـ) تألیف آن قاعدتاً بایستی پیش از سده‌ی ۱۰هـ بوده باشد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ مایل به رقعه □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محلّ کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۲۰ (۳۶ الف - ۵۵ الف) □ تعداد سطر: ۲۴ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید ضخیم □ اندازه متن: ۹×۱۵/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: برخی عناوین این نسخه به عربی و ترکی در هامش نگاشته شده، آثار رطوبت بر فراز برگ‌ها مشاهده می‌گردد.

شماره نسخه: «۴۵۲/۴»

[۱۷۴] قرانات الكواكب فی البروج

الاثنی عشر

از: ناشناخته

موضوع: احکام نجوم

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمين و العاقبة للمتقين و لا عدوان إلا على الظالمين و صلى الله على محمد خاتم النبیین و على آله و أصحابه أجمعين؛ باب قرانات الكواكب فی البروج الاثنی عشر؛ المشتري و زحل فی البرج الحمل يدل على قتل ملك عظيم و صلاح الملوك و السلاطين و كثرة الفحط و قلة الزیروج و الأمطار و جور الملوك على الرعايا ...».

انجام: «... قمر يدل على ورود الأخبار و انقلاب الأمور و هواء و مطر فی أوانه و الله أعلم بغيبه و أحكم و أمّا الذنب فبخلاف ما ذكرناه فی الرأس و الله حسبنا و كفى و صلى الله على سيدنا محمد و آله و صحبه أجمعين؛ تمّت».

کتاب شناسی: رساله‌ای در احکام نجوم و قرانات کواکب در بروج دوازده‌گانه‌ی فلکی است که در چند باب و فصل نگارش یافته است. برخی عناوین اصلی این اثر

چنین است: باب قرانات الكواكب فی البروج الاثنی عشر (۵۵ الف)، فصل فی اتصالات الكواكب و محاوراتها (۶۱ ب)، فصل فی حلول الكواكب فی اشرافها (۶۳ الف)، فصل فی قرانات الكواكب مع الرأس (۶۴ الف). نسخه‌ی کهنی از این اثر در کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی (ره) در قم به شماره‌ی «۱۲۳۷/۲» (کتابت سال ۷۴۱ هـ) نگهداری می‌گردد که با توجه به تاریخ کتابت آن، تألیف آن قاعدتاً پیش از سال مذکور می‌باشد. باید توجه داشت که در این موضوع و آثار مشابه چندی تألیف گردیده است که از آن جمله می‌توان به *الدلالات على الاتصالات و قرانات الكواكب فی البروج الاثنی عشر* از حکیم محیی‌الدین ابوالفتح محیی بن محمد قرطبی اندلسی مشهور به «ابن ابی‌الشکر» (د. ۶۸۰ هـ) اشاره نمود.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ مایل به رقعه □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۱۰ (۵۵ ب - ۶۴ الف) □ تعداد

1. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله

مرعشی: ج ۴، ص ۳۶.

2. قره‌بلوط، علی‌رضا؛ معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۵، ص ۳۹۴۵.

سطر: ۲۵ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید ضخیم
□ اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: برخی عناوین این نسخه به خط دیگری در هامش نگاشته شده است. آثار رطوبت بر فراز برگ‌ها مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۴۵۲/۵»

[۱۷۵] جدول اختیارات = جدول

احکام قرانات

از: ناشناخته

موضوع: احکام نجوم

زبان: عربی، فارسی و ترکی عثمانی

آغاز: «حمل: مذکر حار یابس، منقلب، صفرا، ضعف مر، صباوت؛ ثور: مؤنث، بارد یابس، ثابت، سودا، قابض، صباوت ..».

انجام: «... دینلردن یهودی و کفر، نصرانی، بت پرست، آتش پرست، اسلام دینی، کفر فلسفی، اقلیمات ... لو ... س...».

کتاب‌شناسی: جداولی در بیان احکام نجوم و تأثیرات نجومی و تقویمی در طبایع انسان‌ها بر اساس طبایع چهارگانه‌ی آدمی (بلغم، خون، سودا، صفرا) و عناصر اربعه‌ی موجود در طبیعت (خاک، آب، آتش، باد)

است که با استفاده از ارقام نجومی بر اساس ابجد (مانند زیج‌ها) به عربی، فارسی و ترکی عثمانی نگارش یافته است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: رقعہ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها و علائم و ارقام: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۳ (۶۵ الف - ۶۷ الف) □ تعداد سطر: جدولی □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ اندازه متن: ۱۳×۱۹ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: به نظر می‌رسد بخش‌هایی از نسخه افتاده است. آثار رطوبت و فرسودگی اندکی بر فراز برگ‌ها دیده می‌شود.

✱

شماره نسخه: «۴۵۲/۶»

[۱۷۶] شرح اسماء حسنی

از: ناشناخته

موضوع: علوم غریبه

زبان: عربی و ترکی عثمانی

آغاز: «کتاب یشتمل علی أبواب محبات و قبول و تهایج نافعة إن شاء الله تعالی؛ باب تکتب هذه الأسماء ثلث ورقات بیاض یوم الأربعة و تحرقهم ... باب الحبّ و المجرب و تهیج الانسان من مکان إلى مکان اگر دلرسکه بر کشی بی‌قرار ایده‌سین یزغیل بو

طلسم سورکوک ... یا عزیز ۹۴ ساعت
مریخده مشغول اولان اولولر قاتنده عزیز اوله
و دشمنی مقهور اوله ...».

انجام: «... بو اسمه مشغول اولسون بوش
اولور ساعت عطارد در؛ یا جامع ۱۱۴
ساعات مشتریده مشغول اولان کمسنه هر نه
مرادی واريسه حاصل اوله تسير اکبردر
عاشق معشوقه ایرشدرر».

کتاب‌شناسی: رساله‌ی مختصری در بیان
تأثیرات برخی اسمای الهی است که با برخی
تعویذات و اشکال و رسوم علوم غریبه
مزوج شده است. این رساله به نظر می‌رسد
ناقص مانده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق،
نسخ و رقعه □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم
□ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □
تعداد برگ: ۱ (۶۷ب) □ تعداد کل سطور:
۲۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ اندازه
متن: ۱۹×۱۲ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: در انجام این نسخه برگ‌ی (۶۸
الف) از کتابی فقهی افتاده و پیش‌تر در میان
برگ‌های نسخه‌ی شماره‌ی «۴۴۶» بود که به
جهت هم قطع بودن با این نسخه، جهت
حفظ، به این نسخه الحاق گردید؛ برخی
عناوین آن چنین است: فصل کره استقبال

القبلة ... فی الخلاء و استدبارها ...، باب الوتر
و النوافل.

✱

شماره نسخه: «۴۵۳/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۳۷»

[۱۷۷] حاشیه الفوائد الضیائیة^۱ =

حاشیه شرح الکافیة لابن‌الحاجب

= حاشیه علی‌الجامی

از: ابواللیث محرم بن ابوالبرکات محمد بن
عارف زلی سیواسی قسطنونی صوفی خلوقی
(درگذشته به سال ۱۰۰۰هـ)^۲

موضوع: ادبیات عرب - نحو

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، صدر کتابه بالحمد له بعد
البسملة اقتداءً بالقرآن العظیم و تيمناً و تبرکاً
باللفظ الکريم فقال الحمد ... من حمد و یحمد
من باب علم یعلم و هو الوصف بالجميل علی
الجميل الاعتباری ...».

انجام: «... ۳» ناقص.

1. Brockelmann, C.; GAL: Bd. I, s. 304.

2. کتّاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۸، ص ۱۸۰؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲، ص ۵؛

3. انجام نسخه به جهت تلفیق با چند حاشیه‌ی دیگر، محل دقیق آن، مشخص نگردید و گویا ناقص

به شماره‌ی «۴۶۵۰» (کتابت سال ۱۲۸۰هـ)^۴ موجود است که به اشتباه به «شیخ محمدجواد بن محرم علی طارمی زنجانی» (د. ۱۳۲۵هـ)^۵ نسبت داده شده است^۶ و بدین وسیله، آن خطا تصحیح و استدارک می‌گردد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی و قرمز □ تعداد برگ: ۳ (۲ الف - ۴ الف) □ تعداد سطر: ۲۱ و باقی در هامش □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۱۷×۲۳ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۹×۱۴/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی ابلق و عطف تیماج قهوه‌ای فرسوده □ قطع: خشتی.

کتاب‌شناسی: تعلیقه‌ای بر کتاب مشهور الفوائد الضیائیة^۱ نورالدین عبدالرحمن بن احمد بن محمد دشتی اصفهانی شیرازی هروی متخلص به «جامی» (د. ۸۹۸هـ در هرات) از شروح مشهور کتاب الکافیة فی النحو، تألیف ابوعمر و جمال‌الدین عثمان بن عمر صعیدی مصری مالکی نحوی مشهور به «ابن حاجب» (د. ۶۴۶هـ) است. اسماعیل پاشا بغدادی در شرح احوال و آثار وی از این تعلیقه یاد نکرده است، اما از اثری با عنوان /عرب الفوائد الضیائیة یاد نموده که به احتمال ضعیف ممکن است با اثر مورد بحث متحد باشد! از این تعلیقه، نسخه‌هایی در کتابخانه‌ی سلطان محمود ثانی در قبرس^۲ و کتابخانه‌ی خدابخش خان بهادر در بانکی‌پور - هند^۳ موجود است. همچنین از این شرح نسخه‌ای در کتابخانه‌ی جامعة أمّ القرى در مکه‌ی مکرمه

4. کُنوی، محمد بن عثمان؛ احمد، هاشم عبدالواحد؛ فهرس جامعة أمّ القرى: ج ۳، ص ۱۹۸.
5. تهرانی، آقا بزرگ؛ طبقات أعلام الشيعة (القرن ۱۴هـ): ج ۱، ص ۳۳۹-۳۴۰؛ مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب: ج ۲، صص ۳۸۵-۳۸۶.
6. از برخی عبارات فهرست برمی‌آید که نام اثر در نسخه به صورت «حاشیة محرم علی الفوائد» آمده است و به نظر می‌رسد که فهرست‌نگار به اشتباه آن را بر اساس یک تشابه اسمی صرف، با نام پدر شیخ جواد، یعنی «محررعلی» از معجم المؤلفین، استخراج و در فهرست خویش با نام مؤلف ثبت نموده است!

مانده است!

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۳، صص ۱۶۲۴-۱۶۲۵.
2. ششن، رمضان؛ آلتان، مصطفی هاشم؛ ایزکی، جواد؛ فهرس المخطوطات الاسلامیة فی قبرص: صص ۳۶۷-۳۶۸.
3. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۵، ص ۳۶۴۲.

ویژگی‌ها: بخشی از این نسخه در متن و باقی آن در هامش به صورت چلیپا کتابت گردیده است. در هامش دو حاشیه‌ی دیگر به نحو مستقل کتابت گردیده است که در ادامه به معرفی آن خواهیم پرداخت. در برگی پیش از شروع متن (الف - ۱ب) ابیاتی به ترکی عثمانی با این مطلع نغز عاقل اولان همیشه کندویی دیوانه گسترر عشق آتشی‌نه کندویی پروانه گسترر! نوشته‌ها و اشکالی در طلسمات، توضیحی در ماده‌ی «شکر»، فرق بین «احد» و «واحد»، حدیثی نبوی (ص) و فوائد دیگر آمده است. نیز مهر گرد «حوضه ... اوغلرندر مصطفی ناظم کتبخانه‌سی ... ۱۲۳۹هـ» دیده می‌شود، همانگونه که پیش‌تر مکرر در این فهرست توضیح داده شده، این مهر، بایستی مهر یکی از کتابخانه‌های خصوصی قدیمی عثمانی (ترکیه) بوده باشد.

✱

شماره نسخه: «۴۵۳/۲»

[۱۷۸] حاشیه الفوائد الضیائیة = حاشیه شرح الکافیة لابن الحاجب = حاشیه علی الجامی = حاشیه ملا عصام

از: عصام‌الدین ابراهیم بن محمد بن

عرب‌شاه اسفراینی سمرقندی مشهور به «ابن عرب‌شاه» (درگذشته به سال ۹۴۴ یا ۹۴۵ یا ۹۵۱هـ)^۱

موضوع: ادبیات عرب - نحو

زبان: عربی

آغاز: «یا هادیاً لسالك مسالك محامدک و یا سامع لجامع مسائل محامدک اهدنا الصراط المستقیم هدایة کافیة لتسهیل ...».

انجام: «...»^۲ ناتمام.

کتاب‌شناسی: تعلیق‌های دیگری بر الفوائد الضیائیة تألیف نورالدین عبدالرحمن بن احمد بن محمد هروی متخلص به «جامی» (د. ۸۹۸هـ در هرات) است که با عناوین «قوله - قوله» نگارش یافته است و به تعبیر حاجی خلیفه «ردّ فیها علیه فی اکثر المواضع و ناقض مع المولی عبدالغفور [الاری]»^۳. از این حاشیه در این کتابخانه نسخه‌هایی به شماره‌های «۴۵۹۶»^۴، «۲۶۹/۱»^۵، «۷۰۸۹»^۶.

۱. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱، ص ۲۶؛ کحاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱، ص ۱۰۱.
۲. انجام نسخه به جهت تلفیق با چند حاشیه‌ی دیگر محلّ دقیق آن مشخص نگردید و گویا ناتمام مانده است!
۳. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۳۷۲.
۴. منزوی، احمد؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۲، ص ۲۹۵.

«۷۳۰۹»، «۱۳۱۸۳»^۲ «۳۵۱ط»^۲ و نگهداری می‌گردد. نسخه‌های متعددی از این حاشیه در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور موجود است.^۴ باید افزود که حاشیه‌ی ملا عصام در سال‌های ۱۲۳۳، ۱۲۵۶ و ۱۲۶۵ هـ در کلکته، در سال‌های ۱۲۳۵، ۱۲۵۶، ۱۲۷۶، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۹ و ۱۳۲۰ هـ در استانبول، در سال ۱۲۷۶ هـ در قاهره و نیز در سال ۱۳۰۷ هـ در قازان منتشر شده است.^۵

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی و قرمز □

تعداد برگ: ۳ (۲ الف - ۴ الف) □ تعداد سطر: در هامش □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: در هامش. ویژگی‌ها: این نسخه در هامش الفوائد الضیائیة مولی جامی کتابت گردیده است و گویا ناقم مانده است!

*

شماره نسخه: «۴۵۳/۳»

[۱۷۹] حاشیه حاشیه‌ی العصام علی الفوائد الضیائیة = حاشیه علی حاشیه ملاعصام علی الجامی = حاشیه حاشیه شرح الکافیة

از: ناشناخته

موضوع: ادبیات عرب - نحو

زبان: عربی

آغاز: «قوله یا هادیاً یا سالک مسالک محامدک نبّه بالخطاب علی أن جمیع المحامد راجع إلى الله تعالى و علی أنه قریب و إنما ناداه بما وضع للبعید...»
انجام: «...» □ ناقم.

کتاب‌شناسی: تعلیقه‌ای بر حاشیه‌ی الفوائد

1. حائری، عبدالحسین: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۰/۳، ص ۱۲۱۲.
2. صدراپی خویی، علی: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۲۵، صص ۱۰۰ و ۲۹۷؛ ج ۳۶، ص ۲۷۱.
3. طباطبائی (منصور)، محمد: فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۲۹۲.
4. قره‌بلوط، علی‌الرضا: معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۱، ص ۶۶.
5. سرکس، البان: معجم المطبوعات العربیة: ج ۲، ص ۱۳۳۱؛ صالحيه، محمدعيسى: المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع: ج ۱، صص ۶۴-۶۵؛ قره‌بلوط، علی‌الرضا: معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۱، ص ۶۶.

6. انجام نسخه به جهت تلفیق با چند حاشیه‌ی دیگر محل دقیق آن مشخص نگردید و گویا ناقم مانده است!

الضیائیة تألیف عصام الدین ابراهیم بن محمد بن عربشاه اسفراینی سمرقندی مشهور به «ابن عربشاه» (د. ۹۴۴، ۹۴۵ یا ۹۵۱ هـ) است که به اختصار به نقض و ابرام و رد و ایراد برخی عبارات محشی پرداخته است. در سرچشمه‌ها (منابع) و فهرست‌های در دسترس راقم، به نسخه‌ی دیگری از این تعلیقه دسترسی نیافتیم، جز اینکه چند تعلیقه‌ی دیگر بر حاشیه‌ی عصام، از کسانی همچون عبدالله بن زاهد بوسنوی (سده‌ی ۱۱ هـ)، محمد بن محرم استنکویی (سده‌ی ۱۱ هـ) و محمد کردانی سهرانی مشهور به ملازاده (د. ۱۰۷۰ هـ) نوشته شده است و دستنویس‌های آن در کتابخانه‌ی کوپریلی در استانبول گزارش شده است^۱ و به نظر می‌رسد حاشیه‌ی مورد بحث، با این آثار، منطبق بوده باشد؛ هر چند که در صورت دسترسی، بررسی متنی و تطبیقی این تعلیقات با هم، توصیه می‌گردد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲ هـ □ محل کتابت: نامعلوم

1. ششن، رمضان؛ ایزکی، جواد؛ آق‌پینار (آق‌کار)، جمیل؛ فهرس مکتبه کویریلی: ج ۳، صص ۲۶۲-۲۶۳.

□ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و قرمز □ تعداد برگ: ۳ (۲ الف - ۴ الف) □ تعداد سطر: در هامش □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: در هامش.

ویژگی‌ها: این نسخه در هامش الفوائد الضیائیة مولی جامی تألیف گردیده است و گویا ناقم مانده است!

✱

شماره نسخه: «۴۵۳/۴»

[۱۸۰] الفوائد الضیائیة فی حلّ

مشکلات الکافیة^۲ = شرح الکافیة

لابن‌الحاجب = شرح ملا جامی

از: ابوالبرکات نورالدین عبدالرحمن بن احمد بن محمد دشتی اصفهانی شیرازی هروی نقشبندی متخلص به «دشتی» و «جامی» (درگذشته به سال ۸۹۸ هـ در هرات)^۳

موضوع: ادبیات عرب - نحو

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لولیّه و الصلوة

2. حاجی خلیفه؛ کشف‌الظنون: ج ۲، ص ۱۳۷۲.
3. مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب: ج ۱، صص ۳۸۵-۳۹۱؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۳، ص ۲۹۶؛ کحّاله، عمرضا؛ معجم‌المؤلفین: ج ۵، ص ۱۲۲؛ بغدادی، اسماعیل‌باشا؛ هدیه‌العارفین: ج ۱، ص ۵۳۴.

علی نبیه و علی آله و أصحابه المتأدبیین
بآدابه؛ أمّا بعد فهذه فوائد وافیه محلّ الکافیة
للعلامة المشهور فی المشارق و المغرب الشیخ
ابن الحاجب ... نظمتهما فی سلك تقرير و سمط
التحریر للولد العزیز ضیاء الدین یوسف حفظه
الله سبحانه عن موجبات التلهّف و التأسّف
...».

انجام: «المفتوح ما قبلها تقلب ألفاً
كقولک فی اضربن اضربا تشبیهاً لها بالتنونین
فإنّ التنونین ... اللهم اجعل خاتمة أمورنا خیراً
و لاتلحق بنا من تبعه شرورنا خیراً أو اجعل
... صلّ علی من کلمه شفاعته فی و علی
آله و أصحابه و علی أولاده و علی من تبعهم
من زمرة أحبائهم؛ قد استراح من نکد
الانتهاض لنقل هذا الشرح من سواد إلى
البیاض العبد الفقیر عبدالرحمن الجامی وفقه
الله سبحانه ضحوة السبت الحادی عشر
من رمضان المنتظم فی سلك شهر سنة سبع
و تسعین و ثمانائة الهجرة النبویّة؛ تمّ».

کتاب شناسی: از شروح مشهور کتاب
الکافیة فی النحو، و به تعبیر دقیق تر کتاب
کافیة ذوی الأدب فی علم کلام العرب، تألیف
ابوعمر و جمال الدین عثمان بن عمر صعبی
مصری مالکی نحوی مشهور به «ابن حاجب»
(د. ۶۴۶هـ) است که جامی آن را در ۱۱
رمضان سال ۸۹۷هـ به نام پسرش

ضیاء الدین یوسف، گویا در هرات به انجام
رسانده است و به تعبیر حاجی خلیفه «لخص
فیه ما فی شروح الکافیة من الفوائد علی
أحسن الفوائد و أكملها مع زیادات من عنده
سمّاه الفوائد الضیائیة و هو المتداول الیوم و فی
شأنه اعتناء عظیم». این شرح که در السنه،
به شرح ملاجامی نیز شهرت داشته است، به
جهت اهتیت آن بیان مباحث نحوی در زبان
و ادبیات عرب، مورد توجه بسیاری از
دانشمندان علوم ادبی قرار گرفته و صدها
سال در مدارس به عنوان کتاب درسی
دانشجویان علوم اسلامی در عراق، هند،
ایران و افغانستان تدریس می شده است و بر
آن تعلیقات و حواشی متعدّدی نوشته اند که
حاجی خلیفه^۱ به برخی از آنها اشاره نموده
و نسخه هایی نیز از برخی حواشی در این
کتابخانه موجود است. از این شرح در
کتابخانه، نسخه های متعدّدی موجود است که
از آن جمله می توان به نسخه های جدید به
شماره های «۹۶۹۵»، «۸۳۶۴»، «۸۷۲۷»،
«۳۲۹ط»، «۱۰۵۴۲/۳»، «۳۰۱ط»،
«۸۵۱۵/۲»، «۸۱۶۲»^۲ و «۱۸۲۰۸»^۱ اشاره

1. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲،
صص ۱۳۷۲-۱۳۷۴.
2. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر
کتابخانه مجلس: صص ۵۹۳-۵۹۴.

نمود. باید افزود که شرح جامی در سال‌های ۱۲۵۷ در استانبول، در سال‌های ۱۲۶۵، ۱۲۷۱، ۱۲۷۴، ۱۲۷۵، ۱۲۸۰، ۱۲۸۲، ۱۲۹۵، ۱۲۹۷، ۱۳۱۴، ۱۳۱۸ و ۱۳۲۳ هـ در تهران، در سال‌های ۱۲۶۷، ۱۲۷۴، ۱۲۸۸ و ۱۳۱۰ هـ در تبریز، در سال‌های ۱۲۸۲ و ۱۳۰۷ هـ در لکهنو، در ۱۲۹۳ هـ در گانپور، در ۱۲۷۶ و ۱۲۸۷ هـ در بمبئی، در ۱۲۹۴ و ۱۳۴۰ هـ در قاهره، در سال ۱۸۹۰ م در قازان و جز آن‌ها، برخی به صورت سنگی و برخی دیگر، حروفی (سربی) منتشر شده است.^۳

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده ۱۲ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی و قرمز □ تعداد برگ: (۲ ب - ۱۵۴ الف) □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۱۵/۵ × ۱۰

1. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: صص ۱۳۳-۱۳۴.
2. احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیة فی شبه القارة: صص ۹۸-۱۰۰.
3. صالحیه، محمدعیسی؛ المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع: ج ۲، صص ۴۰-۴۱؛ سرکیس، الیان؛ معجم المطبوعات العربیة: ج ۱، ص ۶۷۳؛ مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی: صص ۶۸۱-۶۸۲.

سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و حاشیه‌نویسی زیادی در برگ‌های نخست دارد که تفصیل برخی از آن‌ها، پیش‌تر از نظر گذشت و بخشی دیگر نیز تعلیقاتی به عربی است که با نشان‌های «عبدالغفور و ...» نشانی دارد و برخی از تعلیقات نیز به زبان ترکی با لهجه‌ی عثمانی است. در انجام چند تاریخ تولّد و عروسی و ... مربوط به سال‌های ۱۱۵۵ و ۱۱۵۷ هـ و ... دارد.

✱

شماره نسخه: «۴۵۴»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۳۸»

[۱۸۱] ذکرى الشيعة فى أحكام

الشريعة

از: ابو عبدالله شمس‌الدین محمد بن مکّی
نبطی عاملی جزینی جبعی مشهور به «شهید
اول» (شهادت به سال ۷۸۶ هـ در دمشق)^۴

4. تهرانی، آقا بزرگ؛ طبقات أعلام الشيعة (القرن ۸ هـ): صص ۲۰۵-۲۰۷؛ مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ رجحانة الأدب: ج ۳، صص ۲۷۶-۲۷۸؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدية العارفين: ج ۲، ص ۱۷۱؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۷، ص ۳۳۰؛ کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفين: ج ۱۲، ص ۴۷.

موضوع: فقه شیعه (امامیه)

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذى شرع الاسلام فسَهّل للواردین و أوضح أعلامه للمرتادین ... أمّا بعد فهذا کتاب ... آوردت فيه ما صدر عن سيّد المرسلین بواسطة خلفاء المعصومین ممّا دلّ عليه الكتاب المبين و إجماع المطهرين و الحديث المشهور و الدليل المأثور تجديد المعاهد المعلوم و تأکید المعاهد المرسوم ... و تنظيمه مقدّمه و أقطاب أربعة؛ أمّا المقدّمه ففيها أشارات سبع: الأول الفقه لغةً الفهم و هو العلم أو جودة الذهن ...».

انجام: «... فيكون إنتفاء الزايد بطريق الأولى؛ تَمّت بعون الله تعالى و هو حسبي و نعم المولى و ليكن هذا آخر المجلّد الأوّل من كتاب ذكرى الشيعة و يتلوه إن شاء الله من المجلّد الثانى كتاب الزكوة؛ فرغ من يوم الثلاثاء، الأربع يقيناً من صفر ختم بالخير سنة ...^۱ سبعين و سبع مائة و الحمد لله ربّ العالمين و الصلوة على أفضل المرسلين محمد و عترته الطاهرين أجمعين».

کتاب‌شناسی: کتاب فقهی مشهورى با دیدگاه شیعی (امامیه اثني عشری) است که

در سال ۷۸۴هـ در یک مقدّمه و ۴ قطب و مقدّمه نیز در ۷ اشاره و هر قطب در چند مطلب، مبحث، مسئله، باب، فصل و ... تنظیم گردیده است. عناوین اقطاب چهارگانه‌ی این اثر فقهی ارزشمند، چنین است: القطب الأول: فی العبادات، القطب الثانى: فی العقود، القطب الثالث: فی الإيقاعات، القطب الرابع: فی السياسات. باید افزود که از این اثر در این کتابخانه نسخه‌های متعدّدی وجود دارد که از آن جمله می‌توان به نسخه‌های جدید به شماره‌های «۱۳۷ط»^۲ و «۱۶۳۵۴»^۳ اشاره نمود؛ نیز از ذکرى شهید ده‌ها نسخه در کتابخانه‌های داخلی و خارجی موجود است که از سوى پژوهشگر توانا آقای مختاری در *الشهيد الأول و حياته و آثاره*، دانشمند محقق دکتر مدرسى طباطبایی در *مقدمه‌ای بر فقه شیعه*، کتابشناس تلاشگر علیرضا قره‌بلوط^۴ و همچنین در پژوهش بزرگ مؤسسه‌ی آل البيت (ع) در اردن با عنوان *الفهرس الشامل للتراث العربی الإسلامی المخطوط: الفقه و*

2. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۳۸۴.

3. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی:

فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۸۰.

4. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۵، ص ۳۲۶۰.

1. به جهت چسبیدگی برگ‌ها، بخشی از کلمات

ساقط شده است!

أصوله و جز آن‌ها به تفصیل گزارش گردیده است. باید افزود که این اثر گرانسنگ نخستین بار در سال ۱۲۷۱-۱۲۷۲ هـ در تهران به صورت سنگی^۱ منتشر شده است که بعدها از سوی مکتبه بصیرتی در قم افست گردیده است.^۲

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده ۱۲ یا اوایل سده ۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۲۱۱ □ تعداد سطر: ۲۹ □ نوع کاغذ: فرنگی نازک نخودی آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۰×۱۶/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵×۲۲/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: ساغری مشکی، مجدول، ضربی با ترنج و سرترنج □ قطع: وزیری کوچک.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. هشت برگ آغازین نسخه به عمد یا سهو بر اثر رطوبت برخی کلمات آن محو شده است! در آغاز نسخه، سیاهه‌ای (فهرست مخطوط مختصر) حاوی نام ۲۶ کتاب

مربوط به «احمد بن محمدعلی» آمده است. در انجام روی برگی چند فرع فقهی درباره‌ی برخی نجاسات نوشته شده است. در انجام چند یادداشت و نیز بیتي به فارسی آمده است:

دل بی‌غم درین عالم نباشد

اگر باشد بنی آدم نباشد.

✱

شماره نسخه: «۴۵۵»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۳۹»

[۱۸۲] شرح المقدمة الجزرية^۳

از: عصام الدین (مصلح الدین) ابوالخیر احمد بن مصطفی بن خلیل بروسوی قسطنطنی مشهور به «طاش‌کویری زاده» (درگذشته به سال ۹۶۱ یا ۹۶۸ هـ در استانبول)^۴

موضوع: علوم قرآن - تجوید

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، سبحان الله و بحمدہ منزل

3. Brockelmann, C.; GAL: supp. Bd. II, s. 276.

4. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه‌العارفین: ج ۱،

ص ۱۴۳؛ قاموس الاعلام (سامی): ج ۴، ص ۲۹۸۵؛

کحاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۲، ص ۱۷۷؛

بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفلری: ج ۱،

ص ۳۴۶-۳۴۷.

1. مشار، خانباها؛ فهرست کتابهای چاپی عربی:

ص ۳۹۵؛ صالحیه، محمدعبسی؛ المعجم الشامل للتراث

العربی المطبوع: ج ۳، ص ۴۰۵.

2. رفاعی، عبدالجبار؛ معجم المطبوعات العربیة

فی ایران: ص ۴۹۸.

الكتاب على عبده ... فقد تطابقت ... أهل العلم وكافة أهل أرباب العرفان ... و من جملة ما لابد منه من تلاوته تجويد حروفه و تصحيح قراءته و كان آخر ما ألف في علم التجويد الأرجوزة ... للشيخ الوحيد ... شمس الدين ابوالخير محمد بن محمد بن محمد ابن الجزري ... قد اشتهر بين الناس شرح منسوب إلى ولد المصنف و لا ارتياب في عدم وفاية بالمقصود ... فالتمس متى بعض ... أن أشرح لها شرحاً حالياً ... شرعت في ذلك رجاءً ...».

انجام: «... و لنختم الكلام بالحمد لله الملك العلام ... و ما الشكوى إلى الله إلا من أملى المرید و الله يفعل ما يشاء و يحكم ما يريد رضيت بقضائه و اعترفت بآلائه فالحمد لله على توالی نوالی و الصلوة على نبیه محمد و آله و صحبه أجمعين؛ تمّت».

کتاب‌شناسی: شرحی بر المقدمة الجزریة^۱
اثر منظوم شمس‌الدین محمد بن محمد دمشقی
جزری عمری دمشقی مشهور به
«ابن الجزری» (د. ۸۳۳هـ)^۲ است. باید دانست

که از جمله شروح^۳ متداول و مشهور این ارجوزه، شرح فرزندِ ناظم، ابوبکر احمد (د. ۸۲۷هـ) با عنوان/المحواشی/المفهمه لشرح/المقدمه^۴ است و طاشکوبری زاده، چنان‌که در دیباجه‌ی شرح خویش می‌نویسد: «قد اشتهر بين الناس شرح منسوب إلى ولد المصنف و لا ارتياب في عدم وفاية بالمقصود ... فالتمس متى بعض ... أن أشرح لها شرحاً حالياً ... شرعت ...» این شرح را به درخواست و تقاضای جمعی از خلان و دوستان نوشته است. از این شرح در برخی کتابخانه‌های ایران و سایر کشورها، از جمله تونس، ترکیه، حجاز، مصر، بوسنی و هرزگوین، قبرس و ... نسخه‌های متعددی موجود است و از آن‌ها در برخی منابع^۵ گزارش‌هایی منتشر شده است. این اثر یک بار در سال ۱۳۰۳هـ در مکه‌ی مکرمه - حجاز به چاپ رسیده

3. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، صص ۱۷۹۹-۱۸۰۱.

4. از این شرح دو نسخه در کتابخانه‌ی مجلس، به شماره‌های «۵۹۸۷/۲» و «۱۲۱۵۵/۱۰» موجود است (بنگرید به: فهرست: ج ۱۷، ص ۳۶۲ و ج ۳۵، ص ۱۵۸).

5. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۱، ص ۵۴۰.

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۵، صص ۳۲۰۷-۳۲۰۸.
2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۲، ص ۱۸۷؛ کحاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۱، ص ۲۹۱.

است.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سال ۱۰۷۶هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۸۲ □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم آهار مهره شده □ اندازه متن: ۸/۵×۱۴/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵×۲۱ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با رئکش کاغذی ابلق و زیتونی □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. تعلیقات و حاشیه‌نویسی به عربی و ترکی با لهجه‌ی عثمانی با نشانی‌های «علی القاری، خطیبی، شرح جزری لعمر بن ابراهیم، مولانا، تعلیقات عبدالله افندی، شرح جزری لحاجی امام، شرح و ...» دارد. در آغاز ابیاتی به ترکی با لهجه‌ی عثمانی (گویا از عاشق پاشا) درباره‌ی لیلی و مجنون با مطلع:

مجنونه صوردیلر لیلا نیجولدی
لیلا گندی آدی دلدره قالدی
بنم گوگلم شمدی بر لیلا بولدی
یوزی لیلا که بن مولای^۲

نیز دعای ابوبکر، فایده‌ای طبّی از کتابی به نام *منافع الناس فی الطبّ*، در اینکه اطبای فرس و هند و روم متفقند بر این که امراض از شش امر، یعنی ۱. کثرت مباشرت، ۲. قلّت خواب روز، ۳. کثرت خواب شب، ۴. حبس بول، ۵. نوشیدن آب در نیمه شب، ۶. خوردن غذا روی غذا، متولّد می‌گردد که همراه ترجمه‌ی ترکی آن نوشته شده است. در برگ دوم نسخه تملّکی از سید مصطفی بن مصطفی در سال ۱۱۲۰هـ و نیز تملّک دیگری از سید حاج حافظ القراء حسن بن مصطفی خطیب جامع سلطان سلیم خان در تاریخ ۲۹ ذی القعدة ۱۲۹۹هـ آمده است. نیز نام اثر به صورت «هذا طاش کوبری زاده شرح جزری» ثبت شده است. آثار شدید رطوبت و نیز آفت جانوری بر فراز برگ‌ها و بخش شیرازه‌ی نسخه قابل مشاهده است. در انجام نسخه یک تملّک محو شده با نام «محمد بن عمر آغا» آمده است. در برخی برگ‌های میانی نیز به تناوب ابیاتی به ترکی آمده که از آن جمله دو بیت موجود در برگ (۱۰ب) است با مطلع:

عاشقی معشوقه واصل ایلین "هو" ذکریدر
طالبی مطلوبه واصل ایلین "هو" ذکریدر

1. صالحیه، محمدعیسی؛ المعجم الشامل للتراث

العربی المطبوع: ج ۳، صص ۴۷۹-۴۸۰.

2. یک کلمه خوانده نشد.

قلبه امراضی زائل قالوب تنوین ایسن
جانی جانانه واصل ایلین "هو" ذکریدر.

✱

شماره نسخه: «ز»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۴۰»

[۱۸۳] الإصباح فی شرح دیباجة

المصباح = إعراب دیباجة

المصباح = شرح دیباجة المصباح

از: ابوسعید سعدالدین مسعود بن عمر

تفتازانی حنفی مشهور به «ملاسعد تفتازانی»

(درگذشته به سال ۷۹۳هـ)^۱

موضوع: ادبیات عرب - نحو

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذی لا یبلغ کنهه

جاء و لا یحصی عدد نعمه عاد... و بعد فهذه

أوراق لإعراب دیباجة المصباح من غرائب

فوائد المفتاح و ابتداء أولاً بأیة من کتاب الله

تعالی تبرکاً و بیت من الأبیات ...».

انجام: «... من جهة العاملیة یلزم ثبوت

باب الخامس بالاستواء لا بالعقل تجوزه أن

یکون شیئاً آخر غیر الخامس؛ تمت الکتاب

بحمد الله و حسن التوفیق و الصلوة علی سیدنا
محمد و آله أجمعین».

کتاب‌شناسی: شرح دیباجة کتاب

نحوی المصباح فی النحو، تألیف ابوالفتح ناصر

بن عبدالسید بن علی مطرزی خوارزمی (د.

۶۱۰هـ)^۲ است که شارح در آن به جهت

تیمّن، به اعراب آیهی شریفه «ربّ ایّی لا

أملک إلا نفسی»^۳ پرداخته و سپس برای

ترغیب دانشجویان علم نحو نکاتی را در

چهار مطلب آورده است و پس از آن به

اعراب دیباجة کتاب مذکور و سایر مسایل

نحوی پرداخته است؛ وی در این اثر از برخی

مصادر، همچون شرح جمال الدین بر کشاف و

جز آن نیز یاد نموده است. از این اثر

دستنویس‌هایی در برخی کتابخانه‌های ایران^۵

2. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲،

صص ۱۷۰۸-۱۷۰۹.

3. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲،

ص ۴۸۸؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۷، ص ۳۴۸؛

کحّاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۳، ص ۷۱.

4. سورهی المائدة، آیهی ۲۹.

5. همچون کتابخانهی آیت الله العظمی مرعشی

(ج ۲۴، ص ۶۳)، نسخه‌ی شماره‌ی «۹۲۷۲/۱» که با

عنوان إعراب دیباجة / المصباح و با مؤلفی ناشناخته

معرفی شده است، که بدین وسیله تصحیح و استدراک

می‌گردد.

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲،

ص ۴۲۹؛ کحّاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۲،

ص ۲۲۸.

قبرس^۱، ترکیه، حجاز، مصر، آلمان^۲ و آمریکا^۳ نگهداری می‌گردد. ناگفته نماند که شرحی بر یکی از شروح دیباجه‌ی مصباح از سوی قاضی یعقوب بن سیدی علی بروسوی (د. ۹۳۰ یا ۱۰۳۱ هـ) نوشته شده است که در این کتابخانه، نسخه‌های آن به شماره‌های «۱۳۷۹۷»^۴، «۱۱۴۴۲»^۵ نگهداری می‌گردد و به نظر می‌رسد آن در واقع شرح و تعلیقه‌ای بر همین شرح مورد بحث بوده باشد؛ البته تردیدی نیست که باید بررسی بیش‌تری در این امر، صورت پذیرد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق، نسخ (دو قلم) □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۳۴ □ تعداد سطر: ۱۵-۱۶ □ نوع کاغذ:

1. ششن، رمضان؛ آلتان، مصطفی هاشم؛ ایزکی، جواد؛ فهرس المخطوطات الاسلامیة فی قبرص: صص ۳۵۲-۳۵۳.

2. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۵، ص ۳۶۵۹.

3. افشار، ایرج؛ دانش‌پژوه، محمدتقی؛ نشریه نسخه‌های خطی: دفتر ۱۱، ۱۳۶۲ ش، ص ۱۵۱.

4. صدرایی خویی، علی؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳۷، ص ۳۴۴.

5. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۴۹۴.

فرنگی سفید آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۴/۵ × ۶ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰ × ۱۳ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی کرم؛ عطف تیماج قهوه‌ای روشن □ قطع: رقی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. برگ‌ها مجدول به رنگ قرمز است. آثار رطوبت روی لبه‌ی برگ‌ها مشهود است.

✱

شماره نسخه: «۴۵۷»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۴۱»

[۱۸۴] کفایة المبتدی = الکفایة

از: تقی‌الدین محمد بن پیرعلی
بالکسیری برگوی مشهور به «برگلی» و
«پیرکلی» (درگذشته به سال ۹۸۱ هـ)^۶

موضوع: ادبیات عرب - صرف

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمین و الصلوة علی محمد و آله أجمعین و بعد فإن کل کلمة اشتقاقیة أن تجرّد ماضیه المفرد المذکر

6. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱، ص ۲۵۳؛ کخاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۹، ص ۱۲۳؛ بغدادی، اسماعیل باشا؛ هدیه العارفین: ج ۲، ص ۲۵۲.

الغائب عن حروف زائد یسمی مجرداً و أصلياً
و إن اشتمل علیه یسمی مزیداً فیہ ...».

انجام: «... و یعود اللام المحذوفة للجزء
فیهما مفتوحة بدخولهما نحو لیعزّون و لیرمینّ
و لیطوینّ و لم یعزّون و لم یرمینّ و لم یطوینّ؛
تمّت الكتاب».

کتاب‌شناسی: نسخه‌ای از این اثر،
پیش‌تر در همین مجموعه به شماره‌ی
«۴۳۹/۱» معرفی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: سیّد مصطفی کاتب زاده □ تاریخ
کتابت: اوایل سده‌ی ۱۳ هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و
مشکی □ تعداد برگ: ۲۰ □ تعداد سطر: ۱۹
□ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک آهار مهره
شده □ اندازه متن: ۶/۵×۱۴/۵ سانتیمتر □
اندازه جلد: ۱۲×۲۰ سانتیمتر □ نوع جلد:
مقوایی یک طرف با روکش کاغذی کرم و
لنگه‌ی دیگر سرمه‌ای؛ عطف تیماج قهوه‌ای
روشن □ قطع: رقعی □ رقم کاتب: «سوّده
أحقر الكتاب السید مصطفی کاتب‌زاده حامداً
لله تعالی و مصلیاً علی نبیّه»

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است. تعلیقات اندکی در هامش
برخی برگ‌ها قابل مشاهده است. در آغاز
نسخه یک مهر شش ضلعی محو شده و دو

مهر گرد، یکی محو شده و دیگری «ز حبّ ...
محمد ... طاهر ۱۲۲۶» و فی در انجام یک مهر
گرد «... ابن حاجی وهّاب ۱۲۰۸» دیده
می‌شود.

✱

شماره نسخه: «۴۵۸/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۴۲»

[۱۸۵] الاعتقادات و ألفاظ الکفر
(رسالة فی ...) = رسالة فی قول:
«اگر بندن کفر صادر اولدیسه» =
رسالة فیمن صدر عنه الکفر ثمّ
تاب هل یصحّ ذلک أم لا؟

از: تقی‌الدین محمد بن پیرعلی
بالکسیری برگوی مشهور به «برگلی» و
«پیرکلی» (درگذشته به سال ۹۸۱ هـ)

موضوع: عقائد

زبان: عربی و ترکی عثمانی

آغاز: «بسملة، الحمد لله علی عباده الذین
اصطفی؛ اعلم أنّ بعض الناس زعم أنّ قول
القائل "اگر بندن کفر صادر اولدیسه توبه
ایتدم دین اسلام گیردم" یوجب الشکّ فی
الإیمان و أنّه کفر و هذا مردود فإنّ صدق
الشرطیّة لایستلزم ...».

انجام: «... و قد اعترض بعض الملاحدة
علیها بأنّه یستلزم الشکّ فی الإیمان ... قال

بعض الكمّل و هذا الاعتراض إنكار الشمس وقت الضحى و ناش من الحسد ببيان طريق محمد و من عناؤه المکبة».

کتاب‌شناسی: رساله‌ی بسیار موجزی به عربی و ترکی با لهجه‌ی عثمانی است در اینکه اگر کسی بنا به دلائلی (همچون بکاربردن الفاظ کفر) کافر شده باشد و سپس توبه نماید، آیا توبه‌اش قبول است و ایمان وی برمی‌گردد یا نه؟ از این اثر نسخه‌هایی در کتابخانه‌های تونس، مصر و ترکیه موجود است که علیرضا قره‌بلوط^۱ گزارشی از برخی از آن‌ها بدست داده است. باید افزود که اثری مشابه، در فهرست دیجیتال^۲ کتابخانه‌ی دانشکده‌ی زبان و تاریخ دانشگاه آنکارا - ترکیه رساله‌ای با عنوان تحدید/الإیمان از مؤلفی با نام احمد الواعظ به شماره‌های «Müteferrik I, 580/VII» و «I, 364/V» موجود است که به نظر می‌رسد در ادامه، با رساله‌ی مورد بحث جدا می‌شوند؛ البته برای نظر نهایی، باید روی هر دو متن - در صورت دسترسی - بررسی تطبیقی صورت گیرد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □ نام کاتب: صفی بن علی □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۱ (۲ب) □ تعداد کلّ سطور: ۲۶ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □ اندازه متن: ۱۳×۹ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۵/۱۹×۱۴ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کرم با عطف (ناقص) تیماج قهوه‌ای با لبه برگردان (طلبه) فرسوده □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: «کتبه صفی ابن علی».

ویژگی‌ها: آثار رطوبت بر فراز برگ نسخه دیده می‌شود. پیش از آغاز متن، فوایدی همچون یک بیت شعر فارسی (یار بد، بدتر بود ...)، بیان کتب امانتی نزد مالک نسخه، که از کسانی همچون عثمان افندی، قوافلی ملا محمد، احمد افندی، حمامچی زاده حافظ افندی و ... گرفته شده است؛ فایده‌ای در واژه «حمد» و مفهوم دقیق آن که به ترکی نگاشته شده است، نکته‌ای ادبی و تفسیری از شرح تعریفات و عصام و ... آمده است.

✱

شماره نسخه: «۴۵۸/۲»

[۱۸۶] [مفاهیم بعض العلوم]

از: ناشناخته

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۴، ص ۲۹۸۸.

2. Ankara Üniversitesi Yazma Eserler Kataloğu.

موضوع: دانشنامه

زبان: عربی

آغاز: «اعلم أن علم العربية المسمى بعلم الآداب علم يحترز به عن الخلل في كلام العرب لفظاً أو كتابةً و ينقسم على ما صرحوه به اثنتي عشر قسماً منها أصول هي العمدة في ذلك الاحتراز و منها فروع؛ أمّا الأصول فالبحث فيها إمّا عن المفردات من حيث جواهرها و مادتها فعلم اللغة أو من حيث صورها و هيأتها فعلم الصرف ...».

انجام: «... اعلم أنه قد يعرف الشيء بإحدى العلل الأربع ... كما يقال أنه إناء يشرب فيه الماء ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: مجموعه‌ای از فوائد کوتاه و پراکنده، امّا ارزنده و مهمّ، در تبیین مفاهیم، جایگاه و موضوعات علوم مختلف، از ادبیات عرب، منطق، فلسفه، هندسه، حساب و سایر علوم است که به نقل از آثاری همچون شرح مفتاح، التعریفات، الکشاف و ... نوشته شده است. در این رساله‌ی موجز، مفاهیمی همچون «الحکم، الأمی، الفصل، الإجمال، التسامح، المتن، القانون و ...» توضیح داده شده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ و نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲ هـ □ محل کتابت: نامعلوم

□ عنوان‌ها و نشانی‌ها: نامعلوم □ تعداد برگ: ۱ (۳ الف) □ تعداد کلّ سطور: ۳۱ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □ اندازه متن: ۱۲×۱۷/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: آثار رطوبت بر فراز برگ نسخه دیده می‌شود. بر بالای برگ (۳ب) فایده‌ای در «مجاز المجاز» به نقل از /لاتقان الامام الطوسی دیده می‌شود.

✱

شماره نسخه: «۴۵۸/۳»

[۱۸۷] الشمسیّة فی القواعد

المنطقیّة^۱ = الرسالة الشمسیّة

از: نجم‌الدین ابوالحسن عمر بن علی کاتبی قزوینی مشهور به «دیران» (درگذشته به سال ۶۷۵ هـ)^۲

موضوع: منطق

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، المقالة الثانية في القضايا و أحكامها و فيها مقدّمة و ثلثة فصول أمّا المقدّمة ففي تعريف القضية و أقسامها الأولىة القضية قول يصحّ أن يقابل ... الفصل الأوّل في

1. حاجی‌خليفة؛ كشف‌الظنون: ج ۲، ص ۱۰۶۳.

2. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۴، ص ۳۱۵؛

کحّال، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۷، ص ۱۵۹؛ بغدادی،

اسماعیل‌پاشا؛ هدیه‌العارفین: ج ۱، ص ۷۱۳.

الحملیّة و فيه أربعة مباحث ...».

انجام: «... الفصل الثالث فی أحكام القضايا و فيها أربع مباحث البحث الأول فی التناقض حدّوه بأنّه ... و إنّ تقيض المطلقة العامّة هو الدائمة تحقّقت أنّ تقيضها أمّا الدائمة المخالف و الدائم الموافق و إنّ كانت جزئیّة ...» ناتمام.

کتاب‌شناسی: رساله‌ای موجز و مشهور در علم منطق است که از سوی کاتبی قزوینی، از شاگردان مبرز علامه خواجه نصیرالدین طوسی (د. ۶۷۲هـ)، در یک مقدمه و سه مقاله و یک خاتمه به نام خواجه شمس‌الدین محمد نوشته شده است. این رساله به جهت دقت و ایجاز مورد عنایت و توجّه دانشمندان و دانشجویان علوم اسلامی قرار گرفته و سال‌ها در مدارس اسلامی به عنوان کتاب درسی تدریس می‌شده است و در این دوران، بر آن شروح و تعلیقات متعدّدی نوشته شده که مهمترین آن‌ها تحریر القواعد / المنطقیه تألیف قطب‌الدین محمد بن محمد رازی تحتانی بویه (د. ۷۶۶هـ) است. مشهورترین حاشیه‌ی آن نیز تعلیقه‌ی میر سید شریف جرجانی (د. ۸۱۶هـ) است که از سوی دانشمندان علم منطق، بر آن حواشی و

تعلیقات متعدّدی نوشته‌اند که حاجی خلیفه^۱ گزارشی از آن‌ها ارائه داده است. از این اثر نسخه‌های دستنویس متعدّدی در این کتابخانه موجود است که از آن جمله می‌توان به نسخه‌های جدید به شماره‌های «۸۸۷۵/۶»، «۱۴۵۹۰/۵۹»^۲ و «۱۸۷۹۵»^۳ اشاره نمود. این اثر در سال ۱۲۶۳هـ در استانبول، ۱۸۱۵م در کلکته و نیز در سال ۱۸۹۴م به صورت چاپ سنگی در تاشکند چاپ شده است.^۴ ناگفته نماند که این نسخه تنها مشتمل بر مقاله دوم تا بخشی از بحث اول از فصل سوم آن می‌باشد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ مایل به ثلث (عناوین نستعلیق) □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى درشت □ تعداد برگ: ۳ (۳ب - ۵ الف) □ تعداد سطر: ۲۸ □ نوع کاغذ: فرنگی

1. حاجی خلیفه؛ کشف‌الظنون: ج ۲، صص ۱۰۶۳-۱۰۶۴.
2. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۵۲۲.
3. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۸۳.
4. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیّة: ج ۲، ص ۱۵۳۸.

نخودی نازک □ اندازه متن: ۱۷/۵×۱۲/۵ ساتیمتر.

ویژگی‌ها: دارای اندکی حاشیه‌نویسی با نشان «عصام» است. آثار رطوبت بر فراز برگ‌ها دیده می‌شود. پس از انجام در برگ (۶ الف) دو بیت شعر عربی دیده می‌شود. نیز در برگ‌های (۷ الف) و (۸ الف)، یک مهر گرد «... اوغلرندن مصطفی ناظم کتبخانه‌سی ... ۱۲۳۹... حوضه» آمده است.

✱

شماره نسخه: «۴۵۸/۴»

[۱۸۸] المختصر فی شرح التلخیص
= مختصر المعانی فی شرح
تلخیص المفتاح = شرح تلخیص
المفتاح = المختصر للسعد علی
التلخیص = تلخیص المعانی

از: ابوسعید سعدالدین مسعود بن عمر
تفتازانی حنفی مشهور به «ملاسعد تفتازانی»
(درگذشته به سال ۷۹۳هـ)^۱

موضوع: ادبیات عرب - بلاغت
زبان: عربی

آغاز: «بسملة، نحمدک یا من شرح
صدورنا لتلخیص البیان فی إیضاح المعانی و
نور قلوبنا بلوامع التبیان من مطالع المثانی ...
أما بعد فیقول العبد ... قد شرحت فیما مضی
تلخیص المفتاح و أغنیته بالاصباح عن
المصباح ... ثم رأیت جمع کثیر من الفضلاء ...
یسئلونی صرف الهمة نحو اختصاره و
الاقتصار علی بیان معانیه ... سعد الزمان و
ساعد الإقبال ... جلال الحق و الدین
أبوالمظفر السلطان محمود جانی بک خان خلد
الله سرادق عظمته ... و الحمد هو الثناء
باللسان علی قصد التعظیم ...».

انجام: «... يظهر ذلك بالتأمل مع التذکر
لما تقدّم من الأصول و القواعد المذكورة ...
إنّ کلاً منها وقع موقعه بالنظر إلى مقتضیات
الاحوال و إنّ کلاً من الصور بالنسبة إلى
المعنی الذی یتضمّنه مشتملة علی لطف الفاتحة
و منطوية علی حسن الخاتمة و الله أعلم
الحمد لله علی التمام ...».

کتاب‌شناسی: از این اثر نسخه‌ای
پیش‌تر در همین مجموعه به شماره‌ی
«۴۲۲/۲» معرفی گردید و سه نسخه‌ی دیگر
نیز در صفحات آتی همین جلد از فهرست، به
شماره‌های «۴۸۵»، «۴۸۸» و «۵۰۹» معرفی
خواهد گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه‌العارفین: ج ۲،
ص ۴۲۹؛ کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۲،
ص ۲۲۸.

کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۳۹ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان ها و نشانی ها: مشکى و قرمز □ تعداد برگ: ۱۸۹ (۸ ب - ۱۹۶ الف) □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک و ضخیم □ اندازه متن: ۷×۱۴ سانتیمتر □ رقم کاتب: «قد وقع الفراغ من هذه النسخة في أوائل شهر رمضان يوم الثالث بعد الظهر سنة ۱۱۳۹ هـ».

ویژگی ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. حاشیه نویسی نسبتاً زیادی در هامش و بین سطور با نشان های «شرح، خطائی، شیخ، ج، ابوالقاسم، مطول، حاشیه، حاشیه الجلال علی تهذیب المنطق، فیض الله، حسن چلبی، قاضی قدس سره و ...» دارد. در انجام مهر گرد «... اوغللرندن مصطفی ناظم کتبخانه سی ... ۱۲۳۹... حوضه» آمده است. روی برگ (۱۹۷ الف) یک یادداشت به زبان ترکی در خصوص تولد سلطان سلیم بن سلطان مصطفی عثمانی در سال ۱۱۷۵ هـ آمده است: «بک یوز یتمش بش سنه سنک جمادی الاولینک بشنجی گونی سلطان مصطفانک اوغلی سلطان سلیم دنیایه گلمشدر حق تعالی خیری پادشاه ایلیه آمین».

*

شماره نسخه: «۴۵۹»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۴۳»

[۱۸۹] مختصر غنیة المتملى فی شرح منية المصلی = مختصر شرح منية المصلی و غنیة المبتدی = الحلبي الصغير = الشرح الصغير للحلبی = صغيری شرح منية المصلی

از: برهان الدین ابراهیم بن محمد بن ابراهیم حلبی قسطنطنی (درگذشته به سال ۹۵۶ هـ در استانبول)^۱

موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذى جعل العبادة مفتاح السعادة و مطمح السيادة و ملمح الحسنی و الزیادة ... و بعد فيقول المفتقر إلى رحمة ربّه الغنى ... قد كنت شرحت كتاب منية المصلی شرحاً و سميته بغنية المتملى، لكن رأيت فيه بعض الإطالة التي ربما أوجبت للمبتدئين و القاصرين ... قال المصنف رحمة الله تعالى بسم الله الرحمن الرحيم تيمناً و تبركاً و اقتداءً ...».

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدية العارفين: ج ۱،

ص ۲۷؛ قاموس الاعلام: ج ۱، ص ۵۶۸؛ كخاله،

عمر رضا؛ معجم المؤلفين: ج ۱، ص ۸۰.

انجام: «... نسل الله تعالى حسن العاقبة
...إله خير مسئول و أكرم مأمول و له الحمد
أولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً و سرّاً و علانية
على كل حال ... الحمد لله رب العالمين؛ تمت».

کتاب‌شناسی: نسخه‌ای از این اثر،
پیش‌تر در همین مجموعه به شماره‌ی «۴۲۵»

معرفی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری

□ نام کاتب: عبدالله بن ولی آقشهری □

تاریخ کتابت: سال ۱۱۲۳ هـ □ محل کتابت:

نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و

مشکی □ تعداد برگ: ۲۳۱ □ تعداد سطر:

۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ اندازه

متن: ۶/۵×۱۳/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد:

۱۳/۵×۲۰/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج

قهوه‌ای مایل به زرشکی تیره مجدول، با ترنج

ضربی زمینه گل و بوته محو شده؛ عطف و

مغزی تیماج قهوه‌ای (ترمیم واحد مرمت و

آسیب‌شناسی کتابخانه‌ی مجلس) □ قطع:

رقعی □ رقم کاتب: «قد وقع الفراغ عن تحریر

هذه النسخة الشريفة عن يد العبد الضعيف

أحوج العباد عبدالله الأفشهری فی وقت بین

الصلاتین فی شهر ربیة الآخر فی يوم السبت فی

سنة ثلث و عشرين و مائة بعد الألف غفر الله

له و لوالديه و أحسن إليها و إليه ... الحمد لله

بسبب اتمام هذه الحواشی قد أجدت جداً كثيراً

على ما كان سبب جدی إلا رضاء الله و لكن
لا يغفل أن فی [ال]نسخة التي كتبت منه كان
أكثر حواشيه سقامة! غفر الله لمن رأى سقامته
و يحمل كاتبه على الصلاح و يصلح سقامته؛
أن الحقیر الفقیر عبدالله بن ولی الاقشهری؛ تمّ
... حاشيته فی أربعة أشهر ... سنة ۱۱۲۳».

ویژگی‌ها: این نسخه‌ی نفیس در حاشیه

تصحیح گردیده و نیز مقابله گردیده است؛

نشان بلاغ در برخی برگ‌ها همچون برگ

(۱۸ الف و ۵۶ الف) مشاهده می‌گردد.

تعلیقاتی به ترکی و حاشیه‌نویسی با

نشان‌های «کبیر، ۳، ۱۲، شرح کبیر، جواهر،

اح، و ...» به عربی دارد. نسخه در آغاز

دارای یک سرلوح طلایی کاملاً سبک ترکی

با زمینه‌ی طلایی و گل و بوته‌ی الوان و

جداول طلا، مشکی و قرمز است. برگ‌ها

مجدول به قرمز و دارای کمند کشی به رنگ

قرمز است. آثار شدید رطوبت بر فراز و

پایین برگ‌ها مشاهده می‌گردد که در برخی

موارد و صفحات پایانی، متن و حواشی

ناخوانا شده است. عبارت «یا کبیج» در

آغاز نسخه آمده است. فهرستی از مطالب

کتاب در آغاز در برگ (۱ب) دیده می‌شود.

✱

شماره نسخه: «۴۶۰»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۴۴»

[۱۹۰] ملتقى الابحر فى الفروع
الحنفية^۱

از: برهان الدين ابراهيم بن محمد بن
ابراهيم حلبى قسطنطينى (درگذشته به سال
۹۵۶هـ در استانبول)^۲

موضوع: فقه اهل سنت (حنفى)

زبان: عربى

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذى وفقنا للتفقه
فى الدين الذى هو حبله المتين وفضله المبين و
ميراث الأنبياء و بعد فيقول المفتقر إلى
رحمة ربه الغنى ... قد سألتى بعض طالبى
الاستفادة أن أجمع له كتاباً يشتمل على
مسائل القدورى و المختار و الكنز و الوقاية
بعبارة سهلة غير مغلقة فأجبتة إلى ذلك و
أضفت إليه بعض ما يحتاج إليه من مسائل
المجمع و نبذة من الهداية و صرحت بذكر
الخلاف بين أئمتنا و قدّمت من أقاويلهم ما هو
الأرجح ... كتاب الطهارة قال الله يا أيها الذين
آمنوا إذا قمتم إلى الصلوة ... ففرض الوضوء
غسل الأعضاء الثلاثة و مسح الرأس و الوجه
ما بين قصاص الشعر و أسفل الذقن و

شحمى الأذنين فيفرض غسل ما ...».

انجام: «... و الغراء على شىء منهما
فطرح نصيبه من الصحيح و الديون و قسم
الباقى على سهام من بقى أو ديونهم؛ قال
الفقيه هذا آخر ملتقى الأبحر و لم آل فى عدم
ترك شىء من مسائل الكتب الأربعة و
ألتمس من الناظر فيه إذا اطلع على الإضلال
شىء منها أن يلحقه بحلّه فإنّ الإنسان محلّ
النسيان ... هو حسبي و نعم الوكيل».

کتاب‌شناسی: متن فقهی مشهور و
مقبولی نزد اهل سنت حاوی تمامی مسائل
فقه بر مبنای حنفیان است و تألیف در روز
سه شنبه ۱۳ ماه رجب المرجّب سال ۹۲۳هـ
به پایان رسیده است. حاجی خلیفه در
توصیف این اثر و وجه مقبولیت آن می‌گوید:
«جعلہ مشتملاً على مسائل القدورى و
المختار و الكنز و الوقاية، بعبارة سهلة و
أضاف إليه بعض ما يحتاج إليه من مسائل
المجمع و نبذة من الهداية و قدم من أقاويلهم ما
هو الأرجح و آخر غيره و اجتهد فى التنبيه
على الأصحّ و الأقوى و فى عدم ترك شىء
من مسائل الكتب الأربعة و لهذا بلغ صيته فى
الآفاق و وقع على قبوله بين الحنفية الاتفاق
...». این اثر فقهی به جهت اهمیت و اشتغال
آن به تمامی ابواب فقه و نیز سبک نگارش
آن، در سال‌های پیشین مورد توجه

1. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۸۱۴.

2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱،

ص ۲۷؛ سامی، شمس‌الدین؛ قاموس الاعلام: ج ۱،

ص ۵۶۸؛ کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱، ص ۸۰.

انضمام متن عربی آن به سال ۱۸۸۲م در
مرسیلیا به چاپ رسیده است.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ و نسخ
تحریری (دو قلم) □ نام کاتب: نامعلوم □
تاریخ کتابت: سده ۱۲هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و
مشکی □ تعداد برگ: ۲۱۰ □ تعداد سطر:
۱۵ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک آهار
مهره شده □ اندازه متن: ۷/۵×۱۳/۵
سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۴×۲۰/۵ سانتیمتر
□ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای فرسوده؛ با عطف
تیماج مشکی و دارای لبه برگ برگردان
فرسوده □ قطع: رقعی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است و تعلیقات و حاشیه‌نویسی به
عربی و ترکی با نشان‌های «شرح، ابن‌ملک،
۱۲، صدرالشریعة، عطا رحمة الله علیه و ...»
دارد. در آغاز روی برگ‌های (۱ الف - ۳ ب)
ابیاتی به ترکی با لهجه‌ی عثمانی با مطلع:

ای صنم معجز یوزنده مو نه استر بلمزم
تیر مژگان نرگس جادو نه استر بلمزم،

یک مهر هشت ضلعی «روز محشر از
رسول مجتبی ...»، یک فایده در طریق مرگب

دانشمندان اهل سنت قرار گرفته و شروح و
تعلیقات متعددی بر آن نوشته‌اند که حاجی
خلیفه^۱ گزارشی از آن‌ها ارائه داده است. از
ملتقی الأبحر نسخه‌های چندی در این
کتابخانه موجود است که از آن جمله می‌توان
به نسخه‌ی شماره‌ی «۱۳۷۸۷»^۲ اشاره نمود. از
این اثر نسخه‌های دستنویس متعددی در
دست است که علیرضا قره بلوط در معجم
التاریخ (ج ۱، صص ۸۱-۸۲) گزارشی از
آن‌ها بدست داده است. در سرچشمه‌ها
(منابع) از کتاب ملتقی الأبحر چاپ‌های
متعددی گزارش گردیده است که می‌توان به
چاپ‌های استانبول در سال‌های ۱۲۵۲،
۱۲۵۸، ۱۲۶۴، ۱۲۶۵، ۱۲۷۱، ۱۲۷۴،
۱۲۷۸ و ۱۲۸۸هـ؛ بولاق - مصر در سال
۱۲۶۳هـ بمبئی به سال ۱۲۷۸هـ و جز
آن‌ها^۳ اشاره نمود. گفتنی است که بنا به
گفته‌ی الیان سرکیس این اثر همچنین همراه
شرح شیخی‌زاده از سوی خاورشناس سوفیر
(H. Sauvaire) به فرانسوی ترجمه و به

1. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲،
صص ۱۸۱۴-۱۸۱۵.

2. صدرایی خویی، علی: فهرست کتابخانه مجلس:
ج ۳۷، ص ۳۳۱.

3. احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیة فی شبه
القارة: ص ۴۶۴.

4. سرکیس، الیان؛ معجم المطبوعات العربیة: ج ۱،
ص ۱۳.

سازی، نعت رسول (ص) در انجیل با ترجمه‌ی ترکی، حرز برای رفع طاعون با تاریخ ۱۷۷۳هـ: «بسم الله الرحمن الرحيم،

لی خمسة إطفأ بهم حرّ الوباء الحاطمة المصطفی و المرتضی و ابناهما الفاطمة».

چند نام که باید اسامی مؤلفین بوده باشند: «حلبی منلا محمد، خلیل افندی زاده نعمت الله، حاجی افندی شاهی، سراج زاده حلبی، حاجی صالح اوغلی ملا خلیل، نایب حسن افندی»، دعایی قدسی، دعای ایام ماه رجب، دعای حفظ، فایده‌ای ارزشمند در واحدها و مقادیر که همراه ترجمه‌ی ترکی آن نوشته شده است. در برگ (۳ب) صورت یک سند به زبان ترکی عثمانی مربوط با موضوع «تعیین حدود یک نهر و معبر عمومی» گویا مربوط به منطقه‌ی قرچورن که در آن نام محمدپاشا نیز آمده است. تاریخ این سند سال ۱۱۶۱هـ می‌باشد. فهرست این کتاب بین برگ‌های (۴ الف - ۷ب) آمده است. روی برگ (۴ الف) مهر هشت ضلعی «روز محشر از رسول مجتبی ...» و دو مهر بیضی «پیرو دین محمدیوسف» دیده می‌شود.

روی برگ‌های (۸ الف - ۹ الف) فوائدی از جمله حکم شرعی کسی که طالب علمی را به همار یا خنزیر متّصف دارد! فتوایی از سمرقندی با استناد به حدیثی منسوب به

حضرت رسول (ص) در عدم جواز طرح قشر بطیخ «لأنه مكتوب في قشره لا إله إلا الله محمد رسول الله»، روایتی نبوی در روا نبودن شکستن نان با یک دست، چند فتوا از خلاصة الفتاوی و المصباح، فایده‌ای در تعداد سوره (۱۱۴) و آیات (۶۶۶۶) و کلمه (۷۷۷۰۰) و حروف (۳۲۴۶۹۰) به ترکی؛ فایده‌ای در عمر برخی حیوانات به نقل از کتاب الباء، دو فرع فقهی، دو بیت در مدح ابوحنیفه به ترکی، ایام هفته به عربی (السبت، الاحد، ...)، به فارسی (شنبه، یکشنبه، ...) و ترکی (جمعه ارته‌سی، بازارگون، ...) و ... دیده می‌شود. نیز بر فزار برگ (۹ب) یک بیت شعر ترکی آمده است. مهر بیضی «پیرو دین محمدیوسف» بر روی برگ (۹ب) نیز تکرار شده است. بر فراز برخی برگ‌ها اشعاری به ترکی با لهجه‌ی عثمانی با مضامینی عاشقانه آمده که از آن جمله این ابیات است:

بودر رسم، بودور قانون ازلدن

وفا گلمز ایش هرگز گوزلدن

...

لعل شیرین ایله جانا، سن که آدم جانی سن

صوردغم عیب ایلمه کمنک جانانی سن

...

یاردین بر بوسه الدوم داخی قلدم طلب

گل‌کیمی گلدی دیدی آدم طمع کارا و لمسون.
 آثار اندک رطوبت بر فراز و کناره‌های
 برگ‌ها مشاهده می‌گردد. در انجنامه‌ی نسخه
 تاریخ وفات مؤلف چنین آمده است: «توفی
 المرحوم ليلة الاثنين في ليلة العشرين من آخر
 الربيعين سنة خمس و خمسين و تسعمائة سنة
 ۹۵۵»، نیز تلمک «ولی بن علی بن مصطفی»
 با تاریخ ۱۱۴۹ هـ همراه ابیاتی به ترکی دیده
 می‌شود. در برگ‌های (۲۱۳ الف - ۲۱۶
 الف) فوایدی ارزشمند، همچون صورت یک
 خطبة النکاح به ترکی و عربی آمده که برخی
 عبارات آن چنین است: «الحمد لله الذي أمرنا
 بالنکاح ... اللهم اجعل بينهما ألفة ... باعث
 تحریر تمسک بودر که الله تعالی حضرتلرینک
 امری بیغمبر علیه الصلوة و السلامک شرعی
 ... فاطمه بنت خلیل چاویش نام بکر بالغه
 احمد بن مصطفی کتخدایه یدی یوز یگر می
 غروش مهر معجل و مؤجله سبيله عقد نکاح
 ایدوب ... آلتی یوز غروش معجل تسلیم
 اولنوب یوز یگر می غروش باقی قالمشدر
 تحریراً فی غرة جمادی الآخر سنة ستین و
 مائة و ألف». در همین برگ‌ها دعای ختم
 قرآن کریم، چند فتوا و فرع فقهی، به عربی و
 ترکی و ... نیز آمده است.

*

شماره نسخه: «۴۶۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۴۵»

[۹۱] أنوار التنزیل و أسرار

التأویل = تفسیر البیضاوی

از: ناصرالدین ابوسعید عبدالله بن عمر
 بن محمد بیضاوی شیرازی مشهور به «قاضی
 بیضاوی» (درگذشته به سال ۶۸۲، ۶۸۵،
 ۶۹۱، ۶۹۲ یا ۶۹۶ هـ در تبریز)^۲

موضوع: تفسیر اهل سنت

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، عمّ يتساءلون أصله عن
 ما فحذف الألف كما مرّ و معنى هذا الاستفهام
 تفخيم شأن ما يتساءلون عنه كأنه لفخامته
 خفی جنة فيسأل عنه و الضمير لأهل مكة
 كانوا يتساءلون عن البعث فيما بينهم أو
 يتساءلون الرسول ...».

انجام: «... من الجنة و الناس، بیان
 للوسواس أو الذی أو متعلق بیوسوس ... یعمّ
 الثقلین عن النبی علیه السلام من قرء سورة
 الموعودتين فكأما قرء الكتب الذی أنزل الله
 تعالی؛ الحمد لله علی التوفیق و نستعين بالله».

کتاب‌شناسی: نسخه‌ای از این اثر

1. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۱، ص ۱۸۶.

2. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۴، ص ۱۱۰؛

کحّاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۶، صص ۹۷-۹۸؛

بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱، ص ۴۶۲.

پیش‌تر در همین مجموعه به شماره‌ی «۴۴۷/۱» معرفی گردید. باید افزود که نسخه‌ی حاضر تنها حاوی جزء سیم است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ (دو قلم) و نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر ماه رمضان المبارک سال ... (سده‌ی ۱۲هـ) □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۸۳ □ تعداد سطر: ۱۰ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید ضخیم و نازک □ اندازه متن: ۱۰ و ۲۰ □ اندازه جلد: ۱۵/۵×۲۱/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی فرسوده و آفت دیده با روکش کاغذی ابلق متمایل به کرم با عطف پارچه فرسوده □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: «قد وقع الفراغ من [ال]نسخة الشريفة في أواخر رمضان شريف»!

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و نیمه‌ی نخست کتاب، دارای حاشیه‌نویسی و تعلیقاتی با نشان‌های «شیخ زاده، عصام، ابوالسعود، شهاب، ۱۲، سراسنی، حیدر الجزری، سعدی چلبی، مدارک و ...» است. آثار شدید رطوبت روی برگ‌ها عملاً استفاده‌عادی از این اثر را منتفی نموده است! برگ‌ها به جهت رطوبت پوسیده شده و نیاز به ترمیم جدی دارد. روی برگ‌ها، علاوه بر رطوبت، آثار آفت جانوری نیز مشهود است؛

برخی برگ‌های به صورت غیر فنی و صّالی گردیده است.

✱

شماره نسخه: «۴۶۲»
شماره ثبت: «۲۱۰۸۴۶»

[۱۹۲] شرح العقائد النسفیّة

از: ابوسعید سعدالدین مسعود بن عمر تفتازانی حنفی مشهور به «ملاسعد تفتازانی» (درگذشته به سال ۷۹۳هـ)^۱

موضوع: عقائد

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله المتوحد بجلال ذاته و کمال صفاته المقدّس فی نعوت الجبروت عن شوائب النقص و سماته و الصلوة علی نبیه محمد المؤید ... و بعد فإنّ مبنی علم الشرايع و الأحکام و أساس قواعد عقائد الإسلام هو علم التوحيد و الصفات الموسوم بالكلام المنجی عن غياهب الشکوک و ظلمات الأوهام و أنّ المختصر المسمی بالعقائد للإمام الهمام نجم الملة والدين عمر النسفی فحاولت أن أشرحه شرحاً يفصل مجملاته و يبين مفضلاته ... هو حسبي و نعم

۱. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲، ص ۴۲۹؛ کخاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۲، ص ۲۲۸.

الوكيل؛ أعلم أنَّ الأحكام الشرعيَّة منها ما يتعلَّق بكيفيَّة العمل و يسمَّى اعتقاديَّة ...».

الحجام: «... و يقصدورون بإذن الله تعالى على أفعال أفوى و أعجب من إبراء الأكمه و الأبرص و إحياء الموق و الترقى و العلوِّ إئما هو في أمر ... إظهار الآثار القويَّة لا في مطلق الشرف و الكمال فلا دلالة على أفضليَّة الملائكة؛ تمَّت».

کتاب‌شناسی: شرح مزجی موجزی بر کتاب العقائد^۱ نجم‌الدین ابوحفص عمر بن محمد نسفی (د. ۵۳۷هـ) در اعتقادات اهل سنت (حنفیان) است مؤلف از آن در ماه شعبان سال ۷۶۸هـ فراغت یافته است. در برخی فهرس^۲ از این شرح با نام خاصّ عقائد المتّقین یاد شده که سرچشمه‌ی آن دانسته نگردید. این شرح از جمله شروح متعدّد عقائد نسفی است که حاجی خلیفه^۳ گزارشی از آن‌ها بدست داده است. شرح تفزازانی به جهت اهمیّت آن، حواشی و تعلیقاتی در طی سال‌های پیشین از سوی دانشمندان و متکلمان علوم اسلامی، بر آن

نگاشته شده است که از آن جمله می‌توان به تعلیقات خیالی اشاره نمود که نسخه‌ای نیز از آن در همین فهرست معرفی گردیده است. از این اثر نسخه‌های دستنویس متعدّدی در این کتابخانه موجود است که از آن جمله می‌توان به نسخ جدید، شماره‌های «۱/۱۵۶۹۸»، «۹۳۰۹»^۴ اشاره نمود. از این اثر نسخ چندی در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور موجود است که علیرضا قره‌بلوط در معجم التاريخ (ج ۵، صص ۳۶۶۳-۳۶۶۴) گزارشی از آن‌ها بدست داده است. از این اثر چاپ‌های متعدّدی در دست است که از آن جمله به چاپ سال‌های ۱۲۶۶، ۱۲۷۱، ۱۲۷۹، ۱۲۸۶، ۱۳۰۰ و ۱۳۰۸هـ در استانبول، در سال ۱۳۰۷هـ در ازمیر، در سال ۱۲۹۱هـ در قاهره، در سال ۱۲۶۰هـ/۱۸۴۴م در کلکته و نیز در سال ۱۲۸۶هـ/۱۸۶۹م در لکهنو - هند اشاره نمود^۵.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق

4. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۴۹۶.

5. قره‌بلوط، علی‌الرضا: معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۵، ص ۳۶۶۴؛ احمدخان: معجم المطبوعات العربيّة فی شبه القارة: صص ۸۱-۸۲؛ سرکیس، الیان: معجم المطبوعات العربيّة: ج ۱، ص ۱۰۲۴.

1. حاجی خلیفه؛ کشف‌الظنون: ج ۲، ص ۱۱۴۵.

2. گروه فهرست‌نگاران؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله مرعشی: ج ۲۸، ص ۵۵۶.

3. حاجی خلیفه؛ کشف‌الظنون: ج ۲، صص ۱۱۴۵-۱۱۴۹.

تحریری (چند قلم) □ نام کاتب: نامعلوم □
تاریخ کتابت: سال ۹۵۶هـ (بخش نونویس
سده ۱۳هـ) □ محل کتابت: نامعلوم □
عنوان ها و نشانی ها: قرمز و مشکی □ تعداد
برگ: ۶۷ □ تعداد سطر: ۱۵ □ نوع کاغذ:
فرنگی نخودی ضخیم و سفید نازک آهار
مهره شده □ اندازه متن: ۸×۱۵ سانتیمتر □
اندازه جلد: ۱۴/۵×۲۰ سانتیمتر □ نوع جلد:
مقوایی با روکش کاغذی کرم، عطف و مغزی
تیماج قهوه‌ای تیره فرسوده □ قطع: خشتی □
رقم کاتب: «مُت تاریخ ۹۵۶هـ».

ویژگی ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است. حاشیه نویسی و تعلیقات نسبتاً
زیادی در هامش و زیر سطور با نشان های
«شرح، منه، رمضان شرح شرح عقائد،
شمس الدین، قره، عصام الدین، مولانا زاده و
...» دارد. برخی برگ های میانی نسخه،
نونویس گردیده است. بر پشت جلد، تَمَلَّک
«عبدالباقی بن محمد بن حسین»؛ روی
آغازین برگ چند فایده‌ی کلامی و فقهی
کوتاه به عربی و ترکی آمده است. در آغاز و
انجام نسخه، مهر گردِ «... اوغلرندن مصطفی
ناظم کتبخانه سی ... ۱۲۳۹... حوضه» دیده
می شود.

شماره نسخه: «۴۶۳/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۴۷»

[۱۹۳] أوفی الوافیة فی شرح
الكافیة = إعراب الكافیة = شرح
الكافیة لابن الحاجب

از: حاجی بابا (بن) ابراهیم بن
عبدالکریم بن عثمان طوسیوی (درگذشته به
سال ۸۷۰هـ در بورسا)^۱
موضوع: ادبیات عرب - نحو

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الكلمة مبتدأة و اللام فيها
لتعريف الجنس أى لتعيين الماهیة لأنّ الحدّ
لبیان الماهیة لا لتعريف جميع الأفراد من حيث
الأفراد و لا لتعريف فرد من أفراد الماهیة
المراة ...».

انجام: «... ما لم یسمّ فاعله للمفتوح و
تقلب ألفاً، جملة فعلیة خبر والنون التي ... مع
التنوين كقولك أعد المائة تبیین عبارة تلك
الوهاب، أقاله ... إلى التواب؛ تمّت الكتاب
بعون الله الملك الوهاب».

کتاب شناسی: در این اثر، متن کتاب
الكافیة فی النحو، تألیف ابو عمرو جمال الدین
عثمان بن عمر صعیدی مصری مالکی نحوی

1. بروسوی، محمد طاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱،
ص ۲۷۳؛ کخاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱، ص ۵۰.

مشهور به «ابن حاجب» (د. ۶۴۶هـ) به اختصار اعراب و ترکیب گردیده و به شرح و بسط آن کمتر توجه شده است. حاجی خلیفه در ذیل الکافیة، ضمن اشاره به این اثر می‌گوید: «اعراب حاجی بابا ... سَمَاهُ أَوْفَى الْوَافِيَةِ فِي شَرْحِ الْكَافِيَةِ، قَالَ فِي كِتَابِهِ الْأَلْفِيَةِ هَذِهِ أَلْفُ اعْتِرَاضٍ عَلَى كِتَابِ الْكَافِيَةِ التَّقْطِنَةِ مِنْ كِتَابِ الْحَدَائِقِ الشَّهَابِيَةِ وَ مِنْ أَرَادَ الْإِطْلَاعَ عَلَى أَعْرَابِهَا فَلْيَطْلُبْهُ مِنْ كِتَابِي أَوْفَى الْوَافِيَةِ يَا أَيُّهَا الْإِخْوَانُ الطَّالِبُونَ لَا تَغْفَلُوا مِنْ كِتَابِي هَذَا وَ حَواشِيهِ إِنْ كُنْتُمْ صَاحِبِ الْكُشَافِ وَ كَواشِيهِ فَإِنَّهُمَا كَجُكُولِ الْفُقَرَاءِ وَ زَنَبِيلِهِ وَ مَائِدَةِ الْكِبَرَاءِ وَ قَنَدِيلِهِ ...»^۱. از این اثر نسخ چندی در کتابخانه‌های ایران مانند کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی در قم و کتابخانه‌ی مرکزی آستان قدس رضوی در مشهد و نیز کتابخانه‌های خارج از کشور موجود است و در معجم التاریخ (ج ۱، ص ۳۲) به اختصار گزارشی از تعدادی از آن‌ها آمده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری □ نام کاتب: علی بن شیخ نورالدین □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: [کمیش] □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۷۶ (۱ ب - ۷۶ ب) □ تعداد

سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۵×۱۰ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱/۵×۱۵/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی کرم با ترنج زمینه مشکی همراه نگاره‌های اسلیمی؛ عطف و مغزی تیماج قهوه‌ای فرسوده با لبه برگردان (طلبه) □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: «تَمَّتِ الْكِتَابُ ... مِنْ يَدِ عَلِيِّ بْنِ شَيْخِ نَوَالِدِينَ غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَ لَوَالِدِيهِ وَ لَجَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ أَجْمَعِينَ».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. حاشیه‌نویسی اندکی نیز با نشان شارح «حاجی بابا» دارد. در آغاز نسخه، مهر گرد «... اوغللرندن مصطفی ناظم کتبخانه‌سی ... ۱۲۳۹... حوضه» دیده می‌شود. بر پشت جلد، برگ‌های از نسخه‌ای دستنویس چسبانده‌اند که تألیف زمان سلطان سلیم‌خان بن بایزیدخان عثمانی بوده و یکی از عناوین آن چنین است: «الروضة الأولى في الدين و ما يتعلق به من العبادات» است. آثار رطوبت در برخی برگ‌ها مشاهده می‌گردد. باید دانست که بخشی از سطور به صورت مورّب (چلیپا) بر فراز و پایین برگ‌ها، نوشته شده است.

[۱۹۴] خلاصة الاعراب = شرح

المصباح

از: حاجی بابا (بن) ابراهیم بن عبدالکریم
بن عثمان طوسیوی (درگذشته به سال
۸۷۰هـ در بورسا)

موضوع: ادبیات عرب - نحو

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله ولی الانعام فاطر
السموات و الأرض جاعل الملائكة لازم ... و
بعد فهذه حواش كتبها حاج للمصباح ... أمّا
بعد حمد الله ذی الأنعام اعلم أنّها حرف لا
خلاف لدلالته على معنى في غيره ...».

انجام: «... لئلا يزول بناؤهنّ من عن
السكون و [ال]تاء للمتکلم ... تقول أكرمت و
أكرمتنا و دعونا و رمينا و أعطينا في المرفوع
و في المنصوب أكرمتني و أكرمتنا فدعانا و رمانا
و أعطانا؛ تَمَّت الكتاب بعون الله الملك
الوهاب».

کتاب‌شناسی: شرح مزجی موجزی بر
کتاب نحوی مشهور المصباح فی النحو، تألیف
ابوالفتح ناصر بن عبدالسید بن علی مطرزی
خوارزمی (د. ۶۱۰هـ) است که شارح در آن
بیش‌تر به جنبه‌های اعراب و ترکیب توجّه

1. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲،
صص ۱۷۰۸-۱۷۰۹.

داشته است. از این اثر در میان نسخ فهرست
شده‌ی این کتابخانه، نسخه‌ی دیگری به
شماره‌ی «۳۳۶۳/۱»^۲ موجود است؛ امّا در
سایر کتابخانه‌ها، نسخی از این اثر معرفی شده
است که پژوهشگر توانا، آقای علیرضا قره
بلوط در کارستان ارزشمند خویش^۳، گزارشی
از تعدادی از آن‌ها ارائه نموده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری
□ نام کاتب: علی بن شیخ نورالدین □ تاریخ
کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: کمیش
□ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □
تعداد برگ: ۷۲ (۷۷ الف - ۱۴۸ الف) □
تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی
ضخیم آهار مهره شده □ اندازه متن:
۱۵×۹/۵ سانتیمتر □ رقم کاتب: «تَمَّت
الكتاب ... من يد علی بن شیخ نورالدین
غفر الله له و لوالديه و لكافة المسلمين أجمعين
في بلدة کمیش في وقت العصر في آخر ربيع
الأول ...»^۴.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است و حاشیه‌نویسی اندکی نیز با

2. حائری، عبدالحسین: فهرست کتابخانه مجلس:
ج ۳/۱۰، ص ۱۱۹۰.
3. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۱، ص ۳۳.
4. سال کتابت نانوشته است!

نشان‌های «سید علی زاده و ...» دارد. عبارت «با کیکج» در میان کتاب، به ضمیمه برگگی کوچکی آمده است. در انجام نسخه، مهر گرد «... اوغلرندن مصطفی ناظم کتبخانه‌سی ... ۱۲۳۹ ... حوضه» دیده می‌شود. آثار رطوبت اندک در برخی برگ‌ها، مشاهده می‌گردد. بخشی از سطور به صورت مورّب (چلیپا) بر فراز و پایین برگ‌ها، نوشته شده است. در انجام همچنین فایده‌ای در اضمار «قبل الذکر» آمده است.

✱

شماره نسخه: «۴۶۳/۳»

[۱۹۵] روض الأخیار (= الأخیار)

المنتخب من ربيع الابرار^۱

از: محیی‌الدین ابوالاحمد محمد بن قاسم بن یعقوب آماسی رومی مشهور به «ابن الخطیب» (در گذشته به سال ۹۴۰هـ در استانبول)^۲

موضوع: محاضرات ادبی

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، نحمدک اللهم علی ما علّمنا من البیان و أهتمنا من التبیان و نشکرک علی ما أسغت علینا من الإحسان ... و بعد فبقول العد المتضرّع إلى فاتح القلوب ... لما کان علم المحاضرات علماً نافعاً فی أنواع المحاورات ...».

انجام: «... مثله فی الأنام إلى انقراض الدهور و الأیام و لا یستمع نظیره فی الأدوار ما دار الفلک الدوار قد صتّت ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: منتخباتی از کتاب ادبی ربیع‌الابرار و نصوص الاخبار اثر شهیر جارالله ابوالقاسم محمود بن عمر زمخشری خوارزمی (د. ۵۳۸ هـ) است که در پنجاه روضه بر اساس ماده تاریخ «جاء بفضل»^۳ به سال ۹۳۶هـ (در بروکلمان^۴ ۹۲۲هـ)^۵ به نام

معجم المؤلفین: ج ۱۱، ۱۴۸ و ج ۱۲، ص ۱۹۱؛

بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۲، ص ۱۷.

3. قد تمّ هذا الروض فی فصل الربیع

راع الزمان بریعه فی فصله

لما سألتُ العقل عن إتمامه

قد قال فی التاريخ <جاء بفضل>.

4. Brockelmann, C.; GAL: Bd. I., s. 262.

5. اگر این نظریه را بپذیریم، سلطانی که اثر به

وی تقدیم شده، بی‌تردید سلطان سلیم اول عثمانی

1. حاجی خلیفه؛ کشف‌الظنون: ج ۱، صص ۸۳۳

و ۹۱۶؛ برکلمان، کارل (ترجمه‌ی سید یعقوب بکر و

رمضان عبدالنواب)؛ تاریخ‌الادب/العربی (القسم الثالث

«۵-۶»؛ صص ۲۳۶-۲۳۷ و (ترجمه: عمر صابر

عبدالجلیل)؛ تاریخ‌الادب/العربی (القسم التاسع «۱۳»

«۱۴» العصر العثماني)؛ ج ۹، ص ۳۱۹.

2. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۷، صص ۶

و ۱۸۳ و ج ۸، ص ۳۱۰؛ بغدادی، اسماعیل‌پاشا؛

هدیة العارفین: ج ۲، ص ۲۳۵؛ کحّاله، عمرضا؛

سلطان سلیمان خان قانونی (۹۲۶-۹۷۴هـ) تنظیم گردیده است؛ منتخب این اثر در مقدمه‌ی کتاب گوید که: «چون علم محاضرات از جمله علوم نافع ادبیات عرب بود، علامه زمخشری اثری با عنوان ربیع الابرار نگاشت، لیکن چونکه آن اثر دریایی بدون ساحل بود، بر آن شدم تا نخب فوائد آن را به نحوی مختصر استخراج نمایم و مطالب و فوائدی را هم که خودم از کتب ادبی دیگران بهره برده‌ام، بدان بیافزایم...». این اثر از آن جهت که از نظر ترتیب بندی بسیار پراکنده بود، محیی‌الدین محمود بن محمد قره‌باغی رومی (د. ۹۴۲ هـ) با افزودن شمه‌ای دیگر از لطایف ادبی، اشعار، هزلیات، حکایات، نوادر و ... روضه‌القراباغی یا به تعبیر دقیق‌تر کتاب جالب‌السرور را ساخت. این اثر همچنین از سوی احمد بن کوچک حسن بیک استانبولی متخلص به حمدی «حسن بیک زاده» (د. ۱۰۴۶ هـ) با عنوان اصول‌الحکم فی نظام‌العالم به زبان ترکی خلاصه گردیده که نسخه‌ای از آن در کتابخانه‌ی بلدیه‌ی استانبول به شماره‌ی «۴۹»

(۹۱۸-۹۲۶هـ/۱۵۱۲-۱۵۲۰م) خواهد بود و به نظر می‌رسد که همین نظریه صحیح بوده باشد، چرا که در آغاز بیش‌تر نسخ، نام سلطان مذکور، به صورت مطلق «سلطان سلیم خان» قید گردیده است.

موجود است؛ نیز نسخه‌ای از ترجمه‌ی ترکی دیگر آن اثر، از عاشق چلبی (د. ۹۷۹ هـ) در کتابخانه‌ی ملی اتریش در وین به شماره‌ی «۳۷۸»^۱ معرفی شده است. از روض‌الآخیار چند نسخه‌ی دستنویس در کتابخانه‌ی مجلس موجود است که از آن جمله می‌توان به نسخه‌های شماره‌ی «۷۱۵ط»^۲ و «۷۷۶۹»^۳ اشاره نمود. نسخه‌های متعددی نیز از این اثر در کتابخانه‌های داخل و خارج از کشور موجود است که توسط علیرضا قره بلوط در معجم‌التاریخ (ج ۴، ص ۳۰۳۷)، برخی از آن‌ها، گزارش گردیده است. روض‌الآخیار در سال‌های ۱۲۷۹ و ۱۲۸۰ هـ در ۲۹۴ ص از سوی المطبعة الکبری الامیریة و نیز سال‌های ۱۳۰۶ و ۱۳۰۷ هـ در قاهره به چاپ رسیده است.^۴

1. Flügel, G.: Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien. Bd. I, s. 351-353.

2. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست کتابخانه

مجلس: ج ۲۴، ص ۴۴۰.

3. صدرایی‌خویی، علی؛ فهرست کتابخانه مجلس:

ج ۲۶، صص ۲۵۴-۲۵۵.

4. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی:

ص ۴۹۴؛ سرکیس، الیان؛ معجم‌المطبوعات العربیة:

ج ۱، ص ۹۴؛ صالحیة، محمدعیسی؛ المعجم‌الشامل

للتراث العربی المطبوع: ج ۵، ص ۵۹.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
 تحریری □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
 کتابت: اواخر سده ۱۲هـ □ محل کتابت:
 نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد
 برگ: ۱ (۱۴۹ الف) □ تعداد سطر: ۱۷ □
 نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ اندازه متن:
 ۶/۵×۱۳/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: شوربختانه از این اثر تنها یک
 برگ مانده و همین تنها برگ بازمانده‌ی نیز
 بر پشت جلد چسبانده شده است و باقی
 برگ‌های آن افتاده است! در هامش شرح
 حال مختصر نفیسی از منتخب (آماسی) آمده
 که از نظر تراجم نگاری ارزشمند است: «ولد
 الفقیر ابواحمد محمد بن قاسم لیلة الثلاثاء وقت
 السحر فی السابعة والعشرین فی شعبان سنة
 أربع و ستین و ثمانمائة فی بلدة آماسیة و فرغ
 من قراءة الفروع و الأصول بتوفیق و اهب
 النفوس و العقول سنة ثمان و ثمانین. یروی عن
 شیخه و والده و هو عن شیخه سیّد احمد بن
 عطاء الله القریمی و هو عن شیخه مولانا شرف
 بن کمال بن حسن بن علی و هو عن مفتی
 الانام حافظ الدین الکردری و هو عن أبیه
 ناصرالدین البزازی و هو جلال الدین
 الکرمانی» و نیز چند فایده در فروع فقهی و
 ... در هامش نوشته شده است.

✱

شماره نسخه: «۴۶۴»
 شماره ثبت: «۲۱۰۸۴۸»
 [۱۹۶] حاشیة الروضة البهیة فی
 شرح اللمعة الدمشقیة
 از: سیّد حسین ...
 موضوع: فقه شیعه (امامیه)
 زبان: عربی
 آغاز: «کتاب إحياء الموات قوله بحيث
 لا يعرفون؛ لا يخفى أن هذا أعمّ من إبداء
 الأصل إذ ربّما وجد له أهل و لا يعرفون فلعلّ
 الغرض أن عدم معرفة الأهل كان في جواز
 إحياء الموات و لا يعتبر فيه العلم بالعدم، لكن
 لابدّ من الجهل بوجود ...»
 انجام: «... و فيه الدية و هي و إن كانت
 مقطوعة فی التهذيب لکّنها مستندة فی الفقيه
 إلى الصادق علیه السلام فليس فيها قطع و فی
 صحیحة عبدالله بن سنان عن الصادق علیه
 السلام ما كان فی الجسد منه اثنان و فيه نصف
 الدیة، الخبر، و المراد أن فی واحد منهما
 نصفهما لا فی الجميع؛ تمّت بعون الله الملك
 العلام».
 کتاب‌شناسی: تعلیقاتی نسبتاً مفصّل بر
 کتاب الروضة البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة
 شهید زین الدین بن علی بن احمد جزینی
 عاملی شامی مشهور به «شهید ثانی» (د.

۹۶۵هـ)^۱ با عنوان «قوله - اقول» است. این مجلد حاوی تعلیقات محشّی بر کتاب احیاء الموات تا پایان کتاب الدیات آن است. در آغاز نسخه نوشته شده «از جمله کتب مرحمت پناه طوبی مکان میرزا سیّد حسین است»، که صرف نظر از اینکه عبارت مذکور، اعمّ از تملّک و تألیف است! به هر حال می‌رساند که نام محشّی ما «سیّد حسین» است و با توجّه به عبارات مرحوم آقا بزرگ طهرانی^۲، وی بایستی یکی از این سه بزرگوار بوده باشد:

۱. سلطان العلماء امیر علاءالدین حسین بن رفیع‌الدین محمد مرعشی آملی اصفهانی (د. ۱۰۶۴هـ)، ۲. سیّد محمدحسین بن محمدصالح خاتون آبادی (د. ۱۱۵۱هـ)، ۳. سیّد حسین بن ابی‌القاسم موسوی خوانساری (د. ۱۱۹۱هـ)؛ لیکن با توجّه به بررسی‌های موجود آمده در منابع و فهرس، شوربختانه برای راقم سطور دانسته نشد که آیا محشّی یکی از این سه شخص می‌باشد، یا اینکه «سیّد حسین» دیگری مراد است، چنان‌که با توجّه به خطّ محشّی بودن نسخه (به احتمال زیاد)، همین نظر اخیری هم تقویت می‌شود؛

1. مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب:

ج ۳، صص ۲۸۰-۲۸۸.

2. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۶، صص ۹۳-

کما اینکه ممکن است «سیّد حسین» از اصل، صرفاً یک یادداشت تملّک بوده باشد!

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری □ نام کاتب: گویا بخط مؤلف (محشّی) □ تاریخ کتابت (تحشیه): اواخر سده‌ی ۱۲ یا اوایل سده‌ی ۱۳هـ □ محلّ کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و قرمز و در برخی موارد نانوشته □ تعداد برگ: ۲۲۵ □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده □ اندازه متن: ۹/۵×۱۵/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵×۲۱ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای روشن، مجدول، ضربی، با ترنج، سرترنج و لچک ترنج و کتیبه (طرح تیموری) با زمینه‌ی نقوش و گل و بوته و نگاره‌های اسلیمی □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: نسخه‌ی نفیسی است که به نظر می‌رسد خطّ مؤلف (محشّی) بوده باشد و قاعدتاً بایستی آن نسخه‌ی مبیّضه بوده باشد؛ لیکن قلم‌خوردگی‌های اندکی در متن دیده می‌شود! به هر تقدیر این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و عبارت «قوله» فراوان در کناره‌ی برگ‌ها تکرار شده است که گویا برای توجّه دادن خواننده به متن «الروضة البهیة» است. در آغاز نوشته شده است: «از جمله کتب مرحمت پناه طوبی مکان میرزا سیّد حسین است، ... کوچک». روی

برگ (۲۱۱ الف) مهر بیضی «حسین مئی و
أنا من حسین» آمده است که بایستی مربوط
به خود محشّی بوده باشد و الله العالم.

✱

شماره نسخه: «(۴۶۵/۱)»

شماره ثبت: «(۲۱۰۸۴۹)»

[۱۹۷] الکافی (کتاب الحجّة من
أصول ...)

از: ثقة الاسلام ابوجعفر محمد بن یعقوب
کلینی رازی (درگذشته به سال ۳۲۸ یا
۳۲۹ هـ در کاظمین)^۱

موضوع: حدیث شیعه (امامیه)

زبان: عربی

آغاز: «باب فيه [نکت و] تنف و جوامع
من الرواية في الولاية محمد بن يعقوب الكليني
عن محمد بن الحسن و علي بن محمد ... قال
كان ابوجعفر عليه السلام يقول إن الله أخذ
ميثاق شيعتنا بالولاية و هو ذرّ...».

انجام: «... علي عن نصر بن صباح
الجللي عن محمد بن يوسف الشاشي ... قال
فما أتت علي جمعة حتّى عوقبت و صار مثل
راحتي فدعوت طبيباً من أصحابنا و أرينه

إياه فقال ما عرفنا لهذا دواء؛ علي عن علي
بن ... » افتاده.

کتاب‌شناسی: منتخبي از مباحث ولایت
و موالید چهارده معصوم علیهم السلام از
ولادت خاتم الانبیاء حضرت محمد مصطفی
صلی الله علیه و آله و سلّم تا خاتم الاوصیاء
حضرت مهدی علیه آلاف التحية و الثناء از
کتاب الحجّة بخش اصول کتاب شریف الکافی
است. این نسخه مشتمل بر «باب فيه نکت و
نتف من التنزيل في الولاية» تا «باب مولد
صاحب الزمان عليه السلام» از کتاب الحجّة
می‌باشد. باید افزود که در خصوص کتاب
الکافی، نسخه‌ها، ترجمه‌ها، شروح و ابواب و
فصول آن، گزارش مبسوطی در کتاب کلینی
نامه (قم ۱۳۸۷ ش) آمده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری
□ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اوایل
سده ۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □
عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ:
۲۱ (۲ الف - ۲۲ ب) □ تعداد سطر: ۱۷ □
نوع کاغذ: فرنگی سفید نازک آهار مهره
شده □ اندازه متن: ۱۷/۵ × ۱۰ سانتیمتر □
اندازه جلد: ۲۲ × ۱۵/۵ سانتیمتر □ نوع جلد:
میشن قهوه‌ای یک لای □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است. بخشی از عبارات متن در

1. مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب:

هامش کتابت گردیده است. آثار چربی و لک و نیز اندکی اثر رطوبت و برخی قلم خوردگی‌ها روی برگ‌های نسخه، مشهود است. روی آغازین برگ تعویذ و دعایی به جهت اینکه «تیر و تفنگ کار نکند!» همراه یک مهر مستطیل ناخوانا «عبدہ الراجی محمد ...» آمده است.

✱

شماره نسخه: «۴۶۵/۲»

[۱۹۸] شرح أصول الكافي^۱

از: صدرالدین محمد بن ابراهیم شیرازی مشهور به «صدرالمتألهین» و «ملاصدرا» (درگذشته به سال ۱۰۵۰ هـ در بصره)

موضوع: حدیث

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، کتاب التوحید؛ سبحانک اللهم و بحمدک توحدت فی ذاتک فحسر عن إدراکک إنسان کلّ عارف و تفرّدت فی صفاتک ... و بعد فلما کان المقصود الأوّل من بعثة الأنبياء و الرسل بالکتب الإلهیّة و النوامیس الشرعیّة إنّما هو جذب الخلق إلى الواحد الحقّ و معالجة نفوسهم من داء الجهل و العمی و خلاصهم عن عشق الدنيا و رقّ

الطبیعة ... و قد رأیت جمیع ما ورد عنهم علیهم السلام من الکلمات ... شارحاً لما انطوى علیه القرآن الحکیم ... سیما ما وُقّق الله تعالى الشیخ الأعظم الکلینی ... بجمعه من کلماتهم الواردة فی باب التوحید ... و لم یسلک مسلک الشرح و التحقیق ... و أشرح لها شرحاً یذلل منه الصعاب و أکشف ما ظہر لی من دفائنه ... قال الشیخ ... باب حدوث العالم و إثبات المحدث فیہ ...».

انجام: «... الثالثة عشر أنّه تعالى خارج من کلّ شیء و لكن لا کخروج ... باب النہی عن جسم و الصورة و هو الباب الحادی عشر من کتاب التوحید و فیہ ثمانية أحادیث ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: شرح مفصل فلسفی بر کتاب التوحید بخش اصول الکافی ثقة الاسلام ابوجعفر محمد بن یعقوب کلینی رازی (د. ۳۲۹ هـ) است که با امعان نظر در بیان نکات رجالی و سند روایات، در حدود سال ۱۰۴۴ هـ تألیف گردیده است. شارح در این اثر،^۲ طریق روایتی خویش را نیز در آغاز کتاب العقل و الجهل آورده است که به جهت اهمیت آن، در انجام همین بخش، متن کامل آن درج می‌گردد. از این شرح در کتابخانه‌ی

1. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۱۳، صص

2. متقی، حسین؛ کلینی‌نامه: صص ۳۸۸-۳۹۱.

مجلس نسخ متعددی موجود است و از آن جمله می‌توان به نسخه‌های شماره‌ی «۳۱»، «۳۲»، «۳۳»^۱، «۵۷۷۲»، «۵۷۶/۱ط»، «۶۳۲۴/۲۷»^۲ «۸۱۵ط»، «۸۵۷ط»، «۲۸۶ط» «۱۰۴۹۶/۱»^۳، «۱۸۰۹۸»^۴ اشاره نمود. از این اثر نسخ چندی نیز در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور موجود است که علیرضا قره‌بلوط در معجم التاریخ (ج ۴، ص ۲۴۴۸) گزارشی از برخی از آن‌ها بدست داده است. باید افزود که این اثر نخستین بار به سال ۱۲۸۲هـ در تهران به صورت چاپ سنگی^۵ و بار دگر همراه مفاتیح الغیب وی و سرانجام با تصحیح و تعلیقات محمد خواجهویی در سال ۱۳۶۶ش در تهران چاپ و منتشر گردیده است. همچنین این اثر از سوی همان خواجهویی به فارسی برگردانده و در سال ۱۳۶۹ش در تهران چاپ شده

است.

طریق روایتی مرحوم مولی صدرا، در این اثر (شرح أصول الکافی) بر اساس نسخه‌ی شماره‌ی «۴۳۲۲» کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی (ره) چنین است: «حدثنی شیخی و أستاذی و من علیه استنادی فی العلوم النقلیة عالم عصره و شیخ دهره بهاءالحق و الدین محمد العاملی الحارثی الهمدانی - نورالله قلبه بأنواره القدسیة - عن والده الماجد المکرم و شیخه الممجد المعظم الشیخ الفاضل الکامل حسین بن عبدالصمد - أفاض الله علی روحه الرحمة و الرضوان و أسکنه دارالجنان - عن شیخه الجلیل و أستاذه النبیل عماد الإسلام و فخرالمسلمین زین الملة و الدین العاملی - طاب ثراه و جعل الجنة مثواه - عن الشیخ المعظم المفخم و المطاع المؤید المکرم عالی النسب سامی اللقب المجدد للمذهب علی بن عبدالعالی الکرکی - قدس الله روحه - عن الشیخ الورع الجلیل بن هلال الجزیری عن الشیخ العالم العابد أحمد بن فهد الحلّی عن الشیخ علی بن الخازن الحایری عن الشیخ الفاضل التحریر الکامل السعید الشهدی محمد بن مکّی - أعلى الله رتبته - و عن الشیخ زین الملة و الدین عن الشیخ الفاضل التقی علی بن عبدالعال المیسی - روح الله روحه بالفیض القدسی - عن الشیخ السعید

1. اعتصامی (اعتصام الملک)، یوسف؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۲، ص ۱۴.
2. حائری، عبدالحسین؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۷، ص ۲۰۸؛ ج ۱۹، ص ۳۳۲؛ ج ۲۲، ص ۲۶۷.
3. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۴۷۱.
4. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۰۰.
5. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی: ص ۵۴۱.

محمد بن داود المؤدّن الجزینی عن الشيخ الكامل ضیاء الدین علی عن والده الأفضل الأکمل المحقق المدقّق الجامع بین الفضیلتین رتبة العلماء و درجة الشهداء الشيخ شمس الدین محمد بن مکی - رفع الله قدره و أكمل فی سماء الرضوان بدره - و أخبرنی سیّدی و سندی و استادی و استنادی فی المعالم الدینیّة و العلوم الإلهیّة، السیّد الأجلّ الأنور العالم المقدّس الأزهر الحکیم الإلهی و الفقیه الربّانی سیّد عصره و صفوة دهره الأمير الکبیر و البدر المنیر علامة الزمان أعجوبة الدوران المسمّی بمحمد الملقّب بباقر الداماد الحسینی - قدّس الله عقله بالنور الربّانی - عن أستاذہ و خاله المکرّم المظّم الشيخ عبدالعالی - رحمه الله - عن والده السامی المطاع المشهور اسمه فی الآفاق و الأصقاع للشيخ علی بن عبدالعالی المذكور مسنداً بالسند المذكور و غیره إلى الشيخ الشهيد محمد بن مکی - قدّس سرّه - عن جماعة من مشایخه: منهم الشيخ عمیدالدین عبدالمطلّب الحسینی و الشيخ الأجلّ العلامة آية الله فی الأرض جمال الملة و الدین أبیمنصور الحسن بن مطهر الحلی - قدّس الله روحه - عن شیخه المحقق رئیس الفقهاء والأصولیین نجم الملة و الدین أبی القاسم جعفر بن الحسن بن سعید الحلی عن السیّد الجلیل النسابة فخر بن معدّ

الموسوی عن شاذان بن جبرئیل القمّی عن محمد بن أبی القاسم الطبری عن الشيخ الفقیه أبی الحسن عن والده الأجلّ الأکمل شیخ الطائفة محمد بن الحسن الطوسی - نور الله مرقدہ - و عن العلامة جمال الملة و الدین عن أستاذہ أفضل المحقّقین سلطان الحکماء و المتکلمین خواجه نصیر الملة و الحکمة و الحقیقة و الدین محمد الطوسی - روح الله روحه بالنور القدسی - عن والده محمد بن الحسن الطوسی عن السیّد الجلیل فضل الله الراوندی عن السیّد المجتبی بن الداعی الحسینی عن الشيخ الطوسی عن الشيخ الأعظم الأکمل المفید محمد بن محمد بن نعمان الحارثی - سقى الله ثراه - عن الشيخ الأجلّ ثقة الإسلام و قدوة الأنام محمد بن علی بن بابویه القمّی - أعلى الله مقامه - عن أبی القاسم جعفر بن قولویه الشيخ الجلیل ثقة الإسلام سند المحقّقین أبی جعفر محمد بن یعقوب الكلینی - نور الله مرقدہ و نظم الله قدره».

نسخه شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اوایل سدهی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان ها و نشانی ها: مشکى □ تعداد برگ: ۱۳۳ (۲۳ب - ۱۵۶ب) □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: سفید نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۷/۵ × ۱۰ سانتیمتر.

*

شماره نسخه: «۴۶۵/۳»

[۱۹۹] طوفان البكاء فی مقاتل

الشهداء^۱

از: میرزا محمدابراهیم بن محمدباقر
 مروی هروی قزوینی اصفهانی مشهور و
 متخلص به «جوهری» (درگذشته به سال
 ۱۲۵۳هـ)^۲

موضوع: مصائب و مناقب معصومین
 عليهم السلام

زبان: فارسی و عربی

آغاز: «بسملة، نحمدک اللهم یا من
 خصتنا بمصيبة من بکا علیه السموات و
 سكانها و الجبال و خزائنها و الأرض و قيعانها
 ...»

زبان من و حمد حرفی است سست
 شکسته قلم کی نویسد درست،

حمد نخستین و نخستین حمدی که آرایش
 جمال و پیرایه بالای شاهد دلارای سخن را
 شاهد تحفه بارگاه محمودی ...».

انجام: «... (۲۲۷ب) شعله بیست و
 هشتم وداع کردن مظلوم کربلا اهل بیت را ...
 (۲۳۳ب) و قریش یعدون الوثنین من له عمّ
 کعمی جعفر وهب الله اجتحتین فی سبیل الله
 ماذا صنعوا أمة السوء معاً بالعترین ...»
 نانوشته.

کتاب‌شناسی: کتابی در شرح فضائل و
 مصائب اهل بیت عصمت علیهم السلام است
 که به درخواست حاجی محمدصالح و آقا
 صالح خانان در یک مقدمه (چهارده بند در
 مصیبت امام حسین علیه السلام) و دوازده
 آتشکده و هر آتشکده نیز در چند شعله و
 مجلس، به نظم و نثر (اشعار جوهری با عنوان
 لمؤلفه) و یک خاتمه در حالات مؤلف در
 قزوین به سال ۱۲۵۰هـ تألیف و به پادشاه
 وقت (محمدشاه قاجار ۱۲۵۰-۱۲۶۳هـ)
 تقدیم گردیده است. عناوین دوازده آتشکده
 عبارت است از: ۱. در احوال خاتم الانبیاء
 صلی الله علیه و آله وسلم؛ ۲. در مصیبت
 فاطمه زهرا سلام الله علیها؛ ۳. در مصائب
 سید اوصیای علیه السلام؛ ۴. در احوال
 حضرت امام حسن علیه السلام؛ ۵. در
 مصائب امام مظلوم شهید کربلا علیه السلام؛

1. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۱۵، ص ۱۸۲.
2. مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب:
 ج ۱، ص ۲۸۶؛ خیام‌پور، عبدالرسول؛ فرهنگ
 سخنوران: ص ۱۴۱؛ موسوی خوانساری، محمدباقر؛
 روضات الجنّات: ص ۱۱۱؛ امین، محسن؛ أعیان الشیعة:
 ج ۱۵، ص ۵۳۰؛ تهرانی، آقا بزرگ؛ طبقات أعلام
 الشیعة (القرن ۱۳هـ): ج ۲، ص ۱۶۱؛ جزئی،
 عبدالکریم؛ تذکرة القبور: ص ۱۴۳.

۶. در احوال امام سجّاد علیه السلام؛ ۷. در ذکر خروج مختار؛ ۸. در شهادت امام باقر و امام صادق علیهما السلام؛ ۹. در احوال امام کاظم علیه السلام؛ ۱۰. در مصائب امام رضا علیه السلام؛ ۱۱. در احوال امام نهم و دهم علیهما السلام؛ ۱۲. در احوال امام عسکری و صاحب الزمان علیهما السلام. باید افزود که از این اثر در این کتابخانه نسخه‌ی دیگری نیز به شماره‌ی «۱۱۳۷۵»^۱ موجود است؛ همچنین در برخی مصادر^۲، از این اثر در کتابخانه‌های مسجد اعظم قم، آستان قدس رضوی در مشهد و کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی در قم و جز اینها نسخ چندی، گزارش گردیده است. این اثر در سال‌های ۱۲۶۰ در قزوین، در سال‌های ۱۲۵۸، ۱۲۶۳، ۱۲۸۰، ۱۳۰۲، ۱۳۰۲، ۱۳۱۸ و ۱۳۷۷هـ به صورت سنگی در تهران و نیز سال‌های ۱۳۵۵هـ تا ۱۳۲۱ش، ۱۳۶۷هـ به صورت سربی در تهران منتشر شده است و همچنین دگر بار در سال‌های ۱۲۷۴ و ۱۲۹۴هـ در تبریز به صورت سنگی به چاپ

رسیده است.^۳

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اوایل سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۷۶ (۱۵۷ الف - ۲۳۳ ب) □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: سفید نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۷/۵ × ۱۰ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. در برخی برگ‌ها فوایدی از کتاب الکافی و ... از منابع مختلف نوشته شده است. آثار چربی و لک و نیز اندکی اثر رطوبت و برخی قلم‌خوردگی‌ها روی برگ‌های نسخه، مشهود است؛ توجه شود که این نسخه از میان و آخر، افتادگی‌هایی دارد.

✱

شماره نسخه: «۴۶۵/۴»

[۲۰۰] مناقب أمير المؤمنين علی بن

أبي طالب علیه السلام

از: ناشناخته

موضوع: مناقب و فضائل

زبان: عربی و فارسی

1. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۵۴۵.

2. قره‌بلوط، علی‌الرضا: معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۵، ص ۳۳۱۸.

3. مشار، خانبابا: فهرست کتابهای چاپی

فارسی: ج ۳، صص ۳۴۷۰-۳۴۷۱.

آغاز: افتاده «...» و ۳. آخری من مناقبه
ما رواه جابر بن عبدالله الأنصاری قال قال
رسول الله صَلَّى الله عليه و آله إِنَّ الله سبحانه
تعالى لما خلق السموات و الأرض دعاهنَّ
فأجبتة فعرض عليهنَّ نبوتی و إمامة علی بن
أبی طالب علیه السلام فقبلتها ثمَّ خلق الله
الخلق و فوَّض إلینا أمر الدین فالسعيد من
سعد بنا و الشقی من شقی بنا نحن المحللون
لحلاله و المحرَّمون لحرامه تَمَّت الحديث و
آخری من مناقبه «...».

انجام: «...» (۲۸۳ الف) و آخری من
مناقبه ما رواه أنس ابن مالک قال قال صَلَّى الله
عليه و آله و سلَّم [بنا رسول الله في بعض
الأيام صلوة الفجر ثمَّ أقبل بوجهه الكريم
فقلت يا رسول الله إن رأيت ... (۲۸۳ب) قال
والله يا علی أنت الحجة البالغة لمن آمن بالله
تعالى؛ تَمَّت الحديث «...» تا تمام.

کتاب‌شناسی: کتابی در مناقب و فضائل
مولی الموحدين حضرت امير المؤمنين علی بن
ابی طالب علیه السلام است که در آن بیش از
یکصد حدیث مسند با عنوان «آخری من
مناقبه» اکثر به صورت عربی و به ندرت نیز
به زبان فارسی آمده است؛ البته این نسخه با
افتادگی‌های محسوسی در میانه و پراکندگی و
جابجایی برگ‌ها، از حدیث سوم تا حدیث
یکصد و هشتم را داراست.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ و
نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
کتابت: سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم
□ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ:
۲۳ (۲۳۳ب)، (۲۴۲ الف - ۲۴۳ الف) و
(۲۶۵ ب - ۲۸۳ ب) □ تعداد سطر: ۱۷ □
نوع کاغذ: فرنگی سفید نازک آهار مهره
شده □ اندازه متن: ۱۷/۵ × ۱۰ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است. و برخی مطالب آن در هامش
نگارش یافته است. در میانه‌ی اثر فوائدی
چند نگاشته شده که به برخی در ذیل اشاره
داشته‌ایم. در انجام، دو برگ (۲۸۴ الف -
۲۸۵ ب) مطالبی در «شُرک و ریا» به نقل از
کتاب الکافی کلینی آمده است

*

شماره نسخه: «۴۶۵/۵»

[۲۰۱] ترجمه و شرح حدیث

بساط

از: ناشناخته

موضوع: مناقب و فضائل

زبان: فارسی

آغاز: «حدیث بساط، معجزه شیخ
عالیمقدار ابن بابویه قمی قدس سره در کتاب

مجمع الروایة^۱ بسند خود از سلمان فارسی رضی الله عنه روایت کرده گوید روزی بودم در خدمت مولای امیرالمؤمنین علیه السلام، در آن روز نوبت غصب خلافت بعمر بن الخطاب ...».

انجام: «... از رحمت خود کسی که غصب حقّ تو نمود و منکر خلافت تو گردید دور گردان ... و صلی الله علی محمد و علی و فاطمة و اولادهما الطیبین الطاهرین المعصومین بحقّ محمد و آله الطاهرین برحمتک یا أرحم الراحمین».

کتاب‌شناسی: شرح و ترجمه‌ای از حدیث مشهور «بساط» است که به روایت شیخ صدوق (د. ۳۸۱هـ) از حدیقة الشیعة (در نسخه‌ی ما مجمع الروایة) از سلمان فارسی نقل گردیده است؛ این حدیث داستان بر بساط نشستن حضرت امیرالمؤمنین علی علیه السلام و بعضی از یاران آن حضرت و رفتن به کوه قاف و سدّ اسکندر را بیان می‌کند. باید افزود که حدیث بساط، دارای چند شرح و ترجمه از محمود بن محمدعلی بهبهانی کرمانشاهی (د. ۱۲۶۹هـ)، فخرالدین ترکستانی ماوراءالنهری (د. پس از

۱۰۶۵هـ)، محمدهاشم بن اسماعیل زنجانی شیرازی (د. ۱۱۹۹هـ)، قاضی محمدسعید بن محمدمفید قمی (د. ۱۱۲۶هـ) و مولی حیدر بن محمد خوانساری (د. پس از ۱۰۲۳هـ) و چند شخص ناشناس است که نسخه‌هایی از آن‌ها در کتابخانه‌های داخل و خارج از کشور، در معجم الآثار المخطوطة (صص ۶۴، ۱۷۲ و ۱۷۵-۱۷۶) معرفی شده است؛ به نظر می‌رسد این نسخه با یکی از نسخ ترجمه‌ی حدیث بساط موجود در کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی (ره) به شماره‌های «ذیل ۱۱۵۲۳/۴» و «ذیل ۱۲۱۹۴»^۲ متحد بوده باشد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۹ (۲۳۴ الف - ۲۴۲ الف) □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۷/۵ × ۱۰ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. لبه‌ی برخی برگ‌ها آسیب دیده است.

1. در مصادر و منابع موجود اثری به این عنوان برای شیخ صدوق ثبت نشده است!

2. متقی، حسین؛ معجم الآثار المخطوطة حول الأمام علی بن أبی‌طالب علیه السلام: ص ۶۴.

*

شماره نسخه: «۴۶۵/۶»

[۲۰۲] معجزاتی از امام علی بن

موسی الرضا علیهما السلام

از: ناشناخته

موضوع: مناقب و فضائل

زبان: فارسی

آغاز: «معجزه حبیب نیاجی و از جمله اعجاز آن شاه تجرید و رضا اعنی علی بن موسی الرضا علیه السلام حدیثی است که در عیون أخبار رضا ماثور است و از کتاب مشکوة الأنوار نیز منقول است که حبیب نیاجی می‌گوید که رسول خدا (ص) را در خواب دیدم که در مسجد نیاج که محل نزول غوافل حاج است تشریف فرما بودند ...»

انجام: «... چون مرا آن حضرت از حبس بیرون کرد و فرمود که برو در امان حق تعالی باش دیگر تو هرگز مأمون ملعون را نخواهی دید و او تو را نخواهد دید چنان شد که حضرت فرمودند».

کتاب‌شناسی: مجموعه‌ای از معجزات و کرامات حضرت علی بن موسی الرضا علیهما آلاف التحية الثناء است که از مصادر مختلف گردآوری شده است؛ در این اثر معجزاتی با عناوین: «معجزه حبیب نیاجی و

حکایت آن، معجزه جناب امام رضا علیه السلام و پیدا شدن چشمه آب، معجزه طلب باران، معجزه شیرها که از تکیه گاه مأمون جستن نمودند و آن ملعون را خوردند، واقعه صبح و ...» است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده ۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی □ تعداد برگ: ۱۴ (۲۴۳ ب - ۲۵۷ الف) □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۷/۵ × ۱۰ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده و برخی عناوین معجزات نیز در هامش نوشته شده است.

*

شماره نسخه: «۴۶۵/۷»

[۲۰۳] ترجمه سی حدیث در

فضیلت زیارت امام علی بن موسی

الرضا علیهما السلام

از: ناشناخته

موضوع: مناقب و فضائل

زبان: فارسی

آغاز: «در فضیلت زیارت آن بزرگوار است و ذکر بعضی از احادیث که مشعر است

بر اینکه زیارت آن حضرت افضل است از زیارت جناب حضرت سیدالشهداء و باقی ائمه هدی صلوات الله علیه اجمعین، اگر چه احادیث در فضیلت زیارت آن جناب ارواحنا و ارواح العالمین فداه بسیار است بجهت اختصار بذکر سی حدیث اکتفاء نمودیم؛ بدانکه احادیث وارد در این باب بر دو قسم است ... حدیث اول از احادیث مطلقه حدیثی است که ابن بابویه و دیگران روایت نموده اند از جناب امام رضا علیه السلام که فرمودند [هر] که زیارت کند من غریب را، بفریاد آن زواری می رسم در روز قیامت ...».

انجام: «... از جهت درجه نزدیک تر است به بخشش های خداوند عالم آن زواری قبر فرزند من خواهد بود. حدیث سیام حدیثی است که دلالت دارد بر اینکه زیارت آن حضرت ...» افتاده.

کتاب شناسی: ترجمه ی سی حدیث مشتمل بر فضیلت زیارت حضرت علی بن موسی الرضا علیهما السلام است که با استفاده از منابع و مصادر مختلف نوشته شده است. در نسخه ی حاضر از حدیث نخست تا بخشی از حدیث سیام آمده و باقی حدیث سیام افتاده است.

نسخه شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده ی ۱۳هـ

□ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان ها و نشانی ها: مشکى □ تعداد برگ: ۷ (۲۵۷) الف - ۲۶۳ (ب) □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۷/۵ × ۱۰ سانتیمتر.

ویژگی ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده و برخی عناوین در هامش نوشته شده است. در انجام برگى (۲۶۴) الف - ۲۶۴ (ب) در تفسیر برخی آیات قرآن کریم همچون آیه ﴿وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ الْجِنَّ وَخَلَقَهُمْ وَخَرَقُوا لَهُ بَنِينَ وَبَنَاتٍ بِغَيْرِ عِلْمٍ سُبْحَانَ وَتَعَالَى عَمَّا يُصِفُونَ﴾ که گویا درباره ی حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام است، دیده می شود. باید افزود که باقی برگ ها (۲۶۵ ب - ۲۸۳ ب) ادامه ی مناقب امیرالمؤمنین علیه السلام است که به شماره ی «۴/۴۶۵» پیش تر از نظر گذشت.

✱

شماره نسخه: «۴۶۶»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۵۰»

[۲۰۴] الأوراد والأذکار

از: شیخ علی مولوی

موضوع: تصوّف

زبان: عربی و ترکی عثمانی

آغاز: «بسم الله الرحمن الرحيم يس و القرآن الحكيم إِيَّاكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ تَنْزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ...».

انجام:

کتاب‌شناسی: مجموعه‌ای از سُورَ مانند سوره‌های یس، دخان، فتح، ق، تبارک، نصر، اخلاص، معوذتین و ... و نیز برخی آیات همچون آیات پایانی سوره بقره، ادعیه قرآنی و نیز برخی اذکار و اوراد صوفیانه با مبانی اعتقادی اهل سَنَت آمده است. از جمله مطالب ترکی این رساله (۲۶ الف) چنین است: «دایماً صبح و مسا مداومت اولنه: رَبِّمُ اللهُ، نَبِیِّمُ مُحَمَّدٌ مُصْطَفٰی عَلَیْهِ الصَّلٰوةُ وَ السَّلَامُ، دِیْنِمُ دِیْنِ اِسْلَامُ، کِتَابِمُ قُرْآنُ عَظِیْمُ، قِیْلِمُ کَعْبَه، عَمَلِمُ مَذْهَبِ اِمَامِ اعْظَمِ اَهْلِ سَنَتٍ وَ الْجَمَاعَتِ مَلْتَمِ خَلِیْلِ اِبْرَاهِیْمِ عَلَیْهِ السَّلَامُ ... اللهُ تَعَالٰی بَرِّدِرْ شَرِیْکِی یُوْقَدِرْ ...». گفتنی است که در میانه نسخه عبارت «تَمَّتِ الْاُورَادُ الْمُبَارَکَةُ عَلٰی یَدِ ... الشَّیْخِ عَلٰی الْمَوْلٰوِی» آمده که به نظر می‌رسد مؤلف و گردآورنده‌ی این مجموعه بوده باشد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۳۷ □ تعداد سطر: ۱۱

□ نوع کاغذ: فرنگی ضخیم نخودی □ اندازه متن: ۷×۱۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۳×۱۹/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی، یک طرف جلد کرم و طرف دیگر قهوه‌ای با نقوش گل سفید؛ دارای لبه برگردان (طبله) □ قطع: رقعی کوچک.

ویژگی‌ها: آثار رطوبت روی برگ‌ها مشاهده می‌گردد. ادامه‌ی برخی مطالب نسخه در هامش نوشته شده است. روی برگ آغاز تعدادی ادعیه و اذکار کوتاه و اسامی «الله، محمد مصطفی، ابراهیم، علی، فاطمه و ...» و نیز برخی اعداد و محاسبات ریاضی نوشته شده است. چند برگ آغازین نونویس و از سده‌ی ۱۳هـ است.

✱

شماره نسخه: «۴۶۷»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۵۱»

[۲۰۵] عین الحیات

از: علامه مولی محمدباقر بن محمدتقی مجلسی اصفهانی (درگذشته به سال ۱۱۱۰هـ در اصفهان)

موضوع: اخلاق و حدیث

زبان: فارسی

آغاز: اقتاده «... پیوسته در فراخی عیش ... از حضرت امیرالمؤمنین صلوات الله

علیه منقولست که چون حق تعالی ... (۴ب) ینبوع سیم در بیان محملی از احوال سلاطین و امرا و معاشرت نمودن با ایشان و عدل و جور ایشانست ...»

انجام: ... (۱۹۰ب) مقصد سیم در بیان محملی از معاد و ذکر بعضی از احوال آن که این حدیث اشاره بدان دارد ... (۲۵۵ الف) لمعه پنجم در بیان طلب مال از حلال نمودن و قدر اتفاق کردن است ... (۲۶۳ب) اگر درین زمان می پوشند بآن جامه مشهور می شدند؛ پس بهترین لباس هر زمانی لباس اهل آن زمانست؛ اما چون صاحب الامر صلوات الله علیه ظهور خواهد کرد جامه را بروش حضرت امیرالمؤمنین ...» افتاده.

کتاب شناسی: شرح مفصلی بر حدیثی مشهور مشتمل بر توصیه ها و اندرزهای پیامبر اکرم حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم به ابوذر غفاری با عنوان «یا أباذر» است که طی فصولی چند در سال ۱۰۷۳ هـ نگارش یافته است. در این شرح مرحوم علامه مجلسی قطعاتی از حدیث مذکور را آورده سپس آن را با الفاظی در نهایت روانی و سلاست، ترجمه و شرح می نماید. در میان منابع حدیثی قدما، برای نمونه، این حدیث را طبرسی در مکارم الاخلاق (ص ۵۳۹) ذکر نموده است و آغاز

آن چنین است: «یا أباذر أعبد الله كأَنَّک تراه فإن كنت لاتراه فإِنَّه یراک ...». در این کتابخانه نسخه های متعددی از این اثر موجود است که از آن جمله می توان به شماره های جدید «۹۳۴۱»، «۱۱۳۳۴»^۱ و «۱۷۱۷۱»^۲ اشاره نمود. همچنین حدود ۱۰۰ نسخه ی دستنویس دیگر از این اثر که در سایر کتابخانه های ایران نگهداری می گردد، از سوی آقای صدرایی خوبی در فهرستگان حدیث شیعه^۳ به اختصار گزارش گردیده است. باید افزود که عین الحیة نخستین بار در سال ۱۲۴۰ و ۱۲۵۴ هـ در تهران به صورت چوبی^۴، سپس به ترتیب در سال های ۱۲۷۸،

1. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۵۶۵.
2. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی: فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۲۶.
3. صدرایی خوبی، علی؛ فهرستگان نسخه های خطی حدیث شیعه و علوم حدیث شیعه: ج ۵، صص ۷۱-۸۱.
4. در برخی مصادر همچون فهرست مشار، از این نوع چاپ ها (۱۲۲۴-۱۲۶۵ هـ) به تسامح به «سربی» و در برخی منابع دیگر به «سنگی» یاد شده است؛ لیکن با بررسی های مقایسه ای که از سوی راقم، روی عمده ی این نوع چاپ ها، همچون: جلاء العیون (تهران ۱۲۴۰ هـ)، اشارات الاصول (تبریز ۱۲۴۵ هـ)، حلیة المتقین (تهران ۱۲۴۸ هـ)، حق الیقین (تهران

۱۲۸۰، ۱۲۸۶، ۱۲۸۸، ۱۲۹۷، ۱۳۰۴، ۱۳۱۰، ۱۳۲۲، ۱۳۳۴ و ۱۳۷۶ هـ به صورت سنگی در تهران و نیز در سال‌های ۱۲۶۸ و ۱۳۰۴ هـ در لکهنو و سرانجام در سال‌های ۱۳۳۱ ش، ۱۳۷۳ هـ و ۱۳۴۸ ش به صورتِ حروفی (سربی) در تهران به چاپ رسیده است.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: نام‌معلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲ هـ □ محل کتابت: نام‌معلوم
□ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکي □ تعداد برگ: ۲۶۳ □ تعداد سطر: ۱۴ □ نوع کاغذ: شرقی
□ اندازه متن: ۹×۱۴/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۳×۱۹ سانتیمتر □ نوع جلد: می‌شن فرسوده □ قطع: خشتی کوچک.

ویژگی‌ها: نسخه فاقد هر نوع تصحیح و حاشیه‌نویسی بوده و برخی قلم‌خوردگی‌هایی (۲۳ الف) نیز در متن آن دیده می‌شود. برخی برگ‌های آغازین و انجام آن فرسوده شده است. آثار رطوبت اندک و لک و چرکی روی برگ‌ها مشهود است. افتادگی از آغاز و انجام قابل توجه

۱۲۵۹ هـ)، حیات القلوب (تهران ۱۲۶۱ و ۱۲۶۷ هـ)، مدائن العلوم (تهران ۱۲۶۲ هـ)، به عمل آمده است، کلام صحیح آن است بگویم بیش‌تر چاپ‌های این دوره که به سربی می‌مانند، به مانند اکثر چاپ‌های چوبی اروپا، مانند تحریر اقلیدس منسوب به خواجه نصیرالدین طوسی (رم ۱۴۹۴ م) یا چاپ‌های نخستین در سده‌ی ۱۲ هـ در استانبول مانند کتاب جام جهان نما (قسطنطنیه ۱۱۴۵ هـ) در چاپ و حروفچینی کلمات آن‌ها، به جای قطعات سربی، از یک نوع حروف چوبی مستحکم، همچون آبنوس، استفاده می‌گردیده است که جلوه خاصی به حروف و صفحات کتاب می‌داده است؛ اما استهلاک و هزینه‌ی بالای آن، مانع از ادامه‌ی فعالیت گسترده‌ی این نوع دستگاه‌ها در ایران گردیده و بزودی از حدود سال ۱۲۶۵ هـ جای خود را برای مدت محدودی به چاپ سربی داد؛ لیکن آن نیز در آن مقطع، به جهت هزینه‌های سنگین آن و مشکلات دیگر، چندان مورد استقبال قرار نگرفته و رشد این نوع چاپ نیز با کندی، صورت می‌گرفت؛ اما ورود ماشین‌های چاپ سنگی از نیمه‌ی دوم دهه‌ی ۱۲۶۰ هـ به ایران و نیز با خرید دستگاه‌های جدید چاپ سنگی از اروپا توسط ناصرالدین شاه، از حدود سال ۱۲۹۰ هـ چاپ نوع مرغوب سنگی، این بار به نحو گسترده معمول و فراگیر گردید و قریب یکصد سال، در کنار گسترش آرام و تدریجی دستگاه‌های چاپ سربی، عمده‌ی چاپ‌های ایران در این سال‌ها (بخصوص نیمه‌ی دوم عصر ناصری و دوره‌ی مظفری) از نوع «چاپ سنگی» بوده است؛ تا اینکه از اواخر سده‌ی ۱۴ هـ به یکباره چاپ سنگی جای خود را برای همیشه به چاپ حروفی (سربی) و سپس به تدریج به چاپ‌های

نسل جدید کامپیوتری و ... واگذار نمود.

1. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی

فارسی: ج ۳، صص ۳۶۰۱-۳۶۰۲.

نیست. روی برگ (۲ الف) بهای نسخه «هشتصد دینار» قید شده است. روی برگ (۱۶۰ الف) یک مهر مربع نسبتاً بزرگ ناخوانا و روی برگ‌های (۱۶۴ الف) و (۱۶۷ الف) مهر بیضی ناخوانای دیگری درج شده است. ناگفته نماند که بخش اندکی از آغاز و انجام این نسخه افتاده است.

❖

شماره نسخه: «۴۶۸»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۵۲»

[۲۰۶] سبحة الابرار

از: ابوالبركات نورالدین عبدالرحمن بن احمد بن محمد دشتی اصفهانی شیرازی هروی نقشبندی متخلص به «دشتی» و «جامی» (درگذشته به سال ۸۹۸ هـ در هرات)^۱

موضوع: اخلاق و ادب منظوم

زبان: فارسی

آغاز: افتاده «...»

پشت در کینه وری محکم کرد

روی در وسوسه آدم کرد

دست تضرع بمناجات بر آوردن و در خلف کعبه حاجات استوار کردن:
ای حیات دل هر زنده دلی
سرخ رویی ده هر جا خجلی
... (۷ب) سبب نظم جواهر آبدار سبحة
الابرار که عقد دی از رشته آنان عقده
گشاست «...».

انجام: «کنی از همت رحمت اهلش

ختم بر خیر کتاب اجلش

ختم کتاب و خاتمه خطاب ...:

هر دو مصراع زوی ابرویی

قبله حاجت حاجت جویی

چشمش از کحل بصیرت روشن

نظر لطف بعشاق افگن

... افتاده.

کتاب‌شناسی: یکی از مثنوی‌های مشهور هفت اورنگ جامی بر وزن «رمل مسدس محذوف مخبون» است که در چهل عقد در حدود سال‌های ۸۸۷ هـ به نظم درآمده است. موضوع این دفتر مطالب اخلاقی است که به نحو لطیفی مقاصد عالیه دینی را بیان می‌دارد؛ عناوین عقود چهل‌گانه‌ی این مثنوی چنین است: ۱. در کشف حقیقت دل، ۲. در شرح سخن و سخنوری، ۳. در گفتار موزون، ۴. از وجود اثر بر وجود مؤثر یا استدلال از آثار بر

1. مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب:

ج ۱، صص ۳۸۵-۳۹۱؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام:

ج ۳، ص ۲۹۶؛ کحّاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۵،

ص ۱۲۲؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱،

ص ۵۳۴.

فرمان روایان روزگار، ۳۸. در اندرز و پند
فرزند خود ضیاءالدین یوسف، ۳۹. در
نصیحت و موعظه بخود، ۴۰. در التماس دعا
از خوانندگان این دفتر^۱. از مثنوی سبحة
الابرار جامی، نسخه‌های متعددی در این
کتابخانه موجود است و از آن جمله می‌توان
به نسخه‌های جدید آن به شماره‌های
«۱۰۷۶ط»، «۸۹۷۱/۲۰»، «۸۱۸۴/۱»،
«۹۴۲۵/۶»، «۱۵۶۱۶/۷»^۲ و «۱۸۶۷۴»^۳
اشاره نمود. از این اثر نسخ چندی نیز در
کتابخانه‌های ایران و سایر کشورها موجود
است و علیرضا قره‌بلوط در معجم التاریخ
(ج ۳، صص ۱۶۲۰-۱۶۲۱) گزارشی از
برخی از آن‌ها بدست داده است. این اثر به
صورت مستقل در سال‌های ۱۸۱۱، ۱۸۱۸،
۱۸۴۸م در کلکته، در سال‌های ۱۳۱۲ و
۱۳۱۵هـ در تهران، در سال ۱۳۰۰هـ در
لاهور، در سال ۱۳۲۳هـ در هند، در
سال‌های ۱۲۲۶، ۱۳۰۰هـ ۱۸۸۳ و ۱۹۴۹م
در لکهنو به صورت سنگی و سپس در

وجود آفریدگار، ۵. در بیان یکتایی خداوند
پاک، ۶. در آنکه ذات حق وجود بحت و
بسیط است، ۷. در شرح معنی تصوف و
اغراض آن، ۸. در بیان ارادت و خواست، ۹.
در مقام توبه و بازگشت بخداوند، ۱۰. در
کشف و راز پرهیزگاری، ۱۱. در مقام زهد
از جهان و مادیات و اعراض از آن، ۱۲. در
راز فقر و نیازمندی، ۱۳. در بین شکیبایی و
صبر و فرجام آن، ۱۴. در بیائین شکر و
سپاس، ۱۵. در خوف و بیم از درکات، ۱۶.
در امید و رجاء و درجات آن، ۱۷. در توکل
بر خداوند و انقطاع از خلق، ۱۸. در رضا و
خرسندی به مقسوم، ۱۹. در محبت و
مهرورزی، ۲۰. در شوق و میل، ۲۱. در
غیرت و رشکی و رگ داری، ۲۲. در قرب
حق، ۲۳. در شرم و حیا، ۲۴. در آزادگی و
حریت، ۲۵. در جوانمردی و فتوت، ۲۶. در
صدق و راستی و درستی، ۲۷. در اخلاص،
۲۸. در جود و بخشندگی، ۲۹. در قناعت و
خرسندی به داشته، ۳۰. در افتادگی و
تواضع، ۳۱. در بردباری و حلم، ۳۲. در
طلاقت وجه و مزاح و گشادگی و انبساط،
۳۳. در دوستی و یاری و جوشش، ۳۴. در
سماع و استماع، ۳۵. در دعا و ثنای
پادشاهان، ۳۶. در خیراندیشی حکام دولت،
۳۷. در راهنمایی مردمان سپاس گذاری از

۱. جامی، عبدالرحمن؛ مثنوی هفت اورنگ:

صص «بیست و نه - سی».

۲. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۴۴۴.

۳. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی:

فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۸۹.

سال‌های ۱۳۱۳ ش و ۱۳۵۳ هـ به صورت سربی در تهران؛ همچنین در ضمن هفت اورنگ جامی در سال ۱۳۳۲ هـ/۱۹۱۳ م در تاشکند، در سال ۱۹۲۳ م در لکهنو و سرانجام با تصحیح مرتضی مدرس چهاردهی در سال ۱۳۳۷ ش (صص ۴۴۷-۵۷۶) در تهران به چاپ رسیده است.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق زیبا
□ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۱ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: سفید □ تعداد برگ: ۱۰۱ □ تعداد سطر: ۱۴ □ نوع کاغذ: شرقی نخودی □ اندازه متن: ۷×۱۴/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۴×۲۳ سانتیمتر □ نوع جلد: رو مخمل
یشمی با طرح گل و بوته و ترمه؛ عطف و مغزی تیماج قهوه‌ای (۲ نوع) و درون تیماج حنایی □ قطع: وزیری کوچک.

ویژگی‌ها: نسخه‌ای نفیس و ارزنده است؛ برگ‌ها مجدول به رنگ‌های طلایی، لاجورد، مشکی، شنگرف، قهوه‌ای، زعفرانی، سبز (زنگار) و سبز مغز پسته‌ای و میان دو ستون اشعار نیز با جداول طلا، شنگرف و مشکی و گل و بوته الوان رنگ آمیزی شده

و برگ‌ها نیز افشان طلا شده است. همچنین هر بند از اشعار دارای یک کتیبه زمینه زرین که با گل و بوته الوان و نگاره‌های اسلیمی تزیین شده است و عناوین هر بند و «عقد» با سفیدآب در میان آن کتیبه به خط خوش نستعلیق نوشته شده است. نسخه فاقد هر نوع تصحیح و حاشیه‌نویسی است. افتادگی از آغاز و انجام بیش از یک یا دو برگ نیست. آثار مختصر رطوبت در برخی برگ‌ها مشاهده می‌گردد. برخی از بخش‌های آسیب دیده‌ی برگ‌ها، به نحو فنی و شایسته‌ای، از سوی کارشناسان بخش ترمیم کتابخانه مجلس، بازسازی شده است.

✱

شماره نسخه: «۴۶۹»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۵۳»

[۲۰۷] القرآن الکریم

آغاز: ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَ
الذَّارِيَاتِ ذُرُوءًا فَالْحَامِلَاتِ وِقْرًا فَالْجَارِيَاتِ
يُسِرْنَ أَلْمَقْسَمَاتِ أَمْرًا...﴾.
انجام: ﴿... ثَلَاثًا يَعْلَمُ أَهْلُ الْكِتَابِ أَلَا
يَقْدُورُونَ عَلَى شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَأَنَّ الْفَضْلَ
بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ
الْعَظِيمِ﴾.

کتاب‌شناسی: بخشی از سوره‌های پایانی

1. مشار، خانباها؛ فهرست کتابهای چاپی

فارسی: ج ۳، صص ۲۹۱۸-۲۹۱۹ و ج ۵، ص ۵۴۹۳.

قرآن کریم (جزء‌های ۲۶-۲۷) مشتمل بر سوره‌های ذاریات تا پایان سوره‌ی حدید می‌باشد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ خوش
□ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: طلایی □ تعداد برگ: ۲۲ □ تعداد سطر: ۱۱ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ اندازه متن: ۱۶×۹/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۴×۱۶/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی یک لایه فرسوده با روکش کاغذی طرح و نقوش گل و بوته و ترنج و نیم ترنج به رنگ سبز چمنی و برخی نقطه‌های آن زرین □ قطع: وزیری.

ویژگی‌ها: نسخه‌ی ارزنده‌ای است که برگ‌های آن زرین و سبز (زنگار) جدول کشی شده است. دو برگ آغازین دارای یک سرلوح مختصر و تشعیر که با آب رنگ سرمه‌ای و نارنجی رنگ آمیزی شده است. میان سطور دو برگ نخست با رنگ طلایی دندان موشی ساده شده است. آثار رطوبت در لبه‌ی برگ‌ها مشاهده می‌گردد.

شماره نسخه: «۴۷۰/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۵۴»

[۲۰۸] النافع لیوم (= نافع یوم)

الحشر فی شرح باب الحادی عشر^۱

از: جمال الدین ابوعبدالله مقداد بن عبدالله سیوری حلّی اسدی مشهور به «فاضل مقداد» (درگذشته به سال ۸۲۶ هـ)^۲

موضوع: کلام

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذی دلّ علی وجوب جوده افتقار امکانات و علی قدرته و علمه احکام المصنوعات المتعالی عن مشابهة الجسمیات ... أمّا بعد فإنّ الله تعالی لم یخلق العالم عبثاً فیکون من اللّاعبین بن لغایة و حکمة ...».

انجام: «... لکنّ المرجو من کرمه تعالی أن ینفع به کما ینفع بأصله و أن یجعله خالصاً لوجهه إله سمیع محیب و الله خیر موفّق و معین و الحمد لله ربّ العالمین و صلی الله علی محمد و آله أجمعین».

کتاب‌شناسی: مرحوم علامه ابومنصور حسن بن یوسف حلّی (د. ۷۲۶ هـ) کتاب مصباح المتهجّد مرحوم شیخ الطائفه محمد بن حسن طوسی (د. ۴۶۰ هـ) را در ۱۰ باب

1. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۲۴، ص ۱۸.

2. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۸، ص ۲۰۷؛

کحّاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۲، ص ۳۱۸؛

بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۲، ص ۴۷۰.

تلخیص و مرتّب نمود و آن را منهاج الصلاح فی مختصر المصباح نام نهاد، سپس به خواش وزیر خواجه عزالدین قوه‌دی بای دیگر در عقائد امامیه بر آن اثر افزود؛ این باب اخیری به جهت اهمیت آن در میان متون کلامی شیعه، به نحو مستقل مورد اهتمام دانشمندان و متکلمان شیعی قرار گرفته و به تدریج به شرح، استنساخ و تدریس باب حادی عشر پرداختند. از جمله شروح نفیس باب الحادی عشر، شرح توضیحی فاضل مقداد است که به درخواست برخی از سادات، در حال سفر و تدریس، یادداشت‌های قدیم خویش بر این باب را به صورت «قال - أقوال» تنظیم و گردآوری نموده است؛ وی در این شرح توضیحی کمتر به ردّ و ایرادهای کلامی معمول پرداخته است. این شرح دارای یک ترجمه به فارسی نیز از حاجی میرزا علی بن محمدحسین حسینی شهرستانی (د. ۱۳۴۴هـ) به نام جامع در ترجمه نافع است که در سال ۱۳۲۵هـ در تهران به چاپ رسیده است؛^۱ همچنین تعلیقه‌ای نیز از عطاءالله بن مسیح آملی (د.

پس از ۹۳۶هـ) است که نسخه‌ی دستنویس آن (بخط محشّی) به شماره‌ی «۱۰۷۰/۲۷»^۲ در این کتابخانه موجود است. باید افزود که از النافع یوم الحشر، نسخه‌های متعدّدی در این کتابخانه نگهداری می‌گردد که از آن جمله می‌توان به نسخه‌های جدید به شماره‌های «۱۵۷۴۹»، «۱۰۲۴۷/۱»، «۱۴۹۲۰/۱»، «۱۰۴۴۲/۱»، «۱۰۰۷۰/۲۶»، «۱۵۶۷۱»، «۱۰۳۱۰»^۳، «۱۸۲۸۵»، «۱۸۳۲۶»، و «۱۸۰۰۸»^۴ اشاره نمود. از این شرح در کتابخانه‌های ایران نسخه‌هایی در دسترس است و علیرضا قره بلوط در معجم التاریخ (ج ۵، صص ۳۷۸۱-۳۷۸۲) گزارشی از آن‌ها بدست داده است. این اثر به جهت مقبولیت دارای چاپ‌های متعدّدی است که از آن جمله در سال‌های ۱۲۷۲، ۱۲۸۲، ۱۲۹۴، ۱۳۰۸، ۱۳۰۰، ۱۳۱۴، ۱۳۱۷، ۱۳۲۰، ۱۳۷۰هـ در تهران، در سال‌های ۱۲۹۲، ۱۲۹۶، ۱۳۰۱ و ۱۳۱۰هـ در تبریز، در سال ۱۳۱۹هـ در بمبئی، بدون تاریخ در لکهنو به صورت سنگی، سپس در سال ۱۳۴۳هـ در نجف،

۲. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۲۹۹.

۳. همان: صص ۸۴۲-۸۴۳.

۴. حائری، عبدالحسین: درایتی، مصطفی:

فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۷۸.

۱. تهرانی، آقا بزرگ: الذریعة: ج ۲۴، ص ۱۸؛

مشار، خانبابا: فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۲،

ص ۱۵۰۲.

بدون تاریخ در اصفهان، سال ۱۳۶۷هـ در قم به صورت سری به چاپ رسیده است.^۱ ناگفته نماند که این اثر با تحقیق عالمانه‌ی دکتر مهدی محقق در سال‌های ۱۳۶۵ش در تهران و سال ۱۳۶۸ش در قم منتشر شده است.^۲

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: محمد بن محمدحسین خوانساری بروجردی □ تاریخ کتابت: سال ۱۳۱۴هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز (درشت) و مشکی □ تعداد برگ: ۳۵ (۱ب - ۳۵ الف) □ تعداد سطر: ۱۶ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید □ اندازه متن: ۸×۱۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵×۲۲/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای مجدول با عطف تیماج مشکی □ قطع: رقعی □ رقم کاتب: «قد وقع الفراغ بحول الله و قوته من نسخ هذه النسخ الشريفة بيد أقل خلق الله العبد المذنب الفقير ... المدعو [ب] محمد ابن جناب كامل الصفات محمدحسين خوانساري الأصل البروجردى المسكن سلمه الله تعالى ... في يوم الإحدى من السابع والعشرون الهشهر الحرام ذیحجة من شهر الرابع عشر بعده الثلاثمائة و

بعد الألف ...».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و در آغازین برگ‌ها، حاشیه‌نویسی نیز به خط نستعلیق از کاتب، دارد که در انجام آن تعلیقات چنین آمده است (۴ب): «حرره الفانی أقل الطلاب ... محمد بن محمدحسین خوانساری سنة ۱۳۱۴هـ». روی برگ آغاز، خط و امضای کاتب نسخه «قد شرع فی يوم الأربعاء الرابع عشر ... ۱۳۱۴ ... محمد بن ... محمدحسین الخوانساری ...» و مهر بیضی «عبد محمد ۱۳۰۰» آمد است. بر فراز آغازین برگ مهر بیضی «اللهم صلّ علی محمد و آل محمد» دیده می‌شود که این دو مهر در انجام نیز تکرار شده است. در انجام نسخه همچنین یک فایده در «فرق بین واحد و أحد» به نقل از مجمع البحرین و نیز حدیثی از امام حسین علیه السلام درباره‌ی «روح» و سرانجام مناجاتی از حضرت موسی علیه السلام دیده می‌شود.

※

شماره نسخه: «۴۷۰/۲»

[۲۰۹] الاعتقادات = العقائد

از: شیخ ابوجعفر محمد بن علی بن حسین قمی مشهور به «ابن بابویه» و «شیخ

1. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی:

صص ۹۴۲-۹۴۳.

2. رفاعی، عبدالجبار؛ معجم المطبوعات العربیة

فی ایران: صص ۱۶۷-۱۶۸.

صدوق» (در گذشته به سال ۳۸۱ هـ در ری)

موضوع: عقاید

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمين وحده لا شريك [له] و صلى الله على محمد و آله الطيبين الطاهرين ... باب في صفة اعتقاد الإمامية في التوحيد؛ قال الشيخ الرّباني ... مصنف لهذا الكتاب: اعلم أن اعتقادنا في التوحيد أن الله تعالى واحد أحد ليس كمثل شئ قديم لم يزل ولا يزال سمياً...».

انجام: «... و بین له تأویلها و قد أخرجت الخبر في ذلك مسنداً بشرحه في كتاب التوحيد و ساجرد في ذلك كتاباً بمشيئته و عونته تعالى؛ تم بالخیر و العافية و صحة البدن بحمد الله و المنة».

کتاب‌شناسی: فشرده‌ای از عقاید امامیه است که گفته شده به درخواست اهل مجلس و مشایخ در توصیف دین امامیه، در مجلس خود، بیان نموده است و آن رساله در واقع مجلس نود و سوم کتاب الامالی صدوق می‌باشد که شیخ صدوق آن را در روز جمعه ۱۲ شعبان سال ۳۶۸ هـ در نیشابور املا و ایراد نموده است و در انجام آن وعده داده که

1. الامالی شیخ صدوق، (چاپ سنگی،

هنگام برگشت از ماوراءالنهر به نیشابور شرحی بر آن املا نماید: «هذا ما اتفق إملاہ علی العجلة من وصف دین الإمامية و قال سأملی شرح ذلك و تفسیره إذا سهل الله عزّ اسمه إلى العود من مقصدی إلى نیشابور إن شاء الله». مرحوم آقا بزرگ تهرانی می‌گوید که: «و لذا سّماه الشيخ في الفهرس بدين الإمامية ... و لم يذكر شرح له في فهرس تصانيفه الكثيرة و لعلّه لم يتيسّر له و لذا عمد الشيخ المفيد إلى شرح الكتاب ...». از جمله نسخ جدید اعتقادات شیخ صدوق در کتابخانه‌ی مجلس می‌توان به شماره‌های «۱۵۲۵۴/۳»، «۸۹۷۴/۴»، «۹۳۸۴/۱۳»^۲، «۱۸۵۳۵» و «۱۸۵۹۱»^۳ اشاره نمود. اعتقادات صدوق با عنوان/العقائد (یا) /الاعتقادات در سال‌های ۱۲۹۴، ۱۲۹۶، ۱۳۰۰، ۱۳۰۸ و ۱۳۲۰ هـ در تهران و در سال ۱۳۰۱ هـ در تبریز و نیز در سال ۱۳۴۳ هـ در نجف اشرف به صورت سنگی، سپس در سال ۱۳۲۷ هـ با ترجمه‌ی فارسی اعتقادات صدوق توسط شیخ محمدباقر کمره‌ای در تهران به صورت سربی به چاپ

2. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر

3. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی:

رسیده است.^۱

باید افزود که شرح شیخ مفید بر این اثر، با نام تصحیح الاعتقاد مشهور است؛ از جمله نسخ جدید آن در این کتابخانه می‌توان به شماره‌های «۱۴۵۰۵/۷»^۲ و «۱۸۶۶۲»^۳ اشاره نمود^۴ که نخست در سال‌های ۱۳۵۸، ۱۳۶۴ و ۱۳۷۱ هـ در تبریز به اهتمام مرحوم واعظ چرندابی^۵ و نیز اخیراً به صورت تصحیحی در مجموعه مصنفات شیخ مفید (ج ۵) به چاپ رسیده است و نیز ترجمه‌ای از تصحیح الاعتقاد به فارسی از سوی مرحوم ابن‌یوسف حدائقی در کتابخانه‌ی سپهسالار (شماره‌ی ۱۸۳۹) گزارش گردیده است.^۶

باید دانست که مطالب مذکور، با همه‌ی این تفصیل، تقریباً تمامی آگاهی‌هایی است که درباره‌ی این اثر (اعتقادات شیخ صدوق) در سرچشمه‌ها و فهرست‌ها با محوریت و مصدریت الذریعة، گزارش شده است؛ لیکن ورای این داده‌ها و بحث‌ها، به نظر می‌رسید، این اثر نیاز به یک رویکرد و تعمق مجددی دارد؛ برای نمونه اگر آغاز، انجام و متن اعتقادات شیخ صدوقی که به صورت منفرد و مستقل استنساخ شده، با آغاز، انجام و متن اعتقادات او که در ضمن امالی وی درج شده و نیز با متن تصحیح الاعتقاد و عبارات ماتن، مقایسه گردد، تفاوت فاحشی در عبارات آن‌ها دیده می‌شد که بعید به نظر می‌رسید صرف اختلاف نسخه بوده باشد و چیزی که به تدریج در ذهن تقویت می‌گردید، این سؤال بود که نکند شیخ صدوق دارای دو رساله در اعتقادات امامیه بوده است، یکی مستقل، از نوع نسخ شایع (مانند نسخه‌ی حاضر) و دیگری آنچه که در ضمن امالی وی آمده است و شیخ الطائفه آن را در فهرست خویش دین‌الامامیه نامیده است؟ آیا شیخ آقا بزرگ تهرانی در تبیین اعتقادات شیخ صدوق در الذریعة (ج ۲، ص ۲۲۶) به آرامی و بدون توجه، به جای توضیح رساله‌ی اعتقادات مستقل شیخ صدوق، به

1. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی: ص ۶۲۵.
2. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۷۸.
3. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی: فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۳۳.
4. نسخه‌های دیگری نیز در معجم تاریخ التراث الاسلامی (ج ۵، ص ۳۰۶۵-۳۰۶۶) گزارش گردیده است.
5. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی: ص ۵۵۴؛ رفاعی، عبدالجبار؛ معجم المطبوعات العربیة فی ایران: ص ۱۵۱.
6. ابن یوسف شیرازی (حدائقی)؛ فهرست کتابخانه سپهسالار: ج ۱، ص ۵۳۴.

تبیین اعتقادات (مجلس ۹۳) مندرج در امالی
شیخ صدوق منتقل نشده است؟!

شایسته‌ی ذکر است که تا اینجا تمامی
مطالبی بود که در فهرست‌ها و سرچشمه‌ها
درج شده است! الحمدلله در مراحل نهایی
این فهرست، هنگامی که (مرداد ۱۳۸۸) راقم
به جهت سانه‌ی راندگی، در بستر افتاده
بود! بار دیگر یکی از الطاف الهی شامل حال
این کمینه گردید و هنگام مرور نهایی
فهرست به خاطر رسید که از شیخ صدوق
پژوه پرتلاش، سرکار خانم تفضلی (از
فهرستگاران فاضل نسخ خطی در کتابخانه‌ی
ملی) درباره‌ی این رساله و حل این معضل،
استفساری از طریق ایمیل بنمایم ... از باب
﴿أَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ﴾ بر من فرض است
که همین‌جا از ایشان تقدیر نمایم که بر
آگاهی‌ام در این زمینه، با دقت نظر افزودند:
«... وسواس و تردید شما کاملاً بجاست؛
همینطور فرضیه‌ی انتهای کتاب‌شناسی و
نتیجه‌ی حاصل از این فرضیه [نیز] کاملاً
درست است. مجلس ۹۳ امالی شیخ صدوق،
از کتاب اعتقادات او کاملاً مجزاست؛ مرحوم
آقابزرگ در ج ۱۹ صص ۳۵۴-۳۵۵/الذریعه،
ذیل عنوان المجالس به تصحیح اشتباه خود،
در خصوص کتاب اعتقادات پرداخته‌اند ...».
بدون هیچ توضیح دیگر، متن عبارات

مرحوم آقا بزرگ در تصحیح کلام خود،
چنین است: «والمجلس الثالث و التسعون الذی
انتهی به /الأمالی ... قد استقلّ بالطبع ملحقاً
بآخر کتابی /المقنع و /الهدایة المطبوعین معاً فی
۱۳۸۰هـ بعنوان وصف دین الإمامیّة، فذكرناه
بهذا العنوان فی حرف الواو لانه یعدّ کتاباً
مستقلاً و قد مرّ فی ([الذریعه] ۲: ۲۲۶
المطبوع فی ۱۳۵۵هـ) بعض خصوصیات تحت
عنوان الاعتقادات للشیخ الصدوق زاعماً منّی
أنّه الذی تعرّض لذكره الشیخ الطوسی فی
/الفهرست بعنوان دین الإمامیّة، ثمّ نسخ
/الاعتقادات و ما طبع من شرحه للشیخ المفید
الموسوم بـ تصحیح الاعتقاد و إذا هو غیر
وصف دین الإمامیّة كما ذکرته فی ([الذریعه]
۴: ۱۹۳ المطبوع فی ۱۳۶۰هـ) و لما وصلت
فی المقام إلى ذکر المجلس الثالث و التسعين من
مجالس الصدوق اغتمت الفرصة للتنبيه على
ما وقع من الخطاء فی ([الذریعه] ۲: ۲۲۶) قبل
ثلاثین سنة!»!

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: محمد بن محمد حسین خوانساری
بروردی □ تاریخ کتابت: سال ۱۳۱۵هـ □
محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۲۵ (۳۵ ب -
۵۹ الف) □ تعداد سطر: ۱۶ □ نوع کاغذ:
فرنگی سفید (روسی) □ اندازه متن: ۱۵×۸

*

شماره نسخه: «۴۷۰/۳»

[۲۱۰] مناظرة المأمون مع الامام
على بن موسى الرضا عليهما
السلام = محاوره المأمون و الامام
الرضا عليه السلام = المناظرة
المأمونية = سؤال المأمون عن
الرضا و جواباته عليه السلام^۱

از: شیخ ابوجعفر محمد بن علی بن
حسین قمی مشهور به «ابن بابویه» و «شیخ
صدوق» (درگذشته به سال ۳۸۱ هـ در ری)

موضوع: عقاید

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، روى الصدوق عليه
الرحمة فى كتاب عيون أخبار الرضا عليه
السلام عن تميم بن عبدالله القرشى عن أبيه
عن أحمد بن سليمان النيسابورى عن على بن
جهم قال حضرت مجلس المأمون لعنة الله عليه
و عنده الرضا عليه السلام [قال] له المأمون:
يا بن رسول الله أليس من قولك أن النبي
معصومون؟ قال: بلى؛ قال: فما معنى قول الله
عز وجل: عصى آدم ...».

انجام: «... على سبيل الانقطاع إلى الله و

سانتیمتر □ رقم کاتب: «تم ... هذه الرسالة
الشريفة فى السبت الثانى من الشهر الصفر
المظفر من عام الخامس عشر من الثلاثمائة بعد
الألف من الهجرة النبوية عليه آلاف التحية و
الثناء بيد أقل الجاني الداعي العبد الضعيف
التحيف المسكين الفقير كثير المدعو بالحروف
الهجاء لكثرة التخفيف لميم المضمومة مع الحاء
المهملة المفتوحة و مع الميم المفتوحة لشدة
الدال و مع الدال المكسورة المنونة [= محمد]
ولد ارجند جناب مستطاب كامل الصفات
محمد حسين الخوانسارى الأصل و البروجردى
المسكن عمره».

ویژگی‌ها: عناوین این رساله در هامش
به صورت درشت و شنگرف آمده است. در
آغاز، بر فراز برگ نخست چنین آمده است:
«هذه الحواشى رسالة العلامة المجلسى فى
الاعتقادات و السير و السلوك بسم الله
الرحمن الرحيم الحمد لله الذى سهل لنا سلوك
شرايع الدين» که در همین جا ناتمام رها
شده است! که گویا قرار بر این بوده که در
هامش این رساله کتابت گردد، اما تا همین
مقدار نوشته نشده است! بر فراز برخی
برگ‌ها، دعای «ربِّ يسر و لاتعسر» دیده
می‌شود. در انجام نسخه مهرهای بیضی «عبد
محمد ۱۳۰۰» و «اللهم صلّ على محمد و آل
محمد» دیده می‌شود.

1. تهرانی، آقا بزرگ: الذريعة: ج ۱۲، ص ۲۵۱.

الرجوع إليه و يكون وجه حسنهما في هذا
الموضع استحقاق الثواب بها أو كونها لطفاً كما
يحسن أن يقع ممن يقطع على أنه غير مستحق
...» ناظم.

کتاب‌شناسی: رساله‌ای مشهور در بیان
گفتگوهای بین حضرت علی بن موسی الرضا
علیهما آلف التحیة و الثناء و مأمون عباسی
و آن در واقع سؤالاتی از سوی مأمون است
که بیش‌تر درباره‌ی عصمت انبیاء علیهم
السلام از حضرت امام رضا علیه السلام نموده
است و آن از سوی شیخ صدوق (د. ۳۸۱هـ)
در کتاب عیون أخبار الرضا علیه السلام و
به روایت تمیم بن عبدالله قرشی از پدرش
احمد بن سلیمان نیشابوری از علی بن جهم
نقل شده است؛ البتّه تردیدی نیست که بین
حضرت و مأمون گفتگوهای متنوعی در
موضوعات گوناگون در مقاطع و
مناسبت‌های مختلف صورت گرفته است و در
این زمینه در سرچشمه‌ها (منافع) و فهارس
با عنوان مناظرات المأمون مع الامام الرضا
علیه السلام به عربی و فارسی آثار متنوع
چندی گزارش گردیده است^۱ که ممکن است

برخی از آن‌ها نیز در مواردی با نسخه‌ی
مورد بحث مرتبط بوده باشد که به هر تقدیر
نیاز به بررسی بیش‌تر دارد. به نظر می‌رسد
گفتگوهای مورد بحث، همان مناظره‌ای بوده
باشد که از سوی بزرگانی همچون مرحومان
علامه مجلسی (د. ۱۱۱۰هـ) و مولی
محمد اسماعیل خواجویی (د. ۱۱۷۳هـ)^۲ نیز
شرح گردیده است. باید افزود که این سؤال
و جواب، همراه النافع لیوم الحشر فاضل
مقداد در سال ۱۲۹۴ و ۱۳۰۰هـ در تهران و
در سال ۱۳۱۰هـ در تبریز به صورت سنگی
و در سال ۱۳۴۳هـ به صورت سربی در نجف
اشرف منتشر شده است.^۳

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: [محمد بن محمدحسین خوانساری
بروجردی] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۳۱۵هـ]
□ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
نانوشته □ تعداد برگ: ۱۰ (۵۹ب - ۶۸ب)
□ تعداد سطر: ۱۶ □ نوع کاغذ: فرنگی
سفید □ اندازه متن: ۸×۱۵ سانتیمتر
ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است. عناوین نسخه نانوشته است.

۱. صدرایی خویی، علی؛ فهرستگان نسخه‌های

خطی حدیث شیعیه و علوم حدیث شیعیه: ج ۵،
ص ۴۳۳ و ج ۶، صص ۱۰۹-۱۱۰.

۲. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۱۳، ص ۳۱۱.

۳. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی:

ص ۵۱۲.

هامش نسخه مسطره بندی شده، گویا قرار بوده که رساله‌ای در آن نوشته شود که نانوشته مانده است.

✱

شماره نسخه: «(۴/۴۷۰)»

[۲۱۱] غایة المأمول فی شرح زبدة الأصول^۱ = حاشیه زبدة الأصول = شرح زبدة الأصول = حاشیه
فاضل جواد

از: محمد جواد بن سعدالله بن جواد
کاظمینی مشهور به «فاضل جواد» (درگذشته به سال ۱۰۶۵ هـ در کاظمین)^۲
موضوع: اصول فقه شیعه (امامیه)

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، نحمدک یا من وقفنا لسلوک طریق العمل بکتابه المبین و نشکرک یا من هدانا للوصول إلى معرفة أصول ... و بعد فیقول الفقیر ... لا یخفی علی أحد شرف

1. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۱۳، ص ۲۹۸ و ج ۱۶، ص ۱۵.

2. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۲، ص ۱۴۲؛ کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۳، ص ۱۶۵؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱، صص ۱۴۰ و ۴۷۲؛ تهرانی، آقا بزرگ؛ طبقات أعلام الشیعة (القرن ۱۱ هـ): ص ۳۲۷.

علم الأصول من بین العلوم ...».

انجام: «... قال فصل: الحقیقة لفظ مستعمل فی وضع أول؛ أقول الحقیقة فعلیه من حقّ ... اللفظ المستعمل فی معناه المجازی حین استعماله فیہ لا یصدق علیه التعریف و وجه النظر حمل المستعمل فی کلام المحقق الشریف علی المستعمل مطلقاً لا علی المستعمل بالفعل و أقول کلام ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: شرحی مفصل و استدلالی بر رساله‌ی اصولی زبدة الأصول، اثر شیخ بهاء‌الدین محمد بن حسین عاملی مشهور به «شیخ بهائی» (د. ۱۰۳۰ هـ)، با عنوان «قال مدّ ظلّه - أقول» است که تألیف آن به درخواست استاد شارح، شیخ بهائی، و در زمان حیات ماتن شروع و در سلخ ربیع الثانی سال ۱۰۴۲ هـ، دوازده سال پس از درگذشت استاد، به انجام رسیده است. فاضل جواد در مقدمه‌ی خویش درباره‌ی انگیزه‌اش برای تألیف این شرح مطالبی آورده، که در فهرست همین کتابخانه (ج ۷، صص ۱۹۸) پیش‌تر گزارش گردیده است. باید افزود که نسخ چندی از این اثر در این کتابخانه

3. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله مرعشی: ج ۱۰، ص ۱۷۸؛ نسخه‌ی «۳۷۹۴» بخط شارح.

موجود است که از آن جمله می‌توان به نسخ جدید به شماره‌های «۸۰۸۱/۱»^۱، «۱۶۰۵۶» و «۱۷۰۵۴»^۲ اشاره نمود. در برخی مصادر نسخ دیگری نیز از این اثر در کتابخانه‌ی ایران و خارج از کشور، گزارش گردیده است.^۳

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و درشت □ تعداد برگ: ۳۸ (۶۹ ب - ۱۰۸ ب) □ تعداد سطر: ۲۲ □ نوع کاغذ: شرقی نازک نخودی □ اندازه متن: ۸×۱۴/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و با توجّه به جوهر و نوع کاغذ آن باید در حدود یکصد سال از سایر رساله‌های این مجموعه اقدم بوده باشد که بعدها در صحافی به این مجموعه ملحق گردیده است. بخشی از انجام این نسخه افتاده است.

1. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۵۷۶.

2. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی: فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۲۷.

3. قره‌بلوط، علی‌الرضا: معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۱، ص ۷۸۳ و ج ۵، ص ۳۴۰۲.

*

شماره نسخه: «۴۷۰/۵»

[۲۱۲] شرح الرسالة الشمسیّة فی القواعد المنطقیّة

از: ناشناخته

موضوع: منطق

زبان: عربی

آغاز: افتاده «... علیهما اما حملّیان لترکّب الشرطیّة من قضیّین و القضیّة إمّا حملیّة أو متّصلة أو منفصلة ... و فی المنفصلات ستّة: الأول المركّبة من حملّیین ... الثانی المركّبة من متّصلین ... الثالث المركّبة من منفصلین ... الرابع ...».

انجام: «... (۱۱۱ الف) فائدة مهمّة اعلم أنّ صفة الشرط ... تتمّة: اعلم أنّ حرف الشرط یختلف ... (۱۱۱ ب) فصل التناقض؛ لما فرغ المصنّف من تعریف القضیّة و أقسامها ... بحیث لا یلزم ذلك بل لو كان أحدهما صادقة و الأخری کاذبة نحو زید ساکن لیس بمتحرک فإثّهما قضیّتان مختلفتان إيجاباً و سلباً لكن اختلافهما لا ...» ناقم.

کتاب‌شناسی: شرحی مفصّل بر الرسالة الشمسیّة^۴ (فی القواعد المنطقیّة) تألیف

4. حاجی‌خلیفه: کشف‌الظنون: ج ۲، ص ۱۰۶۳.

نجم‌الدین عمر بن علی کاتبی قزوینی مشهور به «دیران» (د. ۶۹۳هـ) است که شوربختانه به جهت افتادگی بخش قابل توجهی از آغاز و ناتمام ماندن انجام نسخه، مورد شناسایی دقیق قرار نگرفت؛ البته قدر متیقن این است که این شرح، تحریر القواعد المنطقية تألیف قطب‌الدین محمد بن محمد رازی تحتانی بویهی (د. ۷۶۶هـ) نمی‌باشد. باید دانست که بر الرسالة الشمسية، جز تحریر القواعد المنطقية شروح دیگری نیز نوشته شده است که از آن جمله می‌توان به شرح سعدالدین مسعود بن عمر تفتازانی (د. ۷۹۳هـ)^۱، شرح محمد بن موسی بوسنوی مشهور به «علامک» (د. ۱۰۴۵هـ)^۲، شرح شمس‌الدین محمد بن مبارکشاه تاشکندی بخاری مشهور به «میرک» (د. پس از ۱۰۱هـ)^۳، شرح قاضی حسین بن معین‌الدین میبدی (د. ۹۱۰هـ)^۴ اشاره نمود و باید بیش‌تر بررسی شود که متن حاضر متعلق به کدام یک از شروح است؛ گمان ابتدایی راقم آن بود که این شرح بایستی از سعدالدین تفتازانی بوده باشد؛ لیکن

در مقایسه با نسخه‌ی «۵۵۳۰/۲»^۵ همین کتابخانه تطبیق نگردید!

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۴هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و درشت □ تعداد برگ: ۳ (۱۰۹ الف - ۱۱۱ ب) □ تعداد سطر: ۲۲ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده □ اندازه متن: ۸×۱۴/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این رساله افزون بر افتادگی از آغاز، از انجام نیز کتابت آن ناتمام رها شده است!

✱

شماره نسخه: «۴۷۰/۶»

[۲۱۳] إرشاد القلوب إلى الصواب
المنجی من عمل به من الیم
العقاب^۶ (ج ۱)

از: ابو محمد حسن بن ابوالحسن بن محمد دیلمی (در گذشته پس از سال ۷۶۰هـ)^۷

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۵، ص ۳۶۶۲.
2. همان: ج ۵، ص ۳۲۶۹.
3. همان: ج ۴، ص ۳۰۴۸.
4. همان: ج ۲، ص ۹۸۷.

5. منزوی، احمد؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۶، ص ۴۱۸.
6. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۱، ص ۵۱۷-۵۱۸.
7. همو: طبقات أعلام الشيعة (القرن ۸): ص ۳۸؛ بغدادی، اسماعیل‌پاشا؛ هدية العارفين: ج ۱، ص ۲۸۷.

موضوع: مواعظ

زبان: عربی

آغاز: افتاده «... یعبر کثیرة بها و يتفکر فيها من أسعد الله تعالى يقول العبد الفقير ... إنما بدأت بالموعظة من كتاب الله (۱۱۳ الف) و رتبت هذا الكتاب على خمسة و خمسون باباً؛ الباب الأوّل في ثواب الموعظة و النصيحة...».

انجام: «... (۱۴۷ الف) الباب الحادي عشر في التوبة نصوحاً یعنی بالنصوح لا رجوع فيها إلى ذنب ... (۱۵۳ الف) قال آخر و لقد رأيت صغيرة فسرت شيئاً بالخمار قالت ... هذا الذي نقل الملوک ...» ناتمام.

کتاب‌شناسی: کتابی در دو بخش مشتمل بر اندرزهای قرآنی و مواعظ اخلاقی (ج ۱) و فضائل و مناقب امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام و اهل بیت علیهم السلام و بیان شمه‌ای از تاریخ زندگانی آن امام همام علیه السلام و نیز برخی احتجاجات آن حضرت (ج ۲) است که در سال‌های میانی سده ۸ هـ تألیف گردیده است. باید دانست که این اثر ارزشمند شیعی، مورد عنایت برخی بزرگان امامیه قرار گرفته و تقاریظی نیز بر آن نوشته‌اند که از آن جمله تقریظ صدرالدین سیدعلی خان مدنی (د. ۱۱۲۰ هـ) به دو رباعی است:

۱. إذا ضلّت قلوب عن هداها

فلم تدر العقاب من الثواب

فأرشدها جزاک الله خيراً

بإرشاد القلوب إلى الصواب

۲. هذا کتاب فسی معانیه حسن

للسدیلمی أبی محمد الحسن

أشهی إلى المضی العلیل من الشفا

و ألدّ للعینین من غمض الوسن.

این کتاب دارای یک تلخیص از شرف‌الدین یحیی بن عزالدین حسین بن عشیره بحرانی (تزیل یزد) از دانشمندان سده ۱۰ هـ است که مرحوم آقا بزرگ تهرانی به نقل از میرزا عبدالله تبریزی اصفهانی صاحب ریاض العلماء اشاره کرده است^۱ و همچنین ارشاد القلوب دارای یک ترجمه فارسی از محمدباقر بن محمد مهدی هرنندی قهبایی (د. ۱۱۶۲ هـ) است^۲ که نسخه‌ای از آن در کتابخانه‌ی مسجد اعظم قم^۳ نگهداری می‌گردد. باید توجه داشت که جلد نخست این کتاب دارای ۵۵ باب می‌باشد که عنوان برخی ابواب آن چنین

1. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۴، ص ۴۱۹.

2. منزوی، احمد؛ فهرستواره کتابهای فارسی:

ج ۶، ص ۳۸۲.

3. استادی، رضا؛ فهرست کتابخانه مسجد اعظم:

ص ۵۰۱.

چاپ‌های متعددی دارد: سال‌های ۱۳۱۰، ۱۳۱۸، ۱۳۳۳ و ۱۳۷۵هـ در تهران، سال‌های ۱۲۹۶، ۱۳۰۱، ۱۳۰۲ و ۱۳۲۲هـ در بمبئی به صورت سنگی و در سال ۱۳۶۴هـ در تهران، بدون تاریخ در بیروت، سال‌های ۱۳۴۳، ۱۳۷۰ و ۱۳۷۲هـ در نجف اشرف به صورت حروفی (سربی) به چاپ رسیده است.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۴۲ (۱۱۲) الف - ۱۵۳ الف □ تعداد سطر: ۱۲ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید (روسی) □ اندازه متن: ۱۶×۹/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. به جهت رطوبت و جداسازی برگ‌ها، برخی کلمات ناخوانا شده است. در انجام، برگ (۱۵۳ب) یک تعویذ و نفرین در حق غاصبین حقوق امیرالمؤمنین و حضرت فاطمه زهرا علیهما السلام دیده می‌شود.

است: ۱. فی ثواب الموعظة، ۲. فی الزهد، ۳. فی ذمّ الدنيا، ۴. فی ترک الدنيا، ۵. فی التخويف و الترهيب، ...، ۱۵. من کلام المصنّف فی المواعظ، ...، ۲۵. فی مدح الخمول الاعتزال، ...، ۳۵. فی التوکل علی الله، ...، ۴۵. فی ولاية الله، ...، ۵۰. فی التوحيد، ...، ۵۵. فی ما سأل رسول الله صلی الله علیه و آله و سلّم ليلة المعراج؛ لیکن نسخه‌ی حاضر از ۵۵ باب مذکور، تنها مشتمل بر ۱۱ باب نخست جلد اول کتاب الارشاد می‌باشد و باقی آن ناقص مانده است! ناگفته نماند که از این کتاب نسخه‌های متعددی در کتابخانه‌ی مجلس موجود است که از آن جمله می‌توان به نسخه‌ی جدید آن به شماره‌ی «۶۸۶ط»^۲ اشاره نمود. گفتنی است که در سرچشمه‌ها از این اثر در کتابخانه‌های ایران و نیز برخی کتابخانه‌های خارج از کشور تاکنون بیش از ۴۰ نسخه گزارش گردیده است.^۳ این اثر

1. صدرایی خویی، علی؛ فهرستگان نسخه‌های خطی حدیث شیعه و علوم حدیث شیعه: ج ۲، ص ۲۲۰.

2. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۴۸.

3. صدرایی خویی، علی؛ فهرستگان نسخه‌های خطی حدیث شیعه و علوم حدیث شیعه: ج ۲، صص ۲۲۰-۲۲۴؛ قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ

التراث الاسلامی: ج ۲، ص ۸۶۰.

4. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی: صص ۴۲-۴۳؛ صالحیه، محمدعیسی؛ المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع: ج ۲، ص ۳۵۹.

شماره نسخه: «۷/۴۷۰»

قطعا... افتاده.

[۲۱۴] حاشیه کتاب الطهارة للشيخ

الأنصاري

از: محمدصادق بن ضياء الدين [بن
اسدالله بروجردی]^۱ (درگذشته پس از سال
۱۳۱۳هـ)^۲

موضوع: فقه شیعه (امامیه)

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذي و شرح
صدور العلماء و جعل مدارهم أفضل من دماء
الشهداء ... و بعد يقول العبد الآبق المسكين ...
إني لما طالعت هذه الدرر المنثورة التي نظمها
شيخ الكل و استاد الأجل علقت عليها ما
سنح بالبال على سبيل الاستعجال ليرتفع ...
قوله و هو من أوضح المفاهيم العرفية اه؛ أقول
إن الماء المطلق مطلقاً حتى عن قيد الإطلاق
...».

انجام: «... و كيف كان إلى قوله على ما
هو الغالب؛ [أقول] أولاً إن استيلاء اثر عين
النجاسة أعم من أن يكون لوقوع عينها فيه أو
بالمجاورة مع أن الثاني ليس موجبا للانفعال

کتاب‌شناسی: : شرح و تعلیقاتی بر
کتاب الطهارة^۳ مرحوم علامه شیخ مرتضی بن
محمدامین انصاری دزفولی (د. ۱۲۸۰هـ) از
آغاز کتاب تا بحث «المجاری لاینجس إلا
باستیلاء النجاسة»^۴ است. باید دانست که از
این تعلیقه در الذریعة یادی نشده است؛ لیکن
از مؤلف اثری با عنوان دلالة الإزالة فی
طهارة الغسالة^۵ (تألیف ۱۳۰۴هـ) و با توجه
به بحث آن اثر، که در زمینه‌ی طهارت است،
ممکن است ارتباطی با این اثر مورد بحث،
داشته باشد؛ به هر تقدیر فعلاً به جهت عدم
دسترسی به محتوای نسخه (بخط مؤلف در
کتابخانه‌ی مدرسه‌ی نوربخش - بروجرد)
دقیقاً این ارتباط دانسته و مشخص نیست؛ ان
شاء الله در آینده، با انتشار فهرست توصیفی
دستنویس‌های کتابخانه‌ی مدرسه‌ی نوربخش
در بروجرد، ارتباط یا عدم آن اثر با این
حاشیه، معلوم می‌گردد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: اسدالله □ تاریخ کتابت: سال

3. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۶،

صص ۱۴۷-۱۴۸.

4. کتاب الطهارة للشيخ الأنصاري: ج ۱،

صص ۸۰-۸۱.

5. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۸، ص ۲۵۴.

1. اشکوری، احمد؛ تراجم الرجال: ج ۲،

ص ۷۱۸.

2. تهرانی، آقا بزرگ؛ طبقات أعلام الشيعة

(القرن ۱۴هـ): ج ۳، ص ۸۵۲.

۱۳۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و برخی نانوشته □ تعداد برگ: ۸ (۱۵۵ الف - ۱۶۲ ب) □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید (روسی) □ اندازه متن: ۸×۱۵ سانتیمتر □ رقم کاتب (۱۴۵ الف): «بسملة، هذا من تألیفات حضرت مستطاب فضایل مآب فواضل آداب فخر الاطیاب السمی الإمام الهمام بحق ناطق جعفر ابن محمد الصادق، آقا محمد المدعو بصادق و تحریر هذا الكتاب المستطاب علی يد الحقیق الفقیه اسدالله،

گر بهم بر زده بینی خط من عیب مکن که مرا گردش ایام بهم بر [ز]ده است،

بتاریخ شهر رجب المرجب ۱۳۱۳ هـ.

ویژگی‌ها: نسخه‌ی نفیس و گویا منحصر بفردی است که بایستی نسخه‌ی مبیضه‌ی محشّی بوده باشد که شخصی به نام «اسدالله» آن را برای شارح بازنویسی نموده است. این نسخه در هامش تصحیح گردیده است که بنظر می‌رسد مصحح آن خود محشّی بوده است و الله اعلم. متن با قلم خوردگی‌هایی همراه است. پس از انجام افتاده‌ی نسخه، یک طلسم جهت احضار ارواح، به نقل از پشت برگ نسخه‌ای از ارشاد علامه حلّی (ره) نوشته شده است و در پایان آن امضای «محمدعلی شریعتی» را

با تاریخ ۱۳۳۸/۳/۱۴ دارد.

✱

شماره نسخه: «۴۷۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۵۵»

[۲۱۵] شرح تجرید الکلام (=)

العقائد = الاعتقاد = الشرح

الجديد للتجريد^۱

از: علاء الدین علی بن محمد سمرقندی

رومی قسطنطنی مشهور به «قوشچی»

(درگذشته به سال ۸۷۹ هـ در استانبول)^۲

موضوع: کلام

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، أمّا بعد واجب الوجود

علی نعمائه و الصلوة علی سید أنبیائه و علی

أحبائه، أی علی آله و أصحابه الذین هم

موصوفون بزيادة الكرم علی من عداهم من

محبوبیّة، فافعل التفضیل ههنا بمعنی الزیادة

علی من أضيف إلیه و ح لاتجب المطابقة لمن

1. حاجی خلیفه: كشف الظنون: ج ۱، ص ۳۴۸.

2. بغدادی، اسماعیل پاشا: هدیه العارفین: ج ۱،

ص ۷۳۶؛ کخاله، عمر رضا: معجم المؤلفین: ج ۷،

ص ۲۲۷.

3. آغاز اصل شرح چنین است: «خیر الکلام

حمدالله الملك العلام بما أبدع العالم علی أحسن وجه و

نظام ...».

هو له افراداً و جمعاً و یحتمل بناءً علی مذهبہ إن یرید علیاً بل و أن لایکون المكتوب بصورة علی حرفاً جاراً بل اسمه مجروراً معطوفاً علی سید أنبیائه و ... فیائی مجیب إلی ما سئلته من تحریر مسایل الکلام ...».

انجام: «... إله لم یقم به الآخر ثمّ الكلّ بترکه هذا آخر ما تیسّر لنا من شرح تجرید الکلام و الحمد لله علی التوفیق للإتمام نفع الله به الطالبین و جعله ذخراً لنا یوم الدین إله خیر موفّق و معین».

کتاب‌شناسی: شرح مزجی مفصلی بر مقاصد ششگانه‌ی کتاب تجرید العقائد علامه‌ی نخبیر، خواجه نصیرالدین ابوجعفر محمد بن محمد بن حسن طوسی (د. ۶۷۲هـ) در اعتقادات عام و خاصّ شیعه (امامیه) است که شارح آن را به نام سلطان ابوسعیدخان در کرمان، (گویا به سال ۸۷۳هـ)^۱ نوشته است که بعدها در میان دانشجویان علوم اسلامی به الشرح جدید^۲

شهرت یافت و قوشچی در آن به شروح قدما بر تجرید الکلام، به خصوص به شرح شمس‌الدین محمود اصفهانی (د. ۶۴۶هـ) و میر سید شریف جرجانی (د. ۸۱۶هـ) بیش‌تر توجّه دارد و شارح در آن، دیدگاه‌های کلامی خاصّ شیعه (امامیه) را بر مبنای اعتقادی خود (اهل سنت)، سخت مورد نقد و انتقاد قرار داده است!

باید دانست که فاضل قوشچی در دیباجه‌ی این شرح (نسخه‌ی ما فاقد دیباجه) از خواجه نصیرالدین طوسی (مصتّف) و کنابش تجرید العقائد به عظمت یاد کرده می‌گوید: «إنّ کتاب الذی صتّفه المولی الأعظم قدوة العلماء الراسخین أسوة الحكماء المتأهلین نصیرالحقّ و الملتّ و الدین، تصنیف مخزون بالعجائب و تألیف مشحون بالغرائب فهو و إن کان صغیر الحجم و جیز النظم فهو کثیر العلم جلیل الشأن حسن النظام مقبول الأئمة العظام لم یظفر بمثله علماء الأعصار مشتمل علی إشارات إلی مطالب هی الأمّهات مملوءة بجواهر کلّها کالفصوص متضمّن لبیانات معجزة فی عبارات موجزة، بیت:

1. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت الله

مرعشی: ج ۳، ص ۵۱.

2. بر پایه‌ی گفته‌ی حاجی خلیفه در کشف‌الظنون (ج ۱، صص ۳۴۶-۳۴۷)، مراد از الشرح القدیم، تشیید القواعد فی شرح تجرید العقائد تألیف شمس‌الدین محمود بن عبدالرحمن اصفهانی (د. ۶۴۶هـ)

است که در میان طلاب، به شرح قدیم شهرت داشته است. بر این مبنا، دیگر این نظریه که برخی سهواً گفته‌اند، مراد از شرح جدید، در حقیقت شرح دوم قوشچی بر تجرید العقائد است، وجهی نخواهد داشت!

«۱۰۴۱۳»، «۱۰۴۳۸»، «۱۴۵۹۶»،
 «۱۰۱۵ط»، «۱۰۲۷۱/۱»، «۹۵۶ط»،
 «۱۰۳۹۶»^۱، «۱۶۱۳۶»، «۱۸۶۲۱» و
 «۱۸۸۹۶»^۲ اشاره نمود. از شرح تجریدالعقائد
 قوشچی، همچنین، نسخه‌های متعددی در
 دیگر کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور
 موجود است؛ آقایان علی صدرایی خویی در
 کتاب‌شناسی تجریدالاعتقاد و علیرضا
 قره‌بلوط در معجم التاریخ (ج ۳، ص ۲۱۳۹)
 گزارشی از آن‌ها ارائه نموده‌اند. باید افزود که
 این شرح در سال‌های ۱۲۷۲ و ۱۲۸۵هـ در
 تهران، در سال‌های ۱۳۰۱ و ۱۳۰۷هـ در
 تبریز^۳ و یک بار نیز همراه حواشی
 ملاصدرای شیرازی بر بخش توحید شرح
 قوشچی، در سال ۱۳۰۷هـ به صورت سنگی
 در هند^۴ به چاپ رسیده است.

یفجر ینبوع السلاسة من لفظه
 و لکن معانیه لها السحر یسجد
 و هو فی الاشتهار کالشمس فی رابعة
 النهار تداولته ایدی النظار ...».

این شرح به جهت اهمیت، دقت و
 ظرافت، در طی سال‌ها و قرون، سخت مورد
 توجه متکلمان، دانشمندان و دانشجویان
 علوم اسلامی از هر دو فرقه‌ی اهل سنت و
 شیعه (امامیه) قرار گرفته و افزون بر تدریس
 و تدرّس در مدارس علوم اسلامی، تعلیقات
 و حواشی متعددی را نیز بر آن شرح،
 نگاشته‌اند که بخش زیادی از آن حواشی را
 حاجی خلیفه^۱ در کشف الظنون گزارش نموده
 است و خوشبختانه نسخه‌های چندی نیز از
 برخی از آن حواشی، در گنجینه‌ی عامره‌ی
 مجلس شورای اسلامی، یافت می‌گردد. گفتنی
 است که از شرح تجرید قوشچی (ما نحن
 فیه)، نیز نسخه‌هایی در این کتابخانه نگهداری
 می‌گردد که از آن جمله می‌توان به شماره‌های
 جدید «۱۵۶۹۸/۳»، «۱۵۸۷۵»، «۱۱۶۱۷»،
 «۱۰۱۳۴»، «۹۲۰۲»، «۱۰۴۸۲/۱»،
 «۱۴۷۸۹»، «۷۰۱ط»، «۱۴۹۲۱»،
 «۱۶۱۳۶/۲»، «۱۰۵۰۴»، «۱۰۴۸۹/۱»،
 ۱. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۱، صص ۳۴۹-
 ۳۵۱

2. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر
 کتابخانه مجلس: صص ۴۷۶-۴۷۷.
3. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی؛
 فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۰۲.
4. مشار، خانبابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی:
 صص ۵۴۳-۵۴۴، ناگفته نماند که چاپ اخیری، بعدها
 از سوی منشورات الرضی در قم افست گردیده است
 (بنگرید به: رفاعی، عبدالمجبار؛ معجم المطبوعات
 العربیة فی ایران: ص ۱۵۱).
5. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیة: ج ۲،
 ص ۱۵۳۱.

نسخه شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
 خوش (بخش نونویس: نسخ) □ نام کاتب:
 نامعلوم (بخش نونویس: محمد مهدی تبریزی)
 □ تاریخ کتابت: سده ی ۱۰هـ (بخش
 نونویس: ۱۲۱۹هـ) □ محل کتابت: نامعلوم □
 عنوان ها و نشانی ها: شنگرف (برخی درشت
 در هامش) □ تعداد برگ: ۱۱۷ □ تعداد
 سطر: ۲۳ (بخش نونویس: ۲۲) □ نوع کاغذ:
 شرقی نخودی نازک □ اندازه متن:
 ۱۷/۵×۱۰/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد:
 ۲۵×۱۸ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج مشکی
 (کار فنی صحافان و ترمیم گران کتابخانه ی
 عامره ی مجلس) □ قطع: وزیری □ رقم
 کاتب (بخش نونویس): «تمّ الکتاب بعون
 الملك الوهاب علی يد الحقیّر الفقیر اقلّ
 الطلاب محمد مهدی التبریزی الأصل فی يوم
 الثلاثة من سبع عشر من شهر ربیع الاول سنة
 ألف و مأتین و تسع عشر من الهجرة النبویة
 صلی الله علیه و آله».

ویژگی ها: نسخه ی نسبتاً کهن و نفیسی
 است که در حاشیه تصحیح گردیده و با یک
 نسخه یا چند نسخه دوبار مقابله گردیده
 است؛ نشان های «بلغ و بلغ ثانیاً» در برخی
 برگ ها از جمله برگ (۵ الف) دیده می شود.
 حاشیه نویسی در هامش برخی برگ ها با
 نشان های «منه، ع، مستدرک و ...» دارد.

یک برگ از آغاز و دو برگ از انجام
 نونویس است. لبه های چند برگی از آغاز و
 انجام نسخه آفت دیده که از سوی متخصصان
 بخش مرمت کتابخانه مجلس شورای اسلامی
 ترمیم فنی گردیده است. آثار رطوبت بر فراز
 و پایین برگ ها مشاهده می گردد.

*

شماره نسخه: «۴۷۲»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۵۶»

[۲۱۶] جلاء العیون^۱

از: علامه مولی محمد باقر بن محمد تقی
 مجلسی اصفهانی (درگذشته به سال ۱۱۱۰هـ
 در اصفهان)

موضوع: تاریخ معصومین علیهم السلام

زبان: فارسی

آغاز: افتاده «... آیا شما فرموده اید،
 حضرت فرمود که بلی گفتم پس سند میانه
 ما و شما افتاده و حدیث خود از شما شنیدم
 ... (۱ب) باب اول در بیان ولادت و وفات
 اشرف کائنات و مخدوم اهل سموات ...».

انجام: «... تا که ملاقات جدم رسول
 خدا را و لیکن وصیت میکنم ... وصیت نامه
 مرا بنویس بسم الله الرحمن الرحیم این

1. تهرانی، آقا بزرگ: الذریعة: ج ۵، ص ۱۲۴.

وصیت نامه ایست که می‌کند حسن بن علی
...» افتاده.

کتاب‌شناسی: کتابی در تاریخ، مناقب و
مصائب چهارده معصوم علیهم السلام است
که با مقدمه‌ای در در ثواب گریستن و ۱۴
باب به عدد معصومین علیهم السلام و هر
باب در چند فصل در ماه محرم سال
۱۰۸۹هـ به شاه سلیمان صفوی (۱۰۷۷-
۱۱۰۵هـ) تألیف گردیده است و باید دانست
که باب پنجم در احوال حضرت سیدالشهداء
امام حسین علیه السلام، مفصل‌تر از سایر
ابواب نگارش یافته است.

این اثر با اندک تصرفاتی از سوی سید
عبدالله بن محمد رضا حسینی شبر حلی
کاظمی (د. ۱۲۴۲هـ) در دو جلد به عربی
برگردانده شده و سند احادیث نیز بدان
افزوده و موارد مشکل شرح گردیده است^۱
که نسخه‌ای نیز از آن در این کتابخانه به
شماره‌ی «۷۲۹۹»^۲ موجود است؛ مرحوم شبر
سپس آن را نیز تلخیص نموده که به منتخب
جلاء‌العیون مشهور است^۳. نیز کتاب

جلاء‌العیون از سوی عبدالحسین بارهوی^۴ به
زبان اردو ترجمه و در دو جلد در هند به
چاپ رسیده است. باید افزود که در این
کتابخانه از جلاء‌العیون نسخه‌های متعددی
موجود است که از آن جمله می‌توان به نسخ
جدید آن به شماره‌های «۷۱۷ط»، «۸۵۱۰»
و «۱۴۸۷۸»^۵ اشاره نمود. از این اثر نسخ
چندی در کتابخانه‌های ایران و خارج از
کشور موجود است که آقایان علیرضا
قره‌بلوط^۶ و احمد منزوی^۷ گزارشی از آن‌ها
بدست داده‌اند. باید دانست که این اثر
نخستین بار در سال ۱۲۴۰هـ در تهران به
صورت چاپ چوبی^۸، سپس در سال‌های
۱۲۶۲، ۱۲۷۶، ۱۲۸۳، ۱۳۰۱، ۱۳۰۴،
۱۳۰۹، ۱۳۱۳، ۱۳۱۴، ۱۳۲۱هـ ۱۳۲۶ و
۱۳۳۴ش در تهران و نیز در سال ۱۳۳۳هـ

4. همان: ج ۵، ص ۱۲۵؛ منزوی، احمد؛
فهرستواره کتابهای فارسی: ج ۳، ص ۱۶۰۷.
5. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر
کتابخانه مجلس: ص ۲۲۹.
6. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۵، صص ۳۳۶۸-۳۳۶۹.
7. منزوی، احمد؛ فهرستواره کتابهای فارسی:
ج ۳، صص ۱۶۰۵-۱۶۰۷.
8. درباره‌ی چاپ چوبی، به توضیحات راقم
ذیل نسخه‌ی شماره‌ی «۴۶۷»، همین فهرست، توجه
شود.

1. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۵، ص ۱۲۵.
2. صدراپی خویی، علی؛ فهرست کتابخانه مجلس:
ج ۲۵، ص ۲۸۹.
3. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۲۲، ص ۳۹۳.

در تبریز به صورت چاپ سنگی؛ پس از آن در سال ۱۳۵۳هـ در نجف اشرف و نیز در سال‌های ۱۳۳۲، ۱۳۴۸ و ۱۳۴۹ش در تهران به صورت حروفی (سربی) به چاپ رسیده است.^۱ ناگفته نماند که نسخه‌ی مورد بحث، از آغاز کتاب تا قضایای شهادت امام حسن مجتبی علیه السلام را در بردارد و باقی آن افتاده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق و نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ (بخش نونویس اواخر سده‌ی ۱۳هـ) □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی (برخی نانوشته) □ تعداد برگ: ۱۱۶ □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: شرقی نخودی نازک (بخش نونویس: فرنگی سفید و نخودی) □ اندازه متن: ۱۸×۵/۱۱ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۳×۵/۱۷ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی و مغز پسته‌ای، عطف تیماج قهوه‌ای روشن □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. چند برگ از آغاز و انجام نسخه نونویس است. آثار رطوبت روی

برخی برگ‌ها مشاهده می‌گردد. برخی برگ‌های آسیب دیده ترمیم و وصّالی شده است. در برگ (۲۶ب) دو مهر بیضی «عبد غلام علی ۱۱۵۲» آمده است.

✱

شماره نسخه: «(۴۷۳/۱)»

شماره ثبت: «(۸۵۷/۲۱۰)»

[۲۱۷] شرح فارسی هیئت^۲ = شرح

هیئت قوشچی

از: مصلح‌الدین (عبد‌الغفور)^۳ محمد بن صلاح‌الدین بن جلال‌الدین انصاری عبادی ملتوی سعدی لاری شیرازی مشهور به «مصلح‌الدین لاری» (درگذشته به سال ۹۷۹هـ در آمد)^۴

موضوع: ستاره‌شناسی

۲. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۱۳، ص ۳۷۷.
۳. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیة: ج ۲، ص ۱۵۸۴؛ باید توجه داشت که «کمال‌الدین عبدالغفور لاری» (د. ۹۱۲هـ) تلمیذ جامی (د. ۸۹۸هـ)، فرد دیگری، غیر از «مصلح‌الدین لاری» است. یکی از تألیفات عبدالغفور حاشیه‌ی الاشارات و التنبیهاست و نسخه‌ای از آن در این کتابخانه به شماره‌ی «(۹۲۵۶/۲)» موجود است.

۴. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲، ص ۲۵۱؛ کخاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۰، ص ۹۳.

۱. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۲، صص ۱۵۶۷-۱۵۶۸.

زبان: فارسی

آغاز: «بسمله، این کتاب یعنی حاضر در ذهن و بعضی توهم کرده‌اند که این کتاب اشارت‌یست بآنکه از صدد تصنیف است ... مشتمل است بر مقدمه و دو مقاله؛ کتاب مأخوذ است از کتب معنی جمع و مرقوم قلم را کتاب گویند ...».

انجام: «... با آنکه قوس که فوق است مطلق ارتفاع است و انحطاط قوس است که تحت افق باشد و بعضی محیطی داشته‌اند بنابر آنکه بطلمیوس گفته که کوکب ...» ناتمام.

کتاب‌شناسی: شرح کتاب فارسی هیئت^۱ علاءالدین علی بن محمد سمرقندی رومی قسطنطنی مشهور به «قوشچی» (د. ۸۷۹هـ) است که گفته شده^۲ در سال ۹۷۷هـ به نام

قطب‌شاه هندی محمدشاه غازی با افزودگی‌هایی بر متن در یک مقدمه و دو مقاله و هر مقاله نیز در چند باب و فصل، تألیف گردیده است. در دیباچه‌ی این شرح توضیحات و تعریفات جالبی ذیل موادّی همچون: «تصنیف، کتاب، اقسام کتاب، مقدمه، باب و ...» آمده است که قابل توجه و عنایت می‌باشد. از این شرح در این کتابخانه‌ی عامره‌ی، نسخ چندی موجود است که از آن جمله می‌توان به نسخ جدید به شماره‌های «۵۵۴ط»^۳ و «۱۷۰۹۸»^۴ اشاره نمود. از شرح لاری نسخه‌هایی در کتابخانه‌ی شیخ محمدعلی خوانساری در نجف اشرف^۵،

ج ۴، صص ۳۱۱۵-۳۱۱۶؛ اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله مرعشی: ج ۳، ص ۳۳۰؛ به نظر می‌رسد در دیباچه‌ی کتاب به این مطلب اشاره شده است؛ لیکن نسخه‌ی مورد بحث ما فاقد مقدمه‌ی مذکور می‌باشد و سرآغاز اصل شرح چنین است: «همایون نامه (حمد) مزین بنام واجب الاعظام پادشاهی بود که وجود اجرام بی‌آرام علوی ... قوله این کتاب، یعنی حاضر در ذهن ...».

3. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۵۱۸.

4. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۱۴.

5. بخش‌هایی از این مجموعه به کتابخانه‌ی آیت‌الله فاضل در خوانسار انتقال یافته است.

1. اسم کتاب به صورتِ علم، با همین ترکیب «ترکی» فارسی هیئت، صحیح است و ثبت نام کتاب در برخی مصادر و فهراس به صورت هیئت فارسی قطعاً خطاست؛ همچنان‌که درج نام شرح الرسالة الفتحیة برای این رساله‌ی نگارش یافته به زبان فارسی - کما اینکه در معجم التاریخ (ج ۴، ص ۲۷۷۶) آمده - اشتباه دیگری است؛ باید توجه داشت که قوشچی رساله‌ی دیگری در این موضوع (هیئت) به زبان عربی دارد که نام آن الرسالة الفتحیة است و آن اثر عربی نیز ربطی به لاری ندارد؛ چرا که متن شارح و ماتن در این شرح هر دو به زبان فارسی است.

2. مزوی، احمد؛ فهرست‌واره کتابهای فارسی:

دارالکتب قاهره به شماره‌ی «۱۵ فلک و نجوم فارسی طلعت»^۱، و همچنین نسخه‌ای در کتابخانه‌ی لاله‌لی - استانبول به شماره‌ی «۳۷۱۶»^۲ موجود است که شارح آن به نحو مجهول معرفی شده است که بدین وسیله تصحیح و استدراک می‌گردد. باید دانست که آقایان احمد منزوی در فهرستواره کتابهای فارسی (ج ۴، صص ۳۱۱۵-۳۱۱۶)، علیرضا قره‌بلوط در معجم التاریخ (ج ۴، ص ۲۷۷۶) و نیز اکمل‌الدین احسان أوغلو در تاریخ نگارش‌های ستاره‌شناسی^۳ گزارش جامع‌تری از نسخه‌های این شرح در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور، ارائه داده‌اند. ناگفته نماند که آقای منزوی در فهرست نسخه‌های خطی فارسی (ج ۱، ص ۲۷۷) از شرح دیگری با عنوان تنقیح مقاله در توضیح رساله از هبة الله شاهمیری حسنی حسینی شیرازی (د. ۸۹۸هـ) یاد نموده و آن با اینکه آغاز نسخه‌ی دارالکتب آن، با باقی نسخه‌های شیرازی متفاوت است و حتی در فهرست دارالکتب نیز آن اثر، از لاری دانسته شده،

با این حال وی، آن را نسخه‌ای از شاهمیری شیرازی ثبت نموده و جالب اینکه همین نسخه که اینجا از شاهمیر شیرازی دانسته شده است، دقیقاً در همان مصدر (ج ۱، ص ۳۲۲)، دوباره ذیل شرح مصلح‌الدین لاری به عنوان نسخه‌ای از لاری آمده است! نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته نستعلیق □ نام کاتب: [علی بن احمد حسینی میلانی] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۳۱۱هـ] □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی □ تعداد برگ: ۱۷ (ب - ۱۷ب) □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی روسی نخودی نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۸×۱۱ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۲×۱۷ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی زرشکی روشن با عطف پارچه فرسوده آجری □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: در آغاز نسخه نام «محمدعلی درودی» آمده است که بایستی نام مالک نسخه بوده باشد. همچنین در آغازین برگ نسخه، فهرستی مختصر از محتویات این مجموعه نوشته شده است. آثار ناچیز رطوبت در پایین برگ‌ها دیده می‌شود.

*

شماره نسخه: «۴۷۳/۲»

[۲۱۸] ترجمة الملخص فی الهیئة

1. مبشر طرازی، نصرالله: فهرس المخطوطات

الفارسیة: ج ۱، ص ۳۲۱.

2. İhsanoğlu, E.: Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi; c. II, s.786.

3. İhsanoğlu, E.: Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi; c. I, s.181-183.

= ترجمه ملخص چغمینی

از: سیّد محمود بن (محمد بن) قوام‌الدین
قاضی والشتانی هروی مشهور به «محمود
هروی» (د. پس از سال ۸۳۸هـ)
موضوع: ستاره شناسی

زبان: فارسی

آغاز: «بسمله، سپاس نامعدود و
ستایش نامحدود حضرت آفریدگاری راست
که تدویر دوایر افلاک ... چنین گوید محرر
این رساله و مقرر این مقاله ... که مدت مدید
بود که بعضی از دوستان التماس مینمودند که
مختصری را که موسوم بملخص هیئه منسوب
است بامام عادل عالم ملک الأفاضل فی
عصره ... شرف الملة و الدین محمود بن عمر
الچغمینی ... از لغت تازی بعبارت فارسی
ترجمه میباید کرد و در این باب مبالغه
می نمودند و این ضعیف بسبب قلت بضاعت و
عدم تمدن در صناعت امتناع می نمود و
استعفا می کرد؛ اما چون رغبت ایشان صادق
بود روز بروز الحاح در طلب زیاد می شد ...

بنا بر حسب ایشان این مختصر را بزبان
فارسی ترجمه کرد؛ اما از برای تفهیم مبتدی
بمقدمات چندی دیگر محتاج بود ... و این
ترجمه چنان که اصل او است مشتمل است بر
مقدمه و دو مقاله؛ در تمهید چیزهایی که پیش
از شروع در مقاصد ...».

انجام: «... ایام سال قمری اصطلاحی
سیصد و پنجاه و چهار روز و خمس و سدس
روزی و این سال حقیقی کمتر است بده روز
و بیست ساعت نیم. این است آنچه خواستیم
در این رساله ذکر کنیم و الحمد لله الذی هدانا
لهذا و ما کنا نهتدی لولا أن هدانا الله و
صلواته و تحیاته علی سیدنا محمد و آله
الطیبین الطاهرین».

کتاب شناسی: ترجمه‌ی فارسی الملخص
فی الهیئة تألیف شرف‌الدین محمود بن عمر
چغمینی خوارزمی (د. پس از سال ۶۱۸ هـ)
است که همراه اضافات و مقدماتی برای
آشنایی مبتدیان علم هیئت و نجوم، پیش از
سال ۸۳۸هـ نگارش یافته است. باید دانست
که ملخص چغمینی، جز این برگردان، دارای
ترجمه‌های فارسی دیگری نیز هست که
برخی عبارتند از: ترجمه‌ی علی شیرازی که
نسخه‌ای از آن در کتابخانه‌ی جامعه‌ی همدرد
در تغلق آباد - دهلی نو به شماره‌ی «۳۰۸۷»
موجود است؛ ترجمه‌ی علی کاشانی (د. پس

1. این ترتیب در نسخه‌ی کتابخانه‌ی جامع
گوهرشاد در مشهد آمده است (بنگرید به: فهرست
چهار کتابخانه مشهد: ص ۹۱؛ اما در نسخه‌ی
کتابخانه‌ی مجلس (مورد بحث) فاقد این بخش افزوده
است.

از ۸۳۰ هـ)، ترجمه‌ی محمدزمان دهلوی انبالجی، ترجمه‌ی محمد بن عمر اندقانی (سده‌ی ۸ هـ) و حمزه بن حاجی احمد بن سلیمان (سده‌ی ۱۰ هـ) که اساتید گرانقدر آقایان احمد منزوی^۱، اکمل الدین احسان اوغلو^۲ و علیرضا قره بلوط^۳ به تفصیل گزارشی از آن‌ها ارائه نموده‌اند. ملخص چغینی به جهت اهمیت و دقت، مورد عنایت دانشمندان فلکی و منجمان و دانشجویان علاقمند علم هیئت و ستاره‌شناسی قرار گرفته، افزون بر ترجمه به زبان‌های فارسی و ترکی، شروح و تعلیقات متعددی نیز در طی سال‌ها و قرون گذشته، بر آن اثر نگاشته‌اند که حاجی خلیفه^۴ به برخی از آن‌ها اشاره نموده است و نسخه‌هایی نیز از برخی از آن شروح در کتابخانه‌ی عامره‌ی مجلس و سایر کتابخانه‌های داخل و خارج از کشور^۵

1. منزوی، احمد؛ فهرستواره کتابهای فارسی:

ج ۴، صص ۲۸۵۸-۲۸۵۹.

2. İhsanoğlu, E.: *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*; c. I, s. 56-57.

3. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۲، ص ۱۰۳۹.

4. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲،

صص ۱۸۱۹-۱۸۲۰.

5. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۱، ص ۳۳۲؛ ج ۳، صص ۱۹۰۴ و ۲۱۹۸؛

موجود است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته نستعلیق □ نام کاتب: علی بن احمد حسینی میلانی □ تاریخ کتابت: سال ۱۳۱۱ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۳۰ (۱۸ ب - ۴۷ ب) □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی روسی نخودی نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۱×۱۸ سانتیمتر □ رقم کاتب: «حرره الأقل علی بن احمد الحسینی المیلانی؛ اصل نسخه مغلوپ بود و صاحب نسخه هم مطالبه میکرد و لهذا با تعجیل نوشته شد؛ امید آنکه ناظران در سهو قلم اغماض نمایند و حقیر را بدعای خیر یاد نمایند و کان التحریر فی ۲ شهر ذی القعدة الحرام من شهر سنة هزار و سیصد و یازده هجری ۱۳۱۱ اللهم اجعل عاقبة أمورنا خیراً ... آمین آمین آمین».

ویژگی‌ها: بخش‌های اندکی از صفحات

ناتواشته مانده است که می‌تواند به جهت ناخوانا بودن یا افتادگی نسخه‌ی مستنسخ عنه بوده باشد! پس از متن، پنج برگ از کاغذهای نسخه قیچی شده است که دانسته

ج ۴، ص ۲۵۷۶ و ج ۵، صص ۳۱۰۸، ۳۴۳۵، ۳۸۰۳ و

۴۰۰۶ و طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۵۱۲ (شرح شیخ بهایی).

نیست رساله‌ای در آن نوشته شده بوده است یا سفید بوده که جهت مصارف کاغذ سفید، تقطیع شده است! به هر تقدیر در انجام آن برگ‌ها، برگی (۴۸ الف) با مطالبی ناتمام بازمانده از رساله‌ای، در بیان خواب دیدن فردی به نام «عمر» آمده است که قاعدتاً بایستی مربوط به رساله‌ی بعدی این مجموعه باشد که ذیلاً با عنوان دیوان عمر بن فارض معرفّی می‌نماییم.

شماره نسخه: «۳/۴۷۳»

[۲۱۹] دیوان ابن‌الفارض^۱

از: شرف‌الدین ابوحفص (ابوالقاسم) عمر بن علی بن مرشد حموی مصری سعدی صوفی مشهور به «ابن‌فارض» و «سلطان العاشقین» (درگذشته به سال ۶۳۲هـ)^۲
موضوع: تصوّف منظوم
زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذی اختصّ حبیبه الأسنی مقام قاب قوسین أو أدنی و قرن ... قال الفقیر المعترف بذنبه ... علی سبط

الشیخ عمر بن الفارض ... نظرت فی دیوان شیخنا ... فرأیت النساخ جهلوا بعض کلامه و ما عرفوه و اشتبه علیهم ... فأستخرت الله تعالی و استعنت به من تحریر هذه النسخة المبارکة ... و أخبرنی الشیخ أبوالقاسم المنفلوطی عند ما حضر من منفلوط ألی القاهرة فی بعض سنة ثلاثین و سبعمائة أن النسخة المذكورة موجودة عنده الآن ...».

انجام: «دار السلام إلیها قد وصلت إذاً من سبل أبواب إیمانی و اسلامی یا ربّنا أرنی أنظر الیک بها عند القدوم و عاملنی باکرامی».

کتاب‌شناسی: دیوان ابن‌فارض دارای مضامینی عرفانی و صوفیانه است که با مقدمه‌ای به نشر^۳ از سوی سبط (=نوه‌ی دختری) ابن‌فارض، شیخ علی، به نقل از فرزند ابن‌فارض، یعنی جمال‌الدین محمد^۴ یا کمال‌الدین محمد^۵ هنگام قرائت آن اشعار نزد

3. بر پایه‌ی نوشته‌ی استاد حائری (فهرست: ج ۲۱، ص ۱۹۶): این مقدمه‌ی منثور در نسخه‌ی (۱۸ فیروز) از سوی سبط ابن‌فارض به عنوان *الديوان* نامیده شده است.

4. اشکوری، احمد: فهرست کتابخانه آیت‌الله مرعشی: ج ۳، ص ۱۲۹؛ منزوی، احمد: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۵، ص ۵۸.

5. حاجی خلیفه: کشف‌الظنون: ج ۱، ص ۷۶۷؛

1. Brockelmann, C.; GAL: Bd. I, s. 262 & supp. Bd. I, s. 462; El2, Vol. III, pp. 786-787.

2. کّخاله، عمرضا؛ معجم‌المؤلّفين: ج ۷، صص ۱۰۵ و ۳۰۱.

وی، آن‌ها را در این دیوان جمع‌آوری نموده است. از دیوان ابن‌فارض در کتابخانه‌ی عامره‌ی مجلس، نسخه‌های چندی موجود است و از آن جمله می‌توان به نسخه‌ی جدید به شماره‌ی «۱۶۴۷۷»^۱ اشاره نمود و همچنین از قصائد مشهور عرفانی وی با عناوین *القصيدة الحمريّة* و *نيز القصيدة التائيّة* نسخه‌هایی در این کتابخانه موجود است که در مجلدات مختلف فهرست‌های این گنجینه‌ی ارزشمند، معرفی شده است. این دیوان به جهت مضامین عالی و عمیق عرفانی آن دارای نسخ متعدّدی در کتابخانه‌های ایران و سایر کشورهای جهان می‌باشد که گزارشی اجمالی در حدود ۱۰۰ نسخه را می‌توان در کتاب ارزشمندی *معجم التاريخ* (ج ۳، صص ۲۲۸۰-۲۲۸۱) مطالعه نمود. باید افزود که این دیوان نخستین بار در سال ۱۲۴۷ (یا ۱۲۵۷هـ) در حلب، سپس در سال‌های ۱۲۷۵، ۱۳۰۱، ۱۳۱۰، ۱۳۵۳ و ۱۳۸۲هـ در قاهره پس از آن در بیروت به چاپ رسیده است.^۲ این اثر همچنین در سال

۱۸۷۴م همراه ترجمه‌ی لاتین (طلیانی) در مطبعه‌ی محمد ابوزید - قاهره و نیز بخشی از دیوان وی (قصیده تائیّه کبری) همراه ترجمه‌ی آلمانی آن توسط هامر پورگشتال^۳ در سال ۱۸۵۴م در وین منتشر شده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته نستعلیق □ نام کاتب: [علی بن احمد حسینی میلانی] □ تاریخ کتابت: سال ۱۳۱۱هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۷۳ (۴۸ اب - ۱۲۰ ب) □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی روسی نخودی نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۸×۱۱ سانتیمتر □ رقم کاتب (مستنسخ عنه): «تَمَّتْ هَذِهِ النِّسْخَةُ الشَّرِيفَةُ سَنَةَ ۱۱۰۸ هَجْرِي رَوْزِ پَنْجْشَنَبَه».

ویژگی‌ها: این نسخه به ندرت در هامش تصحیح گردیده است (۵۴ الف)؛ قلم‌خوردگی‌های ناچیزی در متن دیده می‌شود. اندکی از جاها روی برگ‌ها به نظر می‌رسد نانوشته مانده است. تاریخ ۱۱۰۸هـ در انجام نسخه قاعدتاً مربوط به نسخه‌ای است که نسخه از روی آن استنساخ گردیده است.

سرکیس، الیان؛ *معجم المطبوعات العربیّة*: ج ۱، ص ۲۰۱.

1. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی؛

فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۷۳.

2. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی:

ص ۳۷۹؛ سرکیس، الیان؛ *معجم المطبوعات العربیّة*: ج ۱، ص ۲۰۱.

3. J. D. Hammer Purgestall.

*

شماره نسخه: «(۴۷۴/۱)»

شماره ثبت: «(۲۱۰۸۵۸)»

[۲۲۰] لوامع الأسرار فی شرح

مطالع الأنوار^۱ = شرح المطالع

از: حکیم قطب‌الدین ابوجعفر محمد بن محمد تحتانی بویه‌ی رازی مشهور به «قطب رازی» (درگذشته به سال ۷۶۶ یا ۷۶۷ هـ در دمشق)^۲

موضوع: منطق

زبان: عربی

آغاز: افتاده «... یرفع ستایره و یوضع سرایره ... خدمت بها حضرته العلیه و سدّته السنیه قوله اللهم إنا نحمدک و الحمد من آلائک؛ أقول الحمد هو الوصف بالجميل علی جهة التعظیم ...».

انجام: «... خلاف المقدّر، الثانی لو کان المنطق محتاجاً إلیه فی اکتساب العلوم النظریّة لما حصل الإکتساب بدونه و التالی باطل لأنّ کثیراً من العلماء و النظّار مجردین من هذه

الآثار یکنسبون العلوم و المعارف ...» افتاده.
کتاب‌شناسی: شرح مفصل و مشهوری بر کتاب منطق مطالع/الأنوار^۳، تألیف قاضی سراج‌الدین ابوالثناء محمود بن ابی‌بکر ارموی (د. ۶۸۲ هـ) با عنوان «قوله - أقول» است که به نام وزیر ایلخانی امیر غیاث‌الدین محمد تألیف گردیده است. این اثر به جهت اهمیّت و دقّت، مورد توجّه دانشمندان و دانشجویان علوم اسلامی قرار گرفته و افزون بر تدریس و تدرّس متن آن، شروح و تعلیقات متعدّدی را نیز در طی سال‌های متمادی بر آن نگاشته‌اند که حاجی خلیفه^۴ به برخی از آن آثار اشاره کرده است و خوشبختانه برخی از نسخه‌های دستنویس این شروح و تعلیقات در کتابخانه‌ی عامره‌ی مجلس شورای اسلامی موجود است. از لوامع الأسرار، نسخه‌های متعدّدی در مجلّات مختلف فهارس این کتابخانه گزارش گردیده است و از جمله نسخه‌های جدید آن می‌توان به شماره‌های «(۱۰۲۷۳/۱)» و «(۶۱۷ط)»^۵ اشاره نمود. در

3. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۷۱۵؛

قره بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی:

ج ۵، ص ۳۵۶۲.

4. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۷۱۶.

5. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۶۹۹.

1. Brockelmann, C.; GAL: Bd. I, s. 467 & supp. Bd. I, s. 848.

2. تهرانی، آقا بزرگ: طبقات أعلام الشیعة

(القرن ۸ هـ): صص ۲۰۰-۲۰۲؛ کحّاله، عمر رضا؛

معجم المؤلفین: ج ۱۱، ص ۲۱۵؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛

هدیه العارفین: ج ۲، ص ۱۶۳.

سرچشمه‌ها (منابع) از این اثر دستنویس‌های پرشماری در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور گزارش گردیده است که از آن جمله استاد علیرضا قره‌بلوط در معجم التاریخ (ج ۵، صص ۳۱۳۱-۳۱۳۲) ده‌ها مورد را معرفی نموده است. باید افزود که لوامع الأسرار قطب رازی، در سال‌های ۱۲۷۰، ۱۲۷۴، ۱۲۸۴، ۱۲۹۳، ۱۳۱۵ هـ و یک بار هم بی‌تاریخ در تهران، در سال ۱۲۹۴ هـ در تبریز به صورت چاپ سنگی و نیز در سال ۱۳۰۲ هـ در دو جلد در استانبول همراه تعلیقات میر سید شریف جرجانی و همچنین یک بار در هند به سال ۱۲۷۲ هـ و بار دیگر بدون تاریخ در لاهور به چاپ رسیده است.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ و نستعلیق □ نام کاتب: [محمدسلمان بن شیخ‌شاه لنگرکنانی] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۰۱۳ هـ] □ محل کتابت: [دارالفیض شیراز] □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و سنگرف □ تعداد برگ: ۱۳ (الف - ۱۳ ب) □ تعداد

سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: شرقی نازک نخودی □ اندازه متن: ۱۴×۷/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۹/۵×۱۲/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: نیم سوخت قهوه‌ای با ترنج ضربی زمینه گل و بوته و نگاره‌های اسلیمی □ قطع: رقعی کوچک.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. حاشیه‌نویسی با نشان‌های «عماد، عبدالرحیم، حاجی، محیی‌الدین، شر، شرح الاشارات، سیدعلی، مواقف، منه، غر، رومی و ...» دارد. آثار رطوبت بر فراز برگ‌ها مشهود است. در برخی برگ‌ها متن المطالع ارموی نوشته شده است. این نسخه از آغاز و انجام افتادگی‌هایی دارد.

*

شماره نسخه: «۲/۴۷۴»

[۲۲۱] حاشیه شرح المطالع^۲ = حاشیه لوامع الأسرار فی شرح مطالع الأنوار^۳

از: ابوالحسن فخرالدین علی بن محمد حسینی جرجانی شیرازی مشهور به «میر سید شریف» (درگذشته به سال ۸۱۶ هـ در

1. صالحیه، محمدعسی؛ المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع: ج ۳، ص ۲۵؛ مشار، خانبابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی: صص ۷۷۱-۷۷۲؛ احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیة فی شبه القارة: ص ۱۷۰؛ سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیة: ج ۱، صص ۹۱۸-۹۱۹.

2. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۶، ص ۷۶.
3. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۷۱۶.

شیراز)^۱

موضوع: منطق

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، قال وحید زمانه تغمده
الله بغفرانه: الحمد لله فیاض ذوارف العوارف
القیاض الوهاب من فاض الماء فیضاً و
فیوضه إذا کثر حتی سال عن جانب الوادی
...».

انجام: «... المرتب علی الاستعدادات
الحاصل من الاحساسات المتعلقة بجزئیاته
أقرب فیکون أعرف و هذا جار فی الذاق و
العرضی إذا کان أفراد محسوسة؛ قد تم».

کتاب‌شناسی: حواشی و تعلیقاتی بر
کتاب لوامع الأسرار فی شرح مطالع الأنوار
تألیف قطب‌الدین محمد بن محمد تحتانی بویهی
رازی (د. ۷۶۶هـ) با عنوان «قوله - قوله»
است که میر سید شریف هنگام قرائت آن
شرح، نزد مبارکشاه منطقی، بر آن نگاشته
است. این حاشیه به جهت اهمیت و نکات
بدیع آن مورد توجه دانشمندان و دانشجویان
علم منطق، از عامه و خاصه قرار گرفته و بر
آن حاشیه، حواشی و تعلیقات دیگری

نوشته‌اند که مرحومان آقا بزرگ تهرانی^۲ و
حاجی خلیفه^۳ به برخی از آن حواشی اشاره
کرده‌اند و خوشبختانه از برخی از حواشی
مذکور، نسخه‌های دستنویسی نیز در این
کتابخانه موجود است. از حاشیه‌ی میر سید
شریف بر شرح مطالع در این مجلدات مختلف
فهرست‌های این کتابخانه‌ی عامره، چندین
نسخه توصیف گردیده است و از جمله
نسخه‌های جدید آن می‌توان به شماره‌های
«۱۰۱۱۳»، «۱۰۵۳۷»، «۴۱۸ط»،
«۱۴۷۴۹»^۴، «۱۷۴۰۷» و «۱۸۶۷۹»^۵ اشاره
نمود. همچنین ده‌ها نسخه‌ی دستنویس نیز از
آن، توسط علیرضا قره‌بلوط در معجم
التاریخ (ج ۳، ص ۲۱۹۳) گزارش گردیده
است. این حاشیه در سال ۱۲۷۶ و ۱۳۰۳ هـ
ذیل لوامع الأسرار در استانبول به چاپ
رسیده است.^۶

2. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۶، صص ۷۶-

۷۸.

3. حاجی خلیفه؛ کشف‌الظنون: ج ۲، ص ۱۷۱۶.

4. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر
کتابخانه مجلس: صص ۲۸۷ و ۲۹۴.

5. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی؛

فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۵۹.

6. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیة: ج ۱،

صص ۹۱۹-۹۲۰؛ قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ

التراث الاسلامی: ج ۳، ص ۲۱۹۳.

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱،

ص ۷۲۸؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۵، ص ۷؛

کحاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۷، ص ۲۱۶.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ و نستعلیق □ نام کاتب: محمدسلیمان بن شیخ‌شاه لنکرکنانی □ تاریخ کتابت: سال ۱۰۱۳ هـ □ محل کتابت: دارالفیض شیراز □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی و شنگرف □ تعداد برگ: ۱۸۷ (۱۴ب) و (۱۶ الف - ۲۰۱ الف) □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: شرقی نازک نخودی زرد آهار مهره زده □ اندازه متن: ۱۴×۷/۵ سانتیمتر □ رقم کاتب: «قد تمّ فی يوم الثلاثاء رابع عشر من شهر ذی الحجة الحرام فی دارالفیض شیراز فی ید أقل الطلاب محمدسلیمان بن شیخ‌شاه لنکرکنانی سنة ثلث عشر [و] ألف فی هجرة الرسول صلی الله علیه و آله و سلم».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. حاشیه‌نویسی با نشان‌های «علامه الدوانی، مسعود، منه، عماد، شرح تجرید، ابیوردی، تاج الاسامی، قاضی، معین و ...» دارد. آثار ناچیزی از رطوبت بر فراز برگ‌های اوایل مشاهده می‌شود. در آغاز (۱۴ الف) و میان برگ‌های نسخه (۵۰ الف، ۸۵ ب، ۱۰۷ الف) چند مهر بیضی از کاتب «بنده شاه ولایت محمدسلیمان» و دیگری «علی شاه ولایت امیر ...» دیده می‌شود. در برگ (۱۹۶ب) یک تملک «سید جلال ... خبّاز کاشانی» با تاریخ ۱۳۲۵ هـ آمده است.

در برگ‌های (۲۰۱ب) و (۲۰۲ الف) فوایدی در «وجود مرآت» و «دلالات منطقی» گویا از تفتازانی و دیگران به صورت ناقص دیده می‌شود.

*

شماره نسخه: «۴۷۴/۳»

[۲۲۲] الحاشية على خطبة لوامع الأسرار في شرح مطالع الأنوار = حاشية على لفظة "الفيّاض" في أول شرح المطالع = رسالة الفيّاض = حاشية على لوامع الأسرار في شرح مطالع الأنوار = حاشية الفيّاض

از^۱: خواجه شرف‌الدین حسن شاه (بن شرف‌الدین) بقالی (= بقال) عجمی (درگذشته به سال ۹۰۵ هـ)^۲
موضوع: منطق و ادب

1. حاجی خلیفه؛ کشف‌الظنون: ج ۲، ص ۱۷۱۷.
2. تهرانی، آقا یزید؛ الذریعة: ج ۶، ص ۱۳۳.
3. در کشف‌الظنون و الذریعة نام وی به صورت «شرف‌الدین حسن شاه» ثبت شده است؛ لیکن در هدیه العارفین، به صورت «حسن شاه بن شرف‌الدین» آمده است.
4. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱، ص ۲۸۸.

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، اعلم قد یقرّر عندهم أنّ الذوات المعتبرة فی الصفات لیس لها تعیین و خصوص أصلاً لمن و قد یعتبر ...»
انجام: «... و أمّا إذا صار المجاز حقیقة عرفیة فالانتقال إلى معناه غیر مسبوق و لا یتوقّف علی ملاحظة المعنی الحقیقی فلا استبعاد فتأمل».

کتاب‌شناسی: تعلیق‌ای مختصر بر ماده‌ی «فَبَاضَ» در خطبه‌ی *لوامع الأسرار فی شرح مطالع الأنوار* تألیف قطب‌الدین محمد بن محمد تحتانی بویه‌ی رازی (د. ۷۶۶هـ) از نقطه نظر ادبی است. گفتنی است که افزون بر خواجه حسن شاه بقال، دانشمندان دیگری، همچون قاضی‌زاده رومی^۱ (د. حدود ۹۴۰هـ)، سیّد شاه فتح‌الله حسینی (د. پس از ۹۹۴هـ) و سیّد صدرالدین محمد دشتکی (شهید ۹۰۳هـ) نیز رساله‌های مشابهی در این موضوع نوشته‌اند.^۲ اگر برداشتِ راقم صحیح بوده باشد، استاد عبدالحسین حائری (فهرست: ج ۴/۱۰، ص ۱۹۳۵) نوشته‌اند که: «حسن شاه خود نیز بر این رساله حاشیه‌ای دارد»

(صفحه‌ی نخستِ نسخه‌ی ۳۹۰۸)، لیکن در فهرست معرفی نشده است!

به هر تقدیر از این رساله‌ی موجز، چند نسخه‌ی دستنویس دیگر در این کتابخانه‌ی عامره به شماره‌های «۳۹۰۸/۱»^۳، «۵۳۱۸/۶»^۴ موجود است. از این اثر نسخه‌ای نیز در کتابخانه‌ی وزیری یزد^۵ نگهداری می‌گردد که با عنوان *حاشیة علی لفظة الفیاض فی أوّل شرح المطالع* معرفی گردیده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □
نام کاتب: [محمد سلیمان بن شیخ‌شاه لنکرانی] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۰۱۳هـ]
□ محل کتابت: [دارالفیض شیراز] □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی □ تعداد برگ: ۱ (۱۵ الف - ۱۵ ب) □ تعداد سطر: چلیپا □ نوع کاغذ: شرقی نازک نخودی زرد آهار مهره زده □ اندازه متن: ۱۴×۷/۵ سانتیمتر (چلیپا).

ویژگی‌ها: این نسخه در برگ‌ی میان

3. حائری، عبدالحسین: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۴/۱۰، صص ۱۹۳۴-۱۹۳۵.
4. منزوی، احمد: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۶، ص ۲۳۲.
5. شیروانی، محمد: فهرست کتابخانه وزیری: ج ۳، ص ۱۱۱۴.

1. منزوی، احمد: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۶، ص ۲۳۲.
2. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۶، صص ۱۳۴-۱۳۵؛ حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۷۱۷.

حاشیه شرح المطالع میر سید شریف درج شده است

❖

شماره نسخه: «۴۷۵»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۵۹»

[۲۲۳] الاصول اللائحه = التجويد

و القراءة (رسالة في ...)

از: ناشناخته

موضوع: علوم قرآن - تجويد و قرائت

زبان: عربی

آغاز: «هذا الاصول اللائحه نافع عن طريق مصر في مسلک الشيخ عطاء الله؛ أعوذ، قف؛ بسملة، قف، وصل؛ الحمد لله رب العالمين، قف، قف؛ نافع... بسملة... الم، قف؛ نافع؛ سكتة... وصل... ورش... (۶ب) هذا الاصول اللائحه حمزة على طريق مصر في مسلک شيخ عطاء الله...».

انجام: «... إن الذين كذبوا بآياتنا و استكبروا عنها... و الذين آمنوا و عملوا الصالحات لانكلف نفساً... ما وعد ربكم... ابی الحارس ك ت...» ناتمام.

کتاب شناسی: رساله‌ای در تجويد و بيان وقوف قرآن کریم (وصل و وقف) بر اساس قرائت ابن کثیر، نافع، حمزه، ورش و... است که به نظر می‌رسد بخط مؤلف بوده و سده‌ی

۱۳هـ در عثمانی (ترکیه) تألیف گردیده باشد که شوربختانه ناتمام مانده است. در سرچشمه‌ها و فهرست‌های در دسترس، به نسخه‌ی دیگری از این رساله آگاهی نیافتیم؛ ممکن است این رساله نسخه‌ای منحصر بفرد بوده باشد والله العالم.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: رقعہ □ نام کاتب (مؤلف): نامعلوم □ تاریخ کتابت (تألیف): سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت (تألیف): احتمالاً عثمانی (ترکیه) □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی □ تعداد برگ: ۵۵ □ تعداد سطر: مختلف (میانگین ۱۶) □ نوع کاغذ: فرنگی شطرنجی کرم □ اندازه متن: ۱۵×۱۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۵/۲۰×۱۳ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی (گالینگور) با روکش پارچه خاکستری، عطف تیماج قهوه‌ای روشن □ قطع: رقیعی.

ویژگی‌ها: این نسخه که بایستی بخط مؤلف آن بوده باشد، تا برگ (۵۵ الف) به صورت مجدول نوشته شده و باقی آن ناتمام (سفید) مانده است.

❖

شماره نسخه: «۴۷۶»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۶۰»

[۲۲۴] مختصر القصدوری =

المختصر فی الفروع

از: ابوالحسین احمد بن محمد بن
احمد بغدادی قدوری حنفی (در گذشته
به سال ۴۲۸هـ در بغداد)^۱

موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، کتاب الطهارة، قال الله تعالى يا أيها الذين آمنوا إذا قمتم إلى الصلوة فاغسلوا وجوهكم و أيديكم إلى المرافق و امسحوا برؤوسكم و أرجلكم إلى الكعبين؛ ففرض الطهارة غسل الأعضاء الثلاثة و مسح الرأس و المرفقان و الكعبان يدخلان في الغسل و المفروض في مسح الرأس مقدار الناصية و هو ربع الرأس لما روى المغيرة بن شعبة ...».

انجام: «... قال ثلث مالی بین زید و عمرو و زید میّت کان لعمرو نصف الثلث و من أوصى بثلث ماله و لا ماله، ثم اکتسب مالاّ استحقّ الموصی له ما یملکه عند الموت؛ کتاب الفرائض ...» ناقم.

کتاب‌شناسی: نسخه‌ای از این اثر
پیش‌تر در همین مجموعه به شماره‌ی
«۴۳۰/۳» معرفی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ ترکی □
نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی

۱۱هـ □ محل کتابت: [عثمانی = ترکیه] □
عنوان‌ها و نشانی‌ها: شنگرف و مشکی □
تعداد برگ: ۱۹۴ □ تعداد سطر: ۱۳ □ نوع
کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □ اندازه متن:
۱۶×۸/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۵
سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی فرسوده با
روکش کاغذی قهوه‌ای روشن با عطف
پارچه فرسوده □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است. تعلیقات و حاشیه‌نویسی
مختصری در هامش و بین سطور به عربی و
ترکی با نشان «اح، فاتح، مجمع، خلاصه،
شرح قدوری و ...» دارد. سه برگ آغاز
(برگ ۱ الف - ۳ الف) مشتمل بر یادداشتی
به ترکی از حاجی «منلا حسن آقچایلی»
مربوط به سال ۱۱۶۷هـ؛ قیمت نسخه
«۷۷۵»؛ اشعاری به ترکی با لهجه‌ی عثمانی
با مطلع:

فته آخر زمان در کندی عالمده حضور
عاقلسک اتمه کسمه یاننده قصور،
تملک حاجی بن محمد، در استانبول
محلّی دیر کمند ایاصوفیا، زاویه شیخ عمر
افندی در سال ۱۰۲۸هـ با مهر بادامی ...
حاجی بن محمد و یوسف بن محمد نائب در
ناحیه قره حصار؛ حاجی عثمان، حاجی
خلیفه در سال ۱۰۲۷هـ و نیز مهر بیضی ...

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱،
ص ۷۴؛ کخّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۲، ص ۶۷.

عبده عمر» دیده می‌شود. آثار رطوبت بر فراز و فرود برگ‌ها مشاهده می‌شود. برگ انجام نونویس است (از سده ی ۱۴هـ)؛ در برگ انجام پنج بیت در مناجات به عربی با مطلع ذیل آمده است که بایستی از حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام بوده باشد. باید توجه داشت که کتابت این نسخه از انجام، ناقم مانده و ناقص است.

✱

شماره نسخه: «(۴۷۷/۱)»

شماره ثبت: «(۲۱۰۸۶۱)»

[۲۲۵] الهدایة فی النحو^۱

از: سراج‌الدین عبدالجلیل بن فیروز بن حسین غزنوی نحوی مشهور به «ابن فیروز» (سده ی ۸-۹هـ)^۲ (یا) ابوحنّان اثیرالدین محمد بن یوسف بن علی جیانی غرناطی اندلسی نحوی (درگذشته به سال ۷۴۵هـ در قاهره)^۳

موضوع: ادبیات عرب - نحو

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمین و العاقبة للمتقین و الصلوة و السلام علی خیر خلقه محمد و آله أجمعین؛ اما بعد فهذا مختصر مضبوط فی علم النحو جمعت فيه مهمات النحو علی ترتیب الکافیة ...».

انجام: «... النون لم یبق ساکنه فلم تکن علی الأصل و إن أبوقها ساکنه لالتقی ساکنان فیلزم التقاء الساکنین علی غیر ... و هو غیر جائز؛ قد تمّ هذا الكتاب».

کتاب‌شناسی: رساله ی موجزی در ادبیات عرب (علم نحو) به مانند الکافیة ی ابن‌الحاجب است که مؤلف آن را در یک مقدمه ۳ مقاله و خاتمه تألیف نموده است؛ باید افزود که مقدمه دارای سه فصل، و مقاله ی نخست در اسم است که خود آن مشتمل بر دو باب و سه مقصد و خاتمه است؛ مقاله ی دوم در فعل و مقاله ی سوم نیز در حرف می‌باشد. در مصادر درباره ی مؤلف این رساله گمانه‌زنی‌های چندی صورت گرفته است؛ مشهور آن است که از ابوحنّان اندلسی یا از ابن‌فیروز است؛ برخی از جمله حاجی خلیفه^۴ آن را از ابو محمد عبدالله بن جعفر بن

1. حاجی خلیفه؛ کشف‌الظنون: ج ۲، ص ۲۰۴۱.

2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه‌العارفین: ج ۱، ص ۵۰۰.

3. کخاله، عمر رضا؛ معجم‌المؤلفین: ج ۱۲،

ص ۱۳۰؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه‌العارفین: ج ۲، ص ۱۵۲.

4. حاجی خلیفه؛ کشف‌الظنون: ج ۲، ص ۲۰۴۱؛

باید توجه داشت که بنا به نوشته ی اسماعیل پاشا

محمد فسوی شیرازی مشهور به «ابن درستویه» (د. ۳۴۷هـ در بغداد) دانسته‌اند؛ استاد عبدالحسین حائری^۱ و مرحوم خانبابا مشار^۲، حتی احتمال داده‌اند که این اثر ممکن است از ابو عبدالله زبیر بن احمد بصری شافعی بوده باشد؛ به هر تقدیر ما در ثبت نام مؤلف بر نظر مشهور اکتفاء کردیم. ناگفته نماند که این اثر مختصر به جهت اهمیّت و دقّت، مورد توجّه ادیبان و دانشمندان علاقمند به ادبیّات عرب گردیده و شروح و تعلیقاتِ چندی بر آن نوشته‌اند که برخی به چاپ رسیده است.^۳ از این رساله در مجلّدات مختلفِ فهرستِ این کتابخانه‌ی عامره، نسخه‌هایی معرفی شده است که از آن جمله می‌توان به شماره‌های «۳۹۹۷/۸» و «۳۳۸۰/۴»^۴ اشاره نمود. از این اثر نسخ

بغدادی در هدیه العارفین (ج ۱، ص ۴۴۶) ابن درستویه کتابی در نحو به نام الهدایه دارد، لیکن آن کتاب مستقلّی نیست بلکه در شرح الجرمی است!

۱. حائری، عبدالحسین: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۱۰/۳، ص ۱۲۳۰.

۲. مشار، خانبابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی: صص ۲۴۶ و ۱۰۰۲.

۳. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیّة: ج ۲، ص ۲۰۲۴؛ احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیّة فی شبه القارة: ص ۵۳۷.

۴. حائری، عبدالحسین: فهرست کتابخانه مجلس:

بسیاری در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور موجود است که علیرضا قره‌بلوط در معجم التاریخ (ج ۳، ص ۱۵۲۹ و ج ۵، ص ۳۳۱۲) گزارشی از آن‌ها بدست داده است. باید افزود که این اثر ده‌ها بار در ضمن جامع المقدمات به صورت سنگی منتشر گردیده است که از آن جمله‌اند چاپِ تهران در سال‌های ۱۲۸۰، ۱۲۸۵، ۱۲۹۴، ۱۲۹۸، ۱۳۰۰، ۱۳۰۸، ۱۳۰۹، ۱۳۱۱، ۱۳۱۵، ۱۳۴۳، ۱۳۴۴، ۱۳۶۵ و ۱۳۶۶هـ و نیز چاپِ تبریز در سال‌های ۱۳۰۵ و ۱۳۰۶هـ؛ همچنین در هند سال ۱۳۰۵هـ در اصفهان بدون تاریخ و ده‌ها چاپ دیگر^۵ که ذکر تفصیلی همه‌ی آن‌ها از حوصله‌ی این نوشتار خارج است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: [سیّد حسین طباطبائی جندقی] □ تاریخ کتابت: سال ۱۲۷۵هـ □ محلّ کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۳۰ (۱ب - ۳۰ الف) □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید نازک □

ج ۱۰/۳، ص ۱۲۳۰؛ ج ۱۰/۴، ص ۲۲۱۵.

۵. مشار، خانبابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی: صص ۲۴۵-۲۴۷ و ۱۰۰۲-۱۰۰۳؛ سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیّة: ج ۱، ص ۳۰۸ و ج ۲، ص ۲۰۲۴.

اندازه متن: ۸×۱۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵/۵×۲۲ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج
قهوه‌ای فرسوده □ قطع: خشتی □ رقم کاتب:
«تمّ الكتاب في غرة شهر رجب المرجب من
شهور سنة ۱۲۷۵هـ».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است و حاشیه‌نویسی در هامش و
میان سطور به عربی و فارسی با نشان
«مهدی و ...» دارد. در آغاز مهر بیضی
«صالح» و یک تملک با نام غلام رضا دیده
می‌شود. در انجم (برگ ۳۱ الف - ۳۱ ب)
فوائدی ادبی و لغوی آمده است.

✱

شماره نسخه: «۴۷۷/۲»

[۲۲۶] الخلاصة = الألفية في
النحو^۱ = ألفية ابن مالک

از: ابوعبدالله جمال‌الدین محمد بن عبدالله
طائی جیانی اندلسی مشهور به «ابن مالک»
(درگذشته به سال ۶۷۲هـ در دمشق)^۲
موضوع: ادبیات عرب - نحو
زبان: عربی

آغاز: «بسملة ...

قال محمد هو ابن مالک
أحمد ربّي الله خير مالک
مصلّيّاً على النبي المصطفى
و آله المستکملین الشرفا».

انجام: «أحصى من الكافية الخلاصة
كما اقتضى غنى بلا خصاصة
فأحمد الله مصلّيّاً على
محمد خير نبی ارسلا
و آله الغرّ الکرام البررة
و صحبه المنتجبين الخيرة».

کتاب‌شناسی: منظومه‌ای در حدود
۱۰۰۰ بیت در ادبیات عرب (علم نحو) است
که بنا به گفته‌ی ناظم، وی آن را به پیروی از
الفیه‌ی^۳ یحیی بن عبدالمعطی نحوی مشهور به
«ابن معط» (د. ۶۲۸هـ) سروده است. این
منظومه، به جهت اهمیت، دقت و لطافت، از
سوی دانشمندان عامّه و خاصّه مورد توجّه و
عنايت خاصّ قرار گرفته و افزون بر حدود
۸۰۰ سال تدریس و تدرّس در مدارس علوم
اسلامی، شروح، اعراب، حواشی و تعلیقات
متعدّدی بر آن نوشته یا به زبان‌های فارسی^۴

3. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر
کتابخانه مجلس: ص ۷۹؛ که نسخه‌ای از الفیه‌ی ابن
معط، در این کتابخانه گزارش گردیده است.
4. تهرانی، آقا بزرگ: الذریعة: ج ۴، ص ۸۱.

1. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۱، ص ۱۵۱.
2. مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب:
ج ۸، صص ۱۸۶-۱۸۸؛ کحّال، عمررضا؛ معجم المؤلفین:
ج ۱۰، ص ۲۳۴.

ایتالیایی، فرانسوی^۱ و ... به نظم و نثر ترجمه گردیده است که از جمله، حاجی خلیفه^۲ و آقا بزرگ تهرانی^۳ به برخی از آن‌ها به نحو مبسوط اشاره نموده‌اند و مهمترین آن‌ها دو شرح، یکی از فرزند ناظم، ابوعبدالله بدرالدین محمد بن محمد بن عبدالله بن مالک طائی جیبی دمشقی مشهور به «ابن الناظم» (د. ۶۸۶هـ)^۴ و دیگری از ابوالفضل جلال الدین بن عبدالرحمن بن ابوبکر سیوطی شافعی (د. ۹۱۱هـ) است که به ترتیب در همین فهرست نیز نسخه‌هایی به شماره‌های «۴۴۴/۲» و «۴۸۲/۱» معرفی گردیده است؛ خوشبختانه از شروح و تعلیقات الفیهی ابن مالک، نسخه‌هایی دستنویس در این کتابخانه‌ی عامره موجود است. ناگفته نماند که از الفیهی ابن مالک نسخه‌های متعددی در مجلدات مختلف فهرست‌های این گنجینه‌ی

گرانسنگ گزارش گردیده است و از آن جمله می‌توان به نسخه‌های جدید آن به شماره‌های «۸۱۸۱/۲»، «۱۶۰۶/۲»، «۸۲۶/۲۰»، «۸۵۱۹»، «۸۵۱۶»، «۱۴۹۲۲»، «۸۳۶۵» و «۱۱۲۶۱»^۵ اشاره نمود. از این اثر نسخ چندی در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور موجود است که علیرضا قره‌بلوط در معجم التاریخ (ج ۴، صص ۲۸۵۸-۲۸۵۹) گزارشی از آن‌ها بدست داده است. باید افزود که این اثر به جهت اینکه از کتب درسی بوده است، چاپ‌های متعددی دارد که برخی عبارتند از: چاپ ۱۸۳۳م/۱۲۴۹هـ در پاریس به اهتمام و شرح و ترجمه‌ی فرانسوی از بارون سلوستر دی ساسی، سال‌های ۱۲۵۱، ۱۲۵۳، ۱۲۹۰، ۱۳۰۶، ۱۳۰۷، ۱۳۰۸، ۱۳۲۳، ۱۳۲۵، ۱۳۳۰، ۱۳۴۵، ۱۳۴۹ (با تحقیق محمد محیی‌الدین عبدالحمید) و ۱۳۶۸هـ در قاهره، سال‌های ۱۳۰۶م/۱۸۸۸م به عنایت گوگه (A. Gouger) همراه تعلیقات فرانسوی و ۱۳۹۲هـ با تحقیق حسین یوسف موسی و همچنین در سال ۱۸۹۸م همراه ترجمه‌ی ایتالیایی آن به اهتمام موسیو ویتو (E. Vitto) کنسول سابق

1. سرکیس، بیان؛ معجم المطبوعات العربیة: ج ۱، صص ۲۳۳-۲۳۴.
2. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۱، صص ۱۵۱-۱۵۵.
3. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۱۲، صص ۱۰۵-۱۰۷.
4. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۷، ص ۲۶۰؛ کحّاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۱، ص ۱۳۵؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۲، ص ۱۳۵.

5. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۷۹.

ایتالیا در بیروت، در سال ۱۳۲۳هـ در فاس - مغرب، سال‌های ۱۳۸۹ و ۱۳۹۹هـ با تحقیق محمدمفید اللخمی در دمشق، بدون تاریخ با تحقیق لئون پینتو (Leon Pinto) در پاریس، سال ۱۳۴۲هـ در نجف اشرف، سال‌های ۱۲۷۹، ۱۳۰۴، ۱۳۲۳، ۱۳۴۰ و ۱۳۶۷هـ در تهران، سال‌های ۱۳۰۷ و ۱۳۲۵هـ در تبریز، سال ۱۸۸۷م در استانبول، سال ۱۳۱۹هـ در مکه‌ی مکرمه، سال ۱۲۹۰هـ در کانپور و مدراس، سال ۱۳۱۹هـ/۱۹۰۲م در لاهور، سال ۱۳۲۰هـ همراه شرح مولوی ابی محمد احمد در لاهور، سال ۱۳۲۶هـ/۱۹۰۸م در دهلی^۱ و چاپ‌های دیگر که معرفی همه‌ی آن‌ها از حوصله‌ی این نوشتار مختصر خارج است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: سید حسین طباطبائی جندقی □ تاریخ کتابت: سال ۱۲۷۵هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز □ تعداد

برگ: ۷۸ (۳۲ب - ۱۰۹ب) □ تعداد سطر: ۷ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید نازک □ اندازه متن: ۸×۱۵ سانتیمتر □ رقم کاتب: «قد تمّ الكتاب بيد أقلّ السادات و الطلاب حسين الطباطبائي الجندقي في شهر جمادى الأولى في سنة ۱۲۷۵هـ».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است؛ در برگ‌های نخستین بین سطور و هامش حاشیه‌نویسی به عربی و فارسی دارد که بیش‌تر مربوط به تجزیه و ترکیب است. آثار رطوبت مختصر و چربی در برخی برگ‌ها مشاهده می‌گردد.

*

شماره نسخه: «۴۷۸/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۶۲»

[۲۲۷] زبدة الرمل^۲ = خلاصة

البحرين^۳ = رمل منظوم^۴

از: معین‌الدین محمد بن نظام‌الدین نصرالله خاقانی (درگذشته پس از سال ۷۱۲هـ)

موضوع: رمل منظوم

1. صالحیه، محمدعیسی؛ المعجم الشامل للتراث العربي المطبوع: ج ۵، صص ۱۸-۱۹؛ سرکیس، الیان؛ معجم المطبوعات العربیّة: ج ۱، صص ۲۳۲-۲۳۳؛ احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیّة فی شبه القارة: صص ۳۷۲-۳۷۳؛ مشار، خانیابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی: صص ۸۴-۸۵؛ قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۴، ص ۲۸۵۹.

2. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۱۲، صص ۲۸-۲۹.
3. حاجی خلیفه؛ کشف‌الظنون: ج ۱، ص ۹۱۳.
4. منزوی، احمد؛ فهرست نسخه‌های خطی فارسی: ج ۴، ص ۲۸۳۹.

زبان: فارسی

آغاز: «بسمله،

رمـل را شانزده بود خانه

نیست کذب اندرین و افسانه

خانه اولین تن و جانست

دوم احوال رزق ایمانست».

انجام: «... مشروط به اینکه چهار خانه

آخر را که گواه مدعا می‌باشد ملاحظه نموده

حکم نمایند و در باب احکام زیاده بر اینست

که نوشته شده است».

کتاب‌شناسی: منظومه‌ای در حدود ۸۰۰

بیت در علم رمل است که بین سال‌های

۷۰۶-۷۱۲هـ در چندین باب در شهر همدان

سروده شده است. از این اثر دو نسخه‌ی

دیگر در کتابخانه‌ی عامره‌ی مجلس شورای

اسلامی به شماره‌های «۱۲۵۰۸» و

«۱۲۶۰۲»^۱ نگهداری می‌گردد و در ذیل آن

درباره‌ی این اثر توضیحات وافیه و کافی داده

شده است و همچنین اخیراً نسخه‌ی جدید

دیگری به شماره‌ی «۱۷۴۲۳»^۲ به این

کتابخانه انتقال یافته است. باید دانست که

نسخ این اثر، نسبت به نسخه‌های دیگر آن

تفاوت‌های فاحشی دارد و با توجه به حجم

آن نسخ، این نسخه نیز گویا از انجام افتاده یا

از نظر کتابت، ناتمام مانده باشد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □

نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی

۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و

نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۲ (۱۱)

الف - ۲ب □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ:

فرنگی سفید آهار مهره شده □ اندازه متن:

۱۳×۷/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۲/۵

سانتیمتر □ نوع جلد: مشمعی (گالینگور)

قهوه‌ای تیره □ قطع: رقعی.

ویژگی‌ها: پیش از شروع متن اشعار

یک بیت از رساله‌ی منظوم دیگری آمده

است که به جهت افتادگی، دانسته نشد

چیست، ممکن است آن نیز انجام یک رساله

در موضوع رمل بوده باشد. در هامش این

رساله دایره بروج علم رمل و نیز در پشت

آن (برگ ۱ب) یادداشتی به زبان و خط

عبری آمده است. آثار رطوبت بر فراز

برگ‌ها مشاهده می‌گردد که در برخی نقاط

متن را ناخوانا نموده است.

*

شماره نسخه: «۴۷۸/۲»

[۲۲۸] گزیده تحفه حکیم مؤمن =

منتخب تحفه المؤمنین = خلاصه

1. صدرایی خویی، علی: فهرست کتابخانه مجلس:

ج ۳۶، صص ۱۴-۱۷ و ۱۷۹.

2. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی:

فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۸۸.

تحفه سلیمانی

از: ناشناخته

موضوع: پزشکی

زبان: فارسی

آغاز: افتاده «... بهق و برص اطفال و با سرکه جهت خارش بدن و اورام حادّه ... (۶ الف) باب دهم در اکحال و شیافات و سایر ادویه عین کحل و ذروز: از ادویه منخوله ...».

انجام: «... جهت قوی کردن ... بغایت مؤثر و ضماد سوخته ... جهت منع روئیدن موی که کنده باشد مجربست ... اسم فارسی نعناع است ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: تلخیصی از کتاب تحفه حکیم مؤمن^۱ = تحفه سلیمانی، تألیف سید محمد مؤمن بن محمدزمان تنکابنی دیلمی (د. پس از ۱۰۸۰هـ) است. در نسخه‌ی حاضر بخش‌هایی از کتاب، از جمله: باب نهم در سنونات و غرغره و مضمضه، باب دهم در اکحال و شیافات و سایر ادویه عین کحل، باب یازدهم در ذکر ادهان، باب دوازدهم در مرهمها و ذرورات و جراحت و ما یتعلق بها، باب سیزدهم در ضمادات و کمادات و

نطولات و قطورات، باب چهاردهم در سعوطات و عطوسات و نشوقات و نفوختات و بخورات، باب پانزدهم در حقنه‌ها و فتایل و فرزجات و حملات^۲، باب هجدهم در ادویه کلف و بهق و برص و وسم و خیلان و غش و برش و سعفه و امثال آن، باب نوزدهم در مطیبات بدن و عرق و مضیقات ... عطریات که بوی دهان را خوش کند، باب بیستم در ذکر خواص غریبه و اسرار مکتومه از تحفه المؤمنین آمده است و به نظر می‌رسد برگ‌هایی از سایر آثار طبّی نیز در این نسخه‌ی مشوّش داخل شده باشد! باید دانست که ملخّص و احیاناً نام اختصاصی این رساله، به جهت افتادگی از آغاز و انجام آن، مورد شناسایی قرار نگرفت.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۱۰۰ (۳ الف - ۱۰۲ ب) □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید و زرد آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۳×۷/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: برخی عبارات در حاشیه تصحیح گردیده است و در هامش رساله‌ای

1. منزوی، احمد؛ فهرستواره کتابهای فارسی:

*

شماره نسخه: «۴۷۸/۳»

[۲۲۹] طبّ (رساله در ...)

از: ناشناخته

موضوع: پزشکی

زبان: فارسی

آغاز: افتاده «... شش درم پوست اترج سه درم زعفران پوست بلبله (۶ الف) باب در حامله شدن زنان. ادویه متعلق آن، مرویست که زنانرا از هفت ...».

انجام: «... علاج دشواری وضع حمل آنست که تخم زردک را در زیر آن زن دود کنند و حمل وضع شود اگر چه بچه مرده باشد ...» ناتمام.

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در طبّ است که در آن مباحثی پراکنده همچون تقویت قوه باه و متعلقات آن، انواع معاجین، انواع روغن و صفات آن‌ها، انواع سرمه‌ها و کحل، انواع معالجات و ... مطرح گردیده است؛ این رساله علی‌رغم بررسی فراوان در مصادر و فهارس، متأسفانه به جهت افتادگی از آغاز و انجام مورد شناسایی قرار نگرفت.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و

در طبّ نگارش یافته است که در شماری بعد معرفّی شده است. آثار رطوبت، فرسودگی و افتادگی در برخی برگ‌ها مشاهده می‌گردد. در هامش برگ‌های (۳۰ب - ۵۱الف) و (۹۵ب - ۹۷الف) فوایدی طبّی با سربندهای «یا شافی بلطفک الکافی» و چند تعویذ و دعا دیده می‌شود که عناوین برخی از آن‌ها چنین است: برای هضم غذا، جهت آتشک، داروی چشم، قوه باه، نوش دارو، مفرح معتدل، جهت رفع رعاف، جهت رفع برص، جهت رفع طنین، نسخه معجون، معالجه سر کچل، رفع درد کمر، دفع گری، بجهت رفع خون آمدن بینی، برای درد دندان، دفع یرقان و ... چند دوا به نقل از طبّ‌الائمّه از عبدالله حسین بن بسطام، ایضاً دواء السنون، لتطویل الشعر، بجهت دمل، بجهت درد دندان ایضاً، معالجه بواسیر خونی و بادی، دفع بواسیر ایضاً، و ... نیز در هامش برگ‌های (۵۱الف)، (۵۲الف)، (۸۹الف) و (۹۲الف) یادداشت‌هایی به زبان و خطّ عبری آمده است. در هامش برخی برگ‌های دیگر نیز فواید و تعلیقاتی طبّی همچون عمل شمس و ... دیده می‌شود. در هامش برگ (۱۰۰الف) دو مهر بیضی «المتوکّل علی الله عبده بهرامقلی ۱۱۵۱» دیده می‌شود.

نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۲۸
 (۳ الف - ۳۰ الف) □ تعداد سطر: در هامش
 □ نوع کاغذ: فرنگی سفید و زرد آهار مهره
 شده □ اندازه متن: ۱۳ در هامش.

ویژگی‌ها: این نسخه در هامش نگارش
 یافته است و لبه‌ی برگ‌ها به جهت برش
 صحافی ناجا اندکی افتاده است. آثار اندکی
 از رطوبت بر افراز برگ‌ها مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «(۴/۴۷۸)»

[۲۳۰] کیمیا (رساله در ...)

از: ناشناخته

موضوع: کیمیا

زبان: فارسی

آغاز: افتاده «... ثالث را بر نصف آن
 کبریت اصغر و ربع زاج ... (۱۰۳ب) حل
 پنجم در خواص فلزات و اعمال آن، در تنقیه
 قمر چیزی بهتر از نمک و تلخ ...».

انجام: «... عمل برنج دمشقی و او را
 رومی نیز گویند رنگین‌تر از اقسام برنجه‌ها و
 شبیه ... مویز سرشته قرصی ساخته بر روی
 سفال آب ندیده گذاشته آتش در زیر آن
 کنند تا سوخته و سیاه و صلب گردد پس بار
 دیگر سائیده ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در کیمیا است

که با سربندهایی همچون «عقد، طریق دیگر،
 حل، قاعده دیگر، عمل» نگارش یافته است؛
 این رساله نیز علی‌رغم تصفح فراوان در
 سرچشمه‌ها، به جهت افتادگی از آغاز و
 انجام مورد شناسایی قرار نگرفت.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □
 نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی
 ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و
 نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۶
 (۱۰۲ الف - ۱۰۸ ب) □ تعداد سطر: ۱۷ □
 نوع کاغذ: فرنگی زرد □ اندازه متن:
 ۱۳×۷/۵ سانتیمتر

ویژگی‌ها: برگ‌های این رساله فرسوده
 شده است و رطوبت دیده است که در برخی
 بخش‌ها ترمیم و وصالی نیز گردیده است. در
 هامش برخی برگ‌ها تعلیقاتی در موضوع
 کیمیا آمده است

✱

شماره نسخه: «(۴۷۹)»

شماره ثبت: «(۲۱۰۸۶۳)»

[۲۳۱] الفتاوی = نقولات فقهی

از: شیخ الاسلام علاءالدین علی بن
 احمد بن محمد جمالی رومی مشهور به

«زنبیلی» (درگذشته به سال ۹۳۲ هـ در استانبول)^۱

موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)

زبان: عربی و ترکی عثمانی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمين ... كتاب الطهارة و يجوز له الذكر و التسييح و الدعاء و الحائض و النفساء و كالجنب؛ من ملتقى الأبحر؛ مسألة و ينقضه وضوء المعذور خروج الوقت لا دخوله؛ من درر غرر؛ مسألة و يصلّى ... (۱۱ب) مسألة: زيد سپاهی تیماری داخلنه جاری اولان نهردن صید اولنان بالقدن عشر اولمغه قادر اولورمی؟ الجواب: اولماز ...».

انجام: «مسئلة المغصوب لو قائماً ياخذہ مثلياً دو لا جامع الفصولين في الثالث و الثلاثين؛ مسألة يفهم جوابه ما ... ذكوت القنية في نوع آخر في باب العشر و الحراج؛ الحمد ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: مجموعه‌ای از فتاوی فقهی فقیهان اهل سنت بر مبنای حنفیان با عناوین «مسئلة - الجواب» به عربی و ترکی با لهجۀ عثمانی است که از سرچشمه‌های مختلف

همچون المحيط سرخسی، ملتقى الابحر، البحر الرائق، خزانه الروایات، خلاصة، وقایه، قهستان، تاتارخانیة، شرح مختصر الطحاوی، شرح المصلی، الغرر، مجمع الفتاوی، شرح مجمع البحرين، الطحاوی فی العمدة، اشباه، ولاء الدرر، الهدایة، البزازیة، العمادیة، جامع الرموز و ... گردآوری شده است. در آغاز نسخه از دو نام علی/افندی فتاوی و نقولات علی/افندی نام برده شده است؛ به احتمال زیاد مراد شیخ الاسلام علاء‌الدین علی افندی مذکور بوده باشد؛ به هر تقدیر انتساب آن به علی افندی محل تأمل است و در صورت دسترسی به متن نسخ دیگر باید تحقیق بیش‌تری روی این فتاوی و نسبت آن صورت گیرد. باید افزود که اگر این نسبت صحیح بوده باشد، نسخه‌هایی از فتاوی علی افندی (به عربی و ترکی) در کتابخانه‌ی قیون اوغلی (ضمن موزه‌ی عزت قیون اوغلی) در قونیه - ترکیه، کتابخانه‌ی اوقاف موصل و دارالکتب قطر موجود است و بنا به نوشته‌ی علیرضا قره بلوط در سال‌های ۱۲۴۵، ۱۲۵۸، ۱۲۶۶، ۱۲۷۲، ۱۲۷۸، ۱۲۸۳، ۱۲۸۹، ۱۳۰۵، ۱۳۱۲، ۱۳۲۲ و ۱۳۲۴ هـ در دو جلد و یک بار نیز بدون تاریخ در

1. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۴، ص ۲۵۸؛ کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۷، ص ۲۵؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱، ص ۷۴۲؛ بروسوی، محمد طاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱، ص ۳۲۰.

استانبول به چاپ رسیده است.^۱ ناگفته نماند که در ضمن تألیفات وی از کتابی با عنوان المختارات للفتوی^۲ دیده می‌شود که با توجه محتوی و موضوع اثر مورد بحث، ممکن است که با آن متحد بوده باشد، از مختارات الفتاوی نسخه‌ای در کتابخانه‌ی اسلامی در یافا - فلسطین اشغالی به شماره‌ی «۶۲»^۳ نگهداری می‌گردد.

نسخه شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اوایل سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم (احتمالاً عثمانی = ترکیه) □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۳۰۸ □ تعداد سطر: ۲۱ «میانگین» □ نوع کاغذ: فرنگی سفید نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۷×۱۶ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۴×۲۰/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: برون: تیماج قهوه‌ای، مجدول با ترنج شربی زمینه گل و بوته؛ درون: پارچه سبز □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: نسخه در حاشیه تصحیح

گردیده و دارای حاشیه‌نویسی و تعلیقات نسبتاً فراوان با نشان‌های «فتاوی خیریه، من الدرر، القاضیخان، اشباه، بزازیه، تنویر الابصار، جامع الجوامع، عطاءالله افندی، فتاوی الآتقروی، الفضولین و ...» دارد. برگ‌ها مجدول به قرمز است؛ آثار رطوبت بر فراز برگ‌ها مشاهده می‌گردد. دو برگ آغاز برخی محاسبات دفتری شخصی با اسامی چندی دیده می‌شود که از نظر اوزان و واحدهای مالی وقت عثمانی، قابل بررسی است. در ضمن یادداشت‌های مزبور، صورت یک سؤال از دیوان همایونی (باب عالی) با تاریخ ۱۲۳۰هـ آمده است که در ذیل آن اسامی برخی کتب (مصادر فقهی) نیز ثبت شده است. بین برگ‌های «۳ب - ۶الف» فهرستی از سرفصل‌ها و مسئله‌های فقهی مندرج در این اثر، نوشته شده است. پشت برگ آغاز، ابیاتی به عربی نوشته شده است. در برگ انجام مهر گرد «... حوضه ... اوغللرندر مصطفی ناظم کتبخانه‌سی ... ۱۲۳۹هـ» آمده است که نشان از این دارد که نسخه بایستی مدتی در این کتابخانه شخصی بوده است.

✱

شماره نسخه: «۴۸۰»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۶۴»

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۳، ص ۲۰۰۲.
2. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۶۲۴.
3. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۳، ص ۲۰۰۲.

[۲۳۲] ترجمه عجائب المقدور فی

نوائب تیمور^۱ = ترجمه تاریخ

تیمور گورکان

از: سید حسین مرتضی بن علی بغدادی
رومی مشهور به «نظمی‌زاده» (درگذشته به
سال ۱۱۳۴ یا ۱۱۳۶هـ)^۲

موضوع: تاریخ تیمور

زبان: ترکی عثمانی

آغاز: افتاده «... اولوب منتخب نام
تاریخ فارسیده نسا طرفندن نسبی دخی
چنگیز متصل اولدغی ابتدا خروجی
یدیوز التمش ایله یتمش تاریخی ما بیننده
اولوب انجق اهل شامدن علاءالدین
ابوعبدالله بن محمد البخاری حضرتلرینک
سکزیوز اوتوز التي تاریخنده مصتف مرحومه
نقلی اوزره یدیوز یتمش بر تاریخنده بلخ
پادشاهنک اوغلی سلطان حسینی قتل
ایتدکدنصرکه مقام سلطنته وضع قدم ایدوب
...فصل: تیمورک انهزام ایله جیحونی عبور
ایتدوکی ...».

انجام: «... (۱۳۲ب)

بمحمدالله بو تألیف لطیفک

معانی پروراولدی هر اداسی

... مصنف مرحومک تاریخ اثر مرسوم
بهجت گستری سکزیوز قرق تاریخنده ختم
اولنوب (۱۳۳ الف) تیمورک اولاد و احفادی
استیفا اتمک ... (۱۳۷ب) محبوساً تکرار
شاه‌رخه ارسال ایتدی شاه‌رخ دخی بعض
خدام ایله سمرقند طرفنه راهی ایدوب اول
دیاره نتیجه حالی نیه منتهی اولدوغی ...»
افتاده.

کتاب‌شناسی: ترجمه‌ای از عجائب
المقدور فی نوائب تیمور شهاب الدین
ابوالعباس احمد بن محمد بن عبدالله سمرقندی
دمشقی مشهور به «ابن عربشاه» (د. ۸۵۴هـ)^۳
است که مترجم در آن افزون بر ترجمه‌ی متن
آن، ابیاتی نیز از اشعار خود با عنوان «مثنوی
لمترجمه» بدان افزوده و در پایان ذیلی
ارزشمند نیز بر آن ترتیب داده است. از این
ترجمه نسخه‌های چندی در برخی
کتابخانه‌های جهان موجود است که از آن
جمله می‌توان به نسخه‌های کتابخانه‌ی موزه
توپقاپی سرای به شماره‌های «۱۴۱۹-۱۴۲۲»

1. حاجی خلیفه؛ کشف‌الظنون: ج ۲، ص ۱۱۲۸.

2. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفاری: ج ۳،

ص ۱۵۲؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه‌العارفین: ج ۲،

ص ۴۲۵.

3. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه‌العارفین: ج ۱،

ص ۱۳۰؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۱، ص ۲۲۸؛

کحّاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۲، ص ۱۲۲.

روان کوشکی» در استانبول، کتابخانه‌ی سلیمانیه به شماره‌های «۷۳۳-۷۳۴ حکیم اوغلی» در استانبول و دارالکتب قاهره - مصر به شماره‌های «۱۳۰، ۱۴۸، ۱۷۲ طلعت تاریخ» اشاره نمود. این ترجمه برای نخستین بار در سال ۱۱۴۲هـ/ ۱۷۲۹م در مطبعه ابراهیم متفرقه در استانبول و بار دیگر در همان شهر در سال ۱۲۷۷هـ به چاپ رسیده است. همان گونه که اشارت رفت، افزون بر اشعار نظم‌ی زاده در اثر، ذیل وی بر عجائب المقدور که مشتمل بر شرح احوال و تاریخ حکومت اولاد تیمور تا زمان ترجمه است، از اهمیت تاریخی خاصی برخوردار است و شایسته است که به نحو مستقل مورد تحقیق واقع شود.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۱۳۷ □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده با ته نقش آرم تجارقی (واتر مارک) □ اندازه متن: ۷/۵×۱۶/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۳/۵×۲۲ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای تیره فرسوده با ترنج ضربی با نقوش و طرح گل و بوته و نگاره‌های اسلیمی □ قطع: رقعی.

ویژگی‌ها: نسخه‌ای ارزنده است که در کتابخانه‌های ایران به ندرت یافت می‌شود. آثار رطوبت بر فراز برگ‌های پایانی دیده می‌شود. در برگ (۲ الف) یادگاری از میرزا عبدالحالق و در برگ (۴۸ ب) تملک مشهدی کوچک آمده است.

✱

شماره نسخه: «۴۸۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۶۵»

[۲۳۳] حلیۃ المتقین

از: علامه مولی محمدباقر بن محمدتقی مجلسی اصفهانی (درگذشته به سال ۱۱۱۰هـ در اصفهان)

موضوع: اخلاق و آداب

زبان: فارسی

آغاز: افتاده «... آن محاسن آداب که از طریق مستقیمه ائمه الطاهیرین صلوات الله علیهم باسانید معتبره أعنی سلطان الأعظم ... السلطان سلیمان الصفوی الموسوی ... باب اول در بیان آداب جامه و کفش پوشیدن ...».

انجام: «... سزاوارترین مردم گناه کاری کسی است که در حضور مردم سفاقت کند و غائبانه غیبت کند و ذلیل‌ترین مردم کسی است که مردم را خار کند و بهترین مردم

کسی است که مردم از او منتفع شوند».

کتاب‌شناسی: کتابی مشهور در اخلاق اسلامی و آداب زندگی از زیور، پوشاک، خوردن و نوشیدن، خوابیدن، معاشرت و مجالست با مردم، مباشرت با زنان، تربیت فرزند، آداب سفر و جز اینهاست که در ۱۳ باب و یک خاتمه و هر باب در چند فصل، گویا بین سال‌های ۱۰۷۹-۱۰۸۱ هـ به نام شاه سلطان سلیمان صفوی (۱۰۷۷-۱۱۰۵ هـ) تألیف گردیده است. در مجلدات فهرست‌های مختلف کتابخانه‌ی عامره‌ی مجلس شورای اسلامی، نسخه‌های متعددی از کتاب حلیه المتقین گزارش گردیده است، نیز از نسخه‌های جدید آن می‌توان به شماره‌های «۸۸۹۸/۱» و «۹۶۶۸/۱»^۱ اشاره نمود. باید افزود، استاد احمد منزوی گزارشی از نسخه‌های مختلف این اثر در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور در فهرستواره کتابهای فارسی (ج ۶، صص ۴۳۳-۴۳۵) بدست داده است. حلیه المتقین، نخستین بار در سال ۱۲۴۸، سپس در سال ۱۲۶۰ هـ در تهران به صورت چوبی، سپس به ترتیب در سال‌های ۱۲۸۰، ۱۲۸۵، ۱۲۸۷، ۱۳۰۰،

۱۳۰۱، ۱۳۱۸، ۱۳۲۵، ۱۳۲۹، ۱۳۵۵، ۱۳۷۱، ۱۳۷۴ هـ (با تصحیح علامه ابوالحسن شعرانی) و یک بار نیز بدون تاریخ در تهران، در سال‌های ۱۲۶۱ و ۱۳۰۱ هـ در لکهنو، یک بار نیز بدون تاریخ در بمبئی به صورت سنگی و سپس در سال‌های ۱۳۲۷، ۱۳۳۷، ۱۳۴۷ ش و ۱۳۷۹ هـ به صورت حروفی (سربی)، مستقل یا به انضمام برخی رساله‌ها، همچون رساله‌ی حسینی به چاپ رسیده است.^۲

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق و نسخ (دو قلم) □ نام کاتب: محمدحسن بن خان محمد قرچه‌داغی □ تاریخ کتابت: سال ۱۲۵۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۲۴۵ □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده □ اندازه متن: ۱۵/۵×۱۰/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۲×۱۵/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: ساغری مشکی با ترنج ضربی و عطف تیماج مشکی □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: «اینجا ختم شد این رساله فی یوم یکشنبه فی تاریخ ثلث خمسين مأتین بعد الألف، کتب الحقیر الفقیر ...

1. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۳۲۰.

2. مشار، خانابا: فهرست کتابهای چاپی

فارسی: ج ۲، صص ۱۸۱۶-۱۸۱۷.

محمدحسن بن مرحوم خان محمد قرجه‌داغی
حشرهما الله ... سنة ۱۲۵۳هـ.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. در آغاز تملک حاجی ملاعلی ایروانی و در انجام یک مهر مربع «محمد و علی شفیع روز قیامت است ۱۲۷۲» آمده است. همچنین در آغاز تصویر ساده‌ای از انسانی با لباسی از دوره‌ی قاجار، فرازی از سوره ناس و نیز یک موعظه مربوط به سال ۱۲۷۱هـ با عبارت «ایها الناس جهان جای تن آسایی نیست» دیده می‌شود. در برخی برگ‌ها برخی کلمات در اثر رطوبت یا چربی اندکی ناخوانا شده است.

✱

شماره نسخه: «(۴۸۲/۱)»

شماره ثبت: «(۲۱۰۸۶۶)»

[۲۳۴] البهجة المرضية = النهجة
المرضیة^۱ = شرح ألفیة ابن مالک =
شرح الخلاصة فی النحو

از: ابوالفضل جلال الدین عبدالرحمن بن
ابوبکر سیوطی طولونی مصری شافعی
(درگذشته به سال ۹۱۱هـ)^۲

موضوع: ادبیات عرب - صرف و نحو

زبان: عربی

آغاز: «أحمدک اللهم علی نعمک و
آلائک و أصلی و أسلم علی محمد خاتم
أنبیائک و علی آله ... أمّا بعد فهذه شرح
لطیف مزجته بألفیة ابن مالک مهذب المقاصد
...».

انجام: «... (۴۰ الف) تنمّة: تبدل الجملة
من الجملة نحو أمدمکم ... (۴ب) انتم تقتلون و
هل یقاس علیه أو یقتقر علی السماع
البصريون و المصنّف علی الثانی و الکوفیّون
عی الأول و أمّا من یمنعه سماعاً و قیاساً
علی ذلک لأئّه ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: شرح مزجی مشهوری بر
کتاب نحوی منظوم الألفیة یا الخلاصة نظم
ابوعبدالله جمال الدین محمد بن عبدالله طائی
جیانی اندلسی مشهور به «ابن مالک» (د.
۶۷۲هـ) است؛ به جهت اهمیت، ظرافت و
دقت این شرح، این اثر مورد توجه
دانشمندان و دانشجویان علوم اسلامی قرار
گرفته و افزون بر تدریس و تدرّس، تعلیقات
و حواشی چندی بر آن نگاشته‌اند که حاجی

کحّاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۵، ص ۱۲۸؛ بغدادی،
اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱، ص ۵۳۴.

1. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۱، ص ۱۵۲.
2. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۳، ص ۳۰۱؛

۱۲۸۲هـ در دهلی، در سال‌های ۱۲۸۷ و ۱۳۰۴هـ در لاهور و جز اینها به صورت سنگی یا حروفی (سربی) به چاپ رسیده است.^۵

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ مایل به ثلث □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و قرمز (در انجام نانوشته) □ تعداد برگ: ۴۰ (ب ۱) - ۴۰ (ب) □ تعداد سطر: ۱۵ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده □ اندازه متن: ۸×۱۱/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۶×۲۲ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای تیره فرسوده □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و تعلیقات و حاشیه‌نویسی اندکی نیز با نشان‌های «ترکیب خالد، حاجی سیدمحمدباقر رشتی الاصل اصفهانی المسکن» و «...» دارد. بر فراز برگ‌ها، الفیه ابن‌مالک

خلیفه به برخی از آن‌ها اشاره نموده است.^۱ از این اثر نسخه‌های متعددی در این کتابخانه‌ی عامره موجود است که از جمله نسخه‌های جدید آن می‌توان به شماره‌های «۱۱۲۷۵»، «۱۱۶۱۵»، «۱۱۶۰۶/۱»، «۸۵۱۴»، «۱۱۶۰۴/۱»، «۸۳۰۹»، «۵۶۴ط»^۲ و «۱۸۱۶۷»^۳ اشاره نمود. این اثر به جهت کتاب درسی بودن آن، در فهراس نسخه‌های متعددی از آن در کتابخانه‌های داخل و خارج از کشور گزارش گردیده است.^۴ البهجة المرضیة در سال‌های ۱۲۶۴، ۱۲۷۰، ۱۲۷۱، ۱۲۷۳، ۱۲۷۵، ۱۲۷۶، ۱۲۷۹، ۱۲۸۱، ۱۲۹۲، ۱۲۹۳ و ۱۲۹۸هـ در تهران، در سال‌های ۱۲۸۲، ۱۲۸۶، ۱۲۹۳، ۱۲۹۷، ۱۳۰۸ و ۱۳۱۱هـ در تبریز به صورت چاپ سنگی، نیز در سال‌های ۱۲۹۱، ۱۳۱۰، ۱۳۱۹هـ و نیز بدون تاریخ در قاهره، در سال ۱۸۳۱م/۱۲۴۷هـ در لکهنو، در سال ۱۲۷۱هـ در کربلا، در سال

۵. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیة: ج ۱، ص ۱۰۷۶؛ احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیة فی شبه القارة: ص ۲۰۷؛ مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی: صص ۱۳۴-۱۳۵؛ صالحی، محمدعسی؛ المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع: ج ۳، ص ۲۸۹.
۶. این حاشیه به خط حجة الاسلام شفیق اصفهانی نیست، بلکه صرفاً نقل قول است.

۱. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۱، ص ۱۵۲.
۲. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۱۲.
۳. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۹.
۴. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۲، صص ۱۵۶۷-۱۵۶۸.

آمده است که در ذیل به معرفّی آن پرداخته‌ایم. برگ‌ها نیاز به صحافی و ترمیم دارد و آثار رطوبت روی برگ‌ها مشاهده می‌گردد. برگ آغاز نونویس (سده ی ۱۴هـ) است و در روی آن به عربی و فارسی چند حدیث و قوائد دیگری نوشته شده است. در انجام پشت جلد تملک «محمدحسین» با تاریخ ۱۲۸۹هـ آمده است.

*

شماره نسخه: «۴۸۲/۲»

[۲۳۵] الخلاصة = الألفية فی

النحو = ألفية ابن مالک

از: ابو عبدالله جمال الدین محمد بن عبدالله طائی جیبانی اندلسی مشهور به «ابن مالک» (درگذشته به سال ۶۷۲هـ در دمشق)^۱

موضوع: ادبیات عرب - نحو

زبان: عربی

آغاز: «بسملة ...

قال محمد هو ابن مالک

أحمد ربّي الله خير مالک

مصلّيّاً على النبی المصطفى

و آله المستکملین الشرفا».

انجام: «و همز ان فتح السدّ مصدر

مسدّها و فی سوی ذاک اکسر

...» ناتمام.

کتاب‌شناسی: نسخه‌ای از این اثر

پیش‌تر در همین مجموعه به شماره ی

«۴۷۷/۲» معرفّی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام

کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده ی ۱۳هـ

□ محلّ کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:

مشکی و قرمز □ تعداد برگ: ۳۳ (۲ الف -

۳۴ب) □ تعداد سطر: ۲ - ۳ □ نوع کاغذ:

فرنگی آهار مهره شده □ اندازه متن: در

هامش.

ویژگی‌ها: این نسخه در هامش و بر

فراز برگ‌ها نوشته شده است (دو - سه

سطری) و ناتمام مانده است.

*

شماره نسخه: «۴۸۳»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۶۷»

[۲۳۶] نصاب الصبیان^۲

از: بدرالدین ابونصر مسعود (محمود)

محمد بن ابی بکر بن حسین فراهی سجزی

1. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۱، ص ۱۵۱.

2. مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب:

ج ۸، صص ۱۸۶-۱۸۸؛ کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین:

ج ۱۰، ص ۲۳۴.

3. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۹۵۴.

(در گذشته حدود سال ۶۴۰ هـ در فراه)

موضوع: لغت

زبان: فارسی

آغاز: «بسملة،

همی گوید ابونصر فراهی

که دانست او لغتها را کما هی».

انجام: »

قنوو بسر است و طلع بر ترتیب

خوشه غوده شکوفه خرما فرد ایزد

... « افتاده.

کتاب‌شناسی: منظومه‌ای در آموزش

واژه‌های عربی به نوآموزان در قالب زبان

فارسی است که فراهی در ضمن ۲۰۰ بیت،

مشمط بر سی و هفت بند و در نه وزن و

بحر عروضی سروده است. استاد علی‌نقی

منزوی^۱ درباره‌ی این منظومه گزارشی،

مبسوط، مستوفا و نیز اطلاعات و داده‌های

سودمندی در اختیار پژوهشگران قرار داده

است که تلخیصی از آن را از نظر

می‌گذرانیم: «اندکی پیش از حمله‌ی مغول ابو

نصر فراهی برای نخستین بار با نظم نصاب

الصبيان یک سلسله قطعات منظم برای

آموزش زبان تازی فراهم ساخت ... این

روش برای آن روزگار مناسب و سودمند

بود و در اندک زمان گسترش یافت تا آنجا

در همین سده‌ی ۷ هـ دو کتاب دیگر به تقلید

آن ساخته شد: ۱. زهرة الأدب، ۲. نصیب

الفتیان. این کتابچه مدت هفت قرن (۷-۱۴

هـ) در ایران، شبه قاره‌ی هند و عثمانی

بجای یک لغت‌نامه کلاسیک برای آموزش

زبان تازی بکار می‌رفت و گر چه امروز به

جهت مغایرت با اصول روانشناسی تربیتی، به

هیچوجه مناسب آن نیست، لیکن از نظر

تاریخی یکی از لغت‌نامه‌های مهم پارسی

بشمار می‌رود. فراهی با سرودن این منظومه

یک دوره اصطلاحاتی را که برای فراگرفتن

دانش‌های مذهبی، ادبی، تاریخی، ریاضی،

نجومی، و طبیعی روزگار خودش لازم بود

در اختیار دانش‌آموزان ایرانی قرار داده

است؛ اهمیتی که بدین منظومه داده می‌شود،

نه از کثرت واژه‌های تفسیر شده است، بلکه

از آن جاست که کهن‌ترین اصطلاحات

فارسی را برای دانش‌های یاد شده، در

بردارد و یک عده نام‌های دردها و سن

حیوانات و نام ماه‌های فارسی، رومی، عربی

[و ترکی] و اوضاع فلکی مطابق قواعد نجوم

قدیم و جز اینها در این منظومه گرد آمده

است. اشعار این نصاب در نه بحر عروضی

۱. متقارب (۷ بند در ۲۷ بیت)، ۲. مجتث (۶

1. منزوی، علی‌نقی؛ فرهنگ‌نامه‌های عربی

بفارسی: صص ۸۴-۱۱۱.

بند در ۵۵ بیت)، ۳. رمل (۴ بند در ۲۹ بیت)، ۴. خفیف (۷ بند در ۳۰ بیت)، ۵. اخرب (۴ بند در ۲۱ بیت)، ۶. مضارع (۵ بند در ۲۲ بیت)، ۷. هزج مثنی (۲ بند در ۵ بیت)، ۸. هزج مسدس (۱ بند در ۲ بیت)، ۹. رجز (۱ بند در ۹ بیت) سروده شده است. نصاب الصبیان، به جهت اهمیت، لطافت و ظرافتی که در سرایش آن بکار رفته است، سال‌ها مورد توجه و عنایت ادیبان و دانشجویان علوم اسلامی و ادبی قرار گرفته و افزون بر تدریس و تدرّس، شروح و تعلیقاتی نیز بر آن نگاشته‌اند که استاد علی‌نقی منزوی در ضمن فرهنگنامه فارسی عربی، گزارشی از آن‌ها ارائه نموده است و همچنین این اثر ابتکاری مایه‌ی تقلید سرایندگان منظومه‌های ادبی قرار گرفته و در پیروی از آن منظومه‌های دیگری را نیز در طی سال‌ها و قرون بعدی، خلق نموده‌اند که همو در آن اثر ارزنده به برخی از آن‌ها اشاره نموده است. باید افزود که از نصاب الصبیان نسخه‌های متعددی در کتابخانه‌ی عامره‌ی مجلس موجود است که از آن جمله می‌توان به نسخه‌های جدید آن به شماره‌های «۱۵۸۵۷»، «۱۵۱۴۴/۱»، «۱۴۵۹۰/۱۳۲»،

«۹۵۱۲/۸»، «۸۳۵۲»، «۸۸۷۱/۲»^۱ و «۱۶۳۰۹»^۲ اشاره نمود. از این منظومه ده‌ها نسخه نیز از سوی علیرضا قره‌بلوط در معجم التاریخ (ج ۵، ص ۳۶۵۵) گزارشی از آن‌ها بدست داده است. این کتاب به جهت کتاب درسی بودن آن، چاپ‌های مکرری و متعددی داشته است: سال‌های ۱۲۶۵، ۱۲۸۶، ۱۳۱۲، ۱۳۲۱، ۱۳۲۲، ۱۳۶۵ و ۱۳۶۸ هـ در تهران، سال‌های ۱۳۰۸، ۱۳۳۵، ۱۳۷۳ هـ ۱۳۳۲ ش و بی‌تاریخ در تبریز، سال ۱۲۸۶ هـ در اصفهان، ۱۳۰۳ هـ در شیراز، سال‌های ۱۲۷۴ و ۱۲۸۳ هـ در ایران، سال ۱۸۷۲ م در کانپور، سال ۱۸۷۸ م در لکهنو، سال‌های ۱۸۱۹ و ۱۸۵۸ م در هند به صورت چاپ سنگی؛ در سال ۱۳۰۱ ش/۱۳۴۱ هـ در برلین به صورت سربی، نیز در سال ۱۳۳۷ ش به صورت حروفی در تهران و سرانجام با تصحیح محمد مشکور با ملحقات و فهرس در سال ۱۳۴۹ ش در تهران به چاپ رسیده است.^۳

1. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر کتابخانه مجلس: صص ۸۵۸-۸۵۹.
2. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی: فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۸۰.
3. مشار، خانبابا؛ فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۵، صص ۵۲۱۸-۵۲۱۹.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ زیبا □
 نام کاتب: محمد بن جمال الدین اصفهانی
 حسن خاله □ تاریخ کتابت: سده ۱۲ هـ □
 محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
 مشکى و قرمز □ تعداد برگ: ۴۸ □ تعداد
 سطر: ۱۰ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی با ته
 نقش (واتر مارک) تجارقی BMC و نیز
 فرنگی آبی با ته نقش تجارقی ROBMR □
 اندازه متن: ۵/۱۰×۶/۵ سانتیمتر □ اندازه
 جلد: ۵/۲۰×۱۳/۵ سانتیمتر □ نوع جلد:
 تیماج قهوه‌ای روشن یک لایى □ قطع:
 خشتى □ رقم کاتب (۳ الف - ۳ ب): «و بنده
 ضعیف محمد بن جمال الدین اصفهانی حسن
 خاله گوید: بعد از آنکه ایات متفرقه بنظر
 آمده بود و از استادان استماع نموده مباحث
 (?) می‌نمود الحاق آن در حواشی نصاب کردن
 بنا بر مناسبت معنوی و ملائمت حقیقی آن‌ها
 ار در ضمن این کتاب درج کردم و علامت
 آن "من الزوائد" در صدر این ایات مسطور
 گردانیده شد تا هیچکس را در آن اشتباه
 واقع نشود و اوزان مقطعات را تحقیق کرده
 در اول هر قطعه درآوردیم تا بحر و وزنش
 نیز معلوم شود ان شاء الله».

ویژگی‌ها: آن نسخه در حاشیه تصحیح
 گردیده و برخی نسخه بدلا هم با نشان «خ
 ل» آمده است. حاشیه‌نویسی نسبتاً مفصّلی به

نقل از شروح نصاب الصبیان و برخی کتب
 دیگر همچون «کنز اللغه، فرهنگ جهانگیری،
 برهان قاطع، شرح نصاب و ... نوشته شده
 است. در آغاز چند یادداشت مختصر، تعویذ
 و ... از جمله تملک «ابوطالب» آمده است.

✱

شماره نسخه: «۴۸۴»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۶۸»

[۲۳۷] کتابچه جمع و خرج بندر

بوشهر و مضافات و کازرون

از: ناشناخته

موضوع: دفترداری

زبان: فارسی و سیاق

آغاز: «هو الله تعالى شأنه، صورتحساب
 جمع و خرج پیچی ثیل جناب فخامت نصاب
 معتمدالسلطان مؤقن الملک از بابت بندر
 بوشهر ...».

انجام: «جمع و خرج پیچی ثیل بوشهر و
 مضافات و کازرون حسب ... پرداخته شد در
 ابوابجمعی جناب فخامت نصاب مؤقن الملک
 چهار هزار و پانصد و سی و چهار دینار
 باقی است شهر رمضان ۱۳۰۲».

کتاب‌شناسی: کتابچه جمع و خرج
 شهرهای بوشهر و کازرون و مضافات آن در
 سال ۱۳۰۲ هـ (پیچی ثیل = سال میمون)

است که بحساب سیاق نوشته شده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته و
سیاق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت:
سال ۱۳۰۲ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □
عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۸
□ تعداد سطر: ۳۵ (میانگین) □ نوع کاغذ:
فرنگی آبی روشن با ته نقش (واتر مارک)
RAWDAVUR □ اندازه متن: ۸/۵×۱۵
سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰/۵×۱۵/۵
سانتیمتر □ نوع جلد: میشن زرشکی مجدول
به رنگ طلائی □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: بر فراز برگ آغازین نسخه
مهر مربع درشت «جلال الدوله ۱۲۹۸»، در
برگ (۳ الف) مهر بیضی «احمد الحسینی
۱۲۹۳» و در انجام نسخه نیز یادداشت‌هایی
در تنفیذ محتوای این کتابچه با مهرهای مربع
«عبدہ محمد رضا الحمزوی الموسوی»،
مهرهای بیضی «احمد الحسینی ۱۲۹۸»،
«محمد مهدی» و «صاحب دیوان ۱۲۸۸» دیده
می‌شود.

✱

شماره نسخه: «۴۸۵»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۶۹»

[۲۳۸] المختصر فی شرح التلخیص

= مختصر المعانی فی شرح

تلخیص المفتاح = شرح تلخیص

المفتاح = المختصر للسعد علی

التلخیص = تلخیص المعانی

از: ابوسعید سعدالدین مسعود بن عمر
تفتازانی حنفی مشهور به «ملاسعد تفتازانی»
(در گذشته به سال ۷۹۳ هـ)^۱

موضوع: ادبیات عرب - بلاغت

زبان: عربی

آغاز: افتاده «... لأنَّ النفقة لا يعتدُّ بها إلا
أن يقع موقعا ... (ب) أحوال المسند، أمّا
ترکه فلما مرّ فی حذف المسند إليه كقوله و من
یک ...».

انجام: «... (۱۰۰ الف) الفن الثالث البديع
و هو علم يعرف به وجوه تحسين الكلام أى
يتصور معانيها و يعلم أعدادها ... (۱۱۱ الف)
كقولك فلان لأخيه فيه إلا أنه يسيئ إلى من
أحسن إليه ثانيهما ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: از این اثر پیش‌تر دو
نسخه در همین مجموعه به شماره‌های
«۴۲۲/۲» و «۴۵۸/۴» معرفی گردید و دو
نسخه‌ی دیگر نیز در صفحات آتی همین جلد
از فهرست، به شماره‌های «۴۸۸» و «۵۰۹»

۱. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۲،

ص ۴۲۹؛ کخاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۲،

ص ۲۲۸.

معرفی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □
نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی
۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و
نشانی‌ها: مشکی و شنگرف □ تعداد برگ:
۱۱۱ □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی
و شرقی نخودی □ اندازه متن: ۷×۱۲/۵
سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۴ سانتیمتر □
نوع جلد: می‌شن یک لایی فرسوده □ قطع:
خشتی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است و تعلیقات و حاشیه‌نویسی با
نشان‌های «۲»، اورمی، ۵۳، ایضاح، مح رحمه
الله، صحاح، اه، کنز، مط و ... دارد. آثار
رطوبت بر فراز برگ‌ها و نیز نشانه‌های
ترمیم و وصالی بر روی برگ‌های نسخه
مشاهده می‌گردد با این حال نسخه از ترمیم
اصولی و صحافی فنی مستغنی نیست!

✱

شماره نسخه: «۴۸۶»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۷۰»

[۲۳۹] حذیقة السعداء^۱

از: محمد بن سلیمان حلی بغدادی

کربلایی متخلص به «فضولی» (درگذشته به
سال ۹۶۳هـ^۲ در کربلای معلی^۳)
موضوع: تاریخ معصومین علیهم السلام
زبان: ترکی آذری^۴
آغاز: «بسمله، ﴿ربّ اشرح لی صدری
و یسر لی امری و احلل عقدة من لسانی﴾ ...
یا رب ره عشقنده بنی شیدا قیل

2. در سرچشمه‌های گوناگون تاریخ درگذشت
فضولی به ترتیب سال‌های ۹۶۳، ۹۷۰، ۹۷۱ و
۹۷۶هـ ثبت شده است که ما بر نظر مشهور و شایع
(۹۶۳هـ) پسند نمودیم.

3. قتالی‌زاده، حسن؛ تذکرة الشعراء: ج ۲،
ص ۷۵۸؛ بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۲،
ص ۳۶۰؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲،
ص ۲۵۰؛ کخاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۰،
ص ۴۸؛ امین، محسن؛ أعیان الشیعة: ج ۸، صص ۴۱۳-
۴۱۵؛ سامی، شمس‌الدین؛ قاموس الأعلام: ج ۵،
ص ۳۴۱۶؛ مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب:
ج ۴، صص ۳۴۳-۳۴۵.

4. به جهت اشتها و کثرت استکتاب نسخه‌های
فضولی در دوره‌ی عثمانی، بیش‌ترین لغات و لهجه‌های
بکار رفته در آثار فضولی، به خصوص حدیقة
السعداء، به تدریج با لهجه‌ی عثمانی کتابت گردیده
است؛ با این حال وجود متکثر لغات اختصاصی ترکی
آذری، نمایانگر اصالت آذری در آثار، قلم و کلام
مرحوم فضولی است.

5. نسخه‌ی حاضر فاقد یک سطر آیه‌ی شریفه
«ربّ اشرح ...» می‌باشد از باب تیمّن از نسخ دیگر
افزوده شد.

1. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۶، ص ۳۸۴.

احکام عبادتون بکما اجرا قیل

نظاره صنعکنده گوژم بینا قیل

اوصاف حمیدنکنده دلیم گویا قیل».

انجام: ... (۱۱۵ب) جمله ثوابن دن

داخی بو مصیبت نامه مؤلفینه تصدق قلوب

بو ثواب دخی موجب مزید حسنتات اولور و

صلی الله تعالی ... (۱۱۵ب)

ای فضولی کعبه تحقیق دو قشش بو

طریق

رحمت توفیق و فضل حق سکا اولسون

رفیق

... (۱۱۷ الف) اگر چه اظهار سلسله

سیادت داخل احوال کربلا و شرح ابتلای

انبیا اولوب نسخمده ایرادی مناسب دگل ...

بو نسخه ... (۱۱۸ب) جان گداز جگر سوز

احسن ساعات و امین [و] قاتده سمت اختتام

بولدی و بو مصلحت تفهیم عوام ایچون

تمام ایده لر؛ رَنا اغفر لنا و ارحمنا یا اِلهاً و

سیداً و سنداً؛ تَمَّت الکتاب».

کتاب شناسی: کتابی در تاریخ و حالات

انبیاء علیهم السلام و پنج تن آل عباء علیهم

السلام، و به خصوص احوال و مصائب

حضرت اباعبدالله الحسین علیه السلام است.

این کتاب ترجمه‌ی روضة الشهداء مولی

حسین بن علی کاشفی بیهقی (د. ۹۱۰هـ)

است، تنها با این تفاوت که فضولی به جای

اشعار کاشفی، از سروده‌های خویش بهره

جسته است و همچنین در آغاز هر باب،

اضافاتی از خود ایراد نموده است. عهدی

بغدادی (د. ۹۸۰هـ)، معاصر فضولی درباره‌ی

این کتاب می‌نویسد: «حديقة السعداء، تشهد

أنه مبدع في أسلوبه و برهان ساطع في اختراع

معانيه و حدث عن السبك و لا حرج في

صوغ كلماته فهي أشبه بحلّة ذهبية اكتسبتها

المعاني». از کتبی که فضولی، این شاعر

دلباخته و عاشق اهل بیت عصمت و طهارت

علیهم السلام در این اثر از آن‌ها بهره جسته

است، می‌توان به اللهوف علی قتلی الطفوف

سید بن طاووس حلی (د. ۶۶۴هـ) و مقتل

أبي مخنف لوط بن يحيى ازدی (د. ۱۵۷هـ)

اشاره نمود. باید افزود که این کتاب در یک

مقدمه، ده باب، و یک خاتمه به ترتیب ذیل

نگارش یافته است؛ مقدمه: رشحاتی در

مصائب امام حسین علیه السلام، باب اول: در

بیان احوال انبیاء علیهم السلام، باب دوم: در

بیان جفاهایی که حضرت رسول صلی الله

علیه و آله و سلم از قریش کشید، باب سوم:

در بیان وفات حضرت رسول (ص)، باب

چهارم: در بیان وفات حضرت فاطمه زهراء

سلام الله علیها، باب پنجم: در بیان وفات

حضرت علی مرتضی علیه السلام، باب

ششم: در بیان وفات حضرت امام حسن

علیه السلام، باب هفتم: در بیان ولادت حضرت امام حسین علیه السلام، باب هشتم: در بیان شهادت حضرت مسلم بن عقیل (س)، باب نهم: در بیان چگونگی آمدن حضرت امام حسین علیه السلام از مکه به کربلا، باب دهم: در بیان چگونگی بردن مخدرات اهل بیت علیهم السلام به شام؛ خاتمه: در بیان حالات اجمالی حضرات ائمه اثنی عشر علیهم السلام. ناگفته نماند که در این کتابخانه‌ی عامره، نسخه‌هایی از حدیقه السعداء موجود است که در مجلدات فهرست‌ها گزارش گردیده است و از آن جمله می‌توان به نسخه‌های جدید آن، به شماره‌های «۸۳۰۱» و «۹۲۴۷»^۱ نیز اشاره نمود. از این اثر نسخ چندی در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور موجود است که علیرضا قره‌بلوط در معجم التاریخ (ج ۴، صص ۲۷۶۲-۲۷۶۳) گزارشی از برخی از آن‌ها بدست داده است. این اثر در سال‌های ۱۲۵۳، ۱۲۶۱، ۱۲۷۱، ۱۲۸۴، ۱۲۸۶، ۱۲۹۱، ۱۲۹۶، ۱۳۰۸، ۱۳۲۸ و ۱۳۴۲ هـ در بولاق (قاهره)، در سال‌های ۱۲۵۳، ۱۲۷۳، ۱۲۸۶، ۱۲۸۹، ۱۲۹۶، ۱۳۰۲ و

۱۳۰۴ هـ و بدون تاریخ در استانبول، نیز بار دیگر بی‌تاریخ در تبریز و اخیراً از سوی صالح حسینی از سوی انتشارات بین المللی الهدی در تهران و نیز توسط مجمع جهانی اهل البیت علیهم السلام در قم به چاپ تحقیقی رسیده است.^۲ همچنین این اثر با اندکی تغییر در شیوه‌ی بیان و ساختار زبانی، در سال ۱۹۵۵م در استانبول به الفبای لاتین به اصلاح «ترانسکرپت»^۳ گردیده باید توجه و عنایت داشت که این نسخه نسبت به نسخه‌های دیگر حدیقه السعداء، به مقدار نه صفحه اضافات دارد که حاوی ابیاتی از فضولی و فرازی چند به نثر در وقایع خونبار کربلا و شهادت امام حسین علیه است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □
نام کاتب: احمد □ تاریخ کتابت: سال ۱۲۶۵ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی و قرمز □ تعداد برگ: ۱۱۹ □ تعداد سطر: ۲۰ □ نوع کاغذ: شرقی سفید □ اندازه متن: ۱۶×۵/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۶ سانتیمتر □ نوع جلد:

۲. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۴، ص ۲۷۶۳؛ فهرس المطبوعات التركیة العثمانیة فی دارالکتب المصریة: ج ۲، ص ۲۹۹؛ هاشمیا، هادی؛ فهرست کتب سنگی چاپ تبریز: ص ۱۰۳.

3. Transkript.

۱. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: صص ۳۰۷-۳۰۸.

مقوایی^۱ سبز مغز پسته‌ای □ قطع: خشتی □
 رقم کاتب: «تَمَّتْ الْكِتَابُ بِعَوْنِ الْمَلِكِ الْوَهَّابِ
 أَحَقَرُ عِبَادَ اللَّهِ أَحْمَدُ غَفَرَ اللَّهُ ... فِي شَهْرِ رَبِيعِ
 الْأَوَّلِ سَنَةِ ۱۲۶۵ هـ».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
 گردیده است. در آغاز دو مهر محو شده دیده
 می‌شود که گویا مربوط به کتابخانه‌ای بوده
 است. در انجام، یک حدیث از حضرت
 رسول اکرم صلی الله علیه و آله و سلم:
 «القبر ینادی کل یوم خمس کلمات یابن آدم
 ...»، ابیاتی به فارسی با مطلع:

فکرم غریب و یار غریب و وطن غریب

بلبل غریب و ناله غریب و چمن غریب

و نیز در برگ (۱۱۹ب) متن کوتاهی
 شیوا و ادبی با آغاز «ترجمان شرح تعزیت
 داری و محرران سوگواری»، ایضاً ابیاتی
 به فارسی با مطلع:

دیده‌خون شبنم در این گلزار حسرت باز کن
 گریه بر انجام کار خویشتن آغاز کن،
 به همراه چند دعا و تعویذ آمده است.

✱

شماره نسخه: «۴۸۷»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۷۱»

[۲۴۰] حدیقة المؤمنین (ج ۱) =

شرح المختصر النافع^۲ = الشرح

الصغیر

از: سیّد علی بن محمدعلی
 طباطبائی اصفهانی کاظمی حائری
 مشهور به «صاحب ریاض» (در گذشته
 به سال ۱۳۳۱ هـ در کربلای معلی)^۳

موضوع: فقه شیعه (امامیه)

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمین و
 صلی الله علی خیر خلقه محمد و آله
 الطاهرین کتاب الطهارة و أركانہ أربعة الأول
 فی المیاء و النظر فیہ فی المطلق و المضاف و
 الاسئار؛ اما المطلق و هو ما يستحقّ إطلاق
 الاسم من غیر إضافة فهو طاهر فی نفسه
 مطهر له و لغيره بالکتاب و السنة و الاجماع
 ...».

انجام: «... و فی کلام جمع الإجماع علیه

1. این جلد در واقع جلد مجلّی ماهیانه گمرک

1. این جلد در واقع جلد مجلّی ماهیانه گمرک
 شماره‌ی ۲۳۰ است که در دی ماه ۱۳۲۷ در
 چاپخانه‌ی مجلس شورای ملی منتشر شده است و نام
 ابراهیم نیکخواه بر روی آن دیده می‌شود!

2. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۶، ص ۳۸۹.

3. همان: ج ۱۴، ص ۶۰.

4. مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب:

ج ۳، صص ۳۷۰-۳۷۲.

لكن في دية الخطأ خاصّة و يلحق بها دية
العمد على الأظهر الأشهر خلافاً للحلّى
فحص الحكم بديّة الخطأ و لنادر فنفاه أيضاً و
هما لا سيّما الثاني ضعيفان جداً و الحمد لله
ربّ العالمين».

کتاب‌شناسی: شرحی مزجی و استدلالی
بر کتابِ فقهي/المختصر/النافع اثر ماندگار
ابوالقاسم نجم‌الدین جعفر بن حسن بن یحیی
هذلی حلّی مشهور به «محقق حلّی» (د.
۶۷۶هـ) است و به نظر می‌رسد وی آن را
پس از شرح کبیر خود بر آن کتاب، با عنوان
ریاض المسائل و حیاض الدلائل و در
اختصار آن نوشته است و در بحثِ عبادات
مسلك احتیاط را پیموده است؛^۱ کما اینکه
مرحوم آقا بزرگ تهرانی درباره‌ی این اثر
می‌نویسد: «شرح المختصر النافع الصغير
المختصر من الكبير ... سلك في باب العبادات
منه مسلك الاحتياط ليعمّ نفعه». نسخه‌ی
حاضر جلدِ نخست، شامل شرح کتاب
الطهارة، کتاب الصلوة، کتاب الزکوة، کتاب
الصوم و الاعتکاف، کتاب الحجّ و کتاب
التجارة است و جلدِ دوم آن به شماره‌ی

«۴۹۰» در همین فهرست معرفی می‌گردد.
نسخه‌هایی از این شرح در کتابخانه‌ی
عامره‌ی مجلس موجود است و از آن جمله
می‌توان به نسخه‌های جدید به شماره‌های
«۹۶۰۸»، «۵۶۸ط»، «۳۹۰ط» و «۹۶۰۱»^۲
اشاره نمود. از این اثر نسخ چندی نیز در
سایر کتابخانه‌های هست که علیرضا قره‌بلوط
در معجم التاريخ (ج ۳، ص ۲۱۱۶) گزارشی
از آن‌ها بدست داده است. این اثر با تحقیق
سیّد مهدی رجائی در سال
۱۳۶۸ش/۱۴۰۹هـ در ۳ جلد از سوی
کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی (ره)
منتشر شده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: علی بن سلطان □ تاریخ کتابت:
۱۲۲۱هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها
و نشانی‌ها: قرمز و مشکی (برخی نانوشته) □
تعداد برگ: ۲۶۷ □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع
کاغذ: فرنگی آبی روشن و سبز مغز پسته‌ای
□ اندازه متن: ۱۵×۹ سانتیمتر □ اندازه جلد:
۱۶×۲۱/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج
مشکی □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: «قد
فرغت من تسويد هذا الكتاب بعون الملك

1. حائری، محمدعلی: فهرست نسخه‌های

عکسی کتابخانه آیت‌الله مرعشی: ج ۲، صص ۲۴۶-۲۴۷.

2. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: صص ۳۰۹ و ۵۰۹.

الوَهَّابُ فِي يَوْمِ ثَلَاثَا سَبْعَ عَشَرَ مِنْ شَهْرِ صَفَرِ
الْمُظَفَّرِ سَنَةِ ١٢٢١ هـ اَحَدِي وَعَشْرَيْنَ وَ مِائَتَانِ
بَعْدَ دَلْفٍ مِنَ الْهَجْرَةِ النَّبَوِيَّةِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَ
آلِهِ وَ سَلَّمَ عَلَى يَدِ الْحَقِيرِ الْفَقِيرِ إِلَى رَحْمَةِ رَبِّ
الْعَالَمِينَ، ابْنِ سُلْطَانِ ع ل ي،

این نوشتن تا بماند یادگار
من غانم خط بماند یادگار
هر که خواند دعا طمع دارم
زانکه من بنده گنه کارم».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
و مقابله گردیده است، نشان «بلغ» در برخی
حواشی آمده است. حاشیه‌نویسی ناچیزی در
هامش به عربی و ندرتاً به فارسی با
نشان‌های «ع ل، ق و ...» دارد. در آغاز
نسخه چند فرع فقهی به فارسی، نیز تملک
«حسن بن تقی بن محمدحسین نجف آبادی»
دیده می‌شود. در انجام ابیاتی فارسی با مطلع:
من فراموش کنم هر چه بود الا تو
عشقبازی نکنم در دو جهان الا تو
و نیز یک تاریخ تولد مربوط به سال
١٢٢٤ هـ آمده است.

✱

شماره نسخه: «۴۸۸»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۷۲»

[۲۴۱] المختصر فی شرح التلخیص

= مختصر المعانی فی شرح

تلخیص المفتاح = شرح تلخیص
المفتاح = المختصر للسعد علی
التلخیص = تلخیص المعانی

از: ابوسعید سعدالدین مسعود بن عمر
تفتازانی حنفی مشهور به «ملاسعد تفتازانی»
(در گذشته به سال ۷۹۳ هـ)^۱

موضوع: ادبیات عرب - بلاغت

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، نحمدک یا من شرح
صدورنا لتلخیص البیان فی ایضاح المعانی و
نور قلوبنا بلوامع التبیان من مطالع المثانی ...».
انجام: «... إن کلاً منها وقع موقعه بالنظر
إلى مقتضیات الاحوال و إن کلاً من الصور
بالنسبة إلى المعنی الذی یتضمنه مشتملة علی
لطف الفاتحة و منطوية علی حسن الخاتمة تمّ
الکتاب بعون الملك الوهّاب».

کتاب‌شناسی: از این اثر سه نسخه
پیش‌تر در همین مجموعه به شماره‌های
«۴۲۲/۲»، «۴۸۵» و «۴۸۸» از نظر گذشت
و یک نسخه‌ی دیگر نیز در صفحات آتی
همین جلد از فهرست، به شماره‌ی «۵۰۹»
معرفی خواهد گردید.

۱. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲،

ص ۴۲۹؛ کخاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۲،

ص ۲۲۸.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □
 نام کاتب: علی حسین □ تاریخ کتابت:
 اواخر سده ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □
 عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی و قرمز □ تعداد
 برگ: ۱۷۳ □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ:
 فرنگی نخودی و سفید آهار مهره شده □
 اندازه متن: ۶/۵×۱۳/۵ سانتیمتر □ اندازه
 جلد: ۱۲/۵×۲۰/۵ سانتیمتر □ نوع جلد:
 مقوایی با روکش کاغذی کرم با لبه برگردان
 (طبله)، عطف و مغزی تیماج قهوه‌ای □ قطع:
 رقعی □ رقم کاتب: «تَمَّتْ الْكِتَابُ بِعَوْنِ الْمَلِكِ
 الْوَهَّابِ عَلِيِّ حُسَيْنٍ».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
 گردیده است و حاشیه‌نویسی اندکی نیز با
 نشان‌های «مطول، منه و ...» دارد. در انجام
 دو مهر گرد «عبوزری غفاری ۱۲۰۷» دیده
 می‌شود. نام کاتب عمداً در انجام نیمه محو
 شده است؛ ممکن است کاتب کس دیگری
 بوده باشد چرا که نسبت به متن اندکی نوتر
 می‌باشد و الله العالم.

✱

شماره نسخه: «۴۸۹/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۷۳»

[۲۴۲] مجمل تاریخ تا سلطنت

سلجوقیان

از: ناشناخته
 موضوع: تاریخ پیامبران و پادشاهان
 زبان: فارسی
 آغاز: «بسمله، حضرت آدم علیه السلام
 چهل هزار اولاد اولاد خود را بدید اما فرزندی
 صلی او بیست و یک پسر بود و حضرت
 اندریس علیه السلام وفات آدم صد ساله بود
 ...».

انجام: «... در حدود بلخ متوطن بودند
 گرفتار شده قریب بچهار سال محبوس ... در
 آخر خلاص شد اما چندانی ... سلیمان‌شاه بن
 ملک‌شاه ارسلان بن سغزل بن محمد بن
 ملک‌شاه ...».

کتاب‌شناسی: تاریخ مختصری از
 پیامبران، امامان، خلفا، شاهان تا سلسله‌ی
 سلجوقیان تا حدود سال ۴۵۰هـ است. در
 این رساله علی رغم بررسی فراوان در
 مصادر و فهرس، متأسفانه مؤلف آن مورد
 شناسایی قرار نگرفت؛ این احتمال ضعیف را
 نیز نباید از نظر دور داشت که شاید این اثر
 تألیف علی نائینی (کاتب) بوده باشد؛ والله
 العالم. باید دانست که نام مذکور بر اساس
 نوشته‌ی داخل سرلوح ثبت گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق زیبا
 □ نام کاتب: علی نائینی □ تاریخ کتابت:
 ۱۳۰۴هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها

و نشانی‌ها: مشکی و قرمز (برخی نانوشته) □
تعداد برگ: ۲۶ (۱ب - ۲۶ب) □ تعداد
سطر: ۱۰ □ نوع کاغذ: ترمه آهار مهره شده
□ اندازه متن: ۵/۱۳×۶/۵ سانتیمتر □
اندازه جلد: ۲۰×۱۲ سانتیمتر □ نوع جلد:
بدون جلد □ قطع: رقی.

ویژگی‌ها: نسخه‌ی نفیسی است؛ در
آغازین برگ دارای یک سرلوح مذهب
هنری زیبا به سبک قاجار زمینه طلایی و
لاجورد و گل و بوته الوان و جداول طلا،
لاجورد، شنگرف و مرکب مشکی است؛ نیز
دارای بازوبندی با زمینه لاجورد و طلا که
در میان جوف آن به شنگرف نام اثر «مجل
تاریخ تا سلطنت سلجوقیان» و نیز در پایین
آن یک بازوبندی دیگر با زمینه طلایی که
در میان «بسم الله الرحمن الرحیم» که با طلا
دندان موشی شده است. برگ‌ها مجدول به
طلا، شنگرف و لاجورد و مرکب مشکی و
نیز دارای کمند کشی طلایی و مشکی است.
در حاشیه تصحیح گردیده است.

✱

شماره نسخه: «۴۸۹/۲»

[۲۴۳] قصیده قلمیه = قصیده بنده

درگاه

از: علی نائینی متخلص به «مشتافی»
(در گذشته پس از سال ۱۳۰۴هـ)
موضوع: ادب منظوم
زبان: فارسی
آغاز: «ایا بیاض بیا بشنو از زبان قلم
حکایتی که تویی بر ضمیر دل محرم
یکم بخانه ویرانه گذار افتاد
که دیده بودمش از پیش همچو باغ ارم».
انجام:»

بعید حضرت حجت شد این قصیده تمام
بسال مهد همایون صاحب خاتم
بعهد عدل شهنشاه ناصرالدین شاه
مهرین خدیو جهان شهریار ملکت جم
مکرر است قوافی درین قصیده لیک
روا بود که شکر در شکر شود مدغم؟
کتاب‌شناسی: قصیده‌ای ادبی در ۵۰
بیت است که در سال ۱۳۰۳هـ سروده شده
است و آن حکایتی تمثیلی در قالب گفتگوی
زیبا از زبان قلم است که شاعر در آن از
باغی (باغ جوانی) که اکنون خراب شده با
افسوس سخن به میان می‌آورد:

تو گفתי از وی عشرت نمی‌شود منفک
چنان‌که با وی فترت نمی‌شود منضم
بیا بگویم کامروز حال او چونست

چنان سرای که سی سال پیش دیدستم

.....

بسوخت حاصل پنجاه ساله زحمت من
بیک کرشمه و یا خود ... فروختم
مرا که خامه بچندین زبان سخن میگفت
دو لب نهاده بهم همچو مردم ابکم
زبان خامه چو این داستان بنامه رساند
بخواند نامه بمشتاقی این سخن در دم
به دلنوازی آن دو، دو گفت از سر شوق
کزین سپس نه غم آید فرازمان، نه الم.

بر اساس نوشته‌ی سید احمد دیوان بیگی
شیرازی در *حديقة الشعراء* (ج ۳، ص ۱۶۴۵)،
علی مشتاقی نائینی شغل روزنامه‌نگاری
دولتی داشته و روزنامه‌های اخبار که چاپ
می شد به خط او نوشته می شد، البته در بیقی
از این قصیده ضمن اشاره به نام «عباس»
گویا به «وزیر داخله» بودن خود نیز در
عصر ناصری اذعان دارد:

قوام دولت و ملت خدایگان عباس
که باری النسمش داد برتری نسیم
وزیر داخله ملک شهریار عجم
امین شاه و خداوندگار اهل قلم
بهمت از همه سروران ملک اعلی
بخدمت از همه چاکران شاه اقدام.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □

نام کاتب: علی نائینی (بخط شاعر) □ تاریخ

کتابت: ۱۳۰۴ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □
عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز (بدون عنوان) □
تعداد برگ: ۳ (۲۷ الف - ۲۹ الف) □ تعداد
سطر: ۱۰ □ نوع کاغذ: ترمه آهار مهره شده
□ اندازه متن: ۷×۱۳ سانتیمتر □ رقم کاتب:
«العبد الراجی علی النائینی غفر ذنوبه و ستر
عیوبه ج ۲ سنه ۱۳۰۴ هـ».

ویژگی‌ها: نسخه‌ای بسیار نفیس است،
دارای یک بازوبندی مذهب با زمینه‌ی
طلایی ساده که در جوف آن نام اثر به رنگ
قرمز: «قصیده بنده درگاه» نوشته شده و با
طلا دندان موشی شده است. برگ‌ها مجدول
به طلا، شنگرف و لاجورد و مرکب مشکی و
نیز دارای کمند کشی طلایی و مشکی است.

✱

شماره نسخه: «۴۹۰»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۷۴»

[۲۴۴] حذیقه المؤمنین (ج ۲) =

شرح المختصر النافع^۲ = الشرح

الصغیر

از: سید علی بن محمد علی

طباطبائی اصفهانی کاظمی حائری

1. تهرانی، آقا بزرگ: الذریعة: ج ۶، ص ۳۸۹.

2. همان: ج ۱۴، ص ۶۰.

مشهور به «صاحب ریاض» (درگذشته

به سال ۱۳۳۱ هـ در کربلای معلی)^۱

موضوع: فقه شیعه (امامیه)

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمين و
صلی الله على خير خلقه محمد و آله
الطاهرين كتاب النكاح هو لغة الوطى على
الأشهر و شرعاً العقد أجمعاً كما في الكلام و
أقسامه أى الكتاب الثلاثة الأول في النكاح
...».

انجام: «...مما تعقل عنه على الآدمى
فحسب بلا خلاف في شيء من ذلك أجده و
حيث انتهى الكلام في الكتاب بعون الله تعالى
إلى هنا قال الماتن ره فهذا ما أوردناه و قصدنا
حصره و ضبطه مختصرين مطوّل و نسئل الله
سبحانه أن يجعلنا ممن شكر بلطفه و كرمه
عمله و غفر وسعة رحمته ذلله قد تمّت
الكتاب».

کتاب‌شناسی: نسخه‌ی حاضر جلد دوم
شرح الصغير مشتمل بر کتاب النکاح، کتاب
الطلاق، کتاب الخلع، کتاب اللعان، کتاب
الکفارات، کتاب العتق، کتاب الاقرار، کتاب
اليمين، کتاب الاطعمه، کتاب الغصب، کتاب

الشفعة، کتاب احياء الموات، کتاب اللقطة،
کتاب الأثر، کتاب القضاء ، کتاب الشهادات،
کتاب الحدود، کتاب القصاص و کتاب الديات
است و جلد نخست آن به شماره‌ی «۴۸۷» در
همین فهرست معرفی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: محمد مهدی بن حاجی محمدحسین □
تاریخ کتابت: ۱۲۲۴ هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى (برخی
نانوشته) □ تعداد برگ: ۲۲۵ □ تعداد سطر:
۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی □ اندازه متن:
۱۵×۹ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۵/۵
سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش
کاغذی سبز مغز پسته‌ای □ قطع: خشتی □
رقم کاتب: «قد تمّت بعون الملك الوهاب بيد
العبد محمد مهدى ابن حاجى محمدحسين في يوم
السبت في ۲۹ شهر صفر المظفر من سنة
۱۲۲۴».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است و حاشیه‌نویسی اندکی به نقل از
مختار الصحاح دارد. برخی
قلم‌خوردگی‌هایی در متن دیده می‌شود. در
آغاز فایده‌ای در بیان قاعده‌ی شناخت
وضعیت توثیق رجال شیعه و عدم آن به نقل
از شیخ بهائی آمده است که آغاز آن چنین
است: «کل جميل جميل، کل صفوان صاف

1. مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب:

.....»، نیز یک مهر مربّع محو شده دیده می‌شود. در انجام یادداشتی به خطّ یکی از علما - نامش به عمد محو شده - مربوط به سال ۱۲۶۲ مبنی بر یافتن سند کتاب فقه الرضا علیه السلام که از استادش علامه بحرالعلوم (ره)، آن از پدرش، آن از امیرحسین و آن نیز از شیخ بهائی (ره) نقل نموده و عمل به احادیث این کتاب را جایز شمرده است.

✱

شماره نسخه: «۴۹۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۷۵»

[۲۴۵] تعقیبات صلوات

از: میرزا محمدشفیع بن محمدعلی خوشنویس تبریزی (درگذشته پس از سال ۱۲۶۲هـ)^۱

موضوع: دعا

زبان: عربی

آغاز: «تعقیب نماز ظهر، بسم الله الرحمن الرحیم، لا إله إلاّ الله العظیم الحلیم، لا إله إلاّ الله ربّ العرض الکریم...».

انجام: «... (۶ب) تعقیب نماز صبح بسم الله الرحمن الرحیم أصبحت بدمّة الله و ذمم

1. بیانی، مهدی؛ آثار و احوال خوشنویسان:

ج ۴، صص ۱۱۷۳-۱۱۷۴.

أنبیائه ... (۸ الف) و أشهد أنهم فی علم الله و طاعته کمحمد صلی الله علیه و آله و السلام علیهم».

کتاب‌شناسی: تعقیبات مأثور نمازهای پنجگانه است که به خطّ زیبای نسخ محمدشفیع تبریزی کتابت گردیده است. باید دانست که بنا به نوشته‌ی مرحوم بیانی «میرزا محمدشفیع تبریزی از نسخ نویسان طراز اوّل تبریز در قرن سیزدهم بوده و قدرت قلم وی را کمتر کسی از معاصران داشته است. از آثار وی بسیار در دست و سی و دومین قرآنی که نوشته، دیده شده است. سال وفات او را ۱۲۵۲هـ ذکر کرده‌اند که سهو است، زیرا از آثار تاریخ دار وی تا سال ۱۲۶۲هـ نیز موجود است و پس از آن معلوم نیست که تا چه زمان زیسته باشد؛» مرحوم بیانی برخی از دست‌نوشته‌های نفیس وی را، گزارش نموده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ ممتاز
□ عناوین و رقم کاتب ثلث طلایی) □ نام کاتب: محمدشفیع بن محمدعلی تبریزی □ تاریخ کتابت: ۱۲۶۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: طلایی □ تعداد برگ: ۸ □ تعداد سطر: ۵ □ نوع کاغذ: شرقی نخودی ضخیم □ اندازه متن: ۱۱×۶ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۹×۵/۱۲

مشکلات الکافیة^۱ = شرح الکافیة

لابن الحاجب = شرح ملا جامی

از: ابوالبركات نورالدين عبدالرحمن بن احمد بن محمد دشتی اصفهانی شیرازی هروی
نقشبندی متخلص به «دشتی» و «جامی»
(درگذشته به سال ۸۹۸ هـ در هرات)^۲

موضوع: ادبیات عرب - نحو

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لولیه و الصلوة
على نبیه و على آله و أصحابه المتأدیین
بآدابه؛ أمّا بعد فهذه فوائد وافیه محلّ مشکلات
الکافیة للعلامة المشهور فی المشارق و المغرب
الشیخ ابن الحاجب ... نظمها فی سلك التقرير
و سمط التحرير للولد العزیز ضیاءالدين یوسف
حفظه الله سبحانه عن موجبات التلهّف و
التأسّف ...».

انجام: «المفتوح ما قبلها تقلب ألفاً
كقولک فی اضربن اضرباً تشبیهاً لها بالتنوین
فإنّ التنوین ... اللهم اجعل خاتمة أمورنا خیراً

سانتیمتر □ نوع جلد: برون: مقوایی با روکش
پارچه ترمه زمینه قرمز، ضربی با عطف و
مغزی تیماج زیتونی تیره؛ درون: تیماج
یشمی □ قطع: نیم ربعی (جیبی) □ رقم
کاتب: «کتبه العبد الآثم الوضع ابن محمد علی،
محمدشفیع تبریزی فی ۱۲۶۲ هـ».

ویژگی‌ها: نسخه‌ای است بسیار نفیس
به خط نسخ نویس ممتاز، محمدشفیع تبریزی
که به توجه به کارهای مشابه، این نسخه از
نوشته‌ها و کارهای نفیس پایان عمر اوست
که از این نظر، خط دستنوشته‌ی حاضر از
پختگی خاص و ممتازی برخوردار است.
برگ‌های نسخه مجدول به طلا و مشکی و
زنگار (سبز) و دارای کمنند کشی طلائی
است. بین سطور مجدول و با طلا دندان
موشی شده است. برخی برگ‌ها آسیب دیده
که وصالی و ترمیم نیز گردیده است و برخی
کلمات آسیب دیده مجدداً از سوی کسی
بازنویسی شده است.

✱

شماره نسخه: «۴۹۲»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۷۶»

[۲۴۶] الفوائد الضیائیة فی حلّ

۱. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۳۷۲.

۲. مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب:

ج ۱، صص ۳۸۵-۳۹۱؛ زرکلی، خیرالدين؛ الأعلام:

ج ۳، ص ۲۹۶؛ کحّاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۵،

ص ۱۲۲؛ بغدادی، اسماعیل باشا؛ هدیة العارفین: ج ۱،

ص ۵۳۴.

لسنة خمس و عشرين و ألف من هجرة ...
آنکه خواند دعا طمع دارم
زانکه من بنده گنه کارم
... الحمد لله على التمام و لرسوله أفضل
السلام».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است. تعلیقات و حاشیه‌نویسی به
عربی و ترکی با لهجه عثمانی در هامش با
نشان‌های «قاموس، محرم افندی، عصام‌الدین،
حسین واعظ، افصح، مختار، مفصل، سودی،
شرح الاسامی ...» دارد. در برگ نخست
نسخه چند یادداشت متنوع، فهرست مطالب
کتاب، در برگ دوم ابیاتی به عربی با مطلع:

الموت شربة كل أناس شاربة
و الكفن ثراب كل ناس لابسه

و نیز یک فرع فقهی دیده می‌شود. آثار
رطوبت و لک و چربی بر روی نسخه مشهود
است. برخی برگ‌های آسیب دیده به نحو
غیر اصولی و راقی و وصالی شده است. در
انجام برخی کلمات قیدی همچون «آنفاً،
سرمداً، علی حدة، أيضاً، البته، جميعاً و ...»
توضیح داده شده است (۱۷۶ الف - ۱۷۶ ب)
که در نوع خود ارزشمند است و در پایان آن
نام «حسن چلبی» دیده می‌شود که ممکن
است از او بوده باشد. در برگ (۱۷۷ ب) دو
یادداشت به ترکی که نوشته شده ورود به

و لاتلحق بنا من تبعة شرورنا خيراً أو اجعل
... صلّ علی من کلمه شفاعته فی و علی
آله و أصحابه و علی أولاده و علی من تبعهم
من زمرة أحبائه؛ قد استراح من نکد
الانتهاض لنقل هذا الشرح من السواد إلى
البياض العبد الفقير عبدالرحمن الجامی - وفقه
الله سبحانه ضحوة السبت الحادی عشر
من رمضان المنتظم فی سلک شهور سنة سبع
و تسعين و ثمانائة الهجرة النبویّة؛ تمّ».

کتاب‌شناسی: نسخه‌ای از این اثر
پیش‌تر در همین مجموعه به شماره‌ی
«۴۵۳/۴» معرفی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: عبدالله بن شعبان □
تاریخ کتابت: ۱۰۲۵ هـ □ محل کتابت:
نام‌معلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و
مشکی □ تعداد برگ: ۱۷۶ □ تعداد سطر:
۲۱ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی ضخیم □
اندازه متن: ۱۴×۶ سانتیمتر □ اندازه جلد:
۲۰×۱۲ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ی
تیره فرسوده با ترنج ضربی و عطف و مغزی
قهوه‌ای تیره (جدید) □ قطع: رقعی □ رقم
کاتب: «الحمد لله على التمام و الصلوة و
السلام على رسوله محمد أفضل الأنام و علی
آله الكرام ... علی يد أضعف عباد الرحمن
عبدالله بن شعبان فی أوائل شهر صفر الحزیر

«اسلامبول» در ۲۰ جمادی الآخر سال ۱۰۴۶ و زمان ورود به «دارخانه» شیخ علی افندی در ۱۲ رجب المرجب سال ۱۰۴۰ هـ بوده است. نیز دو بیت نغز به ترکی عثمانی آمده است:

اشبو دنیا بی بقادر ای پسر
بر مسافرخانه در گلن گیر
دار دنیا بیر مسافرنامه در
کوچ یراغین گورمین دیوانه دیر.

در برگ (۱۷۸ ب) یادداشتی مربوط به سال ۱۰۳۳ هـ؛ در برگ الحاقی (برگ ۱۷۹ الف) بازمانده از یک متنی عربی در موضوع منطق با عناوین «قوله - قوله» است که پیش‌تر در ضمن نسخه‌ی شماره‌ی «۴۹۲» کریم زاده» قرار داشت؛ لیکن به جهت غیر مرتبط بودن آن برگ الحاقی به انجام این نسخه ملحق گردید.

✱

شماره نسخه: «۴۹۳»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۷۷»

[۲۴۷] وسیلة النجاة^۱

از: مولی احمد بن محمد مهدی بن ابی‌ذر
نراقی کاشانی (درگذشته به سال ۱۲۴۴ یا

۱۲۴۵ هـ در نراق و مدفون در نجف اشرف)^۲
موضوع: فقه شیعه (امامیه)

زبان: فارسی

آغاز: افتاده «... کوچک ولی پیوسته با گوشه نشینان خلوت معنی بساط مباسطت مبسوط میدان ... پادشاه دادگر و شاهنشاه معدلت گستر ظلّ ظلیل حضرت اله و المجاهد فی سبیل الله خدیود بن داد و شهریار معدلت شعار گردون وقار ... سایه بلند پایه حضرت آفریدگار السلطان بن السلطان فتحعلی شاه قاجار خلد الله ملکه و أجری فی بحار الآمال فلکه ... امید که ثواب آن روزگار فرخنده آثار همایونش عاید گردد و بنای آن بر دو مجلد گذارده شده؛ مجلد اول در مسایل طهارت و نماز، مجلد دوم در مسایل روزه و زکوة و خمس و حجّ...».

انجام: «واجبست نماز را قصر کند و اگر در سفر باشد مسئله پنجم، هر گاه از کسی نمازی در سفر فوت شود و خواهد در حضر قضا کند باید بنماز سفر قضا کند یعنی تقصیر و اگر ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: رساله‌ی عملیه‌ی فتوایی مرحوم نراقی است که به نام فتحعلی شاه

2. مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب:

ج ۶، صص ۱۶۰-۱۱۶۳.

1. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۲۵، ص ۸۵.

قاجار (۱۲۱۲-۱۲۵۰هـ) نوشته شده است و مشتمل بر احکام طهارت، نماز، روزه، زکات، خمس و حج می‌باشد. در نسخه‌ی مورد بحث، نیمه‌ی دوم کتاب افتاده است. دو نسخه‌ی دیگر از وسیلة النجاة نراقی در این کتابخانه‌ی عامره موجود است که به شماره‌ی «۱۳۵۶۴»^۱ و «۳۹۲»^۲ معرفی شده است. در برخی کتابخانه‌های ایران مانند کتابخانه‌ی آیت الله العظمی مرعشی (ره) و کتابخانه‌ی مرکزی آستان قدس رضوی نیز نسخه‌هایی از این اثر گزارش شده است.^۳ این اثر اخیراً همزمان با کنگره‌ی نراقیین به چاپ رسیده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: نیمه‌ی دوم سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۲۳۸ □ تعداد سطر: ۱۶ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید آهار مهره شده دارای واتر مارک (آب نقش) تجارقی □ اندازه متن:

1. صدرایی خویی، علی؛ فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳۷، صص ۵۸-۵۹.

2. دانش پژوه، محمدتقی؛ علمی انوار، بهاء‌الدین؛

فهرست کتابخانه مجلس (سنا): ج ۱، ص ۲۳۹.

3. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۱، ص ۵۰۵.

۷/۵×۱۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۳/۵×۲۰/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: میشن زیتونی □ قطع: رقعی.

ویژگی‌ها: نسخه‌ایست نفیس که در حاشیه تصحیح گردیده و مقابله شده است؛ نشان «بلغ مقابلة»، «بلغ» در برخی برگ‌ها (همچون برگ‌های ۴۰ب، ۵۸ب، ۱۷۷ب، ۲۰۷ الف و ...) دیده می‌شود. حاشیه‌نویسی مختصری در هامش با نشان «منه» به نقل از خود مؤلف دارد. قلم خوردگی‌هایی در متن دارد که بیش‌تر مربوط به تصحیح است. در برگ (۱۶۰ الف) دو مهر بیضی با مضمونی در طلسمات دیده می‌شود. برخی برگ‌ها نیاز به مرمت و صحافی دارد.

※

شماره نسخه: «۴۹۴»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۷۸»

[۲۴۸] المختار للفتویٰ^۴

از: مجدالدین ابوالفضل (ابومحمد) عبدالله بن محمود بلدجی رومی موصلی مشهور به «ابن مودود» (درگذشته به سال ۶۸۳هـ در بغداد)^۵

4. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۶۲۲.

5. زرکی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۴، ص ۱۳۵؛

کحاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۶، ص ۱۴۷؛ بغدادی،

موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، کتاب الطهارة من أراد الصلوة فهو محدث فليتوضأ و فرض الوضوء غسل الوجه و اليدين مع المرفقين و مسح ريع الرأس و غسل الرجلين ...».

انجام: «... و الشارب و لحية الكوسج و ثدى الرجل ... الأخرس ... و العين العوراء و الرجل العمى ... الصبي ... و ذكره إذا لم ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: متن فقهی مختصری بر مبنای اهل سنت است که مؤلف آن را در ایام جوانی بر اساس مذهب حنفیه، پیش از کتاب المختار فی فروع الحنفیه^۱ و شرح آن به نام الاختیار [تعلیل المختار]^۲ تألیف نموده است. این کتاب مشتمل بر یک دوره مسائل و احکام از کتاب الطهارة تا کتاب الدیات است. حاجی خلیفه درباره‌ی این اثر

اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱، ص ۴۶۲.

۱. صدرایی خویی، علی: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳۷، صص ۴-۵؛ نسخه‌ای به شماره‌ی «۱۳۵۰۴» از این اثر گزارش گردیده است؛ شوربختانه در اکثر منابع و فهرس این اثر با المختار للفتوی یکی دانسته شده است!

۲. همان: ج ۳۸، ص ۴۷؛ نسخه‌ای به شماره‌ی «۱۴۰۲۷» از این اثر گزارش گردیده است.

می‌نویسد: «المختار فی فروع الفقهیة ... ثم شرحه و سماه الاختیار ... ذکر فيه أنه جمع فی شبابه مختصراً سماه المختار للفتوی و اختار فيه قول الإمام أبي حنيفة فتداولته الأیدی فطلبوا منه شرحاً فشرحه شرحاً أشار فيه إلى علل المسائل و معانيها و ذکر فروعاً يحتاج إليها و يعتمد فی النقل علیها». در برخی مصادر، از این اثر در کتابخانه‌های خارج از کشور نسخه‌های متعددی گزارش گردیده است و شوربختانه آنگونه که از ظواهر امر پیداست در فهرست‌ها، نسخه‌های المختار للفتوی با تألیف دیگر ابن مودود، یعنی المختار فی الفروع الحنفیة مخلوط شده است^۳؛ نیز گفته شده که این اثر با تحقیق محمد محیی‌الدین عبدالحمید در ۵ جلد در سال ۱۳۶۹ هـ/۱۹۵۰ م در قاهره و نیز با تحقیق جمعی در سال ۱۹۶۶-۱۹۶۷ م در حلب منتشر گردیده است^۴ که به نظر می‌رسد با توجه به حجم آن بایستی کتاب المختار فی فروع الحنفیة بوده باشد و الله اعلم.

۳. قره بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۲، صص ۱۴۶۳-۱۴۶۴؛ رؤوف، عماد عبدالسلام: الآثار الخطیة فی المكتبة القادرية: ج ۲، صص ۶۱-۶۳.

۴. صالحیة، محمدعسی؛ المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع: ج ۵، ص ۱۹۲.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق و نسخ تحریری (چند قلم) □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز، قهوه‌ای و مشکی □ تعداد برگ: ۱۴۵ □ تعداد سطر: ۹ □ نوع کاغذ: شرقی و فرنگی نخودی نازک و ضخیم □ اندازه متن: ۸×۱۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۳/۵×۲۰/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی فرسوده به رنگ سبز لجنی مایل به سرمه‌ای با دایره‌های کوچک مشکی با عطف تیماج قهوه‌ای فرسوده □ قطع: رقعی. ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. تعلیقات و حاشیه‌نویسی زیادی در هامش و بین سطور دارد. عناوین نام کتاب‌ها، باب‌ها و فصل‌ها به طرز جالبی تزیین و نقاشی شده است و نیز اشکال هندسی جالبی در برخی برگ‌ها (همچون برگ ۴۵ الف و ۵۵ب) دیده می‌شود. برگ‌های نسخه آفت و آسیب دیده که برخی اوراق آن به نحو غیر اصولی ترمیم و وصّالی شده است. تعداد اندکی از برگ‌های میانی و انجام نسخه نونویس است. آثار رطوبت روی برگ‌ها مشاهده می‌گردد.

*

شماره نسخه: «۴۹۵»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۷۹»

[۲۴۹] شرح قطر الندی و بلّ

الصدی = القترية

از: جمال‌الدین ابو محمد عبدالله بن یوسف بن احمد انصاری مصری نحوی مشهور به «ابن هشام» (درگذشته به سال ۷۶۱ یا ۷۶۲هـ)^۱

موضوع: ادبیات عرب - نحو

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، قال الشيخ الامام العالم ... الأنصاري ... الحمد لله [رافع] الدرجات لمن خفض لجلاله و فاتح البركات لمن انتصب لشكر اتصاله ... بعد فهذه نكت حررتها على مقدمتي المسماة بقطر الندى و بلّ الصدا ... الكلمة قول مفرد، تطلق الكلمة في اللغة على الجملة المقيدة كقوله تعالى كلاًّ آنها هو قائلها إشارة إلى قوله ربّ ارجعون لعلىّ أعمل صالحاً ...».

انجام: «... ذلك أصل الباب و هذا آخر ما أردت إملا على هذه المقدمة و قد جاء بحمد الله مهذبّ المباني مشيد المعاني ... و الحمد لله وحده و صلواته على سيدنا محمد و

1. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۴، ص ۱۴۷؛

کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۶، ص ۱۶۳؛ بغدادی،

اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱، ص ۴۶۵.

آله ... إلك مجيب الدعوات؛ تمت الكتاب بعون الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: دو نسخه از این اثر، پیش‌تر در همین مجموعه به شماره‌های «۴۴۸» و «۴۵۱/۱» معرفی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق (تنها آغازین برگ) و نسخ (دو قلم برخی معرب) □ نام کاتب: علی محمد گلپایگانی □ تاریخ کتابت: ۱۲۳۵ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۱۱۰ □ تعداد سطر: ۱۵ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید و نخودی آهار مهره شده دارای واتر مارک (آب نقش) تجاری □ اندازه متن: ۱۲×۸/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰×۱۴/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج قهوه‌ای روشن یک لایه □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: «نویسنده علی محمد الکلبایگانی ... فی سنة ۱۲۳۵ ...»، کتبت لنفسی لا لغيره؛

کتاب نوشتم بصد عز [و] ناز

بوقت جوانی عمر دراز

این نوشتم تا بماند یادگار

من غنام خط بماند یادگار».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح

گردیده است و حاشیه‌نویسی به فارسی و عربی با نشان‌های «شواهد، محررها زین عفی عنه و ...» دارد. سه برگ نخست نونویس است (از سده‌ی ۱۴ هـ)؛ برخی برگ‌های آسیب دیده، ترمیم و وصالی غیر فنی شده است. در آغازین برگ سه مهر بیضی «محمدتقی بن محمدشریف»، «یا محمد» و «الواثق بالله الغنی محمدتقی ۱۳۱۲» و نیز در انجام مهر هشت گوش کاتب «پیرو دین نبی علی محمد ۱۲۱۶» و دو مهر مربع کوچک ناخوانا «کمال ...» و بزرگ «... کمال‌الدین بن حسین الحسینی» همراه غزلی از حافظ به خط زیبای شکسته‌ی همو با این مطلع آمده است:

کلک مشکین تو روزی که ز ما یاد کند
ببرد اجر دو صد بنده که آزاد کند
قاصد منزل سلمی که سلامت بادش
چه شود گر به سلامی دل ما شاد کند

✱

شماره نسخه: «۴۹۶/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۸۰»

[۲۵۰] کنز جامع الفوائد و دافع

المعاند^۲ = جامع الفوائد و دافع

1. بخشی از رقم کاتب افتاده است.

2. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۱۸، ص ۱۴۹.

المعاند^۱ = كنز الفوائد و دافع
 المعاند = منتخب تأويل الآيات
 الظاهرة في العترة الطاهرة (ع)

از: علم بن سيف بن منصور نجفی حلی
 (درگذشته پس از ۹۳۷هـ)

موضوع: فضائل و مناقب معصومین (ع)
 زبان: عربی

آغاز: « الحمد لله الذي نور قلوب اهل
 الوداد باشراف شوارد الحب و الاعتقاد و
 الصلوة و السلام على محمد الموصوفين
 بالعصمة و الرشد ... فإني تصفحت كتاب
 تأويل الآيات الظاهرة في العترة الطاهرة فرأيت
 قد احتوى على بعض تعظيم عترة النبي أهل
 التفضيل من كتاب الله العزيز الجليل فأحببت
 أن أكتب منه كتاباً قليل الحجم كثير الغنم و
 سمّيته ... أيدك الله تعالى أنه قد ورد من
 الطريق العامة و الخاصة الخبر المأثور عن
 عبدالله بن العباس ...».

انجام: «... إن ثبتنا على مواليتهم و
 مودّتهم و إن يتوفانا على دينهم و سنّتهم و
 تنجيننا من أهوال القيمة بشفاعتهم و يدخلنا
 الجنة في زمرة من أهدى الله بهم إلى الجنة و هو على
 كل شيء قدير و الحمد لله رب العالمين ... و

اعلم أيدك الله تعالى أنني لما ألّفت هذا الكتاب
 المشار إليه كنت إذا وصلت إلى ... الحمد لله
 على ذلك و هو حسي و نعم الوكيل ... فرغ
 من تنميته ثمّ منتخبه العبد الفقير إلى الله الغفور
 على بن سيف بن منصور غفر الله له و لوالديه
 بالمشهد الغروي على مشرقه السلام سنة سبع
 و ثلاثون و تسعمائة و سمّيته كنز الفوائد و
 دافع المعاند قال الشاعر ... قال مؤلف الكتاب
 ختمت كتابي في مدايح سادة من الله ربّ
 الخلق جلّ جلاله و من أنبياء و الملائكة الذي
 أفرّوا الفضل المصطفى ثمّ آله».

کتاب‌شناسی: منتخبی از کتاب تأویل
 الآيات الظاهرة في العترة الطاهرة عليهم
 السلام^۲، تأليف سيد شرف الدين على حسيني
 استرآبادي غروي (درگذشته پس از ۹۴۰هـ)
 که با حذف برخی از روایات مفصل و بنا به
 تصریح خود منتخب در انجام: «و أمّا
 الأسانید ... فهي مجالها»، بدون حذف اسانید
 آن، در سال ۹۳۷هـ در مشهد غروی (نجف
 اشرف) انتخاب شده است. ناگفته نماند که از
 این منتخب، نسخه‌ای در همین کتابخانه، به

2. همان: ج ۳، صص ۳۰۴-۳۰۵؛ ناگفته نماند که
 از اصل کتاب تأویل الآيات نسخه‌های متعددی در
 مجلّات فهرست‌های این کتابخانه‌ی عامره معرفی
 گردیده است.

1. همان: ج ۵، ص ۶۶.

شماره‌ی «۱۲۲۰۴»^۱ گزارش گردیده است.
 نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته
 نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
 کتابت: اواخر سده‌ی ۱۱ یا اوایل سده‌ی
 ۱۲ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و
 نشانی‌ها: قرمز □ تعداد برگ: ۲۷۴ □ تعداد
 سطر: ۱۵ □ نوع کاغذ: شرقی نخودی نازک
 □ اندازه متن: ۶/۵×۱۳ سانتیمتر □ اندازه
 جلد: ۱۹×۱۲ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج
 فرسوده، برون: قهوه‌ای مجدول به زر،
 شطرنجی؛ درون: زیتونی مجدول به زر (فاقد
 یک لنگه‌ی دیگر جلد است!) □ قطع: ربعی
 (رقعی کوچک).

ویژگی‌ها: نسخه‌ی خوبی است و در
 حاشیه تصحیح گردیده است. در هامس آن
 (برگ‌های ۲ الف - ۵۵ب) کتاب العقل و
 التوحید کافی کلینی کتابت شده که در شماره‌ی
 ذیل معرفی گردیده است. در آغاز تَمَلَّک «آقا
 سیّد صادق»، یادداشتی درباره‌ی عدد نقبای
 انصار، ده لفظ از نوادر الفاظ، و نیز یادداشتی
 مبنی بر اینکه نسخه امانت آخوند ملا
 قنبرعلی است با مهر بیضی «عبده قنبرعلی»
 و مهر مربع کوچک «قنبرعلی» و نیز مهر

بیضی «أفوض أُمّری إلى الله علی» دیده
 می‌شود. در پشت برگ آغاز، وقفنامه‌ای
 مختصر، که نسخه را «رضا الحسینی
 رودبارقوافی (?)» در سال ۱۲۰۲ هـ وقف
 خاصّ اولاد ذکور خود نموده است و مهر
 بیضی وی با سجع «رضا بن مرتضی
 الحسینی» در ذیل آن آمده است. اندکی از
 آثار رطوبت بر فراز برگ‌ها مشاهده
 می‌گردد.

*

شماره نسخه: «(۴۹۶/۲)»

[۲۵۱] الکافی (کتاب العقل

والتوحید من ...)

از: ثقة الاسلام ابو جعفر محمد بن یعقوب
 کلینی رازی (درگذشته به سال ۳۲۸ یا
 ۳۲۹ هـ در کاظمین)^۲

موضوع: حدیث شیعه (امامیه)

زبان: عربی

آغاز: «باب حدوث العالم و إثبات
 المحدث [من] توحید [کتاب] الکافی؛ بسم الله
 الرحمن الرحيم عن علی بن منصور قال قال
 لی هشام ابن الحکم کان عند زنديق یبلغه عن

1. صدراپی خوبی، علی: فهرست کتابخانه مجلس:

ج ۳۵، ص ۲۰۳-۲۰۴.

2. مدرّس تبریزی، محمدعلی: ریحانة الأدب:

ج ۵، ص ۷۹-۸۲.

أبي عبد الله عليه السلام أشيء فخرج إلى المدينة لينظره فلم يصادفه بها ...».

الحاجم: «... قال قلت لأبي عبد الله عليه السلام ندعوا الناس إلى هذا الأمر فقال لا يا فضيل، إن الله إذا أراد بعبد خيراً أمر ملكاً فأخذ بعنقه فأدخله في هذا الأمر ... تم كتاب العقل و التوحيد من كتاب الكافي و يتلوه كتاب الحجّة الجزء الثاني من كتاب الكافي تأليف الشيخ أبي جعفر محمد بن يعقوب [الكليني رحمه الله و الحمد لله أولاً و آخراً و ظاهراً و باطناً].»

کتاب‌شناسی: بخشی از کتاب العقل و التوحيد کتاب شريف الكافي، یکی از کتب اربعه‌ی شيعه‌ی اماميه است. بايد افزود که در خصوص کتاب الكافي، نسخه‌ها، ترجمه‌ها، شروح و ابواب و فصول آن، گزارش مبسوطی در کتاب کلینی نامه (قم ۱۳۸۷ش) به خامه‌ی راقم آمده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ (دو قلم) و نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکي □ تعداد برگ: ۵۴ (۲ الف - ۵۵ب) □ تعداد سطر: در هامش □ نوع کاغذ: شرقی نخودی نازک □ اندازه متن: در هامش.

ویژگی‌ها: این نسخه در هامش کتاب

پیشین کتابت گردیده است.. در هامش برگ پایانی یک حدیث از تمیم بن عبدالله بن تمیم القرشی ... منقول از امام علی بن موسی الرضا علیهما السلام آمده است.

✱

شماره نسخه: «۴۹۶/۳»

[۲۵۲] مناظره هشام بن حکم و ابوالحسن علی بن هیثم با ضرار بن عمرو ضبیء = منتخب انوار سلیمانی

از: مولی عباس مولوی (درگذشته پس از سال ۱۱۰۱هـ)^۱
موضوع: کلام شیعه (امامیه)
زبان: فارسی

آغاز: «منقولست که ضرار بن عمرو بن ضبیء بنزد ابوالحسن علی بن هیثم (= میثم) رحمه الله آمد و گفت میخواهم که با تو مناظره کنم علی بن هیثم گفت در چه مسئله با من مناظره مینمایی، گفت در امامت؛ پس ابن هیثم (= میثم) فرمود که والله که از جهة مناظره نزد من نیامده بلکه جهة زور گفتن و تحکم آمده؛ ضرار گفت چون چنین باشد ...».

انجام: «... چنین است هشام گفت ... که

1. همان: ج ۶، ص ۲۹.

رسول الله گفت بعلی بن ابی طالب که أنت متی بمنزلة هارون من موسى إلا أنه لا نبي بعدی ... هشام گفت از جهت علی علیه السلام ایمان و خلوص ظاهری ... و از جهت امام تو ثابت نشد نه ظاهراً و نه باطناً.

کتاب‌شناسی: ترجمه‌ی فارسی مناظره‌ای کلامی در اثبات حقانیت شیعه بین ضارب بن عمرو (بن) ضیاء، هشام بن حکم و ابوالحسن علی بن هشام (میثم) صورت گرفته است. باید دانست که این مناظره در واقع فصل هیجدهم (در نسخه‌ی ۵۶۹۲ مجلس فصل نوزدهم) کتاب انوار سلیمانی^۱ عباس مولوی از دانشمندان صفوی است که وی آن را در مناظرات و احتجاجات علما و دانشمندان شیعی با فرق مخالف در سال ۱۱۰۱ هـ به نام سلطان سلیمان صفوی (۱۰۷۷-۱۱۰۵ هـ) با استفاده از کتبی همچون الاحتجاج طبرسی، در ۶۲ فصل نگاشته است. ناگفته نماند که نسخه‌هایی از انوار سلیمانی در کتابخانه‌ی عامره‌ی مجلس شورای اسلامی به شماره‌های «۱۱۲۴ (سنا)»^۲، «۵۶۹۲»^۳ و «۱۰۴۷۹»^۴ موجود است و

استاد منزوی نیز نسخ چندی در کارستان خویش^۵ از این مناظرات، گزارش نموده است. یادآوری می‌گردد که در فهرست کتابخانه‌ی ملی (ج ۵، صص ۵۵-۵۷) نسخه‌ای به شماره‌ی «۲۰۵۷/۱» با عنوان مناظرات معرفتی شده است که در واقع نسخه‌ای از انوار سلیمانی است و بدین وسیله تصحیح و استدرک می‌گردد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته
نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: ندارد □ تعداد برگ: ۱ (۲۷۴ الف - ۲۷۴ ب) □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: شرقی نخودی نازک □ اندازه متن: ۵/۱۳×۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: بر فراز برگ نخست این رساله، یک مهر بیضی «أفوض أمری إلى الله»، علی آمده است. اندکی از آثار رطوبت بر لبه برگ نسخه مشاهده می‌گردد. بر پشت جلد پایانی کتاب ابیاتی به فارسی با این مطلع آمده است:

ج ۱۷، صص ۱۴۵-۱۴۶.

۴. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۹۰.
۵. منزوی، احمد: فهرستواره کتابهای فارسی: ج ۹، ص ۱۳۵.

۱. تهرانی، آقا بزرگ: الذریعة: ج ۲، ص ۴۲۹.

۲. دانش پژوه، محمدتقی: علمی انوار، بهاء‌الدین: فهرست کتابخانه مجلس (سنا): ج ۲، ص ۱۲۴.
۳. حائری، عبدالحسین: فهرست کتابخانه مجلس:

برقم قاریان خوش الحان
این چنین وضع کرده‌اند اعیان.

❖

شماره نسخه: «۴۹۷/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۸۱»

[۲۵۳] أحوال قیامت

از: ناشناخته

موضوع: عقاید

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، و روی عن رسول الله
صلی الله علیه و سلم أنه صلى صلاة الفجر و
أسند ظهره إلى المحراب فقال يا أيها الناس
كيف تتنعمون بنعم الدنيا و صاحب الصور قد
ألقم فمه و حانني ظهره و شخص بصره متى
أمر أن ينفخ في الصور؛ قال يا رسول الله
بفديك بآبائنا و أمهاتنا ما الصور؟...».

انجام: «... فإن الدنيا التي تركتم و
اشتعلتم بذكر الآخرة ... اللهم ارزقنا الجنة و
... و صلى الله على سيدنا محمد و آله أجمعين
الحمد لله رب العالمين؛ تمت...».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای مختصر در احوال
روز قیامت و چگونگی حشر مردم و صور
اسرافیل و ... است که بر اساس احادیث
نبوی (ص) در این موضوع نگارش یافته
است. باید افزود که از ابوالسعود محمد بن

محمد عمادی اسکلیبی (د. ۹۸۲هـ) نیز اثری
در سرچشمه‌ها^۱ با عنوان /حوال قیامت یاد
شده است، لیکن به نظر می‌رسد که آن اثر به
زبان ترکی بوده باشد؛ که به هر تقدیر نیاز به
بررسی بیش‌تری دارد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۳هـ
□ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
مشکی □ تعداد برگ: ۱۱ (ب - ۱۱ب) □
تعداد سطر: ۱۳ □ نوع کاغذ: فرنگی سفید
نازک □ اندازه متن: ۸×۱۶/۵ سانتیمتر □
اندازه جلد: ۱۴×۵×۲۰ سانتیمتر □ نوع جلد:
تیماج قهوه‌ای فرسوده □ قطع: خشتی □ رقم
کاتب: «تَمَّت ...»

اوقیانوک فصیح اولسون لسان[ی]

یازانونک روحنه سبع المثانی».

ویژگی‌ها: کلمه‌ی «وقف» بر هامش
نسخه چند بار تکرار شده است و نام واقف
در آغاز «حاجی محمد افندی یورک زاده»
ثبت شده است. آثار رطوبت بر فرودین
برگ‌ها مشاهده می‌گردد. در آغاز مهر گرد
نسبتاً بزرگ «کتبخانه داماد شیخ شیروانی»
آمده است که بایستی یکی از کتابخانه‌های

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

نسبتاً قدیمی عثمانی (ترکیه) بوده باشد. بر پشت جلد برگه از نسخه‌ای در ادبیات عرب، گویا فوائد الضیائیة جامی چسبیده است. نام کتاب در آغاز نسخه، /حوال قیامت ثبت گردیده است.

✱

شماره نسخه: «۴۹۷/۲»

[۲۵۴] تفسیر القرآن الکریم

از: ناشناخته

موضوع: تفسیر اهل سنت

زبان: عربی

آغاز: افتاده «... جوال القسم محذوف أی لتبعثن بقرينة قوله ﴿يوم ترجف الراجفة﴾ هو ظرف للمحذوف ... (۱۴ الف) سورة الملك مكية ﴿بسم الله الرحمن الرحيم تبارک﴾، أی تعالی و تعاضم عن صفات المحدثين ﴿الذی بیده﴾ أی فی تصرفه ... (۱۷ الف) سورة الواقعة مكية ﴿بسم الله الرحمن الرحيم إذا وقعت الواقعة﴾ أی إذا قامت القيامة «...».

انجام: «... (۳۲ الف) و قال من قرء سورة الكهف فهو معصوم ثمانية أيام من كل فتنة قوله تعالی ﴿بسم الله الرحمن الرحيم﴾ عن عمر رضی الله عنه عن رسول الله علیه السلام قال أنزلت علی عشر آیات ... ﴿الذین هم فی صلواتهم خاشعون﴾ وصفهم الذی به

يستحقون الفلاح ... (۳۶ ب) ﴿لاتنقنطوا﴾ أی لاتیأسوا ﴿من رحمة الله﴾ ... و ﴿أنیبوا إلى ربکم﴾ أی ارجعوا إليه عن الذنب تائبين ﴿وأسلموا﴾ ... قيل هذه نصيحة لإتمام التوبة و تحصيل المغفرة به «...» ناتمام.

کتاب‌شناسی: تفسیری روایی و لغوی

برخی سوره‌های قرآن کریم (در نسخه برگ‌ها متشتت است) مشتمل بر تفسیر بخشی از سوره‌ی نازعات و سوره‌های ملک و واقعه، نیز تفسیر بخشی از سوره‌های الرحمن، نساء، مائده و کهف، مؤمنون و غافر است که بجهت افتادگی‌های مکرر دانسته نشد، آیا این اثر بخشی از یک تفسیر بزرگ است یا از سوی مؤلف آن، تنها همین سوره‌ها به صورت گزیده، تفسیر گردیده است؟

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری

□ چند قلم □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ

کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم

□ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ:

۲۴ (۱۳ الف - ۳۶ ب) □ تعداد سطر: ۱۴ و

۱۸-۱۹ □ نوع کاغذ: شرقی نخودی ضخیم

□ اندازه متن: ۱۸×۱۲ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: در حاشیه تصحیح گردیده

است. ویژگی‌ها: در حاشیه تصحیح گردیده

است. افتادگی‌ها و جابجایی‌هایی زیادی در

میان برگ‌ها مشاهده می‌گردد.

*

شماره نسخه: «۴۹۷/۳»

[۲۵۵] منتخب بستان العارفين^۱ =

المواعظ

از: ابواللیث نصر بن محمد بن احمد
 سمرقندی حنفی (درگذشته به سال ۳۷۳ یا
 ۳۷۵ یا ۳۹۳ هـ)^۲

موضوع: اخلاق و مواظ

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، باب الاخلاص و ترک
 الریا؛ قم بالخیر قال الفقیه ابواللیث نصر بن
 محمد بن ابراهیم السمرقندی رحمه؛ أخ
 ابوالعباس محمد بن الفضل بن أنیف قال ح
 ابراهیم بن یوسف قال ح اسماعیل بن جعفر
 عن عمرو مولى المطلب المدنی عن عاصم عن
 محمود بن لبید رضی الله عنهم أجمعین إن النبی
 صلی الله علیه و سلم قال إن أخوف ما

أخاف علیکم الشرک الأصغر؛ قالوا و ما
 الشرک الأصغر یا رسول الله قال الریاء...»
 انجام: «... قالوا فالواجب علی کلّ سلام
 أن یستعید بالله من عذاب القبر و أن یستعدّ
 للقبر بالأعمال الصالحة قبل أن یدخله فیهِ
 فإنّه قد سهّل ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: مجموعه‌ای از مواظ
 اخلاقی با عناوین «قال الفقیه رحمه الله» به
 طرق روایی اوست؛ این نسخه در واقع بخشی
 از بستان العارفين، سمرقندی بوده باشد که از
 سوی کسی تلخیص گردیده است. باید افزود
 که اثری با عنوان /آداب و السنن (نسخه‌ی
 کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی به شماره‌ی
 ۱۰۴۴۷)^۳ با مؤلفی ناشناخته و نیز اثری با
 عنوان /الوعظ الثمین فی تعمیر اعصار رمضان
 /الثلاثین (نسخه‌ی همان کتابخانه به شماره‌ی
 ۱۱۱۴۹/۲) تألیف میرغنی، محمد عثمان بن
 سید محمد ابابکر (د. ۱۲۶۸ هـ)^۴ با ابوابی
 شبیه ابواب این اثر قابل مطالعه و بررسی
 است؛ لیکن ساختار کلی آن دو اثر اندکی
 متفاوت است! به هر تقدیر ابواب موجود این
 اثر عبارتند از: باب الاخلاص و ترک الریا

1. شناسایی اولیه‌ی متن اصلی ماتن، مرهون
 تلاش پژوهشگر جوان، دوست گرانمایه، آقای جواد
 بشری است که از باب آیه‌ی شریفه‌ی ﴿أَمَّا بِنِعْمَةِ
 رَبِّكَ فَحَدِّثْ﴾ شایسته است یادى در این نوشتار از
 وی صورت گیرد.

2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفين: ج ۲،
 ص ۴۹۰؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۸، ص ۲۷؛
 کحّال، عمرضا؛ معجم المؤلفين: ج ۱۳، ص ۹۱.

3. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله
 مرعشی: ج ۲۶، صص ۳۶۴-۳۶۸.
 4. گروه فهرستگاران؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله
 مرعشی: ج ۲۸، صص ۲۲۱۶-۲۱۸.

(۳۷ب)، باب هول الموت و شدته (۴۸ب)،
باب عذاب القبر (۵۷ الف) و باب أهوال يوم
القيامة (۶۵ الف). ناگفته نماند که پیش‌تر
نسخه‌ی کاملی از بستان العارفين به شماره‌ی
«۴۱۸/۱» در همین فهرست معرفی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری
□ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی
۱۲هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و
نشانی‌ها: مشکي □ تعداد برگ: ۳۹ (۳۷ب -
۷۵ب) □ تعداد سطر: ۱۲ □ نوع کاغذ:
شرقی نخودی ضخیم □ اندازه متن:
۱۵/۵×۱۰/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: حاشیه‌نویسی در هامش و
میان سطور به عربی و ترکی عثمانی دارد که
برخی غیر مربوط به متن است! آثار رطوبت
در میانه، فراز و فرودین برگ‌ها مشاهده
می‌گردد. فراز و لبه‌ی زیرین برخی برگ‌ها
وصالی گردیده است. بر پشت جلد برگ‌ی از
نسخه‌ای در ادبیات عرب، گویا فوائد
الضیائیة جامی چسبانیده شده است.

✱

شماره نسخه: «۴۹۸»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۸۲»

[۲۵۶] شرح مراخ الارواح

از: شمس‌الدین احمد بن عبدالله رومی

بروسوی مشهور به «دیکقوز» یا «دینقوز»^۱
(در گذشته پس از ۸۶۰هـ)^۲

موضوع: ادبیات عرب - صرف

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، اللهم یا مصرف القلوب
صرف قلوبنا نحو رضائک و صلی علی من
أوق جوامع الکلم من بین أنبیائک و علی
الآمرین بالمعروف و الناهین عن المنکر من آله
و أصحابه و أزواجه و أحبائه و علی المقتفین
بهم فی مصادرهم...».

انجام: «... و طاویان و طوی مجهول
طوی فائه لو أعلّ الواو فیهما بقلبه ألفاً أو
بإسکان فیها الثقل الکسرة علیها ما لم یلزم
اجتماع الإعلالین إلا أنه لا یقل حملاً علی
طوی».

کتاب‌شناسی: نسخه‌ای از ابن اثیر

1. همان‌گونه که گذشت، کلمه‌ی «دینقوز» یا
«دیکقوز» به ترکی به مفهوم «صحیح الوجود» است،
چنان‌که محمدطاهر بروسوی در عثمانلی مؤلفری (ج ۱،
ص ۳۰۵) در باره‌ی این کلمه می‌نویسد: «بو کلمه
بروسه‌جه صحیح الوجود مقامنده قولانیلور بر
تعبیردر». باید دانست که این واژه، با کلمه‌ی ترکی
«دُقوز» به معنی «خوک» ارتباطی ندارد.

2. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفين: ج ۱،
ص ۱۲۱؛ بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱،
ص ۳۰۵؛ کخاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱،
ص ۲۲۰.

پیش‌تر در همین مجموعه به شماره‌ی «۴۳۳» معرفی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
کتابت: ماه محرم الحرام ... (اواخر سده‌ی
۱۲هـ) □ محل کتابت: سرای کته □ عنوان‌ها
و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۷۸
□ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: فرنگی
سفید آهار مهره شده □ اندازه متن:
۸/۵×۱۴ سانتیمتر □ اندازه جلد:
۱۴/۵×۲۰/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی
با روکش کاغذی کرم □ قطع: خشتی □ رقم
کاتب: «أتمت هذه النسخة في شهر محرم
الحرام المبارك في مدينة سرای کته؛ کتبه إلى
رحمة ربّه الأعلى»!

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
و مقابله گردیده است؛ نشان «بلغ» در برخی
برگ‌ها (هیچون برگ ۴۶ب و ...) دیده
می‌شود. تعلیقات و حاشیه‌نویسی اندکی به
عربی و زبان ترکی با لهجه‌ی عثمانی دارد. در
آغاز یک مهر بیض ناخوانا و در انجام نیز
یک مهر بیضی «... لطف الهی ... صالح ...»
آمده است.

✱

شماره نسخه: «۴۹۹/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۸۳»

[۲۵۷] حاشیه شرح العقائد النسفیّة

للتفتازانی^۱ = حاشیه علی شرح

السعد علی العقائد النسفیّة

از: شمس‌الدین احمد بن موسی ازنیقی

قسطنطینی رومی مشهور به «خیالی»

(در گذشته پس از سال ۸۸۶هـ در بوسرا)^۲

موضوع: کلام اهل سنت

زبان: عربی

آغاز: «بسملة. اما بعد الحمد لمستأهله و
الصلوة علی سید رسله و علی آله و صحبه
موضّحی سبله ... فدونک أیّها الساری هذا
النبراس ... من شرح العقائد النسفیّة ... الحقته
إلى خزائنه من لا مثل له فی العلی و له المثل
الأعلى صاحب الأعظم و الدستور المعظم ...
هو الوزير الفرد فی إقباله ... الوزير الكبير
محمودباشا ... قال الشارح التحرير عامله الله
بلطفه الخطير، بعد التيمن بالتسمية؛ [الحمد لله]
أقول: فی تعقیب التسمية بالتمحید، اقتداء
بأسلوب الكتاب المجید ... قوله المتوحد بجلال
ذاته؛ أقول الظاهر أنّ الباء صلة ...».

1. Brockelmann, C.; GAL: Bd. I, s. 427 & supp. Bd. II, s. 318.

2. محمدثریا: تذکره مشایخ عثمانیه (سجلّ

عثمانی): ج ۲، ص ۴۶؛ بروسوی، محمدطاهر؛

عثمانلی مؤلفری: ۱، ص ۲۹۱؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛

هدیه العارفین: ج ۱، ص ۱۳۲.

انجام: «... إن قلت للملائكة في مقابلة عمل البشر صفات فاضلة يضمحل فضل العمل في جنبها؛ قلت هذا الادعاء مما لا يقبل في حق الانبياء و به يظهر أن الوجه أيضاً يفيد تفضيلهم فقط و أن الفضل بيد الله يؤتیه من يشاء و الله ذو الفضل العظيم».

کتاب‌شناسی: تعلیقاتی بر بخش توحید شرح مولی سعدالدین مسعود بن عمر تفتازانی (د. ۷۹۳هـ) بر کتاب العقائد النسفیة نجم‌الدین عمر بن محمد نسفی (د. ۵۳۷هـ) است که برسم خزانه‌ی وزیر محمودپاشا بر اساس ماده‌ی «حلّ سوّد لشرح العقائد» در ماه رمضان سال ۸۶۲هـ به انجام رسیده است و گفته شده که سلطان محمدفاتح (۸۵۵-۸۸۶هـ) بدین اهداء ناخشنود بوده است! حاجی خلیفه در توصیف این تحشیه می‌نویسد: «هی مقبولة سلك فیها مسلک الإیجاز یتحن بها الأذکیاء من الطلاب، یقال مأخذه حاشیة ابن أبی الشریف القدسی من تلامذة ابن‌الهام...». این حاشیه به جهت اهمیت و دقت مورد توجه متکلمان و دانشجویان علوم اسلامی قرار گرفته و افزون بر تدریس و تدرّس، تعلیقات و حواشی چندی بر آن نگاشته‌اند که به برخی از آن‌ها

حاجی خلیفه اشاره نموده است^۱ و خوشبختانه برخی تعلیقات آن در همین کتابخانه نیز موجود است؛ برای نمونه تعلیقات و حواشی عبدالحکیم بن شمس‌الدین محمد سیالکوتی (د. ۱۰۶۷هـ) بر این حاشیه با عنوان زبدة الأفكار به شماره‌ی «۴۹۹/۲» آنفاً از نظر خواهد گذشت. از حاشیه‌ی خیالی، نسخه‌های متعددی در مجلّات فهرست‌های مختلف این کتابخانه‌ی عامره گزارش گردیده است و از آن جمله نیز می‌توان به نسخه‌ی جدید آن به شماره‌ی «۱۵۶۹۸/۲»^۲ اشاره نمود. نسخه‌های متکثّری از این تعلیقه در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور، از سوی علیرضا قره‌بلوط در معجم التاریخ (ج ۱، ص ۵۵۰) معرفی شده است. این اثر در سال‌های ۱۲۳۵، ۱۲۶۰، ۱۲۷۹، ۱۲۸۷، ۱۳۰۴، ۱۳۱۶، ۱۳۲۰ و ۱۳۲۱هـ در استانبول، در سال ۱۲۸۷/م ۱۸۷۰هـ در دهلی، در سال ۱۸۷۶/م ۱۲۹۳هـ در لکهنو و نیز در سال ۱۲۹۷ و ۱۳۲۹هـ در قاهره به چاپ رسیده

۱. حاجی خلیفه؛ کشف‌الظنون: ج ۲، صص ۱۱۴۶-۱۱۴۷.

۲. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۲۸۶.

است.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری
 □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سال
 ۱۱۰۶هـ □ محل کتابت: مدرسه خلیفه قاضی
 - آماسیه □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و
 مشکی □ تعداد برگ: ۴۹ (۱ب - ۱۰۱الف)
 □ تعداد سطر: ۱۷ □ نوع کاغذ: فرنگی آهار
 مهره شده □ اندازه متن: ۶×۱۴/۵ سانتیمتر
 □ اندازه جلد: ۱۴/۵×۲۰/۵ سانتیمتر □
 نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی کرم ابر و
 باد، عطف تیماج قهوه‌ای فرسوده با لبه
 برگردان (طبله) □ قطع: خشتی □ رقم کاتب:
 «قد وقع الفراغ من تسويد هذه النسخة
 الشريفة المسماة بالخیالی فی بلدة آماسیة فی
 مدرسة خلیفه قاضی فی أواخر رجب فی
 نصف اللیل سنة ۱۱۰۶».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
 گردیده است و حاشیه‌نویسی با نشان‌های
 «منه، عبدالرحمن، قول احمد، ابن شجاع،
 جلال، ع ق، سل، سیلکوتی، بهشتی، نورالدین
 و ...» دارد. باید توجه داشت که در این
 نسخه، دو برگ از این حاشیه و دو برگ از

حاشیه‌ی حاشیه‌ی آن - که در ادامه معرفی
 شده است - صحافی گردیده است و به واقع
 این رساله ۴۹ برگ است. مهر گرد ...
 حوضه ... اوغلرندر مصطفی ناظم
 کتبخانه‌سی ... ۱۲۳۹هـ و نیز مهر بزرگ
 گرد «قد وقف هذا الكتاب الفقير الحاج السيد
 احمد حمدي وقفاً عاماً رضا الله تعالى ...» در
 آغاز و انجام نسخه آمده است. آثار مختصر
 رطوبت بر فراز برگ‌ها دیده می‌شود. در
 آغاز دو بیت شعر ترکی درباره‌ی این اثر
 چنین آمده است:

خیال‌نک خیال‌نی خیال اتمز مدرسلر
 خیالی داخی ارمش خیال‌نک خیالینه.

✱

شماره نسخه: «۴۹۹/۲»

[۲۵۸] حاشیه حاشیه شرح العقائد
 النسفیة = حاشیه علی حاشیه
 الخیالی علی العقائد النسفیة = زبدة
 الأفكار = تعليقات علی حاشیه
 الخیالی علی شرح العقائد النسفیة
 = الحواشی علی شرح عقائد

النسفی

از: عبدالحکیم بن شمس‌الدین محمد
 سیالکوتی پنجابی هندی مشهور به

1. احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیة فی شبه
 القارة؛ ص ۱۵۲؛ سرکس، البان؛ معجم المطبوعات
 العربیة؛ ج ۱، صص ۸۵۲-۸۵۳؛ مشار، خانابا؛
 فهرست کتابهای چاپی عربی؛ ص ۲۸۱.

«سیلکوتی» (در گذشته به سال ۱۰۶۷ هـ در سیالکوت)^۱

موضوع: عقائد اهل سنت

زبان: عربی

آغاز: «قوله التحرير في الصحاح، التحرير العالم المتن و نقل عنه التحرير البليغ في العلم كأنه ينحر الشيء علماً و عملاً و قد يقال نحر ... قوله عامله الله أي جزاه الله على عمله ...».

انجام: «... ما قاله الفاضل المحشّي ... او هو من حقيقة و هبوط و إنما قيد بخصوصه لان اطلاق العام على الخاص لا بخصوصه بل باعتبار عمومه و كونه فرداً من أفراد حقيقة لكونه مستعملاً فيما وضع له على ما بين في المطول ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: تعلیقاتی بر حاشیه‌ی شمس‌الدین احمد بن موسی خیالی از نیقی (د). پس ۸۸۶ هـ) بر شرح سعدالدین مسعود بن عمر تفتازانی (د. ۷۹۳ هـ) بر کتاب العقائد النسفیة نجم‌الدین عمر بن محمد نسفی (د). ۵۳۷ هـ) با عنوان «قوله - قوله» است. مرحوم حاجی خلیفه در کشف الظنون (ج ۲،

۱. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۳، ص ۲۸۳؛ کتّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۵، ص ۹۵؛ تهرانی، آقا بزرگ؛ طبقات أعلام الشيعة (قرن ۱۱ هـ): صص ۳۱۴-۳۱۵.

ص ۱۱۴۸) درباره‌ی این اثر گوید: «هی أحسن الحواشی، مقبولة عند العلماء». این اثر در سال ۱۲۵۷، ۱۲۷۵ و ۱۳۱۶ هـ در استانبول (آستانه)، در سال ۱۲۸۷ هـ در دهلی، در سال‌های ۱۲۹۳ و ۱۲۹۵ هـ در لکهنو منتشر گردیده است.^۲ از این اثر نسخ چندی در کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور موجود است که علیرضا قره‌بلوط در معجم التاریخ (ج ۲، صص ۱۵۳۹-۱۵۴۰) گزارشی از آن‌ها بدست داده است. نسخه‌ی حاضر فاقد مقدمه‌ای است که در نسخه‌ی کتابخانه‌ی قادریّه - بغداد به شماره‌ی «۵۵۱»^۳ آمده است. باید افزود در مصادر و فهراس از این اثر با عنوان حاشیة شرح العقائد / النسفیة، به تسامح یاد شده است که صحیح نیست. در کتابخانه‌ی ملی جمهوری اسلامی ایران نسخه‌ای به شماره‌ی «۲۷۹۵ع»^۴ با عنوان حاشیة حاشیة المطول با مؤلفی

۲. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی: صص ۲۸۰-۲۸۱؛ صالحیّه، محمدعسی؛ المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع: ج ۳، ص ۲۳۲؛ احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیة فی شبه القارة: صص ۲۷۸-۲۷۹.

۳. رؤوف، عماد عبدالسلام؛ الآثار الخطیة فی المکتبة القادریة: ج ۲، ص ۲۳۸۶-۳۸۸.

۴. عظیمی، حبیب‌الله؛ فهرست کتابخانه ملی: ج ۱۳، ص ۲۸۷.

ناشناخته معرفی شده است؛ که با توجّه به آغاز و انجام آن، بایستی نسخه‌ی دیگری از حاشیه حاشیه شرح العقائد النسقیة (مورد بحث) بوده باشد!

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ مایل
به نستعلیق □ نام کاتب: نام معلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۲هـ □ محل کتابت: عثمانی (ترکیه) □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۵۸ (۳ الف - ۷۸ ب) □ تعداد سطر: مختلف □ نوع کاغذ: فرنگی آهار مهره شده □ اندازه متن: مختلف.

ویژگی‌ها: برخی قلم‌خوردگی‌هایی در متن دیده می‌شود. اندازه‌ی برگ‌ها مختلف است. امضای «سیلکوتی» در انجام برگ‌ها آمده است. این رساله نیز به مانند رساله‌ی پیشین دو برگ از این آن و سپس دو برگ از حاشیه صحافی شده است و در واقع این رساله ۵۸ برگ است.

✱

شماره نسخه: «۵۰۰/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۸۴»

[۲۵۹] صلاة النوافل = وظائف

النوافل

از: تقی‌الدین محمد بن پیرعلی
بالکسیری برگوی مشهور به «برگلی» و

«برکلی» (درگذشته به سال ۹۸۱هـ)^۱

موضوع: آداب و سنن

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذى أنعم علينا و هدانا للإسلام و الصلوة على رسوله محمد عليه على المقام و آله و صحبه أجمعين فهذه وظائف نوافل عبادة التى اختارها و رتبها محمد بن پیرعلی بن اسکندر عفی عنه؛ يقول إذا استيقظ الحمد لله الذى أحيانا بعد ما أماتنا و ردّ علينا أرواحنا و إليه البعث و النشور و طباء فى اللباس والنعل و الخروج من الخلاء...».

انجام: «... و انصافاً اللهم صلّ و سلّم و بارک على محمد و آله أجمعين و الحمد لله ربّ العالمين الفاتحة مع الصلوة ثمّ يقول بعدها يا حى يا قيوم يا لا إله إلا أنت، أربعين مرة ثمّ يقرأ يس إلى آخره».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای موجز در بیان برخی آداب نوافل نماز از زمان بیداری سحر همراه برخی اذکار و اوراد متناسب با آن اوقات است. از این اثر ۴ نسخه‌ی دستنویس دیگر در دست است که علیرضا قره بلوط در

۱. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱، ص ۲۵۳؛ کخاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۹، ص ۱۲۳؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲، ص ۲۵۲.

الصغری = السنوسیة = العقيدة

السنوسیة = السنوسیة الصغری

از: ابوعبدالله شریف محمد بن یوسف بن حسین (عمر) بن شعیب حسنی سنوسی تلمسانی (درگذشته به سال ۸۹۵هـ در تلمسان)^۲

موضوع: عقائد اهل سنت

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله و الصلوة و السلام على رسول الله: اعلم أن الحكم العقلي منحصر في ثلاثة أقسام: الوجود والاستحالة و الجواز فالواجب ما لا يتصور في العقل...»
انجام: «... و غفل عن ذكره الغافلين و رضی الله سبحانه و تعالی عن أصحاب رسول الله أجمعين و عن التابعين و تابعيهم و تبعهم بأحسان إلى يوم الدين و السلام على جميع الأنبياء و المرسلين و الحمد لله رب العالمين؛ تَمَّتْ».

کتاب‌شناسی: رساله‌ی مختصری استدلالی در بیان عقاید اهل سنت در توحید و صفات خداوند متعال است. مؤلف در این موضوع، علاوه بر این رساله، دارای دو

معجم التاریخ (ج ۴، ص ۲۹۹۰) گزارشی از آن‌ها بدست داده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق □
نام کاتب: سید نافع □ تاریخ کتابت: اواخر سده ی ۱۱هـ □ محل کتابت: نامعلوم □
عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی □ تعداد برگ: ۱ (۲ الف) □ تعداد سطر: ۲۰ □ نوع کاغذ: شرقی نخودی □ اندازه متن: ۱۸/۵×۱۱/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰/۵×۱۵ سانتیمتر □ نوع جلد: بدون جلد □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: در آغاز این مجموعه فهرستی از رسائل درونی آن نوشته شده است. در آغاز چند یادداشت از سید نافع (کاتب مجموعه) به ترکی عثمانی با تاریخ ۱۰۹۹هـ همراه یک بیت ترکی آذری زیبا دیده می‌شود:

خَطْمِيْ گورن مشوش، لطف ئديب عيب ايتمسين
روزگارک شدت تنده، گوگلمز آشفته دير!

و نیز در ادامه عباراتی نغز همچون «العلم بئر و المذاكرة دلو» و «العلم در بلا بها [و] الجهل داء بلا دوا» آمده است.

✱

شماره نسخه: «۲/۵۰»

[۲۶۰] امّ البراهين^۱ = العقيدة

2. کتّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفين: ج ۱۲،

1. Brockelmann, C.; GAL: Bd. II, s. 250 & supp. Bd. II, s. 353.

لایزینگ و سپس در به اهتمام لوشیانی (Luchiani) با تعلیقات و ترجمه‌ی فرانسوی او در سال ۱۸۹۶م در الجزائر و پس از آن نیز بارها در مصر و فاس و جاهای دیگر به چاپ رسیده است.^۵

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: [سید نافع] □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی ۱۱هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۳ (۲ب - ۴ب) □ تعداد سطر: ۲۰ □ نوع کاغذ: شرقی نخودی □ اندازه متن: ۱۱/۵×۱۸/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵×۲۰/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و آثار اندک رطوبت بر فراز برگ‌های آن هویدا است.

✱

شماره نسخه: «۵۰۰/۳»

[۲۶۱] ایمان و اسلام رساله‌سی =

رسالة الإيمان

از: اسماعیل کمال قره‌مانی صوفی خلوتی
متخلص به «امی» و مشهور به «کمال

رساله‌ی دیگر به نام‌های العقیده الوسطی^۱ و نیز العقیده الکبری^۲ است و نسخه‌ی مورد بحث العقیده الصغری است که با نام خاص^۳ امّ البراهین نیز اشتهار دارد و بر آن شروح چندی نیز از سوی خود مؤلف و برخی دانشمندان نوشته شده است که حاجی خلیفه^۴ به برخی اشاره نموده است و در ضمن مجموعه‌ی شماره‌ی «۲۱۰۲» کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی مرعشی (ره) در قم (فهرست: ج ۶، صص ۱۱۴-۱۱۷) نیز مجموعه‌ای از شروح متعدد امّ البراهین گزارش گردیده است. بنا بر آگاهی راقم، از امّ البراهین در این کتابخانه یک نسخه به شماره‌ی «۵۵۶ط»^۵ گزارش گردیده است. در ضمن نسخه‌های متعددی را نیز قره بلوط در معجم التاریخ (ج ۵، ص ۳۳۱۳) معرفی نموده است. این اثر در سال ۱۲۷۲هـ در قاهره با تصحیح محمود الجزائری به صورت چاپ سنگی در حاشیه‌ی الباجوری و نیز در سال ۱۸۴۸م به اهتمام و. ولف (Ph. Wolff) همراه ترجمه‌ی آلمانی آن در

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۵، ص ۳۳۱۶.

2. همان: ج ۵، صص ۳۳۱۵-۳۳۱۶.

3. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۱، ص ۱۷۰.

4. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۸۲.

5. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیة: ج ۱، ص ۱۰۵۸؛ صالحی، محمدعسی؛ المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع: ج ۳، ص ۲۱۸.

قره‌مانی» (درگذشته به سال ۸۸۰هـ)^۱ (یا) علمی محمد افندی مغنيساوی رومی مشهور به «قاضی زاده» (درگذشته به سال ۱۰۵۸هـ) موضوع: عقاید اهل سنت
زبان: ترکی عثمانی
آغاز: «بسملة، ایمان اسلام دین ملّة ندر درلر سه دیل ایله اقرار قلبه تصدیق ایدرین که حضرت انبیایه الله تعالی طرفندن هر ...»
انجام: «... اون درهم گوموش مهر اوزرینه کندومنه نکاح و تزویج ایدوم و بنده کندوم ایچون قبول ایلدم دیله غایت مهمدر؛ تمّت».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای کوتاه در بیان معنی و مفهوم «اسلام و ایمان» است که به زبان ترکی با لهجه‌ی عثمانی نگارش یافته است. در فهرست دیجیتالی^۲ کتابخانه‌ی دانشکده‌ی زبان و تاریخ در دانشگاه آنکارا نسخه‌ای از همین اثر به شماره‌ی « Muzaffer 1138/V (I) Ozak » و نیز در فهرست دیجیتالی^۳ کتابخانه‌ی دانشکده‌ی الهیات دانشگاه آنکارا نسخه‌ی دیگری به شماره‌ی

«۴۴۱۰۳» با مؤلفی ناشناخته موجود است و ذیل نسخه‌ی نخست، نوشته شده که در حق مؤلف هیچ‌گونه آگاهی در دست نیست. لیکن باید دانست که این اثر بدون تردید همان/ایمان و اسلام رساله‌سی (یا) رساله‌ای ایمان تألیف اسماعیل کمال امّی قره‌مانی (یا) علمی محمد افندی مغنيساوی می‌باشد. از این اثر موجز، افزون بر نسخه‌ی دانشگاه آنکارا، نسخه‌هایی نیز در برخی کتابخانه‌های ترکیه، از جمله کتابخانه‌ی موزه‌ی توقیاتی سرای - استانبول^۴ و کتابخانه‌ی ملی آنکارا موجود است.^۵

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: [سید نافع] □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی ۱۱هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۲ (۴ب - ۵ب) □ تعداد سطر: ۲۰ □ نوع کاغذ: شرقی نخودی □ اندازه متن: ۱۸/۵×۱۱/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و آثار اندک رطوبت بر فراز برگ‌های آن هویدا است.

1. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفلری: ج ۱، ص ۱۵۲؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه‌العارفین: ج ۱، ص ۲۱۶.

2. Ankara Üniversitesi Yazma Eserler Kataloğu.

3. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yazma Eserler Kataloğu.

4. Karatay, F. E.: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu; c. II, s. 319 ve 327.

5. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۱، ص ۶۹۷ و ج ۵، صص ۳۳۲-۳۳۳.

شماره نسخه: «۵۰۰/۴»

[۲۶۲] عقائد رساله‌سی = علم

حال = رساله قاضی زاده

از: محمد بن مصطفی بن محمد بالكسیری
رومی مشهور به «قاضی زاده» (درگذشته به
سال ۱۰۴۴ یا ۱۰۴۵هـ)^۱

موضوع: عقاید

زبان: ترکی عثمانی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمين و
الصلوة والسلام على سيدنا محمد و آله و
صحابه أجمعين بوندان صكره معلوم اولاكه هر
عاقل بالغ اولان كشييه گرک ار اولسون گرک
عورت اولسون، اوزدلرينه فرض عين در
تكري تعالى حقنده واجل اولان صفتلری
...».

انجام: «...مداومت ايليه تا كه هم دنيا ده
و هم آخرت ده سعادتله ايرشوب فاندلر گوره
حق سبحانه و تعالى جمله موزه ميسر ايليه؛
آمين».

کتاب‌شناسی: رساله‌ی کوتاهی در بیان
عقاید اهل سنت (حنفی) است که در آن به

1. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفلری: ج ۳،
ص ۲۰۶؛ کحاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۱،
ص ۲۶۰؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲،
ص ۲۷۷.

برخی مباحث اعتقادی و فقهی و اخلاقی
پرداخته شده است. باید دانست در فهرست
دیجیتالی کتابخانه‌ی دانشکده‌ی زبان و تاریخ
در دانشگاه آنکارا دو نسخه از همین اثر،
یکی به شماره‌ی « (II) Muzaffer Ozak
379/XXVI» با عنوان رساله فی بیان صفات
الله با مؤلفی ناشناخته و دیگری نیز با عنوان
رساله قاضی زاده به شماره‌ی « (I) Ismail Saib
785/II» معرفی گردیده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: [سید نافع] □ تاریخ کتابت: اواخر
سده‌ی ۱۱هـ □ محل کتابت: نامعلوم □
عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۲
(۵ب - ۷ب) □ تعداد سطر: ۲۰ □ نوع
کاغذ: شرقی نخودی □ اندازه متن:
۱۱/۵×۱۸/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است و آثار اندک رطوبت بر فراز
برگ‌های آن هویدا است.

✱

شماره نسخه: «۵۰۰/۵»

[۲۶۳] الاربعون حديثاً فی فضيلة

العلم

از: ناشناخته

موضوع: حدیث

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحديث الأول عن أبي يونس مولى عابشة رضى الله عنها قال قال رسول الله صلعم إنما امرأة أعانت زوجها في طلب العلم...».

انجام: «... الحديث الأربعين ... ثم قال النبي صلى الله عليه و سلم طوبى للعلماء و المتعلم فقال رجل من القوم يا رسول الله فهذا للعالم فقال العالم و المتعلم في الأجر سواء».

کتاب‌شناسی: چهل حدیث نبوی صلی الله علیه و آله و سلم در فضیلت علم و عالم و تعلیم است. باید افزود با اینکه در سرچشمه‌ها و فهرست‌ها تفحص نسبتاً زیادی از سوی راقم سطور صورت گرفت، لیکن با این حال شوربختانه به نسخه‌ی دیگر یا آگاهی‌های بیش‌تری از این اثر دسترسی مقدور نگردید. باید دانست که از مولی علی قاری هروی (د. ۱۰۱۴هـ) اثری با عنوان *أربعون حديثاً في فضل العالم و المتعلم*^۱ و نیز از احمد بن معدان تحبیبی (د. ۵۵۰هـ) اثری با

عنوان *أربعون حديثاً في فضل العلم و العلماء و المتعلمين*^۲ در فهرست‌ها گزارش گردیده است، لیکن آغاز آن‌ها با نسخه‌ی مورد بحث متفاوت می‌باشند.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: [سید نافع] □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی ۱۱هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۴ (۸ الف - ۱۱ الف) □ تعداد سطر: ۲۰ □ نوع کاغذ: شرقی نخودی □ اندازه متن: ۱۱/۵×۱۸/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و تعلیقات مختصری به ترکی و عربی دارد. آثار اندک رطوبت بر فراز برگ‌های آن هویدا است. درانجام فایده‌ای در قلم اظفار (گرفتن ناخن) به عربی و ترکی و نیز حدیثی نبوی (ص) در این زمینه آمده است. همچنین در برگ‌های (۱۱ ب - ۱۴ الف) فوآندی به ترکی و عربی مشتمل بر روایتی به نقل از ابوالسعود افندی، وردی از قهستانی، حدیثی نبوی در بیان علام آخر الزمان، چند فرع فقهی، به نقل از هدایه، قاضی خان، طحاوی، غرر، مشکلات، مجمع

۱. ششن، رمضان؛ آلتان، مصطفی هاشم؛ ایزکی،

جواد؛ فهرس المخطوطات الاسلامیة فی قبرص؛

ص ۱۱۴.

۲. تیمور، احمد؛ فهرس الخزانة التیموریة؛ ج ۲،

ص ۱۷۸.

فيقول العبد الضعيف المذنب ابوالمنتهي عصمه
الله تعالى الكبير...».

انجام: «... يهدي من يشاء إلى آخره
كأنه قال فما علينا إلا البلاغ والله يهدي من
يشاء إلى صراط المستقيم اللهم يا هادي
المهتدين ... قد تم».

کتاب‌شناسی: شرح مزجی مختصری بر
کتاب *الفقه الأكبر* تألیف ابوحنیفه نعمان بن
ثابت کوفی بغدادی تمیمی مشهور به «امام
اعظم» (د. ۱۵۰هـ) در اعتقادات اهل سنت
است که شارح در سال ۹۸۹هـ^۲ از شرح آن
فراغت یافته است. از این اثر چند نسخه در
این کتابخانه‌ی عامره موجود است که از آن
جمله می‌توان به نسخه‌های جدید به شماری
«۱۸۷۳۳» و «۱۸۸۰۸»^۴ و نیز نسخه‌ی
دیگری که اخیراً (اسفند ۱۳۸۷) همراه ۶۹

3. در کشف‌الظنون، تاریخ مذکور ۹۳۹هـ (تسع
و ثلاثین و تسعمائة) ثبت شده، که صحیح نیست و
منشاء اشتباه نیز بایستی از مصححین کشف‌الظنون بود
باشد! چرا که به نظر می‌رسد در اصل به صورت
«تسع و ثمانین و تسعمائة» بوده و تصحیفی در «ثمانین»
و «ثلاثین» صورت گرفته است و این نظر را نیز
محمدطاهر بروسوی در عثمانلی مؤلفری (ج ۱،
ص ۲۲۸) تأیید می‌نماید؛ چرا که همو تاریخ این شرح
را سال ۹۸۹هـ ذکر کرده است و الله العالم.

4. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی؛
فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۰۰.

البحرین؛ فایده‌ای در قواعد القرآن، به نقل از
جامع الفتاوی و نیز جدولی در مباحث
فلسفی و غیر آن: «موجود - وجود، معدوم -
عدم، قدیم - باقی و ...» به عربی و ترکی
آمده است.

✱

شماره نسخه: «۵۰/۶»

[۲۶۴] شرح الفقه الأكبر = شرح

الأمالی

از: ابوالمنتهی احمد بن محمد مغنیساوی
رومی (درگذشته به سال ۱۰۰۰هـ)^۲

موضوع: عقاید اهل سنت (حنفی)

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذي هدانا إلى
طريق السنة و الجماعة بفضل العظیم و
الصلوة و السلام علی رسوله و حبیبه محمد
الذي كان علی خلق العظیم و علی آله و
أصحابه الذاعین إلى صراط مستقیم؛ اما بعد

1. حاجی خلیفه؛ کشف‌الظنون: ج ۲، ص ۱۲۸۷.
2. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱،
ص ۲۲۸؛ کحاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۲،
ص ۱۵۹؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱،
ص ۱۶۲؛ در مصدر اخیری تاریخ وفات مؤلف در
حدود سال ۱۰۹۰هـ ثبت گردیده، که بدون تردید
اشتباه است!

دستنویس دیگر از سوی راقم سطور به این کتابخانه اهداء گردید، اشاره نمود، و در ضمن ده‌ها نسخه را نیز استاد علیرضا قره بلوط در معجم التاریخ (ج ۱، صص ۴۶۹-۴۷۰) گزارش نموده که در کتابخانه‌های مختلف جهان نگهداری می‌گردد. باید دانست که این اثر در سال ۱۸۹۶م در قازان، در سال‌های ۱۲۸۶ و ۱۳۰۶هـ و نیز ۱۹۱۰م در دهلی و در سال‌های ۱۳۲۱، ۱۳۶۵، ۱۳۶۷ و ۱۴۰۰هـ در حیدرآباد دکن به چاپ رسیده است.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: [سید نافع] و بکر بن عیسی □ تاریخ کتابت: سال ۱۰۸۵هـ (بخش دوم) □ محل کتابت: قیصری □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و قرمز □ تعداد برگ: ۲۴ (۱۴ب - ۳۷الف) □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: شرقی نخودی □ اندازه متن: ۱۱/۵×۱۸/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده و تعلیقات و حاشیه‌نویسی به عربی و ترکی دارد. آثار رطوبت بر لبه و فراز برگ‌ها

مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۵۰۰/۷»

[۲۶۵] شروط الصلاة = الصلاة

(رسالة فی ...)

از: ناشناخته

موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على سيدنا محمد وآله وصحبه أجمعين؛ باب شروط الصلوة و هي ثمانية الأول الوضوء بالماء المطلق و هو الماء الذى بقى على أصل خلقته ...».

انجام: «... باب الغسل الواجب و هو غسل الميت حتى لا يجوز الصلوة قبل الغسل أو التيمم عند عد الماء؛ باب الغسل المستحب و هو غسل الكافر إن أسلم؛ تمت الكتاب بعون الملك الوهاب».

کتاب‌شناسی: متن فقهی مختصری بر مبنای اهل سنت (حنفیان) در بیان آداب و شروط نماز و وضوء است که در چند باب با عناوین: شروط الصلاة، ارکان الصلاة، سنن الصلاة، فيما يستحب في الصلاة، فيما يكره في الصلاة، فيما يفسد الصلاة، فرائض الوضوء، سنن الوضوء، فيما يستحب في الوضوء، آداب

1. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی: ص ۵۵۶؛ صالحیه، محمدعیسی؛ المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع: ج ۵، ص ۱۲۱؛ احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیة فی شبه القارة: صص ۴۷۷-۴۷۸.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: [بکر بن عیسی] □ تاریخ کتابت: سال
۱۰۸۹ هـ □ محل کتابت: [قیصری] □
عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و قرمز □ تعداد
برگ: ۶ (۳۷ ب - ۴۲ الف) □ تعداد سطر:
۱۹ □ نوع کاغذ: شرقی نخودی □ اندازه
متن: ۱۱/۵×۱۸/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده و تعلیقات و حاشیه‌نویسی اندکی به
عربی و ترکی دارد. لبه و فراز برگ‌ها
رطوبت دیده است.

*

شماره نسخه: «۵۰۰/۸»

[۲۶۶] أربعة و خمسون فريضة =

الفرائض

از: ابوسعید (ابوالحسن) حسن بن یسار
بصری مدنی صوفی مشهور به «حسن
البصری» (درگذشته به سال ۱۱۰ هـ در
بصره)^۴

موضوع: عقاید و تصوّف

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، روى الحسن البصرى

الوضوء، نوافل الوضوء، كراهية الوضوء، منهي
الوضوء، نواقض الوضوء، فرائض الغسل، سنن
الغسل، المعاني الموجبة للغسل، الغسل المسنون،
الغسل الواجب، الغسل المستحب، نكاش
یافته است. در فهرست دیجیتال^۱ کتابخانه‌ی
دانشکده‌ی زبان و تاریخ دانشگاه آنکارا،
نسخه‌ای از همین اثر به شماره‌ی »

Müteferrik (I) 408/VI» با عنوان رساله فی
// الصلاة با مؤلفی ناشناخته معرفی شده است،
لیکن هیچ‌گونه آگاهی بیش‌تری از اثر یا
مؤلف آن گزارش نگردیده است. باید دانست
که در فهرست‌ها، با عنوان شروط // الصلوة
نسخه‌هایی در کتابخانه‌ی دانشگاه آنکارا به
شماره‌ی «Müteferrik (I) 497/I» (منسوب به
ابن‌کمال پاشا)، کتابخانه‌ی آیت‌الله العظمی
مرعشی (ره) در قم به شماره‌ی «۵۳۸۰/۳»^۲
و کتابخانه‌ی سلطان محمود ثانی در قبرص
«M.1258.3»^۳ و جز اینها معرفی شده است و
آغاز و انجام جلگی آن‌ها با نسخه‌ی مورد
بحث متفاوت است.

1. Ankara Üniversitesi Yazma Eserler
Katalogu.

2. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله

مرعشی: ج ۱۴، ص ۱۶۹.

3. ششن، رمضان؛ آلتان، مصطفی هاشم؛ ایزکی،

جواد؛ فهرس المخطوطات الاسلامیة فی قبرص:

صص ۱۹۵-۱۹۶.

4. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱،

صص ۲۶۵.

رحمه الله تعالى عن النبي عليه السلام إنه قال يلزم العبد المؤمن من كل يوم أربعة و خمسون فريضة فمن لم يعرفها و لم يحفظها و لم يعمل بها فهو عاص و جاهل مذموم لا عدز في يوم القيمة أوّلها معرفة الله تعالى ...».

انجام: «... الرابع و الخمسون الاستقامة على مذهب أهل السنّة و الجماعة لقوله تعالى و إنّ هذا صراطي مستقيماً ... انتهى الكلام في هذا المقام و الحمد لله على التمام و على الرسول أفضل الصلوة و السلام؛ تمّت».

کتاب‌شناسی: رساله‌ی کوتاهی در تبیین کلام حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله مبنی بر اینکه بر مؤمن شایسته است، هر روز به ۵۴ فريضة ملتزم باشد. از این اثر نسخه‌های متعددی از سوی علیرضا قره بلوط در معجم التاريخ (ج ۲، ص ۸۹۶) معرفی شده است که در کتابخانه‌های مختلف ترکیه نگهداری می‌گردند. همچنین این اثر از سوی مترجمی ناشناخته، به ترکی عثمانی برگردانده است و نسخه‌های آن نیز در برخی کتابخانه‌های ترکیه موجود است؛ گفتنی است که آن ترجمه در سال‌های ۱۲۵۹، ۱۲۶۰ و ۱۲۷۶هـ در استانبول به چاپ رسیده است.^۱

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۲، ص ۸۹۵.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: [بکر بن عیسی] □ تاریخ کتابت: سال ۱۰۹۰هـ □ محل کتابت: [قیصری] □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و قرمز □ تعداد برگ: ۶ (۳۷ب - ۴۲الف) □ تعداد سطر: ۱۹ □ نوع کاغذ: شرقی نخودی □ اندازه متن: ۱۱/۵×۱۸/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. لبه و فراز برگ‌ها رطوبت دیده است.

✱

شماره نسخه: «۵۰۰/۹»

[۲۶۷] دعاء ایمان

از: ناشناخته

موضوع: دعا و اوراد

زبان: عربی و ترکی عثمانی

آغاز: «هذا دعاء ایمان تفصیلاً آمناً بالله یعنی آندم که حق تعالی وارد و برادر ذاتنده و صفاتنده شریکی و نظری یوقدور ...».

انجام: «... اللهم اعطنا خیر الدارين و احفظ من شر کلّ دابة یا أرحم الراحمین ... و لاحول و لا قوّة إلا بالله العلی العظیم برحمتک یا أرحم الراحمین و الحمد لله ربّ العالمین».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای مشتمل بر چند اوراد و اذکار و دعا و تسبیح که به زبان

عربی و ترکی نگارش یافته است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: [بکر بن عیسی] □ تاریخ کتابت: سال
۱۰۹۰ هـ □ محل کتابت: [قیصری] □
عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی و قرمز □ تعداد
برگ: ۲ (۴۵ الف - ۴۶ ب) □ تعداد سطر:
۳۰ □ نوع کاغذ: شرقی نخودی □ اندازه
متن: ۱۱/۵×۱۸/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است؛ لبه و فراز برگ‌ها رطوبت
دیده است. در انجام یادداشتی در بیان تاریخ
و زمان خلافت خلفای راشدین آمده است و
نیز اسامی شهاب‌الدین مصطفی و دوه‌لو
حاجی بابا زاده دیده می‌شود که باید مالکان
نسخه بوده باشند.

✱

شماره نسخه: «۵۰۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۸۵»

[۲۶۸] گلستان سعدی

از: مصلح‌الدین عبدالله سعدی شیرازی
(در گذشته به سال ۶۹۱ یا ۶۹۲ هـ در شیراز)

موضوع: ادب منظوم

زبان: فارسی

آغاز: افتاده «... کز عهده شکرش بدر
آید اعملوا آل داود شکراً و قلیل من عبادی

الشکور؛ قطعه:

بنده همان به که زتقصیر خویش
عذر بدرگاه خدا آورد».
انجام: «... باب ششم در ضعف و پیری
... راحت عاجل بتشویش مخلص اجل منقص
مگردان خلاف رای خرد خردمندان است
خدا داده است کام نیکبختی چرا سختی برند
از بیم سختی برو شادی کنی ای یار دل افروز
...» ناتمام.

کتاب‌شناسی: حکایات گلستان از آغاز
تا بخشی از باب ششم است. در این کتابخانه
نسخه‌های متعددی از گلستان موجود است
که در مجلدات مختلف فهرست‌های این
کتابخانه معرفی شده است و از جمله
نسخه‌های فهرست نشده (تا زمان تنظیم این
نوشتار)، و جدید گلستان سعدی، می‌توان به
نسخه‌های شماره‌ی «۹۴۲۵/۲۸»،
«۹۴۳۷/۱»، «۱۴۸۴۰»، «۸۱۶۶/۳»،
«۸۸۴۱/۱۹»، «۹۰۹۸»، «۱۵۰۷۳»،
«۱۶۲۳۴»، «۱۶۷۰۰»، «۱۶۲۹۲» و
«۱۷۶۹۹»^۲ اشاره نمود. صدها نسخه‌ی
دستنویس نیز در مصادر و فهارس از این اثر

1. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر
کتابخانه مجلس: ص ۶۸۶.
2. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی:
فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۴۴.

ادبی معرفی شده است که به جهت وفور نسخ آن و نیز گزارش‌های متکثر کتاب‌شناسی^۱ و جز آن، نیازی به تفصیل در این نوشتار نیست.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
نازیبا (جلی و خفی) و شکسته نستعلیق □
نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی و قرمز □ تعداد برگ: ۴۳ □ تعداد سطر: مختلف □ نوع کاغذ: شرقی نخودی □ اندازه متن: ۱۸×۷/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۱×۱۱/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: میشن قهوه‌ای روشن □ قطع: رقعی (پالتویی).

ویژگی‌ها: در حاشیه تصحیح گردیده است. نیمه‌ی نخست کتاب به صورت درشت (۶ سطری) خوشنویسی (مشق) شده است و نیمه‌ی دوم نیز به تدریج خط آن ریزتر شده است! برگ‌ها آسیب دیده و اسیدی شده‌اند که در بیش‌ترین صفحات، با کاغذ فرنگی سفید به صورت غیر فنی ترمیم، وصلی و متن و حاشیه شده است. آثار رطوبت و لک و چربی روی برخی برگ‌ها مشاهده

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۲، صص ۱۱۹۵-۱۱۹۶.

می‌گردد. در انجام دو برگ (۴۳ ب - ۴۴ الف) چند صورت حساب دفتری آمده است که از نظر واحدهای وزنی و پولی رایج در دوره‌ی قاجاریه، قابل تحقیق و بررسی است.

✱

شماره نسخه: «۵۰۲»
شماره ثبت: «۸۸۶۰۲۱»

[۲۶۹] تحفة الغریب بشرح مغنی
اللیب = تحفة الغریب فی الکلام
علی مغنی اللیب = شرح مغنی
اللیب لابن هشام

از: بدرالدین محمد بن ابی‌بکر بن عمر
اسکندری مخزومی قرشی مالکی مشهور به
«ابن‌دمامینی» (درگذشته به سال ۸۲۷ یا
۸۲۸ یا ۸۳۷ یا ۸۳۸ هـ در هند)^۲

2. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۶، ص ۲۸۲؛
کحّال، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۹، ص ۱۱۵؛ بغدادی،
اسماعیل‌پاشا؛ هدیه‌العارفین: ج ۲، ص ۱۸۵؛ باید دانست
که اصحّ در تاریخ وفات وی همان «۸۳۸ هـ» است؛
چنان‌که محمد عابد فاسی در فهرس مخطوطات خزانه
التقوین (ج ۲، ص ۲۵) درباره‌ی آن نوشته است:
«الدامینی المتوفی سن ۸۲۸ هـ کذا فی الکشف و فی
حسن المحاضرة للسیوطی أنّ وفاته کانت سنة ۸۲۷ هـ
و کل ذلک غلط و الصواب أنّ تاریخ وفاته کان سنة
۸۳۸ هـ و قد عرّف بالمرّج جماعه منهم السیوطی فی
البغیة (ص ۲۷) ... ولد بالاسکندریّة سنة ۷۶۳ هـ و

موضوع: ادبیات عرب - نحو

زبان: عربی

آغاز: «[الباب الأول حرف الباء] ... ينفطر به أو هو على إرادة النسب أي ذات انفطر كما تقول ... و قوله أدب ...».

انجام: «... و لیکن انفصالی من الکلام فی الشرح علی هذا الوجه الحسن و لیکن القلم عن شوطه ... و الصلوه علی خاتم النبیین ... محمد بدر التمام و مسک الختام و آله و صحبه مصابیح الظلام و التحیات و الطبیات واصله إلیه و إلیهم السلام».

کتاب‌شناسی: شرحی مشهور و نسبتاً مفصل بر کتاب نحوی مغنی اللیب عن کتب الأعاریب تألیف جمال‌الدین ابو محمد عبدالله بن یوسف بن احمد انصاری مصری نحوی مشهور به «ابن هشام» (د. ۷۶۱ یا ۷۶۲ هـ) با عنوان «قال - أقول» است که به نام ناصرالدین ابوالفتح احمدشاه بن محمدشاه بن

توفی بالهند فی شعبان سنة ۸۳۷ هـ و قبل سنة ۸۳۸ هـ.

1. آغاز اصل کتاب بر پایه‌ی نسخه‌ی کتابخانه‌ی مرکزی آستان قدس (فهرست: ج ۱۲، ص ۳۷) به صورت: «الحمد لله الذی منح من لسان العرب الأیادی الحسنة و جعله کنز الفصاحة فهو مغنی اللیب ...» است.

مظفرشاه از پادشاهان هند در سال ۸۱۸ هـ^۲ تألیف گردیده است و با توجه به عبارات حاجی خلیفه این شرح بایستی همان شرح اطول (مفصل) ابن دمامینی، بوده باشد. محمد عابد الفاسی درباره‌ی این اثر می‌نویسد: «هو شرح مفید جداً اشتمل علی کثیر من الفوائد الأدبیة و التاریخیة مما یدلّ علی اطلاعه الواسع و براعته الأدبیة ...»^۲. باید افزود که ابن دمامینی بر کتاب مغنی اللیب، سه شرح دارد، یکی شرح مختصر با عنوان «قوله - قوله» است که در مصر تألیف نموده است و آغاز آن چنین است: «الحمد لله الذی لا

2. مرحوم ابن یوسف حدائقی در فهرست کتابخانه‌ی سپهسالار (ج ۲، ص ۳۷۸) درباره‌ی این تاریخ می‌نویسد: «از مندرجات بغیه [الوعاة للسيوطی] بدست می‌آید که پس از سال ۸۲۰ هـ دمامینی به هند رفته و از مقدمه خود شارح بدست می‌آید که چون عازم برگشتن بوطن خویش بوده، پادشاه از او خواسته که چندی دیگر توقف نماید و بتدریس مشغول باشد و در آن هنگام بتألیف این شرح پرداخته و تصور می‌کنم که مراد کشف الظنون سال ۸۲۸ هـ بوده و "بیست" آن "ده" نقل شده و در آخر نسخ این کتابخانه سال فراغت از تألیف نیست».

3. فاسی، محمدالعابد؛ فهرس خزانة القرویین: ج ۲، ص ۲۶.
4. البان سرکیس در معجم المطبوعات العربیة و المعربة (ج ۱، ص ۸۸۰) این آغاز را برای تحفة الغریب نوشته است که صحیح نیست!

افتقار إلى مغنٍ سواه...»؛ دومین شرح وی تحفة الغریب نام دارد که در سال ۸۱۸هـ در بلاد هند با عناوین «قال - أقول» نوشته است (نسخه‌ی مورد بحث)، و سومین شروح نیز شرحی مزجی است که به إیضاح المتن مسمّا گردیده است و به ظاهر آن نیز در هند (و بقولی در ین) نوشته شده است که تا حرف الفاء باب اوّل مغنی را داراست و گویا به جهت درگذشت شارح، ناقم مانده است و به قول حاجی خلیفه: «لم یکمل و لو کمل لکان أحسن الشروح کلّها». از تحفة الغریب دو نسخه‌ی جدید در این کتابخانه‌ی عامره به شماره‌های «۸۵۸۱»^۱ و «۱۸۵۴۰»^۲ نگهداری می‌گردد. از این شرح نسخه‌های متعددی را نیز قره بلوط در معجم التاریخ (ج ۴، صص ۲۴۹۴-۲۴۹۵) معرفی نموده است. این اثر نخستین بار در سال ۱۳۰۵هـ در قاهره به چاپ رسیده است.^۳ جالب است بدانیم که بر اساس نوشته‌ی برخی مصادر همچون بغیة الوعاة، بدرالدین محمد دماینی، از راه کسب

روزگار می‌گذرانید و شرکت بافندگی بزرگی در قاهره تأسیس نمود، ولی آتش گرفت و زیان بسیاری بدو رسید؛ وی از آنجا به صعید (پُرت سعید فعلی) گریخت. طلبکاران در پی وی رفتند و بخواری او را بقاهره برگردانیدند، شیخ تقی‌الدین ابن حُجّه به وی مساعدت کرده و با ناصرالدین بارزی سرّاً مکاتبه نمود و در نتیجه کار او اصلاح شد!

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق، شکسته نستعلیق و نسخ (چند قلم) □ نام کاتب (چند نفر): نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى (برخی نانوشته) □ تعداد برگ: ۲۷۴ □ تعداد سطر: مختلف میانگین «۲۳» □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی □ اندازه متن: ۹/۵×۱۶ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۶×۲۲ سانتیمتر □ نوع جلد: بدون جلد □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح و مقابله گردیده است؛ نشان بلاغ «بلغ» در هامش برخی برگ‌ها آمده است. آثار اندکی از رطوبت در برخی برگ‌ها دیده می‌شود. در آغاز نسخه (اب ۲ - الف) پیش‌نویس یک نامه ناقم به «عمدة الحاج ... صاحب محترم ... حاجی علی» آمده است.

1. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۴۰.
2. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی: فهرست مختصر کتابخانه مجلس: صص ۲۴-۲۵.
3. سرکیس، البان؛ معجم المطبوعات العربیة: ج ۱، ص ۸۸۰.

شماره نسخه: «۵۰۳/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۸۷»

[۲۷۰] مقتل أبی عبدالله الحسین
 علیه السلام = مقتل أبی مخنف =
 مصرع الحسین و ما جرى له و
 لأهل بيته من قتلهم و سفك
 دمائهم و سبى حريمهم = مقتل
 الحسین علیه السلام

از: ابو مخنف لوط بن يحيى ازدي عامدى
 (= غامدى) كوفي خزاى (درگذشته به سال
 ۱۵۷هـ)^۲

موضوع: مصائب اهل بيت عليهم السلام
 زبان: عربى

آغاز: «بسملة، رواه يحيى ابن لوط
 الأزدى عن يحيى بن سعد، قال حدثنا
 ابوالمنذر و قال حدثنا عبدالله ابن محمد
 الشامى قال دخلت أنا و سليمان بن صرد
 الخزاى على الإمام الحسن ابن على عليهما
 السلام ...»

انجام: «... و أمّا رأس الحسين عليه
 السلام فاسترقّه خادم من خدام يزيد و أعاده

إلى جثته و دفنه معها فى كربلاء و صلى الله
 عليه و على جدّه و أبيه و أمّه و أخيه و على
 الأئمة المعصومين من بينه و لعن الله يزيد و
 أتباعه و أشياعه و لعن الله من أسرج و ألجم
 و تهيأ لقتال أبى عبدالله الحسين عليه السلام و
 الحمد لله ربّ العالمين و السلام على الذين
 اتبعوا الهدى و جعلنا الله فى المصابين على
 الحسين عليه السلام و من المرزيين».

کتاب‌شناسی: از کهن‌ترین آثار در
 مصائب حضرت اباعبدالله الحسين عليه
 السلام و اهل بيت شريفش است. اين اثر بر
 اساس نظر مشهور از ابو مخنف دانسته شده
 است؛ ليکن بر اساس تتبع برخى پژوهشگران
 به نظر مى‌رسد اين نسبت تا حدودى صحيح
 نباشد؛ چنان‌که مرحوم آقا بزرگ تهرانى
 مى‌نويسد: «و نسبت به إليه مشهورة لكن الظاهر
 أنّ فيه بعض الموضوعات» و نيز مرحوم
 مدرّس تبريزى به نقل از يکى معاصرین،
 آورده است: «بعضی از اهل عصر گفته است
 که افسوس کتاب مقتل الحسين (ع) ابو مخنف
 بتمادى ايام مفقود و بدست ما نرسیده و امّا
 اين مقتلى که در دست مى‌باشد و در آخر
 عاشر (دهم) بحار [الأنوار] چاپ شده و
 بابو مخنف بيچاره نسبت مى‌دهند از وی نبوده
 و معلوم نيست که از کيست. ابوجعفر طبرى
 در کتاب تاريخ خود [= تاريخ الرسل و

1. تهرانى، آقا بزرگ؛ الذريعة: ج ۲۲، ص ۲۷.

2. مدرّس تبريزى، محمدعلى؛ ریحانة الأدب:

ج ۷، ص ۲۵۸.

الملوک] بسیاری از مقتل ابو مخنف را نقل کرده که بعد از مقایسه با این مقتل معروف منتسب بابو مخنف معلوم می‌گردد که ابدأ ربطی به همدیگر ندارند و در نتیجه گوید پس این مقتل معروف بنام ابی مخنف اعتبار نداشته و به متفردات او اعتمادی نیست؛ انتهى ملخصاً» و همو در ادامه افزوده است: «قضاوت در امثال این قضیه در صورتی که ضرورتی دینی ایجاب کند محتاج به تتبع زائد می‌باشد». از مقتل ابو مخنف چند نسخه در برخی مجلدات فهرست‌های این کتابخانه‌ی عامره گزارش شده است و از جمله می‌توان به نسخه‌ی جدید آن به شماره‌ی «۹۲۸۹/۱۰»^۱ اشاره نمود. از این اثر در فهرست‌های کتابخانه‌های داخل و خارج از کشور نیز نسخه‌هایی معرفی شده است.^۲ این اثر چاپ‌های متعددی دارد که از آن جمله‌اند: چاپ بمبئی به سال ۱۳۲۶هـ، تهران به سال‌های ۱۲۷۵ و ۱۲۷۸هـ، نجف سال‌های ۱۳۴۳، ۱۳۴۷، ۱۳۵۳، ۱۳۶۶، ۱۳۶۹ و ۱۳۷۳هـ — به

صورت‌های سنگی و حروفی و سپس در اخیراً کویت به سال ۱۹۸۷م منتشر شده است.^۳

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی و قرمز □ تعداد برگ: ۷۲ □ تعداد سطر: ۱۶ □ نوع کاغذ: فرنگی ضخیم آبی □ اندازه متن: ۱۶×۹ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۵/۲۱×۱۷ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج یک لایه مشکی فرسوده □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. حاشیه‌نویسی اندکی در هامش و میان سطور به عربی، فارسی و ترکی دارد. در برگ (۶۱ الف) یک دو بیت به ترکی در مصائب کربلای معلی از محمد فضولی بغدادی آمده است:

یاشل رمح اوزره قانلو سرلر

سراسر لاله نعمانه بنذر

سر حضرت رؤوس غیره نسبت

نجوم ایچره مه تابانه بنذر.

اسامی «میرزا حسن، آقا ابراهیم، آقا

1. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۷۸۹.

2. صدرایی خویی، علی: فهرستگان نسخه‌های

خطی حدیث شیعیه و علوم حدیث شیعیه: ج ۵،

صص ۵۴۰-۵۴۱؛ قره بلوط، علی‌الرضا: معجم تاریخ

التراث الاسلامی: ج ۳، ص ۲۴۱۳.

3. قره بلوط، علی‌الرضا: معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۳، ص ۲۴۱۳؛ مشار، خانابایا: فهرست

کتابهای چاپی عربی: ص ۸۹۰.

اسمعیل، آخوند ملاحسن، ... ملا فرج الله، ملا علی، ... حاجی ملا علی افضل آقا، آقا ابوالحسن، حاجی ابراهیم خان، سلیمان بیگ، اشرف بیگ» و ... که در آغاز نسخه آمده است: «دانسته نشد به چه مناسبتی نوشته است»! بهای نسخه در آغاز ۳۰۰ ریال سی تومان نوشته شده است. در برگ (۴۸ب) نام مریم سیف الدینی دیده می‌شود. آثار اندک رطوبت روی برخی برگ‌ها مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۵۰۳/۲»

[۲۷۱] مصائب اهل البيت (ع)

از: میرزا بابا تبریزی (سده ۱۳هـ)
موضوع: مصائب اهل بیت علیهم السلام
زبان: عربی
آغاز: «هذا الخبر مما نقل عن صورة خط العالم التحرير المتبحر الأقا میرزا بابا التبریزی رحمه الله تعالى، صورته: روی آن حاملی رأس الحسین علیه السلام لما دخلوا من نصیبین و ساروا علی عین الورد و عبروا به عن الفرات و ...».

انجام: «... کتب شمر إلى صاحب حلب و أطلق الحمام فما كان عن قليل جاءهم الجيوش و تابعوا علی أصحاب شمر یمنياً و

شمالاً و هزموا حنظلة فلما ملکوا الحرم و الرؤس ارتحلوا ألا لعنة الله علی القوم الظالمین».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای کوتاه در مصائب اهل بیت علیهم السلام مربوط به قضایای اسرای کربلا و وقایع پس از آن است که در آن چگونگی معامله‌ی عدو با سر مبارک اباعبدالله الحسین علیه السلام پرداخته شده است. این رساله باید بخشی از یک کتاب در مصیبت کربلا بوده باشد که در هامش مقتل ابومخنف نوشته شده است. پیرامون این اثر و نسبت آن به میرزا بابا تبریزی باید بیشتر تحقیق شود.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و قرمز □ تعداد برگ: ۲ (۵۹ب - ۶۰ب) □ تعداد سطر: در هامش □ نوع کاغذ: فرنگی آبی ضخیم □ اندازه متن: در هامش.

ویژگی‌ها: این رساله در هامش رساله‌ی پیشین به خط دیگری کتابت گردیده است.

✱

شماره نسخه: «۵۰۴»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۸۸»

[۲۷۲] شرح بیست باب در معرفت

تقویم^۱ = بیست باب ملا مظفر

از: مولی مظفر بن محمد قاسم منجم
گنابادی / جنابزی (در گذشته پس از سال
۱۰۲۴هـ)^۲

موضوع: تقویم

زبان: فارسی

آغاز: «حمد و ثنای پی‌ریب و ریا
قدیر را سزااست که کلک صنعت او اوراق
افلاک را بر مقتضای اِثّا زینّا ... أمّا بعد بر
ارباب فهم و فطرت و اصحاب ذکاء فطنت
محبوب و مستور غاند که علام هیئت ...»
انجام: «... (۷۹ب) در معرفت اوقات
صلوات و معرفت قبله است ... بعد از
استیفای غروب تمام جرم آفتاب است و اوّل
نماز خفتن بعد از غروب شفق باشد و این هر
دو بمذهب طایفه سنیّه است امّا بمذهب فرق
ناجیه ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: شرح بیست باب در
معرفت تقویم تألیف نظام‌الدین عبدالعلی بن
محمد بیرجندی (د. ۹۳۴هـ)^۳ است که در

سال ۹۶۶ یزدگردی برابر با سال ۱۰۰۵هـ
بر اساس ماده تاریخ «استکمل الکتاب» از
سوی ستاره‌شناس دوره‌ی شاه عباس صفوی
(۹۹۶-۱۰۳۸هـ) در یک مقدمه در بیان
بعضی از الفاظ مصطلحه، سپس شرح ۲۰
باب، به انجام رسیده است. از این اثر در
فهرست‌های این کتابخانه‌ی عامره نسخه‌های
مکرّری گزارش شده است و از آن جمله
می‌توان به نسخه‌های جدید به شماره‌های
«۱/۱۵۷۰»، «۱۶۲۳۷» و «۱۶۷۳۰»^۵ نیز
اشاره نمود. استاد منزوی^۶ گزارش نسبتاً
جامعی از نسخه‌های این شرح در
کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور بدست
داده است. این اثر منضمّاً یا منفرداً در
سال‌های ۱۲۷۴، ۱۲۷۶، ۱۲۸۴، ۱۲۹۸ و
۱۳۲۶هـ در تهران و یک بار نیز در بمبئی
گویا در سال ۱۳۲۶هـ به صورت سنگی
چاپ شده است.^۷

اسماعیل‌پاشا؛ هدیه‌العارفین: ج ۱، ص ۵۸۶.

۴. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۴۷۵.

۵. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی:

فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۰۲.

۶. منزوی، احمد؛ فهرست‌واره کتابهای فارسی:

ج ۴، صص ۲۸۳۴-۲۸۳۵.

۷. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی

۱. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۱۳، ص ۱۳۱.

۲. مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب:

ج ۵، ص ۱۱۶.

۳. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۴، ص ۳۰؛

کحّاله، عمررضا؛ معجم‌المؤلفین: ج ۵، ص ۲۶۶؛ بغدادی،

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق و شکسته نستعلیق □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها و اشکال: قرمز و مشکی (نانوشته) □ تعداد برگ: ۸۰ □ تعداد سطر: ۱۴ □ نوع کاغذ: فرنگی □ نخودی نازک □ اندازه متن: ۸/۵×۱۵/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۶×۲۱ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی نازک سبز مغز پشته‌ای □ قطع: خشتی.

*

شماره نسخه: «۵۰۵»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۸۹»

[۲۷۳] حاشیه شرح مختصر منتهی السؤل = المبادئ الكلامية = الحاشية على شرح مختصر العضد

از: ابوالحسن فخرالدین علی بن محمد حسینی جرجانی شیرازی مشهور به «میر سید شریف» (درگذشته به سال ۸۱۶هـ در شیراز)^۱

فارسی: ج ۳، صص ۳۲۱۲-۳۲۱۳.

1. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۱، ص ۷۲۸؛ زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۵، ص ۷؛

موضوع: اصول فقه اهل سنت

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، قوله الحمد لله اردف التسمية بالتحميد في مفتتح الكلام اقتفاء لما ورد في الأخبار و اقتداءً بطريقة الأخيار و اداءً لبعض حقوق ما استفرقت منه ضروب الاحسان...».

انجام: «... و هو ان يكون خارجاً عن الاشكال و ذلك اما بأن لا يكون على تأليف الاشكال المذكورة لا بالفعل و لا بالقوة و اما بان يفقد شرط من شروط الانتاج كما تقدم بيانه، تمت».

کتاب‌شناسی: نسخه‌ای از این اثر پیش‌تر در همین مجموعه به شماره ۴۰۴/۷ معرفی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ تحریری □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سال ۱۱۶۱هـ □ محل کتابت: اسلامبول □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی و قرمز □ تعداد برگ: ۹۳ □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ: فرنگی □ نخودی نازک □ اندازه متن: ۷×۱۴ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵×۲۱/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی با روکش کاغذی کرم و عطف و مغزی تیماج قهوه‌ای روشن فرسوده

کحاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۷، ص ۲۱۶.

با لبه برگردان (طبله) □ قطع: رقعی □ رقم
کاتب: «تَمَّتْ الْمَبَادِی الْکَلَامِیَّةُ لِلسَّيِّدِ الشَّرِیفِ
عَلِی شَرْحِ مَخْتَصَرِ الْأَصُولِ فِي سَنَةِ ۱۱۶۱
اسلام بول».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است و حاشیه‌نویسی با نشان‌های
«قاسم، عبدالرحمن، منه، محمد بن جزری، م
ن، مق، جلیل، محلی، خلخال، چلبی رحمه
الله، ملا حسین رحمه الله، و ...» دارد. جوهر
متن اسیدی بوده که باعث اسیدی شدن کاغذ
متن شده است. بر پشت جلد پنج مهر بیضی
«عبده محمدحسین ... اوسط ...». آثار اندکی
از رطوبت بر فراز برگ‌ها مشاهده می‌گردد؛
در انجام یک بیت شعر فارسی و دو بیت
ترکی به لهجه‌ی عثمانی آمده است:

نه گلو کندویه زینت ویرسه دنیا زن‌گی
اصلا اننا ویرمز اولمیان ارزن‌گی
کندی عد اتمزیم بر دانسه‌ی ارزن‌گی
صاورر باد اجل بو عمریمی خرمان‌گی.

✱

شماره نسخه: «۵۰۶»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۹۰»

[۲۷۴] مرقعات زیارت عاشورا و

دعای علقمه

علی بن الحسین علیهما السلام (شهادت به
سال ۱۱۴هـ)

راوی: علقمه بن محمد حضرمی کوفی
(درگذشته پس از سال ۱۱۴هـ)^۱

موضوع: دعا

زبان: عربی

آغاز: «بسم الله الرحمن الرحيم السلام
علیک یا ابا عبدالله السلام علیک یا بن رسول
الله السلام علیک یا بن امیرالمؤمنین و ابن سید
الوصیین ...».

انجام: «... (۶ الف) الذين بذلوا مهجهم
دون الحسين عليه السلام؛ پس دو رکعت نماز
بخواهند بعد از سلام ایندعا را بخواند یا الله یا
الله یا الله یا محیب دعوة المضطربین یا کاشف
کرب المکروبین ... (۱۲ الف) أمثلت في
زیارتکما إنه قریب محیب».

کتاب‌شناسی: زیارت معروف عاشورا
مروی از امام باقر علیه السلام و با دعای بعد
آن است که به روایت علقمه در برخی کتب
مبسوط روایی و دعایی همچون مصباح
المتجهّد نقل گردیده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
ممتاز طلایی معرب □ نام کاتب: حسین

1. موسوی خویی، ابوالقاسم؛ معجم رجال
الحديث: ج ۱۱، ص ۱۹۵-۱۹۶.

مروی از: حضرت ابوجعفر محمدباقر بن

کاتب السلطان^۱ □ تاریخ کتابت: بین سال‌های ۱۳۱۴-۱۳۲۴ هـ □ محل کتابت: گویا تهران □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: نقره‌ای □ تعداد برگ: ۱۲ □ تعداد سطر: ۸ □ نوع کاغذ: مرقع □ اندازه متن: ۷/۵×۱۲ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۱۵×۲۱/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: تیماج مشکی ضربی مجدول با ترنج و سرترنج زمینه گل و بوته برجسته که در آن مرقعات با پارچه‌ای به صورت رولی به هم الصاق گردیده است □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: در آغاز: «مظفرالدین شاه قاجار ارواح العالمین فداء؛ زیارت عاشورا جهت سلامتی وجود مبارک اعلیٰ حضرت قدر قدرت اقدس مقدّس شاهنشاهی، خلد الله ملکه» و در انجامة: «چاکر آستان، حسین کاتب السلطان؛ حسب الامر حضرت مستطاب اشرف ارفع امجد اقدس اسعد مقدّس والا شاهنشاه زاده اعظم بندگان آقای عضد السلطان روحی فداء».

ویژگی‌ها: نسخه ایست بسیار نفیس و ارزشمند به خط نستعلیق زیبا و ممتاز حسین کاتب السلطان از خوشنویسان مشهور اواخر

دوره‌ی ناصری و مظفری است که مرحوم بیانی نیز در احوال و آثار خوشنویسان از وی و آثارش یاد نموده است. این قطعات زیبا به صورت مرقع ساخته شده و با الصاق آن‌ها به هم این مجموعه نفیس گردآوری و در یکجا صحافی شده است. دیباجه‌ای مختصر بر فراز برگ آغازین، عبارتی به خط ثلث، مبنی بر اینکه نسخه جهت سلامتی مظفرالدین شاه قاجار کتابت گردیده است؛ دیده می‌شود که با طلا دندان موشی شده است. مرقع آغازین دارای یک سرلوح مذهب با جداول طلا می‌باشد؛ مرقعات متن و حاشیه شده است که رنگ حاشیه بنفش، سرخ، نارنجی، آبی و سبز است که افشان طلا شده است. هر مرقع دارای کمند کشی طلایی و مجدول به طلا، مشکی، سرخ، سبز، بنفش، نارنجی و زعفرانی است که در میان سطور مختصری با طلا دندان موشی شده است.

✱

شماره نسخه: «۵۰۷»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۹۱»

[۲۷۵] یادداشت‌های اعتماد

السلطنه (۱۳۰۶-۱۳۰۹ هـ)

از: محمدحسن خان بن حاجی

علی‌خان مقدم مراغه‌ای مشهور به

1. باید دانست که وی از نستعلیق نویسان برجسته دوره‌ی ناصری و مظفری بوده است در سال ۱۳۳۷ هـ در مشهد درگذشته است (بنگرید به: بیانی، مهدی؛ آثار و احوال خوشنویسان: ج ۱، ص ۱۶۳).

«اعتمادالسلطنه» و «صنیعالدوله»
(در گذشته به سال ۱۳۱۳ هـ در تهران)^۱

موضوع: اسناد و خاطرات

زبان: فارسی

آغاز: «هو الله تعالى در تاریخ شب پنجشنبه ۱۸ شهر ربیع الثانی ۱۳۰۷ نوشته می شود؛ چند روز است فخر الملک و معیر الممالک و محمدابراهیمخان پسر مرحوم امیرالدوله کاشی را از نوکران».

انجام: «... از کتاب سرجان ملکم نقل می شود شهر شعبان ۱۳۰۹ حدود ایران از جانب جنوب بخلیج فارس و دریای هند ... در فارس و عراق و خراسان زمین علی الغلبه مسطح است اراضی ...» افتاده.

کتاب شناسی: مجموعه ای از یادداشت ها و خاطرات مهم و بسیار ارزنده بخط اعتماد السلطنه است که بین سال های ۱۳۰۶- ۱۳۰۹ هـ نوشته است. فهرست برخی مطالب این نوشتار چنین است: امین السلطان اتابک اعظم، خواجه اباصلت، عکاسی، معتمدالدوله، میرزا ملکم خان، علاء الملک، محمدشاه قاجار، تلگراف، مشق نظام، معاهده ارض روم، عهدنامه ایران و روس ۱۲۲۸ هـ

(گلستان)، عهدنامه ایران و انگلیس ۱۸۱۴ م، عهدنامه ایران و عثمانی ۱۲۳۸ هـ معاهده ایران روس ۱۲۴۳ هـ (ترکمانچای)، نامه قائم مقام به پاسکویچ سردار روس، عهدنامه ایران و فرانسه ۱۲۲۰ هـ عهدنامه ایران و اسپانیا ۱۸۴۲ م، نامه محمدشاه به عثمانی، محمدشاه و عثمانی، عهدنامه ایران و فرانسه ۱۲۷۱ هـ/۱۸۵۵ م، راجع بهرات و عهدنامه انگلیس ۱۲۶۷ هـ/۱۸۶۲ م، عهدنامه ایران و انگلیس ۱۲۷۳ هـ آخرین عهدنامه ایران و انگلیس ۱۳۰۶ هـ خانواده قاجار، راجع به عنوان رجال حکومتی، صاحب منصبان و ...، دائره دارالشوری کبرای دولتی، اطباء، تجارت و معادن و تلگراف و مدرسه دارالفنون، وزارت خارجه، سفارتخانه ها، سفیران، عدلیه، حکمرانان حکومتی به ترتیب شهرها، ظل السلطان، راجع به اروپا، اداره نظمیه و پلیس، راجع به فوجهای ایرانی، افواج طرح اطریشی، سفرنامه آشتیان، راجع به خوزستان، نسنامه قاجار، دارالخلافه طهران، ترقی صناعات، کیومرث میرزا، اولاد و اعقاب فتحعلی شاه قاجار، راجع به خراسان، فتح هرات، راجع به قصور و میادین، بیوتات و موزه، قنات تهران، انواع گلها، راجع به صنعت، روزنامه ها، موسیقی، آثار قدیمی و کتب، آشپزی، تازه های صنایع ایجاد شده در

1. مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ رجانه الأدب:

کشور، قوای بحریه، سردوشی نظامیان، سفرهای همایونی، مختصری از شرح احوال برخی علما (صاحب جواهر، میرزای شیرازی، میرزا محمدحسین شهرستانی) و تاریخ وفات برخی دیگر از علمای اعلام، شرح احوال برخی رجال حکومتی و شعرا و ادبا (نائب السلطنه، سپهر ثانی، محمد الملک، محمدحسین فروغی، امیراشعراء رضا قلیخان، عباسقلی میرزا بن محمدولی، عبدالعلی میرزا احتشام الدوله، امین السلطان، امین الدوله، اعتضاد السلطنه، محمود خان ملک الشعراء، وزیر دفتر و ...)، معاهده روس و عثمانی، وقایع مهمه از ممالک خارجه در سال ۱۳۰۳هـ، وزارت علوم و معلمین و ... دارالترجمه، عکاسی و چاپخانه، اداره تحریر، وزارت عدلیه، وزارت خارجه، سفرای ایران در خارجه، عمله خلوت، حکام اصفهان، خراسان، فارس، بوشهر، گیلان، لرستان، همدان، کاشان و ...، ممالک خارجه و رؤسا و پادشاهان آنها، افواج قاهره ابوابجمعی شجاع السلطنه و ...، یادداشت‌هایی از جلد دوم مرآت البلدان (چاپ ۱۲۹۶هـ) مربوط به سال‌های ۱۲۷۹-۱۲۹۵هـ و حدود ایران به نقل از کتاب سرجان ملک‌م که در سال ۱۳۰۹هـ نوشته شده است. نویسنده در چند جا از خود به عنوان مدیر روزنامه شرف یاد

نموده است (صص ۲۱۸، ۲۳۶ و ...)؛ باید افزود که روزنامه شرف با خط نستعلیق بسیار خوب و کاغذ اعلی از سال ۱۳۰۰ تا سال ۱۳۰۹هـ ۸۷ شماره منتشر شده است و در هر شماره از روزنامه تصویر یکی از رجال مملکتی با مختصر شرحی از او طبع گردیده است.^۱ این اثر دستنویس از نظر تاریخ اجتماعی و سیاسی ایران در اواخر دوره‌ی ناصری از اهمیت خاصی برخوردار است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: شکسته نستعلیق □ نام کاتب: بخط مؤلف □ تاریخ کتابت: ۱۳۰۶-۱۳۰۹هـ □ محل کتابت: گویا تهران □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۱۶۱ □ تعداد سطر: ۱۵ (بیش‌تر چلیپا) □ نوع کاغذ: فرنگی نازک سفید، نخودی و آبی با مارک تجارقی شیر و خورشید و ... □ اندازه متن: ۱۷/۵×۱۳/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۰/۵×۱۶ سانتیمتر □ نوع جلد: مقوایی فرسوده با روکش کاغذی ابروباد ابلق، با عطف و گوشه تیماج زرشکی تیره □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: نسخه‌ایست نفیس بخط محمدحسن خان اعتماد السلطنه که از اهمیت

1. این نشریه اخیراً تجدید چاپ شده است.

فوق العاده ای برخوردار است. در آغاز دو برگ الصاقی بخط جدید (مداد) آمده است که در آن فهرستی مختصر از مطالب اثر درج شده است. در پشت برگ جلد یک مجلس مینیاتوری از مکتب تیموری - هرات (کارت تبریک، چاپ فرانسه به مناسبت جشنهای دوهزار و پانصدساله پهلوی) حاوی نمایی از مجلس عیش و نوش است که در آن رقص چهار زن مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۵۰۸»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۹۲»

[۲۷۶] الخصال المحمودة و

المذمومة^۱

از: شیخ ابوجعفر محمد بن علی بن حسین قمی مشهور به «ابن بابویه» و «شیخ صدوق» (درگذشته به سال ۳۸۱ هـ در ری) موضوع: حدیث شیعه (امامیه)

زبان: عربی

آغاز: افتاده «... قال إنَّ نَجدة الحروری کتب إلى ابن عباس يسأله عن أربعة أشياء هل كان رسول الله ص يغزو بالنساء و هل كان يقسم لهنَّ شيئاً و عن موضع الخمس ...

العلامات في الشيب في أربعة ...». انجام: «... (۱۱۵ب) و قد أخرجت ما رويته في هذا المعنى في كتاب كمال الدين و تمام النعمة في إثبات الغيبة و كشف الحيرة؛ في السواك اثنتا عشر خصلة ... (۱۱۶ب) يقول سبحانه ربِّي العظيم و بحمده ثمَّ أظهر عزَّ و جلَّ اسمه على اللوح فكان ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: مجموعه‌ای از احادیثی است که درباره‌ی خصلت‌های نیک و ناشایست به ترتیب تعداد خصلت‌ها از یک باب تا ۴۰۰ باب گردآوری شده است. نسخه‌ی مورد بحث، بخشی از جزء اول و دوم کتاب خصال است. این اثر دارای چند ترجمه‌ی فارسی، یکی از سوی محمد ایزدی با عنوان نخبه الخصال است که نسخه‌ای از آن نیز در کتابخانه‌ی ملی ملک - تهران به شماره‌ی «۲۸۳۴» موجود است؛ دیگری با ترجمه‌ی محمدباقر کمره‌ای خمینی که در سال‌های ۱۳۲۷، ۱۳۲۹ و ۱۳۳۵ش در تهران منتشر شده است.^۲ از کتاب الخصال در مجلّات فهرست‌های این کتابخانه‌ی عامره

۲. منزوی، احمد؛ فهرستواره کتابهای فارسی:

ج ۶، ص ۵۴۸.

۳. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی:

ص ۳۳۱؛ مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی

فارسی: ج ۱، ص ۱۲۸۸.

۱. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۷، ص ۱۶۲.

نسخه‌های متعددی گزارش گردیده است. آقای صدرایی خویی نیز ده‌ها نسخه از خصال صدوق موجود در کتابخانه‌های ایران را معرفی نموده است.^۱ باید افزود که این اثر در سال‌های ۱۳۰۲، ۱۳۲۷ و ۱۳۷۴ هـ در تهران، در سال‌های ۱۳۷۴ و ۱۳۷۶ هـ در قم، در سال ۱۳۰۷ هـ در لکهنو به صورت سنگی یا سربی به چاپ رسیده است.^۲

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سال ۱۰۶۹ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی و قرمز □ تعداد برگ: ۱۱۶ □ تعداد سطر: ۲۲ □ نوع کاغذ: شرقی (سمرقندی) □ اندازه متن: ۱۷×۱۰ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۳×۱۶ سانتیمتر □ نوع جلد: بدون جلد □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده و مقابله شده است؛ نشان بلاغ «بلغ» در هامش برخی برگ‌ها مشاهده می‌گردد. حاشیه‌نویسی مختصری در هامش و میان سطور به فارسی و عربی دارد. آثار رطوبت

بر فراز و فرودین برگ‌ها مشاهده می‌گردد. در آغاز تملک «حاجی سید محمدرضا لغوی» آمده است. پس از اتمام جزء اول (۴۷ب)، برگ‌هایی از آغاز و انجام جزء دوم نیز افتاده است.

✱

شماره نسخه: «۵۰۹»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۹۳»

[۲۷۷] المختصر فی شرح التلخیص = مختصر المعانی فی شرح تلخیص المفتاح = شرح تلخیص المفتاح = المختصر للسعد علی التلخیص = تلخیص المعانی از: ابوسعید سعدالدین مسعود بن عمر تفتازانی حنفی مشهور به «ملاسعد تفتازانی» (درگذشته به سال ۷۹۳ هـ)^۳

موضوع: ادبیات عرب - بلاغت

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، نحمدک یا من شرح صدورنا لتلخیص البیان فی إيضاح المعانی و نور قلوبنا بلوامع التبیان من مطالع المثانی ...

1. صدرایی خویی، علی؛ فهرستگان نسخه‌های خطی حدیث شیعیه و علوم حدیث شیعیه: ج ۴، صص ۱۱-۱۷.
2. مشار، خانابا؛ فهرست کتابهای چاپی عربی: ص ۳۳۱.

3. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲، ص ۴۲۹؛ کخاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۲، ص ۲۲۸.

أَمَّا بعد فيقول العبد ... قد شرحت فيما مضى
تلخيص المفتاح و أغنيته بالاصباح عن
المصباح ... ثم رأيت جمع كثير من الفضلاء ...
يستلوني صرف الهمّة نحو اختصاره و
الاقتصار على بيان معانيه ... سعد الزمان و
ساعد الإقبال ... جلال الحقّ و الدين
أبوالمظفر السلطان محمود جاني بك خان خلّد
الله سرادق عظمتيه ... و الحمد هو الثناء
باللسان على قصد التعظيم ...».

انجام: «... الآخر بغته ... عن يتأثف قبلها
... السمع ... عن ترتسم في النفس فإن كان
ذلك ... حتّى جبرها ... فتنفّس حتّى ...».
کتاب‌شناسی: چهار نسخه از این اثر
پیش‌تر در همین جلد از فهرست، به
شماره‌های «۴۲۲/۲»، «۴۵۸/۴»، «۴۸۵» و
«۴۸۸» معرفی گردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ و
نستعلیق تحریری (با نوع خاصی از نگارش
گویا مربوط به محدوده افغانستان و پاکستان)
□ نام کاتب: قربان علی بن حرّ قرنی □
تاریخ کتابت: اواخر سده ۱۲هـ □ محلّ
کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز
و مشکی □ تعداد برگ: ۴۲۰ □ تعداد سطر:
۹ □ نوع کاغذ: شرقی نخودی ضخیم و
نازک □ اندازه متن: ۱۳×۹ سانتیمتر □
اندازه جلد: ۵/۲۲×۱۸/۵ سانتیمتر □ نوع

جلد: تیماج قهوه‌ای فرسوده (ترمیم شده)
مجدول ضربی با گوشه و عطف تیماج قهوه‌ای
تیره □ قطع: خشتی □ رقم کاتب: در آغاز
«هذا كتاب المعاني مما صنفه الإمام سعدالدين
التفتازاني عليه شآبيب الغفران،

و عيب الفتى فيما أتى باختياره
و لاعيب فيما كان خلقاً مركباً
مما كتبه الفقير إلى الله تعالى العبد قربان
على بن حرّ القرني - عفى عنهما العافی آمین
یا الله - حرّره رجب ... أفاض الله عليه
شآبيب الغفران ...».

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده و حاشیه‌نویسی در هامش و میان
سطور دارد. رقم کاتب در آغاز به تقییدهایی
در عبارت آمده است؛ چند یادداشت متنوع
ادبی و فقهی و روایی در آغاز (۱ الف - ۲
الف) دارد. روی برگ (۷ الف) یک مهر
بیضی «الحاج محمد ۱۲۶۰» مشاهده
می‌گردد. آثار رطوبت بر روی برگ‌ها
هست؛ تا جایی که در برگ‌های پایانی متن
را ناخوانا و در برخی موارد کلاً ساقط نموده
است.

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۱»

شماره ثبت: «۲۱۰۸۹۴»

[۲۷۸] أصول ثلاثة للتوحيد

الشریف

از: ناشناخته

موضوع: کلام و تصوّف

زبان: فارسی

آغاز: «بسمله، بدانکه این رساله مشتملست بر سه اصل، اصل اول در توحید افعال؛ قال الله تعالی ﴿و الله خلقکم و ما تعلمون﴾ و قال ﴿کلّ یوم هو فی شأن﴾ و قال ﴿و ما رمیت إذ رمیت و لکن الله رمی﴾ توحید افعال اضافت کردن افعالست إلى الفاعل الحقیقی و هو الواحد الحقّ عقداً و ایماناً و عقلاً و برهاناً و إحساناً و دانستن و شناختن فاعل واحد است ...».

انجام: «پوشیده مرقّعند ازین نامی چند

بگرفته ز طامات الف لامی چند

نارفته ره صدق و صفا کامی چند

بد نام کننده نکو نامی چند،

و الله يقول الحقّ و هو یهدی السبیل و

صلی الله علی سیدنا محمد و آله و صحبه

أجمعین؛ آمین».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای کلامی با

رویکرد عرفانی است که در سه اصل، به

ترتیب: ۱. در توحید افعال (۲ب)، ۲. در

توحید صفات (۴ الف)، ۳. در توحید ذات

(۵ ب) نگارش یافته است. در آغاز، این

رساله به ملا جلال رومی نسبت داده شده

است، لیکن بر اساس مصادر موجود، عجالتاً دلیل متقنی بر انتساب این اثر به ملای روم، وجود ندارد. به نظر می‌رسد این رساله از نسخ نادره بوده باشد، در سرچشمه‌ها (منابع) و فهرست‌های در دسترس نسخه‌ی دیگری از آن مورد شناسایی نگردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی ۱۲ یا اوایل سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: گویا در عثمانی [ترکیه] □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۲۷۲ ب - ۸ ب) □ تعداد سطر: ۱۵ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □ اندازه متن: ۱۷×۹/۵ سانتیمتر □ اندازه جلد: ۲۳×۱۷/۵ سانتیمتر □ نوع جلد: میشن یک لایی قهوه‌ای روشن با عطف تیماج قهوه‌ای تیره □ قطع: خشتی.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده و دارای تعلیقات و حاشیه‌نویسی بسیاری در هامش و زیر سطور، به ترکی با لهجۀ عثمانی است که در ذیل به نحو مستقل معرّفی می‌گردد. بر فراز برگ‌ها آثار رطوبت و آفت زدگی جانوری دیده می‌شود. در آغازین برگ این مجموعه، نام برخی رساله‌های این مجموعه‌ی نفیس و نیز یک بیت شعر به فارسی:

گل نرگس نکو باشد به دیدن

و لکن تلخ باشد در چشیدن

و همچنین تملک حسین حلمی بن محمود
طربزونی با مهر گرد کوچک «من له عقل
سلیم ... حسین ۱۲۹۰» آمده است.

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۲»

[۲۷۹] ترجمه و شرح أصول ثلاثة

للتوحيد الشريف

از: ناشناخته

موضوع: کلام و تصوف

زبان: ترکی عثمانی

آغاز: «اصل اول در توحید فعلی ...
بیان ایدر ... ﴿و ما رمیت إذ رمیت﴾ آه بو
آیاتی نک دخی معنایی شریفی بودر که کفره
نک اوزرینه رسول اکرم افندیز ... توحید
افعال بودرکه افعالک جمله سین فاعل حقیقی
یه اضافندر ...».

انجام: «... نا نافییه در کتامشدر
معناسنه، ره صدق، صدق و سفا یولنه
کتامشدر ... بدنام کننده ... ایو آد ایله شهرت
بولش بد نامیلر چوقدر».

کتاب‌شناسی: ترجمه و شرحی مختصر
برای رساله‌ی أصول ثلاثة للتوحيد الشريف
است، که پیش‌تر معرفی گردید و در نسخه
اصل این رساله (به فارسی) به مولانا جلال

الدین رومی نسبت داده شده بود که گویا این
نسبت صحیح نیست.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی
۱۲ یا اوایل سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت:
گویا در عثمانی (ترکیه) □ عنوان‌ها و
نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۷۲ ب - ۸
ب) □ تعداد سطر: در هامش و زیر سطور □
نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □ اندازه
متن: در هامش و زیر سطور.

ویژگی‌ها: این نسخه در هامش و بین
سطور متن فارسی نگارش یافته است.
عبارات ترجمه و شرح با رمز «۲۲»
نشانه‌گذاری گردیده است که بایستی رمز
«شارح و محشی» بوده باشد. آثار رطوبت بر
فراز برگ‌ها مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۳»

[۲۸۰] الوصیة

از: ناشناخته

موضوع: تصوف

زبان: عربی و فارسی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمین
وحده و الصلوة و السلام علی من لا نبی قبله
و لا بعده و علی آله و صحبه الذین بلغوا

وعیده و وعده؛ أَمَّا بعد فَإِنِّي أوصيكم بوصيَّة
الله ربِّ العالمين لعباده الأوَّلین و الآخرین من
الأنبياء و المرسلین ...».

انجام: «... أو لا يعرف مع أن في كل نفس
ثلاثة أعياد للعارفين، كما قيل:

عارفان در دمی سه عید کنند

عنکبوتان مگس قدید کنند

الأوَّل توفیق ذکر الله و الثاني هو الذکر و
الثالث هو القبول ... و الله يقول الحقّ و هو
يهدي السبيل و صلّى الله على سيّدنا محمد و
آله و صحبه أجمعين و الحمد لله ربِّ العالمين،
يا الله يا الله يا مولی الموالی».

کتاب‌شناسی: وصیّت کوتاه یکی از
صوفیان نقشبندی با مضامینی اخلاقی
صوفیانه است که در آن مواعظ و نصایح
مشفقانه، با کلماتی از جنید بغدادی و قاضی
بیضاوی و نیز ابیاتی کوتاه به فارسی ممزوج
گردیده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی
۱۲ یا اوایل سده‌ی ۱۳ هـ □ محل کتابت:
گویا در عثمانی [ترکیه] □ عنوان‌ها و
نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۱ (۹ الف -
۹ ب) □ تعداد سطر: ۲۸ □ نوع کاغذ:
فرنگی نخودی □ اندازه متن: ۱۸×۱۱
سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است؛ آثار رطوبت بر فراز برگ‌ها
مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «(۵۱۰/۴)»

[۲۸۱] جام جهان نما

از: شمس‌الدین محمد بن عزالدین یوسف
بن عادل مغربی تبریزی صوفی متخلّص به
«مغربی» مشهور به «محمدشیرین مغربی»
(درگذشته به سال ۸۰۹ هـ)^۱

موضوع: تصوّف و اخلاق

زبان: فارسی

آغاز: «بسمله، حمد بی حدّ و ثنای بی عدّ
سزای آن ذاتی که وحدتش منشیء احدیّت و
واحدیّت شد و مرآت ازلیّت و ابدیّت گشت
و رابطه ظاهریّت و باطنیّت و واسطه اولیّت و
آخریّت آمد ... بدانک ایّدک الله بروح منه
این رساله مشتملست بر دو دائرة ...».

انجام: «... اختفاء برزخیّه در شدّة ظهور
نور تجلّی لکن بحکم غلبه یکی از آن امّهاتی
صفائی که حقائق ایشان در برزخ ثانی
واقعت که اثر آن غلبه در کتب و احکام و
اذواق و مشارب ایشان ظاهر است و الله

۱. بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲،

يقول الحقّ و هو يهدى السبيل».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در توحید و مراتب وجود در دو دایره: ۱. احدیت و وحدت و اعتبار وجود و علم و شهود و تجلّی، ۲. در ظاهر وجود و ظاهر علم، که با شیوه‌ای عرفانی نگارش یافته است. باید دانست که نسخه‌ها، در فهرست‌ها و سرچشمه‌ها، اندکی با یکدیگر اختلاف دارند؛ آقای احمد مزوی در فهرست کتابخانه مجلس (ج ۱۴، صص ۳۱، ۱۴۲ و ۲۷۳) آن را از قطب‌الدین محمد حسینی نیریزی شیرازی (درگذشته به سال ۱۱۷۳هـ) دانسته است؛ لیکن همو در فهرست‌واره کتابهای فارسی (ج ۷/۱، صص ۲۵۲-۲۵۳) آن را تألیف مغربی معرفی نموده است! باید دانست که بر فراز برگ نخستین نسخه‌ی حاضر، نام اثر به صورت *دائرة وحدت* و آن از جلال‌الدین محمد رومی دانسته شده است! از جام جهان‌نمای مغربی، نسخه‌های خطّی چندی در این کتابخانه‌ی عامره موجود است که از آن جمله می‌توان به نسخه‌ی جدید به شماره‌ی «۱۵۶۷۹»^۱ اشاره نمود. در برخی کتابخانه‌های ایران و خارج از کشور، به

خصوص کتابخانه‌های ترکیه، نسخه‌هایی نیز در برخی کتاب‌شناسی‌ها^۲ گزارش گردیده است. گفتنی است که این اثر سه بار یک بار در سال ۱۳۱۳هـ در تهران، بار دوم در سال ۱۸۳۳م در کلکته و بار سوم در سال ۱۳۲۱هـ در بمبئی به چاپ رسیده است.^۳

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی ۱۲ یا اوایل سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: گویا در عثمانی [ترکیه] □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: قرمز و مشکی □ تعداد برگ: ۸ (۱۰ب - ۱۷ب) □ تعداد سطر: ۱۲ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □ اندازه متن: ۱۷×۹/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: آن نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. تعلیقات و حاشیه‌نویسی در هامش و بین سطور، به زبان‌های عربی و ترکی با لهجه‌ی عثمانی دارد که با نشان‌های «شرح، ۲۲، کذا قاله، ۲ و ...» ثبت شده است. آثار رطوبت و آفت دیدگی و سپس ترمیم آن‌ها، بر فراز برگ‌ها مشاهده

2. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۵، ص ۳۴۵۴؛ مزوی، احمد؛ فهرست نسخه‌های خطّی فارسی: ج ۳، ص ۲۵۳۹.
3. مشار، خانبابا؛ فهرست کتابهای چاپی فارسی: ج ۲، ص ۱۴۸۵.

1. طباطبایی (منصور)، محمد؛ فهرست مختصر

کتابخانه مجلس: ص ۲۱۹.

می‌گردد. در برگ ۱۴ب، یک دایره با عناوین بحر الوجود و بحر الامکان دیده می‌شود.

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۵»

[۲۸۲] أَقْرَبُ الطَّرِيقِ إِلَى اللَّهِ وَ
أَوْضَحُهَا = الطريق إلى الله تعالى =
الأصول العشرة = الطرق الواصلة
إلى الله بعدد أنفاس الخلائق =
السير و السلوك = ميزان العقائد

از: ابوالجناوب نجم‌الدین احمد بن عمر بن
محمد خیوقی خوارزمی مشهور به «نجم‌الدین
کبری» و «طائمه‌ الکبری» (شهادت به سال
۶۱۸هـ در خوارزم)^۱
موضوع: تصوّف

زبان: عربی

آغاز: «بسملة ربّ اختتم بالخیر، شیخ
الأجلّ الکھف الأظلم نجم‌الدین الکبری قدّس
الله روحه: الطريق إلى الله تعالى بعدد أنفاس
الخلائق و طریقنا الذی نشرح فیہ، أقرب
الطرق إلى تعالى ... ثلاثة أنواع، الأوّل طریق
أرباب المعاملات ...».

انجام: «... عاشرها الرضاء و هو الخروج
عن رضی نفسه بالدخول ... لیس بخارج منها
إلا بزهریة المؤمنیة و بثمار الولایة و النبوة
فافهم و الله أعلم».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای عرفانی در شرح
عبارت مشهور صوفیانه «الطرق الواصلة إلى
الله بعدد أنفاس الخلائق» است که در آن ده
طریق برای نیل به حقّ و رسیدن به حقیقت
به اختصار گزارش شده است؛ عناوین این ده
طریق چنین است: ۱. التوبه، ۲. الزهد فی
الدنیا، ۳. التوکل علی الله، ۴. القناعة، ۵.
العزلة، ۶. ملازمة الذكر، ۷. التوجّه إلى الله
تعالی، ۸. الصبر، ۹. المراقبة، ۱۰. الرضا. این
اثر از سوی میر سیدعلی همدانی (د. ۷۸۶هـ)
با عنوان ده قاعده/ ده اصل، به فارسی ترجمه
شده است که نسخه‌هایی از آن (فهرست شده
یا جدید^۲) در این کتابخانه‌ی عامره موجود
است. از خود رساله‌ی أقرب الطرق نیز
نسخه‌هایی دستنویس در مجلّدت
فهرست‌های این کتابخانه، معرفی شده است و
از آن جمله می‌توان به نسخ جدید شماره‌ی
«۱۸۴۶۲» و «۱۷۷۲۱»^۳ اشاره نمود؛ در

2. طباطبایی (منصور)، محمد: فهرست مختصر
کتابخانه مجلس: ص ۳۵۶؛ حائری، عبدالحسین؛ درایتی،
مصطفی: فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۷۲.
3. حائری، عبدالحسین؛ درایتی، مصطفی:

1. مدرّس تبریزی، محمدعلی؛ ریحانة الأدب:
ج ۶، صص ۱۴۳-۱۴۴.

مصادر و فهراس، نسخه‌های متعددی نیز از این رساله در کتابخانه‌های داخلی و خارجی گزارش گردیده است.^۱ این رساله با تحقیق قاسم السامرائی در سال ۱۹۶۸م در بغداد منتشر شده است.^۲

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی ۱۲ یا اوایل سده‌ی ۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۱ (۱۸ الف - ۱۸ ب) □ تعداد سطر: ۲۳ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □ اندازه متن: ۱۳/۵×۱۵/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است. آثار رطوبت و آفت دیدگی بر فراز رساله مشاهده می‌گردد. در آغاز فایده‌ای تفسیری از رازی درباره‌ی نفس مطمئنه و اماره، از سوره‌ی یوسف و در انجام فایده‌ای از شبلی، مبنی بر اینکه وی ۴۰۰ استاد دیده، ۴۰۰ حدیث خوانده و یکی از آن‌ها را اختیار نموده و بدان عمل کرده و دیده که برای خلاصی و نجات، عمل به همان

تنها یک حدیث کافی است و آن اینکه: «أن رسول الله صلى الله عليه و [آله و] سلم قال لبعض أصحابه: اعمل لدنياك بقدر مقامك فيها و اعمل لآخرتك بقدر بقائك فيها و اعمل لله بقدر حاجتك إليه و اعمل للنار بقدر صبرك عليها و إذا أردت أن تعصى مولاك فاطلب مكاناً لا يراكَ».

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۶»

[۲۸۳] سلسلة الخواجكان فى

آداب عبودية الأعيان^۳

از: درویش احمد طرابزونى رومى صوفى
جلوتى مولوى نقشبندى مشهور به «كوسج»
(درگذشته به سال ۱۱۹۵ هـ در قونیه)^۴

موضوع: تصوّف

زبان: عربى

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذى شرح بالأذكار خفايا لطائف صدور الذاكرين و فتح بالطاعات جنایا دوائر نفوس العابدین ... أمّا بعد فإنّ أفضل الأعمال و أشرف الأحوال اتباع السنّة فى كلّ حال ... فلمّا كانت الطريقة

فهرست مختصر کتابخانه مجلس: ص ۱۱.

1. قره‌بلوط، على الرضا؛ معجم تاريخ التراث

الاسلامى: ج ۱، صص ۳۸۰-۳۸۱.

2. عبدالرحمن، عبدالجبار؛ فهرست المطبوعات

العراقية ۱۸۵۶-۱۹۷۲م: ج ۱، ص ۸۹.

3. بغدادى، اسماعيل باشا؛ ايضاح المكنون: ج ۲،

ص ۲۱.

4. بروسوى، محمدطاهر؛ عثمانلى مؤلفرى: ج ۱،

صص ۱۵۴-۱۵۵.

النقشبندیّة كافلة على اتباع السنّة و شاملة على الفضائل الجمّة أردت السلوك فيها من بين طرق الصوفية و تلقّيتها بعموم النسبة و خصوصها عن حضرت سيّدی الأستاذ صاحب الفيض و الإمداد الشيخ محمد بن الشيخ مراد قدّس الله أسرارهما و هو تلقّاها من والده الشيخ الأعظم ... عن الشيخ المعروف الكرخي و هو عن الإمام على الرضا ... و هو تلقّاها عن إمام المتقين و خاتم النبيين ... ثمّ لما كانت الطريقة النقشبندیّة عبارة عن هذه الأركان و رتبها على ستّة أبواب و خاتمة الباب الأول ... و سمّيت هذه الرسالة ... و جعلتها هديّة لحضرة مفخر العزّ و الإجلال و مقرّ السعد و الإقبال و ملاذ أرباب العلوم ... أعنى شيخ الإسلام و المسلمين ولى الحقّ و الدين، أعزّه الله بالعزّ الرصين ... الباب الأوّل فيه فصلان ...».

انجام: «... فإذا انقطعت عن تعلّقات الأبدان رجعت إلى صفاتها الأصليّة و لاتزال بعد ذلك عن تلك الصفة قال الشيخ أبوحفص قدّس الله سرّه حرست قلبي عشرين ليلة ثمّ حرسنى قلبي عشرين سنة، ثمّ وردت حالة فصرنا فيها محروسين ... الحمد لله ربّ العالمين».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در تصوّف (طریقه نقشبندیّه) است که در ۶ باب (هر

باب در چند فصل) و یک خاتمه به نام شیخ الاسلام ولی‌الدین نوشته شده است؛ عناوین ابواب چنین است: ۱. فی فضل الذکر علی سائر الأعمال و طریق تلقینہ علی وجہ السنّة و کیفیّة الذکر القلبي فی اسم الذات و النفس و الإنبات، ۲. فی طریق المراقبة و کیفیّة الاشتغال بها و آدابها، ۳. فی اتباع السنّة و فی آداب العبودیّة، ۴. فی تزکیة النفس عن الأوصاف الرديّة و تحلیلها بالاخلاق المحمّديّة، ۵. فی فائدة صحبة المشايخ الصوفية و التصرّف بها فی النفوس الآبیّة، ۶. فی محبة المرید لشيخ التلقين و التریبة و الرابطة فی الحضور و الغیبة. خاتمه فی شرح الكلمات القدسیّة بالألفاظ الفارسیة الواردة عن الخواجکان النقشبندیّة لبيان أصول الطريقة العلیّة، که به جهت اهمیّت و استقلالی که مؤلّف برای خاتمه قائل شده است، همچون خود مؤلّف، ما نیز خاتمه را یک بار دیگر به نحو مستقل در ذیل معرفّی نمودیم. در این اثر، مؤلّف، مشایخ خویش را به دو طریق، ۱. طریقه‌ی نخست: شیخ محمد بن مراد، پدرش شیخ اعظم، خواجه محمد معصوم، پدرش خواجه احمد فاروقی معرف به مجدد الف ثانی، خواجه محمد باقی، خواجه مولانا خواجگی

امکنکی، ...^۱، خواجه درویش محمد، دایی اش خواجه محمد زاهد، خواجه عبیدالله احرار، خواجه مولانا یعقوب چرخ، خواجه بهاء الدین نقشبند (رئیس طریقه)، خواجه سیّد امیرکلال، خواجه باب سماسی؛ خواجه ...، خواجه محمود انجیر فغنوی، خواجه عارف ربوگری، خواجه عبدالحالق غجدوانی (رئیس طریقه)، خواجه یوسف همدانی، خواجه علی فارمدی، خواجه ابوالحسن خرقانی، ابویزید بسطامی، امام جعفر صادق (ع)، قاسم بن محمد بن ابی بکر، سلمان فارسی، ابوبکر و سیّد المرسلین (ص)؛^۲ طریقه‌ی دوم: علی فارمدی، خواجه ابوالقاسم گرگانی، ابوعثمان مغربی، ابوعلی کاتب، خواجه علی رودیاری، جنید بغدادی (سیّد الطائفه)، دایی اش سری سقطی، معروف کرخی، امام رضا (ع)، امام موسی کاظم (ع)، امام جعفر صادق (ع)، امام محمدباقر (ع)، امام زین العابدین (ع)، امام حسین (ع)، امام علی (ع) و رسول الله (ص)؛ ذکر نموده است. از این اثر نسخه‌هایی در کتابخانه‌ی خزینه (ضمن موزه‌ی توقیعی سرای) در استانبول، کتابخانه‌ی سلطان بایزید ثانی در آماسیه،

کتابخانه‌ی المالیه در آنتالیا، کتابخانه‌ی تکه‌لی اوغلو (ضمن موزه‌ی آنتالیا) در ترکیه موجود است.^۳ از این اثر در کتابخانه‌ی ملی از میر ترجمه‌ای به زبان ترکی با لهجه‌ی عثمانی به شماره‌ی «۳۲۷/۴» گزارش گردیده است.^۴ ناگفته نماند که در دارالکتب ظاهریّه در دمشق^۵ نسخه‌ای به شماره‌ی «۶۲۷۳» با نام *رسالة فی الطریقه النقشبندیّه* با مؤلفی ناشناخته گزارش گردیده است که در واقع نسخه‌ی دیگری از اثر مورد بحث (سلسله الخواجکان) می‌باشد که بدین وسیله تصحیح و استدرک می‌گردد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی ۱۲ یا اوایل سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۱۵ (۱۹ب - ۳۳ب) □ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □ اندازه متن: ۱۷/۵ × ۱۰/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و تعلیقات و حاشیه‌نویسی به

2. قره بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۱، ص ۶۱۳.

3. همان: ج ۱، ص ۶۱۳.

4. مالخ، محمدریاض؛ فهرس دارالکتب الظاهریّه (التصوف): ج ۱، صص ۶۸۹-۶۷۰.

1. این اسامی در اثر آفت جانوری برگ‌های نسخه، ساقط شده است!

عربی و ترکی با لهجه‌ی عثمانی با نشان‌های «۲۲، نجم‌الدین،» دارد. آثار رطوبت و آفت دیدگی بر فراز رساله مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۷»

[۲۸۴] شرح الكلمات القدسیّة
بالألفاظ الفارسیة الواردة عن
الخواجهان النقشبندیّة لبيان أصول
الطريقة العلیّة

از: درویش احمد طرازونی رومی صوفی
جلوتی مولوی نقشبندی مشهور به «کوسج»
(درگذشته به سال ۱۱۹۵ هـ در قونیه)

موضوع: تصوّف

زبان: عربی و فارسی

آغاز: «بسمله، الحمد لله ربّ العالمین و
الصلوة و السلام علی رسوله محمد و آله و
صحابه و الخاتمه فی شرح الكلمات القدسیّة
بالألفاظ الفارسیّة و هی إحدى عشر کلمة
یدلّ کلّ واحد منها علی أصل من أصول
الطريقة النقشبندیّة؛ الكلمة الأولى هوش در
دم، هوش بمعنی العقل و در ظرف بمعنی فی و
دم بمعنی النفس فالمعنی المراد بها عندهم عقل
السالك ینبغی أن یحفظ النفس عن الغفلة عن
دخوله و خرجه لیكون قلبه حاضراً مع الله فی
جميع الأنفاس إحيائها بالطاعات...».

انجام: «... قال الشيخ أبو حفص قدّس الله
سرّه حرست قلبی عشرين لیلة ثمّ حرسنی
قلبی عشرين سنة، ثمّ وردت حالة فصرنا فیها
محروسین ... الحمد لله ربّ العالمین».

کتاب‌شناسی: شرح برخی کلمات
عرفانی و صوفیانه فارسی است که در طریقه
نقشبندیّه از کلمات قدسیّه شمرده شده است.
این کلمات برخی عبارتند از: هوش در دم،
نظر بر قدم، سفر در وطن، خلوت در انجمن،
یاد کرد، بازگشت، نگاه داشت، یادداشت،
وقوف زمانی، وقوف عددی و ... در این اثر
مؤلف از خواجه بهاء الدین نقشبند، شیخ
ابوبکر کتابی، شیخ ابو حفص و دیگران نقل
مطلب شده است. این رساله در واقع خاتمه‌ی
رساله‌ی پیشین (سلسله الخواجهان) است که
به جهت اهمیّت و استقلاللی که مؤلف برای
خاتمه قائل شده است، همچون خود مؤلف، ما
نیز این خاتمه را یک بار دیگر به نحو مستقل
معرفی نمودیم.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی
۱۲ یا اوایل سده‌ی ۱۳ هـ □ محلّ کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکي □
تعداد برگ: ۳ (۳۱ الف - ۳۳ ب) □ تعداد
سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک
□ اندازه متن: ۱۷/۵ × ۱۰/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و حاشیه‌نویسی به عربی و ترکی با لهجه‌ی عثمانی دارد. آثار رطوبت و آفت دیدگی بر فراز رساله مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۸»

[۲۸۵] أصول أهل التصوف

منسوب به: صدرالدین محمد بن اسحاق بن محمد بن یوسف قونوی رومی (درگذشته به سال ۶۷۳هـ در قونیه)^۱

موضوع: تصوف

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله حمداً مستوجباً لأجناس کمالاته و مستحباً لأنواع مقاماته و الصلوة على عباده الذين اصطفى خصوصاً على خاتم الأنبياء محمد المصطفى وآله و أصحابه أجمعين و بعد فهذه جملة مشتملة على أصول تشتهر بين أهل التصوف من المتأخرين و بينون کمالاتهم عليها و هي قولهم كنه ذات الحق لا يدرك و ليس المدرك منه إلا باعتبار واحديته و الوحدة المضافة إلى الذات عين الذات و لها اعتباران؛ الاول اسقاط جميع الاعتبارات و النسب...».

انجام: «... و إن كان فان غلب على ذلك الاعتبار حكم من أحكام المرتبة التي هي محل ثبوته فمرتبة و إلا فصفاية و هي في الحقيقة و راجع إلى قسمين ذاتية و صفائية و الله أعلم بالصواب و إليه المرجع و المآب؛ تمت بعون خدای لم یزل و لا یزال».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای مختصر در تصوف و عرفان است که در آن سه اصل: ۱. منه ذات الحق لا یدرک، ۲. لیس المدرك منه إلا بالاعتبار و أحديته، ۳. الوحدة المضافة إلى الذات عين الذات، از دیدگاه متصوفه، به خصوص موضوع «وحدت وجود» مورد بررسی قرار گرفته است. بر فراز برگ آغازین، این اثر به صدرالدین قونوی نسبت داده شده است، لیکن بر اساس مصادر و کتاب‌شناسی‌های موجود، نبایستی مبنایی متقن داشته باشد و از حدود ۵۵ اثری که در سرچشمه‌ها از تألیفات قونوی دانسته شده است^۲، این اثر در ظاهر امر، بر هیچ‌یک از آن‌ها تطبیق نمی‌کند؛ به هر حال در نسبت این اثر به قونوی باید تحقیق بیش‌تری صورت گیرد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام

2. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۴، صص ۲۶۰۶-۲۶۱۰.

1. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۶، ص ۲۵۴.

کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی ۱۲ یا اوایل سده‌ی ۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۲ (۳۴ الف - ۳۵ ب) □ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □ اندازه متن: ۹/۵ × ۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده و حاشیه‌نویسی به زبان عربی در هامش و بین سطور، دارد. آثار رطوبت و آفت دیدگی بر فراز رساله مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۹»

[۲۸۶] تفسیر قوله تعالى ﴿الرحمن

على العرش استوى﴾

از: حامد بن احمد قریمی صوفی خلوقی متخلص به «بی‌نوا» و مشهور به «شیخ حامد بی‌نوا» (درگذشته به سال ۱۱۸۵ هـ)^۱

موضوع: تفسیر اهل سنت (حنفی)

زبان: ترکی عثمانی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمین و الصلوة و السلام علی خیر خلقه محمد و آله و صحبه أجمعین؛ امدی بنم روح پرفتوح دوام تجلی یه ایروب صفای کلی بوله سز، أعوذ

بالله من الشیطان الرجیم ﴿الرحمن علی العرش استوی﴾ آیه کریمه سنک تفسیر حقیقیین سؤال بیورمش سز غالباً اقلیم وجود انسانیه ده اولان عرش معنویه اوزره خلیفه الرحمن اولان ...».

انجام: «... لا یعلمه إلا هو در امدی بنم عزیزم بو رساله نک جناب شریفه و سائر احباب اهل وفایه حقیر پر تقصیردن یادگار اولسون ... و المأمول الدعاء إذا وجدتم الرجاء من عطاء الله تعالى إلى خادم نعال الفقراء شیخ حامد بی‌نوا رحمه الله، تم».

کتاب‌شناسی: تفسیر موجز آیه‌ی کریمه‌ی ﴿الرحمن علی العرش استوی﴾^۲ است که در آن شیخ حامد بی‌نوا، به روش متصوّقه، به کیفیت «استوای الهی» و تبیین آن پرداخته است. در نسخه‌ای که از این اثر در دارالکتب قاهره (۲۹ تفسیر ترکی طلعت)^۳ موجود است و از «شیخ حامد»، فهرست‌نگار آن احتمال داده که مفسّر بایستی «کوچک حامد افندی» (د. ۱۱۷۲ هـ) بوده باشد که صحیح نیست. باید دانست که از این تفسیر، دو نسخه در کتابخانه‌ی ملی آنکارا و یک

۲. سوره‌ی طه، آیه‌ی ۵.

۳. مبشر طرازی، نصرالله: فهرس المخطوطات

الترکیّة العثمانيّة: ج ۲، ص ۲۰۰.

۱. همان: ج ۲، ص ۷۹۰.

نسخه نیز در کتابخانه‌ی عثمان ارکین (ضمن کتابخانه‌ی بلدیه) در استانبول^۱ نگهداری می‌گردد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی ۱۲ یا اوایل سده‌ی ۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۴ (۳۵ ب - ۳۸ الف) □ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □ اندازه متن: ۱۷/۵×۱۲/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: آثار رطوبت و آفت دیدگی بر فراز رساله مشاهده می‌گردد.

✽

شماره نسخه: «۵۱۰/۱۰»

[۲۸۷] رؤیة النبى صلی الله علیه و

آله و سلّم فى المنام (رسالة فى ...)

از: ناشناخته

موضوع: عقاید اهل سنت

زبان: عربی

آغاز: «فى بحث رؤیة النبى صلی الله علیه و سلّم؛ الاتصال بالنبى صلی الله علیه و سلّم أئما يحصل بتمكّن حبه من القلب فإذا تمكّن

حبّ النبى صلی الله تعالى علیه و سلّم فى النفس لم تغب صورته الكريمة عن عين البصيرة لمحّة و هى رؤیة الحقيقة لأنّ رؤیة البصر إنّما هى لتأدية حقيقة المبصر إلى عين البصيرة فيحصل عندها الاطلاع على حقيقة ما أدّاه إليها البصر من المبصرات ...».

انجام: «... يكاد الشخصان لايفترقان و قد يكون بالعكس و من حصل الأصول الخمسة و ثبت المناسبة بينه و بين الأرواح الكمل الماضين اجتمع معهم متى شاء».

کتاب‌شناسی: رساله‌ی مختصری در کیفیت رؤیت حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلّم، در منام (خواب) است که منتخب، آن را از «شرح فاسی للدلائل الشریف» نقل و در این رساله درج نموده است. باید افزود با اینکه در سرچشمه‌ها و فهرست‌ها، درباره‌ی این اثر تفصّل نسبتاً زیادی از سوی راقم سطور صورت گرفت، لیکن با این حال شوربختانه به نسخه‌ی دیگر یا آگاهی‌های بیش‌تری از این اثر دسترسی مقدور نگردید.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی ۱۲ یا اوایل سده‌ی ۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۱ (۳۸ ب) □ تعداد سطر: ۲۴ □

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □ اندازه
متن: ۱۷×۱۲ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: آثار رطوبت و آفت دیدگی
بر فراز رساله مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۱۱»

[۲۸۸] رسالة الى فخرالدين الرازي
= رسالة الأخلاق إلى الامام
الرازي = رسالة الدواء إلى الترياق
= رسالة في التصوّف = رسالة في
أخلاق السالك إلى طريق الله عزّ و
جلّ و ما يحتاجه من الزاد في
ذلك = رسالة الدعوة إلى طريق
العلم = رسالة في معرفة اليقينيّة و
الوسائل المؤدّية إليها = نصايح
الشيخ الأكبر للرازي = مكتوب
ابن عربي إلى الفخر الرازي =
رسالة الشيخ إلى الإمام الرازي^۱

از: محیی‌الدین محمد بن علی بن محمد
طائی اشبیلی مرسی حاتمی اندلسی صوفی
مشهور به «ابن عربی» (درگذشته به سال
۶۳۸ هـ در دمشق)^۲

موضوع: تصوّف

زبان: عربی

آغاز: «هذه نسخة كتاب كتبه الشيخ
محیی‌الدین بن العربی للإمام فخرالدين الرازي،
رحمه الله؛ الحمد لله و سلام على عباده الذين
اصطفى و على ولى في الله تعالى فخرالدين
محمد بن عمر بن الحسين الرازي، أعلا الله
همته و أفاض عليه رحمته و بركاته؛ أمّا بعد،
فأحمد إليك الله الذي لا إله إلا هو و قال
رسول الله صلّى الله عليه و سلّم إذا أحبّ
أحدكم أخاه فليعلمه إتياء و أنا أحبّك و يقول
الله تعالى ﴿و تواصوا بالحق﴾...».

انجام: «... أعنى بالوقت علماء السوء
الذين أنكروا ما جهلوا و حملهم التعصّب و
حبّ الظهور و الرياسة عن الأذهان للحقّ و
التسليم له إن لم يكن الإيمان به و هذا تمام
الرسالة و الحمد لله وحده و الصلوة على
رسوله و آله».

1. يحيى، عثمان؛ مؤلفات ابن عربي تاريخها و
تصنيفها: صص ۳۲۴ و ۳۳۶-۳۳۸؛ مالخ، محمدرياض؛
الشيخ الأكبر محيي الدين بن عربي: سلطان العارفين و
امام المحققين و بقيّة المجتهدين: صص ۲۵۸ و ۲۶۰-
۲۶۲.

2. كحّالة، عمررضا؛ معجم المؤلفين: ج ۱،
ص ۴۰؛ بغدادی، اسماعیل باشا؛ هدية العارفين: ج ۱،
ص ۱۱۴.

کتاب‌شناسی: نامه‌ای اخلاقی و عرفانی
 به فخرالدین محمد بن عمر بن حسین رازی
 مشهور به «ابن خطیب» (د. ۶۰۶هـ) است، در
 اهمیت نداشتن علوم ظاهری و توجه دادن
 رازی به علوم باطنی و دنیای کشف و شهود
 است که اندکی پیش از سال ۶۰۶هـ (سال
 درگذشت رازی) نوشته شده است. ابن عربی
 در یکی از آثار عرفانی خویش از این اثر
 یاد کرده می‌نویسد: «... و حکم الطائفة فیه،
 استوفیناهما فی رسالة الأخلاق التي کتبناها
 إلی الفخر محمد بن عمر بن خطیب الری»^۱.
 عثمان یحیی به نقل از قادری بغدادی (د.
 ۸۲۱هـ) در تألیفش درباره‌ی ابن عربی [= *الدّر الثمین فی مناقب الشیخ محیی الدین*]
 می‌گوید: «الرسالة التي وجهها الشیخ الأكبر
 إلی الإمام الرازی كانت بسبب أزمة فکریة
 ألمت بالرازی قبیل وفاته». باید دانست که
 این نامه، دارای یک شرح با عنوان *التقدیس
 الأنور فی نصیحة الشیخ الأكبر* از شارحی
 ناشناخته است که نسخه‌ای نیز از آن در
 کتابخانه‌ی ازهریه در قاهره به شماره‌ی
 «۵۸۳۸» موجود است. باید افزود که از خود
 رسالة إلی الفخر الرازی، در فهرست‌های

1. ابن عربی، محیی الدین: *الفتوحات المکیة*: ج ۱، ص ۳۱۵.

کتابخانه‌های ایران چند نسخه‌ی محدود،
 معرفی شده است^۲؛ اما از سوی پژوهشگرانی
 همچون علیرضا قره بلوط، عثمان یحیی و
 محمدریاض المالح، نسخه‌های متعددی در
 کتابخانه‌های ترکیه، عراق، سوریه، تونس،
 انگلستان، هند، مصر، فرانسه، آلمان، لبنان و
 جز آن‌ها گزارش گردیده است^۳. این اثر ابتدا
 در سال ۱۳۴۴هـ سپس به سال ۱۹۴۸م در
 حیدرآباد دکن به صورت تحقیقی و نیز اخیراً
 ضمن رسائل الشیخ، از سوی دار إحياء
 التراث العربی در بیروت منتشر شده است^۴.
 نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام
 کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی
 ۱۲ یا اوایل سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت:
 نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکي □
 تعداد برگ: ۲ (۳۹ الف - ۴۰ ب) □ تعداد

2. اشکوری، احمد؛ گروه فهرستگاران؛ فهرست
 کتابخانه آیت‌الله مرعشی: ج ۲۲، ص ۱۳۱ و ج ۳۴،
 ص ۶۶.
 3. یحیی، عثمان؛ مؤلفات ابن عربی تاریخها و
 تصنیفها: صص ۳۲۴ و ۳۳۶-۳۳۸؛ مالح، محمدریاض؛
 الشیخ الأكبر محیی الدین بن عربی: سلطان العارفين و
 امام المحققين و بقیة المجتهدين: صص ۲۵۸ و ۲۶۰-
 ۲۶۲؛ قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
 الاسلامی: ج ۴، ص ۲۹۲۵.
 4. مشار، خانبابا؛ فهرست کتابهای جایی عربی:
 صص ۴۱۶-۴۱۷.

سطر: ۲۶ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک
□ اندازه متن: ۹/۵×۱۳ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است و ندرتاً ترجمه‌ی برخی واژه‌ها به ترکی به صورت زیرنویس یا در هامش، با لهجه‌ی عثمانی آمده است. آثار رطوبت و آفت دیدگی بر فراز رساله مشاهده می‌گردد. در انجام رساله برگ‌های (۴۰ب، ۴۱الف و ۴۱ب) هشت دایره‌ی ساده آمده که ۵ خط موازی در میان آن‌ها رسم گردیده است. نیز در برگ (۴۱الف) متن حدیثی مشهور، در خصال سگ آمده که در آن به مواعظ عرفانی و اخلاقی توجّه شده است؛ متن این حدیث چنین است: «فی الکلب عشرة خصال محمودة ينبغي للمريد أن يتخلّق بهنّ: الأوّل الکلب لا يزال جاعاً دائماً و ذلك من آداب الصالحين و الثانی لا يكون له موضع يعرف به و ذلك من عادة المتوکّلين و الثالث أنّه لا ينام من الليل إلا القليل و ذلك من صفات المحبّين و الرابع أنّه لم يزل إذا مات لم يترك ميراثاً و ذلك من شيم الزاهدين و الخامس أنّه لم يزل مع صاحبه إن جفى و إن طرده و ذلك من أخلاق المريدین و السادس أنّه يرضى من الدنيا بأدنى مكان و ذلك من سير المتواضعين و السابع أنّه إذا غاب عن مكانه تركه و انصرف إلى غيره و ذلك من علامات

الراضين و الثامن إذا ضرب و طرد ثمّ دعى أجاب غير حقوق و ذلك من نعوت الخاضعين و التاسع أنّه إذا حضر جماعة يأكلون شيئاً قعد ينظر إليه من بعيد و ذلك من خصال السالكين و العاشر أنّه إذا رحل من مكان لا يصحب معه شيء و لا يترك ما يلتفت إليه و ذلك من شعار المجرّدين».

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۱۲»

[۲۸۹] التهليليّة = تفسير و شرح

﴿لا إله إلا هو﴾

از: محمّد بن بسطام بن خلیل حسنی
خوشابی وانی ارزنی مشهور به «وانی محمّد افندی» (درگذشته به سال ۱۰۹۶هـ)^۱
موضوع: عقائد (اسمای حسنی)
زبان: عربی و ترکی آذری^۲

1. در این نسبت باید بیش‌تر تحقیق شود.

2. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۶، ص ۵۲؛
کحّال، عمرضا؛ معجم المؤلفین: ج ۹، ص ۱۰۲؛ بغدادی،
اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۲، ص ۲۹۹؛ قاموس
الأعلام: ج ۶، ص ۴۶۷۹؛ بروسوی، محمّد طاهر؛
عثمانلی مؤلفرلی: ج ۲، ص ۵۰.

3. لهجه‌ی ترکی رایج در شهر وان (منطقه‌ی شرق ترکیه) بسیار نزدیک به ترکی آذری منطقه‌ی آذربایجان است و متن مورد بحث نیز با این لهجه نوشته شده است.

آغاز: «رسول الله صَلَّى الله عليه و سلم
بیور قرآن عظیم ایچنده اوتوز یدی موضعه
لا إله إلا هو واردر بر کمسه انک ايله تهلیل
ایلسه الله تعالی انک قلبنه ایمان نوری علمی
حکمتی ... ممکن اولماز ایسه آبدست کافیدر
بسم الله الرحمن الرحيم و ﴿إلهکم إله واحد لا
إله إلا هو الرحمن الرحيم الله لا إله إلا هو
الحی القيوم﴾...».

انجام: «... ﴿ربّ المشرق و المغرب لا إله
إلا هو فاتخذوه وکیلاً؛ سبحانه ربنا ربّ العزّة
عمّا یصفون و سلام علی المرسلین و الحمد لله
ربّ العالمین﴾ یا معین، تمّ».

کتاب‌شناسی: رساله‌ی مختصری در بیان
آیاتی که در آن کلمه‌ی شریفه‌ی ﴿لا إله إلا
هو﴾ آمده است و مؤلف در آن با مقدمه‌ای
به زبان ترکی آذری درباره‌ی فضائل و آداب
قرائت این آیات در قالب دعا، آورده است.
باید افزود نام مؤلف بر فراز برگ نخست
رساله، به صورت «وانی افندی» ثبت شده
است؛ علی رغم تفحص نسبتاً گسترده‌ای که
از سوی راقم درباره‌ی «وانی افندی» در کتب
تراجم و فهارس صورت گرفت، مستمسکی
قوی برای آگاهی بیش‌تر بدست نیامد! البته
با توجه به رساله‌های مشابه از «وانی محمد
افندی»، همچون تفسیر آیه ﴿ألا تعبدوا إلا
إیّاه﴾ و نیز تفسیر آیه ﴿إن الله لیس بظلام

للعبد﴾ و مانند آن دو، حدس و ظن متآخم
به یقین راقم سطور این است که این رساله
نیز بایستی از «وانی محمد افندی» بوده باشد،
هر چند تردیدی نیست که باید در این نسبت
تحقیق بیش‌تری صورت گیرد. باید دانست
که در دارالکتب ظاهریه^۱ - دمشق اثری با
عنوان //الوظیفه ... با آغازی مشابه آغاز بخش
عربی این رساله، گزارش گردیده است که به
نظر ن می‌رسد با اثر مورد بحث که به عربی
و ترکی است، ارتباطی داشته باشد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ
تحریری مایل به نستعلیق □ نام کاتب:
نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی ۱۲ یا
اوایل سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم
□ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد
برگ: ۲ (۴۲ب - ۴۳ب) □ تعداد سطر: ۱۹
□ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □ اندازه
متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: آثار رطوبت و آفت دیدگی
بر فراز برگ‌های رساله مشاهده می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۱۳»

[۲۹۰] المراقبة (رسالة ...)

1. مال، محمدریاض؛ فهرس دارالکتب الظاهریّة

(التصوف): ج ۳، ص ۱۶۹.

از: ابوسعید محمد بن مصطفی بن عثمان
خادمی قنوی صوفی نقشبندی (درگذشته به
سال ۱۱۷۶هـ)^۱

موضوع: تصوّف

زبان: عربی

آغاز: «مما عرض لی فی عالم المثال إئی
لما غلبت علی نفسی بتلویت باطنی بأوساخ
أخطار ما سوی الله و عجزت أنه أغلب ...»
انجام: «... فاجتهد معی حقّ تنال شرف
الکرامات و تلحق فی زمرة أولیاء الله تعالی ثمّ
لم أقدر علی اتیان کلام صالح للجواب
فالتزمت، حرّره الخادمی علیه الرحمة الله
الداعی».

کتاب‌شناسی: رساله‌ی مختصری در بیان
مراتب نفوس انبیاء، تکلیف اختیاری، فعل
اختیاری و نظایر آن است و به نظر می‌رسد
با مراقبت عرفانی مصطلح، چندان ارتباطی
نداشته باشد. از این رساله‌ی موجز نسخه‌ای
نیز به شماره‌ی «۲۷۰۱۷/۴۴»^۲ در کتابخانه‌ی
راشد افندی قیصری - ترکیه موجود است.

1. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱،
صص ۲۹۶-۲۹۷؛ کتّاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین:
ج ۱۱، ص ۳۰۱؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین:
ج ۲، ص ۳۳۳.

2. Krarabulut, A.: Kayseri Raşid
Efendi Eski Eserler Kütüphanesindeki
Türkçe, Farsça ve Arabça Yazmalar
Katalogu; c. II, s. 478.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ
تحریری مایل به نستعلیق □ نام کاتب:
نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی ۱۲ یا
اوایل سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم
□ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد
برگ: ۱ (۴۴ الف) □ تعداد سطر: ۱۹ □
نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □ اندازه
متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: آثار رطوبت و آفت دیدگی
بر فراز تک برگ رساله مشاهده می‌گردد.

※

شماره نسخه: «۵۱۰/۱۴»

[۲۹۱] قصیده أنا المطلوب فاطلبنی

تجدنی^۳ = قصیده سریانى

از: ناشناخته

موضوع: دعا و مناجات

زبان: عربی

آغاز: «أنا المطلوب فاطلبنی تجدنی

فإن تطلب سوائی لم تجدنی

أنا المقصود لا تقصد سوائی

کثیر اللطف فاطلبنی تجدنی».

انجام: «و لیس ...^۴ الفردوس عندی

3. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۱۲، ص ۳۷.

4. یک کلمه خوانده نشد.

أنا الرزاق فاطلبنى تجدنى».

کتاب‌شناسی: مناجاتی منظوم در حدود ۴۱ بیت با قافیه‌ی «فاطلبنى تجدنى» است و برای قرائت هر بیت آن، به عدد خاص، اثر و خاصیتی ذکر شده است.^۱ این منظومه بنا به گفته‌ی مرحوم آقا بزرگ تهرانی، در واقع، برگردان منظوم واقع ۱۱۸ سوره از زبور حضرت داود علیه السلام است که بروایت ابن عباس (بطریق احمد بن عباس هذلى عن یحیی بن عون عن حبيب بن مروان الجبلی عن سفیان بن عیینة بن ابن عمر الزهری عن ابن عباس) نقل گردیده است و ادعا شده که آن در واقع به زبان سریانی بوده است و ابن عباس آن را به عربی منظوم درآورده است؛ اما در آغاز نسخه‌ی شماره‌ی «۱/۲۳۳۶» کتابخانه‌ی عامره‌ی مجلس، چنین آمده است: «در زبور حضرت داود سوره‌ای وجود دارد که منزلت آن در زبور مانند سوره الرحمن در قرآن کریم است و این اشعار را حضرت محمد (ص) در ترجمه آن سوره از زبور سروده است» و گفتنی است که در نسخه‌ی مذکور، اشعار از طریق شهاب الدین زکریا و او نیز از شهاب الدین

سهروردی روایت شده است.

از این قصیده نسخه‌های متعددی در میان برگ‌های مجلدات فهرست‌های کتابخانه‌ی عامره‌ی مجلس شورای اسلامی معرفی شده است.^۲ این قصیده همچنین از سوی شاعری با تخلص «زبوری» به فارسی منظوم در آمده است که نسخه‌ای از آن به شماره‌ی «۲/۱۲۳۳۶»^۳ در این کتابخانه و دو نسخه‌ی دیگر نیز، یکی در دارالکتب قاهره و دیگری در موزه‌ی بریتانیا موجود است.^۴

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ
تحریری مایل به نستعلیق □ نام کاتب:
نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی ۱۲ یا اوایل سده‌ی ۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم
□ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۲ (۴۴ب - ۴۵ب) □ تعداد سطر: ۱۹
□ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □ اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: آثار رطوبت و آفت دیدگی
بر فراز برگ‌های رساله مشاهده می‌گردد.

۲. برای نمونه بنگرید به: صدراپی خویی، علی: فهرست کتابخانه مجلس: ج ۳۵، ص ۲۹۵؛ ج ۳۶، صص ۲۶ و ۱۰۱؛ ج ۳۷، ص ۳۱۲.
۳. همان: ج ۳۵، صص ۲۹۵-۲۹۶.
۴. مزوی، احمد: فهرست نسخه‌های خطی فارسی: ج ۴، صص ۲۹۶۴-۲۹۶۵.

۱. بنگرید به: کتاب نهج البر، تألیف سید حسین بن علی همدانی: ج ۴.

*

شماره نسخه: «۵۱۰/۱۵»

[۲۹۲] تربية السالكين = الرسالة
 النقشبندية = الطريقة النقشبندية =
 شرائط النقشبندية = الرسالة
 الخادمية^۱

از: ابوسعید محمد بن مصطفی بن عثمان
 خادمی قنوی صوفی نقشبندی (درگذشته به
 سال ۱۱۷۶هـ)^۲
 موضوع: تصوّف

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله وحده و الصلوة
 على من لا نبی بعده مع من تبعه جمعه و فرده
 و بعد فشرائط النقشبندية الاعتقاد الصحيح
 أولاً و التوبة الصادقة و التحلل مع أرباب
 الحقوق و ردّ المظالم و استرضاء الخصوم و
 التقيد بأعلى الالتزام بالسنة و الدقة على
 العمل بأصحّ الشرعية و الإهتمام على المجانبة
 من كلّ المنكرات و المبتدعات و العزيمة على

التباعد من كلّ الهوى و المذمومات ...».

انجام: «... فهذا هو المقصد الأقصى و
 المسند الأعلى و المقام الأسنى و الحالة الحسنی
 الموجبة للزيادة في الدنيا ... اللهم اجعلنا من
 الذين افنوا وجودهم في استغراق أنوار الجمال
 و الجلال دون المحبوسين في ضيق البال و
 حضيض القال مجرمة جاه حبيك صلی الله
 عليه و اله و سلم و على جميع أصحابه أجمعين
 إلى يوم الدين و سلام جميع الأنبياء المرسلين
 و الحمد لله ربّ العالمين؛ تمت الرسالة الخادمية
 بعون من له اللطف و العناية في البداية و
 النهاية».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای کوتاه در بیان
 آداب طریقت نقشبندیه که در آن تفسیر
 برخی آیات و شرح برخی روایات نبوی
 (ص)، بر مذاق صوفیه تأویل گردیده است.
 در این اثر، دو طریق از طرق صوفیه مورد
 تأکید قرار گرفته است: «الأول و هو الأقرب
 و الأسهل في حصول المقصود بأن يلتصق
 اللسان بسقف الحلق و الأسنان على الأسنان
 و الشفة على الشفة و يطلق النفس على حاله
 و يتخیل في القلب، أي نحت ثدى اليسار لفظة
 الجلالة بمعناها أى الذات مسمی ذلك الاسم
 الشريف على نهج ما آمن به بلاکيف ... و
 الثانى فطريق الذكر بانفى و الاثبات و من
 يستعدّ لتقدّم الجذب يعنى من طلب الأخذ من

1. Brockelmann, C.; GAL: Bd. II, s. 351 & supp. Bd. II, s. 663.

2. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانی مؤلفی: ج ۱،
 صص ۲۹۶-۲۹۷؛ کحّاله، عمرضا؛ معجم المؤلفین:
 ج ۱۱، ص ۳۰۱؛ بغدادی، اسماعیل یاشا؛ هدیة العارفين:
 ج ۲، ص ۳۳۳.

الشيخ لمحبته من عند الله تعالى لهذا الطريق
...؛ همچنین برخی ابیات فارسی در میان
متن آمده است که جالب توجه است:

«شدن با حق به یک آنی

به از ملک سلیمانی».

از این رساله در کتابخانه‌های ترکیه و
قبرص نسخه‌هایی در برخی مصادر
کتاب‌شناسی گزارش گردیده است.^۱ ناگفته
نماند که درویش احمد طرابزونی نقشبندی
مشهور به «کوسج» (د. ۱۱۹۵هـ) به ترجمه و
شرح این رساله به زبان ترکی عثمانی، همت
گمارده است و نسخه‌ای از آن در کتابخانه‌ی
عثمان ارکین (ضمن کتابخانه‌ی بلدیه) در
استانبول^۲ نگهداری می‌گردد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ
تحریری مایل به نستعلیق □ نام کاتب:
نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی ۱۲ یا
اوایل سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم
□ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد
برگ: ۲ (۴۶ الف - ۴۷ب) □ تعداد سطر:
۲۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □
اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده و حاشیه‌نویسی مختصری به عربی و
ترکی با لهجه عثمانی دارد. آثار رطوبت و
آفت دیدگی بر فراز برگ‌های رساله مشاهده
می‌گردد.

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۱۶»

[۲۹۳] بیان عوالم غیب

از: احمد بن محمد توقّادی استانبولی
صوفی مولوی متخلّص به «صبوحی» و
مشهور به «صبوحی دده» و «صبوحی
مولوی» (درگذشته به سال ۱۰۵۷هـ)^۳

موضوع: تصوّف

زبان: ترکی عثمانی

آغاز: «بیان عوالم غیب که آکه حضرات
خمس الهیه دیرلر که مبدأ انواع انسان و
مصدر جمیع کون و مکاندر یعنی حضرت
عندیّه که مبدأ تقیّات و مرجع مکوناتدر بو
مرتبه ...».

انجام: «... ناسوته اول اماکن اصلیه‌دن

3. در این نسبت باید بیش‌تر تحقیق شود.

4. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۲،
ص ۲۸۲؛ کخاله، عمررضا؛ معجم المؤلفین: ج ۲،
صص ۲۸۷ و ۲۸۳؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛
هدیه العارفین: ج ۱، ص ۱۶۰.

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۵، ص ۳۲۴۲.
2. همان: ج ۱، ص ۶۱۲.

سیر نزول ایلروینه اول حضراته طوعاً و یا
کرهاً عروج ایلر فطوبی لمن رجع بمحبّة و
اختیار قبل الرجوع الاضطراری لأنّ حبّ
الوطن من الإیمان».

کتاب‌شناسی: رساله‌ی مختصری در بیان
عوالم غیب، یعنی عالم ملکوت و عالم ناسوت
است. این اثر در نسخه به «صبحی دده»
نسبت داده شده است، در کتب تراجم، تنها
فرد مذکور به «صبحی دده» مشهور است
که ثبت گردید، لیکن در میان آثار وی،
اثری با عنوان یاد شده گزارش نشده است؛
ممکن است بخشی از اختیارات مثنوی باشد
که در شرح مثنوی معنوی ملای روم نوشته
شده است و الله اعلم.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ
تحریری مایل به نستعلیق □ نام کاتب:
نامعلوم □ تاریخ کتابت: اواخر سده‌ی ۱۲ یا
اوایل سده‌ی ۱۳ هـ □ محل کتابت: نامعلوم
□ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد
برگ: ۲ (۴۷ ب - ۴۸ الف) □ تعداد سطر:
۲۰ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک □
اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: حاشیه‌نویسی و فوائد

مختصری به عربی و ترکی با لهجه عثمانی با
نشان‌های «کذا قال شیخی حجابی افندی،
تذکره صدر قنوی» در شرایط نقشبندیّه و جز
آن دارد. در برگ (۴۸ الف) یک فایده در
«سرّ قرب حسین منصور حلاج» به زبان
ترکی با لهجه‌ی عثمانی آمده است. آثار
رطوبت و آفت دیدگی بر فراز برگ‌های
رساله مشاهده می‌گردد. نیز بر فراز برگ،
یک بیت شعر ترکی عثمانی چنین آمده است:
اگر نفسک مرادین ازملک سن
اگر سکسانه یتسک اصل سکسن!

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۱۷»

[۲۹۴] الحوراء فی شرح الزوراء =
الحوراء و الزوراء = شرح الزوراء^۲
= حاشیة الزوراء

از: حکیم جلال‌الدین محمد بن اسعد بن
احمد دوانی کازرونی شیرازی صدیقی بکری
مشهور به «محقق دوانی» (درگذشته به سال
۹۰۸ هـ)^۲

موضوع: فلسفه و کلام

2. تهرانی، آقا بزرگ: الذریعة: ج ۱۳، ص ۳۰۳.
3. زرکلی، خیرالدین: الأعلام: ج ۶، ص ۳۲؛
کحّاله، عمرضا: معجم المؤلفین: ج ۹، ص ۴۷؛ بغدادی،
اسماعیل پاشا: هدیه العارفین: ج ۲، ص ۲۲۴.

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا: معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۱، صص ۴۹۲-۴۹۳.

زبان: عربی

آغاز: «بسملة. اما بعد الحمد لوليّه و الصلاة على نبيّه، فيّ لما فرغت من تهذيب الرسالة الموسومة بالزوراء المشتعلة على زبد من الحقائق و زبد من الدقائق و هي من خصائص الزمان ...».

انجام: «... و القول و العمل و له الحمد حمداً و يوافي عقيدة نعمه و يكافي مزيد فضله و كرمه و الصلاة على سيدنا محمد و آله و أصحابه و تابعيه و أحبائه و الحمد لله ربّ العالمين».

کتاب‌شناسی: شارح علامه، به جهت رؤیتِ خوابی از امیرالمؤمنین علیه السلام در بیرون شهر بغداد و کنار رود دجله (زوراء) و کسب فیض معنوی از وجود مبارک آن حضرت، پیش‌تر رساله‌ای فلسفی - عرفانی در اثبات واجب الوجود با عناوینی همچون «تهدید، تذکرة، ...» نگاشت و نام آن را به همین مناسبت، الزوراء^۱ گذاشت؛ سپس خود دوانی، آن رساله را به درخواست شیخ شرف‌الدین حسن فتال، با عنوان «قوله - قوله» بسط و شرح داده است. باید توجه داشت که دوانی تعلیقه و حاشیه‌ی دیگری را

نیز بر خطبه الزوراء^۲ دارد که جز شرح مورد بحث می‌باشد. این اثر ترجمه^۳ و شروح دیگری از کسانی همچون کمال‌الدین محمد لاری (د. پس از ۹۲۸هـ) دارد که حاجی خلیفه و آقا بزرگ تهرانی به برخی از آن‌ها اشاره نموده‌اند و خوشبختانه از برخی از آن شروح در این کتابخانه موجود است. همچنین غیاث‌الدین منصور دشتکی (د. ۹۴۸هـ) نیز ردیه‌ای بر الزوراء دارد^۴. باید دانست که از متن و شرح (= حاشیه) نسخه‌های متعددی در این مجلّات فهرست‌های مختلف این کتابخانه‌ی عامره گزارش گردیده است و دستنویس‌هایی هم از سایر کتابخانه‌های داخل و خارج از کشور، در برخی مصادر و کتاب‌شناسی‌ها معرفی شده است^۵. این شرح در سال ۱۲۸۶هـ در استانبول و در سال ۱۳۲۶هـ در قاهره به چاپ رسیده است.

2. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۱۲، ص ۶۳.
3. ترجمه و شرحی به زبان ترکی عثمانی از سوی مترجم ناشناس در کتابخانه‌ی ملی ازمیر به شماره‌ی «۸۰۳/۲» گزارش گردیده است (بنگرید به: قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۴، ص ۲۶۱۲).
4. تهرانی، آقا بزرگ؛ الذریعة: ج ۱۰، ص ۱۹۸.
5. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۴، ص ۲۶۱۵.

1. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۹۵۷.

المسمّى بالتصديق الذى ينقسم العلم إليه و إلى
التصور؛ الثانى النسبة الثبوتية التقييدية التى
اخترعها المتأخرون...».

انجام: «... أتهما أصحّ و جزء من القضية
و الذى بمعنى الإيقاع قسم من العلم و جزء
من التصديق عند المتأخرين و نفس التصديق
عند القدماء لشرحه هذا فاحفظه فإنه ينفعك
فى مواضع شتى».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای کوتاه در بیان
معانی چهارگانه‌ی «حکم» از دیدگاه علم
منطق است: ۱. التصديق و التصور، ۲. النسبة
الثبوتية التقييدية و هى مورد الإيجاب و
السلب، ۳. الوقوع و اللاوقوع و هى متعلّق
الإيقاع و الانتزاع، ۴. نفس المحمول. در
مصادر و فهراس موجود، شوربختانه
آگاهی‌های بیش‌تری از این رساله و مؤلّف
آن بدست نیامد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: [حاج صالح قرطبی] □
تاریخ کتابت: [سال ۱۱۲۱هـ] □ محلّ
کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
مشکی □ تعداد برگ: ۲ (۵۸ب - ۵۹الف)
□ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ: فرنگی
نخودی نازک آهار مهره شده □ اندازه متن:
۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این رساله در حاشیه تصحیح

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: حاج صالح قرطبی □
تاریخ کتابت: ۱۱۲۱هـ □ محلّ کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی □
تعداد برگ: ۱۱ (۴۸ب - ۵۸ب) □ تعداد
سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک
آهار مهره شده □ اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵
سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است و تعلیقات و حاشیه‌نویسی
مختصری در هامش برگ‌ها به زبان عربی و
ترکی دارد. آثار رطوبت و آفت دیدگی بر
فراز برگ‌های رساله مشاهده می‌گردد.
برگ‌ها مجدول به رنگ قرمز می‌باشد. بر فراز
برگ نخست چنین آمده است: «هذه الرسالة
من رسائل المتصوّفة و هى من تألیف منلا
جلال و سّماها [ال] حوراء على متنه الزوراء».

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۱۸»

[۲۹۵] الحكم (فائدة فى ...)

از: ناشناخته

موضوع: منطق

زبان: عربی

آغاز: «اعلم أنّ للحکم أربعة معان الأول
إدراك أنّ النسبة واقعة و ليست بواقعة و هو

گردیده است و آثار رطوبت و آفت دیدگی
بر فراز برگ‌های رساله مشاهده می‌گردد.
برگ‌ها مجدول به رنگ قرمز می‌باشد.

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۱۹»

[۲۹۶] السرور و الفرح (رسالة ...)
= رسالة السرور و الفرح في حق
والدى الرسول (ص) = ايمان
والدى رسول الله (رسالة في ...)^۱

از: محمد بن ابوبکر مرعشی رومی
مشهور به «ساجقلى زاده» (درگذشته به
سال ۱۱۵۰هـ)^۲

موضوع: عقاید

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، يقول البائس ... إن قلت
ما تقول في والدى رسول الله صلى الله عليه و
سلم و هما عبدالله و زوجته امينة عليهما
السلام ماتا قبل بلوغ النبى صلى الله عليه و
سلم و قبل نبوته عليه السلام، قلت: أضع في

هذا رسالة إن شاء الله تعالى و اجعلها فصول
سنة ...».

انجام: «... لأننا حنفيون ماتريدون و
سميتها رسالة السرور و الفرح لأنها تسرّ
الناظرين المؤمنين و تفرحون بها الحمد لله الذى
بعزته و جلاله تتمّ الصالحات سبحانه ربنا ربّ
العزة عمّا يصفون سلام على المرسلين و الحمد
لله رب العالمين».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در بیان احوال
ابوین حضرت ختمی مرتبت محمد مصطفی
صلی الله علیه و آله و سلم است که در ۶
فصل بدین ترتیب در سال ۱۱۵۰هـ گویا در
ردّ مولى على بن سلطان محمد قارى هروى
(د. ۱۰۱۴هـ) نگارش یافته است: الفصل
الأول و والداه اختصّ من ابويه لأنّ الثانى
يطلق على العمّ و العمة ...؛ الفصل الثانى والداه
رسول الله صلى الله عليه و سلم من أهل
الفترة ...؛ الفصل الثالث أهل السنة ضدّ أهل
البدعة ...؛ الفصل الرابع و عند الماتريديّ يعتبر
العقل فى الإيمان و الكفر ...؛ الفصل الخامس فى
معنى قول أبى حنيفة فى الفقه الاكبر " و والداه
رسول الله صلى الله عليه و سلم ماتا على
الكفر و ابوطالب عمّه مات كافراً " ...؛ الفصل
السادس ما ذكرته فى الرسالة أنّ والديه عليه
الصلاة و السلام يجوز دخولهما عند الجنة عند
الأشعري و و يجب دخولهما الجنة عند

1. Brockelmann, C.; GAL: supp. Bd. II, s. 498.

2. بروسوى، محمدطاهر؛ عثمانلى مؤلفلى: ج ۱،
صص ۳۲۵-۳۲۶؛ كحّاله، عمرضا؛ معجم المؤلّفين:
ج ۱۲، ص ۱۴؛ بغدادى، اسماعيل باشا؛ هدية العارفين:
ج ۲، ص ۳۲۲.

[۲۹۷] رسالة البسمة

از: ابوالفضل جلال الدین عبدالرحمن بن ابوبکر سیوطی طولونی مصری شافعی (درگذشته به سال ۹۱۱هـ)^۲

موضوع: تفسیر

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله و كفى و سلام على عباده الذين اصطفى و بعد فقد اشتهر كلام الناس في البسمة و احتجاجهم على انها قرآن أو غير قرآن و شنع القاضي ابوبكر الباقلاني و غيره على الشافعي في اثباتهما قرآناً بأن القرآن لا يثبت بالظن إنما يثبت بالتواتر...».

انجام: «... فلما سلم قال و الذي نفسي بيده إني لاشبهكم صلاة برسول الله صلى الله عليه و سلم هذا حديث صحيح لا علة له و هو أصح ما ورد في الباب بل لم يصح فيه حديث غيره انتهى».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای کوتاه در بیان اینکه کلمه‌ی شریفه «بسم الله الرحمن الرحيم» جزء قرآن است یا نه؟ که مؤلف در آن طی فصولی چند، به نقض و ابرام دلائل

أبوحنيفة نسخه‌های متعددی از این اثر از سوی قره بلوط در معجم التاريخ (ج ۴، ص ۲۴۷۸) معرفی نموده است و نی به گفته‌ی همو، بدون تاریخ در استانبول به چاپ رسیده است.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق

تحریری □ نام کاتب: [حاج صالح قرطبی] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۱۲۱هـ] □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۵ (۵۹ الف - ۶۳ الف) □ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این رساله در حاشیه تصحیح گردیده است و آثار رطوبت و آفت دیدگی بر فراز برگ‌های رساله مشاهده می‌گردد. برگ‌ها مجدول به رنگ قرمز می‌باشد. بر فراز برگ نخست چنین آمده است: «هذه الرسالة الشريفة تأليف ساجقلى زاده أكرمه الله تعالى في حقّ والدي رسول الله صلى الله عليه و سلم».

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۲۰»

2. زرکلی، خیرالدین؛ الأعلام: ج ۳، ص ۳۰۱؛

کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفين: ج ۵، ص ۱۲۸؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدية العارفين: ج ۱، ص ۵۳۴.

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاريخ التراث

الاسلامی: ج ۴، ص ۲۴۷۸.

دیدگاه‌های دانشمندان در این زمینه پرداخته است. باید دانست که بر فراز برگ نخست آمده است: «رسالة البسملة للإمام السيوطي»، لیکن در میان حدود ۵۷۶ اثر و تألیف معرفی شده‌ی وی در مصادر کتاب‌شناختی^۱ از سیوطی به اثری با عنوان رسالة البسملة آگاهی نیافتیم؛ جز إعراب البسملة^۲ که به جهت خروج موضوعی، بعید به نظر می‌رسد، نسخه‌ی مورد بحث بوده باشد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: [حاج صالح قرطبی] □
تاریخ کتابت: [سال ۱۱۲۱هـ] □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و قرمز □ تعداد برگ: ۲ (۶۳ الف - ۶۴ ب) □ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این رساله در حاشیه تصحیح گردیده است و آثار رطوبت و آفت دیدگی بر فراز برگ‌های رساله مشاهده می‌گردد. برگ‌ها مجدول به رنگ قرمز می‌باشد.

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۲۱»

[۲۹۸] الدرج المنيفة فى الآباء
الشريفة فى والدى المصطفى (ص)^۳
از: ابوالفضل جلال الدين عبدالرحمن بن
ابوبکر سیوطی طولونی مصری شافعی
(درگذشته به سال ۹۱۱هـ)

موضوع: عقائد

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله و سلام على عباده الذين اصطفى هذا ثالث مؤلف آلفته في مسئلة والدى رسول الله صلى الله عليه و سلم و هو أخصرها و أوجزها فأقول ذهب جمع كثير ...».

انجام: «... لهذا سكت في هذا الكتاب و في سائر المؤلفات التي آلفتها في هذه المسئلة عن التصريح بحكاية قول الفرقة الرابعة و اقتضرت على حكاية أقوال الفرق الثلاثة و هذا آخر الدرج المنيفة [في] الآباء الشريفة والحمد لله وحده و الصلاة و السلام على خير خلقه محمد صلى الله عليه و سلم و على آله و أصحابه إلى يوم الحشر و البعث و النشوء».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در بیان احوال
ابوین نبی اکرم، حضرت محمد مصطفی صلی

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۲-۳، صص ۱۵۵۵-۱۶۰۸.

2. همان: ج ۲، ص ۱۵۶۱.

3. Brockelmann, C.; GAL: Bd. II, s. 147 & supp. Bd. II, s. 183.

[۲۹۹] تزیین (= زین) الأرائك فی

إرسال النبی إلى الملائك^۳

از: ابوالفضل جلال الدین عبدالرحمن بن

ابوبکر سیوطی طولونی مصری شافعی

(در گذشته به سال ۹۱۱هـ)

موضوع: عقاید

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله و الصلاة على

رسول الله صلى الله عليه و سلم؛ مسئله ما

تقولون في قول العلماء إنه صلى الله عليه و

سلم لم يبعث إلى الملائكة و يقول الحافظ زين

الدين العراقي إن السماء ليست محلاً للتكليف

و قد أشكل ذلك بأمور منها قوله صلى الله

عليه و سلم و أرسلت إلى الخلق تقم الناس و

الجنّ و الملائكة ... الجواب الحمد لله و سلام

على عباده الذين اصطفى سألت أكرمك الله

تعالى فأحسنّت غاية الإحسان و أوردت ...».

انجام: «... كالمجمع عليها و ممن نصّ

عليها الإمام الشافعي رحمة الله عليه و رضى

الله عنه و أسكنه الجنة أمين؛ قد تمّ كتاب زين

الآرائك في إرسال الملائك بعناية الله تعالى

... الإنس و الملائك من فيض بحر علوم

سيّدنا و مولانا الإمام ... أمين برحمة سيّد

الله عليه و آله و سلم است که با سه سربند

«الدرجة» تألیف گردیده است. بنا به نوشته‌ی

استاد قره بلوط، از این رساله نسخه‌هایی در

کتابخانه‌های ترکیه و مصر موجود است.^۱ این

اثر در سال‌های ۱۳۱۶، ۱۳۱۷، ۱۳۳۴ و

۱۳۸۰هـ در حیدرآباد دکن ضمن رسائل

السیوطی، به چاپ رسیده است.^۲

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق

تحریری □ نام کاتب: [حاج صالح قرطبی] □

تاریخ کتابت: [سال ۱۱۲۱هـ] □ محلّ

کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:

مشکی و قرمز □ تعداد برگ: ۷ (۶۴) ب -

۷۰ (الف) □ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ:

فرنگی نخودی نازک آهار مهره شده □

اندازه متن: ۹/۵ × ۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این رساله در حاشیه تصحیح

گردیده است و آثار رطوبت و آفت دیدگی

بر فراز برگ‌های رساله مشاهده می‌گردد.

برگ‌ها مجدول به رنگ قرمز می‌باشد.

❖

شماره نسخه: «۵۱۰/۲۲»

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۲، ص ۱۵۸۱.

2. احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیة فی شبه

القارة: صص ۲۱۲-۲۱۳.

3. Brockelmann, C.; GAL: Bd. II, s. 150 & supp. Bd. II, s. 187.

المرسلین؛ تمّ».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در تبیین این موضوع است که آیا حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم بر ملائکه هم مبعوث شده است یا اینکه از میان مخلوقات تنها بر انس و جنّ برانگیخته شده است؟ که مؤلف بر اساس ادله ثابت نموده است که چون ملائکه در آسمان محلّ تکلیف نیستند؛ بنابر این آن حضرت تنها بر انس و جنّ فرستاده شده است. این اثر با سربندهایی همچون «الدلیل، الجواب، الفرع و ...» نگارش یافته است. از این رساله نسخه‌هایی در برخی کتابخانه‌های ترکیه، عراق، هند، ایرلند، سوریه و مصر موجود است.^۱ این اثر بنا به نوشته‌ی قره بلوط در سال ۱۳۵۳هـ/۱۹۳۴م در قاهره به چاپ رسیده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: [حاج صالح قرطبی] □
تاریخ کتابت: [سال ۱۱۲۱هـ] □ محلّ کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و قرمز □ تعداد برگ: ۶ (۷۰ الف- ۷۵ ب) □ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک آهار مهره شده □

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این رساله در حاشیه تصحیح گردیده است و آثار رطوبت و آفت دیدگی بر فراز برگ‌های رساله مشاهده می‌گردد. برگ‌ها مجدول به رنگ قرمز می‌باشد. بر فراز برگ نخست چنین آمده است: «کتاب تزئین الأرائک فی إرسال النبی صلی الله علیه و سلم إلى الملائک، تألیف خاتمة الحفاظ والمجاهدين لإمام العلامة جلال الدين السيوطي؛ تغمّده الله برحمته».

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۲۳»

[۳۰۰] حصول الرفق بأصول (=

وصول) الرزق^۲

از: ابوالفضل جلال الدين عبدالرحمن بن ابوبکر سیوطی طولونی مصری شافعی (درگذشته به سال ۹۱۱هـ)

موضوع: عقاید

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله و کفی و سلام عباده الذين اصطفى الذين اصطفى و بعد فقد سألتی سائل عمّا ورد فی الحديث من الأذکار و الأفعال للرزق لیلزمها من ضاق علیه رزقه

2. Brockelmann, C.; GAL: Bd. II, s. 149 & supp. Bd. II, s. 186.

و تعرّست علیه معیشته ثمّ سألنی آخر و آخر
فجمعت لهم هذا الجزء ...».

الحاجم: «... خاتمة وجدت في مجموع من
كتب يوم الجمعة بعد الصلاة و لقد مکتناکم فی
الأرض و جعلنا لکم فیها معایش قلیلاً ما
تشکرون و جعلها فی بیتہ أو حانوتہ کثر الله
خیر بیتہ و وسع علیه معیشته و الحمد لله
وحده و کفی سمع الله لمن دعی؛ تم».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای کوتاه در کیفیت
اختصاص رزق و تبیین تقسیم روزی در میان
خلائق با ذکر اوراد و اذکاری که باعث
وسعت روزی می‌شود و همچنین عواملی که
منجر به ضیق روق آدمی می‌گردد. این اثر
در دو فصل و یک نگارش یافته است:
الفصل الاول فیما ورد من الأذکار و
الدعوات؛ الفصل الثاني فیما ورد من الأفعال.
علیرضا قره بلوط، از این رساله ده‌ها نسخه
از کتابخانه‌های ترکیه، عراق، سوریه، تونس،
کویت و مصر گزارش نموده است.^۱ این اثر
در سال ۱۸۹۰م در بمبئی و نیز در سال
۱۸۹۳م و یک بار نیز بدون تاریخ در لاهور
به چاپ رسیده است.^۲

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۲، ص ۱۵۷۸.
2. احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیة فی شبه
القارة: صص ۲۱۱ و ۲۱۷.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: [حاج صالح قرطبی] □
تاریخ کتابت: [سال ۱۱۲۱هـ] □ محلّ
کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
مشکی و قرمز □ تعداد برگ: ۴ (۷۵ ب -
۷۸ ب) □ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ:
فرنگی نخودی نازک آهار مهره شده □
اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این رساله در حاشیه تصحیح
گردیده است و آثار رطوبت و آفت دیدگی
بر فراز برگ‌های رساله مشاهده می‌گردد.
برگ‌ها مجدول به رنگ قرمز می‌باشد. بر فراز
برگ نخست چنین آمده است: «کتاب حصول
الرفق بأصول الرزق تألیف الإمام العالم العلامة
قدوة الحفاظ و عمدة المجتهدین فرید عصره و
وحید دهره جلال الدین السیوطی، تغمّده الله
برحمته».

شماره نسخه: «۵۱۰/۲۴»

[۳۰۱] المحرر فی قوله تعالی
﴿لِیَغْفِرَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكُمْ وَ مَا
تَأَخَّرَ﴾ = اقوال فی قوله تعالی
﴿لِیَغْفِرَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكُمْ وَ مَا
تَأَخَّرَ﴾ = تفسیر قوله تعالی ﴿لِیَغْفِرَ
اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكُمْ وَ مَا تَأَخَّرَ﴾

(رسالة فی ...)

از: ابوالفضل جلال الدین عبدالرحمن بن
ابوبکر سیوطی طولونی مصری شافعی
(درگذشته به سال ۹۱۱هـ)

موضوع: تفسیر

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله و الصلاة و السلام على رسول الله صلى الله عليه و سلم، قوله تعالى ﴿ليغفر لك الله ما تقدم من ذنبك و ما تأخر﴾ هذه الآية فيه أقوال للمفسرين، بعضها مقبول و بعضها مردود و بعضها ضعيف للدليل القاطع على عصمته صلى الله عليه و سلم و سائر الأنبياء عن الذنوب قبل النبوة و بعدها قال السبكي ...».

انجام: «... ﴿و عفى عنكم فالآن باشروه﴾ الآية؛ هذا آخر التأليف إلى هنا قد تم و كمل و الحمد وحده و الصلاة و السلام على سيدنا و سيد الأولين و الآخرين و الحمد لله رب العالمين ...».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در بیان تفسیر
قوله تعالى ﴿ليغفر لك الله ما تقدم من ذنبك و ما تأخر﴾ با نقل گفته‌ها و دیدگاه مفسران
بر اساس مبانی اعتقادی آنان در بیان کیفیت
و امکان صدور و وقوع گناه از سوی پیامبر
اسلام صلى الله عليه و آله و سلم و سایر
انبياء عليهم السلام، پیش از بعثت و پس از

آن است. بنا به نوشته‌ی استاد قره بلوط، از
این رساله نسخه‌هایی در برخی کتابخانه‌های
خارج از کشور موجود است^۱.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: [حاج صالح قرطبی] □
تاریخ کتابت: [سال ۱۱۲۱هـ] □ محل
کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
مشکی و قرمز □ تعداد برگ: ۳ (۷۸ ب -
۸۰ ب) □ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ:
فرنگی نخودی نازک آهار مهره شده □
اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این رساله در حاشیه تصحیح
گردیده است و آثار رطوبت و آفت دیدگی
بر فراز برگ‌های رساله مشاهده می‌گردد.
برگ‌ها مجدول به رنگ قرمز می‌باشد. بر فراز
برگ نخست چنین آمده است: «کتاب المحرر
فی قوله تعالى ﴿ليغفر لك الله ما تقدم من
ذنبك و ما تأخر﴾ تألیف الإمام العالم العلامة
قدوة العلماء الأعلام أبي الفضل عبدالرحمن
جلال الدين السيوطي، تغمده الله بغفرانه و
أسكنه فسيح جنانه».

شماره نسخه: «۵۱۰/۲۵»

1. قره بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۲، صص ۱۵۶۲ و ۱۵۸۳-۱۵۸۴.

[۳۰۲] أخبار الطاعون فيما رواه

الداعون = ما رواه الواعون في

أخبار الطاعون = مختصر بذل

الماعون لابن حجر العسقلانی

از: ابوالفضل جلال الدین عبدالرحمن بن

ابوبکر سیوطی طولونی مصری شافعی

(درگذشته به سال ۹۱۱هـ)

موضوع: حدیث

زبان: عربی

آغاز: « بسملة، الحمد لله مقدر الأرزاق و

الآجال و الصلاة و السلام على سيدنا محمد و

الصحب و آل؛ أخرج احمد البخاری و مسلم

من طریق حبيب بن ابی ثابت قال كمي

بالمدينة قبل غنى أن الطاعون بالكوفة فلقيت

ابراهيم بن سعد بن ابی وقاص رضى الله عنه

فسأله فقال سمعت أسامة بن زيد رضى الله

عنه يحدث أن رسول الله صلى الله عليه و

سلم قال إن هذا الطاعون رجز و بقية عذاب

عذب به قوم قبلكم ...».

انجام: «... ثم في سنة إحدى و ثمانين و

ثمان مائة، ثم بالروم سنة ست و سبعين و ثمان

مائة و دخلت حلب في افتتاح سنة سبع و

تسعين، ثم وصل إلى مفهوم شهر ربيع الأول

منها؛ تمت»

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در بیان بلای

بیماری طاعون است که با استفاده از روایات

نبوی (ص) با رویکرد روایی و تاریخی به

تفصیل گزارش شده است و با توجه به

عبارات پایانی مؤلف، تاریخ تألیف آن پس

از سال ۸۹۷هـ می‌باشد. باید افزود که این

اثر در واقع مختصر کتاب بذل الماعون

ابن حجر عسقلانی (د. ۸۵۲ یا ۸۵۳هـ) است

که بنا به گفته‌ی وی پس از حدوث بعضی

بدعت‌ها در پی وقوع طاعون در سال

۷۶۴هـ تألیف نموده است. اهمیت این اثر

بیش‌تر از آن جهت است که در ضمن مطالب

آن، گزارشی تاریخی از وقوع طاعون و نیز

برخی بیماری‌های مشابه آن مانند جدری در

اماکن مختلف ارائه گردیده است که برخی از

این حوادث عبارتند از: ۹۷هـ (شام)،

۴۲۳هـ (هند و عجم و جبل)، ۴۲۳هـ

(موصل)، ۴۲۵هـ (شیراز، بغداد و بصره)،

۴۳۳هـ (موصل، جزیره و بغداد)، ۴۴۰هـ

(مصر، شام و بغداد)، ۴۴۷هـ (عجم)، ۴۹۷هـ

(دمشق)، ۴۷۸هـ (عراق)، ۵۵۲هـ (حجاز و

یین)، ۵۷۵هـ (بغداد)، ۶۳۳هـ (مصر)،

۷۴۹هـ (طاعون جهانی: لم یعهد نظیره فی الدنيا

فائه طبق الأرض شرقاً و غرباً ... مات فيه

على جهته التقريب نصف العالم و اکثر الموت

فی القاهرة کلّ يوم زیادة علی عشرين ألفاً (...)! ۷۶۴هـ (قاهره و دمشق)، ۷۸۱هـ (قاهره)، ۷۹۱هـ، ۸۱۳هـ، ۸۱۹هـ، ۸۲۱هـ، ۸۳۱هـ (هی أوسع الطوائع کلّها)، ۸۴۹هـ-۸۵۳هـ (مصر و شام)، ۸۷۳هـ (مصر و شام)، ۸۷۶هـ (روم)، ۸۹۷هـ (حلب) و ... از این رساله نسخه‌هایی در برخی کتابخانه‌های ترکیه، عراق، سوریه و مصر موجود است.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: [حاج صالح قرطبی] □
تاریخ کتابت: [سال ۱۱۲۱هـ] □ محلّ کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و قرمز □ تعداد برگ: ۱۰ (۸۱ الف - ۹۰ الف) □ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک آهار مهره شده □
اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این رساله در حاشیه تصحیح گردیده است و آثار رطوبت و آفت دیدگی بر فراز برگ‌های رساله مشاهده می‌گردد. برگ‌ها مجدول به رنگ قرمز می‌باشد. بر فراز برگ نخست چنین آمده است: «کتاب أخبار الطاعون فیما رواه الواعون من رشحات علوم

الإمام العالم العلامة و بحر المحقق الفهامة رافع أعلام المّة و الدین أبی الفضل عبدالرحمن السیوطی، جلال الدین، تغمّده الله بغفرانه و رحمته آمین بجرمة سیّد المرسلین و الحمد لله ربّ العالمین».

*

شماره نسخه: «۵۱۰/۲۶»

[۳۰۳] أنباه الأذکیاء لحیة الأنبیاء

= انتباه الأذکیاء فی حیاة الأنبیاء

از: ابوالفضل جلال الدین عبدالرحمن بن ابوبکر سیوطی طولونی مصری شافعی (در گذشته به سال ۹۱۱هـ)

موضوع: عقاید

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله و سلامه علی عباده الذین اصطفی؛ وقع السؤال قد اشتهر أنّ النبی صلی الله علیه و سلّم حیّ فی قبره و ورد أنّه صلی الله علیه و سلّم قال من احد یسلّم علیّ إلا ردّ الله علی روحی حتّی أردّ علیه السلام؛ فظاهره مفارقة الروح له فی بعض الأوقات فكیف الجمع ... فأقول حیوة النبی صلی الله علیه و سلّم فی قبره و سائر الأنبیاء علیهم السلام معلومة عندنا ...».

انجام: «... السادس: قد یقال أنّه أوحی إلیه صلی الله علیه و سلّم، هذا الأمر أولاً قبل

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۲، ص ۱۵۹۷.

أَنْ يُوحَى إِلَيْهِ بِأَنَّهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَا يَزَالُ حَيًّا فِي قَبْرِهِ ... هَذَا مَا فَتَحَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ عَلَى مَنْ الْأَجْوِبَةِ وَ لَمْ أَرْ شَيْئًا مِنْهَا مَنْقُولًا لِأَحَدٍ وَ اللَّهُ أَعْلَمُ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ خَيْرَ خَلْقِهِ وَ سَلَّمَ تَسْلِيمًا؛ تَمَّتْ».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در بیان کیفیتِ حیاتِ نبی اکرم اسلام حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم و سایر انبیای عظام علیهم السلام، پس از رحلت آن بزرگواران است. از این رساله نسخه‌هایی در برخی کتابخانه‌های ترکیه، عراق، هند، ایرلند، سوریه، تونس و مصر موجود است^۱. این اثر در سال ۱۸۹۱م در لاهور، در سال‌های ۱۸۹۹ و ۱۹۶۱م در حیدرآباد دکن و نیز در سال ۱۳۵۳هـ به چاپ رسیده است^۲.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: [حاج صالح قرطبی] □
تاریخ کتابت: [سال ۱۱۲۱هـ] □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و قرمز □ تعداد برگ: ۳ (۹۱ الف - ۹۳ب) □ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک آهار مهره شده □

اندازه متن: ۵/۱۶×۹/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این رساله در حاشیه تصحیح گردیده است و آثار رطوبت و آفت دیدگی بر فراز برگ‌های رساله مشاهده می‌گردد. برگ‌ها مجدول به رنگ قرمز می‌باشد. بر فراز برگ نخست چنین آمده است: «کتاب أنباه الأزکیاء لحیوة الأنبیاء صلوات الله و سلامه علیهم و علی آلهم من علوم المولی الفاضل قدوة أرباب التحقیق جلال الدین السیوطی، تغمده الله برحمته . غفرانه بحق محمد صلی الله علیه و علی آله أجمعین آمین».

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۲۷»

[۳۰۴] الكشف عن مجاوزة هذه

الأمة الألف

از: ابوالفضل جلال الدین عبدالرحمن بن ابوبکر سیوطی طولونی مصری شافعی (درگذشته به سال ۹۱۱هـ)

موضوع: عقاید

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله و سلام علی عباده الذین اصطفی؛ و بعد فقد کثر السؤال عن الحديث المشتهر علی السنة الناس أن النبي صلی الله علیه و سلم لایکت فی قبره ألف سنة و أنا أحيب بأئنه باطل لا أصل له ثم

1. همان: ج ۲، ص ۱۵۶۳.

2. احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیة فی شبه القارة: ص ۲۰۶.

جاء رجل في شهر ربيع من هذه السنة هي سنة ثمان و تسعين و ثمان مائة و معه ورقة بخطه ذكر أنه نقلها من فتيا أفتي بها بعض أكابر العلماء ممن أدركنه بالسنة فيها أنه اعتمد مقتضى هذا الحديث و أنه يقع في المائة العاشرة خروج المهدي و الدجال و نزول عيسى (...).

انجم: «... أخرج ابن أبي داود و ابن مردويه عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي صلى الله عليه و سلم قال بين النفختين أربعون سنة و أخرج ابن المبارك في الزهد عن الحسن رضي الله عنه قال بين النفختين أربعون سنة؛ الأولى يميت الله لها كل جى و الثانى يحيى الله بها كل ميت».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای استدلالی در اثبات این امر که عمر امت پیامبر، بیش‌تر از ۱۰۰۰ و کمتر از ۱۵۰۰ سال خواهد بود و در آن مؤلف با ایراد دلایلی نقلی، قول کسانی که معتقدند عمر دنیا بیش از ۱۰۰۰ سال نیست و پیش از اتمام سال ۱۰۰۰ هـ قیامت برپا خواهد گردید و امام مهدی علیه السلام ظهور کرده، عیسی علیه السلام نازل شده و دجال را خواهد کشت، مردود شمرده شده است! علیرضا قره بلوط، از این رساله ده‌ها نسخه از کتابخانه‌های ایران، ترکیه، عراق، سوریه، ایرلند، حجاز، تونس، کویت و مصر

گزارش نموده است^۱. این اثر در سال ۱۳۵۳ هـ در قاهره به چاپ رسیده است. باید افزود که این اثر همچنین از سوی مترجمی ناشناخته به ترکی با لهجه‌ی عثمانی برگردانده شده و دو نسخه از آن در کتابخانه‌ی دانشگاه قاهره موجود است^۲.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: [حاج صالح قرطبی] □
تاریخ کتابت: [سال ۱۱۲۱ هـ] □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و قرمز □ تعداد برگ: ۳ (۹۴ الف - ۹۶ ب) □ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک آهار مهره شده □
اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این رساله در حاشیه تصحیح گردیده است و آثار رطوبت و آفت دیدگی بر فراز برگ‌های رساله مشاهده می‌گردد. برگ‌ها مجدول به رنگ قرمز می‌باشد. بر فراز برگ نخست چنین آمده است: «رسالة الكشف عن مجاوزة هذه الأمة الألف، تأليف المولى الفاضل العلامة الفهامة جلال الدين السيوطي، سقى الله ثراه جعل الجنة مثواه».

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۲، ص ۱۵۹۵.
2. همان؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۲، ص ۱۵۷۱.

*

شماره نسخه: «۵۱۰/۲۸»

[۳۰۵] تحفة الجلساء فی رؤیة الله

للنساء

از: ابوالفضل جلال الدین عبدالرحمن بن

ابوبکر سیوطی طولونی مصری شافعی

(درگذشته به سال ۹۱۱هـ)

موضوع: عقاید

زبان: عربی

آغاز: «بسملة؛ الحمد لله و سلام على عباده الذين اصطفى؛ رؤیة الله سبحانه و تعالى يوم القيمة في الموقف حاصلة لكل أحد من الرجال و النساء بلا نزاع و ذهب قوم من أهل السنة إلى أنها تحصل للمنافقين أيضاً و ذهب آخرون إلى أنها تحصل لكافرين أيضاً ثم يحجبون بعد ذلك ليكون حسرة عليهم و له شاهد رويناه عن الحسن البصري ...».

انجام: «... قال إن الأظهر مساواتهم لهذه الأمة في الرؤیة و الله سبحانه أعلم قد تمّ و كمل كتاب الرؤیة بعنايت رب العالمين و حسن توفيقه».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در بیان رؤیت باری تعالی در جهان دیگر، از منظر اهل سنت و جماعت است که در آن مؤلف با دلائل نقلی، رؤیت خداوند از ناحیه‌ی زنان

را نیز در چند باب اثبات می‌نماید. از این رساله نسخه‌هایی در برخی کتابخانه‌های ترکیه، عراق، هند، ایرلند، سوریه و مصر موجود است.^۱ این اثر در سال ۱۳۵۳هـ/۱۹۳۴م در قاهره و نیز در سال ۱۴۰۵هـ/۱۹۸۴م در بیروت به چاپ رسیده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق

تحریری □ نام کاتب: [حاج صالح قرطبی] □

تاریخ کتابت: [سال ۱۱۲۱هـ] □ محلّ

کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:

مشکی و قرمز □ تعداد برگ: ۳ (۹۶ ب -

۹۸ ب) □ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ:

فرنگی نخودی نازک آهار مهره شده □

اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر □ رقم

کاتب: «تمّ تألیف الإمام العالم العلامة و الحبر

الفاضل الفهامة جلال الدین السیوطی سقی الله

مشواه و جعل الجنة مشواه، آمین».

ویژگی‌ها: این رساله در حاشیه تصحیح

گردیده است و آثار رطوبت و آفت دیدگی

بر فراز برگ‌های رساله مشاهده می‌گردد.

برگ‌ها مجدول به رنگ قرمز می‌باشد. بر فراز

برگ نخست چنین آمده است: «کتاب تحفة

الجلساء فی رؤیة الله للنساء تألیف الإمام

الحافظ العلامة مجتهد العصر الشيخ جلال الدين السيوطي، قدس الله سره و نور ضريحه و قبره».

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۲۹»

[۳۰۶] الأخبار المأثورة في الإطلاع

النورة

از: ابوالفضل جلال الدين عبدالرحمن بن ابوبكر سيوطي طولوني مصري شافعي (درگذشته به سال ۹۱۱هـ)

موضوع: آداب و سنن

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله و كفى و سلام على عباده الذين اصطفى؛ مسئله ما قولكم في الإطلاع بالنورة هل هو سنة؟ الجواب: الحمد لله قد وردت الأحاديث و الآثار مرفوعة و موقوفة و موصولة و مرسله عن النبي صلى الله عليه و سلم ... باستعمال النورة فهي مباحة غير مكروهة ...».

انجام: «... ما يذهب قالوا يذهب المواسي قال المواسي قبيح فجعلت الشياطين النورة و أخرج ابن أبي حاتم عن السري في القصة أن الشياطين صنعوا له نورة من أصداف فطلوها فذهب الشعر و الله اعلم بالصواب».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در بیان فوائد

استفاده از ماده‌ی آهکی مشهور به «نوره» برای ازاله‌ی موهای زائد بدن است که با استفاده از احادیث نبوی (ص) نگارش یافته است. از این رساله نسخه‌هایی در برخی کتابخانه‌های ترکیه، عراق، سوریه و مصر گزارش شده است.^۱ این اثر در سال ۱۳۵۳هـ در قاهره به چاپ رسیده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق

تحریری □ نام کاتب: [حاج صالح قرطبی] □ تاریخ کتابت: [سال ۱۱۲۱هـ] □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و قرمز □ تعداد برگ: ۳ (۹۸ ب - ۱۰۰ الف) □ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۵/۱۶×۹/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این رساله در حاشیه تصحیح گردیده است و آثار رطوبت و آفت دیدگی بر فراز برگ‌های رساله مشاهده می‌گردد. برگ‌ها مجدول به رنگ قرمز می‌باشد. بر فراز برگ نخست چنین آمده است: «الأخبار المأثورة في الإطلاع بالنورة، تأليف شيخ الإسلام مجتهدی الأنام الحافظ العلامة جلال الدين السيوطي، تغمده الله برحمته و أسكنه بحبوحه و بنعمته و كرمه».

*

شماره نسخه: «۵۱۰/۳۰»

[۳۰۷] الأسفار عن قلم الأظفار

از: ابوالفضل جلال الدین عبدالرحمن بن
ابوبکر سیوطی طولونی مصری شافعی
(درگذشته به سال ۹۱۱هـ)

موضوع: آداب و سنن

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله و سلام على
عباده الذين اصطفى؛ و بعد فهذه جزء من
آداب قلم الأظفار سمّيته بالأسفار عن قلم
الأظفار؛ أخرج الشيخان رحمهما الله عن
أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله صلى
الله عليه و سلم خمس من الفطرة: الختان و
الاستحداد و قصّ الشارب و تقليم الأظفار و
نتف الإبط ...».

انجام: «... فقلت له في ذلك فقال أخذ
الأظفار يوم الخميس من السنة و بلغني أنه
يوم الجمعة ينفي الفقر فقلت يا أمير المؤمنين و
تخشي أنت أيضاً الفقر فقال يا أسمعى و هل
أحد أخشى للفقر منى».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در بیان آداب و
سنن ناخن گرفتن است که با بهره‌مندی از
احادیث نبوی (ص) نگارش یافته است. از
این رساله نسخه‌هایی در برخی کتابخانه‌های

ایران، ترکیه، هند، عراق، کویت، تونس،
ایرلند، سوریه و مصر گزارش شده است.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: [حاج صالح قرطبی] □
تاریخ کتابت: [سال ۱۱۲۱هـ] □ محل
کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
مشکی و قرمز □ تعداد برگ: ۵ (۱۰۰ الف -
۱۰۴ الف) □ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ:
فرنگی نخودی نازک آهار مهره شده □
اندازه متن: ۵/۱۶×۹/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این رساله در حاشیه تصحیح
گردیده است و آثار رطوبت و آفت دیدگی
بر فراز برگ‌های رساله مشاهده می‌گردد.
برگ‌ها مجدول به رنگ قرمز می‌باشد. بر فراز
برگ نخست چنین آمده است: «کتاب الأسفار
عن قلم الأظفار، تألیف الإمام الفاضل قدوة
المحدثين الكرام المولى العلامة جلال الدين
السيوطي، تغمده الله برحمته و أكرمه الباری
تعالی فی دار کرامته».

*

شماره نسخه: «۵۱۰/۳۱»

[۳۰۸] جزیل المواهب فی اختلاف

المذاهب

۱. همان: ج ۲، ص ۱۵۶۰.

از: ابوالفضل جلال الدین عبدالرحمن بن ابوبکر سیوطی طولونی مصری شافعی (درگذشته به سال ۹۱۱هـ)

موضوع: عقاید

زبان: عربی

آغاز: «...بسملة، الحمد و کفی و سلام علی عباده الذین اصطفی؛ روی البیهقی رحمه الله فی المدخل بسنده عن ابن عباس رضی الله عنهما قال قال رسول الله صلی الله علیه و سلم مهما اوتیتم من کتاب الله فالعمل به لا عذر...».

انجام: «...قاضی القضاة جمال الدین یوسف بن ابراهیم بن حملة الدمشقی الشافعی کان حنبلیاً ثم انتقل إلى مذهب الشافعی مائة سنة ثمان و ثلثین و سبعمائة ابوحیان کان اولاً علی مذهب هل الظاهر ثم انتقل إلى مذهب الشافعی».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در بیان اختلاف فرق و مذاهب اسلامی از دیدگاه اهل سنت در چند فصل است. مؤلف در ابتدا با تمسک به چند آیه‌ی شریفه همچون: ﴿یرید الله بکم الیسر و لا یرید بکم العسر﴾ و ﴿ما جعل علیکم فی الدین من حرج﴾ و نیز احادیثی که نزد اهل سنت معتبر است، همچون «فإن أصحابی منزلة النجوم فی السماء فأیما أخذتم به اهتدیتم و اختلاف أصحابی لکم رحمة» به

مسأله‌ی اختلاف پرداخته و آن را نتیجه‌ی اجتهاد صحابه دانسته و نتایج آن‌ها را رحمت می‌داند و می‌گوید: «فعر بذلک أن اختلاف المذاهب فی هذه الأمة خصیصة فاضلة لهذه الأمة و توسیع لهذه الشریعة السمحة السهلة...». از این رساله نسخه‌هایی در برخی کتابخانه‌های ترکیه، هند، عراق، سوریه و مصر گزارش شده است^۱.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: [حاج صالح قرطبی] □
تاریخ کتابت: [سال ۱۱۲۱هـ] □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و قرمز □ تعداد برگ: ۶ (۱۰۴ الف - ۱۰۹ الف) □ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این رساله در حاشیه تصحیح گردیده است و آثار رطوبت و آفت دیدگی بر فراز برگ‌های رساله مشاهده می‌گردد. برگ‌ها مجدول به رنگ قرمز می‌باشد. بر فراز برگ نخست چنین آمده است: «کتاب جزیل المواهب فی اختلاف المذاهب تألیف المولی الشهیر للآفاق خاتمة المجتهدین علی الإطلاق جلال الدین السیوطی، قدس الله سره و نور

ضریحه و قبره».

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۳۲»

[۳۰۹] الهيئة السنيّة فى الهيئة

السنيّة

از: ابوالفضل جلال الدين عبدالرحمن بن
ابوبکر سیوطی طولونی مصری شافعی
(درگذشته به سال ۹۱۱هـ)

موضوع: هیئت و حدیث

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذى علّمنا ما لم
نكن نعلم و صلى الله على سيد الخلق محمد و
على آله و صحبه و سلم؛ هذا كتاب فى علم
الهيئة اقتبسته من الآثار و تتبعته من الأخبار
ليبتهج أولوا النهى .. ذكر ما ورد فى
العرش و الكرسي ...».

انجام: «... خاتمة: أخرج الطبراني عن
مسلم الهجرى قال لعبدالله بن عمر ... ممّ خلق
الخلق قال من ماء و ریح و نور و ظلمة
فأتيت ابن عباس ... فسألته عن ذلك فقال
فيها كما قال عبدالله بن عمر رضى الله عنهما؛
تمّ و كمل».

کتاب‌شناسی: کتابی در علم هیئت و
نجوم و بررسی برخی پدیده‌ها و آیات الهی
همچون: «العرش و الكرسي، اللوح و القلم،

السموات و الأرض، الشمس و القمر و
النجوم، الليل و النهار و الساعات، الماء و
الرياح، السحاب و المطر، الرعد و البرق و
الصواعق، المجدة القوس، الزلزلة، الجبال،
البحار، النيل» است که مؤلف با استفاده از
آیات و روایات نبوی (ص) به تفصیل به آن
پرداخته است و عمده‌ی مباحث کتاب، بیان
و ذکر روایاتی است که در این زمینه‌ها وارد
شده است. باید افزود که عبارات غامض
روایات از سوی مؤلف شرح گردیده است.
از این رساله نسخه‌های متعددی در برخی
کتابخانه‌های جهان گزارش شده است.^۱ این
رساله در سال ۱۹۸۲م در بیروت به چاپ
رسیده است. گفتنی است که در کتاب معجم
تاریخ التراث الاسلامی فی مکتبات العالم
موضوع این اثر به اشتباه «عقاید اهل سنت و
جماعت» ثبت گردیده است که بدین وسیله
تصحیح می‌گردد.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: حاج صالح قرطبی □
تاریخ کتابت: سال ۱۱۲۱هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و
قرمز □ تعداد برگ: ۱۶ (۱۰۹ ب - ۱۲۵ الف)
□ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ: فرنگی

نخودی نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر □ رقم کاتب: «قد وقع الفراغ من كتابة هذه الرسائل الشريفة عن يد أحقر الوری و أحوج العباد إلى رحمة ربّه الكريم الجواد الحاج صالح القرطبي غفرالله له و لوالديه و أحسن إليهما و إليه في أربع عشر شهر صفر الخير من شهور سنة إحدى و عشرين و مائة و ألف؛ تمّت».

ویژگی‌ها: این رساله در حاشیه تصحیح گردیده است و آثار رطوبت و آفت دیدگی بر فراز برگ‌های رساله مشاهده می‌گردد. برگ‌ها مجدول به رنگ قرمز می‌باشد. بر فراز برگ نخست چنین آمده است: «كتاب الهيئة السنيّة في الهيئة السنيّة، تأليف الإمام العلامة و الحبر الفهامة ملاذ العلماء الأعلام مرجع المحدثين الكرام المولى الفاضل الشهير بجلال الدين السيوطي، سقى الله ثراه و جعل الجنة مثواه»؛ باید توجه داشت که رقم کاتب در انجامه‌ی این رساله (برگ ۱۲۵ الف) ذکر شده است که بر همین مبنا در بخش نسخه‌شناسی رساله‌های پیشین نیز، همین داده‌ها، نگارش یافت.

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۳۳»

[۳۱۰] المنحة في فضائل السبحة

از: ابوالفضل جلال الدين عبدالرحمن بن ابوبکر سيوطي طولوني مصري شافعي (درگذشته به سال ۹۱۱هـ)

موضوع: عقاید

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله و كفى و سلام على عباده الذين اصطفى و بعد فقد طال السؤال عن السبحة فهل لها أصل في السنة الشريعة على صاحبها أفضل الصلوة و السلام فجمعت ذلك هذا الجزء ... أخرج الديلمي في مسند الفردوس بسند ينتهي إلى على بن أبي طالب رضى الله عنه أنّه قال قال رسول الله صلى الله عليه و سلم نعم المذكر السبحة ...».

انجام: «... قال الشيخ عمادالدين رحمه الله ملغزاً في سبحة و منظومة الشمل يخلو بها اللببت فتجمع من همته إذا ذكر الله جلّ اسمه عليها تفرق من هيئته و الحمد لله ربّ العالمين و الصلاة و السلام على نبيّه محمّد سيّد الأنبياء و المرسلين صلاة و أئمة إلى يوم الدين قد تمّ و كمل».

کتاب‌شناسی: رساله‌ی موجزی در بیان فضائل تسبیح (سبحة) است که مؤلف با آوردن روایاتی نبوی (ص) به آن پرداخته است و کسانی از صحابه و بزرگان فقه و حدیث و تصوّف که ملتزم با آن افزار بوده‌اند را برمی‌شمارد و نکته و فضیلتی را برای

تسبیح بیان می‌دارد؛ برخی از این افراد عبارتند از: «ابوهریره، ابوالدرداء، ابومسلم الخولانی، عمر البزار، عبدالقادر الکیلانی، الجنید، السدی السقطی، المعروف الکرخی و...». باید افزود که بر اساس روایات متواتر شیعی، سنت بدست گرفتن تسبیح و انجام ذکر مخصوص (۳۴) الله اکبر، ۳۳ الحمد لله و ۳۳ سبحان الله پس از ادای هر فریضه، یادگار حضرت فاطمه زهرا سلام الله علیها می‌باشد که پیامبر عظیم الشان اسلام آن را به وی آموخته است؛ لیکن در این رساله به این موضوع مسلم بین فرق، کوچکترین اشاره‌ای نشده است؛ باید افزود که از این رساله ده‌ها نسخه در برخی کتابخانه‌های جهان گزارش شده است.^۱ این اثر ضمن مجموعه رسائل السیوطی، در سال ۱۳۵۳هـ/ ۱۹۳۴م در قاهره به چاپ رسیده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: حاج صالح قرطبی □
تاریخ کتابت: سال ۱۱۲۱هـ □ نام کاتب:
نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده ۱۳هـ □
محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:
مشکی □ تعداد برگ: ۲ (۶۳ الف - ۶۴ ب)
□ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ: فرنگی

نخودی نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر □ رقم کاتب: «تم»
کتاب المنحة من قبض بحر علوم المولى
الفاضل المحقق جلال الدين السيوطي؛ تغمده
الله برحمته و غفرانه، آمین».

ویژگی‌ها: این رساله در حاشیه تصحیح
گردیده است و آثار رطوبت و آفت دیدگی
بر فراز برگ‌های رساله مشاهده می‌گردد.
برگ‌ها مجدول به رنگ قرمز می‌باشد. بر فراز
برگ نخست چنین آمده است: «کتاب المنحة
فی السبحة تألیف المولى الحافظ المجتهد الإمام
الجليل جلال الدين السيوطي، تغمده الله
بغفرانه و أكرمه بنعيم جنانه بجاه محمد و آله».

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۳۴»

[۳۱۱] المفاتيح الدرية فی إثبات
(= بیان) القوانين الدرية = مفاتيح
الفرس

از: مصطفى (محمد) بن ابوبکر سیواسی
دارنده‌وی ملاطی رومی متخلص به «حیرت»
مشهور به «حیرت محمد افندی» (درگذشته
به سال ۱۲۴۰هـ)^۲

۲. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۲،
ص ۱۴۴؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیه العارفین: ج ۲،

۱. همان: ج ۳، ص ۱۶۰۲.

موضوع: دستور زبان فارسی

زبان: عربی و فارسی

آغاز: «بسملة، سبحان الذی أخلص الإنسان بالنطق من عالم الجماد والعجماء و حمداً للذی علّم اللسان مع تنزیل الفرقان من إرم العماد ... و بعد فلماً کان غالب أسرار الحقّ علت کلماته مصوغه على ألسن العارفين باللغة الفارسیة و كانت ضوابطها مفاتیح معانی ألفاظهم البهیة لا جرم على ذی العلیة أن یتعلّم أولاً قواعد الفرس و أن یتالع ثانیاً فی کتبهم بالقراءة و الدرس حتّی وقف على تمام مرادهم بلا خطاء ... باب المصدر و هو اسم آخره نون ساکنه بعد دال أو تاء مفتوحین ... فالقسم الأول على خمسة أنواع ... مثل آمدن و شدن و زدن ...».

انجام: «... اقلید بفضل الله و ونه آلت مفتایخ الفرس على طبق النهج الأقوم و قبلها و رتبت أمثلة الفرس على وفق الطبع الأقوم لیكونا هدیّین لأولی الألباب جعلهما الله مفتاح کلمات الأقطاب؛ تمّت».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در بیان قواعد و دستور زبان ادبیات فارسی (دری) است که مؤلف آن را با ذکر امثله‌ی گوناگون ادبی در چند باب و فصل و نوع و قسم، به زبان

ص ۴۵۵.

عربی گزارش نموده است. مؤلف در آغاز آورده است که چون اکثر آثار و عبارات «عرفا»، همچون ملای رومی، به زبان فارسی نگارش یافته است، یادگیری این زبان و قواعد آن و مطالعه‌ی کتب آنان برای «سالک» ضرورتی اجتناب ناپذیر است. بر اساس آگاهی راقم، این اثر دارای دو شرح، یکی به زبان فارسی به اهتمام عبدالله بن محمد بن شعبان نجیب^۱ و دیگری از ناشناس به زبان عربی با عنوان *المؤلفات الطلائیة فی شرح المفاتیح الدریّة*^۲، و نیز یک ترجمه‌ی ترکی از این رساله از سوی عصام‌الدین مصطفی نقشبندی^۳ در دارالکتب قاهره گزارش شده است. ناگفته نماند که از اصل *المفاتیح الدریّة* نسخه‌هایی در برخی کتابخانه‌های ایران، ترکیه، قبرس و کویت گزارش شده است.^۴ این اثر در سال

1. مبشر طرازی، نصرالله: فهرس المخطوطات الفارسیّة: ج ۱، ص ۳۵۴؛ منزوی، احمد: فهرست نسخه‌های خطی فارسی: ج ۳، ص ۲۰۶۸.
2. قره‌بلوط، علی‌الرضا: معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۵، ص ۳۶۷۶.
3. مبشر طرازی، نصرالله: فهرس المخطوطات التریکیّة العثمانیّة: ج ۳، صص ۸۰-۸۱.
4. قره‌بلوط، علی‌الرضا: معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۵، ص ۳۶۷۶.

از: شیخ یوسف بن محمد کبروی
نقشبندی خلوقی منصورى حنفى
(سده ۱۲هـ)

موضوع: اجازه

زبان: عربى

آغاز: «بسم الله الحمد لله مستحق الحمد
حتى لا انقطاع و مستوجب الشكر بأقصى ما
يستطاع الذى لا يستفتح بأفضل من اسمه كلام
... و بعد فإن الشيخ الفاضل و الأوحد الكامل
الجهيز العارف ذا الحقائق و المعارف ...
شمس الدين ابوالضياء مصطفى افندى
القره حصارى ... قد قرأ على ألفية المصطلح
للعراقى و صحيح الإمام أبى عبد الله محمد بن
اسماعيل البخارى ... قراءة محققة بالدراسة فى
صحبة جماعة من أهل الضبط و الرواية ... و
أجزته حفظه الله تعالى بأن يروى عنى الكتاب
المذكور بتمامه و كذا باقى الكتب و السنن
....».

انجام: «... حرر هذه الوثيقة المشتملة
بالإذن و الإجازة، أحقر المشايخ، الشيخ
يوسف بن محمد الكبروى نزىل چورم المحدث
المفسر الحنفى مذهباً و المنصورى اعتقاداً و
الخلوقى مع النقشبندى خرقه و مشرباً غفر الله
له و لوالديه و لمشايخه و لمن تلمذ عنه و صلى
الله على سيدنا محمد و على آله و اولاده و
ازواجه و اصهاره أجمعين».

۱۲۵۵هـ در بولاق و استانبول و دگر بار در
سال ۱۹۷۳هـ در ضمن مجله‌ى دانشكده‌ى
ادبیات بغداد به چاپ رسیده است.

نسخه شناسی: □ نوع خط: نسخ تركى
□ نام كاتب: نامعلوم □ تاريخ كتابت:
سده ۱۳هـ □ محل كتابت: نامعلوم □
عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و قرمز □ تعداد
برگ: ۱۰ (۱۲۸ ب - ۱۳۷ الف) □ تعداد
سطر: ۱۵ □ نوع كاغذ: فرنگى نخودى نازك
آهار مهره شده □ اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵
سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح
گردیده است و حاشیه نویسی و تعلیقات
فراوانی در میان سطور و هوامش، به عربی،
فارسی و ترکی با لهجه‌ى عثمانی با نشان‌های
«شرح، قاموس، شرح شاهدهى و ...» دارد.
فراز برگ‌ها رطوبت دیده است. برخى
قلم خوردگی‌هایی در متن دیده می‌شود که
اصل بودن نسخه را در ذهن آدمى وسوسه و
تداعى می‌نماید! به هر تقدیر با توجه به تاریخ
وفات مؤلف (۱۲۴۲هـ)، تاریخ کتابت این اثر
قاعدتاً بایستى از اواخر سده ۱۲هـ یا
اوایل سده ۱۳هـ خواهد بود.

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۳۵»

[۳۱۲] الإجازة للقره حصارى

کتاب‌شناسی: اجازه‌ی روایی نسبتاً مفصلی از شیخ یوسف بن محمد کبروی (نزیل جوروم - ترکیه) است که به تلمیذ خویش شمس‌الدین ابوالضیاء مصطفی افندی قره‌حصاری داده است. شیخ یوسف در ابتدا طرق روایی چهارگانه خویش را می‌آورد: «قد تلقیت صحیح البخاری من أربعة أشیاء: المفتی السعید الشهد ببلدتنا کفه غره (?) و العلامة الشهير بمفتی زاده فی دارالسلطنة العلیة و العلامة الشهير بالحریری بالديار المصریة فی الحبانة ... و أعظمهم کلهم بل أجلّ جمیع معاصره ابوالفیض السید محمد مرتضی بن محمد بن محمد الحسینی الیمنی الزبیدی ثم الواسطی نزیل مصر»؛ سپس طریق روایی خویش را به دو صورت: «طریق ابی‌الوقت و هی طریق العراقیین و الأروام و الثانی طریق ابن‌شاهان». در ادامه به تفصیل به این دو طریق روایی، سلسله مشایخ خود را تا «... عن أبي الحفص الكبير عن الإمام المجتهد محمد بن الحسن الشیبانی عن الإمام الأعظم أبي حنیفة النعمان بن ثابت الکوفی، شیخ کلّ إمام، عن حماد بن أبي سلیمان عن ابراهیم بن یزید النخعی عن علقمة بن قیس عن عبدالله بن مسعود عن رسول الله صلّی الله علیه و سلّم عن جبرئیل الأمين عن ربّ العالمین جلّ جلاله» می‌رساند. باید دانست که استاد مجیز،

ابوالفیض (ابوالوقت/ابوالجواد) محمد بن محمد بن محمد بن محمد بن عبد‌الرزاق، مشهور سید مرتضی حسینی بلگرامی زبیدی (د. ۱۲۰۵هـ)، نسبش با چند واسطه به احمد بن عیسی بن زید بن علی بن حسین بن علی بن ابی‌طالب علیهم السلام می‌رسد. باید افزود با اینکه در کتب تراجم، سرچشمه‌ها و فهرست‌های موجود تفحص نسبتاً زیادی از سوی راقم، نسبت به احوال مجیز و مجاز صورت گرفت، لیکن با این حال شوربختانه به آگاهی‌های بیش‌تری در این باره دسترسی نیافتیم.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری مایل به رقعہ □ نام کاتب: بخط مجیز
□ تاریخ کتابت: اوایل سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم (گویا ترکیه) □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۴ (۱۳۸ب - ۱۴۱ الف) □ تعداد سطر: ۲۱ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: این نسخه در حاشیه تصحیح گردیده است فراز برگ‌ها رطوبت دیده است. برخی قلم‌خوردگی‌هایی در متن دیده می‌شود که اصل بودن نسخه را اثبات می‌نماید!

شماره نسخه: «۵۱۰/۳۶»

[۳۱۳] فقه العامة (رسالة في ...)

از: ناشناخته

موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)

زبان: عربی

آغاز: «... قوله: قال بعض الناس، قال السفاقي أر[[د به أباحيفه، قلت أبوحيفه ليس بمفترّد بهذا القول بل ... فقهاء الكوفة و الأوزاعي من أهل الشام و غيرهما من الفقهاء معه ... لأنه يقال أركز المعدن اذا خرج منه شيء فليس كذلك فقد يقال لمن وهب له الشيء أو ربح كثيراً ...».

انجام: «... و لا يودى الخمس إليه فمعناه عدم الأداء هذه الأقاويل مسرودة في عمدة القارى ... و أمثال هذا كان سبباً للمناقشة الجارية بين البخارى و أبى حفص الكبير حين جاء البخارى ببخارا ...» افتاده.

کتاب‌شناسی: بخشی از یک کتابی در فقه اهل سنت (حنفی) است که به جهت افتادگی بخش‌های زیادی از آن، علی‌رغم تفحص نسبتاً گسترده، با این حال شوربختانه شناسایی نگردید. این بخش در مبحث ارباح و استخراج معدن و ... و ادای خمس آن‌ها است و در همین بخش اندک از آثاری همچون العین، مجمع الغرائب، عمدة الغرائب و

از کسانی مانند سفاقی، ابوحیفه، اوزاعی، دارقطنی، زهری، بیهقی، ابویوسف، بخاری، ابن‌الأثیر، ابوحفص الکبیر و ... نقل مطلب گردیده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نسخ □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۱ (۱۴۴ الف) □ تعداد سطر: ۲۸ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر. ویژگی‌ها: فراز برگ‌ها رطوبت دیده است.

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۳۷»

[۳۱۴] القلب (رسالة في ...)

از: ناشناخته

موضوع: عقاید

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمين و الصلوة و السلام على سيدنا محمد و آله و أصحابه أجمعين، فاعلم إن شرف الإنسان و فضيلة التي بها فاز جميع أصناف الخلق ليس إلا باستعداده لمعرفة تعالی و إنما يستعد معرفة الله تعالی بقلبه لا بجارحة من جوارحه

و ليس المراد بالقلب اللحم الصنوبرى الشكلى
لأنه قطعة لحم توجد فى البهائم و فى الميت
أيضاً...».

انجام: «... و یرفع الله الذین آمنوا منکم
و الذین اوتوا العلم الموت الذی کنت عنه تحية
و قيل لك لقد کنت فى غفلة من هذا فکشفنا
عنک غطاءک فبصرک الیوم حدید؛ تمت بعون
خدای لم یزل».

کتاب شناسی: رساله‌ای در بیان ماهیت
قلب به روش صوفیانه است و اینکه منظور
از قلب، عضو صنوبری شکل در درون سینه
نیست: «ليس المراد بالقلب اللحم الصنوبرى
الشکل ... لا قدر لها بل المراد به لطيفة نورانية
روحانية لها بهذا القلب الجسماني تعلّق و
يشبه تعلّقها به تعلّق الأعراض بالجواهر و
تعلّق الصفات بالموصوفات و القلب بهذا المعنى
يطلق عليه لفظ الروح و النفس والعقل أيضاً
و هو حقيقة الإنسان و هو مهبط أنوار الرحمن
و هو العالم بالله و هو العامل لله و هو الساعى
إلى الله ...». در این اثر از منصور و جنید
بغدادی برخی عبارات نقل گردیده است. در
مصادر و فهرست‌های موجود (قابل دسترس)
به نسخه‌ی دیگری از این اثر دسترسی
نیافتیم.

نسخه شناسی: □ نوع خط: نسخ ترکی
□ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت:

سده ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □
عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ:
۴ (۱۴۶ ب - ۱۴۹ الف) □ تعداد سطر: ۲۶
□ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک آهار
مهره شده □ اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵
سانتیمتر.

ویژگی‌ها: فراز برگ‌ها رطوبت دیده
است. نادری از کلمات به جهت آسیب
جانوری افتاده است. پیش از آغاز متن
یادداشتی به ترکی با لهجه‌ی عثمانی درباره‌ی
«خیر و شرّ» و «حمد» به نقل از رساله
قادرى آمده است.

✱

شماره نسخه: «(۵۱۰/۳۸)»

[۳۱۵] مرآت العارفين و مظهر
الکاملين فى ملتمس زين العابدین
= مرآة العارفين فيما يتمييز بين
العابدين = مرآت العارفين فى
ملتمس زين العابدين

1. یحیی، عثمان؛ مؤلفات ابن عربی تاریخها و
تصنیفها: صص ۵۴۹-۵۵۰؛ مالخ، محمدریاض؛ الشیخ
الاکبر محیی‌الدین بن عربی: سلطان العارفين و امام
المحققين و بقیة المجتهدين: ص ۵۰۴.

از^۱: محیی‌الدین محمد بن علی بن محمد طائی اشبیلی مرسى حاتمى اندلسى صوفى مشهور به «ابن عربی» (درگذشته به سال ۶۳۸ هـ در دمشق)^۲

موضوع: تفسیر

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله الذى أخرج من النون ما أدرج فى القلم و ما أبرز فى القدم ... أمّا بعد فإني أجبت سؤالك أيها الولد الصالح لما سئلتني ... فأقول و بالله التوفيق اعلم ايها الولد المؤيد أنّ العالم عالمان علام الأمر و عالم الخلق كلّ واحد منهما كتاب من الله ...».

انجام: «... و ذلك لا يسع هذا المختصر و لا فى جميع العالم كمال قال الله تعالى قل لو كان البحر مدداً لكلمات ربّي لنفد كلمات ربّي و لو جئنا بمثله مدداً فاكتمينا على ما أرقمنا و ووفقنا عند ما وفقنا و الله يقول الحقّ و هو يهدى السبيل و الحمد لله أولاً و آخراً و باطناً و ظاهراً و صلى الله على سيّدنا محمد و آله أجمعين».

کتاب‌شناسی: تفسیر عرفانی و صوفیانه
سوره‌ی فاتحه (امّ الكتاب) در جواب سؤال

فردی با نام زین العابدین علی (؟) با جداولی نگارش یافته است. در نسبت این اثر به ابن عربی تردیدهایی وجود دارد؛ عثمان یحیی بر این باور است که این اثر باید تألیف یکی از شاگردان ابن عربی بوده باشد در برخی نسخ، این اثر افزون بر نسبتش به «ابن عربی»^۳، به کسانی همچون «محمد بن شیرین» (نسخه‌ی ایاصوفیا ش ۴۲۴۸)، «جیلی» (نسخه‌ی الازهر ش ۹۶۴ حلیم)، «میرزا حسین» (نسخه‌ی الازهر ش ۱۳۶۴ بحیت)، «شیخ ناصرالدین» (نسخه‌ی یحیی افندی ش ۲۹۳۶)، «تلمیذ قونوی» (نسخه‌ی راغب پاشا ش ۱۴۵۳)، «صدرالدین قونوی»^۴ (نسخه‌ی پاریس و کوپربلی ش ۱۵۹۴/۴)، «شیرخان بک هندی» (نسخه‌ی اوقاف بغداد ش ۷۰۷۱/۸)^۵ و دیگران نیز نسبت داده شده است و البته در انجام نسخه‌ی حاضر به محمدشیرین نسبت داده شده و تاریخ ۸۳۹ هـ نیز در رقم کاتب دیده می‌شود که با توجه به نسخه و زمان کتابت

3. قره بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۴، ص ۲۹۳۲.

4. همان: ج ۴، ص ۲۶۰۹.

5. حاجی خلیفه؛ کشف الظنون: ج ۲، ص ۱۶۴۸؛ قره بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث الاسلامی: ج ۲، ص ۱۲۸۲.

1. در این نسبت بیش‌تر باید تحقیق شود.

2. کخاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۱۱، ص ۴۰؛ بغدادی، اسماعیل پاشا؛ هدیة العارفین: ج ۱، ص ۱۱۴.

آن (در سده ۱۳هـ)، تاریخ مذکور، یا تاریخ نسخه‌ی مستنسخ عنه است، یا اگر قول عثمان یحیی را بپذیریم، این اثر تألیف فردی جز این عربی مشهور بوده و تاریخ یاد شده (۸۳۹هـ) نیز "می‌تواند" تاریخ تألیف اثر بوده باشد؛ که به هر تقدیر اثبات این نسبت‌ها، نیاز به بررسی تفصیلی دارد و بیش از این از حوصله‌ی این نوشتار خارج است. این اثر با مؤلفی ناشناس در سال ۱۳۰۷هـ/۱۸۹۰م در بمبئی به چاپ رسیده است.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری مایل به رقعہ □ نام کاتب (گویا مستنسخ عنه): محمد بن حاج عوض □ تاریخ کتابت: سده ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى □ تعداد برگ: ۴ (۱۴۹ الف - ۱۵۲ الف) □ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر □ رقم کاتب (گویا مستنسخ عنه): «مفقه العبد الحایض الراجی فیض ربّه الفایض محمد بن الحاج عوض، عوض فی دارالجزء بأشرف العوض و کان

فراغه فی ليلة الخميس العشرين من شهر ربیع الأول فی سنة تسع و ثلثین و ثمان مائة؛ اسم المؤلف شیخ محمد الشیرین».

ویژگی‌ها: فراز برگ‌ها رطوبت دیده است و میان متن چندین دایره حاوی اذکار، اورداد، اسمای الهی، آیات قرآن، مراتب و مراحل نفوس و طبیعت و فلک و هفت آسمان و ... آمده است.

*

شماره نسخه: «۵۱۰/۳۹»

[۳۱۶] وصیة السهروردی

از: شهاب الدین ابوحفص عمر بن محمد بن عبدالله سهروردی تمیمی قرشی بکری صوفی مشهور به «شهاب الدین سهروردی» (درگذشته به سال ۶۳۲هـ در بغداد)^۲

موضوع: اخلاق

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، یا بنی أوصیک بتقوی الله و خشیتہ و لزوم حقّ الله تعالی و حقّ رسول الله علیه السلام و حقّ الوالدین و حقّ المشایخ أجمعین ...».

انجام: «... یا بنی علیک بالخلوة فريداً

2. کحّاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۷،

ص ۳۱۳؛ بغدادی، اسماعیل باشا؛ هدیه العارفین: ج ۱،

ص ۷۸۵.

1. احمدخان؛ معجم المطبوعات العربیة فی شبه

القارة: ص ۵۳۶.

وحيداً منكسر القلب من خوف الله تعذبه
بكرامات الله و عش في الدنيا كائك غريب و
اخرج منها كما دخلتها فإك لاتدرى ما
أمسك غداً و الله سبحانه و تعالى أعلم و
الحمد لله رب العالمين».

کتاب‌شناسی: پندهای اخلاقی شیخ
شهاب الدین سهروردی به فرزندش با
عناوین «یا بنی» است که در آن او را به
رعایت حقوق خداوند متعال، پیامبر (ص)،
والدین و مشایخ توصیه می‌نماید. باید دانست
که سهروردی وصیت دیگری نیز دارد که به
شاگردش نجم‌الدین محمد تفلیسی نوشته است
و نسخه‌ای از آن در دارالکتب ظاهریه -
دمشق به شماره‌ی «۵۲۵۸» موجود است.
ناگفته نماند از وصیت سهروردی (نسخه‌ی
مورد بحث) نسخه‌هایی در برخی
کتابخانه‌های ایران، ترکیه، هند، عراق، سوریه،
بحرین، قبرس و جز آن‌ها گزارش شده
است.^۱

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری مایل به نسخ و رقعه □ نام کاتب:
نامعلوم □ تاریخ کتابت: ۱۲۷۵هـ □ محل
کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها:

مشکی و قرمز □ تعداد برگ: ۱ (۱۵۳ الف
- ۱۵۳ ب) □ تعداد سطر: ۲۲ □ نوع کاغذ:
فرنگی نخودی نازک آهار مهره شده □
اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: فراز برگ‌ها رطوبت دیده
است. نادری از کلمات به جهت آسیب
جانوری افتاده است. بندرت
قلم‌خوردگی‌هایی در متن دیده می‌شود.

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۴۰»

[۳۱۷] کیفیة الاستفادة من المرشد

الحی و المیت = آداب السلوک

از: ناشناخته

موضوع: تصوّف

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، السالک إذا یجد شیخاً
مرشداً فکیف یسلک و ما یفعل و أنّه هل
یستفاد من روحانیة المشایخ الذی انتقلوا إلى
جوار الله ... و أنّه هل یکن الاستفادة من
الأحیاء المرشدين من غیر اجتماع معهم و لا
صحة ظاهرة بمطلق الإجازة بمکتوب أو
رسول؛ أقول بالله التوفیق إذا لم یجد السالک
مرشداً فعلاجه أن یعمل بما فهم من الکتاب و
السنة و کلام المشایخ الصوفیة ...».

انجام: «... و الاستفادة من الأحیاء بهذا

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۳، ص ۲۲۹۷.

الطریق أسهل منها من روحانية المشايخ
الماضيين ... فيحصل الفائدة العظيم كما كانت
تحصل في مجلس الشيخ وهذا عند الفقير و
العلم في الحقيقة عند الملك العلي الكبير؛ تمت
الرسالة».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای در بیان آداب
سیر و سلوک بر اساس مشرب صوفیانه‌ی
نقشبندیه است که در آن کیفیت استفاده‌ی
سالک از روحانیتِ مرشدِ حی و نیز میّت به
دو طریق حضور در کنار قبر مرشدانی
همچون امام جعفر صادق علیه السلام، حسن
خرقانی، ابویزید بسطامی، بهاء‌الدین نقشبند،
عبدالخالق غجدوانی، عبدالقادر گیلانی،
ابوالحسن شاذلی، یا از راه دور با ارتباط
معنوی، با عنوان «طریق الاستفاده» با خطاب
به فرزند مؤلف (یا بنی) گزارش گردیده
است. علی رغم تفحص در مصادر و منابع
موجود (در دسترس) به نسخه‌ی دیگری از
این اثر آگاهی نیافتیم؛ باید توجه داشت که
نام اثر پیشنهادی بوده و بر اساس موضوع
اثر ثبت گردیده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری مایل به رقعہ □ نام کاتب: نامعلوم
□ تاریخ کتابت: ۱۲۷۵ هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و
قرمز □ تعداد برگ: ۲ (۱۵۳ ب - ۱۵۴ الف)

□ تعداد سطر: ۲۷ □ نوع کاغذ: فرنگی
نخودی نازک آهار مهره شده □ اندازه متن:
۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: فراز برگ‌ها رطوبت دیده
است. نادری از کلمات به جهت آسیب
جانوری افتاده است. بندرت
قلم‌خوردگی‌هایی در متن دیده می‌شود.

*

شماره نسخه: «۵۱۰/۴۱»

[۳۱۸] شرح عبارة لابن عربی فی
بحث وحدة الوجود: <العبد ربّ و
الربّ عبد یا لیت شعری من
المکلف>

از: ناشناخته

موضوع: تصوّف

زبان: عربی

آغاز: «... قال الشيخ الأكبر و القطب
الأعظم الأظهر قدّس الله سرّة ... فی بحث
وحدة الوجود: العبد ربّ و الربّ عبد یا لیت
شعری من المکلف؛ قال الشيخ الأكبر ... ترقبه
من حضيض المجاز إلى ذروة فرأى بالمشاهدة
العيانیّة أنّ لیس فی الوجود إلا الله تعالى ...».

انجام: «... یا لیت نداء مع التمتی بحصول
الإدراک من الله بعيد لأنّ هذه المسائل من
مزلق أقدام الأفهام و لذلك تمّنى بوصول

المرام فی حیّز فی الکلام نفعنا الله ببرکة
قربة إلى حصرت العلام؛ تمّت».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای موجز در شرح
عبارتی از عارف و صوفی نامی محیی‌الدین
محمد بن علی اشبیلی اندلسی مشهور به
«ابن عربی» (د. ۶۳۸هـ)، گویا منقول از
/الفتوحات/ المکیّة، در بحث وحدة الوجود
«العبد ربّ و الربّ عبد یا لیت شعری من
المکلف» است که با استفاده از نظریّات
کسانی همچون خلیل پاشا وزیر (د.
۱۰۵۹هـ)۱، حجة الاسلام غزالی، قاضی
بیضاوی و دیگران نگارش یافته است و به
نظر می‌رسد این نسخه ناتمام مانده است.
ناگفته نماند که نام اثر بر اساس موضوع و
محتوای اثر ثبت گردیده و پیشنهادی است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری مایل به رقعه □ نام کاتب: نامعلوم
□ تاریخ کتابت: ۱۲۷۵هـ □ محل کتابت:
نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى و
قرمز □ تعداد برگ: ۲ (۱۵۴ب - ۱۵۵الف)
□ تعداد سطر: ۲۲ □ نوع کاغذ: فرنگی
نخودی نازک آهار مهره شده □ اندازه متن:

1. گویا همان خلیل پاشا مرعشی بوده باشد که
در تذکره مشایخ عثمانیّه (سجل عثمانی): ج ۲،
ص ۲۸۶، گزارش مختصری از شرح احوالش آمده
است.

۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: فراز برگ‌ها رطوبت دیده
است. نادری از کلمات به جهت آسیب
جانوری افتاده است. تعلیقات مختصری به
زبان ترکی با لهجۀ عثمانی به نقل از لغت
/اختری دارد.

✱

شماره نسخه: «۵۱۰/۴۲»

[۳۱۹] منتخب رساله قادری

از: ناشناخته

موضوع: تصوّف

زبان: ترکی عثمانی

آغاز: «اگر بر کشی بر زمان صفات
ذمیمه‌دن بر صفتک تبدیلنده مجاهده قلسه
وقتا که الی تمام ایدوب بر صفتنه ... اقدام
ایلسه اولکی حالت ... چکدوکی امک ضایع
اولور پس اولی وجه بودرکه توحیدله قلبه
صفا ویره‌سین ریاضتیه نفسی ...».

انجام: «... سن صافی ایلپه توحیدک
سرّی اکا جمالین کوستره و هم توحیدک
نوری شیطان وسوسه‌سینی و نفسک
دغدغه‌سینی کوکله قویز پس ذکرک نوری
کوگل جوهرینه ایریشوب طوقنور کلولده
ظاهر اولور».

کتاب‌شناسی: منتخی از رساله قادری

و چند مطلب صوفیانه دیگر با امضای «المحرره» دیده می‌شود. پیش از شروع متن (برگ ۱۶۰ الف) دستورالعملی طبّی آمده است.

*

شماره نسخه: «۵۱۰/۴۳»

[۳۲۰] رجال الغیب

از: محمد تقی‌الدین (درگذشته به سال

۱۱۸۳هـ)^۲

موضوع: تصوّف

زبان: عربی

آغاز: «بسملة، الحمد لله رب العالمين و الصلوة والسلام على محمد و آله أجمعين؛ أعلى أسعدك الله في الدارين و إيانا أن الشيخ محیی‌الدین العربی قدّس الله سرّه العزیز فصل سیر رجال الغیب و قال أن رجال الغائب یسیرون کلّ شهر و یرون منه علی طرف من أطراف العالم من الشرق من الغرب و غیر ذلک ...».

انجام: «... أغیثونی و احمونی و احصلوا و قوموا علی حوائجی بحقّ حقّکم و بحرمة النبی صلی الله علیه و سلّم سلّمکم الله تعالی فی

در موضوع تصوّف است و آن در پاسخ این سؤال است که چرا انسان پس از مدّتی ریاضت و مبارزه با نفس و سلوک، باز می‌بینیم گاه به عللی از مقامات معنوی و ترقّی بازمانده و به جایگاه نخست خویش تنزل می‌نماید؟! باید افزود که به آگاهی‌های بیش‌تری درباره‌ی اصل این اثر (رساله قادری) و منتخب آن، در منابع و فهرس (موجود) دسترسی نیافتیم.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکي □ تعداد برگ: ۱ (۱۶۰ب) □ تعداد سطر: ۱۱ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۹/۵×۷ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: فراز برگ رطوبت دیده است. نادری از کلمات به جهت آسیب جانوری افتاده و برخی قلم‌خوردگی‌ها نیز دیده می‌شود. در ذیل این رساله ترجمه‌ی برخی عبارات عرفانی شیخ ابوسعید ابوالخیر با آغاز: «شیخ ابوالمسلم بر کمسه کلوب سلطانم بر کمسنه صوده یورردیرلریدی ...»، ابیاتی به

عربی از «عاشق عصیان» با مطلع:

إذا عاش أمره ستین عاماً

فنصف العمر يحوه الليالی

1. در این نسبت باید بیش‌تر تحقیق شود.

2. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۵، ص ۳۳۸۸.

الدارین و بعده اُصلی علی النبی عشر مرّات؛
تَمَّت».

کتاب‌شناسی: رساله‌ی کوتاهی در
رجال الغیب و نیز بیان روزهای ماه و حضور
آنان در جهات چهارگانه‌ی جغرافیایی است.
باید دانست که این رساله بر اساس رساله‌ی
معرفة الغیب^۱ محیی‌الدین محمد بن علی
اشبیلی اندلسی «ابن عربی» (د. ۶۳۸هـ)
نوشته شده است؛ با موضوع رجال الغیب
رساله‌های چندی به زبان عربی، از
شمس‌الدین محمد بن حمزه فناری (د. ۸۳۴هـ)،
محمود بن عثمان لامعی چلبی (د. ۹۳۸هـ)،
محمد تقی‌الدین (د. ۱۱۸۳هـ) و دیگران تألیف
گردیده است که دقیقاً دانسته نشد این رساله
کدامیک از رساله‌های مذکور است؛ لیکن بر
اساس قرائن و حجم رساله، به نظر می‌رسد
این رساله بایستی تألیف محمد تقی‌الدین بوده
باشد و نسخه‌ای نیز از آن در کتابخانه‌ی
شهرداری استانبول به شماره‌ی «۵۹/۱۰»
عثمان ارکین^۲ موجود است؛ به هر تقدیر

نیاز به بررسی بیش‌تری دارد. باید دانست که
بر اساس برخی مصادر^۳ رجال الغیب، هفت
تن‌اند از مردان خدا که از نظر مردم دنیا
پوشیده‌اند و جهان به ایشان قوام دارد؛ بحث
مربوط به رجال الغیب را گویا نخستین بار
محیی‌الدین ابن عربی (د. ۶۳۸هـ) در کتاب
الفتوحات المکیّة مطرح کرده است.^۴

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ
کتابت: سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم
□ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی □ تعداد
برگ: ۱ (۱۶۲ الف) □ تعداد سطر: ۲۸ □
نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک آهار مهره
شده □ اندازه متن: ۵/۱۶×۹/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: فراز برگ رطوبت دیده است.
یک جدول مشتمل بر جهت و روزهای ماه
آمده است. در انجام این رساله، دعای رجال
الغیب نیز که به نظر می‌رسد جدا از این
رساله بوده باشد، نوشته شده است.

※

شماره نسخه: «۵۱۰/۴۴»

1. محیی، عثمان؛ مؤلفات ابن عربی تاریخها و
تصنیفها: ص ۳۱۸؛ مالح، محمدریاض؛ الشیخ الاکبر
محیی‌الدین بن عربی؛ سلطان العارفین و امام المحققین و
بقیة المجتهدین: ص ۵۱۸.
2. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث
الاسلامی: ج ۵، ص ۳۳۸.

3. معین، محمد؛ فرهنگ معین: ج ۲، ص ۱۶۳۹؛
تهانوی، محمدعلی؛ کشاف اصطلاحات الفنون و العلوم:
ص ۹۳۰.
4. اشکوری، احمد؛ فهرست کتابخانه آیت‌الله
مرعشی: ج ۱، ص ۲۹۰.

[۳۲۱] منتخب الفتوحات المکیّة

از: مصطفی مدرّس بروسوی (سده ۱۳هـ)

موضوع: تصوّف

زبان: ترکی عثمانی و عربی

آغاز: «الأقطاب: قطب اولان جمیع زمانده کلیّاً احواله و مقاماته جامع اولور یا اصالت اوزره یا غیر اوزره اصالت اولان اسمی عبدالله حقیقت محدّیه کبی دور؛ الغوث: هر زمانده بر اولور ...».

انجام: «... هذه المذكورات کلّها من کتاب فتوحات مکّیه للشیخ محیی الدین العربی ... اگر مراتب اسفله ایسه اعلایه ایریشه مقبول اوله و مرگ مفاجندن امین اوله خلقی خوی غایت گوزل و شیرین اوله باذنّه تعالی».

کتاب‌شناسی: رساله‌ی مختصری در تعریف واژگان عرفانی: «الأقطاب، الغوث، الإمامان، الأوتاد، الأوراد، الأفراد، الأبدال، البدلاء، الرقباء، النقباء، النجباء، الأمناء، الصلحاء، الأخیار، الرجبیون، الحواریون، الهیون، المسلمون، المصطفیون، الرجال الغیب، الرجال القوّة، الرجال الفتح، الرجال المعارج، العلّی، الرجال تحت الثری، الرجال الغنی بالله، الرجال العین، الرجال الجنان، الرجال الأيام الستة، الخاتم» است که از الفتوحات المکیّة

محیی الدین محمد بن علی اشبیلی اندلسی «ابن عربی» (د. ۶۳۸هـ) نقل و به زبان ترکی در سال‌های میانی سده ۱۳هـ در مدرسه‌ی ینی شهر - بورسا، گزارش گردیده است. باید افزود با اینکه در کتب تراجم، سرچشمه‌ها و فهرست‌های موجود تفحص نسبتاً گسترده‌ای از سوی راقم، نسبت به احوال مؤلف صورت گرفت، لیکن با این حال به آگاهی‌های بیش‌تری در این باره دسترسی نیافتیم؛ جز اینکه دانشمندی با عنوان مصطفی بن محمد بروسوی رومی متخلّص به «جنانی» (د. ۱۰۰۴هـ)¹، مدرّس مدرسه‌ی عوض پاشا، دارای آثاری عرفانی و صوفیانه هست، لیکن این نسخه به احتمال قریب به یقین از سده ۱۳هـ و خطّ مؤلف است؛ امّا اگر کسی در خطّ مؤلف بودن آن تردیداتی ایجاد نماید، بعید نیست که این اثر، نسخه‌ی استنساخی و از همو بوده باشد و الله العالم.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری مایل به رقعه □ نام کاتب: بخطّ منتخب □ تاریخ کتابت (تألیف): سده ۱۳هـ □ محل کتابت (انتخاب): مدرسه یکی شهر - بورسا □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکى

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا؛ معجم تاریخ التراث

□ تعداد برگ: ۱ (۱۶۳ الف - ۱۶۴ ب) □
 تعداد سطر: میانگین ۲۱ (سه ستونی) □ نوع
 کاغذ: فرنگی نخودی نازک آهار مهره شده
 □ اندازه متن: ۹/۵×۱۶/۵ سانتیمتر.
 ویژگی‌ها: فراز برگ‌ها رطوبت دیده
 است. در انجام این رساله (برگ‌های ۱۶۳ ب - ۱۶۵ ب) فوایدی از المحاضرات و المحاورات
 سیوطی، برخی اذکار و اوراد همراه تعداد
 تکرار آن‌ها به حساب ابجد، نسخه‌ی طبّی،
 فایده‌ای در رفع طاعون از «اذن لی محمد
 افندی اولیاء زاده کناهی»، مطلبی در رفع
 صرع از «بهجة بوسوی»، نسخه‌ای طبّی در
 رفع بلغم، فواید طینی مخصوص «طین ارمنی
 = کیل بالترکی» که بین بلده از می و سلانیک
 یافت می‌شود (از فردی سیّاح بغدادی شنیده
 شده است)، فواید متنوّع فقهی و ادبی از
 اسماعیل انطاکی، مرقاة المشکاة از مولی علی
 قاری، فریدی انطاکی و شرح الکبیر از
 زیلعی؛ دو نسخه‌ی طبّی از حاجی ممّش زاده
 مکی و جدولی برای تعیین اوّل ماه (غرّه) از
 سال ۱۲۲۰ هـ به بعد که از مخترعات برکوی
 است.

شماره نسخه: «۵۱۰/۴۵»

[۳۲۲] الفرق بین أحكام المرأة و

الرجل

از: عثمان بن عبدالله اسکوی ادرنه‌وی
 صوفی متخلّص به «وحدتی» (درگذشته به
 سال ۱۱۳۵ هـ در ادرنه)^۲

موضوع: فقه اهل سنت (حنفی)

زبان: عربی

آغاز: «اعلم أنّ المرأة تخالف الرجل في
 ثلاثين موضعاً: الأوّل يشترط عليها ... الوجه و
 الكفين و القدمين و الثانی ترفع يديها عند
 التحريمه إلى منكبيها و الثالث أن تضع يمينها
 على شمالكها تحت ...».

انجام: «... الثامن و العشرون أن لا تکره
 صلاتها في الحرير بخلاف الرجل و التاسع و
 العشرون أن تستر كفيها عند التحريمه ندباً
 بخلاف الرجل و الثلاثين أن تنخفض و
 لا تبدی الضبعين».

کتاب‌شناسی: رساله‌ای کوتاه در بیان
 تمایزات فقهی سی‌گانه‌ی زنان و مردان است
 که از کتاب فقهی عالمی به نام «وحدتی»
 تلخیص گردیده است. باید دانست بر اساس
 سرچشمه‌های موجود، دانشمندی که با نام
 «وحدتی» و دارای آثار فقهی بوده باشد، به

1. در این نسبت باید بیش‌تر تحقیق شود.

2. بروسوی، محمدطاهر؛ عثمانلی مؤلفری: ج ۱،
 ص ۱۸۲؛ کخاله، عمر رضا؛ معجم المؤلفین: ج ۶،
 ص ۲۵۸؛ بغدادی، اسماعیل باشا؛ هدیة العارفین: ج ۱،
 ص ۶۵۸.

نظر می‌رسد منحصر در عثمان بن عبدالله اسکوی ادرنه‌وی متخلص به «وحدتی» (د. ۱۱۳۵هـ) باشد که دارای اثری فقهی با عنوان *مهتدی الأنهر فی شرح ملتقى الأبحر* است و ممکن است تلخیصی از آن بوده باشد و الله العالم؛ از المهتدی، دو نسخه از آن در کتابخانه‌ی جامع سلیمانیه - استانبول در ضمن مجموعه‌ی اسعد افندی و حمیدیه موجود است؛ به هر حال در این باره باید بیش‌تر تحقیق گردد. باید توجه داشت که نام اثر، پیشنهادی بوده و بر اساس موضوع اثر ثبت گردیده است.

نسخه‌شناسی: □ نوع خط: نستعلیق
تحریری □ نام کاتب: نامعلوم □ تاریخ کتابت: سده‌ی ۱۳هـ □ محل کتابت: نامعلوم □ عنوان‌ها و نشانی‌ها: مشکی □ تعداد برگ: ۱ (۱۶۶ب) □ تعداد سطر: ۱۶ □ نوع کاغذ: فرنگی نخودی نازک آهار مهره شده □ اندازه متن: ۹/۵×۹/۵ سانتیمتر.

ویژگی‌ها: فراز برگ رطوبت دیده است. در انجام این رساله دو فایده به زبان ترکی به لهجه‌ی عثمانی: ۱. نسخه‌ی طبّی مجرّب در رفع حرارت بدن؛ ۲. فایده‌ای مبنی بر صدور

فرمان باب عالی، در سال ۱۲۱۵هـ درباره‌ی ادای صلات جمعه که از این تاریخ خطباء حق ندارند برای ادای نماز، برای خود وکیل و نائب اخذ نمایند!

1. قره‌بلوط، علی‌الرضا: معجم تاریخ التراث

الاسلامی: ج ۳، ص ۱۹۴۷.

نمايه الفبايى دستنويسها¹

- الاربعون حديثاً «٤٤٠/٣»، «٤٤٠/٤»
- الأربعون حديثاً فى العفو و الغفران «٤٣٦»
- الاربعون حديثاً فى فضل آية الكرسي «٤٤٠/١»
- الاربعون حديثاً فى فضيلة العلم «٥٠٠/٥»
- الإرث (رسالة فى ...) «٤١٥/٥»
- إرشاد القلوب إلى الصواب المنجى من عمل به من
- أليم العقاب «٤٧٠/٦»
- الاستعارات (رسالة ...) «٤٤٢/٦»
- الاستعارة (رسالة ...) «٤٤٢/١»
- الاستعارة و العقود (رسالة ...) «٤٤٢/١»
- الأسفار عن قلم الأطفال «٥١٠/٣٠»
- الأشكال الاربعة «٤٤٥/٧»
- الإصباح فى شرح ديباجة المصباح «٤٥٦»
- أصول أهل التصوف «٥١٠/٨»
- أصول ثلاثة للتوحيد الشريف «٥١٠/١»
- الأصول العشرة «٥١٠/٥»
- الاصول اللائحة «٤٧٥»
- الاعتقادات «٤٣١/٣»، «٤٧٠/٢»
- الاعتقادات و ألفاظ الكفر (رسالة فى ...) «٤٥٨/١»
- إعراب الكافية «٤٦٣/١»
- إعراب ديباجة المصباح «٤٥٦»
- أقرب الطرق إلى الله و أوضحها «٥١٠/٥»
- أقوال فى قوله تعالى ﴿ليغفر الله ما تقدم من ذنبك و ما
- تأخر﴾ «٥١٠/٢٤»
- ألفية ابن مالك «٤٧٧/٢»، «٤٨٢/٢»
- الألفية فى النحو «٤٧٧/٢»، «٤٨٢/٢»
- الواح بهاء «٤٣٧»
- أم البراهين «٥٠٠/٢»
- الأمثلة المختلفة «٤٤٥/٨»
- آداب بحث و مناظره «٤٤٣/٢»
- آداب السلوك «٥١٠/٤٠»
- الإجازة للقره حصارى «٥١٠/٣٥»
- أحكام الإرث «٤١٥/٥»
- أحكام الأموات «٤١٥/٣»
- أحكام الحيض و الاستحاضة و النفاس (وجيزة فى ...) «٤١٥/٤»
- أحكام مواليد «٤٥٢/٣»
- أحوال صناعة النجوم «٤٥٢/١»
- احوال قيامت «٤٩٧/١»
- أخبار الطاعون فيما رواه الداعون «٥١٠/٢٥»
- الأخبار المأثورة فى الإطلاء النورة «٥١٠/٢٩»
- أخلاق السالك إلى طريق الله عزّ و جلّ و ما يحتاجه
- من الزاد فى ذلك (رسالة فى ...) «٥١٠/١١»
- أخلص الخافضة «٤٤٠/١٠»
- الأذكار «٤٤٠/٢»
- أذكار و ادعيه «٤٤٠/٧»
- أربع مقالات «٤٥٢/١»
- أربعة و خمسون فريضة «٥٠٠/٨»

1. اين نمايه بر اساس شماره‌ى نسخه‌ها تنظيم

- أنباء الأذكياء لحياة الأنبياء «٥١٠/٢٦»
 انتباه الأذكياء في حياة الأنبياء «٥١٠/٢٦»
 إنقاذ الهالكين «٤٣١/٢»
 أنوار التنزيل و أسرار التأويل «٤٤٧/١»، «٤٤٧/٢»، «٤٤١»
 أنواع خواب «٤٤٠/٦»
 الأوراد و الأذكار «٤٦٦»
 أوفى الوافية في شرح الكافية «٤٦٣/١»
 اويخو رساله‌سی «٤٤٠/٦»
 الايساغوجي «٤١٧/١»
 ايقاظ النائمين و إفهام القاصرين «٤٣١/١»
 ايمان و اسلام رساله‌سی «٥٠٠/٣»
 ايمان والدى رسول الله (رسالة في ...) «٥١٠/١٩»
 برهان الشفاء «٤٠٥/١»
 برهان الهندسيّة «٤٣٨/٣»
 بستان العارفين «٤١٨/١»
 بلوغ الارب «٤٤٢/١»
 البهجة المرضية في شرح الألفيّة «٤٨٢/١»
 بيان المشكلات على المبتدئين من جهة التجويد في القرآن المبين «٤١٨/٦»
 بيان عوالم غيب «٥١٠/١٦»
 بيست باب ملا مظفر «٥٠٤»
 بيمار و طبيب «٤٣٢/١٨»
 التجويد (رسالة في ...) «٤٢٦/١»، «٤٢٦/٧»، «٤٢٦/٩»، «٤٢٦/١٠»، «٤٢٦/١١»
 «٤٢٦/١٤»، «٤٢٦/١٥»
 التجويد و القراءة (رسالة في ...) «٤٧٥»
 تحرير القواعد المنطقيّة «٤١٧/٣»
 تحفة الاخوان «٤٠٨/٨»
 تحفة الجلساء في رؤية الله للنساء «٥١٠/٢٨»
 تحفة الغريب بشرح معنى اللبيب «٥٠٢»
 تحفة الغريب في الكلام على معنى اللبيب «٥٠٢»
 التحفة الهادية «٤٠٨/٧»
 تحقيق الإمكان و الضرورة (رسالة في ...) «٤١٤/١»
 تربية السالكين «٥١٠/١٥»
 ترجمه تاريخ تيمور گوركان «٤٨٠»
 ترجمه تصريف زنجاني «٤١٩/٥»
 ترجمه سى حديث در فضيلت زيارت امام على بن موسى الرضا عليهما السلام «٤٦٥/٧»
 ترجمه عجائب المقدور في نواب تيمور «٤٨٠»
 ترجمه العزى في التصريف «٤١٩/٥»
 ترجمه مفردات و مركبات «٤٠٨/٥»
 ترجمه ملخص جعيني «٤٧٣/٢»
 ترجمة الملخص في الهيئة «٤٧٣/٢»
 ترجمه و شرح أصول ثلاثة للتوحيد الشريف «٥١٠/٢»
 ترجمة و شرح بلوغ الارب «٤١٤/٣»
 ترجمه و شرح حديث بساط «٤٦٥/٥»
 ترجمة و شرح فوائد العوائد للبيهي «٤١٤/٣»
 ترجيع بند «٤٣٢/٩»، «٤٣٢/١٣»
 تزويج اولاد آدم عليه السلام «٤١٩/٧»
 تزيين الأرائك في إرسال النبي إلى الملايك «٥١٠/٢٢»
 التشريف (رسالة ...) «٤١٤/٣»
 تصريف «٤١٩/١»
 التصريف «٤١٩/٤»
 تصريف العزى «٤١٩/٤»
 التصوّف (رسالة في ...) «٥١٠/١١»

- تعديل الأركان «٤١٨/٥»، «٤٤٠/٩»
 تعقيبات صلوات «٤٩١»
 تعليقات على حاشية الخيالى على شرح العقائد
 النسفية «٤٩٩/٢»
 تعليقة شرح رسالة الاستعارة «٤١٤/٣»
 تعليقة على حاشية شرح مختصر المنتهى لابن الحاجب
 «٤٠٤/٣»، «٤٠٤/٤»
 التفأل (رسالة فى ...) «٤٢٠/٢»
 تفسير البيضاوى «٤٤٧/١»، «٤٤٧/٢»، «٤٦١»
 تفسير القرآن الكريم «٤٤٧/٣»، «٤٩٧/٢»
 تفسير القرطبي «٤٤١»
 تفسير آية ﴿يوم ينفخ فى الصور فتأتون أفواجا﴾
 «٤١٨/٣»
 تفسير قوله تعالى ﴿الرحمن على العرش استوى﴾
 «٥١٠/٩»
 تفسير قوله تعالى ﴿ليغفر الله ما تقدم من ذنبك وما
 تأخر﴾ (رسالة فى ...) «٥١٠/٢٤»
 تفسير و شرح ﴿لا إله إلا هو﴾ «٥١٠/١٢»
 تقرير الاستعارة «٤١٤/٣»
 تلخيص الخالصة «٤٤٠/١٠»
 تلخيص المعاني «٤٢٢/٢»، «٤٥٨/٤»، «٤٨٥»
 «٤٨٨»، «٥٠٩»
 تمهيد القواعد الأصولية و العربية لتفريع الأحكام
 الشرعية «٤٤٣/١»
 التهليلية «٥١٠/١٢»
 التوضيح فى حلّ غوامض التنقيح «٤٠٢»، «٤١٦»
 التوضيح فى شرح التنقيح «٤٠٢»، «٤١٦»
 جام جهان نما «٥١٠/٤»
 جامع الفوائد و دافع المعاند «٤٩٦/١»
 الجامع لأحكام القرآن و المبين لما تضمنه من السنة و
 أى الفرقان «٤٤١»
 جدول احكام قرانات «٤٥٢/٥»
 جدول اختيارات «٤٥٢/٥»
 الجرائدى فى حلّ الرموز «٤٢٦/٣»
 جزيل المواهب فى اختلاف المذاهب «٥١٠/٣١»
 جلاء العيون «٤٧٢»
 جلاء القلوب «٤١٨/٢»، «٤٤٠/٨»
 جنگ اشعار «٤٣٢/١»
 جهة الوحدة «٤٠٤/١»
 حاشية برهان الشفاء «٤٠٥/٢»
 حاشية تحرير القواعد المنطقية «٤١٧/٤»
 حاشية حاشية شرح آداب البحث «٤٠٤/٢»
 حاشية حاشية شرح العقائد النسفية «٤٩٩/٢»
 حاشية حاشية شرح الكافية «٤٥٣/٣»
 حاشية حاشية شرح المختصر للعضدى «٤٠٤/٣»،
 «٤٠٤/٤»
 حاشية حاشية الشريف على شرح مختصر المنتهى
 «٤٠٤/٣»، «٤٠٤/٤»
 حاشية حاشية العصام على الرسالة السمرقندية الليثية
 «٤١٤/٣»
 حاشية حاشية العصام على شرح فرائد العوائد لليشى
 «٤١٤/٣»
 حاشية حاشية العصام على الفوائد الضيائية
 «٤٥٣/٣»
 حاشية الروضة البهية فى شرح اللمعة الدمشقية
 «٤٦٤»
 حاشية زبدة الأصول «٤٧٠/٤»
 حاشية الزوراء «٥١٠/١٧»

- حاشية شرح الإيساغوجي «٤٣٨/٢»
 حاشية شرح الرسالة الشمسية «٤٠٧»، «٤١٧/٤»
 حاشية شرح العصام على الاستعارة و العقود «٤١٤/٣»
 حاشية شرح العصام على الرسالة السمرقندية الليثية «٤١٤/٣»
 حاشية شرح العقائد العزديّة «٤٠٤/٥»
 حاشية شرح العقائد النسفية للتفتازاني «٤٩٩/١»
 حاشية شرح فرائد الفوائد «٤١٤/٣»
 حاشية شرح الكافية لابن الحاجب «٤٥٣/١»، «٤٥٣/٢»
 حاشية شرح اللمعة الدمشقية «٤٦٤»
 حاشية شرح المطالع «٤٧٤/٢»، «٥٠٥»
 حاشية شرح مختصر منتهى السؤل «٤٠٤/٧»
 حاشية العصام على التصديقات «٤١٧/٤»
 حاشية على تحرير القواعد المنطقية «٤٠٧»
 حاشية على التصديقات «٤١٧/٤»
 حاشية على التصورات «٤٠٧»
 حاشية على الجامي «٤٥٣/١»، «٤٥٣/٢»
 حاشية على حاشية الخيالي على العقائد النسفية «٤٩٩/٢»
 حاشية على حاشية ملاعصام على الجامي «٤٥٣/٣»
 الحاشية على خطبة لوا مع الأسرار في شرح مطالع الأنوار «٤٧٤/٣»
 حاشية على الرسالة السمرقندية في الاستعارات «٤٤٢/٢»، «٤٤٢/٣»
 حاشية على شرح الرسالة العقودية «٤١٤/٣»
 حاشية على شرح السعد على العقائد النسفية «٤٩٩/١»
 حاشية على شرح العصام الاستعارة لليثي «٤١٤/٣»
 الحاشية على شرح مختصر العزدي «٤٠٤/٧»، «٤٠٤/٧»
 حاشية على لفظة "الفيّاض" في أول شرح المطالع «٤٧٤/٣»
 حاشية على لوا مع الأسرار في شرح مطالع الأنوار «٤٧٤/٣»
 حاشية فاضل جواد «٤٧٠/٤»
 حاشية الفوائد الضيائية «٤٥٣/١»، «٤٥٣/٢»
 حاشية الفيّاض «٤٧٤/٣»
 حاشية كتاب الطهارة للشيخ الأنصاري «٤٥٠»، «٤٧٠/٧»
 حاشية لوا مع الأسرار في شرح مطالع الأنوار «٤٧٤/٢»
 حاشية معالم الاصول «٤١١»
 حاشية ملاعصام «٤٥٣/٢»
 حديث الأربعين «٤٣٦»
 حديقّة السعداء «٤٨٦»
 حديقّة المؤمنين «٤٨٧»
 حسرت نامه «٤٤٤/١»
 حصول الرفق بأصول (= وصول) الرزق «٥١٠/٢٣»
 حكايت پيرى «٤١٩/٢»
 حكايت شيخ شبلى «٤١٩/٣»
 حكايت شيخ صنعان و دختر ترسا «٤٣٢/١٠»
 الحكم (فائدة في ...) «٥١٠/١٨»
 حلّ رموز الشاطبية «٤٢٦/٣»
 حلّ الرموز للقصيد الشاطبية «٤٢٦/٣»
 الحلّي الصغير «٤٢٥»، «٤٥٩»
 حلية المتقين «٤٨١»

- الحواشی علی شرح عقائد النسفی «۴۹۹/۲»
رسالة الإمامان «۴۱۴/۱»
- الحوراء فی شرح الزوراء «۵۱۰/۱۷»
رسالة الإمامان «۵۰۰/۳»
- الحوراء و الزوراء «۵۱۰/۱۷»
رسالة البسملة «۵۱۰/۲۰»
- الحانقاهی «۴۰۴/۵»
رسالة الخادمیة «۵۱۰/۱۵»
- خزان و بهار «۴۲۴»
رسالة الدعوة إلى طریق العلم «۵۱۰/۱۱»
- الحصائل المحمودة و المذمومة «۵۰۸»
رسالة الدواء إلى التریاق «۵۱۰/۱۱»
- خلاصة الاعراب «۴۶۳/۲»
رسالة السرور و الفرح فی حقّ والدى الرسول (ص)
- خلاصة البحرین «۴۷۸/۱»
«۵۱۰/۱۹»
- خلاصة الفرائض «۴۲۱/۱»
الرسالة السمرقندیة «۴۴۲/۱»
- الخلاصة فی النحو «۴۷۷/۲»، «۴۸۲/۲»
الرسالة الشمسیة «۴۵۳/۳»
- خلاصه تحفه سلیمانی «۴۷۸/۲»
رسالة الشيخ إلى الإمام الرازی «۵۱۰/۱۱»
- خیر القلائد شرح جواهر العقائد «۴۲۸»
الرسالة العقودیة «۴۴۲/۱»
- داستان شبلی «۴۱۹/۳»
رسالة الفیاض «۴۷۴/۳»
- دانستن «۴۰۸/۷»
رساله قاضی زاده «۵۰۰/۴»
- الدرة المضيئة فی شرح الألفية «۴۴۴/۲»
الرسالة الكبرى فی المنطق «۴۵۱/۳»
- الدرج المنیفة فی الآباء الشریفة فی والدى المصطفى
الرسالة النقشبندیة «۵۱۰/۱۵»
- (ص) «۵۱۰/۲۱»
الرسالة الوضعیة العضدیة «۴۴۲/۵»
- دعاء ایمان «۵۰۰/۹»
رعاية التجوید «۴۲۶/۱۳»
- دیوان ابن الفارض «۴۷۳/۳»
رمل منظوم «۴۷۸/۱»
- دیوان زرگر «۴۳۲/۱۱»
رموز القراء و رواثهم «۴۲۶/۳»
- دیوان قآنی «۴۳۲/۱۲»
روح الشروح علی المقصود «۴۴۵/۱»
- ذکری الشیعة فی أحكام الشریعة «۴۵۴»
روض الأخبار (= الأخبار) المنتخب من ربیع الابرار
- رباعیات خیام «۴۳۲/۱۷»
«۴۶۳/۳»
- الربع (رساله ...) «۴۱۴/۴»
رؤية النبی صلی الله علیه و آله و سلم فی المنام (رسالة)
- رجال الغیب «۵۱۰/۴۳»
فی ... «۵۱۰/۱۰»
- الرسالة الأهریة «۴۱۷/۱»
زبدة الأفكار «۴۹۹/۲»
- الرسالة الأثیریة «۴۱۷/۱»
زبدة الرمل «۴۷۸/۱»
- رسالة الأخلاق إلى الامام الرازی «۵۱۰/۱۱»
زین الأرائک فی إرسال النبی إلى الملائک
- رسالة إلى فخرالدين الرازی «۵۱۰/۱۱»
«۵۱۰/۲۲»

- زينة القرآن «٤٢٦/١٦»
 شرح بلوغ الارب «٤٤٢/٢»، «٤٤٢/٣»
 سبحة الاربار «٤٦٨»
 شرح بناء الأفعال «٤٤٥/٢»، «٤٤٥/٣»
 السبعيات «٤٤٧/٥»
 شرح البناء في التصريف «٤٤٥/٢»، «٤٤٥/٣»
 السرور و الفرح (رسالة ...) «٥١٠/١٩»
 شرح تجريد الكلام «٤٧١»
 سفينه «٤٣٢/١»
 شرح التصريف «٤٢٢/١»
 سلسلة الخواجكان في آداب عبودية الأعيان «٥١٠/٦»
 شرح تصريف الزنجاني «٤٢٢/١»، «٤٥١/٢»
 السنوسية «٥٠٠/٢»
 شرح التصريف للديكقوز «٤٤٥/٢»، «٤٤٥/٣»
 السنوسية الصغرى «٥٠٠/٢»
 شرح تلخيص المفتاح «٤٢٢/٢»، «٤٥٨/٤»
 سؤال المأمون عن الرضا و جواباته عليه السلام «٤٨٥»، «٤٨٨»، «٥٠٩»
 شرح تنقيح الأصول «٤٠٢»، «٤١٦»
 السؤال و الجواب «٤١٥/٢»
 شرح الجديد للتجريد «٤٧١»
 سوانح سفر حجاز «٤٣٢/٤»
 شرح حديث «كنت كنزاً مخفياً ...» «٤٤٥/٤»
 سيد الاستغفار و بعض الصلوات الشريفة و الأدعية «٤٤٠/٧»
 المأثورة «٤٤٠/٧»
 شرح حرز الأمانى «٤٢٦/٣»
 شرح الخلاصة في النحو «٤٤٤/٢»، «٤٨٢/١»
 شرح الدائرة الهندية «٤٠٤/٦»
 السير و السلوك «٥١٠/٥»
 شرح ديباجة المصباح «٤٥٦»
 شرائط النقشبندية «٥١٠/١٥»
 شرح رسالة الاستعارة «٤٤٢/٢»، «٤٤٢/٣»
 شرح ابن المصنف «٤٤٤/٢»
 شرح أسماء حسنى «٤٥٢/٦»
 شرح أصول الكافي «٤٦٥/٢»
 شرح الرسالة السمرقندية «٤٤٢/٢»، «٤٤٢/٣»
 شرح الرسالة الشمسية في القواعد المنطقية «٤١٧/٣»
 شرح الاستعارة و العقود «٤٤٢/٢»، «٤٤٢/٣»
 شرح الرسائل العقودية «٤٤٢/٢»، «٤٤٢/٣»
 شرح أساطير البركوى «٤٠٦/٢»
 شرح ألفية ابن مالك «٤٤٤/٢»، «٤٨٢/١»
 شرح الأملى «٥٠٠/٦»
 شرح رسالة الوضع «٤٣٥/١»، «٤٣٥/٢»
 شرح أمثلة البناء «٤٤٥/٢»، «٤٤٥/٣»
 شرح أمثلة المختلفة «٤٤٥/٥»
 شرح زبدة الأصول «٤٧٠/٤»
 شرح الباب الحادى عشر «٤٧٠/١»
 شرح الزوراء «٥١٠/١٧»
 شرح السراجية «٤٠٣/١»
 شرح بدء الأملى «٤١٨/٤»

- شرح السيّد «۴۰۳/۱»
 الشرح الصغير «۴۸۷»، «۴۹۰»
 الشرح الصغير للحلبى «۴۲۵»، «۴۵۹»
 شرح عبارة لابن عربى فى بحث وحدة الوجود: «العبد ربّ و الربّ عبد يا ليت شعرى من المكلف»
 «۵۱۰/۴۱»
 شرح العزّى فى التصريف «۴۱۹/۵»، «۴۲۲/۱»
 «۴۵۱/۲»
 شرح العقائد النسفيّة «۴۶۲»
 شرح فارسى هيئت «۴۷۳/۱»
 شرح فرائد العوائد (= الفوائد) «۴۴۲/۲»، «۴۴۲/۳»
 شرح الفرائض «۴۰۳/۳»
 شرح الفرائض السراجية «۴۰۳/۱»
 شرح فرائض شهاب الدين «۴۰۳/۳»
 شرح الفقه الأكبر «۵۰۰/۶»
 شرح فوائد العوائد «۴۴۲/۲»، «۴۴۲/۳»
 شرح القصيدة النويّة فى العقائد «۴۲۸»
 شرح قصيدة يقول العبد «۴۱۸/۴»
 شرح قطر الندى و بلّ الصدى «۴۴۸»، «۴۵۱/۱»
 «۴۹۵»
 شرح قول احمد «۴۴۲/۳»
 شرح الكافية لابن الحاجب «۴۲۳»، «۴۵۳/۴»
 «۴۶۳/۱»، «۴۹۲»
 شرح كتاب الطهارة للشيخ الأنصارى «۴۵۰»
 شرح كتاب فى فقه العامّة «۴۳۰/۱»، «۴۳۰/۵»
 شرح كفاية المبتدى «۴۳۹/۲»، «۴۵۷»
 شرح الكلمات القدسيّة بالألفاظ الفارسية الواردة عن الخواجكان النقشبندية لبيان أصول الطريقة العلية «۵۱۰/۷»
 شرح مختصر فى بناء الأفعال «۴۴۵/۲»، «۴۴۵/۳»
 شرح مختصر فى شروط الصلاة «۴۳۰/۲»
 شرح المختصر النافع «۴۸۷»، «۴۹۰»
 شرح مراح الأرواح «۴۱۲»، «۴۳۳»، «۴۹۸»
 شرح المصباح «۴۲۹/۱»، «۴۳۰/۳»، «۴۶۳/۲»
 شرح مطالع الأنوار «۴۷۴/۱»
 شرح معالم الدين «۴۱۱»
 شرح مغنى اللبيب لابن هشام «۵۰۲»
 شرح المقدمة الجزرية «۴۵۵»
 شرح المقصود لآبى حنيفة «۴۴۵/۱»
 شرح ملا جامى «۴۵۳/۴»، «۴۹۲»
 شرح الهداية للمرغينانى «۴۱۰»
 شرح هيئت قوشجى «۴۷۳/۱»
 شروط الصلاة «۵۰۰/۷»
 الشفاء فى المنطق والحكمة «۴۰۵/۱»
 الشمسية فى القواعد المنطقية «۴۵۸/۳»
 صرف مير «۴۱۹/۱»
 صغيرى شرح منية المصلّى «۴۲۵»، «۴۵۹»
 صفوان (= صفوة) المنقولات فى شرح شروط الصلاة «۴۳۰/۲»
 الصلاة (رسالة فى ...) «۴۲۶/۸»، «۵۰۰/۷»
 صلاة النوافل «۵۰۰/۱»
 ضوء المصباح «۴۲۹/۱»، «۴۳۰/۳»
 ضوء المعالى لبدء الأمالى «۴۱۸/۴»
 الضوء المنير على المصباح فى النحو «۴۲۹/۱»
 «۴۳۰/۳»
 الضوء فى تلخيص المفتاح فى شرح المصباح للمطرزى «۴۲۹/۱»، «۴۳۰/۳»
 الضوء فى شرح المصباح للمطرزى «۴۲۹/۱»

- «۴۳۰/۳» فرائض السجاوندی «۴۲۱/۱»
 طبّ (رساله در ...) «۴۷۸/۳» الفرائض السراجیّة «۴۲۱/۱»
 الطرق الواصلة إلى الله بعدد أنفاس الخلائق «۵۱۰/۵» فرائض شهاب‌الدین «۴۰۳/۲»
 الطريق إلى الله تعالى «۵۱۰/۵» الفرق بین أحكام المرأة و الرجل «۵۱۰/۴۵»
 الطريقة المحمدیّة «۴۰۹»، «۴۴۹» فرهنگ عربی - فارسی «۴۰۸/۲»، «۴۰۸/۳»، «۴۰۸/۶»
 الطريقة المحمدیّة فی بیان السیرة النبویة الأحمديّة «۴۰۹»، «۴۴۹» فرهنگ فارسی - ترکی «۴۰۸/۱»
 الطريقة المحمدیّة و السیرة الأحمديّة «۴۰۹»، «۴۴۹» فقه العامة (رسالة فی ...) «۵۱۰/۳۶»
 الطريقة النقشبندیّة «۵۱۰/۱۵» الفناریّة فی شرح الایساغوجی «۴۱۷/۲»
 الطمأنینة فی الصلاة «۴۱۸/۵»، «۴۴۰/۹» الفوائد الضیائیة فی حلّ مشکلات الکافیة «۴۵۳/۴»، «۴۹۲»
 طوفان البكاء فی مقاتل الشهداء «۴۶۵/۳» فوائد العوائد «۴۴۲/۱»
 العزى فی التصريف «۴۱۹/۴» الفوائد الفناریّة «۴۱۷/۲»
 العقائد «۴۷۰/۲» فوائد تفسیری و روایی «۴۴۷/۶»
 عقائد رساله‌سی «۵۰۰/۴» قاموس عربی - ترکی «۴۲۷/۳»
 العقيدة السنوسیّة «۵۰۰/۲» الفتریّة «۴۴۸»، «۴۵۱/۱»، «۴۹۵»
 العقيدة الصغری «۵۰۰/۲» القرآن الکریم «۴۶۹»
 علم حال «۵۰۰/۴» قرانات الکواکب فی البروج الاثنی عشر «۴۵۲/۴»
 علم الیقین «۴۰۱» قصّه شیخ صنعان «۴۳۲/۱۰»
 العناية فی شرح الکفایة «۴۳۹/۲» قصیده أنا المطلب فاطلبنی تجدنی «۵۱۰/۱۴»
 العناية فی شرح الهدایة «۴۱۰» قصیده بنده درگاه «۴۸۹/۲»
 العوامل المائة فی النحو «۴۰۶/۱» قصیده بیمار و طیب «۴۳۲/۱۸»
 عين الحياة «۴۶۷» قصیده سربانی «۵۱۰/۱۴»
 غایة المأمول فی شرح زبدة الأصول «۴۷۰/۴» قصیده فی حمدالله تعالی «۴۲۶/۶»
 فالنامه «۴۲۰/۲»، «۴۳۲/۳» قصیده قلمیّه «۴۸۹/۲»
 الفتاوی «۴۷۹» قصیده هزلی «۴۳۲/۱۴»، «۴۳۲/۱۵»
 فرائد العوائد (= الفوائد) «۴۴۲/۱» قصیده‌ای بنقطه در مدح امیرالمؤمنین علی علیه
 الفرائض «۴۰۳/۲»، «۴۲۱/۱»، «۴۲۱/۲»، «۴۳۲/۷» السلام
 «۵۰۰/۸» قصیده‌ای در مدح مولانا امیرالمؤمنین علی علیه

- السلام «۴۳۲/۶» لغات عربی - ترکی «۴۲۷/۱»، «۴۲۷/۲»،
 القلب (رسالة في ...) «۵۱۰/۳۷» «۴۲۷/۳»
 قول: «اگر بندن کفر صادر اولديسه» (رسالة في ...) لغة المراح «۴۲۷/۱»
 «۴۵۸/۱» لغت الفاظ «۴۰۸/۶»
 الكافي (كتاب الحجّة من أصول ...) «۴۶۵/۱» لغت منتخب «۴۲۷/۳»
 الكافي (كتاب العقل والتوحيد من ...) «۴۹۶/۲» لوامع الأسرار في شرح مطالع الأنوار «۴۷۴/۱»
 الكافية «۴۲۰/۱»، «۴۲۹/۲» ما رواه الواعون في أخبار الطاعون «۵۱۰/۲۵»
 كبرى در منطق «۴۵۱/۳» ما يتعلّق ببيان الاعتقادات والأخلاق والأعمال
 كتاب الزكاة والخمس «۴۱۵/۶» (رسالة في ...) «۴۳۱/۳»
 كتابه جمع و خرج بندر بوشهر و مضافات و كازرون مائة عامل «۴۰۶/۱»
 «۴۸۴» المبادئ الكلامية «۴۰۴/۷»، «۵۰۵»
 كشف الرموز في شرح حرز الأمانى «۴۲۶/۳» مثله «۴۰۸/۳»
 الكشف عن مجاوزة هذه الأمة الألف «۵۱۰/۲۷» مشوى بيمار و طبيب «۴۳۲/۱۸»
 كشكول «۴۳۴» مشوى حسرت نامه «۴۴۴/۱»
 الكفاية «۴۳۹/۱» مشوى حكايت شبلى «۴۱۹/۳»
 كفاية المبتدى «۴۳۹/۱»، «۴۵۷» مشوى در حكايت ازدواج پيرى با دخترى جوان
 كفاية الوقت فى تعريف ربع الدائرة «۴۱۴/۴» «۴۱۹/۲»
 كفاية الوقت فى المقنطرات «۴۱۴/۴» المجاز والاستعارة (رسالة في ...) «۴۴۲/۶»
 كفاية الوقت لمعرفة الدائرة و فضلها و السمت مجمل الأحكام «۴۵۲/۱»
 «۴۱۴/۴» مجمل الأصول فى أحكام النجوم «۴۵۱/۱»
 كنز الفوائد و دافع المعاند «۴۹۶/۱» مجمل تاريخ تا سلطنت سلجوقيان «۴۸۹/۱»
 كنز جامع الفوائد و دافع المعاند «۴۹۶/۱» المجمل فى أصول صناعة النجوم «۴۵۲/۱»
 كيفية الاستفادة من المرشد الحى و الميت «۵۱۰/۴۰» محاورة المأمون و الامام الرضا عليه السلام «۴۷۰/۳»
 كيميا (رساله در ...) «۴۵۲/۲»، «۴۷۸/۴» المحرر فى قوله تعالى ﴿يَغْفِرُ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَ مَا تَأَخَّرَ﴾ «۵۱۰/۲۴»
 گزیده تجوید «۴۲۶/۲» المختار للفتوى «۴۹۴»
 گزیده تحفه حکیم مؤمن «۴۷۸/۲» مختصر القدورى «۴۳۰/۳»، «۴۷۶»
 گزیده دیوان انورى «۴۳۲/۵» مختصر المعانى فى شرح تلخیص المفتاح «۴۲۲/۲»
 گزیده شاهنامه فردوسى «۴۳۲/۲» گلستان سعدى «۵۰۱»
 «۴۵۸/۴»، «۴۸۵»، «۴۸۸»، «۵۰۹»

- مختصر بذل الماعون لابن حجر العسقلانی «٥١٠/٢٥»
مختصر خالصة الحقائق لما فيه من أساليب الدقائق «٤٤٠/١٠»
مختصر شرح منية المصلّي و غنية المبتدى «٤٢٥»، «٤٥٩»
مختصر غنية المتملّي في شرح منية المصلّي «٤٢٥»، «٤٥٩»
المختصر في شرح التلخيص «٤٢٢/٢»، «٤٥٨/٤»، «٤٨٥»، «٤٨٨»، «٥٠٩»
المختصر في الفروع «٤٣٠/٣»، «٤٧٦»
المختصر للسعد على التلخيص «٤٢٢/٢»، «٤٥٨/٤»، «٤٨٥»، «٤٨٨»، «٥٠٩»
مخمس «٤٣٢/٨»
مرآة العارفين فيما يتميّز بين العابدين «٥١٠/٣٨»
مرآت العارفين في ملتسم زين العابدين «٥١٠/٣٨»
مرآت العارفين و مظهر الكاملين في ملتسم زين العابدين «٥١٠/٣٨»
مراح الارواح «٤١٣»، «٤١٩/٦»
المراقبة (رسالة ...) «٥١٠/١٣»
مرشد الغناء شرح امثلة البناء «٢٤٥/٣»
مرشد المتأهل (= المتأهلين) «٤٤٠/٥»
مرقعات زیارت عاشورا و دعای علقمه «٥٠٦»
مصائب اهل البيت (ع) «٥٠٣/٢»
المصرّح في شرح الامثلة المصّرّح «٢٤٥/٦»
مصرع الحسين و ما جرى له و لأهل بيته من قتلهم و سفك دمائهم و سبی حريمهم «٥٠٣/١»
المعافية في شرح الكافية «٢٢٣»
معجزات النبي (ص) «٤٤٧/٤»، «٤٤٧/٥»
معجزاتی از امام علی بن موسی الرضا علیهما السلام «٤٤٥/٦»، «٤٤٧/٤»، «٤٤٧/٥»
- «٤٦٥/٦»
معدّل الصلاة «٤١٨/٥»، «٤٤٠/٩»
معرفة الزوال «٤٠٤/٦»
معرفة اليقينية و الوسائل المؤدّية إليها (رسالة في ...) «٥١٠/١١»
المفاتيح الدريّة في إثبات (= بيان) القوانين الدريّة «٥١٠/٣٤»
مفاتيح الفرس «٥١٠/٣٤»
مفاهيم بعض العلوم «٤٥٨/٢»
مفتاح باب الموجّهات «٤١٤/١»
المفراح في شرح المراح «٤١٢»
مفردات و مركبات «٤٠٨/٤»
مقتل أبي عبدالله الحسين عليه السلام «٥٠٣/١»
مقتل أبي مخنف «٥٠٣/١»
مقتل الحسين عليه السلام «٥٠٣/١»
المقدّمة الجزريّة فيما يجب على القارى أن يعلمه «٤١٤/٢»
المقدّمة في علم التجويد «٤١٤/٢»
مقطعات هزلي «٤٣٢/١٦»
المقننات (رسالة في ...) «٤١٤/٤»
مكتوب ابن عربي إلى الفخر الرازي «٥١٠/١١»
ملتقى الابحر في الفروع الحنفية «٤٦٠»
من صدر عنه الكفر ثمّ تاب هل يصحّ ذلك أم لا؟ (رسالة في ...) «٤٥٨/١»
مناظره بيمار و طبيب «٤٣٢/١٨»
مناظرة المأمون مع الامام على بن موسى الرضا عليهما السلام «٤٧٠/٣»
المناظرة المأمونية «٤٧٠/٣»
مناظره هشام بن حكم و ابوالحسن على بن هيثم با

- ضرار بن عمرو ضيء «۴۹۶/۳»
 مناقب أمير المؤمنين على بن أبي طالب عليه السلام «۴۶۵/۴»
 نجات العباد في (= من شر) يوم المعاد «۴۱۵/۱»
 نجات العباد من شر يوم الميعاد «۴۱۵/۱»
 نصاب الصبيان «۴۸۳»
 نصايح الشيخ الأكبر للرازي «۵۱۰/۱۱»
 نقولات فقهی «۴۷۹»
 النهجة المرضية في شرح الألفية «۴۸۲/۱»
 الهداية في النحو «۴۷۷/۱»
 هداية المسترشدين في شرح اصول معالم الدين «۴۱۱»
 الهيئة السنية في الهيئة السنية «۵۱۰/۳۲»
 الواضحة في تجويد الفاتحة «۴۲۶/۴»
 وسيلة النجاة «۴۹۳»
 الوصية «۵۱۰/۳»
 وصية أبي حنيفة «۴۳۱/۴»
 وصية السهروردي «۵۱۰/۳۹»
 الوضع (رسالة في ...) «۴۴۲/۵»
 وظائف النوافل «۵۰۰/۱»
 الوقاية «۴۴۶»
 وقاية الرواية في مسائل الهداية «۴۴۶»
 الوقوف (رسالة في ...) «۴۲۶/۱۲»، «۴۲۶/۱۶»
 يادداشت های اعتماد السلطنة (۱۳۰۶-۱۳۰۹هـ) «۵۰۷»
 يكتنا نامه «۴۳۲/۱۳»
 *
 ميزان العقائد «۵۱۰/۵»
 الميقات (رسالة في ...) «۴۰۴/۶»
 النافع ليوم المحشر في شرح باب الحادى عشر «۴۷۰/۱»
 نان و حلوا «۴۳۲/۴»
 نتائج الأفكار في شرح إظهار الأسرار «۴۰۶/۲»

نمایه الفبایی پدیدآوران^۱

آچیق باش: محمود بن محمد (عبدالله) ارموی آمدی
بروسوی نقشبندی.

آدالی: مصطفی (مصلح‌الدین) بن حمزه بن ابراهیم
آیدینی رومی مشهور به «آطه‌وی».

آماسی: محمد (محیی‌الدین ابواحمد) بن قاسم بن یعقوب
آماسی رومی مشهور به «ابن الخطیب».

آمدی: محمود بن محمد (عبدالله) ارموی آمدی
بروسوی نقشبندی مشهور به «آچیق باش».

آیدینی: اسماعیل (محیی‌الدین ابوالفتح) بن مصطفی بن
محمود کلنبوی آیدینی مشهور به «شیخ زاده».

آیدینی: مصطفی (مصلح‌الدین) بن حمزه بن ابراهیم
آیدینی رومی مشهور به «آدالی» و «آطه‌وی».

ابراهیم (حاجی بابا) بن عبدالکریم بن عثمان
طوسیوی (د. ۸۷۰ هـ) «۴۶۳/۱»، «۴۶۳/۲».

ابراهیم (ابوالفضائل/ابوالمعالی عزالدین) بن عبدالوهاب
خزرجی زنجان (د. حدود ۶۵۵ هـ) «۴۱۹/۴».

ابراهیم (برهان‌الدین/تقی‌الدین ابواسحاق/ابوالعبّاس)
بن عمر بن ابراهیم جعبری دمشقی خلیلی
مقری شافعی مشهور به «ابن سراج» (د. ۷۳۲ هـ)
«۴۲۶/۴».

ابراهیم (برهان‌الدین) بن محمد بن ابراهیم حلبی
قسطنطینی (د. ۹۵۶ هـ) «۴۲۵»، «۴۵۹»،
«۴۶۰».

ابراهیم (عصام‌الدین) بن محمد بن عربشاه اسفراینی
سمرقندی مشهور به «ابن عربشاه» (د. ۹۴۴ هـ)
«۴۱۷/۴»، «۴۳۵/۲»، «۴۴۲/۲»، «۴۵۳/۲».

ابراهیم (ابوالقاسم) بن محمد لیثی سمرقندی (د. پس از
۸۸۸ هـ) «۴۴۲/۱»، «۴۴۲/۱».

ابراهیم بن محمد بن معید قیصری مدرّس مشهور به
«گوزی‌بیوک‌زاده» (د. ۱۲۵۳ هـ) «۴۱۴/۳».

ابن بابویه: محمد (ابوجعفر) بن علی بن حسین قمی
مشهور به «شیخ صدوق».

ابن بدران: یعقوب (تقی‌الدین ابویوسف/ابوبکر) بن
بدران (بدرالدین یوسف) بن منصور دمشقی
ذهبی مقری مشهور به «جراندی».

ابن الجزری: محمد (شمس‌الدین ابوالخیر) بن محمد
دمشقی عمری.

ابن حاجب: عثمان (ابوعمر و جمال‌الدین) بن عمر
صعیدی مصری مالکی نحوی.

ابن خطیب: محمد (محیی‌الدین ابواحمد) بن قاسم بن
یعقوب آماسی رومی.

ابن دمامینی: محمد (بدرالدین) بن ابی‌بکر بن عمر
اسکندری مخزومی قرشی مالکی.

ابن سراج: ابراهیم (برهان‌الدین/تقی‌الدین ابواسحاق/
ابوالعبّاس) بن عمر بن ابراهیم جعبری دمشقی
خلیلی مقری شافعی مشهور به «ابن سراج».

ابن عربشاه: ابراهیم (عصام‌الدین) بن محمد بن عربشاه
اسفراینی سمرقندی.

ابن عربی: محمد (محیی‌الدین) بن علی بن محمد طائی

1. این نمایه بر اساس شماری نسخه‌ها تنظیم

- اشبیلی مرسی حاتمى اندلسى صوفى.
ابن عمر: احمد (شهاب‌الدین) بن عمر دولت آبادی
جونپوری هندی زوالی غزنوی مشهور به «ملک
العلماء».
- ابن فارض: عمر (شرف‌الدین ابوالقاسم/ابوحفص) بن
علی بن مرشد حموی مصری سعدی صوفی
مشهور به «سلطان العاشقین».
- ابن فیروز: عبدالجلیل (سراج‌الدین) بن فیروز بن
حسین غزنوی نحوی.
- ابن کمال پاشا: احمد (شمس‌الدین) بن سلیمان توقادی
قسطنطینی مشهور به «کمال‌پاشا زاده».
- ابن مالک: محمد (ابوعبدالله جمال‌الدین) بن عبدالله
طائی جیانی اندلسی.
- ابن مودود: عبدالله (مجدالدین ابوالفضل/ابومحمد) بن
محمود بلدجی رومی موصلی.
- ابن ناظم: محمد (ابوعبدالله بدرالدین) بن محمد بن
عبدالله بن مالک طائی جیانی دمشقی نحوی.
- ابن هشام: عبدالله (جمال‌الدین ابومحمد) بن یوسف بن
احمد انصاری مصری نحوی.
- ابهری: مفضل (اثیرالدین) بن عمر ابهری سمرقندی.
ابوحیان اندلسی: محمد (ابوحیان اثیرالدین) بن یوسف
بن علی جیانی غرناطی اندلسی نحوی.
- ابوعلی سینا: حسین (ابوعلی، شیخ الرئيس) بن
عبدالله بن سینا بخاری.
- ابومخنف: لوط (ابومخنف) بن یحیی ازدی عامدی (=)
غامدی) کوفی خزاعی.
- ابیوردی: علی (اوحدالدین) بن محمد بن اسحاق
ابیوردی خراسانی متخلص به «خاوری» و
«انوری».
- اثیرالدین ابهری: مفضل (اثیرالدین) بن عمر ابهری
سمرقندی.
- احمد (شمس‌الدین) بن سلیمان توقادی قسطنطینی
مشهور به «ابن کمال پاشا» و «کمال‌پاشا زاده»
(د. ۹۴۰هـ) «۴۴۵/۵».
- احمد (شمس‌الدین) بن عبدالله رومی بروسوی مشهور
به «دیکقوز» یا «دینقوز» (د. پس از ۸۶۰هـ)
«۴۳۳»، «۴۹۸».
- احمد بن علی بن مسعود (سده ۸هـ) «۴۱۳»،
«۴۱۹/۶».
- احمد (ابوالجناب نجم‌الدین) بن عمر بن محمد خیوقی
خوارزمی مشهور به «نجم‌الدین کبری» و «طامته
الکبری» (د. ۶۱۸هـ) «۵۱۰/۵».
- احمد (شهاب‌الدین) بن عمر دولت آبادی جونپوری
هندی زوالی غزنوی مشهور به «ملک العلماء» و
«ابن عمر» (د. ۸۴۹هـ) «۴۲۳».
- احمد (ابوالحسین) بن محمد بن احمد بغدادی قدوری
حنفی (د. ۴۲۸هـ) «۴۳۰/۳»، «۴۷۶».
- احمد (شهاب‌الدین) بن محمد بن خضر عمری رومی
حنفی مشهور به «قول احمد» (د. ۷۸۵هـ)
«۴۴۲/۳».
- احمد بن محمد توقادی استانبولی صوفی مولوی
متخلص به «صبوحی» و مشهور به «صبوحی
دده» و «صبوحی مولوی» (د. ۱۰۵۷هـ)
«۵۱۰/۱۶» احمد (ابوالمنتهی) بن محمد مغنساوی
رومی (د. ۱۰۰۰هـ) «۵۰۰/۶».
- احمد بن محمد مهدی بن ابی‌ذر نراقی کاشانی (د.
۱۲۴۴هـ) «۴۹۳».
- احمد (شهاب‌الدین ابوحامد) بن محمود بن احمد بن

- علی بن ابی طالب سیواسی (د. ۸۰۳هـ)
«۴۰۳/۲».
- احمد بن مرتضی نجفی خلخال اردبیلی (د. ۱۳۵۳هـ)
«۴۵۰».
- احمد (عصام الدین/مصلح الدین ابوالخیر) بن مصطفی
بن خلیل بروسوی قسطنطینی مشهور به
«طاش‌کوپری زاده» (د. ۹۶۱هـ) «۴۵۵».
- احمد (شمس الدین) بن موسی ازنیقی قسطنطینی رومی
مشهور به «خیالی» (د. پس از ۸۸۶هـ)
«۴۹۹/۱».
- احمد حسینی منشی طبیب اردوبادی اصفهانی متخلص
به «هاتف» و «سحاب» و مشهور به «مجتهد
الشعراء» (د. ۱۱۹۸هـ) «۴۳۲/۱۳».
- احمد (درویش) طرازونی رومی صوفی جلوق مولوی
نقشبندی مشهور به «کوسج» (د. ۱۱۹۵هـ)
«۵۱۰/۶»، «۵۱۰/۷».
- ادرنه‌وی: عثمان بن عبدالله اسکوبی ادرنه‌وی صوفی
متخلص به «وحدتی».
- اردبیلی: احمد بن مرتضی نجفی خلخال اردبیلی.
اردوبادی: احمد حسینی منشی طبیب اردوبادی
اصفهانی متخلص به «هاتف» و «سحاب» و
مشهور به «مجتهد الشعراء».
- ارزنی: محمد بن بسطام بن خلیل حسنی خوشابی وانی
ارزنی مشهور به «وانی محمد افندی».
- ارموی: محمود بن محمد (عبدالله) ارموی آمدی
بروسوی نقشبندی مشهور به «آچیق باش».
- ارمیونی: یوسف (جمال الدین) بن عبدالله حسینی
ارمیونی مصری شافعی.
- ازنیقی: احمد (شمس الدین) بن موسی ازنیقی
قسطنطینی رومی مشهور به «خیالی».
- ازنیقی: محمد (محیی الدین) بن قطب الدین محمد ازنیقی
رومی.
- استانبولی: احمد بن محمد توقادی استانبولی صوفی
مولوی متخلص به «صباحی» و مشهور به
«صبحی دده» و «صبحی مولوی».
- اسدی: مقداد (جمال الدین ابوعبدالله) بن عبدالله
سیوری حلّی اسدی مشهور به «فاضل مقداد».
- اسفراینی: ابراهیم (عصام الدین) بن محمد بن عربشاه
اسفراینی سمرقندی مشهور به «ابن عربشاه».
- اسفراینی: محمد (تاج الدین) بن محمد بن احمد
اسفراینی.
- اسکندری: محمد (بدرالدین) بن ابی بکر بن عمر
اسکندری مخزومی قرشی مالکی مشهور به
«ابن دمامینی».
- اسکوبی: حسین بن فرهاد اسکوبی پرزرینی رومی.
اسکوبی: عثمان بن عبدالله اسکوبی ادرنه‌وی صوفی
متخلص به «وحدتی».
- اسماعیل (محیی الدین ابوالفتح) بن مصطفی بن محمود
کلنبوی آیدینی مشهور به «شیخ زاده» (د.
۱۲۰۵هـ) «۴۱۴/۱».
- اسماعیل کمال قره‌مانی صوفی خلوق متخلص به
«امّی» و مشهور به «کمال قره‌مانی» (د. ۸۸۰هـ)
«۵۰۰/۳».
- اشبیلی: محمد (محیی الدین) بن علی بن محمد طائی
اشبیلی مرسی حاتم اندلسی صوفی مشهور به
«ابن عربی».
- اصفهانی: احمد حسینی منشی طبیب اردوبادی
اصفهانی متخلص به «هاتف» و «سحاب» و

- مشهور به «مجتهد الشعراء».
- اصفهانی: عبدالرحمن (ابوالبركات نورالدين) بن احمد بن محمد دشتی اصفهانی شیرازی هروی نقشبندی متخلص به «دشتی» و «جامی».
- اصفهانی: علی بن محمد علی طباطبائی اصفهانی کاظمی حائری مشهور به «صاحب ریاض».
- اصفهانی: محمدابراهیم بن محمدباقر مروی هروی قزوینی اصفهانی مشهور و متخلص به «جوهری».
- اصفهانی: محمدتقی بن محمدرحیم (= عبدالرحیم) ایوانکیفی تهرانی اصفهانی.
- اصفهانی: محمدحسن بن محمدباقر اصفهانی نجفی مشهور به «صاحب جواهر».
- اصفهانی: محمدحسین (= حسن) اصفهانی متخلص به «زرگر».
- اعتمادالسلطنه: محمدحسن بن حاجی علی مقدم مراغه‌ای مشهور به «صنیع‌الدوله».
- اکمل‌الدین بابرقي: محمد (اکمل‌الدین) بن محمود بن احمد بابرقي دمشقی.
- امام اعظم: نعمان (ابوحنیفه) بن ثابت کوفی بغدادی قمی.
- امی: اسماعیل کمال قره‌مانی صوفی خلوتی مشهور به «کمال قره‌مانی».
- اندلسی: محمد (ابوعبدالله شمس‌الدین) بن احمد بن ابوبکر انصاری خزرچی قرطبی اندلسی مالکی.
- اندلسی: محمد (ابوعبدالله جمال‌الدین) بن عبدالله طائی جیانی اندلسی مشهور به «ابن مالک».
- اندلسی: محمد (محبی‌الدین) بن علی بن محمد طائی اشبیلی مرسی حاتم‌اندلسی صوفی مشهور به «ابن عربی».
- اندلسی: محمد (ابوحیان اثیرالدین) بن یوسف بن علی جیانی غرناطی اندلسی نحوی.
- انصاری: عبدالله (جمال‌الدین ابومحمد) بن یوسف بن احمد انصاری مصری نحوی مشهور به «ابن هشام».
- انصاری: محمد (ابوعبدالله شمس‌الدین) بن احمد بن ابوبکر انصاری خزرچی قرطبی اندلسی مالکی.
- انصاری: محمد (مصلح‌الدین عبدالغفور) بن صلاح‌الدین بن جلال‌الدین انصاری عبادی ملتوی سعدی لاری شیرازی مشهور به «مصلح‌الدین لاری».
- انوری: علی (اوحدالدین) بن محمد بن اسحاق ایوردی خراسانی متخلص به «خاوری».
- ایجی: عبدالرحمن (عضدالدین ابوالفضل) بن احمد ایجی شیرازی مشهور به «عضدی».
- ایوانکیفی: محمدتقی بن محمدرحیم (= عبدالرحیم) ایوانکیفی تهرانی اصفهانی.
- بابرقي: محمد (اکمل‌الدین) بن محمود بن احمد بابرقي دمشقی.
- بالکسیری: محمد (تقی‌الدین) بن پیرعلی بالکسیری برگوی مشهور به «برگلی» و «بیرکلی».
- بالکسیری: محمد بن مصطفی بن محمد بالکسیری رومی مشهور به «قاضی زاده».
- بخاری: حسین (ابوعلی، شیخ الرئيس) بن عبدالله بن سینا بخاری.
- بخاری: عبيدالله بن مسعود بن تاج‌الدین الشریعة محبوبی بخاری مشهور به «صدرالشریعة ثانی».
- بخاری: محمد بن ابوبکر عصفوری بخاری.

- بخاری: محمود (برهان الشریعة) بن عبیدالله محبوی
بخاری حنفی مشهور به «صدرالشریعه اول».
- بدخشانی: علی بن محمود بن محمد رایض بدخشانی
طخارستانی.
- برگوی: محمد (تقی الدین) بن پیرعلی بالکسیری
برگوی مشهور به «برگلی» و «بیرکلی».
- برهان الشریعة: محمود (برهان الشریعة) بن عبیدالله
محبوی بخاری حنفی مشهور به «صدرالشریعه اول».
- بروجردی: محمدصادق بن ضیاء الدین بن اسدالله
بروجردی.
- بروسوی: احمد (شمس الدین) بن عبدالله رومی
بروسوی مشهور به «دیکفوز» یا «دینقوز».
- بروسوی: احمد (عصام الدین/مصلح الدین ابوالخیر) بن
مصطفی بن خلیل بروسوی قسطنطینی مشهور به
«طاش کوپری زاده».
- بروسوی: محمود بن محمد (عبدالله) ارموی آمدی
بروسوی نقشبندی مشهور به «آچیق باش».
- بروسوی: مصطفی مدرّس بروسوی.
- بستانزاده: محمد بن مصطفی عیشی تیره‌وی.
- بصری: حسن (ابوسعید/ابوالحسن) بن یسار بصری
مدنی صوفی مشهور به «حسن البصری».
- بغدادی: احمد (ابوالحسن) بن محمد بن احمد بغدادی
قدّوری حنفی.
- بغدادی: حسین مرتضی بن علی بغدادی رومی
مشهور به «نظمی زاده».
- بغدادی: محمد بن سلیمان حلّی بغدادی کربلایی
متخلّص به «فضولی».
- بغدادی: نعمان (ابوحنیفه) بن ثابت کوفی بغدادی
- تیمی مشهور به «امام اعظم».
- بقالی: حسن شاه (شرف الدین) بقالی (= بقال) عجمی.
بکری: عمر (شهاب الدین ابوحفص) بن محمد بن
عبدالله سهروردی تیمی قرشی بکری صوفی
مشهور به «شهاب الدین سهروردی».
- بکری: محمد (جلال الدین) بن اسعد بن احمد دوانی
کازرونی شیرازی صدیقی بکری مشهور به
«محقق دوانی».
- بلدجی: عبدالله (مجدالدین ابوالفضل/ابومحمد) بن
محمود بلدجی رومی موصلی مشهور به
«ابن مودود».
- بهائی: محمد (بهاء الدین) بن حسین عاملی مشهور به
«شیخ بهائی».
- بوری: محمد بن حسن بوری نکده‌وی رومی.
بویه: محمد (قطب الدین ابوجعفر) بن محمد تختانی
بویه رازی مشهور به «قطب رازی».
- بیرکلی: محمد (تقی الدین) بن پیرعلی بالکسیری
برگوی مشهور به «برگلی» و «بیرکلی».
- بیضاوی: عبدالله (ناصر الدین ابوسعید) بن عمر بن
محمد بیضاوی شیرازی مشهور به «قاضی
بیضاوی».
- بی‌نوا: حامد بن احمد قریبی صوفی خلوق مشهور به
«شیخ حامد بی‌نوا».
- پرزرینی: حسین بن فرهاد اسکوی پرزرینی رومی.
پنجابی: عبدالحکیم بن شمس الدین محمد سیالکوتی
پنجابی هندی مشهور به «سیلکوتی».
- تاج الشعراء: محمد (شمس الدین) بن مسعود سمرقندی
متخلّص به «سوزنی».
- تالشی: محمد (محبی الدین) بن موسی تالشی (طالشی/

- تالجبی).
تبریزی: محمد (شمس‌الدین) بن عزالدین یوسف بن عادل مغربی تبریزی صوفی متخلص به «مغربی» مشهور به «محمدشیرین مغربی».
- تبریزی: محمدشفیع بن محمدعلی خوشنویس تبریزی.
تبریزی: میرزا بابا تبریزی.
- تحتانی: محمد (قطب‌الدین ابوجعفر) بن محمد تحتانی بویه رازی مشهور به «قطب رازی».
- تخارستانی: علی بن محمود بن محمد رایض بدخشانی طخارستانی.
- تفتازانی: مسعود (ابوسعید سعدالدین) بن عمر تفتازانی حنفی مشهور به «ملاسعد تفتازانی».
- تلمسانی: محمد (ابوعبدالله شریف) بن یوسف بن حسین (عمر) بن شعیب حسنی سنوسی تلمسانی.
- تمیمی: عمر (شهاب‌الدین ابوحفص) بن محمد بن عبدالله سهروردی تمیمی قرشی بکری صوفی مشهور به «شهاب‌الدین سهروردی».
- تمیمی: نعمان (ابوحنیفه) بن ثابت کوفی بغدادی تمیمی مشهور به «امام اعظم».
- تهرانی: محمدتقی بن محمددرحیم (= عبدالرحیم) ایوان‌کیفی تهرانی اصفهانی.
- توقادی: احمد (شمس‌الدین) بن سلیمان توقادی قسطنطنینی مشهور به «ابن‌کمال پاشا» و «کمال‌پاشا زاده».
- توقادی: احمد بن محمد توقادی استانبولی صوفی مولوی متخلص به «صبحی» و مشهور به «صبحی دده» و «صبحی مولوی».
- تیره‌وی: محمد بن مصطفی عیشی تیره‌وی مشهور به «بستان‌زاده».
- ثقة الاسلام کلینی: محمد (ابوجعفر) بن یعقوب کلینی رازی.
- جامی: عبدالرحمن (ابوالبرکات نورالدین) بن احمد بن محمد دشتی اصفهانی شیرازی هروی نقشبندی متخلص به «دشتی».
- جبعی: محمد (ابوعبدالله شمس‌الدین) بن مکّی نبطی عاملی جزینی جبعی مشهور به «شهید اول».
- جرائدی: یعقوب (تقی‌الدین ابویوسف/ابوبکر) بن بدران (/بدرالدین یوسف) بن منصور دمشقی ذهبی مقری.
- جرجانی: عبدالقاهر (ابوبکر) بن عبدالرحمن بن محمد جرجانی خراسانی.
- جرجانی: علی (ابوالحسن فخرالدین) بن محمد حسینی جرجانی شیرازی مشهور به «میر سید شریف».
- جزینی: زین‌الدین بن علی بن احمد جزینی عاملی شامی مشهور به «شهید ثانی».
- جزینی: محمد (ابوعبدالله شمس‌الدین) بن مکّی نبطی عاملی جزینی جبعی مشهور به «شهید اول».
- جعبری: ابراهیم (برهان‌الدین/تقی‌الدین ابواسحاق/ابوالعباس) بن عمر بن ابراهیم جعبری دمشقی خلیلی مقری شافعی مشهور به «ابن سراج».
- جلّی: عمر بن احمد مائی کردی جلّی (حلبی) دیاربکری.
- جمالی: علی (علاء‌الدین) بن احمد بن محمد جمالی رومی مشهور به «زنبیلی».
- جنابذی: مظفر بن محمد قاسم منجم گنابادی/جنابذی.
- جونپوری: احمد (شهاب‌الدین) بن عمر دولت آبادی

- جونپوری هندی زوالی غزنوی مشهور به «ملک العلماء» و «ابن عمر».
- جوهری: محمد ابراهیم بن محمد باقر مروی هروی قزوینی اصفهانی مشهور و متخلص به «جوهری».
- جیانی: محمد (ابو عبدالله جمال الدین) بن عبدالله طائی جیانی اندلسی مشهور به «ابن مالک».
- جیانی: محمد (ابو عبدالله بدر الدین) بن محمد بن عبدالله بن مالک طائی جیانی دمشق نحوی مشهور به «ابن الناظم».
- جیانی: محمد (ابو حیان اثیر الدین) بن یوسف بن علی جیانی غرناطی اندلسی نحوی.
- جیلی: کوشیار (ابو الحسن کیا) بن لبان بن باشهری (شهریار) جیلی خسروانی.
- حاتمی: محمد (محمی الدین) بن علی بن محمد طائی اشبیلی مرسی حاتمی اندلسی صوفی مشهور به «ابن عربی».
- حاجی بابا طوسیوی: ابراهیم (حاجی بابا) بن عبدالکریم بن عثمان طوسیوی.
- حافظ شیرازی: محمد (شمس الدین) بن کمال الدین همدانی شیرازی متخلص به «حافظ» مشهور به «لسان الغیب».
- حامد بن احمد قریبی صوفی خلوق متخلص به «بنی نوا» و مشهور به «شیخ حامد بنی نوا» (د. ۱۱۸۵ هـ) «۵۱۰/۹».
- حائری: علی بن محمد علی طباطبائی اصفهانی کاظمی حائری مشهور به «صاحب ریاض».
- حبیب الله بن میرزا محمد علی شیرازی متخلص به «قآنی» مشهور به «گلشن» (د. ۱۲۷۰ هـ).
- «۴۳۲/۱۲».
- حسام الدین کاتی: حسن (حسام الدین) کاتی.
- حسن بصری: حسن (ابوسعید/ابوالحسن) بن یسار بصری مدنی صوفی.
- حسن (ابو محمد) بن ابوالحسن بن محمد دیلمی (د. پس از ۷۶۰ هـ) «۴۷۰/۶».
- حسن (ابو القاسم) بن منصور (اسحاق شرفشاه) فردوسی طوسی (د. ۴۱۱ هـ) «۴۳۲/۲».
- حسن (ابوسعید/ابوالحسن) بن یسار بصری مدنی صوفی مشهور به «حسن البصری» (د. ۱۱۰ هـ) «۵۰۰/۸».
- حسن پاشا بن علاء الدین اسود نیکساری رومی (د. ۸۰۰ هـ) «۴۱۲».
- حسن شاه (شرف الدین) بقالی (= بقال) عجمی (د. ۹۰۵ هـ) «۴۴۳/۲»، «۴۷۴/۳».
- حسن (حسام الدین) کاتی (د. ۷۶۰ هـ) «۴۳۸/۱».
- حسنی: محمد بن بسطام بن خلیل حسنی خوشابی وانی ارزنی مشهور به «وانی محمد افندی».
- حسنی: محمد (ابو عبدالله شریف) بن یوسف بن حسین (عمر) بن شعیب حسنی سنوسی تلمسانی.
- حسین (سید ...) «۴۶۴».
- حسین بن حسن حسینی خلخالی مشهور به «سید ملا» (د. ۱۰۱۴ هـ) «۴۰۴/۳»، «۴۰۴/۴».
- «۴۰۴/۶».
- حسین (ابوعلی، شیخ رئیس) بن عبدالله بن سینا، بخاری (د. ۴۲۸ هـ) «۴۰۵/۱».
- حسین بن فرهاد اسکوبی پرزینی رومی (د. پس از ۱۱۲۲ هـ) «۴۳۹/۲».
- حسین مرتضی بن علی بغدادی رومی مشهور به

- «نظمی زاده» (د. ۱۱۳۴هـ) «۴۸۰».
- حسینی: احمد حسینی منشی طبیب اردوبادی اصفهانی
متخلص به «هاتف» و «سحاب» و مشهور به
«مجتهد الشعراء».
- حسینی: حسین بن حسن حسینی خلخال مشهور به
«سید ملا».
- حسینی: علی (ابوالحسن فخرالدین) بن محمد حسینی
جرجانی شیرازی مشهور به «میر سید شریف».
- حسینی: یوسف (جمال‌الدین) بن عبدالله حسینی
ارمیونی مصری شافعی.
- حضرمی: علقمه بن محمد حضرمی کوفی.
- حلبی: ابراهیم (برهان‌الدین) بن محمد بن ابراهیم حلبی
قسطنطینی.
- حلبی: عثمان بن عبدالله کلیسی حلبی قسطنطینی
مشهور به «عریانی».
- حلبی: عمر بن احمد مائی کردی جلّی (حلبی)
دیاربکری.
- حلی: علم بن سیف بن منصور نجفی حلی.
- حلی: محمد بن سلیمان حلی بغدادی کربلایی متخلص
به «فضولی».
- حلی: مقداد (جمال‌الدین ابو عبدالله) بن عبدالله سیوری
حلی اسدی مشهور به «فاضل مقداد».
- حموی: عمر (شرف‌الدین ابوالقاسم/ابوحفص) بن علی
بن مرشد حموی مصری سعدی صوفی مشهور به
«ابن فارض» و «سلطان العاشقین».
- حیرت: مصطفی (محمد) بن ابوبکر سیواسی دارنده‌وی
ملاطی رومی مشهور به «حیرت محمد افتدی».
- خادمی: محمد (ابوسعید) بن مصطفی بن عثمان خادمی
قونوی صوفی نقشبندی.
- خاقانی: محمد (معین‌الدین) بن نظام الدین نصرالله
خاقانی.
- خاوری: علی (اوحدالدین) بن محمد بن اسحاق
ایبوردی خراسانی متخلص به «خاوری» و
«انوری».
- خراسانی: عبدالقاهر (ابوبکر) بن عبدالرحمن بن محمد
جرجانی خراسانی.
- خراسانی: علی (اوحدالدین) بن محمد بن اسحاق
ایبوردی خراسانی متخلص به «خاوری» و
«انوری».
- خزاعی: لوط (ابومخنف) بن یحیی ازدی عامدی (=)
غامدی) کوفی خزاعی.
- خزرجی: ابراهیم (ابوالفضائل/ابوالمعالی عزالدین) بن
عبدالوهاب خزرجی زنجانی.
- خزرجی: محمد (ابوعبدالله شمس‌الدین) بن احمد بن ابو-
بکر انصاری خزرجی قرطبی اندلسی مالکی.
- خسروانی: کوشیار (ابوالحسن کیا) بن لبان بن باشهری
(شهریار) جیلی خسروانی.
- خطیب رستم: رستم (درویش) بن یوسف مولوی
مشهور به «خطیب رستم».
- خلخال: احمد بن مرتضی نجفی خلخال اردبیلی.
- خلخال: حسین بن حسن حسینی خلخال مشهور به
«سید ملا».
- خلیلی: ابراهیم (برهان‌الدین/تقی‌الدین ابواسحاق/
ابوالعبّاس) بن عمر بن ابراهیم جعبری دمشقی
خلیلی مقری شافعی مشهور به «ابن سراج».
- خواجه حسن بقال: حسن شاه (شرف‌الدین) بقالی (=)
بقال) عجمی.
- خواجه نصیر: محمد (نصیرالدین) بن محمد طوسی.

- خوارزمی: احمد (ابوالجناح نجم‌الدین) بن عمر بن محمد خیوقی خوارزمی مشهور به «نجم‌الدین کبری» و «طامه الکبری».
- خوشابی: محمد بن بسطام بن خلیل حسنی خوشابی وانی ارزنی مشهور به «وانی محمد افندی».
- خوشنویس تبریزی: محمدشفیع بن محمدعلی خوشنویس تبریزی.
- خیالی: احمد (شمس‌الدین) بن موسی خیالی ازنیقی قسطنطینی رومی
- خیام: عمر (ابوالفتح) بن ابراهیم خیام نیشابوری.
- خیوقی: احمد (ابوالجناح نجم‌الدین) بن عمر بن محمد خیوقی خوارزمی مشهور به «نجم‌الدین کبری» و «طامه الکبری».
- دارنده‌وی: مصطفی (محمد) بن ابوبکر سیواسی دارنده‌وی ملاطی رومی متخلص به «حیرت» مشهور به «حیرت محمد افندی».
- دیران: عمر (نجم‌الدین ابوالحسن) بن علی کاتبی قزوینی.
- درویش احمد طرازونی: احمد (درویش) طرازونی رومی صوفی جلوتی مولوی نقشبندی مشهور به «کوسج».
- درویش رستم مولوی: رستم (درویش) بن یوسف مولوی مشهور به «خطیب رستم».
- دشتکی: محمدابراهیم بن غیاث‌الدین منصور دشتکی شیرازی متخلص به «صفا».
- دشتی: عبدالرحمن (ابوالبرکات نورالدین) بن احمد بن محمد دشتی اصفهانی شیرازی هروی نقشبندی متخلص به «جامی».
- دُلکُزاده: مصطفی (رضاء الدین) بن علی قسطنطینی واعظ رومی نقشبندی مشهور به «نجم‌زاده» و «مصطفی رضا افندی» و متخلص به «رضا».
- دمشقی: ابراهیم (برهان‌الدین/تقی‌الدین ابواسحاق/ابوالعباس) بن عمر بن ابراهیم جعبری دمشقی خلیلی مقری شافعی مشهور به «ابن سراج».
- دمشقی: محمد (ابوعبدالله بدرالدین) بن محمد بن عبدالله بن مالک طائی جیانی دمشقی نحوی مشهور به «ابن الناظم».
- دمشقی: محمد (شمس‌الدین ابوالخیر) بن محمد دمشقی عمری مشهور به «ابن الجزری».
- دمشقی: محمد (اکمل‌الدین) بن محمود بن احمد بابرق دمشقی.
- دمشقی: یعقوب (تقی‌الدین ابویوسف/ابوبکر) بن بدران (/بدرالدین یوسف) بن منصور دمشقی ذهبی مقری مشهور به «جراندی».
- دوانی: محمد (جلال‌الدین) بن اسعد بن احمد دوانی کازرونی شیرازی صدیقی بکری مشهور به «محقق دوانی».
- دولت‌آبادی: احمد (شهاب‌الدین) بن عمر دولت‌آبادی جونپوری هندی زوالی غزنوی مشهور به «ملک العلماء» و «ابن عمر».
- دیاربکری: عمر بن احمد مائی کردی جلی (حلی) دیاربکری.
- دیکقوز: احمد (شمس‌الدین) بن عبدالله رومی بروسوی مشهور به «دینقوز».
- دیلمی: حسن (ابومحمد) بن ابوالحسن بن محمد دیلمی.
- رازی: محمد (ابوجعفر) بن یعقوب کلینی رازی مشهور به «ثقة الاسلام کلینی».
- رازی: محمد (قطب‌الدین ابوجعفر) بن محمد تختانی

- بویه رازی مشهور به «قطب رازی».
- رایض: علی بن محمود بن محمد رایض بدخشانی طخارستانی.
- رستم (درویش) بن یوسف مولوی مشهور به «خطیب رستم» (د. پس از ۹۰۳هـ) «۴۰۸/۸».
- رضا: مصطفی (رضاء الدین) بن علی قسطنطینی واعظ رومی نقشبندی مشهور به «نجار زاده» و «ذلک‌زاده» و «مصطفی رضا افندی».
- رومی: احمد (شمس الدین) بن عبدالله رومی بروسوی مشهور به «دیکفوز» یا «دینقوز».
- رومی: احمد (شهاب الدین) بن محمد بن خضر عمری رومی حنفی مشهور به «قول احمد».
- رومی: احمد (ابوالمنتهی) بن محمد مغنساوی رومی.
- رومی: احمد (شمس الدین) بن موسی ازنیقی قسطنطینی رومی مشهور به «خیالی».
- رومی: احمد (درویش) طرابزونی رومی صوفی جلوقی مولوی نقشبندی مشهور به «کوسج».
- رومی: حسن پاشا بن علاء الدین اسود نیکساری رومی.
- رومی: حسین بن فرهاد اسکوبی پرزرینی رومی.
- رومی: حسین مرتضی بن علی بغدادی رومی مشهور به «نظمی زاده».
- رومی: عبدالله (مجدالدین ابوالفضل / ابومحمد) بن محمود بلدجی رومی موصلی مشهور به «ابن مودود».
- رومی: علمی محمد افندی مغنساوی رومی مشهور به «قاضی زاده».
- رومی: علی (علاء الدین) بن احمد بن محمد جمالی رومی مشهور به «زنبیلی».
- رومی: علی (علاء الدین) بن محمد سمرقندی رومی
- قسطنطینی مشهور به «قوشچی».
- رومی: محمد افندی رومی مشهور به «قاضی زاده».
- رومی: محمد بن ابوبکر مرعشی رومی مشهور به «ساققلی زاده».
- رومی: محمد (صدرالدین) بن اسحاق بن محمد بن یوسف قونوی رومی.
- رومی: محمد بن حاجی الیاس زیلی رومی.
- رومی: محمد بن حسن بوری نکهدهوی رومی.
- رومی: محمد (شمس الدین) بن حمزه بن محمد فناری قسطنطینی رومی مشهور به «ملا فناری».
- رومی: محمد (محبی الدین ابواحمد) بن قاسم بن یعقوب آماسی رومی مشهور به «ابن الخطیب».
- رومی: محمد (محبی الدین) بن قطب الدین محمد ازنیقی رومی.
- رومی: محمد بن مصطفی بن محمد بالکسیری رومی مشهور به «قاضی زاده».
- رومی: مصطفی (محمد) بن ابوبکر سیواسی دارندهوی ملاطی رومی متخلص به «حیرت» مشهور به «حیرت محمد افندی».
- رومی: مصطفی (مصلح الدین) بن حمزه بن ابراهیم آیدینی رومی مشهور به «آدالی» و «آطهوی».
- رومی: مصطفی (مصلح الدین) بن علی قسطنطینی سلیمی رومی مشهور به «مصطفی موقت رومی».
- رومی: مصطفی (رضاء الدین) بن علی قسطنطینی واعظ رومی نقشبندی مشهور به «نجار زاده» و «ذلک‌زاده» و «مصطفی رضا افندی» و متخلص به «رضا».
- زرگر: محمدحسین (= حسن) اصفهانی متخلص به

«زرگر».

زنبیلی: علی (علاءالدین) بن احمد بن محمد جمالی
رومی مشهور به «زنبیلی».

زنجانی: ابراهیم (ابوالفضائل/ابوالعالی عزالدین) بن
عبدالوهاب خزرچی زنجانی.

زوالی: احمد (شهابالدین) بن عمر دولت آبادی
جونپوری هندی زوالی غزنوی مشهور به «ملک
العلماء» و «ابن عمر».

زلی: محرم (ابواللیث) بن ابوالبرکات محمد بن عارف
زلی سیواسی قسطنطونی صوفی خلوق.

زلی: محمد بن حاجی الیاس زلی رومی.
زین الدین بن علی بن احمد جزینی عاملی شامی
مشهور به «شهید ثانی» (د. ۹۶۵هـ) «۴۳/۱».

ساجقلی زاده: محمد بن ابوبکر مرعشی رومی مشهور
به «ساجقلی زاده».

سامی (شاعری متخلص به ...) «۴۱۹/۳».

سجاونندی: محمد (سراج الدین ابوطاهر) بن محمد
(محمود) بن عبدالرشید سجاوندی غزنوی.

سجزی: مسعود/محمد/محمود (بدرالدین ابونصر) بن
ابی بکر بن حسین فراهی سجزی.

سحاب: احمد حسینی منشی طبیب اردوبادی اصفهانی
متخلص به «هاتف» و «سحاب» و مشهور به
«مجتهد الشعراء».

سعدی: عبدالله (مصلح الدین) سعدی شیرازی.

سعدی: عمر (شرف الدین ابوالقاسم/ابوحفص) بن
علی بن مرشد حموی مصری سعدی صوفی
مشهور به «ابن فارض» و «سلطان العاشقین».

سعدی: محمد (مصلح الدین عبدالغفور) بن صلاح الدین
بن جلال الدین انصاری عبادی ملتوی سعدی

لاری شیرازی مشهور به «مصلح الدین لاری».

سلطان العاشقین: عمر (شرف الدین
ابوالقاسم/ابوحفص) بن علی بن مرشد حموی
مصری سعدی صوفی مشهور به «ابن فارض» و
«سلطان العاشقین».

سلیمی: مصطفی (مصلح الدین) بن علی قسطنطینی
سلیمی رومی مشهور به «مصطفی موقت
رومی».

سمرقندی: ابراهیم (عصام الدین) بن محمد بن عربشاه
اسفراینی سمرقندی مشهور به «ابن عربشاه».

سمرقندی: ابراهیم (ابوالقاسم) بن محمد لیثی سمرقندی.
سمرقندی: علی (علاء الدین) بن محمد سمرقندی رومی
قسطنطینی مشهور به «قوشچی».

سمرقندی: محمد (شمس الدین) بن مسعود سمرقندی
مشهور به «تاج الشعراء» و متخلص به
«سوزنی».

سمرقندی: مفضل (انیرالدین) بن عمر ابهری سمرقندی.
سمرقندی: نصر (ابواللیث) بن محمد بن احمد سمرقندی
حنفی.

سنوسی: محمد (ابوعبدالله شریف) بن یوسف بن
حسین (عمر) بن شعیب حسینی سنوسی
تلمسانی.

سهروردی: عمر (شهاب الدین ابوحفص) بن محمد بن
عبدالله سهروردی تیمی قرشی بکری صوفی
مشهور به «شهاب الدین سهروردی».

سوزنی: محمد (شمس الدین) بن مسعود سمرقندی
مشهور به «تاج الشعراء».

سیالکوتی: عبدالحکیم بن شمس الدین محمد سیالکوتی
پنجابی هندی.

- سید ملا: حسین بن حسن حسینی خلخالی.
سیواسی: احمد (شهاب الدین ابو حامد) بن محمود بن احمد بن علی بن ابی طالب سیواسی.
سیواسی: محرم (ابواللیث) بن ابوالبرکات محمد بن عارف زیلی سیواسی قسطنطنی صوفی خلوقی.
سیواسی: محمد (شهاب الدین ابو حامد) بن محمود بن احمد بن علی بن ابی طالب سیواسی.
سیواسی: مصطفی (محمد) بن ابوبکر سیواسی دارنده‌وی ملاطی رومی متخلص به «حیرت» مشهور به «حیرت محمد افندی».
سیوری: مقداد (جمال الدین ابو عبدالله) بن عبدالله سیوری حلّی اسدی مشهور به «فاضل مقداد».
سیوطی: عبدالرحمن (ابوالفضل جلال الدین) بن ابوبکر سیوطی طولونی مصری شافعی.
شامی: زین الدین بن علی بن احمد جزینی عاملی شامی مشهور به «شهید ثانی».
شرف الدین حسن شاه: حسن شاه (شرف الدین) بقالی (= بقال) عجمی.
شروانی: عبدالحلیم بن عبدالله مسکری شروانی.
شروانی: محمدامین بن صدرالدین شروانی مشهور به «ملازاده».
شریف تبریزی متخلص به «شریف» (د. ۹۵۶هـ) «۴۳۲/۱۸».
تبریزی: شریف تبریزی متخلص به «شریف» شریف: شریف تبریزی.
شریفا: محمدشریف بن شمس الدین محمد شیرازی متخلص به «کاشف».
شهاب الدین سهروردی: عمر (شهاب الدین ابو حفص) بن محمد بن عبدالله سهروردی تیمی قرشی بکری صوفی.
شهید اول: محمد (ابو عبدالله شمس الدین) بن مکی نبطی عاملی جزینی جبعی.
شهید ثانی: زین الدین بن علی بن احمد جزینی عاملی شامی.
شیخ بهائی: محمد (بهاء الدین) بن حسین عاملی متخلص به «بهائی».
شیخ حامد بی‌نوا: حامد بن احمد قریبی صوفی خلوقی متخلص به «بی‌نوا».
شیخ الرئيس: حسین (ابوعلی، شیخ الرئيس) بن عبدالله بن سینا بخاری.
شیخ زاده: اسماعیل (محیی الدین ابو الفتح) بن مصطفی بن محمود کلنبوی آیدینی.
شیخ صدوق: محمد (ابو جعفر) بن علی بن حسین قمی مشهور به «ابن بابویه».
شیرازی: حبیب الله بن میرزا محمدعلی شیرازی متخلص به «قآنی».
شیرازی: عبدالرحمن (عضد الدین ابو الفضل) بن احمد ایچی شیرازی مشهور به «عضدی».
شیرازی: عبدالرحمن (ابوالبرکات نورالدین) بن احمد بن محمد دشتی اصفهانی شیرازی هروی نقشبندی متخلص به «دشتی» و «جامی».
شیرازی: عبدالله (ناصرالدین ابوسعید) بن عمر بن محمد بیضاوی شیرازی مشهور به «قاضی بیضاوی».
شیرازی: عبدالله (مصلح الدین) سعدی شیرازی.
شیرازی: علی (ابوالحسن فخرالدین) بن محمد حسینی جرجانی شیرازی مشهور به «میر سید شریف».
شیرازی: محمدابراهیم بن غیاث الدین منصور دشتکی

شیرازی متخلص به «صفا».

شیرازی: محمد (صدرالدین) بن ابراهیم شیرازی
مشهور به «صدرالمتألهین» و «ملاصدرا».

شیرازی: محمد (جلال الدین) بن اسعد بن احمد دوانی
کازرونی شیرازی صدیقی بکری مشهور به
«محقق دوانی».

شیرازی: محمد (مصلح الدین عبدالغفور) بن
صلاح الدین بن جلال الدین انصاری عبادی
ملتوی سعدی لاری شیرازی مشهور به
«مصلح الدین لاری».

شیرازی: محمد (شمس الدین) بن کمال الدین همدانی
شیرازی متخلص به «حافظ» مشهور به «حافظ
شیرازی» و «لسان الغیب».

شیرازی: محمدشریف بن شمس الدین محمد شیرازی
مشهور به «شریفا» و متخلص به «کاشف».
صاحب جواهر: محمدحسن بن محمدباقر اصفهانی
نجفی.

صاحب ریاض: علی بن محمدعلی طباطبائی اصفهانی
کاظمی حائری.

صبوحی دده: احمد بن محمد توقادی استانبولی صوفی
مولوی متخلص به «صبوحی» مشهور به
«صبوحی مولوی».

صدرالدین قنوی: محمد (صدرالدین) بن اسحاق بن
محمد بن یوسف قنوی رومی.

صدرالشریعه اول: محمود (برهان الشریعة) بن عبیدالله
محبوبی بخاری حنفی مشهور به «صدرالشریعه
اول».

صدرالشریعه ثانی: عبیدالله بن مسعود بن تاج الدین
الشریعة محبوبی بخاری مشهور به «صدرالشریعه

ثانی».

صدرالمتألهین: محمد (صدرالدین) بن ابراهیم شیرازی
مشهور به «ملاصدرا».

صدیقی: محمد (جلال الدین) بن اسعد بن احمد دوانی
کازرونی شیرازی صدیقی بکری مشهور به
«محقق دوانی».

صعیدی: عثمان (ابوعمر و جمال الدین) بن عمر
صعیدی مصری مالکی نحوی مشهور به
«ابن حاجب».

صفا: محمدابراهیم بن غیاث الدین منصور دشتکی
شیرازی.

صنیع الدوله: محمدحسن بن حاجی علی مقدم
مراغه‌ای مشهور به «اعتمادالسلطنه».

طاش کوپری زاده: احمد (عصام الدین/مصلح الدین
ابوالخیر) بن مصطفی بن خلیل بروسوی
قسطنطینی.

طالشی: محمد (محبی الدین) بن موسی تالشی (طالشی/
تالچی).

طامة الکبری: احمد (ابوالجناب نجم الدین) بن عمر بن
محمد خیوقی خوارزمی مشهور به «نجم الدین
کبری».

طائی: محمد (ابوعبدالله جمال الدین) بن عبدالله طائی
جیانی اندلسی مشهور به «ابن مالک».

طائی: محمد (محبی الدین) بن علی بن محمد طائی
اشبیلی مرسی حاتمی اندلسی صوفی مشهور به
«ابن عربی».

طائی: محمد (ابوعبدالله بدرالدین) بن محمد بن عبدالله
بن مالک طائی جیانی دمشقی نحوی مشهور به
«ابن الناظم».

- طباطبائی: علی بن محمد علی طباطبائی اصفهانی
کاظمی حائری مشهور به «صاحب ریاض».
- طخارستانی: علی بن محمود بن محمد ریاض بدخشانی
طخارستانی.
- طرابزونی: احمد (درویش) طرابزونی رومی صوفی
جلوتی مولوی نقشبندی مشهور به «کوسج».
- طوسی: حسن (ابوالقاسم) بن منصور (اسحاق
شرفشاه) فردوسی طوسی.
- طوسی: محمد (نصیرالدین) بن محمد طوسی.
- طوسیوی: ابراهیم (حاجی بابا) بن عبدالکریم بن
عثمان طوسیوی.
- طولوی: عبدالرحمن (ابوالفضل جلال الدین) بن ابوبکر
سیوطی طولوی مصری شافعی.
- عامدی: لوط (ابومخنف) بن یحیی ازدی عامدی (=)
عامدی) کوفی خزاعی.
- عاملی: زین الدین بن علی بن احمد جزینی عاملی
شامی مشهور به «شهید ثانی».
- عاملی: محمد (ابوعبدالله شمس الدین) بن مکی نبطی
عاملی جزینی جبعی مشهور به «شهید اول».
- عبادی: محمد (مصلح الدین عبدالغفور) بن صلاح الدین
بن جلال الدین انصاری عبادی ملتوی سعدی
لاری شیرازی مشهور به «مصلح الدین لاری».
- عباس مولوی (د. پس از ۱۱۰۱هـ) «۴۹۶/۳».
- عبدالجلیل (سراج الدین) بن فیروز بن حسین غزنوی
نحوی مشهور به «ابن فیروز» (سده ۸-۹هـ)
«۴۷۷/۱».
- عبدالحکیم بن شمس الدین محمد سیالکوتی پنجابی
هندی مشهور به «سیلکوتی» (د. ۱۰۶۷هـ)
«۴۰۷»، «۴۹۹/۲».
- عبدالحلیم بن عبدالله مسکری شروانی (د. پس از
۹۰۰هـ) «۴۰۳/۳».
- عبدالرحمن (ابوالفضل جلال الدین) بن ابوبکر سیوطی
طولوی مصری شافعی (د. ۹۱۱هـ) «۴۸۲/۱».
- «۵۱۰/۲۰»، «۵۱۰/۲۱»، «۵۱۰/۲۲»
«۵۱۰/۲۳»، «۵۱۰/۲۴»، «۵۱۰/۲۵»
«۵۱۰/۲۶»، «۵۱۰/۲۷»، «۵۱۰/۲۸»
«۵۱۰/۲۹»، «۵۱۰/۳۰»، «۵۱۰/۳۱»
«۵۱۰/۳۲»، «۵۱۰/۳۳».
- عبدالرحمن (عضدالدین ابوالفضل) بن احمد ایجی
شیرازی مشهور به «عضدی» (د. ۷۵۶هـ)
«۴۴۲/۵».
- عبدالرحمن (ابوالبرکات نورالدین) بن احمد بن محمد
دشتی اصفهانی شیرازی هروی نقشبندی
متخلص به «دشتی» و «جامی» (د. ۸۹۸هـ)
«۴۵۳/۴»، «۴۶۸»، «۴۹۲».
- عبدالله (ناصرالدین ابوسعید) بن عمر بن محمد
بیضاوی شیرازی مشهور به «قاضی بیضاوی»
(د. ۶۸۲هـ) «۴۴۷/۱»، «۴۴۷/۲»، «۴۶۱».
- عبدالله (مجدالدین ابوالفضل/ابومحمد) بن محمود بلدجی
رومی موصلی مشهور به «ابن مودود» (د.
۶۸۳هـ) «۴۹۴».
- عبدالله (جمال الدین ابومحمد) بن یوسف بن احمد
انصاری مصری نحوی مشهور به «ابن هشام» (د.
۷۶۱هـ) «۴۴۸»، «۴۵۱/۱»، «۴۹۵».
- عبدالله (مصلح الدین) سعدی شیرازی (د. ۶۹۱هـ)
«۴۳۲/۱۶»، «۵۰۱».
- عبدالقاهر (ابوبکر) بن عبدالرحمن بن محمد جرجانی
خراسانی (د. ۴۷۱هـ) «۴۰۶/۱».

- عبيدالله بن مسعود بن تاج الدين الشريعة محبوى بخارى مشهور به «صدرالشريعة ثانى» (د. ۷۴۵هـ) «۴۰۲»، «۴۱۶».
- عثمان بن عبدالله اسكوبى ادرنه‌وى صوفى متخلص به «وحدتى» (د. ۱۱۳۵هـ) «۵۱۰/۴۵».
- عثمان بن عبدالله كليسى حلبى قسطنطينى مشهور به «عريانى» (د. ۱۱۶۸هـ) «۴۲۸».
- عثمان (ابوعمر و جمال الدين) بن عمر صعيدى مصرى مالكى نحوى مشهور به «ابن حاجب» (د. ۶۴۶هـ) «۴۲۰/۱»، «۴۲۹/۲».
- عجمى: حسن شاه (شرف الدين) بقالى (= بقال) عجمى.
- عريانى: عثمان بن عبدالله كليسى حلبى قسطنطينى.
- عصام الدين اسفرائى: ابراهيم (عصام الدين) بن محمد بن عربشاه اسفراينى سمرقندى مشهور به «ابن عربشاه».
- عصفورى: محمد بن ابوبكر عصفورى بخارى.
- عضدى: عبدالرحمن (عضد الدين ابوالفضل) بن احمد ايجى شيرازى.
- عطار: محمد (فريد الدين ابوطالب/ابوحامد) بن ابراهيم عطار نيشابورى
- علامه مجلسى: محمدباقر بن محمدتقى مجلسى اصفهانى.
- علقمه بن محمد حزمى كوفى (د. پس از ۱۱۴هـ) «۵۰۶».
- علم بن سيف بن منصور نجفى حلى (د. پس از ۹۳۷هـ) «۴۹۶/۱».
- علمى محمد افندى مغنيساوى رومى مشهور به «قاضى زاده» (د. ۱۰۵۸هـ) «۵۰۰/۳».
- على (علاء الدين) بن احمد بن محمد جمالى رومى مشهور به «زنببلى» (د. ۹۳۲هـ) «۴۷۹».
- على (اوحد الدين) بن محمد بن اسحاق ابىوردى خراسانى متخلص به «خاورى» و «انورى» (د. ۵۸۵هـ) «۴۳۲/۵»، «۴۳۲/۱۶».
- على (نور الدين) بن سلطان محمد قارى هروى مكى مشهور به «ملاعلى قارى» (د. ۱۰۱۴هـ) «۴۱۸/۴».
- على (ابوالحسن فخر الدين) بن محمد حسينى جرجانى شيرازى مشهور به «مير سيد شريف» (د. ۸۱۶هـ) «۴۰۳/۱»، «۴۰۴/۷»، «۴۱۹/۱»، «۴۵۱/۳»، «۴۷۴/۲»، «۵۰۵».
- على (علاء الدين) بن محمد سمرقندى رومى قسطنطينى مشهور به «قوشچى» (د. ۸۷۹هـ) «۴۳۵/۱»، «۴۴۲/۴»، «۴۴۲/۶»، «۴۷۱».
- على بن محمد على طباطبائى اصفهانى كاظمى حائرى مشهور به «صاحب رياض» (د. ۱۳۳۱هـ) «۴۸۷»، «۴۹۰».
- على بن محمود بن محمد رياض بدخشانى طخارستانى (د. ۹۰۹هـ) «۴۴۰/۱۰».
- على مولوى «۴۶۶».
- على نائينى متخلص به «مشتاقى» (د. پس از ۱۳۰۴هـ) «۴۸۹/۲».
- عمر (ابوالفتح) بن ابراهيم خيام نيشابورى (د. ۵۱۷هـ) «۴۳۲/۱۷».
- عمر بن احمد مائى كردى جلى (حلبى) دياربكرى (د. ۱۰۲۲هـ) «۴۰۴/۲».
- عمر (شرف الدين ابوالقاسم/ابوحفص) بن على بن مرشد حموى مصرى سعدى صوفى مشهور به «ابن فارض» و «سلطان العاشقين» (د. ۶۳۲هـ)

- «۴۷۳/۳»
 عمر (نجم‌الدین ابوالحسن) بن علی کاتبی قزوینی مشهور به «دبیران» (د. ۶۷۵هـ) «۴۵۸/۳»
 عمر (شهاب‌الدین ابوحفص) بن محمد بن عبدالله سهروردی تیمی قرشی بکری صوفی مشهور به «شهاب‌الدین سهروردی» (د. ۶۳۲هـ) «۵۱۰/۳۹»
 عمر خیام: عمر (ابوالفتح) بن ابراهیم خیام نیشابوری. عمری: احمد (شهاب‌الدین) بن محمد بن خضر عمری رومی حنفی مشهور به «قول احمد»
 عمری: محمد (شمس‌الدین ابوالخیر) بن محمد دمشقی عمری مشهور به «ابن الجزری»
 عیشی: محمد بن مصطفی عیشی تیره‌وی مشهور به «بستان‌زاده»
 غامدی: لوط (ابومخنف) بن یحیی ازدی عامدی (= غامدی) کوفی خزاعی.
 غرناطی: محمد (ابوحیان اثیرالدین) بن یوسف بن علی جیبانی غرناطی اندلسی نحوی.
 غزنوی: احمد (شهاب‌الدین) بن عمر دولت آبادی جونپوری هندی زوالی غزنوی مشهور به «ملک العلماء» و «ابن عمر»
 غزنوی: عبدالجلیل (سراج‌الدین) بن فیروز بن حسین غزنوی نحوی مشهور به «ابن فیروز»
 غزنوی: محمد (سراج‌الدین ابوطاهر) بن محمد (محمود) بن عبدالرشید سجاوندی غزنوی.
 فاضل جواد: محمدجواد بن سعدالله بن جواد کاظمینی.
 فاضل مقداد: مقداد (جمال‌الدین ابوعبدالله) بن عبدالله سیوری حلّی اسدی.
 فتحعلی (تقی‌الدین) بن محمدتقی (د. پس از ۱۲۰۴هـ) «۴۱۹/۵»، «۴۱۹/۷»
 فراهی: مسعود/ محمد/ محمود (بدرالدین ابونصر) بن ابی‌بکر بن حسین فراهی سجزی.
 فردوسی: حسن (ابوالقاسم) بن منصور (اسحاق شرفشاه) فردوسی طوسی.
 فریدالدین عطار: محمد (فریدالدین ابوطالب/ ابوحامد) بن ابراهیم نیشابوری متخلص به «عطار»
 فضولی: محمد بن سلیمان فضولی حلّی بغدادی کربلایی.
 فناری: محمد (شمس‌الدین) بن حمزه بن محمد فناری قسطنطنی رومی مشهور به «ملا فناری»
 قآنی: حبیب‌الله بن میرزا محمدعلی شیرازی.
 قاری: علی (نورالدین) بن سلطان محمد قاری هروی مکی مشهور به «ملاعلی قاری»
 قاضی بیضاوی: عبدالله (ناصرالدین ابوسعید) بن عمر بن محمد بیضاوی شیرازی.
 قاضی‌زاده: علمی محمد افندی مغنساوی رومی.
 قاضی‌زاده: محمد افندی رومی.
 قاضی‌زاده: محمد بن مصطفی بن محمد بالکسیری رومی.
 قاضی عضدالدین: عبدالرحمن (عضدالدین ابوالفضل) بن احمد ایجی شیرازی مشهور به «عضدی»
 قاضی والشتانی: محمود بن محمد بن قوام‌الدین قاضی والشتانی هروی مشهور به «محمود هروی»
 قدّوری: احمد (ابوالحسن) بن محمد بن احمد بغدادی قدّوری حنفی.
 قرشی: عمر (شهاب‌الدین ابوحفص) بن محمد بن عبدالله سهروردی تیمی قرشی بکری صوفی مشهور به «شهاب‌الدین سهروردی»

- قرشی: محمد (بدرالدین) بن ابی بکر بن عمر اسکندری
مخزومی قرشی مالکی مشهور به «ابن دمامینی».
- قرطبی: محمد (ابوعبدالله شمس الدین) بن احمد بن ابو-
بکر انصاری خزر جی قرطبی اندلسی مالکی.
- قره باغی: یوسف بن محمد جان قره باغی محمدشاهی
همدانی.
- قره مان: اسماعیل کمال قره مان صوفی خلوق متخلص
به «امی» و مشهور به «کمال قره مان».
- قریمی: حامد بن احمد قریمی صوفی خلوق متخلص به
«بی نوا» و مشهور به «شیخ حامد بی نوا».
- قزوینی: عمر (نجم الدین ابوالحسن) بن علی کاتبی
قزوینی مشهور به «دبیران».
- قزوینی: محمد ابراهیم بن محمد باقر مروی هروی
قزوینی اصفهانی مشهور و متخلص به
«جوهری».
- قسطمونی: محرم (ابواللیث) بن ابوالبرکات محمد بن
عارف زیلی سیواسی قسطمونی صوفی خلوق.
- قسطنطینی: ابراهیم (برهان الدین) بن محمد بن ابراهیم
حلبی قسطنطینی.
- قسطنطینی: احمد (شمس الدین) بن سلیمان توقادی
قسطنطینی مشهور به «ابن کمال پاشا» و
«کمال پاشا زاده».
- قسطنطینی: احمد (عصام الدین/مصلح الدین ابوالخیر)
بن مصطفی بن خلیل بروسوی قسطنطینی
مشهور به «طاش کوپری زاده».
- قسطنطینی: احمد (شمس الدین) بن موسی ازنیقی
قسطنطینی رومی مشهور به «خیالی».
- قسطنطینی: عثمان بن عبدالله کلیسی حلبی قسطنطینی
مشهور به «عربانی».
- قسطنطینی: علی (علاء الدین) بن محمد سمرقندی رومی
قسطنطینی مشهور به «قوشچی».
- قسطنطینی: محمد (شمس الدین) بن حمزه بن محمد
فناری قسطنطینی رومی مشهور به «ملا فناری».
- قسطنطینی: مصطفی (مصلح الدین) بن علی قسطنطینی
سلیمی رومی مشهور به «مصطفی موقت
رومی».
- قسطنطینی: مصطفی (رضاء الدین) بن علی قسطنطینی
واعظ رومی نقشبندی مشهور به «نجار زاده» و
«دُلکرزاده» و «مصطفی رضا افندی» و متخلص
به «رضا».
- قطب رازی: محمد (قطب الدین ابوجعفر) بن محمد
تختانی بویه رازی.
- قمی: محمد (ابوجعفر) بن علی بن حسین قمی مشهور
به «ابن بابویه» و «شیخ صدوق».
- قوشچی: علی (علاء الدین) بن محمد سمرقندی رومی
قسطنطینی.
- قُول احمد: احمد (شهاب الدین) بن محمد بن خضر
عمری رومی حنفی.
- قونوی: محمد (صدرالدین) بن اسحاق بن محمد بن
یوسف قونوی رومی.
- قونوی: محمد (ابوسعید) بن مصطفی بن عثمان خادمی
قونوی صوفی نقشبندی.
- قیصری: ابراهیم بن محمد بن معید قیصری مدرّس
مشهور به «گوزی بیوک زاده».
- کوشیار (ابوالحسن کیا) بن لبان بن باشهری (شهریار)
جیلی خسروانی (پس از ۳۹۷هـ) «۴۵۲/۱».
- کاتبی: عمر (نجم الدین ابوالحسن) بن علی کاتبی
قزوینی مشهور به «دبیران».

- کافی: حسن (حسام الدین) کافی.
 کازرونی: محمد (جلال الدین) بن اسعد بن احمد دوانی
 کازرونی شیرازی صدیقی بکری مشهور به
 «محقق دوانی».
- کاشانی: احمد بن محمد مهدی بن ابی ذر نراقی کاشانی.
 کاشف: محمد شریف بن شمس الدین محمد شیرازی
 مشهور به «شریفا».
- کاظمی: علی بن محمد علی طباطبائی اصفهانی کاظمی
 حائری مشهور به «صاحب ریاض».
- کاظمینی: محمد جواد بن سعد الله بن جواد کاظمینی
 مشهور به «فاضل جواد».
- کبروی: یوسف بن محمد کبروی نقشبندی خلوقی
 منصوری.
- کربلایی: محمد بن سلیمان حلّی بغدادی کربلایی
 متخلص به «فضولی».
- کردی: عمر بن احمد مائی کردی جلّی (حلی)
 دیاربکری.
- کلنبوی: اسماعیل (یحیی الدین ابوالفتح) بن مصطفی بن
 محمود کلنبوی آیدینی مشهور به «شیخ زاده».
- کلیسی: عثمان بن عبدالله کلیسی حلبی قسطنطینی
 مشهور به «عریانی».
- کلینی: محمد (ابوجعفر) بن یعقوب کلینی رازی مشهور
 به «ثقة الاسلام کلینی».
- کمال قره‌مانی: اسماعیل کمال قره‌مانی صوفی خلوقی
 متخلص به «اُمّی».
- کمال پاشازاده: احمد (شمس الدین) بن سلیمان توقادی
 قسطنطینی مشهور به «ابن کمال پاشا».
- کوسج: احمد (درویش) طرابزونی رومی صوفی جلوقی
 مولوی نقشبندی.
- کوفی: علقمه بن محمد حضرمی کوفی.
 کوفی: لوط (ابومخنف) بن یحیی ازدی عامدی (=)
 غامدی) کوفی خزاعی.
- کوفی: نعمان (ابوحنيفة) بن ثابت کوفی بغدادی تمیمی
 مشهور به «امام اعظم».
- گنابادی: مظفر بن محمد قاسم منجم گنابادی/
 جنابذی.
- گوزی بیوک‌زاده: ابراهیم بن محمد بن معید قیصری
 مدرّس.
- لاری: محمد (مصلح الدین عبدالغفور) بن صلاح الدین
 بن جلال الدین انصاری عبادی ملتوی سعدی
 لاری شیرازی مشهور به «مصلح الدین لاری».
- لسان الغیب: محمد (شمس الدین) بن کمال الدین همدانی
 شیرازی متخلص به «حافظ» مشهور به «حافظ
 شیرازی».
- لوط (ابومخنف) بن یحیی ازدی عامدی (= غامدی)
 کوفی خزاعی (د. ۱۵۷هـ) «۵۰۳/۱».
- لیثی: ابراهیم (ابوالقاسم) بن محمد لیثی سمرقندی.
 مائی: عمر بن احمد مائی کردی جلّی (حلی)
 دیاربکری.
- مجتهدالشعراء: احمد حسینی منشی طبیب اردوبادی
 اصفهانی متخلص به «هاتف» و «سحاب».
- مجلسی: محمد باقر بن محمد تقی مجلسی اصفهانی.
 محبوبی: عبيدالله بن مسعود بن تاج الدین الشريعة
 محبوبی بخاری مشهور به «صدر الشريعة ثانی».
- محبوبی: محمود (برهان الشريعة) بن عبيدالله محبوبی
 بخاری حنفی مشهور به «صدر الشريعة اول».
- محرم (ابواللیث) بن ابوالبرکات محمد بن عارف زبلی
 سیواسی قسطنطونی صوفی خلوقی (د. ۱۰۰۰هـ)

«۴۵۳/۱».

محقق دوانی: محمد (جلال‌الدین) بن اسعد بن احمد
دوانی کازرونی شیرازی صدیقی بکری مشهور
به «محقق دوانی».

محمدابراهیم بن غیاث الدین منصور دشتکی شیرازی
متخلص به «صفا» (سده ۱۰هـ) «۴۴۴/۱».

محمدابراهیم بن محمدباقر مروی هروی قزوینی
اصفهان مشهور و متخلص به «جوهری» (د.
۱۲۵۳هـ) «۴۶۵/۳».

محمد افندی رومی مشهور به «قاضی‌زاده» (سده ۱۰
و ۱۱هـ) «۴۲۶/۸».

محمدامین بن صدرالدین شروانی مشهور به «ملازاده»
(د. ۱۰۳۶هـ) «۴۰۴/۱».

محمدباقر (امام ابو جعفر ...) بن علی بن الحسین علیهما
السلام (د. ۱۱۱۴هـ) «۵۰۶».

محمدباقر بن محمدتقی مجلسی اصفهانی (د. ۱۱۱۰هـ)
(۴۶۷، ۴۷۲، ۴۸۱) «۴۸۱».

محمد (صدرالدین) بن ابراهیم شیرازی مشهور به
«صدرالمتألهین» و «ملاصدرا» (د. ۱۰۵۰هـ)
(۴۶۵/۲) «۴۶۵/۲».

محمد (فریدالدین ابوطالب/ابوحامد) بن ابراهیم
نیشابوری متخلص به «عطار» (د. ۶۲۷هـ)
(۴۳۲/۱۰) «۴۳۲/۱۰».

محمد (بدرالدین ابونصر) بن ابوبکر بن حسین فراهی
سجری (د. حدود ۶۴۰هـ) «۴۸۳».

محمد (بدرالدین) بن ابوبکر بن عمر اسکندری
مخزومی قرشی مالکی مشهور به «ابن‌دمامینی»
(۸۲۷هـ) «۵۰۹».

محمد بن ابوبکر عصفوری بخاری (د. ۱۱۱۶هـ)

«۴۳۶».

محمد بن ابوبکر مرعشی رومی مشهور به «ساقچلی
زاده» (د. ۱۱۵۰هـ) «۵۱۰/۱۹».

محمد (ابوعبدالله شمس‌الدین) بن احمد بن ابوبکر
انصاری خزرجی قرطبی اندلسی مالکی (د.
۶۶۸هـ) «۴۴۱».

محمد (صدرالدین) بن اسحاق بن محمد بن یوسف
قونوی رومی (د. ۶۷۳هـ) «۵۱۰/۸».

محمد (جلال‌الدین) بن اسعد بن احمد دوانی کازرونی
شیرازی صدیقی بکری مشهور به «محقق دوانی»
(د. ۹۰۸هـ) «۵۱۰/۱۷».

محمد بن بسطام بن خلیل حسنی خوشابی وانی ارزنی
مشهور به «وانی محمد افندی» (د. ۱۰۹۶هـ)
(۵۱۰/۱۲) «۵۱۰/۱۲».

محمد (تقی‌الدین) بن پیرعلی بالكسیری برگوی
مشهور به «برگلی» و «بیرکلی» (د. ۹۸۱هـ)
(۴۰۹، ۴۱۸/۲، ۴۱۸/۵، ۴۳۱/۱) «۴۳۱/۱»
(۴۳۱/۲، ۴۳۹/۱، ۴۴۰/۳، ۴۴۰/۸) «۴۴۰/۸»
(۴۴۰/۹، ۴۴۹، ۴۵۷، ۴۵۸/۱) «۴۵۸/۱»
(۵۰۰/۱) «۵۰۰/۱».

محمد بن حاجی الیاس زیلی رومی (سده ۹-۱۰هـ)
(۴۰۸/۷) «۴۰۸/۷».

محمد بن حسن بوری نکرده‌وی رومی (د. پس از
۱۱۶۱هـ) «۴۱۸/۶».

محمد (بهاء‌الدین) بن حسین عاملی مشهور به «شیخ
بهائی» و متخلص به «بهائی» (د. ۱۰۳۰هـ)
(۴۳۲/۴) «۴۳۲/۴».

محمد (شمس‌الدین) بن حمزه بن محمد فناری قسطنطینی
رومی مشهور به «ملا فناری» (د. ۸۳۴هـ)

- محمد (تاج الدین) بن محمد بن احمد اسفرائینی (د).
 ۴۸۴هـ «۴۲۹/۱»، «۴۳۰/۴».
- محمد (ابوعبدالله بدرالدین) بن محمد بن عبدالله بن مالک طائی جیانی دمشقی نحوی مشهور به «ابن الناظم» (د. ۶۸۶هـ) «۴۴۴/۲».
- محمد (سراج الدین ابوطاهر) بن محمد (محمود) بن عبدالرشید سجاوندی غزنوی (د. پس از ۶۰۰هـ) «۴۲۱/۱».
- محمد (قطب الدین ابوجعفر) بن محمد تحتانی بویه‌ی رازی مشهور به «قطب رازی» (د. ۷۶۶هـ) «۴۱۷/۳»، «۴۷۴/۱».
- محمد (شمس الدین ابوالخیر) بن محمد دمشقی عمری مشهور به «ابن الجزری» (د. ۸۳۳هـ) «۴۱۴/۲».
- محمد (خواجه نصیرالدین) بن محمد طوسی (د. ۶۷۲هـ) «۴۳۲/۳».
- محمد (اکمل الدین) بن محمود بن احمد بابرقي دمشقی (د. ۷۸۶هـ) «۴۱۰».
- محمد (شهاب الدین ابوحامد) بن محمود بن احمد بن علی بن ابی طالب سیواسی (د. ۸۰۳هـ) «۴۰۳/۲».
- محمد (شمس الدین) بن مسعود سمرقندی مشهور به «تاج الشعراء» و متخلص به «سوزنی» (د. ۵۶۲هـ) «۴۳۲/۱۵».
- محمد (ابوسعید) بن مصطفی بن عثمان خادمی قونوی صوفی نقشبندی (د. ۱۱۷۶هـ) «۵۱۰/۱۳»، «۵۱۰/۱۵».
- محمد بن مصطفی بن محمد بالكسیری رومی مشهور به «قاضی زاده» (د. ۱۰۴۴هـ) «۵۰۰/۴».
- محمد بن مصطفی عیشی تیره‌وی مشهور به «۴۳۲/۸»، «۴۳۲/۹».
- محمد بن سلیمان حلّی بغدادی کربلائی متخلص به «فضولی» (د. ۹۶۳هـ) «۴۸۶».
- محمد (مصلح الدین عبدالغفور) بن صلاح الدین بن جلال الدین انصاری عبادی ملتوی سعدی لاری شیرازی مشهور به «مصلح الدین لاری» (د. ۹۷۹هـ) «۴۴۵/۳»، «۴۴۵/۶»، «۴۷۳/۱».
- محمد (ابوعبدالله جمال الدین) بن عبدالله طائی جیانی اندلسی مشهور به «ابن مالک» (د. ۶۷۲هـ) «۴۷۷/۲»، «۴۸۲/۲».
- محمد (شمس الدین) بن عزالدین یوسف بن عادل مغربی تبریزی صوفی متخلص به «مغربی» مشهور به «محمدشیرین مغربی» (د. ۸۰۹هـ) «۵۱۰/۴».
- محمد (ابوجعفر) بن علی بن حسین قمی مشهور به «ابن بابویه» و «شیخ صدوق» (د. ۳۸۱هـ) «۴۷۰/۲»، «۴۷۰/۳»، «۵۰۸».
- محمد (محمی الدین) بن علی بن محمد طائی اشبیلی مرسی حائقی اندلسی صوفی مشهور به «ابن عربی» (د. ۶۳۸هـ) «۵۱۰/۱۱»، «۵۱۰/۳۸».
- محمد (محمی الدین ابواحمد) بن قاسم بن یعقوب آماسی رومی مشهور به «ابن الخطیب» (د. ۹۴۰هـ) «۴۶۳/۳».
- محمد (محمی الدین) بن قطب الدین محمد ازنیقی رومی (د. ۸۸۵هـ) «۴۴۰/۵».
- محمد (شمس الدین) بن کمال الدین همدانی شیرازی متخلص به «حافظ» مشهور به «حافظ شیرازی» و «لسان الغیب» (د. ۷۹۲هـ) «۴۳۲/۸»، «۴۳۲/۹».

- «بستان زاده» (د. ۱۰۶۱هـ) «۴۴۵/۱».
- محمد (ابوعبدالله شمس الدین) بن مکی نبطی عاملی
جزینی جبعی مشهور به «شهید اول» (د.
۷۸۶هـ) «۴۵۴».
- محمد (محیی الدین) بن موسی تالشی (طالشی / تالچی)
(د. ۸۸۷هـ) «۴۳۸/۲».
- محمد (معین الدین) بن نظام الدین نصرالله خاقانی (د.
پس از ۷۱۲هـ) «۴۷۸/۱».
- محمد (ابوجعفر) بن یعقوب کلینی رازی مشهور به
«ثقة الاسلام کلینی» (د. ۳۲۹هـ) «۴۶۵/۱»،
«۴۹۶/۲».
- محمد (ابوعبدالله شریف) بن یوسف بن حسین (عمر)
بن شعیب حسنی سنوسی تلمسانی (د. ۸۹۵هـ)
«۵۰۰/۲».
- محمد (ابوحیان اثیرالدین) بن یوسف بن علی جیانی
غرناطی اندلسی نحوی (د. ۷۴۵هـ) «۴۷۷/۱».
- محمدتقی بن محمد رحیم (= عبدالرحیم) ایوان کیفی
تهرانی اصفهانی (د. ۱۲۴۸هـ) «۴۱۱».
- محمد تقی الدین (د. ۱۱۸۳هـ) «۵۱۰/۴۳».
- محمد جواد بن سعدالله بن جواد کاظمینی مشهور به
«فاضل جواد» (د. ۱۰۶۵هـ) «۴۷۰/۴».
- محمد حسن بن حاجی علی مقدّم مراغه‌ای مشهور به
«اعتماد السلطنه» و «صنیع الدوله» (د. ۱۳۱۳هـ)
«۵۰۷».
- محمد حسن بن محمد باقر اصفهانی نجفی مشهور به
«صاحب جواهر» (د. ۱۲۶۶هـ) «۴۱۵/۱»،
«۴۱۵/۲»، «۴۱۵/۳»، «۴۱۵/۴»، «۴۱۵/۵»،
«۴۱۵/۶».
- محمد حسین (= حسن) اصفهانی متخلص به «زرگر»
- (د. ۱۲۷۰هـ) «۴۳۲/۱۱».
- محمدشاهی: یوسف بن محمد جان قره باغی محمدشاهی
همدانی.
- محمد شریف بن شمس الدین محمد شیرازی مشهور به
«شریفا» و متخلص به «کاشف» (د. پس از
۱۰۶۰هـ) «۴۲۴».
- محمد شفیع بن محمد علی خوشنویس تبریزی (د. پس
از ۱۲۶۲هـ) «۴۹۱».
- محمد شیرین مغربی: محمد (شمس الدین) بن عزالدین
یوسف بن عادل مغربی تبریزی صوفی متخلص
به «مغربی».
- محمد صادق بن ضیاء الدین بن اسدالله بروجردی (د.
پس از ۱۳۱۳هـ) «۴۷۰/۷».
- حمود (بدرالدین ابونصر) بن ابی بکر بن حسین فراهی
سجزی (د. حدود ۶۴۰هـ) «۴۸۳».
- حمود (برهان الشریعة) بن عیبدالله محبوبی بخاری
حنفی مشهور به «صدر الشریعه اول» (د. حدود
۶۷۳هـ) «۴۴۶».
- حمود بن محمد (عبدالله) ارموی آمدی بروسوی
نقشبندی مشهور به «آچیق باش» (د. ۱۰۷۷هـ)
«۴۲۶/۲».
- حمود بن محمد بن قوام الدین قاضی والشتانی هروی
مشهور به «حمود هروی» (د. پس از ۸۳۸هـ)
«۴۷۳/۲».
- حمود هروی: حمود بن محمد بن قوام الدین قاضی
والشتانی هروی مشهور به «حمود هروی».
- مخزومی: محمد (بدرالدین) بن ابی بکر بن عمر
اسکندری مخزومی قرشی مالکی مشهور به
«ابن دماغینی».

- مدرّس بروسوی: مصطفی مدرّس بروسوی.
مدرّس قیصری: ابراهیم بن محمّد بن معید قیصری
مدرّس مشهور به «گوزی بیوک زاده».
مدنی: حسن (ابوسعید/ابوالحسن) بن یسار بصری
مدنی صوفی مشهور به «حسن البصری».
مراغه‌ای: محمّدحسن بن حاجی علی مقدّم مراغه‌ای
مشهور به «اعتمادالسلطنه» و «صنیع الدوله».
مرسی: محمّد (محمی الدین) بن علی بن محمّد طائی
اشبیلی مرسی حاتمی اندلسی صوفی مشهور به
«ابن عربی».
مروی: محمّد ابراهیم بن محمّدباقر مروی هروی قزوینی
اصفهان‌ی مشهور و متخلّص به «جوهری».
مسعود (ابوسعید سعدالدین) بن عمر تفتازانی حنفی
مشهور به «ملاسعد تفتازانی» (د. ۷۹۳هـ)
«۴۲۲/۱»، «۴۲۲/۲»، «۴۳۸/۳»، «۴۵۱/۲»،
«۴۵۶»، «۴۵۸/۴»، «۴۶۲»، «۴۸۵»، «۴۸۸»،
«۵۰۹».
مسعود (بدرالدین ابونصر) بن ابی بکر بن حسین
فراهی سجزی (د. حدود ۶۴۰هـ) «۴۸۳».
مسکری: عبدالحلیم بن عبدالله مسکری شروانی.
مشتاقی: علی نائینی متخلّص به «مشتاقی».
مصاحب نائینی متخلّص به مصاحب (سده ۱۱هـ)
«۴۳۲/۱۴».
مصاحب: مصاحب نائینی متخلّص به مصاحب.
مصطفی (محمّد) بن ابوبکر سیواسی دارنده‌وی ملاطی
رومی متخلّص به «حیرت» مشهور به «حیرت
محمّد افندی» (د. ۱۲۴۰هـ) «۵۱۰/۳۴».
مصطفی (مصلح الدین) بن حمزه بن ابراهیم آیدینی
رومی مشهور به «آدالی» و «آطه‌وی» (د. پس
- از ۱۰۸۵هـ) «۴۰۶/۲».
مصطفی (مصلح الدین) بن علی قسطنطینی سلیمی
رومی مشهور به «مصطفی موقت رومی»
(د. ۹۷۹هـ) «۴۱۴/۴».
مصطفی (رضاء الدین) بن علی قسطنطینی واعظ رومی
نقشبندی مشهور به «نجار زاده» و «دُلکرزاده» و
«مصطفی رضا افندی» و متخلّص به «رضا» (د.
۱۱۵۹هـ) «۴۳۱/۳».
مصطفی مدرّس بروسوی (سده ۱۳هـ)
«۵۱۰/۴۴».
مصطفی موقت رومی: مصطفی (مصلح الدین) بن علی
قسطنطینی سلیمی رومی.
مصلح الدین لاری: محمّد (مصلح الدین عبدالغفور) بن
صلاح الدین بن جلال الدین انصاری عبادی
ملنوی سعدی لاری شیرازی.
مظفر بن محمّد قاسم منجم گنابادی / جنابذی (د. پس
از ۱۰۲۴هـ) «۵۰۴».
مغربی: محمّد (شمس الدین) بن عزالدین یوسف بن
عادل مغربی تبریزی صوفی مشهور به
«محمّدشیرین مغربی».
مغنیساوی: احمد (ابوالمنتهی) بن محمّد مغنیساوی
رومی.
مغنیساوی: علمی محمّد افندی مغنیساوی رومی
مشهور به «قاضی زاده».
مفضل (اثیرالدین) بن عمر اهری سمرقندی (د.
۶۶۳هـ) «۴۱۷/۱».
مقداد (جمال الدین ابوعبدالله) بن عبدالله سیوری حلّی
اسدی مشهور به «فاضل مقداد» (د. ۸۲۶هـ)
«۴۷۰/۱».

- مقدم مراغه‌ای: محمدحسن بن حاجی علی مقدم
مراغه‌ای مشهور به «اعتمادالسلطنه» و
«صنيع الدولة».
- مکی: علی (نورالدین) بن سلطان محمد قاری هروی
مکی مشهور به «ملاعلی قاری».
- ملاسعد تفتازانی: مسعود (ابوسعید سعدالدین) بن عمر
تفتازانی حنفی.
- ملافناری: محمد (شمس‌الدین) بن حمزه بن محمد فناری
قسطنطینی رومی.
- ملازاده: د محمدامین بن صدرالدین شروانی.
- ملاصدرا: محمد (صدرالدین) بن ابراهیم شیرازی
مشهور به «صدرالمآلهین».
- ملاطی: مصطفی (محمد) بن ابوبکر سیواسی دارنده‌وی
ملاطی رومی متخلص به «حیرت» مشهور به
«حیرت محمد افندی».
- ملا علی قاری: علی (نورالدین) بن سلطان محمد
قاری هروی مکی.
- ملتوی: محمد (مصلح‌الدین عبدالغفور) بن صلاح‌الدین
بن جلال‌الدین انصاری عبادی ملتوی سعدی
لاری شیرازی مشهور به «مصلح‌الدین لاری».
- ملک العلماء: احمد (شهاب‌الدین) بن عمر دولت
آبادی جونیوری هندی زوالی غزنوی مشهور به
«ابن عمر».
- منجم گنابادی: مظفر بن محمد قاسم منجم گنابادی/
جناذی.
- منصوری: یوسف بن محمد کبروی نقشبندی خلوق
منصوری.
- موصلی: عبدالله (مجدالدین ابوالفضل/ابومحمد) بن
حمود بلدجی رومی موصلی مشهور به
- «ابن مودود».
- موقت رومی: مصطفی (مصلح‌الدین) بن علی
قسطنطینی سلیمی رومی مشهور به «مصطفی
موقت رومی».
- میرسید شریف: شریف تبریزی متخلص به «شریف».
- میرسید شریف: علی (ابوالحسن فخرالدین) بن محمد
حسینی جرجانی شیرازی مشهور به «میرسید
شریف».
- میرزا بابا تبریزی (سده ۱۳هـ) «۵۰۳/۲».
- نائینی: علی نائینی متخلص به «مشتاقی».
- نائینی: مصاحب نائینی متخلص به مصاحب.
- نبطی: محمد (ابوعبدالله شمس‌الدین) بن مکی نبطی
عاملی جزینی جبعی مشهور به «شهید اول».
- نجارزاده: مصطفی (رضاء الدین) بن علی قسطنطینی
واعظ رومی نقشبندی مشهور به «ذلک‌رزاده» و
«مصطفی رضا افندی» و متخلص به «رضا».
- نجفی: احمد بن مرتضی نجفی خلخالی اردبیلی.
- نجفی: علم بن سیف بن منصور نجفی حلی.
- نجفی: محمدحسن بن محمدباقر اصفهانی نجفی مشهور
به «صاحب جواهر».
- نجم‌الدین کبری: احمد (ابوالجانب نجم‌الدین) بن عمر
بن محمد خیوقی خوارزمی مشهور به «طامه
الکبری».
- نراقی: احمد بن محمد مهدی بن ابی‌ذر نراقی کاشانی.
- نصر (ابواللیث) بن محمد بن احمد سمرقندی حنفی (د.
۳۷۵هـ) «۴۱۸/۱»، «۴۹۷/۳».
- نصیرالدین طوسی: محمد (نصیرالدین) بن محمد
طوسی.
- نظمی‌زاده: حسین مرتضی بن علی بغدادی رومی.

- نعمان (ابوحنیفه) بن ثابت کوفی بغدادی تیمی مشهور به «امام اعظم» (د. ۱۵۰هـ) «۴۳۱/۴».
- نکده‌وی: محمد بن حسن بوری نکده‌وی رومی.
- نیشابوری: عمر (ابوالفتح) بن ابراهیم خیام نیشابوری.
- نیشابوری: محمد (فریدالدین ابوطالب/ابوحامد) بن ابراهیم نیشابوری متخلص به «عطار».
- نیکساری: حسن پاشا بن علاء الدین اسود نیکساری رومی.
- هاتف: احمد حسینی منشی طبیب اردوبادی اصفهانی متخلص به «سحاب» و مشهور به «مجتهدالشعراء».
- هروی: عبدالرحمن (ابوالبرکات نورالدین) بن احمد بن محمد دشتی اصفهانی شیرازی هروی نقشبندی متخلص به «دشتی» و «جامی».
- هروی: علی (نورالدین) بن سلطان محمد قاری هروی مکی مشهور به «ملاعلی قاری».
- هروی: محمد ابراهیم بن محمدباقر مروی هروی قزوینی اصفهانی مشهور و متخلص به «جوهری».
- هروی: محمود بن محمد بن قوام‌الدین قاضی والشتانی هروی مشهور به «محمود هروی».
- همدانی: محمد (شمس‌الدین) بن کمال‌الدین همدانی شیرازی متخلص به «حافظ» مشهور به «حافظ شیرازی» و «لسان الغیب».
- همدانی: یوسف بن محمدجان قره باغی محمدشاهی همدانی.
- هندی: احمد (شهاب‌الدین) بن عمر دولت آبادی جونپوری هندی زوالی غزنوی مشهور به «ملک العلماء» و «ابن عمر».
- هندی: عبدالحکیم بن شمس‌الدین محمد سیالکوتی پنجابی هندی مشهور به «سیلکوتی».
- والشتانی: محمود بن محمد بن قوام‌الدین قاضی والشتانی هروی مشهور به «محمود هروی».
- وانی محمدافندی: محمد بن بسطام بن خلیل حسنی خوشابی وانی ارزنی.
- وانی: محمد بن بسطام بن خلیل حسنی خوشابی وانی ارزنی مشهور به «وانی محمد افندی».
- وحدتی: عثمان بن عبدالله اسکونی ادرنه‌وی صوفی.
- یعقوب (تقی‌الدین ابویوسف/ابوبکر) بن بدران (بدرالدین یوسف) بن منصور دمشقی ذهبی مقری مشهور به «جرائدی» (د. ۶۸۸هـ) «۴۲۶/۳».
- یوسف (جمال‌الدین) بن عبدالله حسینی ارمیونی مصری شافعی (د. ۹۵۸هـ) «۴۴۰/۱».
- یوسف بن محمدجان قره باغی محمدشاهی همدانی (د. ۱۰۳۵هـ) «۴۰۴/۵».
- یوسف بن محمد کبروی نقشبندی خلوتی منصوری حنفی (سده ۱۲هـ) «۵۱۰/۳۵».

گزیده‌ای از مصادر و منابع

۱. ابن عربی، محیی‌الدین محمد بن محمد بن علی اشبیلی اندلسی: *الفتوحات المکیّة فی معرفة الأسرار المالکیّة و المالکیّة* (ج ۱). قاهره، مطبعة بولاق، ۱۲۷۴ هـ.
۲. ابن یوسف شیرازی (حدائقی): *فهرست کتب خطّی فارسی و عربی و ترکی کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار* (ج ۲). تهران، مطبعة مجلس، ۱۳۱۶-۱۳۱۸ ش.
۳. ابن یوسف شیرازی: *فهرست کتب خطّی فارسی و عربی کتابخانه مدرسه عالی سپهسالار* (ج ۱). تهران، مطبعة مجلس، ۱۳۱۳-۱۳۱۵ ش.
۴. ابن یوسف شیرازی؛ حائری، عبدالحسین (اضافات)؛ *فهرست نسخه‌های خطّی کتابخانه مجلس شورای ملی* (ج ۳). تهران، کتابخانه مجلس شورای ملی، ۱۳۵۳ ش.
۵. آتابای، بدری: *فهرست دیوان‌های خطّی کتابخانه سلطنتی* (ج ۱). تهران، کاخ گلستان، چاپخانه زیبا، ۱۳۵۵ ش.
۶. احمدخان: *معجم المطبوعات العربیّة فی شبه القارة الهندیة الباکستانیّة منذ دخول المطبعة إليها حتّى عام ۱۹۸۰ م*. الرياض، مكتبة الملك فهد الوطنیّة، ۱۴۲۱ هـ/۲۰۰۰ م.
۷. استادی، رضا: *فهرست نسخه‌های خطّی کتابخانه مسجد اعظم قم*. قم، کتابخانه مسجد اعظم قم، ۱۳۶۵ ش.
۸. اعتصامی (اعتصام الملک)، یوسف: *فهرست نسخه‌های خطّی کتابخانه مجلس شورای ملی* (ج ۲). تهران، کتابخانه مجلس شورای ملی، ۱۳۱۱ ش.
۹. افشار، ایرج؛ دانش پژوه، محمدتقی: *نشریه نسخه‌های خطّی*. دانشگاه تهران، دفتر ۱۱، ۱۳۶۲ ش.
۱۰. افشار، ایرج؛ دانش پژوه، محمدتقی: *نشریه نسخه‌های خطّی*. دانشگاه تهران، دفتر ۸، ۱۳۵۸ ش.
۱۱. امین، محسن: *أعیان الشیعة* (ج ۱۵). بیروت، ۱۹۴۵ م.
۱۲. امین، محسن: *أعیان الشیعة* (ج ۴۳). بیروت، ۱۹۵۸ م.
۱۳. امین، محسن: *أعیان الشیعة* (ج ۸). بیروت، دارالتعارف للمطبوعات، ۱۴۰۳ هـ/۱۹۸۳ م.
۱۴. امینی، محمدهادی: *معجم رجال الفکر و الأدب فی النجف خلال ألف عام* (ج ۱). بی‌جا، بی‌نا،

۱۴۲۳هـ.

۱۵. امینی، محمدهادی: معجم المطبوعات النجفیة منذ دخول الطباعة إلى النجف حتّى الآن. نجف، مطبعة الآداب، ۱۳۸۵هـ/۱۹۶۶م.

۱۶. انصاری دزفولی، مرتضی بن محمدامین: کتاب الطهارة للشیخ الأنصاری. قم، ۱۴۱۵هـ.

۱۷. انوشه، حسن (به سرپرستی): دانشنامه ادب فارسی (ج ۲): فرهنگنامه ادبی فارسی، گزیده اصطلاحات، مضامین و موضوعات ادب فارسی. تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۶ش.

۱۸. بروسوی، محمدطاهر: عثمانلی مؤلفلری (ج ۱-۳). استانبول، مطبعة عامره، ۱۳۳۳-۱۳۴۲هـ.

۱۹. بروکلیمان، کارل؛ (ترجمه: سیّد یعقوب بکر و رمضان عبدالتواب): تاریخ الادب العربی (القسم الثالث «۵-۶»). قاهره، هیئة المصریة العامة للكتاب، ۱۹۹۳م.

۲۰. بروکلیمان، کارل؛ (ترجمه: عمر صابر عبدالجلیل): تاریخ الادب العربی (القسم التاسع «۱۳ ب - ۱۴» العصر العثماني). قاهره، هیئة المصریة العامة للكتاب، ۱۹۹۵م.

۲۱. بغدادی، اسماعیل پاشا: إيضاح المكنون فی الذیل علی كشف الظنون عن أسامی الكتیب و الفنون (ج ۱-۲). بیروت، دارالفکر ۱۴۱۰هـ/۱۹۹۰م (افست از چاپ استانبول ۱۹۴۵م).

۲۲. بغدادی، اسماعیل پاشا: هدیه العارفین اسماء المؤلفین و آثار المصنّفین من كشف الظنون (ج ۱-۲). بیروت، دارالفکر ۱۴۱۰هـ/۱۹۹۰م (افست از چاپ استانبول ۱۹۵۵م).

۲۳. بلعربی، صدیق: فهرس مخطوطات خزانه ابن یوسف بمراكش. بیروت جامعة القاضي عیاض، ۱۴۱۴هـ/۱۹۸۳م.

۲۴. بیانی، مهدی: آثار و احوال خوشنویسان با نمونه‌هایی از خطوط خوش (ج ۱ و ۴). تهران، انتشارات علمی، چاپ دوم ۱۳۶۳ش.

۲۵. تهانوی هندی، محمدعلی: کشف اصطلاحات الفنون و العلوم (ج ۱). کلکته، جمعیه الآسیویّه، ۱۸۴۸م.

۲۶. تهرانی، آقا بزرگ (محمدمحسن): الذریعة إلى تصانیف الشیعة (ج ۱، ۲ و ۳). نجف، مطبعة الفری، ۱۳۵۷-۱۳۵۵هـ.

۲۷. تهرانی، آقا بزرگ (محمدمحسن): الذریعة إلى تصانیف الشیعة (ج ۱۲، ۱۵، ۱۶). تهران، چاپخانه دانشگاه تهران، ۱۳۸۰، ۱۳۸۴، ۱۳۸۸هـ.

۲۸. تهرانی، آقا بزرگ (محمدمحسن): الذریعة إلى تصانیف الشیعة (ج ۱۳). نجف، مطبعة القضاء، ۱۳۷۸هـ.

۲۹. تهرانی، آقا بزرگ (محمد محسن): *الذريعة إلى تصانيف الشيعة* (ج ۱۴). نجف، مطبعة الآداب، ۱۳۸۱ هـ.
۳۰. تهرانی، آقا بزرگ (محمد محسن): *الذريعة إلى تصانيف الشيعة* (ج ۱۷، ۱۹، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۴ و ۲۵). تهران، چاپخانه اسلامی، ۱۳۸۷، ۱۳۸۹، ۱۳۹۲، ۱۳۹۳، ۱۳۹۵، ۱۳۹۸ هـ.
۳۱. تهرانی، آقا بزرگ (محمد محسن): *الذريعة إلى تصانيف الشيعة* (ج ۹/۲). تهران، چاپخانه دولتی، ۱۳۷۸ هـ.
۳۲. تهرانی، آقا بزرگ (محمد محسن): *الذريعة إلى تصانيف الشيعة* (ج ۴، ۵، ۷، ۸ و ۱۰). تهران، چاپخانه مجلس شورای ملی، ۱۳۶۰، ۱۳۶۳، ۱۳۶۷، ۱۳۶۹، ۱۳۷۵ هـ.
۳۳. تهرانی، آقا بزرگ (محمد محسن): *الذريعة إلى تصانيف الشيعة* (ج ۶). تهران، چاپخانه بانک ملی، ۱۳۶۵ هـ.
۳۴. تهرانی، آقا بزرگ (محمد محسن): *طبقات أعلام الشيعة* (القرن ۱۱ هـ). قم، اسماعیلیان، چاپ دوم، ۱۳۶۷ ش.
۳۵. تهرانی، آقا بزرگ (محمد محسن): *طبقات أعلام الشيعة* (القرن ۱۲ هـ). تهران، انتشارات دانشگاه تهران، چاپ اول، ۱۳۷۲ ش.
۳۶. تهرانی، آقا بزرگ (محمد محسن): *طبقات أعلام الشيعة* (القرن ۱۳ هـ، ج ۱، القرن ۱۴ هـ، ج ۱). نجف، مطبعة علمی، ۱۳۷۴-۱۳۷۵ هـ.
۳۷. تهرانی، آقا بزرگ (محمد محسن): *طبقات أعلام الشيعة* (القرن ۷ و القرن ۸ هـ). بیروت، دارالکتب العربی، ۱۹۷۲ و ۱۹۷۵ م.
۳۸. تیمور، احمد: *فهرس الخزائن التیموریّة* (ج ۲). قاهره، مطبعة دارالکتب المصریّة، ۱۹۴۷ م.
۳۹. جامی، عبدالرحمن (به تصحیح مدرّس گیلانی): *مثنوی هفت اورنگ*. تهران ۱۳۳۷ ش.
۴۰. جبوری، عبدالله: *فهرس المخطوطات العربیّة فی مکتبة الأوقاف العامّة فی بغداد* (ج ۱). بغداد، مطبعة الارشاد، ۱۳۹۳ هـ/۱۹۷۳ م.
۴۱. جزّی، عبدالکریم؛ مهدوی، مصلح‌الدین (با حواشی و تعلیقات ...). *رجال اصفهان یا تذکرة القبور*. بی‌جا، چاپ دوم، ۱۳۲۸ ش/۱۳۶۹ هـ.
۴۲. حاجی خلیفه قسطنطینی (کاتب چلبی)، مصطفی بن عبدالله: *كشف الظنون عن أسامي الكتب و الفنون* (ج ۱-۲). بیروت، دارالفکر ۱۴۱۰ هـ/۱۹۹۰ م (افست از چاپ استانبول ۱۹۴۳ م).
۴۳. حافظ، محمد مطیع: *فهرس مخطوطات دارالکتب الظاهریّة «الفقه الحنفی»* (ج ۲). دمشق، مجمع اللغة العربیّة، ۱۹۸۱ م.
۴۴. حائری، عبدالحسین (شناسایی اولیه)؛ [درایتی، مصطفی (تنظیم)]: *فهرست مختصر نسخه‌های*

- خطی مجلس شورای اسلامی / از شماره ۱۶۰۰۰ تا ۱۸۹۱۵. مشهد، مؤسسه فرهنگی - پژوهشی الجواد، فهرست ماشین نویسی شده، ۱۳۸۷ش.
۴۵. حائری، عبدالحسین: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی (ج ۲۲)، ۲۳/۱، ۲۳/۲. تهران، کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ۱۳۷۴ و ۱۳۷۸ش.
۴۶. حائری، عبدالحسین: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای ملی (ج ۷)، ۹/۱، ۹/۲، ۱۰/۱، ۱۰/۲، ۱۰/۳، ۱۰/۴، ۱۷، ۱۹، ۲۱. تهران، کتابخانه مجلس شورای ملی، ۱۳۴۶-۱۳۵۷ش.
۴۷. حجّتی، محمدباقر (زیر نظر ایرج افشار، احمد منزوی، محمدتقی دانش پژوه): فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه ملی ملک (ج ۵ و ۹). تهران، کتابخانه ملی ملک، ۱۳۶۳ و ۱۳۷۱ش.
۴۸. حجّتی، محمدباقر: فهرست نسخه‌های خطی دانشکده الهیات و معارف اسلامی تهران (ج ۱). تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۵ش.
۴۹. حجّتی، محمدباقر: کشف الفهارس: فهرست موضوعی نسخه‌های خطی عربی کتابخانه‌های جمهوری اسلامی ایران (بخش ۲، تفسیر ۳). تهران، انتشارات سروش، ۱۳۷۵.
۵۰. حسین، عبدالرزاق: فهرست المخطوطات المصوّرة الادب و البلاغة و النقد. الرياض، جامعة الامام محمد بن سعود الاسلامیة، ۱۴۰۷هـ/۱۹۸۷م.
۵۱. حسین، عثمان: فهرس المخطوطات العربیة بمکتبة عبدالله بن عباس بمدينة الطائف. الكويت، معهد المخطوطات العربیة، ۱۴۰۷هـ/۱۹۸۶م.
۵۲. حسینی اشکوری، احمد: التراث العربی فی خزائن مخطوطات مکتبة آية الله العظمی المرعشی النجفی (ج ۱، ۴ و ۵). قم، مکتبة آية الله العظمی مرعشی، ۱۴۱۴هـ.
۵۳. حسینی اشکوری، احمد: تراجم الرجال (ج ۲). قم، ۱۴۱۴هـ.
۵۴. حسینی اشکوری، احمد: راهنمای فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آیت‌الله العظمی مرعشی (ج ۱). قم، کتابخانه آیت‌الله العظمی مرعشی، ۱۳۷۱ش.
۵۵. حسینی اشکوری، احمد: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه عمومی حضرت آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ج ۱، ۲، ۳، ۴، ۵، ۷، ۸، ۱۰، ۱۱، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۷، ۲۱، ۲۲، ۲۵، ۲۶، ۲۷). قم، کتابخانه آیت‌الله العظمی مرعشی (ره)، ۱۳۵۴-۱۳۷۶ش.
۵۶. حلبی، علی اصغر: تاریخ طنز و شوخ طبعی در ایران و جهان اسلامی تا روزگار عبید زاکانی. تهران، انتشارات بهبهانی، ۱۳۷۷ش.
۵۷. الحمد، زهیر (اشراف): فهرس مخطوطات التفسیر فی مکتبة الأسد اللوطیة (ج ۴). دمشق، مکتبة

الأسد الوطنيّة، ۱۹۹۶م.

۵۸. حمصی، اسماء: فهرس مخطوطات دارالکتب الظاهرية «النحو». دمشق، مجمع اللغة العربية، ۱۹۷۳م.
۵۹. خیام‌پور، عبدالرسول: فرهنگ سخنوران. تبریز، ۱۳۴۰ش.
۶۰. خیمی، صلاح محمد: فهرس مخطوطات دارالکتب الظاهرية «الطب و الصيدلة» (ج ۲). دمشق، مجمع اللغة العربية، ۱۹۸۱م.
۶۱. دانش پژوه، محمدتقی: فهرست میکروفیلم‌های کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران (ج ۱). تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۸ش.
۶۲. دانش پژوه، محمدتقی: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه دانشکده ادبیات تهران. تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۳۹ش.
۶۳. دانش پژوه، محمدتقی: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران (ج ۴، ۸، ۱۱، ۱۳، ۱۷). تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۳۲-۱۳۶۴ش.
۶۴. دانش پژوه، محمدتقی؛ علمی انوار، بهاء‌الدین: فهرست کتابهای خطی کتابخانه مجلس سنا (ج ۱). تهران، چاپخانه مجلس شورای ملی، ۱۳۵۵ش.
۶۵. دانش پژوه، محمدتقی؛ علمی انوار، بهاء‌الدین: فهرست کتب خطی فارسی، عربی و ترکی کتابخانه مجلس شورای اسلامی شماره ۲ «سنای سابق» (ج ۲). تهران، انتشارات کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ۱۳۵۹ش.
۶۶. دانش پژوه، محمدتقی؛ مزوی، علی نقی: فهرست کتابخانه سپهسالار (ج ۳). تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۴۰ش.
۶۷. راستکار، فخری: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای ملی (ج ۸ و ۱۸). تهران، کتابخانه مجلس شورای ملی، ۱۳۴۷-۱۳۴۸ش.
۶۸. رفاعی، عبدالجبار: معجم المطبوعات العربية في ایران. سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۴۱۴هـ.
۶۹. روشن، محمد؛ مقصود، جواد؛ اذکایی، پرویز: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه‌های رشت و همدان. تهران، انتشارات فرهنگ ایران زمین، ۱۳۵۳ش.
۷۰. رؤوف، عماد عبدالسلام: الآثار المخطیة في المكتبة القادریة (ج ۱-۳). بغداد، مطبعة الارشاد، ۱۳۹۴هـ/۱۹۷۴م.
۷۱. زامباور، ادوارد فون (ترجمه زکی محمدحسن بک؛ حسن احمد محمود): معجم الأنساب و الأسرات الحاكمة في معجم التاريخ الإسلامي. بیروت، دارالرائد العربی، ۱۴۰۰هـ/۱۹۸۰م.
۷۲. زرکلی، خیرالدین: الأعلام، قاموس تراجم لأشهر الرجال و النساء من العرب و المستعربین و

- المستشرقین (ج ۱-۸). بیروت، دارالعلم للملایین، ۱۹۸۹م.
۷۳. سامی، ش. (شمس‌الدین محمد): قاموس الأعلام (ج ۱-۶). استانبول، مهران مطبعه‌سی، ۱۳۰۶-۱۳۱۶هـ.
۷۴. سرکیس، یوسف الیان: معجم المطبوعات العربیة و المعربة (ج ۱-۲). بیروت، دارصادر، بدون تاریخ (افست از چاپ قاهره، مطبعه سرکیس بمصر، ۱۳۴۶هـ/۱۹۲۸م).
۷۵. سید، فؤاد: فهرست المخطوطات [العربیة فی دارالکتب المصریة] (ملحق - ج ۲). قاهره، مطبعة دارالکتب المصریة، ۱۳۸۲هـ/۱۹۶۲م.
۷۶. ششن، رمضان؛ آتان، مصطفی هاشم؛ ایزکی، جواد: فهرس المخطوطات الإسلامیة فی قبرص. استانبول، ایسار (İSAR)، ۱۴۱۵هـ/۱۹۹۵م.
۷۷. ششن، رمضان؛ ایزکی، جواد؛ آق‌پینار (آق‌کار)، جمیل: فهرس مخطوطات مكتبة کوبریلی (ج ۱-۳). استانبول، مرکز الابحاث للتاریخ و الفنون و الثقافة الاسلامیة (IRCICA)، ۱۴۰۶هـ/۱۹۸۶م.
۷۸. شیروانی، محمد: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه وزیری (ج ۳). تهران، انجمن آثار ملی ایران، ۱۳۵۳ش.
۷۹. صالحیہ، محمدعسی: المعجم الشامل للتراث العربی المطبوع (ج ۱-۳ و ۵). قاهره، المنظمة العربیة للتربية و الثقافة و العلوم، ۱۹۹۲-۱۹۹۳ و ۱۹۹۵م.
۸۰. صدرایی خویی، علی: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی (ج ۲۵، ۲۶، ۳۵، ۳۶، ۳۷ و ۳۸). قم، دفتر تبلیغات حوزه علمیه قم، ۱۳۷۶-۱۳۷۷ش.
۸۱. صدرایی خویی، علی: فهرستگان نسخه‌های خطی حدیث شیعہ و علوم حدیث شیعہ (ج ۲، ۴ و ۵). قم، مرکز تحقیقات دارالحديث، ۱۳۸۱ش.
۸۲. صدرایی خویی، علی: کتابشناسی تجرید الاعتقاد. قم، کتابخانه آیت‌الله العظمی مرعشی (ره)، ۱۳۸۲ش.
۸۳. صدوق، ابن بابویه (ابوجعفر محمد بن علی قمی): الامالی. تهران، چاپ سنگی، ۱۲۸۷هـ.
۸۴. طباطبایی بهبهانی (منصور)، محمد: فهرست مختصر نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی. تهران، کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۶ش.
۸۵. طباطبایی بهبهانی (منصور)، محمد: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی (ج ۲۴). تهران، کتابخانه مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۱ش.
۸۶. عبدالرحمن، عبدالجبار: فهرست المطبوعات العراقیة ۱۸۵۶-۱۹۷۲م (ج ۱). البصرة، مطبعة جامعة

البصرة، ۱۹۷۸م.

۸۷. عرفانیان، غلامعلی: فهرست کتب خطی کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی «صرف ونحو» (ج ۱۲). مشهد، کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، ۱۳۷۰ش.

۸۸. عظیمی، حبیب‌الله: فهرست نسخ خطی کتابخانه ملى جمهوری اسلامی ایران (ج ۱۳). تهران، کتابخانه ملى جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۵ش.

۸۹. عقیقی بخشایشی، عبدالرحیم: مفاخر آذربایجان (ج ۱). تبریز، نشر آذربایجان، ۱۳۷۵ش.

۹۰. غلامی مقدم، براتعلی: فهرست کتب خطی کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد آستان قدس رضوی (ج ۲/۲۱). مشهد، سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، ۱۳۸۱ش.

۹۱. غلامی مقدم، براتعلی: فهرست کتب خطی کتابخانه مسجد جامع گوهرشاد (ج ۵). مشهد، سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، ۱۳۸۷ش.

۹۲. فاسی، محمدالعابد: فهرس مخطوطات خزانه القرویین (ج ۲). الدار البيضاء - مغرب، افريقيا الشرق، چاپ اول، ۱۴۰۰هـ/۱۹۸۰م.

۹۳. فکرت، محمدآصف؛ وفادار مرادی، محمد (استدراک و پیوست): فهرست الفبایی کتب خطی کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی [ج ۱]. مشهد، کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی، ۱۳۶۹ش.

۹۴. فن‌دیک، ادوارد: اکتفاء القنوع بما هو مطبوع. الفجالة - مصر، مطبعة الهلال، ۱۳۱۳هـ/۱۸۹۶م.

۹۵. قرآن کریم.

۹۶. قره بلوط، علی‌الرضا؛ قره بلوط، احمد طوران: معجم التاريخ التراث الاسلامی فی مکتبات العالم (ج ۱-۶). قیصری، دارالعتبه، ۲۰۰۲م.

۹۷. قریب، مهدی؛ بهبودی، محمدعلی: یادداشت‌های مینوی (ج ۱). تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، ۱۳۷۵ش.

۹۸. قتالی زاده، حسن چلبی: تذکرة الشعراء (ج ۲). آنکارا، انستیتو تاریخ ترک، چاپ دوم ۱۹۸۹م.

۹۹. کازرونی، ابوالقاسم بن ابوحامد: سلم السماوات. تهران، میراث مکتوب، ۱۳۸۶ش.

۱۰۰. کحّاله، عمر رضا: معجم المؤلفین: تراجم مصنفی الکتب العربیة (ج ۱-۱۳). دمشق، مطبعة الترقی، ۱۳۷۶-۱۳۸۰هـ/۱۹۵۷-۱۹۶۱م.

۱۰۱. کُنوی، محمد بن عثمان؛ احمد، هاشم عبدالواحد: فهرس مخطوطات جامعة أمّ القری (ج ۳). مکتة المکرمة، جامعة أمّ القری، ۱۴۰۶هـ.

۱۰۲. گروه فهرست‌نگاران؛ مرعشی، محمود (به سرپرستی): فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه بزرگ

- حضرت آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ج ۲۸، ۳۲، ۳۳، ۳۴). قم، کتابخانه آیت‌الله العظمی مرعشی (ره)، ۱۳۷۹-۱۳۸۵ ش.
۱۰۳. گروه مؤلفان: موسوعة مؤلفی الإمامیة. (ج ۳). قم، مجمع الفکر الاسلامی، چاپ دوم، ۱۴۲۹ هـ.
۱۰۴. گلچین معانی، احمد: فهرست کتب خطی کتابخانه آستان قدس رضوی (ج ۷/۱). مشهد، انتشارات اداره کتابخانه آستان قدس رضوی، ۱۳۴۶ ش.
۱۰۵. اللجنة التألیف: الفهرس الشامل للتراث العربی الإسلامی المخطوط: الحدیث الشریف و علومه و رجاله (ج ۲). عمان - اردن، مؤسسه آل البيت للفکر الاسلامی، طبعة مصورة، ۱۴۲۶ هـ/ ۲۰۰۵ م.
۱۰۶. مالخ، محمدریاض: الشیخ الأكبر محیی‌الدین بن عربی، سلطان العارفين و امام المحققين و بقیة المجتهدين. ابو ظبی، المجمع الثقافی، ۲۰۰۷ م.
۱۰۷. مالخ، محمدریاض: فهرس مخطوطات دارالکتب الظاهرية «التصوف» (ج ۳ و ۱). دمشق، مجمع اللغة العربية، ۱۹۷۸ و ۱۹۸۳ م.
۱۰۸. مبشر طرازی، نصرالله: فهرس المخطوطات التركیة العثمانیة [بدارالکتب المصریة] (ج ۱-۴). قاهره، الهیئة المصریة العامة للكتاب، ۱۹۸۷-۱۹۹۲ م.
۱۰۹. مبشر طرازی، نصرالله: فهرس المخطوطات الفارسیة [فی دارالکتب المصریة] (ج ۱). قاهره، مطبعة دارالکتب المصریة، ۱۹۶۶ م.
۱۱۰. مبشر طرازی، نصرالله: ...: فهرس المطبوعات التركیة العثمانیة [بدارالکتب المصریة] (ج ۱-۳). قاهره، الهیئة المصریة العامة للكتاب، ۱۹۸۲-۱۹۸۳ هـ.
۱۱۱. متقی، حسین: فهرست نسخه‌های خطی ترکی کتابخانه بزرگ حضرت آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ج ۱). قم، کتابخانه آیت‌الله العظمی مرعشی (ره)، ۱۳۸۱ ش.
۱۱۲. متقی، حسین: کتابشناسی فهارس دستنویس‌های اسلامی کتابخانه‌های جهان. قم، کتابخانه آیت‌الله العظمی مرعشی، ۱۳۸۶ ش.
۱۱۳. متقی، حسین: کلینی‌نامه: کتابشناسی و نسخه‌شناسی کتاب الکافی و شروح، حواشی و ترجمه‌های موجود آن در کتابخانه آیت‌الله العظمی مرعشی نجفی (ره). قم، کتابخانه آیت‌الله العظمی مرعشی، ۱۳۸۷ ش.
۱۱۴. متقی، حسین: معجم الآثار المخطوطة حول الإمام علی بن أبی‌طالب علیه السلام فی مکتبات العالم. قم، کتابخانه آیت‌الله العظمی مرعشی، ۱۳۸۱ ش.
۱۱۵. محمد، محمود احمد: فهرس مخطوطات مکتبة الأوقاف المركزة فی السليمانية (ج ۱-۲). بغداد، مطبعة

بغداد، ۱۴۰۳-۱۴۰۴ هـ.

۱۱۶. محمدثریا: سَجَلِ عثمانی یا خود تذکره مشایخ عثمانیه (ج ۲ و ۴). استانبول، مطبعه عامره،

۱۳۱۱ هـ

۱۱۷. مدرّس خیابانی تبریزی، محمدعلی: ریحانه الأدب فی تراجم المعروفین بالکنیه و اللقب (ج ۱-۸).

تبریز، انتشارات خیام، چاپ چهارم، ۱۳۷۴ ش.

۱۱۸. مدیرشانه چی، کاظم؛ نورانی، عبدالله؛ بینش، تقی: فهرست نسخه های خطی چهار کتابخانه مشهد.

تهران، انتشارات فرهنگ ایران زمین، ۱۳۵۱ ش.

۱۱۹. مشار، خانابا: فهرست کتابهای چاپی عربی. [تهران، چاپ-خانه] رنگین، ۱۳۴۴ ش.

۱۲۰. مشار، خانابا: فهرست کتابهای چاپی فارسی (ج ۱-۵). تهران، چاپخانه ارژنگ، چاپ دوم،

۱۳۵۰-۱۳۵۵ ش.

۱۲۱. منزوی احمد (زیر نظر ایرج افشار، محمدتقی دانش پزوه و علی نقی منزوی): فهرست نسخه های

خطی کتابخانه مجلس شورای ملی (ج ۱۱، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۵، ۱۶). تهران، کتابخانه مجلس

شورای ملی، ۱۳۴۵-۱۳۴۸ ش.

۱۲۲. منزوی، احمد: فهرست مشترک نسخه های خطی فارسی پاکستان (ج ۸). اسلام آباد، مرکز

تحقیقات فارسی ایران و پاکستان، ۱۳۶۶ ش/۱۹۸۷ م.

۱۲۳. منزوی، احمد: فهرست نسخه های خطی فارسی (ج ۱-۵). تهران، مؤسسه منطقه ای R.C.D.

۱۳۴۸-۱۳۵۳ ش.

۱۲۴. منزوی، احمد: فهرستواره کتابهای فارسی (ج ۳، ۴، ۵، ۶، ۷/۱ و ۹). تهران، مرکز دائرة المعارف

بزرگ اسلامی، چاپ دوم، ۱۳۸۲-۱۳۸۳ ش.

۱۲۵. منزوی، ع (علی نقی): فرهنگنامه های عربی بفارسی. تهران، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۳۷ ش.

۱۲۶. منزوی، علی نقی؛ عظیمی، حبیب الله: فهرست نسخ خطی کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

(ج ۱۷). تهران، کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۹ ش.

۱۲۷. موسوی اردبیلی نجفی (ننه کرانی)، فخرالدین: تاریخ اردبیل و دانشمندان (ج ۱). اردبیل،

انتشارات شیخ صفی الدین، چاپ دوم، ۱۳۷۸ ش.

۱۲۸. موسوی مجنوردی، کاظم: دائرة المعارف بزرگ اسلامی (ج ۴ و ۱۰). تهران، مرکز دائرة المعارف

بزرگ اسلامی، ۱۳۷۷ ش (چاپ دوم) و ۱۳۸۰ ش.

۱۲۹. موسوی خوانساری، محمدباقر: روضات الجنّات فی أحوال العلماء و السادات. تهران، چاپ

سنگی، ۱۳۶۷ هـ.

۱۳۰. موسوی خوئی، ابوالقاسم: معجم رجال الحديث و تفصیل طبقات الرواة (ج ۱۱). نجف اشرف،

- مطبعة الآداب، ۱۹۷۵م.
۱۳۱. موسوی، عبدالجواد: کتاب طنز. حوزه هنری، دفتر ۵، ۱۳۸۷ش.
۱۳۲. نظری، محمود: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای اسلامی (ج ۳۲). تهران، کتابخانه، موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۸ش.
۱۳۳. نفیسی، سعید: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه مجلس شورای ملی (ج ۶). تهران، کتابخانه مجلس شورای ملی، ۱۳۴۴ش.
۱۳۴. نقیعی، حسن: فهرست نسخه‌های خطی کتابخانه آستان مقدس حضرت معصومه سلام الله علیها (ج ۱). قم، انتشارات زائر، ۱۳۷۵ش.
۱۳۵. هارون، محمد؛ مینی، بهرام؛ ...: فهرست نسخه‌های خطی عربی کتابخانه ندوة العلماء لکهنو. دهلی، نو، مرکز تحقیقات زبان فارسی در هند، ۱۳۶۵ش.
۱۳۶. هاشم پور سبحانی، توفیق: فهرست نسخه‌های خطی فارسی کتابخانه مغنيسا. تهران، مرکز نشر دانشگاهی، ۱۳۶۶ش.
۱۳۷. هاشمیان، هادی: فهرست کتب سنگی چاپ تبریز (فارسی و عربی). تبریز، انتشارات ستوده، ۱۳۸۶ش.
۱۳۸. هدو، حمید مجید: مخطوطات خزانه جامعة مدينة العلم للامام الخالصي الكبير في الكاظمية. بغداد، مطبعة الارشاد، ۱۳۹۲هـ/۱۹۷۲م.
۱۳۹. یحیی، عثمان: مؤلفات ابن عربی تاریخها و تصنیفها. قاهره، هیئة المصریة العامة للكتاب، ۲۰۰۱م.

140. Ahlwardt, W.: *Verzeichniss der Arabischen Handschriften der Königlischen Bibliothek zu Berlin*. Bd. I, V & VII, Berlin 1887-1895.
141. Authors: *The Encyclopaedia of Islam* (El²). Vol. III, Leiden 1960.
142. Brockelmann, C.: *Geschichte der Arabischen Literatur* (GAL). Bd. I-II, Leiden, E. J. Brill (2nd Edition), 1943 & 1949.
143. Brockelmann, C.: *Geschichte der Arabischen Literatur, Supp.* (GAL). Bd. I-II Leiden, E. J. Brill, 1937 & 1938.
144. Dobrača, K.: *Katalog Arapskih, Turskih, Perzijskih I Bosanskih Rukopisa*. Tome I, (2nd Edition), London – Sarajevo, 1421/2000.
145. Elmas, A., Cunbur, M. & etc.: *Türkiye Yazmalar Toplu Kataloğu* (TÜYATOK - 07, III). İstanbul, Edebiyat Fakültesi, 1983.
146. Flügel, G.: *Die Arabischen, Persischen und Türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien*. Bd. I, Wien 1865.
147. İhsanoğlu, E.: *Osmanlı Astronomi Literatürü Tarihi*. c. I-II, İstanbul, IRCICA, 1997.
148. Karatay, F. E.: *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar*

- Katalogu. c. I-II, İstanbul 1961.
149. Krarabulut, A.: *Kayseri Raşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesindeki Türkçe, Farsça ve Arabça Yazmalar Kataloğu*. c. II, Ankara 1995.
 150. Parmaksızoglu, İ., Uysal, A. & etc.: *Türkiye Yazmalar Toplu Kataloğu* (TÜYATOK - Isparta). Ankara 2000.
 151. Pertsch, W.: *Verzeichniss der Türkischen Handschriften der Königlichen Bibliothek zu Berlin*. Berlin 1889.
 152. Popara, H. & Fajić, Z.: *Katalog Arapskih, Turskih, Perzijskih I Bosanskih Rukopisa*. Tome VII, London – Sarajevo, 1420/2000.
 153. Rieu, Ch.: *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*. London 1888.
 154. Sabiha, A., Cunbur, M. & etc.: *Türkiye Yazmalar Toplu Kataloğu* (TÜYATOK - 02). Ankara, TTK, 1979.
 155. Schmidt, J.: *Catalogue of Turkish Manuscripts in the library of Leiden University and other collections in the Netherlands*. Vol. I, Leiden 2000.
 156. Sezgin, F.: *Geschichte des Arabischen Schrifttums* (GAS). Bd. I, Leiden, E. J. Brill, 1967.
 157. Sezgin, F.: *Geschichte des Arabischen Schrifttums* (GAS). Bd. VII, Leiden, E. J. Brill, 1979.
 158. Sohrweide, H.: *Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland* (VOHD), *Türkische Handschriften*. Bd. XIII, 3, Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, 1974.
 159. Unknown: *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yazma Eserler Kataloğu* (Digital).
 160. Unknown: *Ankara Üniversitesi Yazma Eserler Kataloğu* (Digital).
 161. Yarshater, E.: *Encyclopaedia Iranica*. Vol.II, New York, 1982.

و آخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين.

A DESCRIPTIVE CATALOGUE
OF THE ARABIC, PERSIAN AND
TURKISH MANUSCRIPTS
IN THE ISLAMIC CONSULTATIVE
ASSEMBLY LIBRARY
TEHRAN - IRAN

Vol. 40, part II

(The Collection presented by M. Ali Karimzadeh Tabrizi)

Compiled by

Hussein Mottaghi

Tehran 2009